Azra Erhat(ONK)

Altıncı Basım: Ağustos 1996

http://www.webturkiyeportal.com

ISBN975-14-0391-X

Remzi Kitabevi A.Ş.
Selvili Mescit S. 3 34440 Cağaloglu-lstanbul
Tlf: 522 7248 - 522 0583, Fax: 522 9055

ONSOZ

MYTHOS VE MYTH0L0G1A

İlkin Söz vardı, der Kitap. Bunu Platon duysa, söz mü, hangi söz, diye sorar. Çünkü eski Yunan dilinde söz kavramını vermek için bir değil, üç sözcük vardır: Biri "mythos", öbürü "epos", üçüncüsü "logos". Mythos söylenen veya duyulan sözdür, masal, öykü, efsane anlamına gelir. Ama mythos'a pek güven olmaz, çünkü insanlar gördüklerini, duyduklarını anlatırken birçok yalanlarla süslerler. Bu yüzdendir ki Herodot gibi bir tarihçi mythos'a tarih değeri olmayan güvenilmez söylenti der, Platon gibi bir filozof da mythos'u gerçeklerle ilişkisiz, uydurma, boş ve gülünç bir masal diye tanımlar. Epos daha değişik bir anlam taşır: Belli bir düzen ve ölçüye göre söylenen, okunan sözdür, epos insana tanrı armağanıdır, güzelim süslü sözleri bir araya getirerek büyüler dinleyicilerini bir ozan. Ozanın sözünü tanımlayan epos böylece şiir, destan, ezgi anlamına gelmiş ve o gün bugün epik ve epope diye Batılı dillerin hepsinde yerini almıştır. Mythos'la epos arasında ilkinden bir yakınlık vardır, mythos söylenen sözün, anlatılan öykünün içeriği ise, epos da onun doğal olarak aldığı ölçülü, süslü ve dengeli biçimidir. Epos ne kadar güzelse, mythos o kadar etkili olur, epos'la mythos'un bu başarılı evlenmesidir ki, ilkçağdan kalma efsanelerin ürün vere vere günümüze dek yaşamasını ve mythos kavramının çağlar ve uluslararası bir nitelik kazanarak ölmezliğe kavuşmasını sağlamıştır.

Ama bir de logos vardı. Onun sözcüğünü başta Herakleitos olmak üzere lonya düşünürleri eski deyimiyle "physiologoi", yani doğa bilginleri yapmıştır. Onlara göre logos gerçeğin insan sözüyle dile gelmesidir. Logos bir yasal düzeni yansıtır, insanın bedeninde ve ruhunda bir logos bulunduğu gibi, evrenin ve doğanın da logos'u vardır. Logos insanda düşünce, doğada kanundur, her yerde ve her şeyde vardır, ortaklaşa ve tanrısaldır. Logos'u bulmak, sırlarını göz önüne sermek, insan sözüyle dile getirmek düşünürün asıl ödevidir. Logos kavramıyla açılan bu çığır dosdoğru bilime varmış, öyle ki logos-logia bugün herhangi bir araştırma dalında bilgini ve bilimi dile getirmek için kullanılan birer ek olmuştur.

Mythos'la epos uyumlu bir bütün içinde birleştikleri halde, onlarla logos arasında ilkinden ve gün geçtikçe kesinleşen bir karşıtlık baş göstermiştir. Birbirine zıt iki akım almış yürümüştür. Ege kıyılarında filiz veren destanlar, övgüler, ezgilerin yanında, gene tonya'da doğup gelişen bilim kolları: Fizik Tiatematik, yer ve gök bilimi, tarih ve coğrafya. Bilginler mythos'un uydurduğu epos'un dile getirdiği tanrı masallarını hor görür, yerdikçe yerer, evreni ve insanı anlatmakta bu türün yalancı ve zararlı yollara saptığını ileri sürer dururlar. Ne var ki evren tanımını dile getirmek için bu bilginlerin çoğu da epos biçimine, yani destana özgü heksametron ölçüsüne başvurmaktan alamazlar kendilerini. Yalnız Herakleitos düzyazıyla dile getirir düşüncesini.

Platon'un tutumu daha da ibret vericidir. Homeros'u tanrılar üstüne yalanlar uydurdu, topluma zararlı efsaneler düzdü-diye suçlamakla başımızı şişiren bu filozof "Devlet", ya da "Gorgias" gibi en önemli dialoglannın sonunda gerçeğin gerçeğini, tanrılar katındaki hakikati gözümüzün önüne sermek, fiziküstü kanıtlarla tanımlamak istedi mi, bir mythos uydurur. Ne yapsın ki mythos'tan ayrı düşünemez, düşüncesi mythos kalıbına kendiliğinden girer. Mythos Yunan düşüncesiyle özdeştir denebilir hem yalnız Yunan mı, insan düşüncesi ve onun ürettiği dille özdeş olsa gerek ki, Homeros'tan bugüne dünya sanatçıları mythos'u kendilerine tükenmez bir esin kaynağı olarak almışlardır.

Ama "mythologia" sözcüğünde mythos'la logos'un, karşıt bu iki kavramın birleştiğini görmüyor muyuz? Mythologia efsaneler bilimi anlamına gelmez mi? Hem gelir, hem de gelmez. Erken ilkçağda "mythologein" diye bir fiil vardır, masal anlatmak demektir, sözlü gelenekle dilden dile aktarılan efsanelerin ozanlarca sürdürülmesini de belirtir. Mythologia kavramı da aynı anlama gelir. Hem masal ve efsanelerin toplandığı kitap için, hem de ilkçağın sonlarında "mythographos", yani mythos yazarı denilen derleyicilerin yaptığı iş için kullanılır. Ama mythologia bugün taşıdığı geniş ve kapsayıcı anlama gelmemiştir ilkçağın hiçbir döneminde. Mythos, çok tanrılı bir dinin tanrıları üstüne anlatılan efsane, mythologia da bu efsanelerin bir araya geldiği kitap olduğuna göre, mythologia ilkçağın din kitabı olmak gerek, oysa değildir ve hiçbir zaman olmamıştır. Çünkü bu efsaneler İnanç - tek tanrılı dinlerde söz konusu edilen inanç - düzeyine yükselmemiştir. Sözlü ya da yazılı yazın ve sanat kollarının hepsinde durmadan konu edinilip işlenen ve işlendikçe değişen mythos'lar ne kadar ozan, yazar, sanatçı varsa, o kadar biçim almış, bu nedenle hiçbir zaman belli bir dinin tek kitabı halinde toplanamamıştır. Böyle bir çeşitlilik, böylesine öğreti ve yöntem yokluğu, bu tür başıboşluk, özgürlük ve özerklik başka hiçbir din ve efsanelerinde görülmemiştir. İlkçağ mythos'u layiktir, din adamının değil, sanatçının uğraşıdır, onun anlamı, yön ve biçimi din alanında verilmez, sanat alanında verilir. Asıl yaratıcısı da sözdür ve söz ustasıdır. Mythos, epos, giderek logos bile birleşmişlerdir onun doğup gelişmesine. Gerçekle ilişkisi olup olmadığına gelince, mythos'un gerçeğini sözün dışında aramak boşunadır. Asıl gerçek insan sözünün içinde, özünde, şiirindedir. Bunu anladığı içindir ki, ilkçağ insanı sözle birbirinden renkli, büyüleyici ve inandırıcı yapıtlar yaratabilmiş ve sözün bir kitap içinde donmasını önleyerek, çağdan çağa, insan kanı gibi sıcak sıcak akmasını, böylece canlılığını sonsuzluğa dek aktarmasını sağlamıştır.

MYTHOS YARATICILARI

Herodot der ki, tanrı soylarını sayıp döken, tanrılara adlarını veren, niteliklerini tanımlayan ve efsanelerini anlatan, Homeros'la Hesiodos'tur. Yani çok tanrılı ilkçağ dininin yaratıcıları, peygamberleridir onlar demeye getirir. Ne var ki bu yaratıcılığın neye yarayacağını bilmez, bilemez Herodot. Yunan mythos'unun yazına vurulması, evet, Homeros ve Hesiodos'la başlar, ama orada kalmaz, Homeros'la Hesiodos'un yarattıkları tanrı soylarına ve efsanelerine - ki bu konuda ilk iki yaratıcının bile söyledikleri birbirini tutmaz - ekler, katkılar yapılır, yazın türleri çoğaldıkça mythoslar da yeni anlatımlar ve yorumlarla zenginleşir. Destan çağını îonya'da da, Yunanistan'da da "melos" denilen lirik şiir türleri izler,

çalgı eşliğiyle Irk klflnln, ya da bir koronun söylediği bu ezgilerde de mythos önemli bir yer hıl<ır, "hymnos" denilen övgülerde başlıca konudur. Hele tragedya ile mythos yeniden doğar, tragedya yazarlarının elinde bir daha yitiremeyecegi bir öz ve anlamla yüklenir: İnsanlık dramının aynası, simgesi oluverir. Konusunu gerçek olaylardan alan bir iki tragedya dışında - ki bunlar da büyük tepkiyle karşılanmış ve tutunamamıştır - tragedyanın tek kaynağı mythos'tur. Destandan tragedyaya tür ve görüş ayrılığının gerektirdiği büyük bir farklılık vardır. Destanda başrolü oynayan tanrılar arka plana itilir, yeni tanrılar, yeni kahramanlar ön plana alınıp tragedya yazarının seyircilerine yaşatmak istediği dramın gereklerine göre aydınlanır. Dram insan dramıdır ama İpleri gene de tanrıların elindedir, onları destanda olduğu gibi bir dağın tepesinden savaşı yönetir ya da bir insanın ölüm kalımını tartıya vurur görmeyiz, amaç ve eylemleri saklı kalır, anlaşılmadığı oranda da korkuçtur; tragedya tanrıları, bilerek ya da bilmeyerek işlediği bir suç için insanı yıkıma götüren amansız yazgıyı, lanete uğramış bütün bir soyun zincirleme suç ve cezasını simgeler.

Tragedyanın bu açıdan aydınlattığı mythos böylece alabildiğine zenginleşir, ama iş bununla da bitmez: Bin bir kent devletine ayrılmış olan Yunanistan'ın her bölgesi yerli mythos'unu yaratmak ve yaşatmak hevesindedir. Koruyucu olarak seçtiği bir tanrı üstüne kendi bölgesiyle İlgili efsaneler uydurmakta ya da olan efsaneleri kendi din ve devlet politikasına göre yorumlayıp değiştirmektedir. Efsane çemberleri böylece genişledikçe genişler: Troya savaşı çemberine Atina, Thebai, Korinthos çemberleri katılır, Odysseus'un serüvenleri destanına Argonaut'lar destanı eklenir, Dor ırklı boylar lon mythos'unun kişileriyle boy ölçüşecek bir destan kahramanı yaratıp bütün efsanelerini Herakles diye bir yarı tanrının çevresinde toplarlar. Mythos böylece İçinden çıkılmaz girift ve karmaşık bir toplam oluverir. Bu çokluğu aydınlığa kavuşturmak için gerçekten bir mythos bilimine gerek vardır: O sırada, yani Yunan'ın klasik denilen parlak çağı sona erip de yaratıcılığı azaldığı, sanat gücünün tükenmeye yüz tuttuğu Hellenistik denilen dönemde efsaneleri toplama ve derleme işine girişilir. İskenderiye ve Bergama kitaplıklarının kurulup çalışmaya açıldığı elyazmalarının alabildiğine çoğaltılıp eleştirildiği dönemdir. Bu dönemde türeyen mythos yazarları bir yandan başta Homeros olmak üzere büyük yazın yapıtlarını şerhler, notlar ve açıklamalarla kopya etmeye, bir yandan da efsaneler toplayıp kitaplar yazmaya koyulurlar. Bunların efsane derlemeleri bizim için önemli bir kaynaktır. Roma imparatorluğu döneminde de efsane düzme süreci canlıdır. Roma, Yunan mythos'undan esinlenerek kendi din ve mitolojisini kurmak hevesine kapılır. Yunan tanrılarını kendi yerli tanrılarıyla bir tutarak adlarını değiştirir, efsanelerin kimini benimser, kimini atar, kimini yerli efsaneleriyle karşıtım. Ta ilkçağın sonuna kadar bu böyle gider. Yunan-Roma mitolojisi dediğimiz bütün bu kaynaklardan ve daha sayamadığımız başkalarından alınmış, toplanmış, özetlenmiş efsane, masal ve öykülerin toplamıdır.

AKDENİZ MİTOLOJİSİ

Şimdi sorarım size: Mitoloji diye bir kitap yazmaya girişince bu bin bir kaynak arasından hangisini seçip de anlatsın çağdaş bir yazar? Kaldı ki mitoloji deyince başta Yunan-Roma mitolojisi diye bir kavram akla gelir. Bu anlayış da hatalıdır.

Aslında bir Akdeniz çevresi efsaneler topluluğu vardır, onu Yunanistan ve Roma'ya mal etmemiz, bu efsanelerin Yunanistan ve Roma uyruklu yazarların kalemiyle Yunanca ve Latince olarak yazılmış olmasından ileri gelir. Oysa bu efsanelerin çıkış yeri ne Yunanistandır, ne de İtalya, Anadolu'dur, Girit'tir, Mezopotamya'dır, Fenike, Mısır'dır, ya da bütün bu yerlerdeki sözlü geleneklerin karışımından ortaya çıkmış bir bütündür. Yunanlı ya da Romalı kaynak yazarlar anlattıkları efsanenin asıl kaynağını araştırmazlar, onu bilseler bile kimi zaman siyasal amaçlar güderek saklarlar, bile bile değiştirirler. Hem ozanlar ve yazarlar özgür müdürler? Kimin için yazdıkları, kime hizmet ettikleri belli olur. En büyük iki destan yazarı buna örnektir: Homeros lonya'lıdır, gönlü Troya'dan yanadır, ama efendileri Troya savaşını kazanmış, Anadolu'nun kilit noktası olan Dardanos kalesini yıkmış Akhalardır, onları kahraman göstermek zorundadır, oysa asıl insan-kahraman Hektor'dur Ilyada'da. Vergilius ise Augustus çağının kültür politikasına hizmet etmekle görevlidir, Roma'ya bir kahramanlık geçmişi yaratmak amacıyla yazar Aeneis destanını ve Homeros'un tam tersine asıl gücü kuvveti Troyalılarda göstermeye çalışır. Bu açı ve erek farkları mythos anlatımında da farklılıklara yol açar.

İkinci bir güçlük mythos anlayışında gün geçtikçe artan değişik görüşlerdir. Son yıllara dek "Yunan mucizesi" diye bir balon uçup dururdu. Batı dünyası insan değerlerinin dile geldiği ve büyük sanat yapıtlarıyla ölümsüzlük kazandığı tek kaynağın Yunan-Roma uygarlığı ve kültürü olduğuna inanırdı. Bu dar görüşlü açıdan bakılınca Yunan mucizesini yaratan asıl kaynak ve etkenlerin ne olduğu araştırılmaz, görmezlikten gelinir, bu inancı sarsacak bir bulut ortaya çıktı mı, bile bile ve bilimselliğe aykırı bir tek yönlülükle tartışmaya, giderek kavgaya girişilirdi. Troya'nın Çanakkale yöresinde olmadığını, Schliemann-Dörpfeld-Blegen üçlüsünün gün ışığına çıkardıkları koca uygarlık merkezinin Homeros'un Ilyada'sıyla bir ilişkisi bulunmadığını ileri sürmekte direnen sözüm ona bilginler bugün bile ortalıkta dolaşır ve kör görüşlerini kitaplara aktarmak yolunu bulurlar. Arkeolojinin son buluşları tarihle ilgili bilim kollarını göz kamaştırıcı bir ışıkla aydınlatmaktadır ama Anadolu arkeolojisi daha yenidir, Hititlere ancak son on, on beş yıl içinde yazılmış kitaplarda yer verilir, yüzyılımızın başlangıcında yayımlanmış bir mitoljide bakarsınız ki Ana Tanrıça Kybele'ye ancak yarım sütunluk bir yer ayrılmıştır. Apollon ya da Artemis'i Türkiye'nin Ege bölgesinde topraktan çıkarılan anıtların ışığında yorumlamak, değerlendirmek daha hiçbir derli toplu mitoloji kitabına erek ve görev olmamıştır. Kısacası ilkçağın yazılı kaynaklarıyla günümüzün buluşlarını bir araya getirerek çok yönlü bir görüşle toplamaya daha pek az bilgin girişmektedir. Bu yolda Halikarnas Balıkçısı çığır açıcı, yol göstericidir, yani Yunan'ı, Türk'ü olmayan, uluslararası tek bilimsel gerçeği aramaya koyulan gerçek bir bilgindir. Onun açtığı yoldan gitmekle birlikte eski yazın kaynaklarına da hakkını vermek "Mitoloji Sözlüğü" adıyla okuyucuya sunduğumuz bu kitabın tek amacıdır. Hemen söyleyelim ki bu kitap bir denemedir, eksiklerini, yetersizliklerini bile bile yayımlamaya giriştiğimiz bir deneme.

Yukarda sözünü ettiğimiz sorunları bir dereceye kadar çözümleyebilmek için bu "Mitoloji Sözlügü"nü hem bir sözlük, hem de bir antoloji olarak düzenlemek yolunu seçtik. Efsanelik kişilerden kim söz ediyorsa Homeros mu, Hesiodos mu, tragedya yazarları mı, onların anlatımını elden geldiği kadar kendi metinlerinden vermeyi denedik. Burada Türkiye'de Türkçe olarak bulunan kaynakların

çokluğu bizi sevindirdi Tercüme Bürosunun açtığı çığır ve Milli Egitim Bakanlığı nın yayımladığı İlk klasikleri çevirilerinden bu yana çok çalışılmış ve; Yunan-Latin yazınının ana yapıtları bugün okunur bir dille kazandırılmış bulunmaktadır. Daha öteye gidilmiş, mitolojik öyküler ve kişiler Batı yazınına olduğu gibi bizim de şiirimize konu olmuştur. Bizden önce Türkçe mitolojiler de yayımlanmıştır. Elimize geçenleri çalışmamıza ortak ettik. Bu çapta bir mitoloji sözlüğü bir tek kişinin yapacağı iş değildi. Batı kaynaklı bir tek mitoloji kitabını çevirmektense, kendi olanaklarımızla, kendi yazılı kaynaklarımızdan faydalanarak özgün bir deneme yapmayı yeg gördük. Hangi kaynaklardan nasıl faydalandığımızı, bu kitabı nasıl hazırlayıp hangi yöntemlere göre dizdiğimizi kitabın sonuna eklediğimiz Sonsöz'de belirtmekteyiz. Okuyucu bu bölümde, sözlüğü nasıl kullanacağını da bulabilecektir.

Sözün kısası ben burada tek başıma değil, yapıtları ve çalışmaları elime geçen birçok yazarlarla birlikte ortaya çıkmak istedim. Bu kaynakları bulmada ve değerlendirmede ister istemez kişisel eğilimlerime göre bir seçme yaptım. Okuyucu bunu bana bağışlasın ve eleştirilerini, yergilerini, önerilerini benden esirgemesin. Çabamın tek ödülü bu olabilir.

Borcum büyüktür: En başta hocam Prof. Dr. Georg Rohde'yi anmak isterim. Mythos ve mythologia'nm ne olduğunu, böyle bir çalışmanın bilimsel yollardan nasıl sürdürüleceğini de göstermiştir. Bu kitaptaki "Kybele" maddesini onun 1937'deki Türk Tarih Kongresinde verdiği tebliğe borçluyum. Ama asıl esin kaynağım sevgili ustam ve dostum Halikarnas Balıkçısı'dır. Yurdumuzun eşsiz değerlerine saygıyı ve sevgiyi o aşıladı bana. Çok borçlu olduğum bir kişi de, birlikte çevirdiğimiz llyada ve Odysseia'yı güzelim şiir diliyle Türkçeye kazandıran arkadaşım A. Kadir'dir. Bu kitap Homeros'la doludur, nasıl olmasın ki Batı uygarlığının ilk ve en büyük ozanı yurttaşımız Homeros burcu burucu Anadolu kokar.

Azra *Erhat*
İstanbul, 1972

A

Abas. (1) İlyada'da adı geçen Abant'lar boyuna adını veren kahraman. Poseidon ile su perisi Arethusa'nun oğlu.

(2) Aigyptos oğullan amcaları Danaos'un kızlarıyla zorla evlenince, gerdeğe girdikleri gece kanları tarafından öldürülürler. Yalnız Hypermestra kocası Lynkeus'u esirger, ikisinin birleşmesinden Abas adlı bir erkek çocuk doğar (Tab. 10). Abas Argos'ta kral olur, evlenerek Akrisios'la Proitos'u meydana getirir. Akrisios'tan Danae, Danae'den Perseus doğar.

Acca Larentia. (1) Roma'nın kuruluş efsanesi'nde sözü geçen çoban Faustulus'un karısı. Kocasının dağda bulduğu Romulus ve Remus bebeklerini benimser ve kendi on iki çocuğuyla birlikte büyütür *(Romulus)*.

(2) Roma'nın kuruluş dönemlerinde güzelliğiyle ün salmış bir kız. Bir bayram günü Hercules tapınağında tanrı ile tapınak bekçisi bahse girişirler, zar oyununda kim kazana-' caksa "ötekine bir ziyafet çekecek ve bu güzel kızla yatmasını sağlayacaktır. Oyunu Hercules kazanır ve Acca ile sevişir. Kız sonraları zengin bir Etrüsk'le evlenir ve yaşlı kocası ölünce bütün varlığını Roma halkına bağışlar.

Admete. Bir Samos (Sisam) efsanesine göre, Perseus soyundan olan Admete Argos'ta tanrıça Hera tapınağının rahibesiymiş. Elli sekiz yıl bu tapınağa hizmet ettikten sonra, babası Eurystheus ölünce Argos'tan kaçmak zorunda kalmış. Tanrıçanın heykelini yanına alarak Sisam adasına sığınmış. Bir süre sonra Argos'luların parayla tuttukları korsanlar Hera heykelini kaçırmaya kalkışmışlar, ama gemiye bindirilen heykel yelkenlerin açılmasına engel olmuş, tanrıça böylelikle Samos'ta kalmak istediğini belli etmiş. Samos Hera'sı diye anılan ünlü bir heykel İlkçağ arkaik sanatının en önemli yapıtlanndan sayılır. Sisamlılar Hera ve Admete adına yılda bir bayram yaparlardı.

Admetos. Pherai (bugün Elestino) şehrinin kralı. Delikanlı olarak Kalydon avına ve Argonaut'lar seferine katılmış. Kyklop'ları öldürdü diye bir yıl Olympos'tan sürülen Apollon'u sığırtmaç olarak kullanmış *(Apotlon, Kyklop'lar)*. Pelias'ın kızı Alkestis'e gönül veren Admetos onu elde etmek için arabasına bir aslan; bir de yaban domuzu koşmak zorunda kalınca Apollon tanrı ona yardım etmiş ve Admetos Alkestis'i almış, ne var ki düğün günü Artemis'e kurban kesmeyi unuttuğu için, tanrıça gerdeğini yılanlarla doldurmuş. Apollon Admetos'u bu beladan kurtarmış, bununla da kalmayıp Admetos'un kaderini de değiştirmeyi başarmış: Kader Admetos'un ölümü için saptadığı gün Pherai kralı yerine ölecek başka birini bulursa ertelemeye razı olmuş. Ama o gün gelince Admetos yerini alacak kimseyi bulamamış: Ne anası, ne babası, ne uşağı, kimse ölmek istememiş, yalnız genç karısı Alkestis kendisini feda etmiş. Alkestis Hades'e indikten sonra Herakles tarafından kurtarılır *(Herakles)*. Deli Dumrul efsanesine de konu olan bu motifi Euripides "Alkestis" adlı tragedyasında işlemiştir *(Alkestis)*.

Adonis. Köken ve kaynakları güney Akdeniz çevresine uzanan tipik bir Anadolu efsanesi. Kybele-Attis mythos'unun bir başka anlatımını veren Adonis efsanesi bir toprak-bereket öyküsüdür. Birçok şiir ve masal yazarlarının özene bezene işledikleri bu öykü şöyle özetlenebilir:

Suriye kralı Theias, ya da Kıbrıs kralı Kinyras'ın Myrrha ya da Smyma adında bir kızı varmış, tanrıça Aphrodite'in lanetine uğrayan bu kız babasına tutulmuş, onunla sevişmek istemiş. Dadısının kurduğu bir düzenle babasının yatağına girmiş ve on iki gece onunla sevişmiş, son gecesi de gebe kalmış. O gece babası, yanında yatan kadının kendi kızı olduğunu anlamış ve bu korkunç günahı temizlemek için, kılıcıyla kızının üstüne yürüyüp onu öldürmek istemiş. Ama tanrılar Myrrha'ya acımışlar ve onu babasının elinden kurtarmak için bir mersin ağacına çevirmişler. On ay kadar sonra ağacın kabuğu çatlamış, gövdesinden dünya güzeli bir bebek çıkmış. Çocuğun güzelliğine vurulan Aphrodite onu büyütsün diye yeraltı tanrıçası Persephone'ye vermiş. Ama Persephone de çocuğa

tutulmuş, onu Aphrodite'ye bir daha geri vermeye yaraşmamış. Tanrıçalar arasında kopan kavgaya yargıçlık eden Zeus, Adonis'in yılın dört ayını Persephone'nin, dört ayını da Aphrodite'nin yanında geçireceğine, geri kalan zamanda da istediği yerde yaşayabileceğine karar vermiş. Adonis sekiz ay Aphrodite'nin yanında kalmayı seçince, tanrıçanın güzel delikanlıya olan aşkını kıskanan öbür tanrılar (Ares ya da Artemis) Adonis'in üstüne bir yaban domuzu salmışlar, kasığından yaralanan Adonis'de kanaya kanaya can vermiş. Toprağı sulayan kanından Manisa lalesi denilen bahar çiçekleri bitmiş, öte yandan sevgilisinin yardımına koşan Aphrodite'nin ayağına diken batmış, sıyrığından akan bir damla kan tanrıçanın çiçeği olan beyaz gülü kırmızıya boyamış.

Kışın yeraltında saklanan, baharla birlikte yeryüzüne dönen ve aşk cümbüşü içinde fışkırıp gelişen bitkisel varlığı simgeleyen Adonis'e Suriye'de özellikle kadınlar tapınırlardi: Yılda bir bahar bayramları yaparlar, saksılara, sepetlere tohum dikerler, onları sıcak sularla sularlardı, böylece hızla büyüyen bu bitkiler kısa zamanda solup ölürlerdi. Adonis bahçeleri denilen bu çiçeklerin karşısında kadınlar yas tutar ve "O ton Odonin" (Vah Adonis!) çığlıklarıyle dövünürlerdi.

Adonis efsanesi Sümer ve Hitit kaynaklarından gelmedir. Adonis İbranîce "efendi" anlamına gelen Tammuz (Türkçe Temmuz) adının yunancalaştırılmış karşılığıdır. Tammuz-Adonis efsanesiyle Hitit bereket tanrısı Telepinu efsanesi arasında ilişki ve benzerlik göze çarpmaktadır *(Kinyas)*.

Adrastos. Talos'un oğlu, Argos kralı (Tab. 23). Efsanesi Thebai'ye karşı Yediler seferiyle ilgilidir. Bir aile kavgası yüzünden yurdunu bırakıp, dedesi Sikyon kralı Polybos'un yanına sığınmak zorunda kalır. Bir süre sonra da onun vârisi olarak tahta çıkar, ama babasını öldüren Amphiarâos'la görünüşte banşarak, kız kardeşi Eriphyle'yi ona verir ve Argos krallığına döner (Amphiaraos, Eriphylej.

Bu arada Oidipus oğullarından Eteokles, kardeşi Polyneikes'i Thebai'den sürünce, bir yandan Polyneikes, öte yandan da adam öldürdüğü için Kalydon'dan sürülen Tydeus, Argos'a sığınırlar. Adrastos kızlarından birini Polyneikes'e, öbürü Deipyle'yi de Tydeus'a verir ve Polyneikes'le birlikte Thebai'ye karşı Yediler seferine önayak olur. Falcı ve bilici olan Amphiaraos bu savaşta bütün önderlerin öleceğini, bir Adrastos'un sağ kalacağını öngörmüştü. Gerçekten de öyle olur, büyük yenilgiden sonra, Adrastos ölümsüz atına binerek Argos'a kaçar. Sonra, ölen önderlerin oğullarıyla Thebai'ye karşı Epikon'lar seferine katılır ve bu kez zaferi kazanır, ama savaşta yitirdiği ogulunun yasına dayanamayıp ölür.

Aedon. (Yun. Bülbül). (1) İlkçağ yazarlarını çok etkileyen bu efsaneye ilkin Homeros'ta rastlanır. Odysseia'da (XIX, 518) anlatıldığına göre, Aedon Pandareos'un kızı ve Thebaili Zethos'un karışıdır. Zethos'un kardeşi Amphion Niobe ile evlenip çok çocuğu olduğu halde, Aedon'la Zethos'un yalnız bir çocukları olur: Itylos. Aedon eltisini kıskanır ve bir gece en büyük oğlunu uykusunda öldürmeye kalkışır, ne var ki yanılır, karanlıkta Niobe'nin oğlunu değil de kendi çocuğunu öldürür. Tanrılar Aedon'a acıyıp onu bir bülbüle dönüştürürler.

(2) Miletos efsanesi şöyledir: Aedon Milet'li Pandareos'un kızı ve Polytekhnos adlı sanatçının karışıdır. Kocasıyla birlikte Kolophon' da mutlu günler yaşarlar, İtys adında bir oğulları olur. Ama mutlulukları başlarına vurur, gurura kapılırlar-. Zeus ile Hera'dan daha mutlu bir çift olmakla övündükleri için, Hera ceza olarak kavga tanrıçası Eris'i sokar aralarına. Karı koca birbirleriyle yarışmaya girişirler, Polytekhnos araba yapmakta, Aedon kumaş dokumakta. Kim daha çabuk bitirecekse, öbürüne bir hizmetçi bulup getirecektir. Yarışmayı Aedon kazanır, kocası da gider Efes'ten onun kız kardeşi Khelidon'u (Yun. Kırlangıç) alır, yolda onu kirletir, saçlarını kesip köle kılığına sokar ve kız kardeşine kim olduğunu bildirirse, onu öldüreceğini söyleyerek Aedon'a verir. Aedon kız kardeşinin bir gün çeşme başında dert yandığını duyunca, onu tanır. İki kız kardeş öç almaya karar verirler, İtys'i öldürüp pişirirler ve babasına yedirirler. Polytekhnos işin farkına varınca çılgına döner, iki kız kardeşi öldürmek ister. Zeus

araya girer ve birini bülbül, öbürünü kırlangıç haline sokar.

(3) Atina efsanesi: Tragedya yazarlarının ve özellikle Sophokles'in yitik "Tereus" traged yasında anlatıldığı gibi, Prokne ile Philomela Atina kralı Pandion'un kızlarıdır. Prokne Trakya kralı Tereus'la evlenir ve İtys adlı bir oğulları olur. Ama Tereus Philomela ile de sevişir ve olup biteni kız kardeşine anlatmasın diye dilini koparır. İki kız kardeş İtys'i kesip babasına yedirmekle öç alırlar. Tanrılar Prokne'yi bülbül, Philomela'yı kırlangıç (başka bir anlatıma göre adı güzel sesli anlamına gelen Philomela bülbül olur), Tereus'u da hüthüt kuşuna dönüştürürler. Aristophanes "Kuşlar" komedyasında bu dramı Hüthüt'ün ağzından şöyle anlatır:

yan garip *bülbülüm, uyan,*
Çöz tanrısal dilini,
Dök yüreğindeki acılan,
Anlat o kutsal ağıtlarınla
Oğlumuz ffys'in başına gelenleri.
Kızıl *boynundan su gibi aksın*
Oğlumuzun adını inleyen sesin,
Sık fundalıklardan göklere yükselsin,
Apollon, altın saçlı tanrı
Duyup *bu acı yankıları,*
Alsın fildişi çalgısını,
Karşılık versin sana,
Tanrı koroları kursun yukarda,
Ve *ölümsüz dudaklarından çıkan ezgiler*
Karışsın sesine *mutlu yüceliklerde.*

Aello. Harpya'lardan biri. Adı Kasırga anlamına gelir *(Harpyalar).*

Aerope. Girit kralı Katreus'un kızı (Tab. 15). Girit'ten sürülüp Argos'a gelir ve ilkin Pleisthenes ile evlenir, sonra Atreus'un karısı olur. Aerope, Agamemnon ve Menelaos'un anaları olarak gösterilir. Atreus'la Thyestes arasındaki kardeş kavgasında ölür *(Atreus).*

Agamedes. Agamedes üvey oğlu Trophonios'la birlikte Yunanistan'ın en ünlü mimarlarındanmış. Delphoi ve Thebai şehirlerinde yaptıkları anıtlar parmakla gösterilirmiş: Delphoi'de Apollon, Arkadya'da Poseidon tapınakları ve Thebai'de Alkmene'nin yatak odası ellerinden çıkmış. Boiotia kralı da onlara hazinesini saklamak için sağlam bir yapı ısmarlamış. Para hırsına kapılan iki mimar da hazine odasını, bir taşını yerinden oynatıp kolayca çıkarabilecekleri biçimde yapmışlar Geceleri buraya girer, hazineden bir şeyler araklarlarmış. Varlığının gün geçtikçe eksildiğini gören kral Girit'ten ünlü mimar Daidalos'u çağırmış. Bir tuzak kurmuşlar ve iki hırsızı tam yakalayacakken, Trophonios Agamedes'in kafasını keserek kaçmış.

Başka bir anlatıma göre, Agamedes ile Trophonios Delphoi tapınağını bitirince, tanrıdan ücretlerini istemişler, Apollon da altı gün yiyip içip eğlenmelerini, yedinci günü emeklerinin karşılığını alacaklarını bildirmiş. Öyle olmuş, yedinci gece uykuya dalınca iki mimar bir daha uyanmamışlar. Tann onlara en büyük ödül diye tatlı bir ölüm bağışlamış.

Agamemnon. Agamemnon Yunan mythos'unda tektir, eşsiz bir tiptir, yalnız İlyada'da değil, efsaneler boyunca onun simgelediği kavramı onun kadar etkin ve belirgin niteliklerle canlandıran başka bir kişi yoktur. Agamemnon kraldır, krallar kralıdır, her biri bir bölgenin yönetimini elinde tutan birçok derebeylerinin başında, onları ordularıyla birlikte yöneten başkomutandır. Buyruğuna tek sınır, bölgesel kralların toplantısında çizilir, bu kurultayda da başlıca kural danışmadır. Yunan mythos'u tanrılar tanrısı Zeus'un üstünde, ondan üstün bir güç bulunduğunu gösterdiği gibi, krallar kralı Agamemnon'un kişiliğinde de krallığın hem erdemlerim, hem de eksik ve zayıf yönlerini önümüze serer. Bu bakımdan destana olduu kadar, tragedyaya da esin konusu olmuştur Agamemnon.

İlyada'nın üçüncü bölümünde Helene surların üstüne dizilmiş, savaş alanına bakan Troyalı ihtiyarlara en başta eski eniştesi Agamemnon'u "hem iyi bir kral, hem güçlü bir savaşçı" olarak tanıtır. Agamemnon'un krallık yetkisi Zeus'tan gelmiştir. Homeros onun asasının, kral değneğinin tarihçesini çizerken (İl. 1l, 100 vd.), soyunu Pelops'a kadar götürür, başka bir efsane koluna göre Agamemnon'un ilk atası Tantalos'tu. (Tab. 14 ve 15). İlyada'da Pelops oğullarının kan davasından söz edilmez, krallık normal yoldan Pelops'tan Atreus'a, Atreus'tan Thyestes'e ve ondan Agamemnon'a aktarılır; Atreus ile Thyestes arasındaki kardeş düşmanlığı ve onun sonu

cunda İşlenen korkunç suçlar daha çok tragedyaya konu olmuştur (Atreus). Ama destan Agamemnon'u bir krala özgü bütün nitelikleriyle canlandırır. Bu kral portresi üstünde durmaya değer.

tlyada'nın konusu, Agamemnori ile Akhilleıs arasındaki kavga Agamemnon yüzünden kopar. Ve bu kavgada krallar kralının tutumu, karakteri ve kişiliği bütün açıklığıyla ortaya serilir. Agamemnon kraldır ve her kral gidi kendi çıkarını, istek ve buyruklarını emrindeki insanlannkinden üstün görmekte ve bu İnanışa göre davranmaktadır. Tutsağı Khrysels'i geri vermek istememesi, vermek zorunda kalınca Akhilleus'unkini almakta hiçbir sakınca görmemesi kavganın asıl nedenidir. Bu olayda karşısına çıkan kim olursa olsun paylar, tersler, hiçe sayar (İl. I, 102 vd.).

... Kalktı hırsla
gücü yaygın Agamemnon, yiğit Atreus oğlu,
kapkara bir öfkeyle doluydu yüreği,
yanıyordu iki gözü yalım yalım...

Apollon'un Akha'lara gönderdiği salgının nedenini bilen Kalkhas bu öfke karşısında çekinir gerçeği söylemeye (İl. I, 78 vd.).

Kızdıracağım biliyorum Akha'lartn saydığı adamı,
o adamın bütün *Argos'lulara her yerde sözü geçer.*
Kral azgın olur kızınca ayak takımından birine,
bir zaman öfkesini yenerse de, unutamaz kinini,
dışarı vurana dek taşır yüreğinde onu.

Ama Agamemnon ne Kalkhas'ı dinler, ne de onun sözlerine uyulmasını salık veren Akhilleus'u, bildiğini yapar. Bu davranışı tepki uyandırır. Tepkinin, yalnız kavgaya tutuştuğu Akhilleus'tan gelmemesi, ordunun alt tabakasını simgeleyen bir askerin de kralı en ağır sözlerle kınaması dikkati çeker. Halkın yöneticisini eleştirmesi dünya yazınında ilk kez görülmektedir burada. Bu eleştiri Akhilleus'un ağzından şöyle dile gelir.

"Ey doymak bilmek adam... Seni gidi edepsiz, çıkarma düşkün yürek... Seni şarap fıçısı, seni it gözlü, seni geyik yürekli... Halkını kemiren bir kralsın sen". (İl. I, 122, vd.).

Ama yiğidin sözlerinden daha da şaşırtıcıdır Thersites'in, halktan bir adamın kralı kınaması *(Thersitesj.* Bu eleştiri yalnız kralı degil, feodal Akha düzeninin tümünü kapsamaktadır (İl. II, 225 vd.).

Gene mi bir fisteğin *var, Atreus oğlu?*
Barakaların tunçla, kadınla dolu.
Bir şehri alır almaz biz Akha 'lar
onları sana verdiydik ilk peşin.
Bir de altın mı istiyor canın şimdi?
Tutup getirelim Troya'Mardan birini,
gelsin babası kurtulmalık versin sana,
altınla versin sana, öyle mi?
Taze bir kadın mı istiyorsun yoksa, düşüp kalkmaya,
bütün gözlerden uzakta, kapatmaya kendine?
Başbuğsun, yakışık almaz Akha oğullarını yıkıma sürüklemen.
Size diyorum Akha oğulları, hey,
Akha oğulları denmez size artık,
Akha kadınları demeli,
sizi aşağılık herifler sizi,
Hadi yurda dönelim gemilerimizle,
tek başına bırakalım Troya'da onu,
otursun onur payının üstüne.
Yardım etmeyelim de görsün sonunu,
Saygısızlık etti Akhlleus'a, en üstün yiğidimize,
aldı onur payını, yoksun bıraktı onu.
Akhilleus'un içinde büyük bir kin yok gene de;
hem gevşek davranmasaydı sana, Atreus oğlu,
bu senin son *küfrün olurdu ona.*

Bu sorunu Akha ordusunun nasıl çözümlediği de ilginçtir. Athena'nın verdiği esinle Odysseus sıraları dolaşıp şöyle yatıştırır herkesi (İl. II, 193 vd.):

...bilemezsin Atreus oğlunun niyeti ne?
Akha oğullarını yokluyor şimdi o,
ama ezecek yakında başlarını...
Öfkelenip de Akha'lara yıkım getirmesin sakın,
Zeus'un beslediği kralların amansızdır öfkesi...
daha güçlüdür onlar senden.
Sense savaştan anlamaz korkağın birisin.
Ne *kurultayda geçer sözün, ne savaşta geçer.*
Hem biz burada hepimiz kral değiliz ki.
Her taraftan bir ses çıkarsa iyi olmaz,
bir tek baş olmalı, bir tek kral.
Kurnaz Kronis oğlu şu değnekle bütün yetkileri
size krallık etsin diye verdi Agamemnon'al

Agamemnon gene de bir zorba olarak gösterilmez Ilyada'da, aslında talihsiz bir adamdır: Akhilleus'u kırdığına bin pişman olur, barışmak için ödün vermeye razıdır. Yiğidin olumsuz tepkisiyle karşılaştıktan sonra, bir daha aynı uysallığı gösterir ve özür dileyerek barışır (İl. XIX, 85 vd.). Her davranışında sanki bir sakarlık vardır Agamemnon'uh: Aulis'te avlanırken Artemis'i kızdırması, bu yüzden kızı İphigeneia'yı kurban etmek zorunda kalışı bu kralın hatalarını ne kadar pahalıya ödediğini gösterir (İphigeneia). Karısının ve onun âşığı olan kendi amcaoglunun elinden öldürülmesi bile aynı yarı komik, yarı trajik kaderin belirtisidir *(Klytaimestra, Aigisthos)*.

İlyada onun kahramanlıkları ve öldürdüğü Troyalı yiğitlerin adıyla doludur, ama Agamemnon burada da tam başarılı değildir, ne savaşta bir Akhilleus ya da bir Aias olabilir, ne de kurultayda bir Nestor ya da Odysseus gibi üstün bir akıl gösterebilir. Onun kişiliğinde Homeros ve yolunu izleyen bütün ozanlar krallık kurumunun kusur ve eksikliklerini ortaya sermek istemişlerdir sanki.

Agaue. Kadmos ile Harmonia'nın kızı, Jno ile Semele'nin kardeşi, Pentheus'un anası (Tab. 18). Zeus'la Semele'nin aşkı üstüne dedikodu yaptığı için, Semele'nin oğlu tanrı Dionysos anasının öcünü almış. Bakhalar sürüsüne katılan Agaue, oğlu Pentheus'u bir vahşi hayvan sanarak kendi eliyle parçalamış. Bu konu Euripides'in "Bakkha'lar" tragedyasında işlenmiştir *(Pentheus, Bakkha'lar)*.

Agdistis. Pausanias'ın anlattığı Agdistis efsanesi ana tanrıça Kybele'nin Pessinus'taki kültüne ilişkin bir efsanedir. Zeus bir gece düş görerek tohumunu yeryüzüne döker. Bundan hünsa bir varlık doğar: Agdistis. Hem kadın, hem erkek olan bu yaratığı tanrılar ele geçirir ve erkeklik uzvunu kesip atarlar, uzuvdan bir badem ağacı meydana gelir, ırmak tanrı Sangarios'un (Sakarya) kızı bu ağaçtan bir badem koparıp göğsüne saklar, bundan gebe kalarak Attes (başka kaynaklara göre Attis) adlı bir oğlan doğurur. Onu dağa bırakır. Attes büyüyünce öyle yakışıklı, öyle eşsiz güzellikte bir delikanlı olur ki o zaman salt kadın olan Agdistis ona âşık olur. Ne var ki Attes Agdistls'ten kaçmak İçin Pesslnus'a gider ve orada kralın kızıyla evlenmeye k.ılkışır. Tam düğün gecesi düğün ezgileri söylenmektedir ki Agdistis birdenbire çıkagelir. Attes onu görünce çıldırır ve erkekliğini keser, PessİnUs kralı da aynı şeyi yapar. Attes ölür, Agdistis de sevgilisinin bedeninin bozulmamasını sağlar.

Bu efsanenin başka bir anlatımı da şöyledir: Phyrgia ilinin sınırlarında Agdos adlı ıssız bir kaya varmış, orada Kybele tanrıçaya bir taş biçiminde tapılırmış. Zeus tanrıçaya tutulmuş, onunla birleşmeyi başaramayınca tohumunu bir kayanın üstüne bırakmış. Bu tohumdan Agdistis doğmuş, hünsa imiş, Agdistis'i Dionysos sarhoş ederek erkekliğinden etmiş; uzvundan bir badem ağacı çıkmış, bunun meyvesini Sangarios ırmağının kızı Nana göğsüne almış, gebe kalıp Attes'i doğurmuş. Sangarios Nana'ya çocuğu dağa bırakmasını buyurmuş. Bebek gelen geçenin ilgisini çekmiş, onu bir tekenin sütüyle beslemişler, tekenin sütü olamayacağı halde, adının Phrygi a dilinde teke anlamına gelen "artagus" teke ile ilişkisini göstermektedir. Ne var ki bu artagus sözcüğü "güzel" anlamına da gelebilir. Her neyse Agdistis ile Kybele ikisi birden gönül vermişler bu güzel delikanlıya, ama Phrygia kralı Midas onu kendi kızına almak istiyormuş. Derken Agdistis Attes'i çıldırtmış, delikanlı bir çam ağacının dibinde erkekliğini keserek can vermiş. Kybele tanrıça onu gömmüş, toprağa akan kanından biten menekşeler dibinde öldüğü çamı çepeçevre sarmışlar. Midas'ın kızı da umutsuzluğa düşerek canına kıymış, Kybele onu da gömmüş ve onun mezarı üstünde de menekşeler bitmiş. Ayrıca mezarı üstünde bir badem ağacı büyümüş. Agdistis Zeus'a yalvarmış Attis'in bedeni hiç bozulmadan kalsın, çürümesin diye, Zeus da bu dileğini yerine getirmiş. Attis'in saçları büyümeye, küçük parmağı da oynamaya devam edecekmiş. Bu sözü aldıktan sonra Agdisüs sevgilisinin ölüsünü Pessinus'a götürmüş, orada gömmüş ve anısına bir bayram ile bir rahip heyeti kurmuş.

Bu efsanelerde Agdistis ile ana tanrıça Kybele birbirine karışmaktadır. Motifleri toprak bereketini ve bitkinin öldükten sonra yeniden dirilmesini simgeleyen bu efsaneler da-

ha çok alegorik birer anlam taşır. Bunlardan amaç, Pessinus'taki Kybele kültünde rahiplerin belli zamanlarda ve törenlerde erkeklik uzuvlarını kesmelerinin nedenini ve kaynağını anlatmaktadır. Kybele tanrıçanın ise Anadolu'da ve çevrede tarih öncesi çağlardan Roma devrine değin çeşitli adlarla tapım gördüğü herkesçe bilinmektedir *(Kybele)*.

Agenor. Epaphos'un oğlu, lo'nun torunu olan Agenor tanrı Zeus'un soyundandır (Tab. 10). Io inek kılığında dünyayı dolaştıktan sonra Mısır'a gelir, orada Zeus'tan olan oğlu Epaphos'u doğurur, Epaphos da Nil tanrısı Neilos'un kızı Memphis'le evlenir ve Libya adında bir kızları olur. Afrika'nın bir bölgesine adını veren bu kız tanrı Poseidon'la birleşerek ikiz doğurur: Agenor ile Belos. Belos Mısır'a, Agenor ise Fenike'ye yerleşir. Tyr ile Sidon kentlerinin kralı olur. Kızı Europe tanrı Zeus tarafından kaçırılınca Agenor oğulları Kadmos, Phoiniks ve Kiliks'i kız kardeşlerini aramaya gönderir, bulup getirmedikçe dönmemelerini buyurur. Hiç biri de geri gelmez, Akdeniz çevresinde kentler kurup yerleşirler *(îo, Epaphos, Belos, Europe)*.

Aglaie. Adı parlak anlamına gelen Aglaie Zeus ile Eurynome'den doğmuş üç Kharit tanrıçanın biridir *(Kharit'ler)*. Hesiodos'a göre Aglaie Kharit'lerin en gencidir ve tanrı Hephaistos'la evlenmiştir.

Aglauros (yahut Agraulos). Atina kralı Kekrops'un üç kızından biri. Tanrıça Athena, içinde Erikthonoios'u sakladığı sepeti ona verip sakın açmamasını söyler. Ama kardeşleri Herse ve Pandrosos'la birlikte Aglauros merakını yenemez ve sepeti açarlar, içinde yılanlarla sarılı bir bebek görünce korkudan çıldırarak Atina Akropolünden aşağıya atarlar kendilerini *(Erikhthonios)*.

Agron. Kos (Istanköy) adasında Byssa ve Meropis adlı iki kız kardeşiyle yaşayan ve yalnız toprak işleriyle uğraşan bir delikanlı. Bu üç kardeş toprak tanrıçasından başka hiçbir tanrıya saygı göstermedikleri için ceza olarak kuş biçimine sokuldular: Meropis baykuş oldu, Byssa martı oldu, Agron da yagmurkuşu haline dönüştürüldü.

Aia. Yun. "aia" veya "gaia" toprak demektir. Aia, Kolkhis ülkesinin eski adıdır *(Argonaut'lar)*.

Aiaie. Odysseia'da büyücü tanrıça Kirke'nin adasına verilen ad *(Kirke)*.

Aiakos. Yunanlıların en dürüstü, en dindarı diye anılan Aiakos, Zeus'la su perisi Aigina'nın oğludur (Tab. 21). Anasının adını alan Aigina adasında kral iken uyruklarının hepsi vebadan ölmüş, Aiakos da babası Zeus'a yalvarmış ki adada bol sayıda bulunan karıncaları insana dönüştürsün. Baştanrı oğlunun bu dileğini yerine getirmiş. Karıncalardan dogma bu adamlara Myrmidon'lar (Yunanca "myrmeks" karınca demektir) denmiş. Aiakos'un torunu Akhilleus sonraları Myrmidon'ları kendi ordusu olarak Troya seferine götürmüştür.

Tanrıların çok sevdiği Aiakos'tan Yunanlılar bir dilekte bulunmuşlar: Ülkelerini kasıp kavuran kuraklığa son vermesi için Zeus'a yakarmasını istemişler ve Zeus bu dileği de yerine getirmiş.

Aiakos'un Aigina'dan Telamon ile Peleus, bir denizkızı olan Psamathe'den (Yun. Kum) Phokos (Yun. Fok balığı) adlı bir 03lu olmuş. Phokos'un atletik yarışmalarda başarılarını kıskanan ağabeyleri Telamon ile Peleus kafasına bir disk atarak öldürmüşlejr onu. Aiakos da hak yerine gelsin diye sürmüş oğullarını Aigina'dan.

Bu hakseverliği ona öldükten sonra Hades ülkesinde yargıç olmayı sağlamış. Gerçi Homeros destanlarında Aiakos'un böyle bir sıfatı yoktur, ama Platon onu ölüler yargıcı olarak gösterir ve Asya'lı Minos ile Rhadamanthys'in yanıbaşında Avrupa'dan gelen ruhları yargıladığını ileri sürer (Gorgias, 524a).

Aiakosoğlu. llyada'da Akhilleus'a verilen soyadı (Tab. 21).

Aias. İlyada'da iki Aias'ın adı geçer, biri, "küçük Aias" Oileus'un oğludur ve Lokris'lilerin önderi olarak gelmiştir Troya savaşına, öteki, "büyük Aias" Telamon'un oğlu, Akhilleus'un amca çocuğu ve Salamis adasının kralıdır (Tab. 14 ve 21). Bu iki Aias birbirinden çok ayrı kişilerdir, ama hep omuz om-

za savaşırlar. Bu dayanışmayı şöyle tanımlar Homeros (İl. XIII, 702 vd.).

Oileus'un çevik oğlu Alas hiç, ama hiç
ayrılamaz Telamon'un oğlu Aias'tan,
yeni sürülen tarlada şarap rengi İki öküz nasıl
gönüldeş olur da çekerlerse sabanı;
boynuzlarının kökü bol bol ter döker,
gittikleri zaman yarık boyunca uca doğru
yalnız cilalı boyunduruk ayırır onları birbirinden,
işte Aias'lar da tıpkı öyle,
omuz omza destek oluyordu birbirine.

Bu iki yiğit Akha ordusunun canı ciğeridir, katılmadıkları hiçbir savaş, başaramayacakları hiçbir yiğitlik yoktur.

Aias'lar arasındaki bu birlik, beraberliğin asıl nedenini, bu iki yiğidin nitelikleri ve kaderleriyle birbirinden çok değişik olmalarında aramalı. Bunu daha iyi anlamak için her birini ayrı ayrı incelemeliyiz.

(1) AİAS OİLEUS OĞLU .

Aias İlyada'da şöyle çıkar karşımıza (İl. II, 526 vd.).

Lokris'lilere Oileus oğlu çevik Aias komuta eder,
Telamon'un oğlu Aias'mki kadar değil boyu boşu
ondan ufak, hem çok ufak,
'kendirden bir zırh giymiş küçümencik bir adamdır ama,
bütün Hellen'leri, Akha'ları kargı atmakta , geçer.

Aias kırk tane kara gemiyle gelmiştir Troya'ya, ama onun komuta ettiği bölükler hiç benzemez öbür savaşçılara: Okçular Lokris'liler, hafif silahları kullanmakta ustadırlar, öteye de hiç gidemezler (İl. XIII, 712 vd.).

Aias Hektor'a karşı teke tek savaşa da hazırdır, gemilerin yanındaki çetin boğuşmaya katılır. Patroklos'un ölüsünü Troyalıların elinden kurtarmaya da yardım eder. Ama sert, kavgacı ve kimi zaman kabadır; Patroklos'un ölüsü için yapılan araba yarışmasında Aias İdomeneus'la kavgaya tutuşur, Girit'lilerin önderi de şöyle tanımlar onu (İl. XXIII, 483 vd.).

Aias, kavgacı başı, akılsız adam,
Akha'lardan geri kalırsın her İşte,
senin aklında hiç çeviklik yok.

Aralarını sonunda Akhilleus bulur, yatıştırır Aias'ı bu kötü huyu Aias'm başına bela olacaktır. Ilyada'daki olaylardan sonrasını antalan destanlarda Aiasınm İşlediği büyük bir suç söz konusudur: Troya şehrinin düştüğü, Akha'lann eline geçtiği sırada Priamos'un kızı Kassandra Athena tapınağına sığınmış, tanrıçanın heykeline sımsıkı sarılmıştır. Aias kızı sığınağından ayırmak, dışarı çekmek ister ve dinsel töreleri hiçe sayarak bu işi başarır. Akha'lar bu günahı kendisine ödetmek için Aias'ı taşlamaya koyulurlar. Ne var ki bu kez kendi de Athena sunağına sığınıp yalvarır. Tanrıça yiğidi böylece ölümden korumuş olur, ama cezasız bırakmaz: Dönüş yolculuğunda Akha'lar korkunç bir fırtınaya tutulurlar, Aias'm gemisi batar, Poseidon yiğidi kurtarır, ama bu kez Aias Athena'nın öfkesine karşın kurtulduğuna böbürlendiği için tanrıça Zeus'un yıldırımını alarak kendi öldürür akılsız yiğidi.

Aias'ın işlediği günahların cezasını yurdu da çeker: Yiğit öldükten sonra bile uzun bir süre Lokris toprağı verimsiz kalır, ikide bir salgınlar baş gösterir. Delphoi'ye çare sorulduğunda, tanrı sözcüsü şu cevabı verir: Kassandra'nın kaçırılıp ırzına geçilmesinin kefareti olarak her yıl Lokris'ten Troya'ya iki genç ki/ gönderilmeli ve Athena tapınağına kurban edilmelidir. Bu töre de bin yıl sürdürülmelidir. Lokris'liler bunu yapmışlar, ikinci yılından sonra kızlar kurban edilmeyip Athena rahibesi olarak Troya'da alıkonulmuşlar.

(2) AİAS TELAMON OĞLU

Telamon'un oğlu Salamis'li Aias Troya savaşına yalnız on iki gemi getirdiği halde, Akha'lann, Akhilleus'tan sonra en yiğit savaşçısıdır. Görünüşü, boyu bosuyla küçük Aias'ın tam karşıtıdır. Akha'lann kalesi diye anılan Aias'ı Priamos surların üstünden görünce, yanındaki Helene'ye sorar (İl. III, 226 vd.).

Kim o, öbür Akha'lı, soylu, Irlyarı yiğit,
Argos'luları başıyla, geniş omuzlarıyla aşan?

Helene de bu yiğidin "eşi görülmedik Aias" olduğunu söyler.

Savaşa hazırlanırken şöyle tanımlanır Alas (İl. VII, 206 vd.).

Aias giydi ısıldayım tunç *zırhını,*
silahlarla sarıp sarmaladı bedenini, fırladı,
tıpkı dev yapılı Ares gibi yürüdü,
Kronos oğlunun, yürek kemiren savaş gücüyle
birbirleri üstüne saldırttığı erler arasında
savaşa giden Ares gibi tıpkı.
İşte böyle atıldı öne o,
dev yapılı Aias, Akha'larm kalesi.
Korkunç yüzünde bir gülümseme.
Geniş adımlar atıyordu altında ayakları,
uzun gölgeli kargısı sallanıyordu.

Aias kalkanıyla dikkati çeker Akha'lar arasında. Korkunç diye nitelenen bu kalkan yedi kat deri, bir kat da tunçtan yapılmıştır. Hektor'la savaşta Troya'lı yiğidin kargısı altı kat deriyi geçer, son katına saplanır kalır, derken Hektor, "ovada duran, kara, pürtüklü, iri" bir kaya parçası alır ve Aias'ın kalkanını tam göbeğinden vurur. Ama Aias daha büyük bir kayayla onu saf dışı eder (İl. VII, 268 vd.).

Aias Hektor'u alt etmekle kalmaz, Troya'nın sayısız yiğidini tepeler, öldürür; saldırıda da, savunmada da hep başta gelir, önde yürür, Akra'ların gevşediğini gördü mü, hemen koşar, kışkırtır onları, güçlerine güç katar. Aias kendi çıkarını hiç düşünmeyen ülkücü bir kahramandır, savaşın en çetin anlarında da aslan gibi dövüşür, sorumluluk duygusu Agamemnon'unkinden daha üstündür, Akhilleus'un bir kız uğruna savaştan çekilmesini, savaş arkadaşlarını hiçe saymasını sert sözlerle kınar. Öyle ki tanrılar bile derin bir saygı beslerler Aias'a, Akha'lara söz geçirmek için ona baş vururlar.

İlyada'da en erdemli yiğit olarak karşımıza çıkan Telamon oğlu Aias'ın adına birçok efsaneler daha kurulmuştur. Bunların arasında şair Sophokles'in "Aias" adlı tragedyasında ele aldığı yürekler acısı dramı üstünde duralım:

Akhilleus öldükten, Troya savaşı da bittikten sonra, Thetis'in tanrı Hephaistos'a yaptırıp oğluna getirdiği silahlar kime kalacak diye kavga kopar Akha komutanları arasında. Thetis ister ki Akhilleus'tan sonra en yaman savaşçı kimse o alsın silahları. O adam da Telamon oğlu Aias'tır, ama Agamemnon ile Menelaos ne yapıp yapıp silahlan Odysseus'a verirler. Aias çileden çıkmış, küçük düşürülmüş, ünü, değeri hiçe sayılıp ağır bir hakarete uğramıştır. O sırada bir bunalım geçirir, bizim bugünkü deyimlerimizle bir şizofreni ya da paronaya krizi, bir gece pusu kurar, elinde kılıcıyla Akha ordusunu yok edeceğim diye bir sığır sürüsüne saldırır, hayvanların hepsini bir bir öldürür, soykaları çadırına taşır, öç aldım diye şenlik yapar. Bu işte tanrı parmağı vardır, Aias'ı tanrıça Athena bu korkunç yanılgıya düşürür. Aias kendine gelip ne yaptığını, kimleri öldürdüğünü görünce düşmanlarının karşısında rezil olmaya dayanamaz. Çektiği acı korkunçtur. Bunca büyük bir kahramanın böyle gülünç bir duruma düşmesi Aias'ın katlanacağı bir çöküntü değildir: Kılıcının üstüne atar kendini ve canına kıyar. Sophokles'in bu tragedyasında ününü ömrünün sonuna kadar koruyamayan büyük adamın dramı dile getirilmiştir.

Aidoneus. Yeraltı tanrısı Hades'in başka bir adı *(Hades)*.

Aietes. Güneş tanrı Helios ile Okeanos kızı Perseis'in oğlu (Tab. 8). Önce Korinthos tahtına çıkar, sonra Karadeniz'in güney-dogu kıyılannda, Kafkas dağının eteklerinde bulunan Kolkhis (bugünkü Gürcistan) ülkesine kral olur. Büyücü Kirke'nin ve Minos'un karısı Pasiphae'nin kardeşi ve Medeia ile Apsyrtos'un babasıdır.

Kız kardeşi Helle ile Asya'ya kaçan Phriksos Kolkhis'e sığınmış ve üstünde uçtuğu kanatlı koçu Zeus'a kurban ettikten sonra, altın postunu Aietes'e armağan etmiş. Kral da onu tanrı Ares'e adanmış ormandaki bir meşe ağacına asmış ve bekçi olarak önüne korkunç bir ejder dikmiş, lason Argonaut'larla birlikte altın postu almaya gelince, Aietes ona birçok sınamaları başarırsa postu vereceğini söylemiş. Medeia'nın yardımıyla altın postu çalıp kaçan Argonaut'ların peşine takılmışsa da oğlu Apsyrtos'un, Medeia'nın kesip denize serptiği parçalarını toplamakla vakit geçirmiş ve umutsuzluğa kapılarak Kolkhis'e dönmüş. Orada da tahtından olmuş, yıllar sonra yurduna dönen kızı Medeia'nın yardımıyla tacını yeni baştan elde edebilmiş *(Argonaut'lar)*.

Aigeus. Atina kralı Pandion'un oğlu, Theseus'un babası (Tab. 24). Pandion bir devrim sonucu Atina'dan sürülünce, Aigreus onu

kardeşleriyle birlikte yeniden tahta çıkarmayı başarır.

Aigeus iki kez evlendiği halde çocuğu olmaz. Bunun nedenini Delphoi tapınağında tanrı sözcüsüne sormaya gider. Aldığı cevabı pek anlamaz ama, dönüş yolunda Troizen'de kalır ve ora kralının kızı Aithra ile birleşir. Aithra'ya, bir oğlu olursa, babasının adını bildirmeden büyütmesini söyler. Aithra bir çocuk doğurur. Bu çocuk kahraman Theseus'tur. Delikanlılık çağına gelince, Theseus Atina'ya döner ve amcası Pallas'ın tahta göz dikmiş elli oğlunu alt edip babasına kendini tanıtır *(Aithra)*.

Ama Aigeus mutsuz bir kraldır. Bunca dertten sonra, Panathenaia bayramında yarışan Girit atleti Androgeos'u öldürttüğü için kral Minos'un korkunç isteklerine uymak zorunda kalır: Her yıl Atina gençliğinden yedi erkek ve yedi kız Minotauros'a yedirilmek üzere Girit'e gönderilmektedir. Theseus bu duruma bir son vermek üzere canavarı öldürmeye gider. Yola çıkmadan önce babasına söz verir ki zaferle dönerse, gemisine bir beyaz yelken çekecektir. Dönüşte bu sözünü unutur ve gemisi kara yelkenleriyle girer limana. Theseus'un yolunu gözleyen Aigeus kara yelkenleri görünce oğlunu öldü sanarak kendini denize atar. İçinde boğulduğu denize adı verilerek Aigaios Pontos (Ege denizi) denmiştir.

Aigina. Irmak tanrı Asopos'un kızı (Tab. 21). Aigina'ya tutulan Zeus onu Oinone adasına kaçırır. Aigina bu adada Aiakos'u doğurur. Sonradan Aktor'la evlenip, Patroklos'un babası olacak Menoitios'u dünyaya getirir. Aiakos bir süre sonra adaya bir Pelasg soyu yerleştirip Oinone'ye anasının adını vererek Aigina der *(Aiakos)*.

Aigis. Homeros destanlarında tanrı Zeus ve Athena'nın kalıp sıfatlarından biri de "aigis taşıyan"dır. Aigis, Zeus'un Girit mağarasında kendisini emziren keçi Amaltheia'nın derisiyle yaptığı bir kalkandır. Yılanlarla çevrili, ortasında bir Gorgo kafası bulunan aigis kalkanı korku salarak orduları bozguna ugratırmış. Zeus'un Titanlara karşı savaşında kullandığı ve kendisinden başka yalnız Athena'ya verdiği bu kalkan kudretin bir simgesi olmuştur.

Aigisthos. Thyestes'ln oğlu (Tab. 14 ve 15). Atreus ile Thyestes arasındaki kardeş kavgasını sürdürür. Atreus Thyestes'ln oğullarını öldürüp kendisini Mykenai'den kovunca, Thyestes kardeşinden öç almak çarelerini arar. Bir tanrı sözcüsü ona ancak öz kızından bir oğlu olursa, Atreus'u öldürebileceğini bildirir. Thyestes de bir gece gizlice kızı Pelopeia'nın koynuna girer ve onu gebe bıraktıktan sonra kaçar. Pelopeia Aigisthos'u doğurur. Kimden olduğunu bilmediği bu çocuğu kırlara bırakır, bir süre sonra da kendisini tanımayan amcası Atreus'la evlenir. Çobanların keçi sütüyle besleyip büyüttükleri Aigisthos (adı Yun. keçi anlamındaki "aix"ten türemedir) Mykenai sarayına gelir. Atreus onu iyi karşılar, kendi ogluymuş gibi benimseyerek yetiştirir. Sonra da Thyestes'i öldürmekle görevlendirir. Ama Aigisthos Thyestes'in kendi öz babası olduğunu anlar ve onun yerine Atreus'u öldürür. Bir süre baba-ogul Mykenai'clc hüküm sürerler, sonra Atreus'un oğlu Agamemnon tarafından kovulurlar. Agamemnorı Troya seferine çıkınca Aigisthos Mykenai'ye döner, kralın karısı Klytaimestra'yı baştan çıkarır. Agamemnon Troya'dan dönünce ikisi birden kahpece vururlar onu. Aigisthos, yedi yıl hüküm sürdükten sonra Agamemnon'un oğlu Orestes tarafından öldürülür.

Kuşaktan kuşağa süregiden bu kan davası tragedya şairlerine tükenmez bir esin kaynağı olmuştur. Aiskhylos'un "Agamemnon" **ile** başlayan "Oresteia" üçlüsü, Sophokles'in "Elektra", Euripides'in "Elektra" ve "Orestes" adlı tragedyaları bu aile dramını çeşitli ayrıntılarıyla ve başka başka açılardan ele alarak canlandırırlar. Aigisthos adının "Odysseia" da da sık sık geçmesi, Atreus oğulları efsanesinin Homeros destanları kadar eski olduğunu gösterir. (Od. I, 32-43; III, 256-275; IV, 518-537).

Aigyptos. Belos'la Ankhinoe'nin oğlu (Tab. 10). Aigyptos ile ikiz kardeşi Danaos'un dedeleri tann Poseidon, ataları da Zeus'la lo' dan doğma Epaphos'tur. Afrika kıtasına egemen olan Belos oğlu Danaos'a Libya'yı, Algyptos'a da Arabistan'ı verir, ama Aigyptos gider, "Melampodes" (kara ayaklar) üiktllnl, yani Mısır'ı fetheder ve oraya adını varlı

Aigyptos'un elli oğlu, Danaos'un da elli kızı olmuş. Aigyptos bu kızları oğullarına almak istemiş. Bu konuda iki kardeşin arası açılmış ve Danaos elli kızıyla birlikte Afrika'dan kaçıp, soylarının kaynağı olan Argos'a sığınnuş. Danaos kızları, kendilerini kovalayan Aigyptos oğullarıyla evlenmek zorunda kalmışlar, ama düğün gecesi kocalarını öldürmüşler. Tek başına desteksiz kalan Aigyptos da üzüntüden ölmüş *(Danaos, Danaos Kızları)*.

Aineias (Lat. Aeneas). Tanrıça Aphrodite ile Troya'lı prens Ankhises'in oğlu Aineias Homeros'un İlyada destanında önemli bir rol oynamakla kalmamış, klasik Latin şairlerinin en büyüğü olan Vergilius'a da bir destan esinlemiştir. "Aeneis", yani Aeneas destanı Troya'lı yiğidin Troya yangınından sonra Anadolu'dan göçmesi ve İtalya'ya yerleşerek Roma şehrine temel olacak yeni bir yurt kurmasını anlatır. Aineias'ın bu iki destanda da beliren çok yönlü kişiliğini incelemek gerekir:

Soy ağaçlarından da belli olduğu gibi (Tab. 17) Troya kral soyunun ilk atası Zeus ile Elektra'nın oğlu Dardanos'tur, Troya'nın kurucusu Tros ile kral soyu iki dala ayrılır: İlos ile Assarakos, İlos'un torunu olan Priamos Troya kralı, Assarakos'tan üreme Ankhises ise Dardanie şehrinin yöneticisidir. Ankhises ile Priamos ve Hektor ile Aineias aynı kuşaktan amcaogullarıdır. Ama Aineias'ın Priamos oğullarından üstünlüğü bir tanrıçanın oğlu olmasından gelir (İl. II, 819 vd.).

Dandanie'İllerin başında Aineias var,
Ankhises'in oğlu,
tanrısal Aphrodite doğurdu onu
Ankhises'ten;
bakmadı tanrıçalığtna, birleşti lda
eteklerinde bir ölümlüyle.

Babası nasıl tda dağının eteklerinde yaşamışsa (Ankhises), Aineias'ın çocukluğu, delikanlılığı da oralarda geçer, AkhiUeus'la ilk çatışması da orada olur (İl. XX, 90 vd.).

Troya savaşında Aineias Priamos oğullarından hiç geri kalmaz, Hektor'la denk gider, kimi zaman Hektor'u bile aşıp ona öğüt vermek durumuna gelir (İl. XVII, 335 vd.).

Hektor kadar yiğitçe savaşır Akha'ların en güçlü kahramanlarına karşı, ama her kezinde de bir tanrı korur, kurtarır onu. Savaş meydanında görelim onu (İl. V, 296 vd.).

Kocaman kargısı, *kalkanımla Aineias yere*
atladı,
Akhalar alıp götürmesin/er diye *ölüyü*
gücüne güuenen *aslan gibi dolaştı*
çevresinde,
önünde kargısını, yuvarlak kalkanını
tutuyordu,
öldürmek için yanıyordu karşısına çıkanı,
korkunç çığlıklar atıyordu.

Derken Diomedes kocaman bir taş atar üstüne, Aineias'ı kalçasından vurur, yiğit düşer, o sırada anası Aphrodite'nin telaşını görmeli (İI.V, 311 vd.).

Aphrodite bu yüzden yaralanır. Aineias'ı Apollon Troya kalesindeki tapınağa kaçırarak kurtarır. Öbür tanrılar da katılırlar bu çabaya. Aineias'ın Troya önünde ölmeyeceği, Dardanos soyunu sürdürmekle görevli olduğu tanrı Poseidon'un ağzından söylenir İlyada'da (İl. XX, 292 vd.).

... Kaderi kurtulmaktır Aineias'ın
tohum *ekmeden,* iz bırakmadan ölmemeli,
yok olmamalı Dardanos soyu,
ölümlü kadınların verdiği çocuklar arasında
Kronos oğlu Dardanos'u seuerdi en *çok*.
İğreniyordu artık Priamos'un soyundan,
güçlü Aineias *kral olacak Troya'lılara,*
kral olacak çocuklarının çocukları.

Bu sözler, bizi dosdoğru Vergilius'un Aeneis'ine götürür. Aineias İlyada'da pek rol oynamaz artık, Troya'nın yıkımından sonraki olaylardaki rolü bütün ayrıntılarıyla Aeneis'te anlatılır.

İlyada sonrası efsanelerinin çoğu bu destanda anlatılmıştır: Tahta atın şehre alınması ve Laokoon faciasından sonra *(Laokoon),* Aineias babası Ankhises'i omuzlarına alarak ve oğlu Askanios'u da elinden tutarak İda dağına kaçar. Troya'nın kutsal heykellerinden Palladion'u da yüklenerek yola koyulur, karısı Kreusa arkalarından gelirken birden ana tanrıça Kaybele tarafından kaçırılır (Kreusa,). Eşi de, düşünde gördüğü Hektor'un tayfı da Aeneas'a batıda Hesperia ülkesine gidip Troya'yi orada yaşatmasını buyururlar. Odysseia'nın serüvenleri örnek alınarak anlatılan bu yolculuk Trakya, Girit ve kuzeybatı Yunanis-

tan kıyılarından Sicilya'ya geçişle başlar, Ankhises orada ölür, sonra korkunç bir fırtına Aeneas'ı Libya kıyılarına atar. Kartaca kraliçesi Dido epizodu Odysseus'un Alkinoos'un sarayında yaptığı gibi, Aeneas'ın o güne kadar olan serüvenlerini anlatmasına fırsat verir. Aeneas'a gönlünü kaptıran Dido onu Afrika'da alıkoymak istediği halde, tanrılar Aeneas'ın bir an önce yeni Troya'yı kurmak görevine dönmesini buyururlar. Yiğit arkadaşlarıyla yola koyulur, Dido canına kıyar *(Dido)*. Güney İtalya'da Cumae şehrine vanrlar, Romalıların inançlarına göre burada yeraltı ülkesine açılan Avernus gölü vardır. Cumae'nin tanrı sözcüsü Sibylla Aeneas'ı ölüler ülkesine götürür. Burada Aeneas, babası Ankhises'le görüşür ve kendisini bekleyen parlak kaderi onun ağzından öğrenir. Homeros'la Dante'nin yeraltı dünyası anlatımı arasında yer alan bu parça ilkçağ yazınının en belirgin, en ünlü sayfalarmdandır. Bütün bu bilgileri edindikten sonra Aeneas yeryüzüne döner, İtalya kıyılarını kuzeybatıya doğru izleyip Tiber ırmağının arzına varır. Oranın yerlileri, Rutul'larla savaşa girişir ve arkadaşlarını ırmak ağzında bırakıp içeriye doğru Pallantea şehrinin bulunduğu yere varır. Burası Palantinus tepesiyle Roma şehrinin ilerde kurulacağı yerdir. Yunanistan'dan göçme olan kral Evandrus Aeneas'ı iyi karşılar, başında oğlu Pallas'ın bulunduğu bir bölük askerle arkadaşlannın yanına gönderir. Bu arada Rutul'ların kralı Turnus Troya'lılara saldırmıştır. Aeneas Turnus'u teke tek savaşta öldürür. Destan Aeneas'ın bu zaferiyle kapanır.

On iki bölümlük Aeneis destanı bitmiş değildir. Vergilius onu sona erdiremeden ölmüş, eserini bitiremediği için onun yakılmasını da buyurmuştu. Roma'nm kuruluşuna kadar olan olaylarla efsaneler tarihçilere konu olmuş ve uzun uzadıya anlatılmıştır. Vergilius'un Aeneis destanıyla en büyük' başarısı kendi çağının ulusal kültürüne bir kaynak bulmuş olması, Roma'nın geçmişini ta Anadolu'nun büyük uygarlık merkezi Troya'ya kadar götürmekle ona uluslararası bir derinlik vermiş bulunmasıdır. Büyük Latin şairinin amacı Augustus'un damgasını bastığı çağının dünya ve İnsan görülün* bir ufuk açmasıydı. Önce lulius Caesar, sonra Augustus'un da soyu olan lulü'lerin Troyalı Aeneas ve Ankhises'le tanrıça Aphrodite'de kaynak bulduklarını, Roma'nın Akdeniz'in en soylu hanedanınca kurulduktan sonra düşman olarak bilinen batı ile doğuyu büyük bir birlik içinde barıştırmış olmasını göstermek, kendisinin de Homeros gibi ozanların ozanına dayanıp onun yolunda, ondan esinlenerek destan yazdığını dile getirmekle Aeneis destanı gerçekten çığır açmış, ilkçağla ortaçağ arasında köprü kurmuştur. Aeneas'ı da yeni bir tip insan olarak canlandırmış olması üstünde durmaya değer. "Pius Aenas" (dindar Aenas) diye anılan kahramanın tutum ve davranışı Homeros destanlarındaki yiğitlerinkinden farklıdır. "Pietas" diye tanımlanan kavram dine saygıyı da aşan bir erdemdir, Augustus'un ve Augustus çağı insanının ülkü bildiği geçmişe, geçmişin değerlerine bağlılık, ulusal tarih ve kültüre sonsuz saygı ile onu soylulaştırmak için başka, yabancı da olsa benimsenen kaynaklara bağlama çabası, kültüre hizmet için en büyük örnekleri göz önünde tutarak yaratalıkta onlara ulaşma amacı ve bu uğurda sonsuz bir sorumluluk duygusu, bütün bunlar "pietas" denilen kavramın içerdiği ve Aeneis destanında canlandırılan Aeneas tipinin tam bir başarıyla simgelediği erdemlerdir.

Aîolos. (1) Yunan ulusunun efsanelik atası sayılan Hellen ile Orseis adlı Nympha'nın oğlu, Tufan kahramanları Deukalion ile Pyrrha'nın torunu, Doros ile Ksuthos'un kardeşi ve Sisyphos, Arthamas, Kretheus ile Salmoneus'un babası (Tab. 20).

Aiolos, Çanakkale yarımadasından Mende res ırmağına kadar uzanıp, Midilli adasını dı içine alan Aiolis kıyı bölgesine ve onlarda oturan soyla, onun konuştuğu Aiol diline adını vermiştir.

(2) Deniz tanrı Poseidon'un oğlu, yellerin yöneticisi, Aiolos Notos, Boreas, Euros ile Zephyros adlı dört büyük yeli bir tulum içinde kapalı tutar ve ancak Zeus'tan aldığı buyruklarla ortaya salar.

Odysseia destanında Odysseus'un Aiolos'un adasına varışı anlatılır, bu ada şöyle niIrlrnîî:

Yıkılmaz tunçtan bir duvarla çevriliydi bu yüzden ada,
şehir oturtulmuştu göğe yükselen bir kayanın üzerine.

Aiolos konağında bir düzine çocuğu ile yiyip içmekte, şölen yapıp gönül eğlendirmektedir. Yeller tanrısı, Odysseus'u iyi karşılar, tam bir ay konukladıktan sonra içine azgın yelleri sımsıkı bağladığı sığır derisinden bir tulum verir ona ve arkasından tatlı bir Zephyros yeli salarak uğurlar gemisini. Böylece dokuz gün dokuz gece giderler, İthaka topraklarına yaklaşırlar ki, Odysseus uykuya dalar, onu kıskanan yoldaşları da teknenin dibindeki tulumu alıp çözerler. Yeller hep birden dışarıya fırlar, korkunç bir fırtına kopar. Fırtına Odysseus'un gemisini gerisin geri Aiolia adasına atar, ama bu kez tanrı onu sert sözlerle kovar, tanrıların lanetine uğramış bir adamı tutmaktan çekinir. Odysseia'nın X. bölümünde (1-79) anlatılan bu serüven destanın en renkli öykülerinden biridir.

Aison. Kretheus'la Tyro'nun oğlu, İason'un babası (Tab. 22). Kretheus'un Tesalya'da kurduğu İolkos şehri kendisine miras kalır, ama üvey kardeşi Pelias onu tahtından atıp tutuklar, üstelik de oğlu İason'u Kolkhis'e altın postu almaya gönderir, bu tehlikeli seferden sağ dönmeyeceğine inanarak (Argonaut'lar). Gerçekten de bir süre sonra Iason'un öldüğü haberi gelir. Pelias artık kardeşini korkusuzca öldürmeyi göze alır. Ancak, Aison'un boğa kanı içerek kendi kendini zehirlemesine izin verir. Latin şairi Ovidius'a göre, İason Medeia ile birlikte Yunanistan'a dönünce, büyücü kadın Aison'u diriltmekle kalmamış, onu bir iksirle gençleştirmiş de.

Aithcr. Esir, yani dünyayı saran hava tabakasının üstündeki arı ve ışıklı gök. Hesiodos'a göre Aither, Erebos ile Nyks, yani yeraltı karanlığıyla, yeryüzü karanlığından doğmadır.

Aithiopcs. (Yun. yüzü yanıklar demek). Homeros destanlarında sık sık adı geçen bu efsanelik ulus Okeanos kıyılarında, güneşin doğup battığı uçsuz bucaksız bir ülkede oturur. Güneşe böyle yakın oldukları için yüzleri yanmış ve esmerleşmiştir. Sonsuz bir mutluluk içinde yaşarlar, tanrılara kurbanlar kesip gün boyu şölen yaparlar. Bu yüzden de Zeus, Poseidon ve İris gibi Olympos tanrıları ülkelerine sık sık uğrar, şölenlerine katılırlar.

Troya savaşının İlyada'dan sonraki bölümlerini anlatan "Aithiopis" destanı (kayıptır) adını bu ulustan aldığı gibi, baş kahramanı da Eos'la Tithonos'tan doğma Aithiopia kralı Memnon'dur *(Memnon)*.

Aithra. Troizen kralı Pittheus'un kızı. Aigeus kısırlığı konusunda kâhine danışmaya gittiği Delphoi'den dönerken Troizen'de bir gece kalmış ve tanrının cevabını doğru yorumlayan Pittheus onun kızıyla yatmasını sağlamış, bu birleşmeden de Theseus doğmuştu. Ne var ki o gün Aithra tanrılara sunu sunarken Posddion'a rastlamış ve deniz tanrı ile sevişip kızlığını yitirmişti. Bu yüzden Theseus'un tanrı oğlu mu, insan oğlu mu olduğu belli değildir.

Aithra'yı Aigeus'la birlikte yaşadığı Attika'dan Dioskur'lar kaçırmışlar ve kardeşleri güzel Helena'nın yanına hizmetçi olarak vermişler. Bir söylentiye göre Helena'yı Paris'le kaçmaya iten bu kadınmış. Troya düştükten sonra torunları Aithra'yı kurtarmışlar, ama Theseus'un ölüm haberini alınca Aithra canına kıymış *(Aigeus, Theseus)*.

Aius Locutius. Lat. "aio" ve "loquor" söz söylemek, "aius locutus" ise söylenmiş söz anlamına gelir.

Galya orduları Brennus komutanlığında Roma'ya doğru ilerlerken (İ.Ö. 390) gökten gelen bir ses, şehrin yaban ellerin saldırısına uğrayacağını bildirmiş. Kimse bu sese kulak vermemiş, ama sesin dediği doğru çıkmış: Galyalılar Roma'ya saldırmış, şehri yakıp yıkmışlar, yağma etmişler. Romalılar düşmanı kovduktan sonra, diktatör Camülus tanrı sesinin duyulduğu yerde bir tapınak yapılmasını buyurmuş ve Palatinus tepesinin kuzey eteğinde 'Aius Locutius" denilen tanrısal varlığa tapınak dikilmişti.

Akademos. Attika'lı kahraman. Akademos, Theseus güzel Helena'yı kaçırıp Afrika'da alıkoyunca, kız kardeşlerini aramaya gelen Dioskur'lara kızın saklandığı yeri bildirmiş.

Akademos'un mezarı Atina'nın dolaylarında, Kerameikos denilen bölgenin ötesindey-

di. Kutsal bir ormanla çevrili bu bölge de Platon "Akademeia" adıyla anılan ünlu okulunu kurmuştu. "Akademi" oradan gelir.

Akakallis. Kral Minos'un kızlarından biri. Tanrı Apollon ile sevişmiş ve Miletos'u doğurmuş *(Miletos)*.

Akamas. (1) Antenor'la Theano'nun oğlu, İlyada'da adı geçen Troya'lı yiğit. Akha'ların kampına saldırıda önemli bir rol oynar. Merione tarafından öldürülür.

(2) Gene İlyada'da adı geçen ve Troya'lılar safında dövüşen Trakya'lı önder. Telamon oğlu Aias tarafından vurulur.

(3) Theseus'la Phaidra'nm oğlu, Troya savaşında rol oynayan, ama İlyada'da adı geçmeyen Akha yiğidi. Paris Helena'yı kaçırınca, Akamas güzel kadını geri istemek için Troya'ya elçi olarak gönderilir. Sonuç vermeyen görüşmeler sırasında Priamos'un kızı Laodikeia ile tanışır ve sevişir, bir oğulları bile olur. Troya'nın düşmesine yol açan tahta atla giren sekiz Akha yiğidinden biridir.

Akarnan. Alkmaion ile su perisi Kallirhoe'nin oğlu, ünlü kâhin Amphiaraos'un torunu (Tab. 23). Kendisi daha çocukken, babası, Arkadya kralı Phegeus tarafından öldürülünce, anası tanrı Zeus'tan oğlunun çabuk büyümesini dilemiş, Akarnan birkaç ay içinde erginlik çağına ermiş ve Phegeus'la çocuklarını öldürerek öç almış. Sonra da batı Yunanistan'da adını taşıyan Akarnania ülkesini kurmuş.

Akastos. İolkos kralı Pelias'ın oğlu (Tab. 22). Argonaut'lar seferine ve Kalydon avına katılır. Pelias'ın kızları Medeia'nın öğütlerine uyarak babalarını kesip kazanda kaynatınca, Akastos kral olur ve İason'la Medeia'yı İolkos'tan sürer (Pelias).

Kalydon avı sırasında Akastos'un başı derde girer: Arkadaşı Peleus kaza ile kaynatası Eurytion'u öldürür ve bu suçtan kendini arındırmak için Akastos'un sarayına sığınır. Akastos'un karısı Peleus'a tutulur, onu baştan çıkarmaya uğraşır, başaramayınca, yiğidi namusuna göz dikmiş olmakla suçlar. Akastos konukluk yasalarını çiğnememek İçin Peleus'u kendi eliyle öldürmek İstemez. Bir gece av yorgunluguyla uykuya dalmış olan konugunu dag başında silahsız olarak vahşi hay vanlara yem olsun diye bırakır. Ama at adam Kheiron Peleus'u kurtarır. Peleus da öfkesine kapılıp gider, Akastos'la karısını öldürür.

Akhalar. Homeros destanlarında ve özellikle İlyada'da Yunanistan yarımadasından gelip Troya seferine katılan savaşçıların hepsine birden "Akhaioi", "Danaoi" ya da "Argeioi" denmektedir. İlk iki isim bir ülke adına dayanmayıp, yalnız bir ırk ya da ulus adı olarak kullanıldığından, İlyada çevirisinde "Akhalar" ve "Danaolar" diye karşılanmış, Argos diye bir kent bulunduğundan, Argos adı da genellikle bütün Peloponez'e verildiğinden, "Argeioi" deyimi "Argoslular" diye verilmiştir. Bu konu için İlyada çevirisinin önsözünde daha ayrıntılı bilgi bulunabilir (s. 25).

Akhates. Aineias'ın kara gün dostu. Troya yangınından kaçan Aineias'ın yanından ayrılmamış, onunla birlikte İtalya'ya kadar gitmiş ve bütün serüvenlerini paylaşmış. Latince "Fidus Achtes" diye anılan adı, sadık, vefalı dost anlamına gelen bir deyim olmuştur.

Akheloos. Batı Yunanistan'ın Akarnania ile Aitolia bölgeleri arasında akan en uzun ırmağı. Hesiodos'ta (Theog. 340) ve Homeros'ta (İl. XII, 84) adı geçen Akheloos Okeanos'la Tethys'ten dogma üç bin ırmağın en büyüğü ve ırmak tannlann kralı imiş.

Akheloos'un birçok öyküleri vardır: Herakles destanıyla ilgili bir efsaneye göre, Akheloos Kalydon kralının kızı Deianeira'ya aşıkmış, ama ırmak tanrının biçimden biçime girme, kimi zaman boğa, kimi zaman ejder olma yetisinden ürken kız Herakles'Ie evlenmeyi yeg görmüş. Bu yüzden güçlü yiğitle ırmak tanrı arasında yaman bir güreş başlamış. İlk karşılaşmada yenilen Akheloos koca bir yılan kılığına girmiş, Herakles onu tam boğacakken de azgın bir boğa oluvermiş. Bu kez yiğit boğanın bir boynuzunu koparark alt etmiş Akheloos'u. Irmak tanrı Deianeira'dan vazgeçmiş, ama boynuzu geri almak için Herakles'e Zeus'un keçisi Amaltheia'nın çiçek ve yemiş saçan bolluk boynuzunu vermiş; başka bir öyküye göre, ünlü bereket boynuzu ırmak tanrının kendi boynuzuymus, çünkü yaygın

toprakları sulayan ırmaklar bereketin simgesidir *(Deianeira, Herakles)*.

Akheron. Yeraltı dünyasını, ölüler ülkesini bize ilk anlatan Homeros'tur. Onun ardından Vergilius gelir ilkçağda, sonra da ortaçağın en büyük şiiriyle Dante. Ama Homeros'un taslağı, adları kavramlarıyla o gün bugün hep yeni filiz veren bir ağaç gibi yaşar. Yeraltında akan ırmakları şöyle tanımlar Homeros (Od. X, 508):

Ama geçtiğin zaman Okeanos'u geminle,
Orada alçak kıpı var ve Persephone'nin koruluğu,
uzun uzun kavaklar göreceksin, kısır söğütler,
derin anaforlu Okeanos'un kıyısında *çek karaya gemini,*
sonra çık yola, Hades bataklığına doğru,
orada Akheron'a Pyriphlegeton ve Kokytos akar,
Styks'ten gelen sular da dökülür oraya.

Aeneas destanında da (Aen. VI, 295) anlatılan Akheron çamurlu suların kaynayıp- burgaçlandığı dipsiz bir bataktır. Kharon'un kayığıyla bu çamur ırmağını geçtikten sonradır ki varılır asıl Hades'e (Hades).

Akheron Yunanistan'ın Epir bölgesinde akan bir ırmağın da adıdır. Belki ıssız bir bölgede derin bir yarın içine dalıp kapkara bir batak olarak denize döküldüğü içindir ki, ilkçağ bu ırmağın yeraltı dünyasına aktığına inanmıştı. Yanlış bir etimoloji adını "Acılar Irmağı" (akhos, Yun. acı demek) diye tanımlardı.

Efsaneye göre Akheron Helios'la Gaia'nın (güneşle toprağın) oğludur. Olympos tanrılarıyla Titan'lar arasındaki savaşta susuzluktan yanan devlere su içirdiği için Zeus'un lanetine uğramış ve yeraltı ülkesine kapatılmıştır.

Akhilleus. Akhilleus Yunan mythos'una en çok konu olmuş kişidir. Homeros'un büyük İlyada destanı aslında İlyon, yani Troya şehrinin destanı değil, Akhilleus'un destanıdır, bu kahramanın bir eylemiyle başlar, bir eylemiyle biter. Ne var ki İlyada'da anlatılan olaylar Akhilleus efsanesinin ancak çok kısa bir bölümüdür. Bu kahraman üstüne ilkçağın başından sonuna dek uydurulan efsane ve masallar o kadar çoktur ki, onları kapsayarak özetlemek için, bölüm bölüm ayırmak gerekir.

(1) SOYU VE DOĞUŞU. Soy ağaçlarından (Tab. 21) belli olduğu gibi Akhilleus, Peleus'la Thetis'in oğludur. Thetis, bir Nereus kızı, yani bir deniz tanrıçasıdır (Tab. 6), ama Akhilleus ana tarafından olduğu kadar baba tarafından da tanrılara ve en büyük tanrılara bağlıdır: Dedesi Aiakos, Zeus'la Aigina'nın oğludur, Aigina ise ırmak tanrı Asopos'un kızı ve Okeanos ile Tethys'in torunudur.

Akhilleus'un. doğuşu üstüne anlatılan efsane şudur: Nereus kızı Thetis'e tanrılar tanrısı Zeus da, deniz tanrı Poseidon da âşıktırlar, o kadar ki Zeus onunla evlenmeyi bile düşünür, ama bir kâhin (bir anlatıma göre tanrıça Themis, bir başkasına göre Prometheus) Zeus'a haber verirler ki, Thetis'ten doğacak olan çocuk kaderin buyruğuna göre babasından daha güçlü olacaktır; bunun üzerine tanrılar Thetis'i bir ölümlü ile evlendirmekten başka çare bulamazlar ve kendisine koca olarak Phthia kralı Peleus'u seçerler. Thetis bu evlenmeyi oğlu Akhilleus için silah istemeye gittiği Hephaistos'a yana yakıla şöyle anlatır (İl. XVIII, 429 vd.):

Söyle, Hephaistos, Olympos'taki tanrıçalar arasında,
yüreği benim gibi acılı biri var mı?
Zeus bunlar arasında bir bana verdi acıları,
bunca deniz tanrıçalarından bir beni verdi
ölümlü kocaya, Aiakos oğlu Peleus'a,
katlandım bir adamın yatağına girmeye,
istemeye istemeye, tiksine tiksine.

Thetis ile Peleus'un düğünü Tesalya'da Pelion dağının tepesinde kutlanır, tanrıların hepsi de hazır bulunurlar. Kavga tanrıçası Eris'in düğüne çağrılmadı diye kızıp masanın üstüne bir altın elma atması üç tanrıça arasındaki güzellik yarışmasına yol açar (Paris). Uğursuz başlayan bu evlilik uğursuz gider. Gerçi Thetis'in birçok çocukları olur, ama bir ölümlü ile evlendiğine üzülen ve çocuklarını kendisi gibi ölümsüz kılmak isteyen Thetis geceleri kalkar, onları ateşin üstüne tutarmış, bundan amaç gövdelerindeki ölümlülük tohumlarını yok etmekmiş. Birçok çocuğu böylece yanarak öldükten sonra, bir gece Peleus uyanmış, bakmış ki karısı olacak deniz kızı küçük Akhilleus'u topuğundan tutmuş, aleve vermiş. Tepesi atmış, çocuğu kaptığı gibi, Thetis'i evinden kovmuş, bir ölümlüyle düşüp

kalkmaktan hoşlanmayan tanrıça da denizin dibine dalmış, bir daha varmamış kocasının yanına. Peleus yedinci çocuğu olan Akhilleus'u böylece kurtarmış, ama çocuğun dudakları ve sağ ayağının aşık kemiği yanmış, Peleus hekimlikte usta olan at adam Kheiron'a vermiş Akhilleus'u, o da yanan kemiği, koşmakta üstüne olmayan bir devin iskeletinden aldığı bir kemikle değiştirmiş *(Kheiron),* Akhilleus da bu yüzden böyle hızlı bir koşucu olmuş. Başka bir efsaneye göre Thetis oğlunu ateş üstüne tutmamış da, Styks ırmağına batırmış, böylece gövdesini silah işlemez hale getirmiş, ama topuğundan tuttuğu için bir orasından yara alabilirmiş. Nitekim Akhilleus sonradan bu yerinden vurulup öldürülmüş.

(2) ÇOCUKLUĞU. At adamın yanında Akhilleus büyütülür ve eğitilir. Kheiron'un anası da, karısı da çocuğa bakmışlar, biraz yetişince at adam ona öğretmediğini bırakmamış: At yetiştirmesini, saz çalıp ezgi söylemesini, güzel konuşmasını ve her şeyden önce de kargı atmakta, savaşmakta, dövüşmekte, araba sürmekte ve koşmakta kimseden geri kalmamasını, çağın yiğitlerinin hepsinden üstün olmasını. Erdemlerin her çeşidine de alıştırmış: Acıya dayanmayı, yalan söylememeyi, ölçülü ve dayanıklı olmayı hep Kheiron'dan öğrenmiş. Akhilleus Kheiron'dan öğrendiği hekimliği ve edindiği ilaçlan Troya savaşında yaralılar üstünde kullanır. Kheiron'un yanında Pelion dağında ne kadar kaldığı belli değildir, İlyada'da Kheiron'dan eğitim gördüğü gerçi söylenir, ama Troya'ya kendisiyle gelen lalası Phoiniks onu nasıl büyüttüğünü şöyle anlatmaktadır (İl. XI, 485 vd.):

Tanrıya *benzer Akhilleus, seni* ben *getirdim*
bu hale,
canım gibi sevdim, yetiştirdim seni
bensiz ne şölene gitmek isterdi canın,
ne de evde yemek yemek isterdi,
oturturdum seni dizlerimin üstüne,
etini keser, ağzına verir, dudaklarına
uzatırdım şarabı,
göğsümde gömleğimi ıslatırdm boyuna,
arsızlık eder, şarabı püskürtürdün
ağzından,
senin yüzünden neler çektim ben, neler.

(3) ALİN YAZİSİ. Akhaların en büyük kahramanı Akhllleus'un, Troya savaşının başarı ve başarısızlık şanslarını elinde tutan o yenilnez savaşçının trajik bir yazgısı vardır, bunu kendisi de, anası Thetis de şöyle dile getirirler (İl I, 352 ve 414):

"Anaml Kısacık bir ömür sürmek için
doğurdunsa beni..."
"Uzun değil, kısacık bir ömür verdi kader
sana."

Akhilleus gerçi kaderini kendi seçebilir, Thetis iki şıkkı şöyle dile getirmişti oğluna (Il.. IX, 411 vd.):

İki ayrı kader götürecek beni ölüme:
Burada kalır, savaşırsam Troya çevresinde,
tükenmez bir ün var, dönüş yok.
Dönersem yurduma, sevgili baba toprağına,
ünüm olmasa da çok yaşayacağım,
ölüm öyle çabucak gelip çatmayacak.

Akhilleus az yaşasa da ünlü yaşamayı seçmiş ve bunun için Troya savaşına katılmaya karar vermişti, ama anası (ya da babası) onun ölmesini önlemek için bazı düzenler kurum lardı. Bu konuda anlatılan ve İlyada'da izine rastlanmayan efsane şöyledir: Akha öndetLri Troya seferine gitmek üzere hazırlığa başlayınca, o zaman genç bir delikanlı olan Akhilleus sefere katılmamak İçin Yunanistan'ın karşısındaki Skyros adasına gönderilir ve orada kral Lykomedes'in sarayında konuklanır. Ne var ki Akhilleus kız kılığına girmiş ve kralın kızları arasına karışmıştır. Haremde yaşayan Akhilleus'a Pyrrha (kızıl saçlı) adı verilmiş, bir söylentiye göre de Lykomedes'in kızlarının biriyle sevişmiş ve ileride adı geçecek oğlu Neoptolemos (Pyrrhus) da ondan doğmuştu. Öte yandan Akhaların kâhini Kalkhas'ın Akhilleus sefere katılmazsa Troya'nın alınamayacağını bildirmesi üzerine, Odysseus yiğidi aramaya çıkar, Skyros'a varınca kurnazca bir düzen tasarlar, gezgin satıcı kılığına girip Lykomedes'in haremine sokulur ve kızların, kadınların önünde bohçasını açıp bir sürü kumaş dokuma ve işleme serer önlerine, ama bohçanın dibinde birkaç kıymetli silah da vardır, Pyrrha kılığındakl Akhilleus bunları görünce dayanamaz, onları almaya, kullanmaya can atar, böylece kimliğini açığa vurur. Odysseus da onu peşine takı)) Akha ordusunun toplandığı Aulls'e getirir.

(4) TROYA SEFERİ. İlk çıkarmanın Troya'nın çok güneyinde Mysia bölgesine olduğu anlatılır. Akhalar Troas'a vardıklannı sanarak hemen yağmaya koyulurlar. Mysia'ya yerleşmiş olan Herakles'in oğlu Telephos onları karşılar, aralarında savaş başlar. AkhiUeus kargısıyla Telephos'u yaralar. Sonra da saldırganlar yanlış bölgeye çıktıklarını anlayarak denize açılırlar, ama bir fırtına onları gerisingeri Yunanistan kıyılarına atar. Bu kez Aulis'ten değil, Argos'tan yola çıkmaya hazırlanırken, Telephos çıkagelir, Akhilleus'tan aldığı yara iyileşmiş değildir, tanrı sözcüğü bu yarayı ancak Akhilleus'un iyi edebileceğini bildirmiştir *(Telephos)*.

Akha donanması Argos'tan Aulis'e varır. Burada rüzgârların esmesini sağlamak için İphigeneia'nın kurban edilmesine karar verilir. Akhillus bilmeden bu işe alet olur, Agamemnon kızını güya Akhilleus'a nişanlamak için getirtir Aulis'e. Akhlleus durumu anlayınca, önlemeye çalışır, ama başaramaz *(Iphigeneia)*.

Akhilleus'un iyileştirdiği Telephos'un kılavuzluğunda gene Anadolu kıyılarına doğru yola çıkılır ve Tenedos adasında durak yapıhr. Bir efsaneye göre, Akhillus orada Agamemnon'la ilk kez kavgaya tutuşur ve Apollon'un oğlu Tenes'i öldürür *(Tenes)*. Anası Thetis'in bildirdiği bir tanrı buyaıguna göre, Akhillus Apollon oğlunu Öldürürse Troya önünde silahla öldürülmekten kurtulamayacaktır.

Troya önünde dokuz yıl kalınır. Bu sırada Akhilleus'un komşu bölgelere yaptığı çapulculuk seferleri İlyada'da ayrıntılarıyle anlatılır: Mysia'nın Thebe şehrinde Andromakhe'nin babası Eetion'u öldürüp, şehri yağma eder, Lyrnessos'tan Briseis'i, Khryse'den Khryseis'i tutsak olarak alır, getirir, bu arada Patroklos ile birükte Ida dağındaki Troyalı sürülere saldırır, çobanları Aineis'le kavgaya tutuşur. Bu dokuz yıl böyle geçtikten sonra, savaşın onuncu yılında Ilyada destanına konu olacak olaylar baş gösterir. İlyada'nın konusu, bilindiği gibi, Akhilleus'un öfkesi, küsüp savaştan çekilmesi ve Patrokolos'un ölümünden sonra gene savaşa dönüp Hektor'u öldürmesidir. Bu olayların birbirini nasıl izlediği İlyada maddesinde anlatılmıştır. Biz burada Akhilleus'un kişiliği ve karakteri üstünde duralım.

(5) AKHİLLEUS'UN DRAMI. AkhiUeus, Homeros destanının baş kahramanı, kollarından, bacaklarından güç ve canlılık fişkıran, tanrıça oğlu ve tanrılara denk AkhiUeus yalnız kaba kuvveti mi simgeler? Kimsenin karşı gelemediği, düşmanlarını titreten, insafsızca kesip biçen, saldırıya geçti mi "ovada bir yıldız gibi parlayan" Akhillus yalnız üstün bir savaşçı ve üstünlüğünü bildiği için de gururlu, onurlu, inatçı ve alıngan, çetin, hırslı, zaUm ve duygusuz bir adam gibi mi gösterilir İlyada'da? Homeros yiğitlerin yiğidini gerçi bu vasıflarla donatmış, bize hem olumlu, hem olumsuz görünen bu nitelikleri en parlak ve çarpıcı renklerle belirtmiştir, çünkü sanatı ondan yanadır, ama yüreği ondan yana değil, yüreği yurdunu savunan durgun, ölçülü, erdemli kahraman insan Hektor'dan yanadır Homeros'un. Gene de, tıpkı bir romancı gibi Akhilleus'u bir insan olarak canlandırmayı amaç edinir ve akla karayı gereğince karıştırarak, eşine az rastlanır bir ustalık ve dünyanın başka hiçbir destanında görülmeyen eleştirici bir anlayışla onu hem iyi, hem kötü bir adam olarak çıkarır karşımıza. Akhillus böylece içinde karşıt eğilimlerin çarpıştığı gerçek bir insan oluverir, yaşantısı da gerçek bir dram olarak canlanır gözümüzde.

Akhilleus'un Agamemnon'a karşı öfkesinin asıl nedeni sömürüye karşı ayaklanmadır: Kendisi hiçbir çıkar gütmeden savaşır, didinir, payı başkomutan alır (İl. I, 165 vd.):

> Kıyasıya *savaşta benim kollarım görür en büyük işi,*
> *ama bölüşmede payın en okkalısı sana gider,*
>
> *Hem onur payımdan olayım, hem burada kalayım, ha,*
> *mal, mülk sahibi edeyim diye seni?*

Agamemnon özür dileyip eünden aldığı Briseis'i geri vermeye razı olunca, Akhillus dönmek istemez, erkektir, yapılan haksızlığı unutamaz. Bu kırgınlığını da şu basit, insanca sözlerle dile getirir (İl. IX, 340 vd.):

> *Bir Atreus oğulları mı sever karılarım?*
> *Sever, korur karısını duygulu, akıllı her adam.*
> *Ben de yürekten seviyorum benimkini,*
> *kazanmışım onu ben kendi kargımla.*

Agarnemnon oyun oynadı *bana, aldı onur payımı,*
beni bir daha kandırmaya kalkmasın sakml

Acı ağır basınca bir çocuk gibi ağlar dövünür Akhilleus, anasına yalvarır gelsin kurtarsın, çare bulsun, avutsun diye. Briseis götürülünce çağırır onu, Patroklos ölünce çağırır onu. Yırtınır canından çok sevdiği dostunu koruyamadı diye.

Bin pişman olur insanın aklını başından alan öfkeye, insanları birbirine düşüren kavgaya. Ama bu kez Patroklos'un öcünü alacağım diye kudurür, ırmak başında doğradığı yüzlerce düşmanın kanından kara toprak kızıl ırmağa döner, tanrılar bile dayanamaz bu manzaranın dehşetine (İl. XXI).

Aynı acımak bilmez azgınlıkla canını almaktadır yere serdiği Hektor'un, yalvarmalarına şöyle karşılık verir (İl. XXII, 345 vd.):

Dizlerime sarılma, köpek, yalvarma bana anan, baban admal
Gönlüm, yüreğim kışkırtıyor beni,
diyor, şunun etini parçala, çiğ çiğ ye,
senin bana bu yaptıklarından sonra,
kimse uzaklaştırmaz başından köpekleri,
getirseler bana kurtulmalığın on katını, yirmi katını,
tartsalar şurada, daha çok veririz deseler,
Dardanos oğlu altın koşa teraziye senin ağırlığınca,
döşeğine yatırıp ağlamayacak sana seni doğuran,
köpekler, kuşlar yiyecek bütün bedenini,

Ama tutmaz sözünü, bir tanrının barakasına getirdiği ihtiyar Priamos'u görünce şaşırır, yüreği dayanamaz bahtsız kralın ağlamalarına, kendi babasını hatırlar, Patroklos'a ağlar, iki düşman hıçkıra hıçkıra dövünürler karşı karşıya, sonra (İl. XXIV, 514 vd.):

Akhilleus oturduğu yerden birdenbire kalktı,
tuttu elinden kaldırdı ihtiyarı,
acımıştı ak sakalına, ağarmış başına.
Kanatlı sözlerle seslendi ona dedi ki:
"Talihsiz adam, ne acılar çekmiş yüreğin!
Nasıl göze aldın gemilere gelmeyi tek başına,
nasıl göze aldın benim gözüme görünmeyi?
Ben ki öldürdüm nice soylu oğullarını senin.
Demirden bir yürek varmış göğsünde,
Hadi gel, *otur üstüne şu iskemlenin,*
ko uyusun *bağrında acılar.*
Ne yapalım yasımız çok büyükse,
ne çıkar yürek donduran iniltilerden!
Talihsiz ölümlülere tanrılar şu kaderi dokudu:
Yaşayacak insanlar acı içinde".

Priamos'u avutmak, konuklamakla kalmaz, gider, Hektor'un ölüsünü kendi yıkar, hazırlar ve babasına verir. Genç, yiğit ve ihtiyar baba bakarlar birbirlerine doya doya, sevgiyle diyeceğim, çünkü ihtiyar, genç adamda kendi oğlunu, genç adam da ihtiyarda kendi babasını görür gibi olur. Savaş, düşmanlık, kin ve öfke yok olup gitmiştir, iki insandır karşı karşıya.

(6) AKHİLLEUS'UN ÖLÜMÜ. bk. Memnon, Pentbesileia.

Akontios. Keos adasında yaşayan çok yakışıklı bir delikanltymış. Günün birinde Artemis şenliklerine Delos'a gitmiş ve yolda Atina'nın en soylu ailelerinden birinin kızı olan Kydippe'ye rastlamış. Görür görmez de tutulmuş ona. Ama soylu olmadığı için kızı kendisine vermeyeceklerini bilen Akontios bir düzene baş vurmuş, bir ayva alıp üstüne şu sözleri kazmış: "Artemis tapınağı üzerine ant içiyorum ki ben Akontios'a varacağım!" ve ayvayı kızın önüne atmış. Ayvayı eline alan Kydippe üstündeki yazıları yüksek sesle okumuş, meyveyi sonra da fırlatmış atmış, ama yemini yemin sayılmış. Atina'ya döndükten sonra babası kızını üç kez nişanlamış, ama tanrıça Artemis hep bir hastalık çıkararak kızın evlenmesine engel olmuş. Delphoi tanrı sözcüsü Akontios'un düzenini açığa vurunca Kydippe'yi Akontios'a vermekten başka çare kalmamış.

Akrisios. Abas'ın Proitos ile Akrisios adında ikiz oğullan olmuştu (Tab. 10). Ataları Aigyptos ile Danaos'un düşmanlığını özlerinde taşıyan bu ikizler daha ana karnındayken dövüşmeye başlamışlar. Babalan ölünce Argos'ta kimin kral olacağı konusunda birbirlerine girmişler. Uzun bir savaştan sonra üstün gelen Akrisios Proitos'u Lykia'ya sürerek tahta oturmuş. Proitos da Anadolu kıyılarında kral lobates'in kızı Anteia ile evlenmiş, k.ıyn.il,ısından aldığı bir ordu ile Yunanis-

tan'a dönmüş ve Kyklop'ların koca taşlardan bir surla çevirdikleri Tiryns'e kral olmuş. İkiz kardeşler de bir anlaşmaya varmışlar. Argos ilini ikiye bölerek hüküm sürmüşler.

Akrisios'un Danae adlı bir kızı vardı, bir oğlu da olsun diye Delphoi tapınağına başvurduğunda, tanrı sözcüsü Danae'nin bir erkek çocuk doğuracağını, ama torununun kendisini öldüreceğini bildirmiş Akrisios'a. Telaşa düşen kral, kızının herhangi bir erkekle ilişki kurmasını önlemek için çepeçevre tunçla örtülü bir odaya kapatmış onu. Ama Zeus gönül vermişmiş Danae'ye, çarasini bulmuş, altın yağmuru halinde akmış çatı aralığından Danae'nin içine kadar. Danae Perseus'u doğurmuş. Olup bitene akıl erdiremeyen Akrisios kızıyla torununu bir sandığa kapatarak denize atmış. Ana-oğul Seriphos adasında karaya çıkmışlar. Perseus binbir kahramanlık yaptıktan sonra Argos'a dönmek istemiş. Haberi alan kral Tesalya'da Larissa şehrine kaçmış. Kader gene de yakasını bırakmamış: Bir rastlantıyla Larissa'da düzenlenen yarışmalara katılan Perseus disk atarken, yel almış attığı diski Akrisios'un kafasına indirmiş, Argos kralı da böylece ölmüş *(Danae, Perseus)*.

Aktaion. Çoban Aristaios'la Autonoe'nin oğlu, Thebai'li bir avcı (Tab. 18). At adam Kheiron'un Kithairon dağlarında yetiştirdiği Aktaion öyle yaman bir avcı olmuş ki, onun üstüne yokmuş bütün bölgede. Gurura kapılmış Aktaion, tanrıça Artemis'ten de usta avcı olmakla övünmüş, bununla da kalmayıp günün birinde tanrıçayı derede yıkanırken çıplak görmüş. Bu küstahlığa içerleyen tanrıça Aktaion'u bir geyik haline dönüştürmüş ve elli köpeğini de üstüne salmış. Parçaladıkları geyiğin kendi efendileri olduğunu anlamayan köpekler uluyarak Aktaion'u aramaya koyulmuşlar, böylece Kheiron'un mağarasına kadar gelmişler. At adam da hayvanları avutmak için Aktaion'a benzer bir heykel yapıp önlerine dikmiş *(Kheiron)*.

Aleksandros. Priamos'un oğlu Paris'in başka bir adı *(Paris)*.

Alekto. Öç tanrıçaları Erinys'lerin biri. Adı "öfkesi dinmez, barışmak bilmez" anlamına gelir *(Erinys),*

Alkaios. Perseus ile Andromeda'nın oğlu, Amphitryon'un babası (Tab. 13). Amphitryon yiğit Herakles'in ölümlü babası olduğundan, Herakles'e ilkin Alkaios oğlu anlamına gelen Alkides adı verilmiş, sonra değiştirilmişti *(Herakles)*. Yiğit birçok şiirlerde bu isimle anılır.

Alkathoos. Pelops ile Hippodameia'nın oğlu. Atreus ile Thyestes'in kardeşi (Tab. 14).

Oğullarından biri bir aslan tarafından parçalanan kral Megareus kızını canavarın hakkından gelecek adama vereceğini bildirince. Alkathoos bu işe talip olmuş ve aslanı öldürmüş. Böylece kızla birlikte krallığı da elde etmiş. Kaynatası Megareus'un kurduğu Megaira şehri Girit'lilerin saldırısına uğrayınca, yıkılan surları yeniden yapmakta tanrı Apollon Alkathoos'a yardım etmiş. Tanrı bu işi yaparken lyra'sını bir taşa dayamış, o taş tarihsel çağlarda da, üstüne vurulduğu zaman ses çıkarılmış.

Alkestis. Pelias'ın kızı, Admetos'un karısı (Tab. 22). Kadınlar arasında yiğitlik ve fedakârlık örneği olarak gösterilen Alkestis Euripides'e en güzel tragedyalarından birini esinlemiştir.

Genç ve güzel Alkestis kocası Admetos uğruna ölmeye razı olur *(Admetos)*. Zehri içmiş, can vermiş ve cenazesi mezara indirilmiştir ki, ağıtlarla, iniltilerle çınlayan saraya Admetos'un dostu Herakles çıkagelir. Alkestis'in öldüğünü duyunca, ölüm tanrı Thanatos'un peşine düşer, onunla boğuşur ve Alkestis'i kolları arasından koparıp Admetos'a geri getirir. Bir başka anlatıma göre, ölüler ülkesinin acıma nedir bilmeyen tanrıçası Persephone Alkestis'i görünce yumuşamış ve onu daha genç ve daha güzel olarak yeryüzüne, diriler araşma geri göndermiş.

Alkides. Herakles'e verilen bir addır (Alkaios, Herakles).

Alkidike. Salmoneus'un karısı, Aison ile îason'un ataları (Tab. 22).

Alkimede. Aison'un karısı, lason'un anası (Tab. 22).

Alkinoos. Agamemnon İlyada'nın sevimsiz kralıysa, Alkinoos Odysseia'nın sevimli, ko-

nuksever, uygar ve halksevei kratıdı Bugün Korfu adası olduğu genellikle benimsenen Sklıerie'ye yerleşmiş, denizci blı ulus olan Phaiak'ların başıdır. Alkinoos, ülkesinin önderleri, danışmanları ile birlikte yönetir ulusunu, on iki kralın on üçüncüsü sayar kendini. Ama biz Alkinoos'u Homeros'un arzından dinleyelim, Odysseia'da bundan daha güzel, daha cana yakın, tadına doyulmaz bir parça yoktur. Phaiak'ları şöyle anlatır (Od. VI, 4 vd.):

Eskiden Phaiak'lar engin Hypereia'da
otururdu,
güçte üstün, zorba Tepegözlere yakın,
Tepegözler onların topraklarım boyuna
yağma ederlerdi.
Tanrı yüzlü Nausithoos on/arı *kaldırdı,*
götürdü, yerleştirdi Skherie'ye,
alın teriyle yaşayan insanlardan uzağa.
Dört yandan surla çevirmişti kenti,
evler kurmuş, tapınaklar yapmıştı tanrılara,
tekmil toprakları dağıtmıştı.
Ama o çoktan boylamıştı Hades ülkesini,
düşünceleri tanrılardan gelen Alkinoos
kraldı şimdi.

(Od. VII, 11):

Tekmil Phaiak'ları yönetirdi Alkinoos
halkı sayardı onu bir tanrı gibi.

Ama bu saygının asıl nedeni Arete ile evlenmiş olmasıdır. Arete erdem demek, bakın Alkinoos eşini nasıl baş tacı eder (Od. VII, 67 vd.):

Alkinoos kendine karı aldı onu.
Arete'yi öyle saydı, öyle saydı ki,
hiçbir kadın böyle sayılmadı yeryüzünde,
erkeğinin buyruğunda, evinde yaşayan
hiçbir kadın,
hem kocası, hem çocukları saydı onu
yürekten,
halk da bir tanrıça gibi baktı ona,
tatlı sözlerle selam verirlerdi şehre inince o,
çok akıllıydı, iyi yürekliydi de ondan,
yatıştırırdt bütün kavgalarını erkeklerin!

Öyle bir cennettir ki Alkinoos'un ülkesi, Batı yazınında ilk "ütopya" diye tanımlayabiliriz onu. İç ve dış düzeni Odysseus'a bile parmak ısırtacak gibidir. Homeros bir mimarlık baş eseri olan bu sarayı anlatmakla bitiremez (Od. VI, 263 vd.).

Alkinoos sarayinin iç düzeni daha az parlak değildir: Şiir, oyun, yarışma Phalak'lann yaşamında büyük yer tutan uğraşlardı Ozan Demodokos'un Troya savaşından söz açması üzerinedir ki, Odysseus kimliğini açığa vur mak zorunda kalır ve serüvenlerini anlatmaya girişir *(Demodokos)*. Ama Alkinoos'un dünya görüşü ve insanlık anlayışı sanata saygı İle de bitmez. Özgürlüğe olan eğilimi ilk ve orta çağlan çok aşan modern denebilecek bir nitelik taşır. Konukluk kurallarına uyarak Odysseus'u hemen, kim olduğunu, nereden geldiğini sormadan benimser, istediği an gemileriyle onu yurduna göndermeye hazır olduğunu bildirir ve bu sözünü hiç gecikmeden yerine getirir. Odysseus'u öyle beğenmiştir ki, kendisine damat edinmeyi özler, ama en ufak bir baskıda bulunmaz, giderek, konuğuna kılavuzluk etmedi diye kızı Nausikaa'yı kınar (Od. VII, 299 vd.):

Benim kızım ödevini tam yapmamış,
konuğum,
madem hizmetçileri vardı yanında,
ve madem sen *yalvardtydm ona ilkin,*
ne diye evimize getirmedi alıp seni?

Karısı Arete'ye saygısı da Homeros destanlarında görülen kadına değer vermenin daha yüksek bir aşamasını yansıtır. Kadın, adı üstünde Erdem'in kendisidir ve erkeğin başaramadığı bazı edimleri daha bir incelikle, duyarlıkla, insanseverlikle yerine getirebilir diye saymakta, sevmektedir onu. Phaiak'ların sarayında asıl onun sözü geçmektedir. Nausikaa da bunu bildiği içindir ki, Odysseus'un saraya varınca dosdoğru Arete'nin dizlerine kapanmasını salık verir ona (Od. VI, 310 vd.).

Konukseverlikte de, cömertlikte de ilk işmarı veren Arete'dir, yalnız Alkinoos değil, bütün Phaiak önderleri de danışmanları da uyarlar sözüne. Yatağı o yapar, sandığı o hazırlar, rahatını o sağlar konuğun. Anasının kızı olan Nausikaa da kurtarmamış mıydı Odysseus'u ölümden? *(Nausikaa)*. Erkeği kadınsız olarak düşünmek olanaksızdır Homeros destanlarında. Kadın erkeğin mutluluğudur. Odysseia'ya üstün uygarlık havasını veren kişiler Arete, Nausikaa, Penelope gibi insanlı gın daha ince, daha duyarlı ve becerikli yönü nü simgeleyen kadınlardır.

Alkmaion. Argos'lu kâhin. Amphiaraos. ile Eriphyle'nin oğlu (Tab. 23). Amphiaraos, öleceğini bildiği Thebai seferine katılmadan önce, oğullarına analarını cezalandırmak görevini yüklemişti. Epigon'lar diye anılan Yediler'in oğulları ikinci Thebai seferine önder olarak Alkmaion'u seçmişlerdi, bir tanrı sözü Alkmaion başlarına geçerse zafer kazanacaklarını bildirmişti çünkü. Gene de ikircikliydi. Alkmaion, babasının can verdiği kente gitmekten çekiniyordu. Bu kez de Eriphyle işe karıştı: Harmonia'nın gerdanlığından sonra, tanrı armağanı ünlü "peplos"unu da rüşvet alarak oğlunun sefere çıkmasını sağladı. Savaşta Epigon'lar üstün geldiler. Alkmaion Eteokles'in oğlu Thebai kralı Laodamas'ı kendi eliyle öldürdü ve Polyneikes'in oğlu Thersandros'u tahta oturttu (Epigon' lar).

Dönüşte Alkmaion Delphoi'ye uğradı, anasını öldürmek görevini yerine getirmenin gerekli olup olmadığını sordu, tanrıdan olumlu cevap alınca Argos'a döndü ve Eriphyle'yi öldürdü. Ama öç perisi Erinys'ler hemen takıldılar peşine, ülkeden ülkeye kovaladılar onu. Önce Arkadya'da Oikles'in yanına sığınır, orada da rahat bulamayınca, Psophis kralı Phegeus'un sarayına varır. Phegeus onu suçundan arındırır ve kızı Arsinoe'yle evlendirir. Ne var ki Psophis topraklarında korkunç bir kuraklık baş gösterir, gene Delphoi tapınağına baş vurulur ve tanrı sözcüsü Alkmaion'un ikinci bir kez arındırılması gerektiğini bildirir. Gene yollara düşen ana katili ırmak tanrı Akheloos'un yanına varır. Orada, ırmak ağzında anasının ölümünden sonra meydana gelmiş bir toprak üstünde ırmak tanrı Alkmaion'u bir daha arındırır. Akheloos da ona kızı Kallirhoe'yi verir, ama kız ona varmak için Harmonia'nın gerdanlığı ile peplos'unu şart koşar. Alkmaion gene Psophis'e dönüp Phegeus'tan ister bunları, Apollon'un tapınağına adayacağını söyler. Yalan meydana çıkınca Phegeus konukluk kurallarını bozmamak için Alkmaion'u kendi eliyle değil, oğullarının eliyle öldürür. Kallirhoe'nin yakarması üzerine çabuk yetişen oğlu Akarnan kan davasını sürdürerek Phegeus'un oğullarını öldürür, Harmonia'nın uğursuz süslerini de Apollon'a adak olarak Delphoi tapmağına verirler.

Alkmene. Mykene kralı Elektryon'un kızı (Tab. 13). Kaza ile babasını öldüren amca oğlu Amphitryon'la evlenmeye razı olur, ama önce, kardeşlerini öldüren Taphos'luları cezalandırmasını ister ondan. Amphitryon bu işi yapmaya gitmişken, Zeus Amphitryon kılığında Alkmene'nin yatağına girer, birleşir onunla. Söylentiye göre, bu sevişme üç tam gün sürmüş, Zeus güneşe bu süre dolmadan görünmemesini buyurmuşmuş çünkü. Tanrı bu süre içinde Herakles'i ana rahmine yerleştirmiş. Aynı gece sabaha karşı seferden dönen Amphitryon da güzel karısına kavuşur. Ne var ki kocasının biraz önce boş bıraktığı yatağa gene döndüğünü görünce Alkmene de, karısından fazla bir iltifat görmeyince Amphitryon da şaşmışlar. Daha sonra aldatıldığını öğrenen Amphitryon Alkene' yi diri diri yakmak istemiş, ama Zeus odun yığınını, üstüne yağmur yağdırarak söndürmüş. Amphitryon da tanrı buyruğuna boyun eğerek, karısının bir gece aralıkla doğurduğu Herakles'le İphikles'i bağrına basmış. Kocası ölünce, Alkmene oğullarının izinden gitmiş. Herakles tanrılara karışınca, Eurystheus'un hışmından kurtulmak için Atina'ya sığınmış, sonra da oğluna bunca eziyet yapan o kral da can verince, gözlerini oymuş. Ömrünün son günlerini gene Thebai'de geçirmiş, çok yaşlı olarak ölen sevgilisini Zeus Mutlular Adasına götürüp, yeraltı yargıcı Rhadamanthys'le evlendirmiş. Onun üstüne hiçbir ölümlü kadınla da ilişki kurmamış Zeus *(Amphitryon, Herakies)*.

Alkyone. Rüzgârlar kralı Aiolos'un kızı Alkyone Sabah Yıldızının oğlu Keyks'le evlenmiş. Karı-koca öyle mutluymuşlar ki Zeus ile Hera'ya benzetirlermiş kendilerini. Tanrılar kıskanmış bu mutlu yuvayı, Alkyone ile Keyks'i birer deniz kuşu haline getirmişler. Alkyon denilen bu masal kuşu, yuvasını dalgalar üstünde kuran bir çeşit martı imiş. Ovidius bu öyküyü biraz değişik biçimde anlatır: Günün birinde Keyks denizaşırı bir tapınağa gidecek olmuş. Alkyone yalvarmış gitmesin diye, ama dinletememiş. Yolda Keyks korkunç bir fırtınaya tutulmuş, gemisi batmış, kendisi de boğulmuş. Dalgalar ölüsünü kıyıya, dönüşünü gözleyen Alkyone'nin önüne

atmış. Alkyone de kendini dalgalara bırakınca tanrılar acımış bu karı-kocaya, ikisini de deniz kuşu yapmışlar. Dişisinin de denizde kuluçkaya yatabilmesi için Zeus Aiolos'a kış dönümünden yedi gün önce ve sonra yelleri dindirmesini buyurmuş.

Alkyoneus. (1) Gök ile Toprak tanrıların meydana getirdikleri devler arasında en güçlülerinden biri. Hesiodos'un Theogonia'sında adı geçmez, Makedonya'daki devler savaşına katılmış, ama onu yere sermek olanaksızmış, çünkü anası Toprağın üstüne düştükçe doğrulur, kalkarmış. Herakles bu yüzden onu sırtlanıp başka bir ülkeye götürmüş ve bir okla öldürmüş *(Herakles)*.

(2) Delphoi'li güzel bir delikanlı. Ülkeyi kana boyayan Lamia canavarına yem olmak üzere seçilmiş. Yolda rastladığı bir başka delikanlı onun yerine kurban olmayı kabul etmiş, canavarın mağarasına girmiş, onu kafasından yakalayarak yere çalmış ve ezmiş *(Lamia)*.

Aloeusoğulları. Aloeus'un karısı İphimedeia tanrı Poseidon'a aşıkmış, her gün deniz kıyısına gider, eliyle su alıp göğsüne dökermiş. Sonunda tanrı birleşmiş onunla, iki oğulları olmuş: Otos ile Ephialtes. Ölümlü babaları Aloeus olduğu için Aloeusoğulları deniyor bunlara. Devmiş her ikiside: Her yıl bir karış enine, bir kulaç da boyuna giderlermiş, öyle ki dokuz yaşına vardıkları zaman tanrılara savaş açmaya karar vermişler. Bunun için de Ossa dağını Olympos'un üstüne bindirip tepesine de Pelion dağını oturtarak göğe tırmanacaklarını, denizleri topraklarla örtüp kurutacaklarını, denizle karanın yerini değiştireceklerini bildirmişler. Üstelik de âşık oldukları Hera ile Artemis'i kaçırmayı tasarlamışlar. Tanrıların başına açtıkları dertlerden birini Homeros şöyle anlatır Ilyada'da (V, 385):

> Ares *de bu yüzden çok acılar çekti,*
> *Otos'ia güçlü Ephialtes, Aloeus'un iki oğlu,*
> *vurdular onu kalın zincirlere,*
> *tunç bir küpte kapalı kaldı tam on üç ay!*

Hermes kurtarır Ares'i, ama savaş tanrı bitkin durumdadır. Tanrıların canına tak der sonunda, cezalarını verirler bu azmanların. Rlı anlatıma göre Zeus yıldırımla çarpar, İMşk.ı bir anlatıma göre Apollon okl.ırıyl.ı öldürül onları. Cezalan Hades'te de sürdürülür! Yılanlarla bir sütuna bağlı oldukları halde bir baykuşun durmadan ulayarak ötmesini dinlemek zorundadırlar.

Alpheios. Peloponez'de, Elis ile Arkadya bölgeleri arasında akan bir ırmak. Bütün ırmaklar gibi Okeanos ile Tethys'in oğlu sayılır. Artemis ve nympha'lara saldırıları masal konusu olmuştur: Günün birinde Artemis nympha'larla ırmak ağzında şenlik yaparken, Alpheios onlara yaklaşmak istemiş, periler de yüzlerine çamur sürerek kendilerini tanınmaz hale getirmişler. Alpheios su perisi Arethusa'ya da tutkunmuş, onu Sicilya'ya dek kovalamış *(Arethusa)*.

Alphesiboia. Dionysos'un tutkun olduğu Asya'lı nympha. Tanrı onu elde etmek için binbir çare düşünmüş, sonunda bir kaplan olup kızı kovalamaya başlamış. Koşa koşa bir ırmağın kıyısına gelmişler, kız ırmağı geçebil mek için tanrının kollan arasına girmeye razı olmuş. Dionysos'tan gebe kalıp Medos'u doğurmuş. Medos, Med'ler boyuna adını verdiği gibi, geçilen ırmağa da Tıgris (Dicle) yani Kaplan ırmağı denmiş.

Alpos. Sicilya'da yaşayan korkunç bir dev. Yolcuları pusuya düşürür, kayalar altında ezer, sonra yermiş. Bu devi tanrı Dionysos öldürmüş: Thyrsos değneğini boynuna atınca, dev çarpılıp denize, altında Typhon devinin bulunduğu adanın yanına düşmüş.

Althaia. Kalydon kralı Oineus'un karısı, Meleagros ve Deianeira'nın anası. Oğlu Meleagros yedi günlük iken Kader tanrıçaları Althaia'ya gelmişler ve ocaktaki bir odunu göstererek, bu odun yanıp kül olunca Meleagros da ölecek demişler. Bunu duyunca Althaia ocağı hemen söndürmüş ve odunu alarak bir sandığa saklamış. Ne var ki Meleagros Kalydon avı sırasında Althaia'nın kardeşleri olan dayılarını öldürmüş. Anası da öfkeye kapılarak sakladığı yarı yanmış odunu alıp ateşin içine atmış. Odun çabucak tutuşup kül olmuş, Meleagros da o saat ölmüş. Althaia yaptığına bin pişman olup canına kıymış *(Melcautoa)*.

Altis. Olympia şehrinin yöresinde Zeus'a adanmış kutsal orman. Ünlü yontucu Pheidias'ın atelyesi bu korulukta imiş.

Amaltheia. Birçok efsanelere göre, Amaltheia Rheia'nın, çocuklarını doğar doğmaz yutan Kronos'tan kurtulup Girit'e kaçırdığı Zeus'a dadılık eden nymphanın adıdır. Amaltheia çocuğu İda dağındaki bir mağaraya götürmüş ve orada bir keçinin sütüyle beslemiş. Bu keçi Helios'tan dogma korkunç bir yaratıkmış, Titanlar ondan öylesine korkarlarmış ki Gaia onu Girit mağaralarında saklamak zorunda kalmış. Zeus sonradan bu keçinin postu ile Aigis kalkanını yapmış. Başka bir geleneğe göre Amaltheia asıl bu keçinin adıdır.

Tanrı çocuk o kadar güçlüymüş ki sütninesinin bir boynuzunu kırmış ve bunu kendisine bakan nympha'lara verip içini diledikleri gibi doldurabileceklerini söylemiş. Böylece her türlü yemişle dolan boynuz "Bolluk Boynuzu" oluvermiş.

Amata. Latium kralı Latinus'un eşi. Kızı Lavinia'yı Rutul'lar kralı Turnus'a vermek istiyordu. Ne var ki Aeneas İtalya'ya ayak basınca kral Latinus kızını onunla evlendirmeye karar verdi. Troya'lılara düşman olan Amata Turnus'u Aeneas'a savaş açmaya itti. Savaş Rutul'lar için korkunç bir yenilgi ile sonuçlanıp Turnus da ölünce, Amata kendi canına kıydı.

Roma'da Vesta rahibeleri, başrahip Pontifex Maximus tarafından görev başına getirildikleri gün Amata adıyla anılırlardı.

Amazon. Anadolu'nun mythos'a katkıları salt efsane, uydurulmuş masal değildir. Anadolu kaynaklı efsanelerin hemen hepsi olmuş olayları yansıtır, yaşamış kişileri konu alır. Bu yüzdendir ki bir gerçek payı ve tarihsel bir nitelik taşırlar. İzlerine destanlarda olduğu kadar, tarihçilerin ve coğrafyacıların eserlerinde rastlamamız bunu kanıtlar. Amazon'lar bu gerçeğin en belirgin örneğidir, çünkü efsaneleri yalnız bir olayı değil, bütün bir düzeni dile getirir. Anadolu bin yıllarca anaerkil bir toplum düzeni içinde yaşamış ve bu düzenin simgesi olan Ana Tanrıça'ya değişik adlarla tapınmıştır. Amazon'lar işte bu düzenin kalıntılarıdır, babaerkil özellikte ve nitelikte olan Yunan mythos'unu bu kadar etkilemiş olmaları da ondandır.

Amazon'lardan dem vuran en eski kaynak Homeros'tur: "Erkek gibi Amazon'lar" der ve Bellerophontes'in onları yendiğini belirtir *(Bellerophontes)*. Troya'nın önündeki bir tepede mezarı bulunan Myrrhine ise tanrılaşmış bir kahramana benzer, çünkü halk arasında adı başka, tanrılarca başkadır *(Myrina)*.

Efsaneye göre Amazon'lar savaş tanrı Ares ile Harmonia'nın (ya da Aphrodite'nin) kızları sayılır. Savaşçı karakterleri böylece kaynaklarından da belli olan bu kadınlar ok ve yaydan başka bir de "labrys" denilen iki ağızlı baltayı silah olarak kullanırlar. Bu baltaya hem Girit'te, hem Hitit kabartmalarında rastlanır. Amazon'ların at üstünde savaşmaları, atı yalnız arabaya koşmak için kullanan ilk Yunanlıları özellikle etkilemiş olsa gerek. Homeros'ta Myrina'ya "çok zıplayan, yüksek atlayan" denmesi acaba atlı bir tanrıça olmasından mıdır? Amazon'ların yayıldığı bölgelerle Hitit'lerin bulunduğu bölgelerin birbirini tutması da dikkati çekmekte. Amazon'ların Anadolu topraklarında bir Hitit kalıntısı, ya da Hitit'lerle ilgili bir anı olabileceği varsayımını bazı bilginlerde, özellikle Halikarnas Balıkçısı'nda uyandırmıştır.

Amazon adının kökeni de yazarlarca şöyle açıklanır: A-mazon, yani memesiz demekmiş, adın nedeni de bu savaşçı kadınların yayı göğüslerine rahatça dayayabilmek için bir memelerini kesip çıkarmaları imiş. Amazon'ların erkek gibi oluşu, savaşçı bir kadın topluluğu olmalarından ileri gelir. Başlarında hiçbir erkek bulunmadan kendi kendilerini yöneten Amazon'lar önder olarak bir kraliçe tanırlar, nitekim birçok kraliçelerinin adı geçer efsanede. Erkekleri yanlarında köle ya da uşak olarak bulundururlar, onlarla cinsel alışveriş kurup çocuk doğururlar, ama erkek çocuklarını sakat eder ya da öldürürler, yalnız kız çocuklarını yetiştirip aralarına alırlar. Bu tutum Anadolu'ya gelen Yunanlıları çok şaşırttığı içindir ki, Amazon'ları anlatmakla bitiremezler.

Yurtlan üstüne kaynaklar birbirlerini pek tutmaz. Çoğu efsanelerde Amazon'lar Karadeniz'de Thermodon (Terme) çayının kıyısında Themiskyra şehrini kurmuşlar ve orada

oturmaktadırlar. Bu şehir bugünkü Fatsa ya da Ordu yakınında olsa gerek Argonaut'lar Kolkhis'e varmadan onlarla karşılaşırlar. Baş ka kaynaklar onları Kafkas eteklerine, Trakya'ya ya da güney İskitya'da Tuna ağzına yerleştirirler. Anadolu'da hemen her yerde adlarına rastlanması bu kaynaklan yalancı çıkarmaktadır.

Amazon'ların tarih öncesi çağlarda Batı Anadolu'ya yayıldıktan sonra Yunanistan'a dek sokuldukları ve Atina önünde savaştıklan anlaşılmaktadır. Ege kıyılarında Amazon kraliçeleri tarafından kuruldukları söylenen şehirler şunlardır: Pitane, Myrina, Kyme, Gryneion, Smyrna. Ephesos ve Ptiene'nin ilk yerleşme yeri. Bir tanrıça sayılan Myrina'nın Lesbos (Midilli) adasına göçüp oranın başkenti Mytilene'yi de kurduğu söylenir.

Birçok Amazon'un büyük efsane yiğitleriyle ilişkisi olmuştur: Hippolyte'nin Herakles, antiope'nin Theseus, Penthesileia'nın Akhilleus efsanesinde adı geçer (bkz. bu adlar).

Ephesos ve Smyrna şehirlerinin birer Amazon tarafından kurulduğu anlatılır. Bu savaşçı kadınlar kimi ozanların ezgilerinde Efes Artemis'i ile ilişkili olarak gösterilir: İskenderiye şairi Kallimakhos Artemis tanrıçaya övgüsünde cenkçi Amazon'ların Ephesos kıyısında tanrıçaya bir heykel diktiklerini ve çevresinde savaş raksı yaptıklarını, birbirine vuran kalkanlarının ta Sardes'te dek yankılandığını yazar. Amazon'lar Ephesos'taki ünlü Artemis tapınağı ile de ilişkilidirler. Dünyanın yedi harikasından biri olan bu tapınağı Amazon'ların yaptığı ya da orada rahibelik ettikleri anlatılır. Anadolu'nun ana tanrıçası Kybele ile sıkı sıkıya ilişkili oldukları apaçık belli olan Amazon'ların efsaneleri de, tarihsel kimlik ve kişilikleri de ana tanrıça üstüne olan bilgilerimiz değerlendirildikçe açıklık ve kesinlik kazanacaktır (Artemis, *Kybele)*.

Ambrosia. Homeros destanlarında Olympos tanrıları "ambrosia" ve "nektar" ile beslenirler. Ölümsüz anlamına gelen ambrosia birçok çiçek özlerinin katıldığı bir çeşit balmış. Ambrosia ile beslenen tanrılar yaralanmaz olurlar, bu büyülü bal insanlara da içirildi mi, onlara gençlik, mutluluk ve ölümsüzlük sağlarmış,

Amores. Latince aşk anlamına gelen Amor (yahut Cupido) Roma imparatorluğu döneminde, elinde yayla okluk bulunan tombul, kanatlı bir çocuk olarak canlandırılmıştır. Sanatta çoğaltılan bu figür Venüs'ün çevresinde uçuşur gösterilir. Pompei fresklerinin mitolojik sahnelerinde çok geçen Amores figürleri Batı sanatına Rönesans'la girmiş ve Rokoko üslubunun bir özelliği olarak XIX. yüzyıla kadar tutunmuştur.

Ampelos. Adı üzüm kütüğü anlamına gelen Ampelos bir satyr'le bir nympha'dan doğma imiş. Tanrı Dionysos bu güzel delikanlıya gönül vermiş ve bir karaağaç dalından salkım salkım sarkan asmayı ona armağan etmiş. Ampelos ağaca tırmanıp bir salkım üzüm koparacakken düşmüş ve ölmüş. Dionysos sevgilisini gökte bir yıldız haline dönüştürmüş.

Amphiaraos. Öyküsü Thebai efsaneler zincirine bağlı Melampus soyundan ünlü bir kâhin. Oikles ile Hypermestra'nın oğlu, Alkmaion ile Amphilokhos'un babası (Tab. 23).

Geleceği bilen, her edimin doğuracağı sonucu önceden gören tanrı sözcülerinin hayatı yürekler acısıdır çokluk. Amphiaraos'un da öyle, anlayışsız kimselerin çıkarlarına kurban gitmiştir.

Argos ili, kral Proitos zamanında üçe bölünmüştü: Bir bölümünü kendisi alır, öbürünü aynı soydan olan Bias ile Melampus arasında böler. Bu soyların vârisleri arasında kavga çıkar günün birinde: Melampus soyundan Amphiaraos, Bias soyundan Adrastos'un babası Talaos'u öldürür. Adrastos Sikyon'a, ana tarafından dedesi Polybos'un yanına sığınır (Adrastos) ve o ölünce kral olur. Bir süre sonra Amphiaraos ile Adrastos barışırlar, Amphiaraos bu barışı candan ister, Adrastos ise art düşüncelerle karşılar. Amphiaraos'un kendisine karı olarak verdiği Eriphyle'yi bir şartla alır: Kaynatasıyla arasında bir anlaşmazlık çıkacak olursa, yargıçlığını Eriphyle yapacaktır. Amphiaraos bu şartı da kabul eder.

Amphiaraos Kalydon avına ve Argonaut'lar seferine katıldıktan sonra, Adrastos onun Thebai'ye savaş açan Yediler'den olmasını İster. O sırada Thebal'den kaidesi

Eteokles'in sürdüğü Polyneikes Adrastos'un konuğudur ve kardeşinden öç almak için yardım istemektedir. Amphiaraos bu seferin yıkımla sonuçlanacağını, kendisinin de sağ dönmeyeceğini bilir, hem katılmak istemez, hem de Adrastos'u vazgeçirmeye çalışır. Ama Polyneikes Eriphyle'yi baştan çıkarır: Kadmos'la evlenirken Harmonia'ya tanrıların düğün hediyesi olarak verdikleri gerdanlığı armağan eder ona. Kadın büsbütün Polyneikes'le Adrastos'tan yana döner, kocasını zorlar sefere katılmaya. Amphiaraos verdiği sözü tutmak zorundadır, sefere çıkar. Ama gitmeden önce oğullarına yemin ettirir: Analarından öç alacaklardır.

Yolda başlarına gelen bazı olaylardan *(Hypsipyle, Ophettes)* sonra, Yedilerin düzenledikleri Nemea yarışmalarında Amphiaraos atlama ve disk atmada birinci gelir. Thebai'ye varınca önderlerin her biri şehrin bir kapısına dayanır. Aiskhylos'un ölmez eseri "Thebai'ye Karşı Yediler" tragedyasında Amphiaraos hem akıllı, hem yiğit bir adam olarak tanımlanır (576 vd.):

Sonra kardeşine, güçlü Polyneikes'e
çevirir bakışlarını;
iki kez çağırır onu adını heceleyerek
ve şu sözler dökülür ağzından:
"Güzel iş doğrusu bu yaptığın,
tanrıların seveceği, torunlarının
övünecekleri
şanlı şerefli bir iş:
Bir yabancı orduyu üstlerine salıp
atalarının yurdunu, soyunun tanrılarını
perişan etmek!
Hangi dava insana ana sütünü kurutma
hakkını verir?
Kılıçla fethedeceğin yurt toprağı mı
destek olacak senin davana?
Bana gelince, ben düşman ülkesinde saklı
kâhin,
ben bu toprağı besleyeceğim ölü bedenimle.
Çarpışalım: Şerefsiz olmayacak beni .
bekleyen ölüm!"
Böyle söyledi kâhin, kalın tunç kalkanını
kaldırıp göğsüne.
Hiçbir arma yoktu kalkanında;
çünkü o kahraman görünmek değil,
kahraman olmak istiyordu.
Derin kazıyor yüreğinin
derin düşünceler yetiştiren toprağını.
Böylesi bir insana hem akıllı, hem yiğit
hasımlar göndermelisin derim ben:
Tanrılara saygılı olandan korkulur.

Düşman kardeşler Eteokles ile Polyneikes birbirlerini öldürünce, şehir kurtulur, ama korkunç bir bozgun başlamıştır. Amphiaraos tsmenos ırmağının kıyılarına doğru kaçar ve tam düşmanı Periklymenos ona yetişecekken, Zeus'un saldığı bir şimşekle toprak yarılır ve ünlü kâhini atları, arabasıyla yutar.

Amphiaraos'un toprağa gömüldüğü yer Pausanias zamanında da gösterilirmiş. Zeus bu tanrı sözcüsüne ölümsüzlük bağışlamış: Attika'da Oropos denilen bir yerde kâhinliğini sürdürürmüş.

Amphiktyon. Deukalion ile Pyrrha'nın oğlu, Hellen'in kardeşi (Tab. 20). Kızıyla evlendiği Atina'lı kral Kranaos'u tahtından atarak yerine geçmiş, on yıl krallık ettikten sonra kendisi de Erikhthonios tarafından sürülmüş. Efsaneye göre Attika başkentini tanrıça Athena'ya adayıp ona Atina adını veren ve Dionysos'u Attika'da ilk konuklayan bu kraldır.

Yunan kentleri arasında dinsel birlikler halinde kurulup, belli zamanlarda bütün kentlerin elçilerini bir araya getiren "amphiktyonia"lara adını veren de oymuş.

Amphilokhos. Ünlü kâhin Amphiaraos ile Eriphyle'nin oğlu, Aikmaion'un küçük kardeşi (Tab. 23). Epigon'lar seferine katıldığı, ama anası Eriphyle'nin öldürülmesinde bir rol oynamadığı sanılır, çünkü Alkmaion gibi Erinys'lerin saldırısına uğramaz *(Alkmaion)*. Adı Ilyada'da geçmediği halde, Troya seferine katıldığı ve özellikle dönüş efsanelerinde rol oynadığı görülür: Troya düştükten sonra, babası gibi tanrı sözcüsü ve falcı olan Amphilokhos Anadolu'da kalır, Kalkhas'la birlikte birçok kehanet merkezleri kurarlar (Kalkhas). Efsaneye göre Amphilokhos Kilikya'da (Seyhan bölgesinde) Mallos şehrini kurar, ama oranın krallığını kendisi gibi kâhin olan Mopsos ile paylaşamadığından, onunla kavgaya tutuşur. Bu çarpışmada her ikisi de can verir *(Mopsos)*.

Amphinomos. Penelopeia'nın talipleri arasında en aklı başında olanıdır. Durgun ve öl-

çülü bir adamdır, Telemakhos'un öldürülmesine karşı çıkar (Od. XVI, 394 vd)

Öbür talipler gibi dilenci kılığındaki Odysseus'a kötü davranmaz, dövülmesine karşı gelir, talipleri yatıştırmaya çalışır (XVIII, 121 vd.). Gene de taliplerin kaderini paylaşmaktan kurtulamaz ve Telemakhos'un kargısıyla vurulur (Od. XXII, 90 vd.).

Amphion. Zeus ile Antiope'nin oğlu, Zethos'un ikiz kardeşi (Tab. 9).

Antiope ikiz çocuklarını doğurunca, amcası Lykos onları Kithairon dağına bırakıp, Antiope'yi de karısı Dirke'ye köle olarak verir. İkizler dağda çobanlar arasında büyür, Amphion'un müziğe yeteneğini fark eden tanrı Apollon (ya da Hermes) ona bir lyra armağan etmişti. Günün birinde Dirke'nin yanından kaçan Antiope gelir, dağda oğullarını bulur ve öcünü almaya iter onları. İkizler Thebai'ye dönerler, Lykos'u öldürüp, Dirke'yi azgın bir boğanın boynuzlarına saçlarıyla bağlayarak salıverirler hayvanı. Dirke kayalar üstünde parçalanıp can verir. Ölüsü bir ırmağa atılır, o ırmağa Dirke adı verilmiştir sonradan. Zeus'un buyruğuyla Thebai şehrinin yönetimi bundan sonra Amphion'la Zethos'a geçer. İkizler kentin surlarını kurmaya koyulurlar. İkizler birbirlerine hiç benzemiyorlar, sert yaratışlı Zethos avcı ve savaşçı idi, Amphion ise tam tersine yumuşak, sevimli bir sanatçıydı. Surları yaparken Zethos sırtında kocaman kaya parçalan taşıyor, Amphion ise lyra çalıyor, çalgının güzel ve büyüleyici seslerine kendilerini kaptıran taşlar yerlerinden kımıldıyor, istenilen sıraya girip yan yana diziliyorlardı.

Amphion Tantalos'un kızı Niobe ile evlenmiş, Apollon'la Artemis Niobe'nin çocuklarını oklarıyla vururken Amphios'u da küstah bir soy yarattı diye öldürmüşler *(Niobe)*.

Amphissos. *Bkz. Dryope*.

Amphitrite. Okeanos kızı Doris'in deniz tanrı Nereus'la birleşmesinden Nereides diye anılan elli kız doğar. Ahenkli isimlerini dize dize saymakla bitiremez Hesiodos (Theog. 240 vd.). Amphitrite de bunlardan biridir, öyküsü, macerası yoktur her nedense. Gtl inin birinde Poseldon onu bir kumsalda kız kardeşleriyle oynarken görmüş ve güzelliğine vurulmuş. Ama kız çok utangaçmış tanrıdan kaçmış ve Atlas'ın dünyayı omuzlarında taşıdığı uzak ülkelere varmış. Poseidon da bir yunus balığı göndermiş peşinden, yunus Amphitrite'yi sırtladığı gibi, getirmiş deniz kralına vermiş. Evlenmişler ve o gün bugün mutlu bir çift olarak yaşamışlar. Denizden olma bir sürü yaratığın başında, köpükler arasında kayan bir arabada oturur gösterilen denizler kraliçesi Poseidon'a vefalı bir eş olmuş, kimi efsaneciye göre çocuğu olmamış, ama Hesiodos onun Triton'u doğurduğunu şöyle anlatır (Theog. 230 vd.):

Toprağı sarsıp gümbürdeten Poseidon
Amphitrite .tanrıçayla eulendi
ve onların sevişmelerinden
büyük Triton doğdu, gücü kuvveti sonsuz,
o Triton ki dalgaların dibinde,
anasının ve soylu babasının yanında
altından bir sarayda oturur
korkular saçarak çevreye.

Amphitryon. Tirnys kralı Alkaios'un oğlu (Tab. 13). Kaza ile amcası Elektryon'u öldürür. Yurdundan sürülüp Thebai'ye sığınır, ora kralı Kreon onu bu suçundan arındırır. Amphitryon kendisiyle birlikte Thebai'ye gelen amcakızı güzel Alkmene'ye talip olur, ama Alkmene bu evlenme için bir şart koşar: Amphitryon, bir zamanlar kral Pterelaos'un oğullarınca öldürülen kardeşlerinin öcünü almalıdır. Kreon da bu işe yardım etmeye söz verir, yeter ki Dionysos'un Thebai ülkesine saldığı Teumessos tilkisinden kurtarsın bölgeyi. Amphitryon bu işi başarır, sonra da Alkmene'nin isteğini yerine getirmek için yola çıkar.

Alkmene'nin kardeşlerini Taphos adasından gelme bir ordu öldürmüştü, bu adanın kentini almak ise kralı Pterelaos'u öldürmeye bağlıydı, o da olanaksız, çünkü kralın saçında onu ölümsüz kılan bir altın tel varmış. Amphitryon'a tutulan kral kızı Komaitho babasının başından altın teli koparmış. Pterelaos ölünce, Amphitryon da Taphos'u ele geçirmiş ve krallığını sefere kaülan arkadaşı Atlna'lı Kephalos'a vermiş. Ama Komaitho'ya şükran beslemek şöyle dursun, onu öldürmüş ve Taphos'u yağma ettikten sonra Thllpti'yi (Inıımüş *(Alkmene)*.

Ne var ki o sırada Zeus Amphitryon kılığında Alkmene'nin koynuna girer, onu yiğit Herakles'e gebe bırakır. O gece sabaha karşı Amphitryon da savaştan döner ve karısına kavuşup Iphikles'i üretir. Amphitryon Alkmene'nin macerasını öğrenince, ona ceza vermeyi düşünür önce, ama Zeus buna engel olur. Alkmene bir gün arayla Herakles'i, sonra da Iphikles'i doğurur. Amphitryon hangisinin kendi oğlu olduğunu bilmek için çocukların odasına iki koca yılan koyar, İphikles ürker, sekiz aylık Herakles ise oynayarak boğar canavarları. Amphitryon böylece ölümsüz çocuğun hangisi, ölümlünün hangisi olduğunu anlar. Başka bir anlatıma göre, bu işi Amphitryon değil de Zeus'u kıskanan Hera yapmış. Amphitryon iki çocuğu birlikte yetiştirmiş ve Herakles'in yanıbaşında Minyen'lere karşı bir savaşta can vermiş.

Amphitryon Batı yazınında ilk aldatılan koca olarak yaşar. Ne var ki adı Homeros destanlarında geçtikçe, çok saygıdeğer, giderek mutlu bir kişi olarak tanımlanır, çünkü büyük tanrı Zeus tarafından aldatılmak zül değil, şeref sayılır Homerik çağlarda. Sonraları görüşler değişmiş: Yunan ilkçağında Euripides'in "Alkmene" (kayıp) adlı bir tragedyası olduğuna göre, konu komik sayılmamıştı daha, yeni komedya denilen Hellenistik çag tiyatrosu Amphitryon-Alkmene serüvenini işlemeye başlar, Latin komedya yazan Plautus "Amphitruo" adlı oyununda aldatılmış koca motifini bütün çıplaklığıyla ele alır, Amphitryon'un benzeri Sosias tipini de yaratarak Moliere'in tadına doyulmaz "Amphitryon" komedyasına örnek olur.

Amykos. Poseidon'un oğullarından bir dev. Bursa'dan Karadeniz'e uzanan Bithynia bölgesinde Bebrykes adlı bir boyun kralıymış. Yumruk dövüşünde pek usta olan bu dev hem çıplak yumrukla, hem de kestos denilen kurşunlu bir eldivenle yarışırmış, ülkesine her geleni kendisiyle boy ölçüşmeye zorlar, çoğu zaman yener ve öldürürmüş. Argonaut'lar Bebryk'lerin ilinde Khalkedon'a (Kadıköy) vardıkları zaman, Zeus oğlu Polydeukes onunla güreşmeyi göze almış ve korkunç devi yenerek yolculara karşı bu insafsızca davranmasına son vermiş *(Argonaut'lar)*.

Amymone. Danaos'un elli kızından biri. Amymone babasıyla birlikte Argos iline gelir. Orada korkunç bir kuraklıkla karşılaşırlar, nedeni de Poseidon'un öfkesidir: Göz koyduğu Argos'un Hera'ya verilmesine kızmıştır. Danaos, kızlarını su aramaya gönderir. Amymone bütün bir gün kırlarda dolaştıktan sonra yorgun düşüp uykuya dalar. O sırada bir satyr'in saldırısına uğrar, kız uyanır, avazı çıktığı kadar bağırır ve Poseidon'a yakarır. Tanrı çıkagelir, satyr'i kovar, yabasını kayaya vurup bir kaynak fışkırtır. Bu kaynak sonradan Amymone adını alır. Güzel kıza gönül veren Poseidon onunla birleşir ve Nauplios adlı bir oğulları olur. Nauplios Argos ilinin güneyinde Nauplia şehrinin kurucusudur.

"Amymone" Aiskhylos'un "Yalvarıcı Kadınlar" ile başlayan ve Danaos kızları ile Aigyptosogullarının dramını anlatan trilogia'ya eklenmiş bir satyr oyununun (kayıp) adı olsa gerek.

Anadyomene. Tanrıça Aphrodite'ye verilen bir sıfat. "Su yüzüne çıkan, dalgalardan doğan" anlamına gelir. Tanrıçanın, Uranos'un denize savrulan atmıgıyla meydana gelmiş köpüklü dalgalardan doğduğunu belirtir *(Uranos, Aphrodite)*.

Anaksarete. Kıbrıs'lı bir kız: Güze', ama duygusuz ve kalpsizmlş. İphis adlı bir delikanlı ona delice âşık olmuş, karşılık görmeyince, kızın kapısına asmış kendini. Anaksarete buna da aldırmamış, delikanlının cenazesi evinin önünden geçerken pencereye çıkıp kaygısızca seyretmiş. Tanrıça Aphrodite de bu kadar katı yürekliliğe kızarak Anaksarete'yi bir heykele dönüştürmüş.

Androgeos. Minos ile Pasiphae'nin oğlu, ünlü bir atlet. Atina'da Panathenaia bayramlarında düzenlenen bütün yarışmaları kazandığı için kral Aigeus onu kıskanmış ve Marathon ovasında korku salan bir boğayı öldürmeye göndermiş. Androgeos bu işi başaramayıp ölmüş. Minos da öç alması için tanrı Zeus'a yalvarmış. Tanrı Afrika'ya kıtlık salmış, kıtlığı önlemek için Aigeus her yıl Girit'e Atina'dan yedi delikanlı ile yedi genç kız göndermek zorunda kalmış. Minotauros'a yem

olan bu gençleri kurtarmak İşini Theseus baŞarmış *(Aigeus, Theseus)*.

Androklos. Atina kralı Kodros'un oğlu. Efsaneye göre Efes bölgesine yerleşmiş Leleg'lerle Karia'lıları kovan Ion göçmenlerinin önderi olan Androklos Ephesos şehrinin kurucusudur. Samos (Sisam) adasını da o ele geçirmiş. İon göçmenlerine bir tann sözcüsü kuracakları şehrin yerini kendilerine bir yaban domuzunun göstereceğini bildirmiş. Bir gece İon'lar ormanda balık kızartırken, balık sıçramış, bir ateş kıvılcımı da koruluğa düşmüş, ağaçların arasından bir yaban domuzu çıkmış. Androklos hayvanı oracıkta öldürmüş ve tanrı buyruğunun gerçekleştiğini anlayarak Ephesos şehrini o korulukta kurmuş.

Andromakhe. Andromakhe, Mysia bölgesinde Thebai şehrinin kralı olan Eetion'un kızıdır. Eetion kral Priamos'a dostluk bağlarıyla bağlıdır. Sarayında yedi oğlu ile büyüttüğü tek kızı sevimli, uslu, akıllı Adromakhe'yi Priamos'un en değerli oğlu Hektor'a verir. Düğün dernek nasıl olmuş? Andromakhe, Priamos'un oğulları ve gelinleri için yapılmış önü revaklı evlerin birine nasıl gelin girmiş? Bunu şairler bize anlatmaz. Mutlu günlerini bilmeyiz bu güzel karı-kocanın. Hektor'la Andromakhe ancak yıkım gelip çattığı zaman, İlyada'da anlatılan savaşın dokuzuncu yılında Troya sahnesine çıkarlar. Arada, bir çocukları olmuştur: Astyanaks. Troya'lılar Hektor'un oğluna "şehrin efendisi anlamına gelen bu adı, çocuk büyür de bir gün Troya'ya kral olur umuduyla takmışlardır. Ama Hektor'un ölümünden birkaç gün önce Astyanaks dadısının kollarında dolaştırılan bir bebektir.

Andromakhe'nin anadan, babadan, kardeşten yüzü gülmemişti. Uğursuz savaş Anadolu kıyılarına gelip çatınca, Troya yöresinde rahat kalmamıştı. Akha ordusu dokuz yıldır Troya kapıları önünde pinekliyor, düşüremiyorlardı bir türlü Anadolu'nun kutsal kalesini. Hele içi içine sığmayan genç ve atılgan Akhilleus çok sabırsızlanıyordu. Şehirden çıkıp, dağda, bayırda davarlarını otlamaya giden, atların çeşmeye süren tek tük Troya'lıları her fırsatta kovalayıp öldürmekle bile duyuramıyordu kana susamışlığını. Bölgede çapulculuk seferlerine çıkmış Aklılleıs, Mysia'ya varmış ti. Kral Eetion'un sarayında yapmadığını bırakmamış, yaşlı başlı kralı öldürmüş, yedi Oğlunun insafsızca canlarına kıymıştı. Andromakhe'nin anasını da esirgememişti. "Ormanlık Plakos daginın eteğinde kraliçeydi anam" diyor Andromakhe yana yakıla; kraliçeyi de Akhilleus esir sürüsüne katmış, Troya'ya getirmiş, sonra büyük bir kurtulmalık karşılığında serbest bırakmıştı, ama zavallı kadın, Homeros'un dediği gibi,"hür gününü" görür görmez ölmüştü.

Andromakhe Troya sarayında kadınlar dairesinde, hizmetçileri arasında nakış işlemekle, mekik dokumakla vakit geçirir. Her geçen gün bir işkencedir, çünkü korku kaplamıştır yüreğini, ne kadar yiğit de olsa Hektor'un bir gün düşman kargısı altında can vereceğinden korkar. Troya ovasında yiğitler boğuşurken, rahat durmaz, dört duvar arasında. İkide bir savaşı gözlemek için çocuğunu dadıya verip batı kapısının üstündeki kuleye çıkar. Bir gün Hektor savaştan ara bulup şehre gelir, karısını evde arar, yok, yiğit, batı kapılarına koşar, uzaktan Andromakhe'yi ve yavrusunu görünce, gülümser. Andromakhe gözyaşları döke rek ellerine sarılır (İl. 407 vd.).

Ah kocacığım, bu hırs yiyecek seni,
yavruna, talihsiz karına acıma yok sende,
dul kalmama, biliyorum , az gün var,
Akha'lar üstüne saldırıp öldürecekler seni.
Sensiz kalmaktansa toprak yutsun beni
daha iyi
Benim senden başka dayanağım yok,
alıp götürdüğü zaman ölüm seni
yalnız acılar kalacak bana,
Ne babam var benim, ne ulu anam...
Sen bana bir babasın, Hektor,
Ulu anamsm benim, kardeşimsin,
arkadaşısın sıcak döşeğimin.
Burada, kalede kal, acı bana,
yetim koma yavrumuzu, karını dul koma.

Hektor acır kansına, ne yapsın, bir korkak gibi çekilecek değil ya savaştan Troya ordusunun desteği, dayanağıdır.

Günler geçer, Hektor ile Akhilleus arasında teke tek savaş başlar. Ölüm-kalım savaşı, İIyada destanının en dramatik sahnesi. Hektor'un ölümüne karar vermiştir tanrılar. Yiğit çe dövüşerek can verir. Troya surlarından bir çığlıktır kopar, Andromakhe odasında mekik dokurken duyar bu vaveylayı, delı gibi fırlar

dışarıya; Akhillus'un arabasına bağlayıp toz toprak içinde sürüklediği Hektor'un ölüsünü görünce, düşer, bayılır.

Bu işkence dokuz gün sürecektir: Her sabah Akhilleus ölüyü arabasına bağlayıp sürükler. Onuncu günü akşam kral Priatnos AkhiUeus'un barakasına gider, yumuşatır yüreğini ve ölüyü alır, getirir. Hektor'un cenaze töreninde görürüz şimdi de Andromakhe'yi. Ozanlar arasında ağıda başlar, şöyle der (İl. XXIV, 725 vd.):

Erkeğim benim, göçüp gittin genç yaşında,
gittin, evimizde dul bıraktın beni,
çocuğumuz da ufacık, körpecik,
bizden olan, kara talihli ikimizden,
bilmem, gençlik çağma erer mi ki,
bu şehir yerle bir olacak baştan aşağı,
sen öldün, onun koruyucusu bekçisi,
sen, soylu analarını, çocukları ayakta tutan.
Dile gelmez acılar bıraktın, Hektor, anana, babana,
ama bana kaldı gene en büyük acı.
Ölüm döşeğinde uzatmadın ellerini bana,
şöyle güzel bir söz söylemedin ki,
gözyaşı döke döke gece gündüz anayım onu

Gerçekten de çilesi bitmez Andromakhe'nin. Euripides'in "Andromakhe" adlı tragedyasında, AkhiUeus'un oğlu Neoptolemos'un sarayında görürüz onu, Neoptolemos kızı Hermione ile evlenmiştir, ama çocuğu olmamıştır, oysa tutsak olarak konağına getirdiği Andromakhe ona üç oğulla bir kız vermiştir. Hermione bu Troya'lı kadını fena kıskanır, Neoptolemos'un Delphoi'ye gidişinden faydalanarak, Andromakhe ile oğlunu öldürmek ister, Themis tapınağına sığındıkları halde, onlara kıyacaklardır ki, son dakikada kurtulurlar.

Euripides'ten çok daha güzel, çok daha insanca bir Andromakhe tipi yaratan şair XVII. yüzyıl Fransız şairi Racine'dir. Hektor'u bir türlü unutamayan, Neoptolemos'un (Fransız tragedyasında adı Pyrrhus'tur) aşkına karşılık vermeyen ve Hermione'nin kıskançlığını boşa çıkaran, yiğit ve bilinçli bir kadın, şefkatli bir ana tipidir.

Jean Anouilh'in "La Guerre de Troie n'aura pas lieu" (Troya savaşı olmayacaktır) piyesinde de Andromakhe ilginç, çekici bir tip olarak canlanır gözümüzün önünde.

Andromeda. Aithiopia kralı Kepheus'la Kassiepeia'nın kızı. Anası, Nereus kızlarının hepsinden daha güzel olmakla övünmüş. Nereus kızları da Poseidon'a dert yanmışlar, öç almasını istemişler. Tanrı korkunç bir ejder salmış Kepheus'un ülkesine, kasıp kavuruyormuş ortalığı. Zeus-Ammon tapınağının kâhinine başvuran kral kızını canavara kurban ederse ülkesinin ejderden kurtulacağı cevabını almış. Halk da Kepheus'u kızını feda etmeye zorlamış. Sonunda Andromeda'yı bir kayaya bağlamışlar. Canavar da onu parçalamak üzere yaklaşırken, birden yiğit Perseus gökten inmiş atı Pergasos üstünde, Gorgo'yu öldürmüş, kafasını eline almış, dönüyormuş ki, kayaya bağlı güzel kızı görmüş. Tutulmuş da hemen ona, babasına gitmiş, demiş ki, kızını bana verirsen, canavardan kurtarır, canavarı da öldürürüm. Öyle olmuş, Perseus ejderi öldürüp kızı almış. Sonra da evlenmişler, ne var ki Andromeda amcasına Pliineus'a sözlüymüş, Phineus adamlarını toplamış, düğün gecesi saldırmış Perseus'a. Ama yiğit Gorgo kafasını tutmuş karşılarına, hepsi birden taştan adam olmuşlar *(Perseus)*.

Ankhises. Troya kral soyundan olan Asrakos'un oğlu Ankhises tanrıça Aphrodite ile sevişmiş ve Aineias'ın babası olmuştur (Tab. 17). Homerik denilen övgülerden Aphrodite'ye ayrılmış olanı, bu sevişmeyi en ufak ayrıntılarına dek anlatır: Tanrıça Ankhises'i İda yamaçlarında sığırlarını otlatırken görür, delikanlının güzelliğine vurulur ve dağa iner. Övgüde "canavarların anası, binbir pınarlı" diye tanımlanan İda dağına Aphrodite'nin inişi, peşinde vahşi hayvanlar sürükleyen ana tanrıçanın gelişine benzetilmiş, tanrıçanın büyüsüne kapılan hayvanların ormanlarda, fundalıklarda sevişmesi gösterilmiştir. Tanrıça Phrygialı bir genç kız kılığına girer de öyle görünür Ankhises'e. Troyalı prens arzu ile yanıp tutuşarak tanrıçaya yaklaşır. Sevişmelerinin sonunda gülümser tanrıça, sevgilisine şöyle seslenir:

Senin *bir oğlun doğacak, Troya'Iılara kral olacaktır o*
Ve çocuklarına çocuklar doğacaktır sonsuzluğa dek!

Tanrıça doğuracağı oğlanı büyütmek için nympha'lara vereceğini, onu beş yaşında ha basına tanıtacağını ve çocuğun kimin okluğu sorulursa sakın Aphrodite'nin oğlu olduğunu lıildirmernesini, yoksa Zeus'un yıldırımına çarpılacağını söyler ve Ankhises'i bırakıp gider.

Bir efsaneye göre Ankhises tanrıçanın sözünü tutmaz, fazlaca içtiği bir gün Aphrodite ile sevişmiş olmakla övünür ve çarpılır. Bunun sonucunda topal - ya da kör - kaldığı, Troya'dan kaçarken Aineias'ın onu sırtına almasının nedeni bu olduğu anlatılır. Troya' dan ayrılırken seksen yaşında olduğu da söylenir. Vergilius'un Aeneis'inde Ankhises'in Sicilya'da Drepanon burnunda öldüğü ve Aeneas'ın babası şerefine oyunlar tertiplendiği söylenir. Roma'da tarihsel çağlara dek oynanan Troya oyunları Aenas'ın kurduğu bu yarışmalara dayanırmış *(Aineias),*

Ankhuros. Phrygia kralı Midas'ın oğlu. Başkentinin yanıbaşında büyük bir toprak kayması olmuş, derin bir yarık açılmış, öyle ki şehir de içine yuvarlanıp yıkılacağa benzediğinden Ankhuros bir tanrı sözcüsüne ne yapacağını sormuş. Uçuruma en değerli nen varsa, onu atacaksın, demiş sözcü. Kral da tutmuş, altın, elmas, en kıymetli eşyalarını atmış, ama yarık bir türlü kapanmamış. Ankhuros sonunda kendini atmış uçuruma, atar atmaz da yarık kapanmış.

Anna Perenna. Roma'nın biraz kuzeyinde Via Fiaminia'ya açılan kutsal bir koruluk vardı. Bu koruluk çok eski bir tanrıçaya adanmıştı. İhtiyar bir kadın olarak canlandırılan Anna Perenna üstüne çeşitli efsaneler anlatılırdı. Biri şu: Roma'da çıkan bir iç savaş sonunda sınıflar arasında bir bölünme olmuş ve Plebs, yani halk Mons Sacer denilen kutsal tepeye çekilmişti. Halkın orada aç kalmaması için Anna adlı bir kadın her gün kendi eliyle yaptığı çörekleri getirir, ucuz ucuz sararmış halka. Anlaşmazlık sona erip halk şehre döndükten sonra Roma halkı kurtarıcısı saydığı bu kadını tanrılaştırmış.

Antaios. Poseidon İle Gaia'dan doğma bir dev, Efsanesi Alkyoneus efsanesinin tıpkısıdır. *(Alkyoneus).*

Anteia. Homeros'un Antela (İl. VI, 164), tragedya yazarlarının Sthenelıoia diye adlandırdıkları bu kadın Lykia kralı lobates'ln kızıdır Kardeşi Akrisios tarafından Korinthos'tan sürülüp Lykia'ya sığınan Proitos'la evlidir. Anteia Tiryns'e gelen Bellerophontes'e tutulur ve ondan yüz görmeyince yıkımını kurar *(Bellerophontes).*

Antenor. Troya'lı ihtiyar, Priamos'un arkadaşı ve danışmanı, Batı kapısında ihtiyarlar derneğinde bulunur ve Troya savaşından önce kaçırılan Helene'yi geri almak için elçi gönderilen Odysseus'la Menelaos'u evinde nasıl konukladığını anlatır. Antenor savaş sırasında da işi tatlıya bağlamaktan, Helena'yı mallarıyla Akha'lara geri vermekten yanadır. Menelos'la Paris arasındaki teke tek çarpışmada yargıçlık eder. Troya düştükten sonra Antenor ve oğulları Akha'larca korunur. Söylentiye göre Antenor'un evinin kapısına bir pars postu konmuş, böylece bir zamanlar Ak ha'lara konukluk eden bu soy esirgenmiştir.

Troya efsanelerinden sonra meydan gelen efsanelerde Antenor vatanını satan bir hain olarak görünür: Tahta atın şehre alınmasına, Palladion'un çalınmasına yardım ettiği söylenir. Sonra da Antenor Trakya yoluyla ve oğullarıyla birlikte kuzey İtalya'ya göçmüş ve Po vadisine yerleşmiş. Venet'ler boyunun atası sayılırdı.

Anteros. Eros tanrıya karşılık olarak gösterilen tanrısal varlık. Daha çok erkekler arasındaki sevgide adı geçer ve "seveni bahtlı eden, sevgiye karşılık veren" anlamına gelir. Bir başka yoruma göre Anteros Eros'un karşıtıdır, katı yürekli ve duygusuzdur, ama doğa dışı sevgileri önleyerek bir düzen öğesi olarak rol oynar.

Antheus. Antheus, Halikarnassos'un (Bodrum) kral soyundan bir gençmiş, Miletos zorbası Phobios'un sarayında yaşıyormuş ki, Phobios'un karısı, ona gönül vermiş, ama delikankı kandırarriamış bir türlü. Yakalanacaklarından korktuğunu, ya da konukluk kurallarına karşı gelmekten çekindiğini İleri sürerek kraliçeyi oyalıyor, buluşmalarını ertellyorrnuş. Günün birinde kraliçenin sabrı tükenmiş öç almaya karar vermiş. Bir altın tası

derin bir kuyunun içine atarak,. Antheus'a inip tası çıkarmasını buyurmuş, delikanlı kuyunun dibine varınca üstüne kocaman bir taş atıp onu ezmiş. Sonra da ne büyük bir suç işlediğini anlamış ve pişmanlık duyarak kendini asmış.

Antigone. Oidipus'un kendi anası İokaste'den dogma kızı (Tab. 19). Antigone tragedya kahramanlarının en cana yakını, hayat hikâyesi bize en çok dokunanıdır. Davranışı, eylemiyle bugün bile çözümlenememiş bir toplum sorununu dile getirdiği içindir ki, çağdaş insanı derin derin etkileyen, sonsuzca düşündüren bir kişilik taşır. Sophokles'ie işlenmeye başlayan Antigone dramı canlılığını bugüne dek yitirmemiş ve Anouilh gibi Batının en seçkin tiyatro yazarlarına konu olmuş ve olmaktadır.

Kâhin Teiresias'ın açıklamalarından ne korkunç bir suç işlediğini anlayınca, Oidipus gözlerini kör ettikten sonra, Thebai'den ayrılır, yollara düşer. Yurdu da, oğulları da lanet okumuşlardır ona. Yalnız kız Antigone bahtsız kahramanı elinden tutup, ona hem destek, hem de kılavuz olur. Kentten kente sürünüp dilenen babasıyla birlikte Attika ilçesi Kolonos'a varır, orada halkı acındırmayı ve kral Theseus karşısında babasını savunmayı başarır. Böylece Oidipus'a bir sığınak bulup, onun öç perileri Erinys'lerden kurtularak rahat bir ölüme kavuşmasını sağlar. Sophokles'in "Oidipus Kolonos'ta" adlı bu tragedyasında Antigone'nin güçlü kişiliği belirmekte, ilerde ne korkusuz bir yürekle ne yaman bir eyleme girişeceği sezilmektedir.

Oidipus'un ölümünden sonra Antigone Thebai'ye döner. Thebai'de krallığı paylaşamayan kardeşleri Eteokles ile Polyneikes birbirlerine karşı amansız bir savaş açmışlardır. Aiskhylos'un "Thebai'ye Karşı Yediler" tragedyasına konu olan bu savaşta iki düşman kardeş birbirleriyle dövüşürken can verirler. Bu kez tahta çıkan Kreon Eteokles'in yurdunu savunurken öldüğü için kahraman sayılıp törenle gömülmesini, yurduna yabancıların yardımıyla saldıran Polyneikes'in de mezarsız kalarak, ölüsünün üstüne toprak serpmeyi bile yasaklandırarak böyle bir işe girişecek olanı ölümle cezalandıracağını bildirir.

Sophokles'in ölümsüz "Antigone"sinin konusu işte budur. Antigone Kreon'un bu emrine karşı gelir, kardeşini gömer ve eyleminin suç değil, tersine borç olduğunu ileri sürerek, yönetmene baş kaldırır, bununla da kalmaz, suç ve devlet yönetimi konularında yönetmenin kendisiyle tartışmaya kalkışır. Sophokles'in erişilmez bir başarıyla dile getirdiği bu tartışmadan bazı parçaları aşağıya alıyoruz (M.Eg.B. Yayınları, S. Ali çevirisi):

Antigone — *Ben yaptığımı itiraf ediyorum, hiçbir şeyi inkâr etmiyorum.*

Kreon — *Bu işi yasak eden emrimi bilmiyor muydun?*

Antigone — *Biliyordum. Nasıl bilmem? Herkese ilan edildi.*

Kreon — *Demek buna rağmen benim emrime karşı gelmeye cüret ettin?*

Antigone — *Fakat bana bu emri veren Zeus değildi, Hades'te hüküm süren Dike de biz fanilere böyle bir nizam yüklememişti. Ve senin emirlerinde, insan sözlerini tanrıların yazılmamış, değişmez kanunlarından daha üstün yapacak bir kudret bulunduğunu zannetmiyorum. Çünkü bu kanunlar yalnız dün ve bugün yaşamıyorlar, bunlar ebediyen menidirler ve ne zamandan beri mevcut olduklarını bilen yoktur.*

Kreon — *Thebai'liler arasında bunu böyle gören yalnız sensin.*

Antigone — Hepsi *böyle görüyorlar, fakat korkudan dillerini tutuyorlar.*

Kreon — *Bunlardan ayrı düşündüğün için utanmıyor musun?*

Antigone — *Öz kardeşime saygı göstermekte utanacak ne var?*

Krneon — *Onunla dövüşüp ölen de bir kardeşin değil miydi?*

Antigone — • *Aynı ananın ve aynı babanın oğluydu.*

Kreon — *Ötekine karşı alâka göstermekle buna karşı günaha girmiyor musun*

Antigone — • *Mezarında yatan ölü böyle hüküm vermeyecektir.*

Kreon — *Fakat sen bir günahkâra karşı aynı hürmeti gösteriyorsun.*

Antigone — *Onunla beraber ölen bir kardeşti, bir köle değil.*

Kreon — *Birinin koruduğu bu memleketi öbürü harap ediyordu.*

Antigone — *Olsun, Hades ikisi için de aynı mezar hakkını tanır.*

Kreon — *Ama orada da* İyi odam, *kötü adamla müsavi muamele görmeyi istemez.*
Antigone — *Ölüm diyarında da böyle bir kaide olduğunu bana kim söyleyebilir?*
Kreon — *Düşmanımız* bizim İçin *hiçbir zaman, hatta ölümünden sonra bile, dost değildir.*
Antigone — *Ben dünyaya kin değil, sevgi paylaşmaya geldim.*

Devletin baskısına karşı kişi özgürlüğünü savunan Antigone sonunda tam bir zafer kazanır. Gerçi Kreon ceza olarak onu kayalıklara diri diri kapatır, ama Kreon'un oğlu ve Antigone'nin nişanlısı Haimon babasını sert sözlerle kınadıktan sonra, nişanlısını kurtarmaya koşar, Antigone'nin kendini asmış olduğunu görünce, kederinden Haimon da canına kıyar. Anası Eurydike buna dayanamaz, kendini öldürür. Devlet yasağında ve cezasında kayıtsız, şartsız, sertliği simgeleyen Kreon artık yıkılmış, çökmüş bir adamdır *(Kreon, Haimon).*

Antikleia. İthaka kralı Laertes'in karısı, Odysseus'un anası. İnsanların en kurnazı Autolykos'un kızıdır. Autolykos Sisyphos'un sürülerini çalmış, Sisyphos da bu yüzden gelmiş, Autolykos'un sarayına yerleşmişti. Bir söylentiye göre, Antikleia bu sırada onunla ilişki kurmuş, sonra evlenmiş Laertes'le. Odysseus'u Sisyphos'un oğlu sayan efsaneler vardır. Antikleia oğlu Odysseus Troya seferine çıkıp dönmeyince, hasretine dayanamayıp canına kıymış. Odysseia'da anlatılan (XI, 85 vd.) ana oğlun buluşması destanın en güzel parçalarından biridir. Bazı bölümlerini buraya alıyoruz:

Birde baktım geçmiş, göçmüş anamın ruhu
çıkageldi,
ulu yürekli *Autolykos'un kızı Antikleia'nın*
ruhu,
oysa kutsal llyon 'a giderken sağ
bırakmıştım onu,
görünce bir acıdım, bir ağladım...

Odysseus ölü ruhları diriltip konuşturacak kandan önce Teiresias'a içirir.

Sonra Odysseus olanı biteni ve Hades'e neden indisini bildirir, Antikleia da Ithake sarayındaki durumu anlatır. Aralarında içli bir konuşma olur. Sonunda Odysseus anasına sarılmak ister.(Od XI, Z03vd)i

O böyle *konuştu,* benim gönlümse bir tek
*şey i*stiyordu
Kucaklamak geçmiş, göçmüş anamın
ruhunu,
Üç sefer atıldım üstüne, ah *dedim anama*
bir sarılsam,
üç seferinde de uçtu, gitti kollarımın
arasından,
üç seferinde de bir gölge oldu, düş gibi,
yüreğimdeki keskin acı her seferinde
büyüdü.

Antilokhos. Nestor'un oğullarından biri. Troya savaşına katılır ve çevikliği, yigitligiyle dikkati çeker. Akhilleus ile Patrolos'un en yakın arkadaşıdır. Patroklos ölünce çok üzülür ve acı haberi Akhilleus'a verme görevini üstüne alır. Antilokhos'un İlyada'da sonuna kadar savaştığı görülür, ama Odysseia'da şafak tanrıça Eos'un oğlu Memnon'un eliyle öldürüldüğünü öğreniriz.

Antinoos. Eupeithes'in oğlu Antinoos şımarık, tembel, gözü doymaz, Odysseus'un malını, mülkünü vur patlasın, çal oynasın tükclmeye kararlı taliplerin başta geleni, en küstah, en terbiyesiz ve en ahlaksız olanıdır. Saldırgandır, yüksekten atarak konuşur, ona, buna çatar, asıl çekemediği kimse de amaçlarının gerçekleşmesini önleyen Telemakhos'tur. Ona karşı kurulan kumpasların, pusuların fikir babası hep Antinoos'tur: Pylos'tan dönüşünde Telemakhos'u öldürmek için pusuya yatmaya önayak olur (Od. VI, 669 vd.), bu plan gerçekleşmeyince, çok içerler ve daha kötü şeyler kurmaya başlar (XVI, 362 vd.). Penelopeia tiksinir ondan, şöyle der (XVII, 499):

İğrenirim bunlardan, dadı, hep kötülük
kurarlar,
ama Antinoos hepsinden beter,
bu adam kara ölüm cadısına benzer.

Kavgacı, sert, kaba ve zalim bir adamdır: Odysseus'un başına ilk tokmağı atan, dilenciyi galiz küfürlerle kovan odur. İros'la Odysseus'u güreştirmek ve iki dilencinin çilesinden eğlenmek fikri de ondan gelmedir. Antinoos'un tutum ve davranışı talipler arasında bile tepki ile karşılanır. Yay germe oyununu önce kabul eder, yarışmanın yapılması için önayak olur, sonra kimsenin başaramadığını

görünce, bugün bayram, kutsal günde yarışma olmaz diye vazgeçirmeye çalışır, Odysseus denemek isteyince, sert sözlerle çıkıştı ona, ama Penelopeia ile Telemakhos araya girince, önleyemez yayı almasını (Od. XXI). Ölüm okunu Odysseus ilkin Antinoos'a karşı yöneltir ve bütün talipleri sıra ile öldürür. Her şey olup bittikten sonra İthake'lileri ayaklandıran, öç almaya kışkırtan Antinoos'un babası Eupeithes'tir. Ne var ki karşılarına tanrıça Athena çıkınca, İthake'liler korku ile kaçışırlar (XXIV, 421-547).

Antiope. Irmak tanrı Asopos ya da Thebai kralı Nykteus'un kızı. Antiope çok güzel olduğu için Zeus ona âşık olup bir satyr biçiminde yanaşır (Tab. 9). Amphion ile Zethos'a gebe kalan Antiope babasının öfkesinden korkup evden kaçar ve Sikyon kralı Epopeus'un yanına sığınır, sonra da onunla evlenir. Babası Nykteus üzüntüsünden canına kıymış, ama ölmeden kardeşi Lykos'a Antiope'yi bulup cezalandırmasını buyurmuş. Lykos Sikyon'a saldırır, Epopeus'u öldürür ve Antiope'yi tutuklu olarak Thebai'ye geri getirir. Antiope Amphion'la Zethos'u yolda doğurur. Amcalarının buyruğu üzerine dağa bırakılan ikizler çobanlarca yetiştirilirler *(Amphion)*. Thebai'de Lykos'la karısı Dirke'nin zincire vurup eziyet ettikleri Antiope tanrıların yardımıyla zincirlerini çözer ve kaçıp ikizlerinin yanına sığınır. Ne var ki Amphion'la Zethos önceleri analarını tanımazlar, onu Dirke'ye gerir verirler, sonra çobanlardan kim olduğunu öğrenince analarını kurtarırlar ve Dirke ile Lykos' tan da öç alırlar. Sonralar» Antiope Dionysos'ın öfkesine uğrayarak çıldırır, Yunanistan !da bir yerden bir yere atar kendini, ama günün birinde aklı başına gelir ve Phokos'a karı olur *(Phokos)*.

Aphroditc. (1) DOĞUŞU. Aşk ve güzellik tanrıçası Aphrodite'nin doğuşu üzerine iki ayrı kaynağımız vardır: Biri Hesiodos, öbürü Homeros. Hesiodos Thegonia'da bu tanrıçanın denizin köpüklü dalgalarından doğduğunu anlatır (Yun. Aphros köpük demek): Uranos, Gaia'dan doğan çocuklarını, doğar doğmaz toprağın bağrına soktuğu için Toprak Ana şişmekte ve korkunç sancılarla kıvranmaktadır, bu yüzden son oğlu Kronos'a bir tırpan verir, Kronos da o tırpanla babasının hayalarını keser ve denize atar (Theog. 160 -206):

Dalgalı denize atar atmaz onları
Gittiler engine doğru uzun zaman,
Ak köpükler çıktı/ordu tanrısal uzuvdan-.
Bir kız türeyiverdi, bu ak köpükten,
Önce kutsal Kythera'ya uğradı bu kız
Oradan da denizle çevrili Kıbrıs'a gitti,
Orada karaya çıktı güzeller güzeli tanrıça,
Yürüdükçe yeşil çimenler fışkırıyordu
Narin ayaklarının bastığı yerden.
Aphrodîte dediler ona tanrılar ve İnsanlar,
Bir köpükten doğmuş olduğu için.

Homeros'a göre, Aphrodite Zeus ile Okeanos kızı Dione'den dogmadır. İlyada'da yiğit Diomedes'le çarpışıp yaralanan Aphrodite'yi anası Dione kollarına alır, sever, okşar ve bileğinden akan özü silerek yarasını iyileştirir, acılarını dindirir (İl. V.370 vd.). Dert yanan kızını da şöyle avutur Zeus:

Böyle dedi o, gülümsedi insanların,
tanrıların babası,
çağırdı yanma altın Aphrodite'yi, dedi ki: .
"Cenk işleri sana vergi değil, yavrum,
sen evliliğin gönül açan işlerine ver kendini,
Çevik Ares'le Athena uğraşacak savaşla. "

(2) KİŞİLİĞİ. Altın Aphrodite diyor Homeros bu tanrıçaya, altın bir değer ölçüsü olmak üzere. Daha başka sıfatlarla niteler onu şairler: Bu güzeller güzeli tanrıça hep "gülümser"dir, işveli, cilveli ve gönül alıcıdır. Bunun sırrını Homeros tanrıçanın ak köpüklerden olma bedeninde taşıdığı bir büyülü mernelikte görür. Zeus'un aklını çelmeyi aklına koyan Hera bu memeligl ister günün birinde Aphrodite'den, şöyle seslenir ona (İl. XIV, 197 vd.):

Sende şu sevgi, şu alım var ya,
yani şu ölümsüzleri, ölümlüleri alt ettiğin,
işte onları bana ver bugünlük.
... çözdü göğsünden nakışlı memeliğini,
alacalı bulacak bir kurdeleydi bu,
alımlı ne varsa hepsi onun içindeydi,
sevgi onun içindeydi, istek onun içinde,
cilveleşme, şakalaşma onun içinde,
en akıllı insanı ayartan aşk onun içinde.

Sevgiyi, sevişmeyi simgeleyen bu tanrıça bu büyüyü kendi kendine değil, çevresini saran başka tanrısal varlıkların aracılığıyla ger-

çekleştirir. Eros bazı efsanelere göre onun oğludur, ama Theogonia'da Eros Aphrodite'den çok önce doğmuş evıeır.el bil güçtür, sonradan katılır Aphrodite'nin alayına (Theog. 201 vd.):

Doğup da yürüyünce tanrılara doğru
Eros'la Himeros (arzu) takıldılar hemen peşine.
İlk günden bu oldu onun tanrılık payı
İnsanlar arasında da, ölümsüzler arasında da;
Ona düştü kız cilveleri, gülüşmeleri oynaşmaları.
Sevmenin, sevişmenin tadı, büyüsü.

Güzelliği, zarafeti ve bereketi simgeleyen Kharit'ler, Hora'lar ve düğün alaylarının başında giden Hymenaios da Aphrodite'nin çevresindeki tanrılardır. Ne var ki aşk tanrıçasının kişiliği çelişkili ve belirsiz olarak canlandırılmaktadır efsanede. Savaş tanrı Ares'le birleşmesinden (ki bu birleşme de anlamlıdır) Phobos (bozgun) ve Deimos (korku), bir de Harmonia doğar. Ahenk, uyum anlamına gelen Harmonia'nın yanıbaşında korku ve bozgun Aphrodite'nin kişiligindeki olumlu ve olumsuz yanları ve çelişkileri simgelerler. Bu ikiliği en kesin bir tanımlama ile Platon "Şölen" adlı diyalogunda dile getirir. Sokrates'in de bulunduğu bu şölene katılanlardan Pausanias şöyle der (Plat. Şöl. 180 d-e):

"Herkes bilir ki, sevgi (Eros) Aphrodite'den ayrılmaz. Aphrodite tek olsaydı, sevgi de tek olurdu, ama madem ki iki Aphrodite var, Sevginin de iki olması gerek. Hem bu tanrının ikiliği nasıl inkâr edilebilir? Biri, yani en eskisi, göksel dediğimiz Aphrodite ana karınından doğmuş değil, göğün kızıdır. Daha sonra gelen bir başkası var ki, Zeus'la Dione'nin kızıdır, ona orta malı Aphrodite diyoruz. Bu tanrılarla ilgili iki türlü sevgi de olacak ister istemez, birine orta malı, öbürüne göksel diyeceğiz"

(3) EFSANELERİ. Kişiliği ile tanrılar arasında bunca önemli bir yer tutan Aphrodite'nin efsaneleri azdır, daha doğrusu kendine özgü öyküler az da, başkalarının baş kahraman oldukları öykülerde kendisine ikinci derecede bir rol düşmektedir.

Aphrodite topal tanrı Hephaistos'la evlendirilir, nasıl ve nedeni belli değil, ama şairler onun çirkin kocasını aldatmasını ballandıra ballandıra anlatırlar. Bu öykülerin başında Homeros'un Odysseia'sındaki serüven gelir Bu serüveni kör ozan Demodokos anlatır Alkineos'un sarayında toplanmış konuklara Ares'le Aphrodite'nin seviştiklerini güneş tanrı görür ve Hephaistos'a haber verir, ünlü demirci tanrı da kırılmaz, çözülmez zincirlerden büyülü bir ağ örer, yerleştirir onu yatağının altına, sonra da yalancıktan Lemnos adasına gider. İki tanrı sevişirlerken demir ağın içinde tutklu kalırlar, onları suçüstü yakalayan Hephaistos da acı acı bağırır, sahneye seyirci olan tanrılar arasında da dinmez bir kahkaha kopar (Od. VIII, 295 vd.).

Aphrodite'nin başka sevgilileri de olur, bunlardan biri Adonis *(Adonis),* öbürü Troya kral soyundan Aineias'm babası Ankhises'tlr *(Ankhises, Aineias)*. Tanrı Hermes ile sevişen Aphrodite'nin Hermaphroditos diye bir oğlu olur, efsane yazarlarının kimine göre iki tanrı îda, yani Kazdagının tepesinde sevişmisler, orada doğup ikisinin de adını alan çocuğu dağ nympha'ları büyütmüş, başka bir anlatıma göre Halikarnassos kentinin batısındaki bir yarda biri Hermes'in öteki Aphrodite'nin birer tapmağı varmış, tanrılar orada sevişip birleşmiş ve orada doğup büyüyen çocukları Hermaphroditos'un başına Salmakls adlı su perisi ile olan serüveni gelmiş *(Hermaphroditos, Salmakis)*.

Aphrodite'nin öfkeleri, öç almaları korkunçtur: Şafak tanrıça Eos'a, Phaidra ve Pasiphae'ya belalı aşklar esinler, kendilerine yeterince tapınmayan Lemnos kadınlarına ceza olarak kocalarının bile dayanamadığı bir koku verir, Kinyras'ın kızlarını kendilerini yabancılara satmaya zorlar. Üç Güzeller yarışmasında oynadığı rol ve Paris'le Helena'nın başına getirdiği bela, dillere destan olmuştur. İlyada destanında oğlu Aineias'm koruyucusu olarak oynadığı rol bu kişi ile ilgili bölümde anlatılır. Roma'da Venüs Genetrix olarak Aeneas destanıyla ilgili rolü Venüs bölümünde açıklanır. Eros ile Psykhe masalında da adı geçer. Kişiliği Hellenistik çağdan sonra Rönesans sanatına da tükenmez bir konu olmuş, resim ve heykelde işlendikçe işlenmiştir.

Kuşlardan güvercin ve serçe, çiçeklerden gül ve mersin tanrıçaya adanmış sayılır (inim kadar şairleri esinleyen bir tanrıça da

ha yoktur, ama hiçbir şair de Aphrodite'yi Midilli'li kadın şair Sappho kadar güzel dile getirmemiştir.

Apollon. İlkçağda Yunan denilen varlıkla Akdeniz çevresindeki uygarlık topluluğuna bir yenilik gelmiş olduğu su götürmez bir gerçektir. Bu olaya geçen yüzyılda bir ad da takıldı, Yunan mucizesi dendi. Mucize gibi gerçeküstü bir terim kullanılması, bu olayın nedenlerinin de, kökenlerinin de o zamanlar pek aydınlanamamış olmasından, kısacası bilgi yoksulluğundan gelmekteydi. Yunandan kalma yapıtların, özellikle yazı tanıtlarının çokluğu, bunların Batı uygarlığının bir başlangıcı diye karşımıza çıkması ve gerek doğa, gerekse insan üstüne düşüncesinin o günden bugüne kesintisiz olarak süregelmesi bu olayın bir başlangıç sayılmasına yol açmış, bilimi bir çeşit yetinmeye götürmüş, bir çeşit coşku ile asıl yolu olan inceleme, daha öncesini arama ve anlama çabasından saptırmıştır. Ne var ki o gün bugün çok ileri gidilmiş ve elde edilen bulgularla olayın hiç de mucize olmadığı, akılla algılanabilecek tutarlı tarihsel bir süreç olduğu anlaşılmaya başlanmıştır. Bilimin de bugün asıl coşkusunu yaratan neden, mucizeyi aydınlatmak yolunda sayısız ipuçlarının hemen hepsinin Anadolu topraklarında bulunması, aydınlığın bir kez daha "Anadolu" denilen güneşin doğduğu ülkeden gelmiş olduğunu gösterir. İpuçlarını izlemek, bulguları çoğaltmak ve değerlendirmek durumundayız bugün. Bundan ötürüdür ki yeni bilimsel gerçeklerin ışığında yeni yorumlar yaparak denemelerimizi önermekten daha ileri gidemeyiz. Ama bu da az çekici bir iş değildir.

Böyle bir denemeyi bu sözlükte Apollon tanrının kökenleri ve kişiliği üstüne yapmak istiyoruz. Bu tür denemelere bizden önce girişenlerden esinlenerek ve elimizdeki bilgi ve görgülerden faydalanarak Apollon'un bir Anadolu tanrısı olduğunu tanıtlamaya çalışacağız.

Friedrich Nietzsche'nin "Tragedyanın Doğuşu" adlı eserinde yaptığı Yunan varlığı üstüne yorum bugün de geçerlidir sanıyoruz. Yalnız tragedyada değil, ilkçağın Yunan denilen yaratıcılığında birbirinden ayrı iki öğeyi ayırmak doğru olsa gerek: Bu yaratıcılık iki tanrının simgelediği iki karşıt varlığın birleşmesinden doğmuştur. Bu iki tanrı da Apollon'la Dionysos'tur. Apollon aydın, durgun, ölçülü gücü simgeler, ışıktır, doğayı görme, varlığı akılla algılama ve akıl yetisine dayanan yöntemlerle biçimlendirme gücü ve yeteneğidir, Apollon plastik sanattır, ama aynı zamanda da öngörmedir, anlama ve kavramadır, ışığın doğayı bir projektör gibi aydınlatıp karanlık kalan sırlarını çözümlemesidir. Ama bu güç, insanı bir seyirci ve bir taklitçi olmaktan da ileri götüremez, yaratıcılık insanın doğaya bir başka türlü coşkuyla karışmasını şart koşar, karanlık güçlerin gizemine ermesini. İşte bu gücü de Dionysos, şarap tanrı simgeler. Dionysos doğanın kendisi değil, bir ana tanrıça değil de, insana doğayla birleşmeyi sağlayan bir araçtır sanki. İnsan için düşünülmüş, yaratılmış bir tanrıdır. Nitekim insan dişisinden doğmadır, insana karışır ve insan çilesini çeker, ta ki taşkın gücünün ne denli bir nimet olduğunu anlatabilsin insana. Dionysos'un doğudan geldiğini, Anadolu'dan çıkıp Yunanistan'a güç bela girebildiğini efsane bağıra bağıra dile getirir. Nietzsche'nin Yunan varlığına özgü en şaşırtıcı yapıtı saydığı tragedyayı bağışlayana kadar akla karayı seçmiştir bu tanrı. Ama Apollon, durgun akıl gücü, bütün dallan ve bunları esinleyen perileriyle Apollon öz Hellen varlığı sayılırdı, Nietzsche'nin de bundan şüphesi yoktur herhalde. Delphoi tanrısı Apollon bunca bilicilik merkezleri, tapınakları ve efsaneleriyle özbeöz Yunan, yani Yunanistan kökenliydi. Bu yanlışlığı bilim Homeros'tan başlamak üzere metinleri iyice okumamış olduğu için işlemiştir. Arkeolojinin katkıları da eklenirse, gerçeğin gün ışığına yakında çıkacağı umulur. Bizimkisi yalnız bir deneme.

' (1) ADI VE EK ADLARI. Apollon adının Yunanca olmadığı artık herkesçe bilinir. Ama asıl kaynağı bugüne kadar açıklanamamıştır. Acaba bu ad, kimi Hitit yazıtlarında rasgelinen Apulunas tanrının adıyla bir olmasın? İlkçağdan beri bu adın köken ve anlamını açıklamak için boşuna çabalar gösterilmiş: "Apollon" yani cezalandırmak, ya da "apello" defetmek, kötülüğü önleyip korumak anlamına gelen fiillerden, ya da başka kökenlerden tü-

remlş oldugıı ileri sürülmüştür, Ne var ki Yu nanlılar bile bu adı anlamamış olacaklar ki, tanrının özünü belirtmek için bir ek ad takmışlar ona: Phoibos demişler. Phoibos'un anlamı belli, parlak demektir ve tanrının ışık saçan aydınlık varlığını dile getirir. Kaldı ki bu adın Apollon tanrının büyük annesi olarak gösterilen dişi Titan Phoibe (Tab. 4) ile de bir ilişkisi vardır. Yalnız şuna da dikkat edilsin ki hiçbir kaynak ya da efsanede Phoibos Apollon asıl güneşi simgeleyen Helios tanrı ve onun soyundan gelen tanrısal varlıklarla ilişkide gösterilmemektedir. Bunun nedeni de Apollon'un güneş olmadığı, güneşi simgelemedigidir. Apollon güneş tanrı değildir, ne adı, ne de nitelikleri Yunan mythos'unda Güneş tanrı ile bir tutulduğunu belli etmez. Apollon kaynağında ve özünde bambaşka bir varlıktır. Bu varlığı bize ilk niteleyen metin de Homeros'un İlyada'sidir.

İlyada'da tanrının adı Apollon ya da Phoibos Apollon diye geçer, bu ada eklenen sıfat çokluk okçu, hedefi vuran ya da gümüş, yaylıdır, bir, iki yerde de kendisine "Lykegenes" denmektedir. Bizim "Lykiâlı" diye çevirdimiz İni sıfat başka metinlerde geçen "Lykios" ve "Lykeios" sıfatları da göz önünde tutulursa, lanrının Lykia bölgesiyle ilişkisini dile getirmektedir. Lykia'lı oldukları bilinen Sarpedon, Glaukos ve Pandaros'la ilgili metinlerde şöyle bir deyim geçer tanrı için (İl. IV,101,119): "Ün salmış okçu Lykia'lı Apollon" *(Pandaros)*. Tanrının Lykia ile yakın ilişkisi bilindiği halde bu sıfatın ışık ya da kurt anlamına gelen -lyk kökünden türeme olup olmayacağı tartışma konusu edilmiştir. Böyle bir tartışmanın yersizliği şuradan belli ki Lykia bölgesinin adı da -lyk kökünden gelme, bu kök ise Latince "lux"ta görülen ışık anlamlı köken olarak alınırsa bu anlam tanrının sıfatında da, Lykia ilinin adında da vardır. Kaldı ki "Lykegenes" sıfatındaki -gen- eki soyu yansıtır, Lykia soylu, Lykia'da doğmuş anlamına gelir İster istemez. Ama bu da Hitit çivi yazıtlarındı geçen "Lukka" bölgesiyle bir tutulabilir mi ve tutulursa Lykia'nın adındaki Luk- kökeni Yunancada olduğu gibi ışık anlamını İçerir mi, o başka bir sorundur. Lykia'nın adı nereden geline olursa olsun, Apollon I İnmeros destanlarında I.ykla'ya sıkı sıkıya bağlı, bu yüzden de merkezi Anadolu'da, özellikli Troya'da olan bir tanrı olarak çıkar karşımıza.

(2) ANADOLULU TANRİ. İlyada'da Lykia sözü geçince, iki yer dile getirilir: Biri "anaforlu Ksanthos'un kıyılarında, uzak ve semiz Lykia toprakları" öteki Troas bölgesine, özellikle Pandaros'un yurdu olan Zeleie'ye yerleşmiş Lykia'lıların ili. Sarpedon'la Glaukos Ksonthos Lykia'sından, Pandaros ise Alsepos Lykia'sından gelmişlerdir. Tanrının Troya çevresindeki şehirlerde de önemi büyüktür, nitekim rahibi Khryses İlyasa'nın başında şöyle seslenir tanrısına (İl. I,- 37 vd.):

Ey Khryse'yi, kutsal Killa'yı, koruya
gümüş yaylı,
Tenedos'un *güçlü kralı, Srnintheus,*
dinle beni...

Yerleri bugün kesinlikle belli değilse de, Zeleie, Killa, Khryse İda dağının eteğindi-ki kentlerdir, Tenedos ise Bozcaada. SmlntheUl adı bu bölgede tanrının bambaşka bir isimle de anıldığını gösterir. Bunun dışında Apollon Troya şehrinin içine yerleşmiş gibidir.Troy.ı kalesi Pergamos tepesinden seslenir ovada dövüşenlere (İl. IV, 507 vd.):

Öfkelendi Apollon, Pergamos tepesinden
bağırdı Troya'hlara, dedi ki:
Atları iyi süren *Troya'lılar, atılın ileri,*
haydi, kalmayın Argos'lulardan aşağı,
onların derileri ne taş, ne demir,
dayanamazlar et delen tunç kargılara.

Diomedes tanrıça Aphrodite'yi yaraladıktan sonra, Apollon'un koruduğu Aineias'a da saldırmaktan alamaz kendini (İl. V, 432 vd.).

Apollon da, anası ve kardeşi de Troya kalesinin iç tapmağında oturur gibidirler. Zeleie'den Pandaros'u savaşa götürmek, Sarpedon'un ölüsünü yurdu Lykia'ya taşımak hep Apollon'a düşer. Troya ile ilişkisi çok eskidir Apollon tanrının, Laomedon'a ünlü İlyon surunu yapıp da Poseidon'la birlikte ücret almayarak çekildikleri günden başlar *(Laomedon)*, ne var ki deniz tanrı kin tuttuğu halde, Apollon bütün yüreğiyle Troya'lılardan yana dır. Bunu açık açık söyler, tartışmaya da girer Alhena Olympos'tan llyon'a firlayıp gelir (İl. VII, 20 vd.):

Apollon birden onu karşıladı.
Görmüştü tanrıçayı Pergamos kalesinden,
istiyordu *zafer Troya'lıların olsun.*
Karşıladı meşe ağacı altında.
ÖnceZeus'un oğlu kral Apollon dedi ki:
Ne diye geldin Olympos'tan ulu Zeus'un kızı,
Söyle hadi, niyetin ne,
nereye götürür seni ulu yüreğin?
Oymak zaferi mi vermek istersin Danaolara?
Kırılan Troya'lılara acımazsın, bilirim,
Gel,dinle beni, en hayırlısı bu:
Gel de günlük savaşa ara verelim...
Aklınıza esmiş, ölümsüz tanrıçalar, belli,
Gönlünüz bu şehri yok etmek ister.

Apollon Hektor'a gönülden kılavuz ve koruyucu olur, Athena'nın Troya'lı yiğidi aldatarak öldürmek için kurduğu pis düzen karşısında Apollon'un tutumu öyle isnacadır ki, bayağı dokunur insana. Hektor'Ia yüz yüze gelir, başka kılığa girmek, kendini saklamak gereksinmesini duymaz. Hektor güvenle sorar ona (İl. V, 247 vd.):

Kimsin sen, sevgili tanrı, kimsin sen?..
İda'dan bir savaş ortağı gönderdi sana Kronos oğlu,
yanında durup seni koruyacak, kendine gel hadi,
Altın kılıçlı Phoibos Apollon 'u gönderdi,
na buradayım, gör, bak işte,
öteden beri korurum seni de, yüksek kentini de.

Hektor'Ia Akhilleus arasındaki son ve korkunç çarpışma başlayınca dört döner Hektor'un çevresinde, onu kurtarmak için (İl. XX,443vd.):

Akhileus korkunç çığlıklarla atıldı öne,
Hektor'u öldürmek için yanıp tutuşuyordu.
Ama Phoibos Apollon kaçırdı Hektor'u,
sakladı koyu bir bulutun arkasına,
bir tanrı için işten bile değildi bu.

Zeus Akhilleus'la Hektor'un ecelini tartıya koyup Hektor'un ölümü ağır basınca, Apollon da Hektor'u kaderine bırakmak zorunda kalır ve tanrılara karşı bir tanrı ağzından hiç duyulmamış bu eşsiz eleştiriyi dile getirir (İl XXIV, 33 vd.):

Phoibos Apollon ölümsüzlere şöyle dedi:
Amansız tanrılar, işiniz gücünüz kötülükte,
Ölüyken bile yüreğiniz *varmıyor onu kurtarmaya,*
onu görmesin mi karısı, anası, çocuğu,
görmesin mi babası Priamos, Troya halkı,
alıp saygı göstermesinler mi ölüsüne,
yakmasınlar, ateş payını vermesinler mi?
Siz şu uğursuz Akhilleus'u tutuyorsunuz demek
Oysa bilmez o töresince düşünmesini,
yumuşar bir yürek taşımaz göğsünde,
azgın bir *aslan gibidir tıpkı,*
bir güzel doyurmak için karnını,
gelir saldırır insan kuzusuna.
Akhilleus da sıyrıldı tıpkı onun gibi
her türlü acıma duygusundan,
insanlara saygıdan çekti kendini...
İyi bir şey mi bu, güzel bir şey mi?

Bu güzelim uygarca sözlere Hera gene bir sürü safsata ile karşılık verir: "Oymak tanrı, kötülerin dostu" der. Tanrılar arasında bu eşine rastlanmaz iyilik, kötülük tartışması da ışık tanrının yenilgisiyle biter. Apollon ne yapsın, Aphrodite İle birlikte Hektor'un ölüsünü korumaktan başka çare bulamaz (II. XXII, 185 vd.):

Aphrodite kovuyordu köpekleri yanından,
Zeus 'un kızı, gece, gündüz,
gül kokulu tanrısal bir yağ sürmüştü *ölünün bedenine,*
Akhilleus onu sürüklerken yüzülmesin diye derisi.
Phoibos Apollon, gökten ovaya
onun için kara bir bulut indirmişti,
gözden kaçırmıştı ölünün kapladığı yeri,
güneşin *gücü, gövdesini saran deriyi*
vakitsiz kurutsun İstemiyordu.

Apollon'un llyada'da oynadığı bu rol onu OIympos tanrılarından büsbütün ayırmakta, bambaşka bir ahlak görüşü olan bir dünyanın, yani Anadolu'nun tanrısı olarak karşımıza çıkarmaktadır.

Lykia'da sürdürülen arkeolojik araştırmalar bu tezi gün geçtikçe pekiştirmektedir. Ksanthos, Patara ve birçok anıtları gün ışığına yeni çıkarılıp, Apollon'la Artemis'in anası Leto'nun bölgede büyük bir yer tuttuğunu açığa vuran *Letoon* kutsal merkezi bu üç tanrının Anadolu topraklarına ne denli kök saldığını kanıtlar. Lykia yazısının çözümü de bir gün başarılırsa, varsayımlarımızın hepsinin somut birer gerçek olacağı umulabilir. Ama bir başka yönden de bakılınca ışık tanrı Apollon'la Lykia arasında sıkı sıkıya bağlantı kurulabilir.

Apollon Musa'ların yöneticisi, çalgı ve ezgiyi, şiir ve dansı, kısacası her türden sanatı esinleyen büyük yaratıcı tanrıdır. İlkçağdan bugüne lirik şiirlerin hepsinde belli bir hava içinde canlandırılır. İşte bu hava Lykia'da sezilir, ışıkla dokunmuş, müzikle yoğrulmuş gibi bir şiir havasıdır bu. Gündüz gümüş yaylı tanrıya bir altın taht kuran, gece çatır çatır yıldızlarla birlikte kız kardeşi Aya doğru yükselen yalçın dorukları bu hava sarar, ak çöller gibi mavi engine kadar yayılan dalga dalga kumların arasından süzülerek, renk renk çakıllar üstünde çağlayan dereler de satyr'lere, nympha' lara yemyeşil birer yunak olmaktadır. Kıyılarında dolaştınız mı, Debussy'nin müziğini duyar, ağzında kavalıyla bir Pan ya da Marsyas'ın korularda hoplaya hoplaya oynadığını görür gibi olursunuz. Hele Fethiye'nin görkemli kral mezarlarından başlayıp, Kekova, Kaş, Demre, Olympos ve hepsi Anadolu'ya özgü adar taşıyan daha nice kentler boyunca, her biri birer tapınak gibi karşımıza çıkan, kayalara oyulu ya da denizde yüzen o eşsiz mezarları, lahitleri gördük mü, burası Apollon'un ülkesidir demekten alamayız kendimizi. Buralarda akla kara, ışıkla karanlık arasında yaman bir savaş verilmekte ve bin yıllardan beri süregelen bu savaşı insan aklı ve sanatı kazanmaktadır. Anadolu bu zaferi Apollon tanrı ile simgelemiş. Apollon Lykia denilen o ışık ülkesinde de yaşar, ta uzak doğuda Nemrut dağının tepesindeki sivri külâhlı dev tanrı heykelleri arasında da baş yeri tutar. Homeros'tan Roma çağından sonraki Kommagene krallarının zamanına dek hep aynı Anadolu'lu tanrıdır Apollon.

(3) DOĞUŞU. İlyada'nm ilk dizelerinde şöyle tanıtılır Apollon (İl. 1,9 ve 36): "Lete ile Zeus'un oğlu", "güzel saçlı Leto'nun doğurduğu". Titan kızı Leto ile baştanrı Zeus'un birleşmesinden doğmuştur Apollon ve onun kız kardeşi Artemis (Tab. 5), ama bu doğum öyle olağan bir doğum değildir, anlatmakla bitiremez onu şairler. Homerik denilen hymnos, yani övgüler arasında Apollon'a ayrılmış iki övgü vardır, biri Delos'lu Apollon'a, öteki Delphoi tanrısına. Bilim bu iki övgü arasında bir zaman ayrımı saptamış, besbelli ki Delos övgüsü daha eski, Delphoi'ninki çok daha yenidir ve sonradan eklenmiştir birincisine. Av rıntıya girmeden şunu söyleyelim ki araştır maların verdiği sonuç şu.- Apollon tanrının asıl doğuş yeri Anadolu kıyıları, yani Lykia ve özellikle Lykia'da tanrının doğduğu kent sayılan Patara'dır, ama sonradan önce adalarda, *sonra* Yunanistan'da kültü yayılınca birçok yerler (tıpkı Homeros için olduğu gibi) tanrıya beşik olma şerefini elde etmek için efsaneler düzdürmüşlerdir, bunların arasında başta gelen ve en çok da tutunan Delos efsanesi. Zeus'tan gebe kalan Leto tanrıçanın çocuğunu doğurmak için yer araması, Hera'nın hışmına uğradığı için hiçbir yerde sığınak bulamaması bu övgünün konusudur ve Leto maddesinde ayrıntılı olarak incelenecektir *(Leto)*. Burada şu noktaya dikkat edelim ki Apollo'nun doğumu bir "kral tanrı"nın doğumu sayılmakta, Homeros destanlarında da "anaks" efendi, kral diye nitelenir Apollon, övgüdeyse şöyle deniyor-.

... Titrer tanrılar tepeden tırnağa
Zeus'un sarayında o bir yürüdü mü,
yaklaşıp parlak yayını bir gerdi mi o,
bütün tanrılar firlar ayağa.,.

Delos adacığı da korkar böyle güçlü bir tanrıya sığınak olduktan sonra, Apollon onu hor görüp denizin içine gömer diye. Doğum şöyle anlatılır:

(Letoj *İki koluyla Fenike* ağacına sarılarak
dayadı çimenlere dizlerini,
ve çocuk gün ışığına çıkıverdi,
Sevinç çığlıkları kopardı tanrıçalar hep bir ağızdan.
İşte o zaman, ey Phoibos, yıkadı seni tanrıçalar
kutsal elleriyle arı, duru bir suda,
yepyeni bir kundağa sardılar,
incecik, *kar gibi ak bir kundağa,*
sonra başına altın şeritler doladılar,
anası emzirmedi altın *kılıçlı* Apollon'u,
Themis tanrıça nektar sundu ona
ve bal gibi ambrosia sundu ölümsüz elleriyle.
Dile gelmez bir sevinç kapladı yüreğini Leto'nun.
... Çiçekler içindeydi şimdi, çiçekler içinde Delos,
tıpkı ormanlarla kaplı bir dağ doruğu gibi.
Ey uzağı vuran Apollon, ey gümüş yaylı,
kimi vakit çıkarsın kayalı Kynthos'un doruğuna,

atkılarda dolaşırsın, İnsanlar arasında kimi vakit,
sensin efendisi Lykia'nın, sevimli
Maionia'nın efendisi
Miletos da senindi, kıyıdaki o büyülü şehir
senin malın,
nice tapınakların oldu senin, nice kutsal
koruların oldu;
yüce dağ başları şenin oldu, ovalara bakan
dağ başları,
senin oldu denize dökülen nice ırmaklar;
ama gönlünü sevindiren yer, ey tanrı,
Delos'tu.asıl.

Bu övgüde Yunanistan'la tanrı arasında bağlantı kuracak bir tek söz yok. Olympos doruğunda tanrılar toplantısına varıp da aşırı bir saygıyla karşılandığı zaman bile Apollon sanki başka bir diyardan gelmektedir Olympos'lu tanrılar arasına. Bu güçlü tanrının Leto'nun oğlu olduğu, Leto'nun da Lykia'da *Leda* yahut *Lat* adıyla anılan Anadolu'nun Ana Tanrıçasından başkası olmadığı göz önüne alınırsa, Yunan tanrı dünyasına sonradan katılan ve adı bile Yunanca olmayan Apollon'un Kybele'nin oğlu Attis'le bir tutulması gerekmez mi? Bu konuda Halikarnas Balıkçısının kılavuzluğuna dayandığımı ve Z. Taşlıklıoglu'nun "Tanrı Apollon ve Anadolu ile Münasebeti" (İstanbul 1954) adlı araştırmasından faydalandığımı belirtmek isterim.

(4) BİLİCİLİK MERKEZLERİ. Apollon'un esinlediği öngörme yetisiyle insanlar, kadın ya da erkek "mantis" yani bilici, falcı, kâhin olur. Biliciligim ilkçağda nail geliştiğini ve ne büyük bir rol oynadığını tarihçiler anlatmakla bitiremez. Bu sanat, bilicilik merkezlerine tükenmez bir gelir kaynağı olmuş. Delos övgüsünde Leto kurak ve kayalık adacığa parlak bir gelecek müjdeler:

Senin *olursa okçu tanrı Apollon'un*
tapmağı,
görürsün, insanlar yüzlük kurbanlarla nasıl
buraya gelir,
nasıl toplanır insanlar burada ve dumanlar
tüter
yanan yağlı etlerden, hiç durmadan;
madem si'nin toprağında hiç bereket yok,
sen de beslenir semirirsin başka elden.

Bir tanrıçanın ağzından dile gelen bu modern turizm anlayışı Yunanistan'da pek tutunmuş ve Delphoi bu politikayı benimseyerek göz kamaştırıcı bir zenginlik toplamış, öbür bilicilik merkezlerini zamanla gölgede bırakmıştır. Ne var ki bu sonradan olmuş, ilk ve en eski bilicilik merkezleriyse Anadolu'dadır.

Boğazlardan başlayarak bütün Ege ve Akdeniz kıyıları Apollon'un bilicilik merkezlerinden bir çelenkle çevrilmiş gibidir. Bunların kiminin izi silinmiş, Didyma tapınağı gibi, kimisi de akıllara durgunluk veren koca bir anıt gibi dikilir karşımızda. Ama bunları saymakla bitiremeyiz; Troya'nın yanıbaşında Thymbra'lı Apollon tapınağı vardır ki, tanrı orada Helenos'la Kassandra'ya esinlemiş biliciligi, Laokoon o tapınağın rahibidir *(Helenos, Kassandra, Laokoon)*. Biraz ötede Khryse, Killa, Zeleia var, yerleri pek bilinmeyen bu merkezlerin de önemli olduğu anlaşılır İlyada'dan. Sonra sırayla bugün de bilinen merkezler: Gryneion, Erythrai, Klaros, Didyma ve tanrının asıl doğum yeri ve yurdu sayılan Patara, bunların arasında daha bir sürü kutsaklar ve Ksanthos (Kocaçay) vadisiyle Pamphylia'ya kadar uzanan bütün Lykia kıyıları vardır. Biliciligin de bu merkezlerden çıkıp Yunanistan'a yayıldığı hem efsane, hem de arkeolojik bulgularla kanıtlanır. Helenos'la Kassandra bir yana, Milletos'un kurduğu büyük Didyma tapınağı ve onu işleten Brankhos oğulları *(Brankhos)* da bir yana, Erythrai (ildir) bilicisi Sibylla adıyla dünyaya ün salmıştı. Bu bilicilerin en ünlüsü Herophile, tıpkı İlyada'nın ilk dizelerinde adı geçen Khryses gibi Srnintheus Apollon'un tapıcısı bir kadındır. Srnintheus ek adı, fare ve sıçan kovan anlamına gelir ve Apollon tanrının "aleksikakos", yani kötülükleri defetme gücünü dile getirir. Erythrai bilicisiyse, Anadolu'dan Güney İtalya'ya göçüp orada kent kuran Kyme'lilerin Sibylla'sıyla birlikte ilkçağ dünyasının en ünlü dört kadın bilicilerinden biri sayılırdı. O kadar ki Raphael Vatikan'daki Sixtina kilisesinin tavanına yaptığı freskin bir köşesine Erythrai, bir köşesine de Cumae Sibylla'sını oturtmuştur. Herophile adlı Sibylla, Pausanias'a göre, İda'lı bir nympha'nın kızıymış. Bütün bunlardan anlaşılan şu ki, Apollon tanrıyla ilgili bilicilik Anadolu'dan çıkmış ve yayılmıştır. Kalkhas ve Mopsos gibi efsanelik kişilerin serüveni de aynı gerçeği kanıtlar *(Kalkhas, Mopsos)*.

Yunanistan'da Delphol merkezinin kuruluşuna değgin efsaneden de aynı sonuç çıkarılabilir. Delos'lu Apollon övgüsünden epey sonra ve onun örneği üzerine kaleme alınmış Delphoi'li Apollon övgüsünde şu efsane anlatılır: Apollon doğar doğmaz, başının üstünde kuğu kuşları uçuşmaya başlamış, tanrı Zeus da oğluna kuğuların çektiği bir araba, başına bir altın külah ve eline de bir rebap vermiş, gidip Yunanistan'da bir tapınak kurmasını buyurmuş. Ama kuğular onu Hyperbore'liler ülkesine uçurmuşlar *(Hyperboreoi)*. Orada bayram ve şenlikler içinde yaşamış, sonra Yunanistan'a gelmiş. Önce Boiotia'da Telphusa pınarının yanıbaşında kurmak istemiş tapınağını, periden izin alamayınca *(Telphusa),* Korintos körfezinin kuzeyinde, Parnassos dağının eteğinde yer yer ormanlarla örtülü yemyeşil bir ovaya inmiş, burada tanrıça Themis'e adanmış bir sunak varmış, tanrıça kehanet verirmiş o sunakta. Ne var ki bölgeyi bir ejder kasıp kavurmakta, Python denilen bir canavar ekinlerin hepsini yok etmekteymiş. Efsaneye göre bu ejderi Hera salmışmış Leto ile çocuklarının başına. Apollon Python'u öldürür ve büyük bilicilik merkezini de ejderi öldürdüğü yerde kurar. Pytho diye anılan bu merkez sonradan Delphoi adını almıştır. Tanrı canavar da olsa bir cana kıydığı için arınmak zorunda kalmış, bir süre Tesalya'da Admetos'a sığırtmaçlık etmiş *(Admetos);* başka bir anlatıma göre Admetos'un yanındaki uşaklığı Kyklops'u öldürdüğünden dolayıdır (Kyklop'lar); dönüşünde de Pytho yarışmalarını kurmuş. Delphoi tapınağında dünyanın göbeği (Yun. Omphalos) sayılan bir çukurun üstüne bir üçayak yerleştirilmiş, tanrının bilici kadını Pythia bu üçayak üstüne oturarak ve çukurdan yükselen gazlarla kendinden geçerek fal verirmiş. Bu falcılık, bilicilik sanatıyla Delphoi tapınağının ne hazineler topladığı dillere destan olmuştu.

Pythia tıpkı Sibylla gibi tanrı sözlerini ya da buyruklarını insanlara Homerik destanların vezni olan hexametron ile aktarır. Bu vezin ise Daktyl'ler ve Kybele kültüyle ilişki görünmektedir (Daktyl'ler). Bu nokta bir de Delphoi'nin dünyanın göbeği sayılması ve omphalos kavramıyla Kybele kültüne özgü bir motifi benimsemesi (Kybele), Andolu'lu Apollon'la Anadolu'lu Ana Tanrıça ile bir bağ kurmayı esinler. Kaldı ki anası Leto ve kız kardeşi Artemis de doğrudan doğruya Kybele ile bağlantılıdırlar ('Artemis, *Leto)*.

(5) NİTELİĞİ VE EFSANELERİ. Apollon İlyada'nın ilk dizelerinde okçu tanrı olarak çıkar karşımıza. Okçu ve yaman okçu oluşu onun doğu ile ilişkisini daha da pekiştirir; Olympos'a ilk ayak bastığı gün öbür tanrıların korkuyla yerlerinden fırlamaları da bundan, kargıcı Yunanlıların ödleri kopardı çünkü Doğulu okçulardan. İlyada'nın konusu Agamemnon'la Akhilleus arasındaki kavga ise, bu kavganın nedeni de Apollon'un öfkesidir. Tanrının asıl niteliğini açığa vuran bu dizeleri aşağıya alalım (İl. 1, 45 vd.):

... İndi Olympos'un doruklarından,
köpürmüş, öfkeli.
Omuzlarında yayı, ilci ucu (çapalı *okluğu.*
Kımıldandı mı, oklar omzunda
şangırdıyordu,
kızgın tanrı *yürüyordu gece gibi.*
Yerleşti gemilerin ardına, saldı okunu,
bin vınlama çıktı gümüş yaydan,
korkunç, acı.
Önce katırların, köpeklerin düştü peşine,
sonra saldı birsiuri olc *insanların üstüne.*
Kavruluyordu birbiri peşi sıra bir yığın ölü.
Ordu içine tanrının okları yağdı tam dokuz
gün.

Kız kardeşi Artemis'le paylaştığı bu yetenek tanrıya büyük bir üstünlük sağlar. Apollon ya da Artemis'in okuyla ölmek ansızın tatlı bir ölüme kavuşmak anlamına gelir. Leto'dan doğma iki okçu tanrı bu yetilerinden birçok efsanelerde faydalanırlar *(Niobe)*.

Apollon'un sanat ve müzik yeteneği üzerine de birçok efsaneler anlatılır. Musa'ların yöneticisi olarak ünü Yunan-Latin şiirinden başlamak üzere Batı şiirinde bugüne dek göklere ağmıştır *(Musa'lar)*. Müzik alanında başka tanrılar ve ölümlülerle giriştiği yarışmalar da birçok efsanelere konu olmuştur *(Hermes, Pan, Marsyas)*.

Işıklı tanrının aşkları da önemli bir rol oynar efsanelerinde. Güzel delikanlılara olduğu kadar, doğayı simgeleyen perilere de yönelmiş bu aşkların çoğu sonuç vermeyen bahtsız sevgiler diye nitelenir *(Daphne, Kassandra, Marpessa, Hyakinthos)*.

Apollon birçok ozanların babası sayılır *(Linos, Orpheus, Aristaios)*.

Hekim tanrı olarak adı genellikle oğlu Asklepios'unkiyle birlikte anılır *(Asklepios, Paian)*. Adının geçtiği sayısız efsaneler için yukarda gösterilen adlarla ilgili maddelere bakınız.

Apsyrtos. *Bkz. Argonaut'lar.*

Ara. Lanet, beddua, ilenme anlamına gelen yunanca kelime. Tragedyalarda bu kavramları simgeleyen tanrıça. Kimi zaman çoğul olarak gösterilip öç perileri Erinys'lerle bir tutulur *(Erinys)*.

Arakhne. El sanatlarında Anadolu'nun Yunanistan üzerine üstünlüğünü dile getiren bir efsanedir Arakhne efsanesi.

Arakhne Lydia'lı bir kızmış, babası İdmon Kolophon kentinde kumaş boyacılığı yaparmış, kızı da iş işlemede, nakış yapmada, kilim dokumada öylesine usta, öyle becerikliymiş ki, yokmuş onun üstüne bütün bölgede. Dağdan, ormandan periler bile gelir, şaşakalırlarmış yaptığı işlere. Lydia kızları, kadınları bilinçli, giderek gururlu olurmuş. Arakhne de ölümlülere elişlerinin hepsini öğretmiş olmakla geçinen Atina'nın baş tanrıçası Athena ile gergefte boy ölçüşebileceğini ileri sürer dururmuş. Tanrıça buna kızmış, bir kocakarı kılığına girip çıkmış Arakhne'nin karşısına. Öğütler vermiş, daha alçakgönüllü olmasını, tanrılarla boy ölçüşmekten sakınmasını salık vermiş. Ama Arakhne hiç oralı olmamış, Atheria isterse gelsin nakışta yarışalım demiş. Tanrıça da o zaman kim olduğunu açıklayarak başlamışlar gergef başında yarışmaya. Athena Olympos'un on iki büyük tanrısını işlemiş nakısına, Arakhne ise tanrıların pek şanlı olmayan serüvenlerini canlandırmış:'

Zeus'un Europe'yi kaçırmasını, Danae'ye yaklaşmasını filan. İşlerini bitirince Athena bakmış ki kızın nakısı kusursuz, kendininkinden aşağı kalmıyor, geçiyor bile. Derken büyük bir öfkeye kapılıp kırmış Arakhne'nin gergefini, yırtmış nakısını. Lydia'lı kız üzüntüsünden kendini asmış. Ama tanrıça hamarat sanatçıyı bir örümcek kılığına sokmuş ki, sonsuzluğa dek tozlu duvar köşelerinde ag örsün de hiçbir faydasını görmesin.

Ares. Savaş tanrı Ares'in Roma'da karşılığı Mars'tır. Roma devleti bu tanrıya ne kadar değer vermiş, saygı göstermişse, Yunan dünyası onu o kadar hor görmüş, sevimsiz, giderek gülünç bir kişi olarak canlandırmıştır. Hele Homeros destanlarında kaba kuvveti simgeleyen Ares'e eklenmedik aşağılayıcı sıfat kalmamıştır. Azgın, çılgın deli, uğursuz olarak nitelendirilen Ares insanların baş belası, elleri kanlı, kaleler yıkan olumsuz bir varlıktır. Doğuşunu üç dizede şöyle anlatan Hesiodos (Theog. 921) bir daha pek söz etmez bu tanrıdan (Tab.5):

Hera görkemli son eşi oldu Zeus'un
Sevişti tanrıların ve insanların kralıyla
Hebe'yi, Ares'i ve Eileithya'yı doğurdu
Hera

Ares'in anası Hera ile herhangi bir ilişkisine pek rastlanmaz destanlarda, hele babası Zeus'un ondan hoşlanmadığı besbellidir. Troya savaşında yiğit Diomedes Athena'nın yardımıyla karnından yaralar Ares'i, o da Zeus'un yanına sığınıp ağlaşır. Tanrılar babasının bu sızlanmalara verdiği karşılık şudur (İl. V, 889 vd.):

Böyle ağlaşıp durma dizimin dibinde, dönek
Olympos'ta oturan tanrılar arasında
• benim iğrendiğim tanrısın sen,
hep hırgür, kavga, savaş işin gücün,
eleavuca sığmaz huysuzluğun, biliyorum,
anadan gelme sana, Hera'dan
ben de ona zorla dinletirim sözümü.

Apollon'la Athena Ares'i şöyle kınarlar (İl. V, 30; 830):

Ares, *insanların baş belası Ares,*
ey kaleler yıkan, ellerin kanlı.

Yaklaş ona, saldırgan Ares'ten çekinme,
delinin biridir, kötünün kötüsüdür o,
bir o yana döner, bir bu yana.

Asıl çekişmesi de Athena iledir, çünkü Athena aklın yönettiği savaşı, Ares ise akılsızca, körü körüne çarpışmayı simgeler. Bu çatışmada elbette ki akıl üstün gelecek. Zeus'un kafasından çıkma, Zeus'un kalkanıyla dövüşen Athena zaferi kazanacaktır. İlyada'nm beşinci bölümünde tanrılar da Akha'larla Troya'lılar arasındaki kıyasıya savaşa katılınca, Apollon önce Ares'in işe karışmaması

için onu Skamandros ırmağınınkıyısına oturtur, ama işler çatallaşıp Aphrodite de yaralanınca, Ares çıkagelir; savaşı şöyle anlatılır (İl. V, 855 vd.):

Gür narah Diomedes de atıldı tunç kargısınla,
Palias Athene tutup yöneltti *kargıyı*
tam Ares'in göbeği *altına,*
karmlığm bağlandığı yere tam;
vurdu onu, yaraladı karnından,
sonra derisini yırtıp kargıyı çekti çıkardı.
Ares kavgasına tutuşmuş dokuz, on bin kişi,
savaşta nasıl bağırır çağırırsa,
tunç Ares de öyle bağırdı.
Akha'larla Troya'lıları yakaladı bir titreme.
Savaşa doymaz Ares öylesine bağırmıştı.

Bu dev tanrı Homeros destanlarında yürekli ve yiğit olarak bile gösterilmiyor. Dönekliği zaferi kimi zaman ona, kimi zaman buna vermesinden ileri gelmiyorsa da, baş konusu savaş olan bir destanda savaş tanrının bu kadar hor görülmesi şaşılacak bir şeydir.

Ares'in Aphrodite ile birleşmesinden Phobos (Bozgun), Deimos (Korku) ve bir de Harmonia doğar. Phobos'la Deimos ayrılmazlar babalarının yanından, Enyo adındaki kızı da tanrı neredeyse oradadır. Ona kimi zaman Eriş (Kavga) de katılır.

Odysseia'da anlatılan aşk macerasında (Aphrodite) Ares Hephaistos'un ağına düşüp yakalandıktan sonra hiç ses çıkarmaz, süklüm püklüm Trakya'ya doğru yol alır (Od. VIII, 359 vd.). Ares'in yabani Trakya boylarının yanında oturmaktan hoşlandığı ve bir geleneğe göre kızları olan Amazonların da oradan kaynak bulduğu söylenir. Thebai'de de Kadmos'un atası olarak tapım gördüğünü, bir ejderin beklediği bir suyun kendisine adanmış olduğunu anlatır *(Kadmos)*.

Herakles destanında Ares, oğlu Kyknos'u yiğitle olan savaşında korumak ister, Athena araya girip Kaderin Kyknos'un yenilmesine karar verdiğini, buna karşı gelmenin akıl kârı olmayacağını söyler, ama Ares akıl ve mantık dinlemez, gene atılır körü körüne savaşa ve Herakles'ten yara alarak gene utana utana döner Olympos'a.

Atina'da adam öldürmelerin ve dinsel suçların yargılandığı Areopagos, yani Ares tepesi diye bir yer vardır. Efsaneye göre, bu tepenin eteğinde bir kaynak fışkırır, bu kaynağın dibinde de günün birinde Ares, Aglauros tan olma kızı Alkippe'ye Poseidon'un oğlu Halirrhotios'un saldırdığını görmüş ve öfkeye kapılarak öldürmüş saldıranı. Derken Poseldon Olympos tanrılarını tepede toplamış ve Ares'in bu suçunu yargılamalarını istemiş. Tanrılar mahkemede Ares'in beraatına karar vermiş.

Arete. *Bkz. Alkinoos.*

Arethusa. Artemis'in çevresindeki avcı kızlardan Arethusa günün birinde ay yorgunluğunu gidermek için ırmağa girmiş, yıkanıyormuş. Çırılçıplak yüzerken birdenbire ırmaktan yükselen bir erkek sesi duymuş. Kıza tutulan ırmak tanrı Alpheios'un sesiymiş bu. Kız sudan dışarıya fırlayıp olduğu gibi koşmaya başlamış. O koşmuş, ırmak kovalamış, sonunda gücü tükenen Arethusa Artemis'e yakarmış onu kurtarsın diye. Tanrıça da önce kızı bir buluta sarmış, sonra bir kaynağa dönüştürmüş, ama Alpheios gelip sularını sularına karıştırmasın diye, Arethusa yerallın.ı dalmış ve ancak Sicilya'da Ortyga adasınd.ı gene yeryüzüne çıkmış *(Alpheios)*.

Bu efsane, biri Elis'te, öbürü Sicilya'da Arethusa adlı iki kaynağın varlığını açıklamak için uydurulmuş olsa gerek.

Argcs. Uranos (Gök) ile Gaia'nın (Toprak) birleşmesinden doğan tek gözlü devlerden biri. Adı "ışık saçan" anlamına gelen Arges Zeus'a yıldırım armağan eden Kyklops'tur. *(Kyklopes)*.

Argonaut'lar (Argo Gemicileri). İlkçağın büyük destansal öykülerinden biri olan Argonaut'lar serüvenini bize bir tüm olarak Rodoslu Apollonios anlatmıştır. İ.Ö. III. yüzyılda yaşayan Apollonios ünlü bir mythos yazarıdır. Bu konuyu kendisinden sonra Apollodoros ve önce de büyük Dor şairi Pindaros işlemiştir. Medeia ile İason efsaneleri ise tragedya yazarlarına ve özellikle Euripides'le Seneca'ya konu olmuştur.

Bu uzun öyküyü, çeşitli bölümlerini başlıklarla göstererek özetlemeye çalışalım.

ARGO GEMİSİ. Adı "hızlı" anlamına gelen Argo gemisi Karadeniz'in Kolkhis ülkesinde

Altın Postu aramaya giden kahramanlar için yapılmış elli beş kürekli bir gemiymiş. Onu yapan ustanın adı da Argos imiş.

ARGONAUTLAR KİMLERDİR? Sefere katılanlar Troya efsanesi kahramanlarından önceki kuşaktan kişilerdir. Mythos yazarlarının bunlar üstüne verdikleri listeler birbirini tutmaz, ama genellikle en ünlü kahramanlar şunlardır: İason, gemi ustası Argos, dümenci Tiphys, ozan Orpheus, İdmon, Amphiaraos ve Mopsos adlı biliciler, Boreas'ın oğulları Kalais'le Zetes, Kastor'la Polydeukes, Peleus'la Telamon, Meleagros, Herakles ve daha başkaları.

ALTIN POST. Altın Post, bir zamanlar Athamas'ın çocukları Phriksos'la Helle'yi sırtına alıp Yunanistan'dan Karadeniz'deki Kolkhis ülkesine kaçıran kanatlı koçun pöstekisidir. Kız kardeşi Helle Boğazları geçerken denize düştükten sonra, Phriksos tek başına Kolkhis'e varır ve kendisini iyi karşılayan Aletes'e Zeus'a kurban ettiği koçun altından olan postunu verir. Aietes de bu eşsiz postu tanrı Ares'e adanmış bir korulukta saklar *(Athamas, Phriksos, Helle, Aietes)*.

SEFERtN NEDENİ. lolkos kralı Aison tahtını üvey kardeşi Pelias'a kaptırmıştı. Aison'un oğlu İason delikanlılık çağına gelince Pelias'm karşısına çıkıp tahtını geri ister. Pelias da ondan kurtulmak için önce Kolkhis'e gidip Phriksos'un orada bıraktığı altın postu getirmesini buyurur. İason bu sefere çıkmak zorunda kalır, Yunanistan'da ne kadar gözü pek, atılgan yiğit varsa hepsini toplar ve Phriksos'un oğlu ünlü usta Argos'a bir gemi yaptırdıktan, bu işte tanrıça Athena'dan da yardım gördükten sonra yola çıkar *(Aison, Pelias, iason)*.

YOLCULUK. Argo gemisi Tesalya'daki bir limandan denize indirildi. Tanrı Apollon'a yapılan kurbanlar bilici İdmon tarafından iyiye yorumlandı: İdmon'un kendisinden başka yolcuların hepsi geri dönecekti.

LEMNOS ADASI. Birinci durak Lemnos adaşıydı. Adanın kadınları kocalarını öldürmüşlerdi. Adada erkek olmadığından Lemnos kadınları Argonaut'ları iyi karşıladılar ve onlarla sevişerek gebe kaldılar *(Thoas, Hypsipyle)*.

SEMENDİREK, KYZIKOS. Çanakkale Boğazı'na girmeden Samothrake (Semendirek) adasına vardılar ve ozan Orpheus'un öğüdüne uyarak adadaki gizemlere erdirildiler. Oradan da Marmara denizine girdiler ve Kapıdag yarımadasına vardılar. Delion'Iar kralı Kyzikos'u yanlışlıkla öldürdüler *(Kyzikos)*.

MYSİA'DA HYLAS'IN KAYBOLMASI. Mysia kıyılarına vardıklarında (Mudanya limanına çıkmış olacaklar) Herakles ormana dalıp kırdığı küreğinin yerine yenisini kesmeye gitti, yanında Hylas adlı çok sevdiği bir genç vardı. Delikanlıyı tatlı su aramaya göndermişlerdi. Geri gelmeyince Herakles onu aramaya koyuldu ve şafak sökerken hâlâ dönmediklerinden gemi Herakles'i Mysia'da bırakarak yoluna devam etti *(Hylas, Herakles)*.

AMYKOS, PHİNEUS. Kadıköy'e yerleşmiş dev Amykos'u Polydeukes'in yenmesi üzerine yelken açan Argo gemisini fırtına Boğazdan uzaklara Trakya kıyılarına atar. Orada Poseidon'un oğlu kör kral Phineus'a rastlarlar. Bu kral Harpya'lar belasına uğramıştır. Kanatlı, kadın yüzlü canavarlar olan Harpya'ları rüzgâr tanrı Boreas'ın oğulları Kalais ile Zetes yener ve kovarlar. Bu iyiliğe karşılık Phineus Argonaut'lara ilerde karşılarına çıkacak tehlikeleri nasıl atlatabileceklerini bildirir *(Amykos, Harpya'lar, Kalais ile Zetes)*.

ÇARPIŞAN KAYALAR. Karadeniz'e çıkmadana Symplegad'lar yani çarpışan kayalardan geçmeleri gerektiğini Phineus söyler Argonaut'lara. Mavi Kayalar diye de tanımlanan bu iki kaya aralarından bir gemi geçti mi, yerlerinden oynar ve birleşerek kapanır, aralarında ne varsa paramparça olurmuş. Phineus Argonaut'lara şöyle bir denemede bulunmalarını salık verir: Bir güvercin uçursunlar kayaların arasından, güvercin geçebilirse, kendileri de arkasından geçmeye kalkışsınlar, yoksa vazgeçip gerisin geri Yunanistan'a dönsünler. İason kuyruğundan birkaç tüyünü yitirerek karşı yöne geçer, arkasından Argo gemisi Symplegad'ların arasına girer ve kuş gibi ancak pupası biraz zedelenerek geçer. Bundan sonra da Çarpışan Kayaların çarpış-

maktan vazgeçtikleri ve yerlerine mıhlandıklan anlatılır. İstanbul Boğazında akıntı yüzünden oynak kayalar mı vardı, yoksa Boğazın olağanüstü anafor ve akıntıları efsaneye böyle bir imgeyle mi yansıtıldı? Her neyse bu engeli de aştıktan sonra Argonaut'lar Yunanlıların Pontos Eukseinos yani konuksever deniz dedikleri Karadeniz'e çıkarlar.

AMAZONLAR VE KOLKHİS'E VARIŞ. İlk durak Maryandyn'lerin ülkesidir. Kral Lykos onları iyi karşılar, ama bir yaban domuzu avında bilici İdmon ve dümenci Tiphys ölürler. Argonaut'lar daha öteye gidip Amazon'lar ülkesine çıkarlar. Amazon'ların ülkesi Thermodon (Terme çayı) ve Themiskyra (Terme) şehriyle merkezlenir efsanede. Durak yapmadan Kafkas dağlarının göründüğü kıyılara doğru ilerler ve Phasis ırmağına (Pasinus) yani Kolkhis (Gürcistan) ülkesine varırlar *(Amazon 'lar)*.

MEDEİA, ALTIN POST'UN ALINMASI. Argonaut'lar Altın Post'u geri istemek için kral Aietes'in karşısına çıktıklarında, kralın kızı Medeia iason'u görür ve büyük bir aşkla ona tutulur. Güçlü bir büyücü olan Medeia bundan böyle Argonaut'ların ve İason'un bütün işlerini eline alır ve dilegince yönetir. Kral Aietes görünüşte Altın Post'u vermeye razıdır, ama bir ejderi öldürmesini, ateş püsküren, tunç ayaklı iki boğayı boyunduruğa koşup öldürülen ejderin dişlerini ekmesini şart koşar, fason ister istemez bu koşullara evet der. Medeia araya girer, İason'a kendisini eş olarak almaya söz verirse yardım edeceğini bildirir. Sonra da yiğide büyülü bir merhem hazırlar. Bedene sürüldü mü bu merhem deriyi silah geçmez hale sokar, bir gün boyunca ne yaralanır, ne de ölür. Ejderhanın dişlerini toprağa ektikten sonra silahlı adamlar biteceğini, aralarına bir taş atarsa, bunların kavgaya tutuşup birbirlerini öldüreceklerini de söyler. Medeia'nın dediği gibi olur, İason boğaları boyunduruk altına sokmayı ejderin dişlerini tarlaya ekip üstünde fışkıran silahlı adamları birbirlerine öldürtmeyi başırır. Ne var ki Aietes gene de Altın Post'u vermeye razı olmaz. Argo gemisini yakmaya ve Argonaut'ları öldürmeye kalkar, ama Medeia daha hızlı davranmış, İason'la el ele vererek Altın Post'u bekleyen ejderi uyutmuş ve koçun pöstekislnl alıp Argo gemisine kaçırmışlardır. Ertesi sabah Argo gemisi şafak sökmeden yola çıkar. Medeia babasının kendilerine yetişememesi için korkunç bir çareye başvurmuştu: Yanına aldığı küçük kardeşi Apsyrtos'u kesip doğradı ve parçalarını yol boyunca serperek uzaklaştılar, arkalarından gelen Aietes'le adamları Apsyrtos'un parçalarını toplamakla vakit kaybettiler, bu yüzden Argonaut'lara yetişemediler.

DÖNÜŞ YOLCULUĞU. Destanın bu bölümü de karışıktır. Bir anlatıma göre Argo Karadeniz'de İstros (Tuna) ırmağının ağzına varır ve ırmak yoluyla Adriyatik denizine çıkar (o zamanki coğrafya görüşlerine göre Tuna Karadeniz'i Adriyatik denizine bağlayan bir su yoluydu) , ama Zeus'un öfkesine uğrayıp fırtınaya tutulurlar, Medeia'nın halası olan büyücü Kirke'yi bulmaya giderler, Kirke Medeia'yı kardeşini öldürmüş olma suçundan arındırır ama, İason'u konuklamak istemez; Argonaut'lar Seiren'ler adasının önünden geçerken ozan Orpheus canavarları büyüler, söylediği ezgi o kadar güzeldir ki gemiciler Seiren'lerin sesine kulak vermezler. Hera'nın koruyuculuğu altında Kharybdis'le Skylla uçurumlarını da geçerler. Bu kez fırtına onları Libya kıyılarına atar, oradan Girit'e geçerler. Girit'te eski tunç soyundan kalma Talos adında bir dev yaşar, Talos tepeden tırnağa tunçtandır, yalnız ayak bileklerinden biri etten olup içinde bir kan damarı bulunmaktaydı. Hephaistos'un yaptığı bu robot adama Girit kralı Minos adayı koruma görevini vermişti. Argonaut'lar Girit'e yaklaşınca Talos koca bir kaya alıp Argo gemisinin üstüne fırlatacak oldu, ama Medeia onu büyüledi, dev birden ayağını burkarak bileğini sıyırdı ve damarından akmaya başlayan kan bir daha durmadı, Talos böylece can verdi *(Talos)*.

YUNANİSTAN'A VARIŞ. İason Altın Post'u amcası Pelias'a vermek üzere İolkos'a döner. Babası Aison'un öldüğü haberini alır. Pelias'm da tahtı geri vermeye hiç de yanaşmadığını görür. Burada Medeia'nın tüyler ürpertici bir oyunu yer almaktadır: Pelias'ın kızlarıyla arkadaşlık kurar, ihtiyarlamakta olan baba larını gençleştirmenin çaresini kendilerine

öğreteceğini söyler ve örnek vermek üzere yaşlı bir koç alarak keser, büyülü otlarla kaynayan bir kazana atar, birden körpe bir kuzu çıktığını gösterir. Pelias'ın kızları bu düzene kanarak babalannı öldürüp kazana atarlar. Dirilmedigini görünce çılgına dönerler ve yurtlarından sürülürler *(Pelias)*.

MEDEIA'NIN SONU. îason'la Medeia bu suçu işledikten sonra Pelias'ın oğlu tarafından İolkos'tan kovulurlar. Korinthos kralı Kreon onları iyi karşılar, ama bir süre sarayında alıkoyduktan sonra, Medeia'yı uzaklaştırmak çarelerini arar. lason da korkunç karısından bıkmışa benzer, Kreon'un kızı Kreusa ile evlenmek üzere Medeia'yı boşamaya ve Kolkhis'e geri göndermeye kalkar. O sırada büyücü kadın ömrünün en korkunç suçunu işler: Kreusa'ya güya düğün hediyesi olarak bir elbise gönderir, kız onu giyer giymez yanmaya başlar, bu işler olup biterken İason'dan olan iki oğlunu boğar ve babalarına ölülerini gösterir. Bundan sonra atası Helios'un kendisine gönderdiği bir uçan arabayla Atina'ya uçar. Orada Aigeus'a kendisiyle evlenirse çocuk doğuracağını söyler, Theseus'u öldürmeye çalışır, Atina'dan da sürülür. Kolkhis'e döndüğü ve daha birçok suç ve serüvenlerden sonra babası Aietes'le barıştığı bazı efsanelerde anlatılır *(Medeia)*.

Argos. (1) Zeus ile Niobe'nin oğlu. Niobe Zeus'un sevdiği ilk ölümlü kadındır. Argos'a Zeus Peloponez krallığını vermiş, bu yüzden de Argos denmiş bütün yarımadaya. Sonraları Argos adı yalnız batısındaki Argos kentine ve Argolis denilen bölgeye ayrılmış. Argos 1lyada destanında Yunanistan'dan gelip Troya'ya saldıranların tümünün yurdu olarak gösterilir, Argos'lu ise Akha'ların hepsine verilen genel bir sıfattır.

(2) Argonaut'ların gemisi Argo'yu (argos, hızlı demek) yapan ve ona adını veren usta.

(3) Homeros destanlarında tanrı Hermes "Argos u öldüren" "Argeiphontes" ek adıyla anılır. Tartışmalı yorumlara yol açan bu sıfatın anlamında bilginler karar kılmış gibidir. Çünkü böyle bir efsane vardır: Hermes'in öldürdüğü Argos yüz gözlü bir devdir. Başka bir anlatıma göre, Argos'un yüz değil de, ikisi kafasının önünde, ikisi arkasında yalnız dört gözü varmış. Üstün bir gücü olan bu dev Arkadya bölgesini yabani bir boğadan kurtarmış, Tartaros'la Gaia'dan dogma Ekhidna canavarını öldürmüş, sonra da Zeus'un inek biçimine soktuğu sevgilisi lo'nun başına Hera tarafından bekçi olarak dikilmiş. Argos ineği bir ağaca bağlayarak gece, gündüz gözlüyormuş, uyuduğu zaman bile gözlerinin hepsi kapanmaz, ne kadarı kapanırsa, o kadarı açık kalıp bakarmış. Ama Zeus Hermes'e İo'yu kurtarmayı buyurmuş ve Hermes de Argos'u öldürmeyi başarmış. Bunu nasıl yaptığı konusunda söylentiler çeşitlidir: Kimine göre uzaktan attığı bir taşla yere sermiş Argos'u, kimine göre Pan'ın kavalını çalarak devi büyülemiş ve bütün gözlerinin birden kapanmasını sağlamış, ya da büyülü bir değnekle Argos'u bir daha uyanmayacağı bir uykuya daldırmış. Nasıl olmuşsa olmuş ama Argos ölmüş, Hera da gözlerini kendisine özgü ve çok sevdiği tavus kuşunun tüylerine yerleştirmiş.

Ariadne. Minos'la Pasiphae'nin kızı (Tab. 11). Theseus Girit'e Minotauros'la çarpışmaya geldiğinde Ariadne yiğidi görmüş ve görür görmez de ona tutulmuştu. Minotauros'un bulunduğu bin bir dehlizli Labyrinthos mağarasında kaybolmaması için eline bir yumak iplik vermişti. Theseus da karışık ve karanlık dehlizlerden ilerledikçe yumağı açıp ipliği yere bırakıyormuş. Canavarı öldürdükten sonra çıkış yolunu ona bu iplik göstermiş. Sonra da Ariadne'yi kaçırıp Naksos adasına varmışlar. Ama Theseus kızı o adada bırakıp gitmiş, bir gece kız uyurken gizlice kaçmış. Ariadne uyanıp bakmış ki adada yapayalnız, ama üzülmeye vakit kalmadan tanrı Dionysos gelmiş, kızın güzelliğine vurulmuş ve onu alıp Olympos'a götürmüş. Düğün hediyesi olarak Ariadne'ye Hephaistos'un yaptığı altın bir taç vermiş, sonra da taç gökte bir yıldız olmuş *(Theseus, Dionysos)*.

Arima. Güneydoğu Anadolu'nun Kilikya bölgesinde bulunan dağlık bölgenin adı. Efsaneye göre bu dağların altında iki ejder yatmaktadır: Homeros'a göre Typhoeus'un ini buradadır (İl. II, 782), Hesiodos da Ekhidna canavarının orada kapalı olduğunu anlatır *(Typhon, Ekhidna)*.

Arion. Herodotos'un anlattığı masallar arasında Arion'un masalı kadar sevimlisi yoktur. Hem tarihçi onu bir masal diye değil, gerçekten olmuş şaşılacak bir olay diye anlatır: Şairler anası Lesbos'ta Arion adlı bir ozan yaşarmış. Dili öyle tatlı, çalgısı öyle dokunaklı ki, ünü Midilli'den çok ötelere yayılmış. Günün birinde adası dar gelmiş Arion'a dünya göreyim deyip Korinthos'a göçmüş. Ora halkını da büyülemiş, üstelik Korinthos'un yöneticisi Periandros'u da dost edinmiş kendine. "Gitar çalmakta eşi yoktu, diyor Herodot hemşerimiz, duyduğuma göre de, Dithyrambosu ilk söyleyen odur". Dithyrambos, tanrı Dionysos'a bir övgüdür, bu tür, tragedyanın kaynağı sayılır. Arion onu yarattıysa, tragedyanın babası odur demek *(Dionysos)*.

Her neyse, Arion sanatıyla yalnız ün değil, çok para da kazanmış, İtalya'yı, Sicilya'yı gezmek hevesine kapılmış. Orada da bir süre kalıp, servetler topladıktan sonra, dost Periandros'un yanına dönecek olmuş. Taranto'dan gemiye binmiş, yolculuk için Korinthos'lu bir geminin tayfasıyla pazarlığa girişmiş, çünkü en çok bu şehir adamlarına güvenirmiş. Ne var ki denize açılınca, gemiciler onu suya atıp paralarının üstüne oturmayı kurmuşlar. Arion fiskoslarını duymuş ve varımı yoğumu alın, bana hayatımı bağışlayın diye yalvarmış. Bir gece önce düşünde Apollon'u görmüşmüş Arion. Güvenmiş tanrıya ve bakmış ki başka kurtuluş yok, en güzel rubalarını giyip son bir kez güvertede denize karşı saz çalmayı dilemiş. Sonra da denize atacakmış kendini. Öyle güzel çalmış, öyle dokunaklı söylemiş ki, Apollon'un kutsal hayvanları yunus balıkları belirmiş çevrede: Toplanmış, dinliyorlarmış ozanı. Arion ezgisini bitirince denize atlamış, hemen yunus balığının biri onu sırtına almış ve Yunanistan'a kadar götürmüş. Hain gemiciler Korinthos'a varınca, Periandros şairin ne olduğunu sormuş, denize düşüp boğulduğunu söylemişler. O sıra Arion birdenbire çıkagelmez mi! Periandros gemicileri çarmıha gerdirmiş, tanrı Apollon da Arion'un sazıyla üstünde yolculuk ettiği yunus balığını gökte birer burca dönüştürmüş.

Aristaios. Tesalya'lı ırmak tanrı Peneus'un tonını olan Kyrene adlı nympha'yı tanrı Apollon görmüş ve sevmiş, alıp onu Libya'ya kaçırmış ve orada Aristaios adlı bir çocukları olmuş. Çocuğu kırlarda at adam Kheiron ve nympha'lar büyütmüş. Aristaios tarım ve hayvancılıkla ilgili bilgilerin hepsini öğrenmiş, zeytincilik, hayvancılık ve özellikle arıcılıkta ondan üstünü yokmuş.

Aristaios sonradan Kadmos'un kızı Autonoe ile evlenir ve Aktaoin adlı bir oğlu olur. Babası gibi dağda, bayırda yetişen Ataion usta bir avcıdır.

Aristaios'a Vergilius "Georgica" adlı tarımsal konuları ele alan eserinde uzun bir parça ayırmıştır. Serüvenini şöyle anlatır: Dag ve su perilerini kovalamaktan hoşlanan Aristaios günün birinde ozan Orpheus'un karısı Eurydike'nin peşine takılır, kaçarken Eurydike'nin ayağını yılan sokar, güzel kadın düşüp ölür. Tanrılar da Aristaios'u cezalandırmak için salgın düşürürler arı kovanlarına, arılarının hepsi ölür. Bu yıkım karşısında Aristaios anası Kyrene'ye dert yanar, Kyrene oğluna deniz ihtiyarı diye anılan kâhin Proteus'a baş vurmasını salık verir. Aristaios da Odysseia'da Meneloas'un yaptığı gibi (Od. IV, 365 vd.) gidip Mısır'da fok balıkları arasında yaşayan Proteus'u bulur ve onu sımsıkı bağlayarak kehanetini ağzından alır: Dört boğa ile dört düve kurban edecek, sonra derdine çare bulacaktır. Aristaios kâhinin dediğini yapar, kestiği kurbanları dokuz gün sonra yoklayınca, leşlerinden binlerce arı çıktığını görür. Bağışlandığını anlar.

Yunanistan'ın bazı bölgelerinde, özellikle Tesalya, Boiotia ve Arkadya'da Aristaios bir kır tanrısı olarak saygı görürdü *(Eurydike, Orpheus)*.

Arkas. Zeus'la Artemis'in avcı kızlarından Kallisto'nun oğlu, Arkadya bölgesinin efsanelik atası.

Zeus'un gebe bıraktığı Kallisto doğurup da öldükten yahut ayı kılığına sokulduktan sonra, Zeus Arkas'ı büyütmek üzere Hermes'in anası Maia'ya vermiş. Arkas ana tarafından Lykaon'un torunuydu. Bu kral Zeus'u sınamak istemiş, torununu doğrayıp parçalarını tanrının sofrasına çıkarmış. Ama Zeus aldanmamış, sofrayı devirdiği gibi, Lykaon'un konağına yıldırım yağdırmış, kralın kendisini de

bir kurt haline sokmuş. Arkas'ın parçalarını bir araya getirip çocuğu yeni baştan diriltmiş.

Arkas delikanlılık çağma gelmiş, avlanıyormuş ki, ayı olan anasına rastlamış, başlamış onu kovalamaya ve hayvanın sığındığı Zeus tapınağına onun arkasından girmiş. Ülkenin yasalarına göre, tapınağa giren ölüm cezasına çarptırılmış. Ama Zeus acımış ana oğla ve ikisini de göğe alarak birer yıldız yapmış.- Kallisto Büyükayı, ya da yunanca bir deyimle "Araba" olmuş, Arkas da Arkturos yani arabanın sürücüsü.

Arkas Lykaon'un oğlundan kendisine miras kalan krallığa adını vermiş, Arkadya denmiş bu bölgeye. Çok yararlı bir kral olmuş: Uyruklarına buğday ekmesini, ekmek yoğurmasını ve yün eğirmesini öğretmiş. Ölünce Arkadya üç oğlu arasında paylaşılmış.

Artemis. Artemis, Akdeniz çevresinde bin yıllarca tutunmuş bir tanrıçaya belli bir süre içinde ve belli bir bölgede verilen addır. Kaynağı Orta Anadolu'da bulunduğu en son arkeoloji kazılarından kesinlikle anlaşılan ve genel olarak Ana Tanrıça diye tanımlanabilen bu tanrısal varlık Yunan din ve efsanelerinde Artemis adıyla anılır. Bu tanrıçanın kültü Anadolu'dan Mezopotamya'ya, Suriye, Lübnan ve Filistin yoluyla Mısır'a ve Ege adalarıyla Girit'e kadar bütün Akdeniz kıyılarını kapladığı gibi, Yunanistan ve İtalya'ya da yayılmış, ayrıca kuzeyde İskandinav ülkelerine dek sokularak iz bırakmıştır. Toprak ve bereketi simgeleyen bu tanrıçaya her çağ ve her bölgede başka başka adlarla ve ayrı ayrı biçimlerde tapınıldığı, bütün bu değişik ad ve biçimlerin ardında hep aynı görüş ve inanç özüne rastlandığı artık yadsınmaz bir gerçek olmuştur. Ne var ki isim ve biçim bolluğu tanrıçanın geçirdiği evreyi izlemeyi güçleştirmekte, bu karmaşık varlığı bir bütün olarak görüp incelemeyi bilimin daha iyice çözümleyemediği bir sorun haline getirmektedir. Çatalhöyük ve Hacılar kazılarında elde edilen bulgular ise Ana Tanrıçanın gelişmesinde başlangıç noktasını İsa'dan önce 6100 yıllarına kadar indirmekle bu evreye ışık tutmakta ve daha sonraki aşamaların belli bir açıdan incelenmesini kolaylaştırmaktadır. Efes'te bulunan Artemis heykelleri de Anadolu'nun Yunanla ilgili çağlarında bu tanrıçanın aldığı biçimi ortaya sermekle erken taş çağında başlayıp Roma imparatorluğunun putperestlikten Hıristiyanlığa geçişine kadar olan sürede tutarlı bir gelişmeyi izlemek olanağını vermektedir. Adı ne olursa olsun toprak ve bereket tanrıçası ancak uzun ve yaygın bir gelişme süreci içindeki aşamaların sayım ve dökümünü Ana Tanrıçanın Anadolu'daki başlıca simgesi olan Kybele'ye ayırdığımız bölüme bırakarak, burada yalnız Artemis'i tanıtma çabasına girişelim. Yunan kaynaklarında adına rastlanan Artemis de zaman ve mekân içinde bir gelişmenin ürünüdür. Homeros metinlerinde sözü geçen Artemis'ten Latin yazınındaki Diana'ya varmak için nice nice değişimlere uğramıştır bu tanrısal figür. Bunları özetlemek için yazılı kaynaklardan, Efes'li Artemis'i tanımlamak için de Selçuk müzesinde gözümüzle görmek mutluluğuna eriştiğimiz eşsiz heykellerden faydalanacağız. Ana Tanrıçanın gerek Kybele, gerekse Artemis adıyla tam anlamına varmak bugüne bugün pek az bilginin başarabildiği bir iştir. Bu işte öncülük, bizim tarih ve din tarihi bilginimiz Halikarnas Balıkçısı'ndadır. Aşağıdaki inceleme, onun bulgularının, tanımlarının ve şaşırtıcı bir kavrama ve bağlantı kurma gücüyle aydınlatıp canlandırdığı gerçeklerin bir derlemesi sayılabilir.

(1) ADI VE EK ADLARI. Artemis'in adı tıpkı Apollon'unki gibi Yunanca değildir. Dokunulmamış, bozulmamış anlamına yakın gelen "artemes" sıfatından üreme olduğunu kanıtlamak güçtür. Artemis'in Apollon'un olduğu gibi parlaklık gösteren bir ek adı da yoktur. Adına takılan yüzlerce yersel sıfatı ise onun tapınıldığı çeşitli ülke ve bölgeleri açığa vurmaktan başka bir işe yaramaz. Tek üstünde durulması gereken ve kişiliğinin özünü yansıtan sıfatları ilkin Homeros destanlarında, sonra ilkçağ yazını boyunca rastlanan okçulukla ilgili sıfatlarıdır. İlyada'da bu tanrıçaya çokluk "ok taşıyan, ok saçan, okçu tanrıça" denir, kardeşi Apollön gümüş yaylı olduğu halde, Artemis için Altın sıfatının kullanılması dikkati çeker. İlyada'da Artemis için "altın yaylı, altın tahtlı ve dizginleri altın kakmalı" deyimlerine rastlanır, oysa ayla ilişkili bir tan-

nçaya altını biz daha çok yakıştırabiliri*. Baş ka bir sıfatı ise onun Apollon'l.ı lı.ıglcinl ısını daha açıkça belirtmektedir. Delos'lu Apollon'un bir tıpkısı olan Artemis'e övgüde şöyle deniyor:

Artemis'i *övelim, Musa, okçu* tanrının *kız kardeşini*
Apollon 'la birlikte büyümüştür *ok atan o kız oğlan kız,*
atlarına yoğun sazlı Meles ırmağından su içirir
ve Smyrna'dan hızla geçerek
sürer altın arabasını bağlık Klaros'a doğru,
ki orada taht kurmuştur gümüş yaylı tanrı-,
orada bekler hedefi vuran tanrı
kardeşi okçu tanrıçanın gelmesini.

Homerik denilen bu övgünün başlangıcındaki bu dizeler iki bakımdan ilgi çekicidir: Biri Artemis'in İzmir, Klaros ve Homeros'un atası sayılan İzmir'deki Meles suyuyla ilişkisini açığa vurur, burada her iki tanrının da Ege bölgesinden oldukları, oradan kaynak alıp oraya yerleştikleri anlaşılır; ikincisi Apollon için kullanılan "Hekatos" ve "Hekatebolos" ek adlarıdır ki bunları "okçu, okuyla hedefi vuran" diye çevirdiğimiz halde tam anlam ve kaynaklarını bilmemekteyiz. İlerde görüleceği gibi Artemis'le Helios soyundan bir ay ve büyü tanrıçası olan Hekate arasında yakınlık, benzerlik vardır, o kadar ki bu iki tanrıça kimi yerde birbirine karışır. Hekate'nin adı da Hekatos gibi çözümlenmemiş bir kökendendir. Bu aydınlanmamış köken Apollon, Artemis, Hekate üçlüsünün Anadolu ile daha bir ilişkisini mi dile getirir acaba?

Ilyada'nın XXI. bölümünde Akhilleus'un eli atanda can veren Hektor'u savunup savunmamak konusunda tanrılar arasında tartışma vardır. Apollon bezmiştir, insanları kendi kaderlerine bırakmak düşüncesindedir. Derken Artemis, kardeşine sertçe çıkışır (İl. XXI, 470 vd.):

Ama kız kardeşi, yabani hayvanlar tanrıçası, çıkıştı ona,
konuştu *avcı Artemis, küçük düşürdü onu:*
"Kaçıyorsun demek, okçu tanrı,
Poseidon'a bırakıyorsun zaferi büsbütün,
hak etmediği bir ün veriyorsun ona,
Ne *diye bir yayın var sentn, aptal,*
yaramadıktan sonra o *yay İşine?".*

Yabani hayvanlar tanrıçası diye çevrilen "potnia theron" Ana Tanrıça Kybele'nln w ona özgü bir sıfattır, llyada'da Artemis'in bu nitelikle adlandırılması dikkati çeker, Artemis'in Anadolu'yla ilişkisini bir daha açıklar, Efes'li Artemis'le ilişkiyi kurar. Hele bundan sonra Hera'nın tartışmaya karışıp Troya'dan yana olduğu için Artemis'e karşı öfkelenmesi büsbütün anlamlıdır (İl. XXI, 381 vd.):

Bana karşı komak mı şimdi niyetin, *utanmaz köpek?*
istersen yay taşıyıcısı ol sen,
kadınlara karşı aslan yapmışsa da seni Zeus
istediğini öldürmek gücünü vermişsede sana,
zor ölçersin gücünü benim gücümle.
Git dağlara, yaban keçilerini öldür,
kendinden güçlüyle savaşmaktansa bu daha iyi.

Aşağıda tanrıçanın niteliklerini ele alırken incelediğimiz bu parçalar Artemis'in adı, sanıyla bir Anadolu'lu tanrıça olarak karşımıza çıktığını belirler.

(2) DOĞUŞU. Delos'lu Apollon'a övgüde şöyle denir:

Selam sana, ey ulu Leto,
Bu parlak çocukların anası, mutlu ana,
sensin kral Apollon'u, okçu Artemis'i doğuran,
kayalı Delos'ta doğurduydun oğlunu,
vermiştin sırtını koca dağa, Kynthos'un sarp eteklerine,
kızını Ortygie'de doğurduydun,
tnopos akıntılarının orada,
bir Fenike ağacı dibinde.

Bu metinden açıkça anlaşılan şu ki Leto önce Apollon'u Delos'ta, sonra da Artemis'i Ortygie, ya da Ortygia denilen yerde doğurdu. "Ortyks" Yunanca bıldırcın demek olduğuna göre, bu bıldırcın yeri, ya da adası neredeydi? Bu da tartışma konusu. İlkçağda birçok yerler Ortygia adıyla anılmakta, hepsi de Artemis'e yurt olmak hevesini gütmekteydi. Bir açıklamaya göre Ortygia Delos adasının eski adıymış, üstünde doğduktan sonra Apollon adını Delos, yani Parlak Ada olarak değiştirmiş. Ne var ki bu açıklama övgüde söylenene uymuyor, övgüde Delos'la Ortygia ayrı yerler olarak gösteriliyor, şu farkla ki Ino

pos deresi, sözlüklerde Delos adasının bir suyudur deniyor. Ortygia adlı Sicilya'da bir ada var, ama o söz konusu olamayacağına göre, kalıyor Efes yöresindeki Ortygia. Bu konuda Halikamas Balıkçısı'nın tanıklığına başvurmalıyız (Hey Koca Yurt, s. 219):

... İmparator Tiberius zamanında Anadolu' da, her iki adımda bir, kutsal yerler ve tapınaklar varmış. Katili olsun, hırsızı olsun, bu yerlerin dokunulmazlığına kolayca sığınabildiklerinden, ülkede güvenlik kalmamıştı. Onun için, Anadolu'daki kutsal yerlerin temsilcileri Roma'ya senatoya çağrılmışlar ki, bu yerlerin gerçeğiyle yalancısı ayrılabilsin...

Herkesten önce Efesliler huzura çıktılar ve şunları söylediler: Apollon'la Artemis genellikle sanıldığı gibi Delos'ta doğmuş değillerdir. Kendi ülkelerinde Kenkreios adlı bir su varmış ve bir de Ortygia denilen bir koruluk, Leto doğum sancılarıyla kıvranınca oraya gelmiş ve bugüne bugün orada duran bir zeytin ağacına dayanarak doğurmuş bu iki tanrıyı. Bunun üzerine o koru tanrı buyruğuyla kutsallanmış, öyle ki Apollon bile Kyklop'ları öldürdükten sonra Zeus'un öfkesinden orada korunmuş, yine orada Liber baba (tanrı Bacchus) savaşta başarı kazanınca tapmak çevresine sığman Amazon'ları bağışlamış. Tapmağın kutsallığı Hercules'in Lydia'ya egemen olduğu zamanda bu yiğidin izniyle daha da artmış ve bu hak Perslerin zamanında bile kaldırılmamış.

Bu Kenkreios denilen su, suyun yanıbaşındaki *Kırkınca* (köyün bugün adı Şirince'dir) denilen köyün suyudur. Kırkınca'lılar sularını oradan alırlar (s.221):

Ortygia denilen yer, Solmissos (Bülbül) dağının kuzeyinde, Arvaliya vadisindedir. O yer şimdi Meryemana'nm evi olmuştur. Kenkreios suyu da Meryemana'nm kutsal suyu oldu. Anadolu kurak olduğundan, su başları eskiden beri kutsal sayılırdı. Prof. J. Garstang "Hitit İmparatorluğu" adlı yapıtında, Hitit kabartmalarının su başlarında olduklarını yazar. Nitekim Sipylos (Manisa) dağının kuzey eteklerindeki Hitit tanrıçası Hepa, yani Hava'nın önünde de su akar. Bizans çağında, su kaynaklarının, ayazma olarak kutsal sayılması sürdürülmüştür.

Bu tez her bakımdan tutarlıdır: Artemis övgüsünde tanrıçanın İzmir ve Klaros'la ilişkisi, Efes'li Artemis'e yurt olarak Efes'e çok yakın bir yerin seçilmesi, Meryem Ana efsanesinin de bu yerle ilgili bulunması Ortygia denilen yerin bu olduğu görüşünü pekiştirir. Yunanistan'da birçok yerler kendilerine özgü bir Artemis kültü edindikleri ve tanrıçaya bölgesel adlar verdikleri halde, hiç biri doğum yerini değiştirmek yoluna gitmemiş, veya gitmişse de başaramamıştır. Artemis'lerin çokluğu tanrıçanın asıl kaynağını unutursa bile, Efes'li Artemis'in bu adlı bütün tanrısal imgelere kaynak ve örnek olduğu apaçıktır.

(3) NİTELİKLERİ VE EFSANELERİ. Homeros destanlarında Artemis'in rolü Apollon'unki kadar büyük değildir. Anası Leto, kardeşi Apollon, Ares, Aphrodite ve ırmak tanrı Ksanthos'la birlikte Troya'lıları tutar, onları savunmada gevşeyen Apollon'u azarlar. İlyada'da Artemis'e verilen sıfatlar tanrıçanın değişmez nitelikleri olarak kalır. Artemis ok, yay, at ve arabayla yakından ilgilidir, ama bu araç ve silahları sonraki yazında olduğu gibi av ve avlanma amacıyla değil, çok daha önemli bir iş için kullanır: Apollon gibi Artemis de insanları oklarıyla vurup öldürür. Ansızın ölüm erkekler için Apollon'un, kadınlar için Artemis'in oklarıyla olur, bu çeşit ölüm ise tatlı bir ölüm sayılır. Andromakhe' nin anası, Niobe'nin kızları, daha başka kadınlar hep bu oklarla can verir, kimi zaman Artemis öldürücü okunu öç ya da ceza amacıyla atar *(Niobe),* ne var ki destanlarda kardeşiyle paylaştığı bu üstün güç başka hiç bir tanrıya vergi değildir. Çocuk doğururken ölen kadınların ölümü de Artemis'ten gelmedir. Bu yüzdendir ki doğumla doğrudan doğruya ilgili bir tanrıça olarak Hera Artemis'e "Sen kadınlar için bir aslansın" der (İl. XXI 483) ve Zeus babanın kızına bu yetkiyi verdiğine yakınır.

İlyada'da sözü edilen başka efsanelerde de Artemis doğa güçlerini ve özellikle hayvanları elinde tutan "potnia theron" olarak gösterilir, Meleagros'un babası Oineus'a kızdığı için ülkesine korkunç bir yaban domuzu salar (Meleagros), Agamemnon avlanırken kutsal bir geyiğini öldürüp böbürlendiği için İphigeneia kurbanını şart koşar, böylece Troya savaşının da, Akha'ların başkomutanı Agamemnon'un da kaderini dilegirice saptar *(Agamemnon, İphigeneia).*

Artemis'in avcı kız ve kesinlikle kiz oğlan kız olarak nitelikleri Homeros destanlarında pek belirtilmiş değildir. Yalnız Odysseia'da denizden kurtulan Odysseus Phaiak'lar kralının kızı Nausikaa'yı hizmetçilerinin arasında görürken şöyle seslenir (Od. VI, 149 vd.):

Yalvarırım, kraliçem sana,
ister tanrı ol, ister insan.
Yaygın *göklerdeki tanrılardansın.*
u/u *Zeus'un kızı Artemis olmalısın,*
görünüşün, boyun *bosun, dipdiri*
bedeninle tıpkı osun.

Burada Odysseus'un demek istediği şu: Tanrıçaların da, kadınların da en güzelisin. Nitekim birçok yerlerde Artemis "Kalliste" (en güzeli) adıyla anılır. Doğada egemen, canlıların ölüm, kalımını elinde tutan güçlü tanrıça kavramından doğanın içinde hayvanlarla birlikte yaşayan, ormanlarda derelerde ağaç ve su perileriyle dolaşıp eğlenen avcı kız ve özellikle kız oğlan kız tanrıça kavramına geçiş, yani Efes'li Artemis'ten Hellenistik ve Latin şiirindeki Diana'ya geçiş kolayca anlaşılır doğal ve olağan bir geçiştir. Sürekli bir evre içinde gördüğümüz Artemis figürü böylece avcılık ve bakirelikle ilgili efsane ve masallarda rol almış *(Aktaion)* ve ay tanrıçası Selene, gecenin karanlık güçlerine egemen Hekate ile bir tutulmuştur. Biz yalnız şunu belirtmek isteriz ki, mythos'un kaynağı sayılan Homeros destanlarında karşımıza çıkan Artemis sonraki yazının avcı tanrıçasından çok kişiliğinde dişi yaratığın üç aşamasını, yani kızlık, kadınlık ve analık aşamalarını da birleştiren büyük Efes'li tanrıçaya benzemektedir. Burdan çıkan sonuç da şu ki, Yunan din ve efsanesindeki Artemis kaynağını Anadolulu tanrıçadan almaktadır-, birçok mythos yazarlarının bugüne dek ileri sürdükleri tezin tersine Yunan asıllı olan Artemis sonradan Asia'lı Ana Tanrıça ile birleştirilmiş değildir. Bu tanrıçanın başka önemli bir kaynağı da Girit'tir. Britomartis ve Diktynna diye anılan Girit' li Artemis'ten bu adlar altında söz edilecek, Efes'li Artemis ise ayrı bir bölüme konu olacaktır.

(4) EFESLİ ARTEMİS. Ephesos kazıları sırasında bulunan biri büyük, ikisi küçük üç Artemis heykeli arkeolojide olduğu kadar, dünya din tarihinde de çığır açmıştır, Çünkü çok memeli Artemis figürlerinden daha önce ortaya çıkıp Avrupa müzelerinde korunan tek tük örnekler var idiyse de, bu tanrıça tipinin Efes'e özgü olduğu ve Efes'te yapıldığı kesinlikle bilinmiyor, yahut bilinse bile Ege tarih ve sanatına ışık tutmak amacıyla değerlendiril miyordu. Bugün bu Artemis heykellerini canlı canlı karşımızda görmekle, yalnız bu tanrıçayı değil, onunla ilgili bütün bir tanrı dünyasını, arkasında da koca bir tarih çağım aydınlatabiliyor, gizli ya da karanlık kalmış birçok bilimsel sorunun çözümüne gidebiliyoruz. Dahası var, değeri paha biçilmez, güzelliği dillere destan Artemis Ege'nin şanını dünyaya yayarak Türkiye turizmine çok önemli bir ileri adım artırmıştır. Halikarnas Balıkçısı Cevat Şakir'in İngilizce olarak yazdığı ve İzmir Tercüman Rehber Derneğince 1971'de yayımlanan "Asia Minör" adlı broşür Efes'li Artemis üstüne bütün bilgileri toplamakta ve tanrıçanın bugüne dek yapılmamış bir tanımını yapmaktadır. Aşağıdaki yazıda bu broşürden fay dalanılmıştır:

a) Kaynağı. Efes'li Artemis'in kaynağı hiç şüphe yok ki Anadolulu Ana Tanrıçadır. Sümer'lerden önce var olduğu Çatalhöyük kazılarından anlaşılan ve Sümer'lerce Mâ ya da Marienna, Hitti'lerce Kupapa, Kubaba ya da Hepa, Suriye'den Arabistan'a kadar olan bölgede Lat, Girit'te Rhea, Phrygia'da Kybele, Lykia'da Leto olarak adlandırılan bu büyük bereket tanrıçasının Efes'e ne zaman geldiği, orada Artemis adıyla kültünün ne zaman başladığı kesinlikle saptanamazsa da, bu tanrıçanın Phrygia, Lydia ve Minoen Girit kültlerinin etkisi altında çeşitli evreler geçirerek yukarda adları sayılan tanrıçalardan ayrıldığı ve bugün Efes'li Artemis biçmine girdiği apaçıktır. Bu evreyi çağı çağına izleyemezsek de, arkeolojik bulgularla yazılı metinlerin karşılaştırılmasından Efes'li Artemis'in İsa'dan önce II. bin yılda Efes yöresine yerleşmiş olduğu kanısına varılabilir.

b) İmgesi. Ana Tanrıça'nın bütün Akdeniz çevresinde ve özellikle Orta Anadolu'da bulunmuş çeşitli imgeleri, idol, figürin ve küçük heykelleri arasında Efes'li Artemis apayrı bir yer tutar. Efes'teki Artemislon adlı tapınağın-

da çok memeli, başı taçlı, gövdesi birçok figürlerle örtülü, ayakta duran, büyük boy heykeli herhalde çok eski, ilkel bir imgenin geliştirilmiş biçimidir. Bu ilkel imge ise bir "ksoanon", yani hemen de hiç yontulmamış bir tahta heykel, ya da Pessinus'taki Kybele için olduğu gibi bir "diopetes" yani gökten düşmüş sayılan bir taştı. Zamanla tanrıçanın imgesi zengileşerek, Artemis'in bütün niteliklerini dile getiren yüklü ve süslü bir heykel olmuştur.

Bu haliyle Artemis heykeli tanrıçanın doğaya egemenliğini de, uygarlığın her türlüsünde yöneticiliğini de simgeler: Başının üstünde üç kat kule biçiminde üç tapınak taşır, bununla kırları olduğu kadar şehirleri de koruduğu gösterilir; derin ve ciddi bakışları sonsuzluğa dikilidir, tanrıçanın ulu gücünü yansıtır, ensesi dolunay biçiminde bir diskle çevrilidir, alnında hilâl taşır, böylece ay tanrıçası olduğu belirlenir, diskin her iki yanında beşer griffon, yani kartal başlı aslan vardır ve boynunda zodiak işaretlerinden örülmüş kalın bir gerdanlık sarkar. Onun altında da dört kat meme görülür. "Polymastos" yani çok memeli diye tanımlanan heykelin meme sayısı 17 ile 40 arasında değişir. Ama bu memelerin ucu olmadığından kimi bilginler bunları hurma ya da erkek arı gövdeleri diye yorumlamak yoluna gitmişlerdir. Tanrıçanın An Kraliçesi unvanıyla ilgili görülen bu sarkıntılar ne olursa olsun, Artemis'in bolluk ve bereket simgeleridir. Eteği altı kat dörtgen biçiminde plaklara bölünmüştür, her dörtgenin içinde kabartma aslanlar, keçiler, boğalar, griffon'lar, sfenks'ler ve arılar görülür, bunların ortada olanları üçer üçer dizilmiştir. Gövdesini saran bütün bu simgesel süsler tanrıçanın kutsal tahta yonutuna zaman zaman giydirilen birer giysi niteliğinde olsa gerek. Nitekim Efes'te tanrıçanın giysilerini korumakla görevli soylu genç kızlar bulunduğu, bunların kız oğlan kız oldukları sürece hizmet gördükleri, evlenince ayrılıp yerlerini başka kızlara bıraktıkları bilinir. Tanrıça heykelinin değişmez kutsal simgelerinden biri de üç sayısıdır. Bu sayı ile Artemis'in üçlü karakteri dile gelmekte, hem kız, hem evli kadın, hem de ana olarak yaşam sürecinin bütününe egemenliği simgelenmektedir. Tanrıça evrenseldir: Sürekli değişim halinde olan ayı etkisi altında tutar, doğum yeri çok doğurgan diye bilinen bıldırcınla ilgilidir, arıların kraliçesi, uygarlığın koruyucusudur, gökte ve yeryüzündeki gerçek ve gerçeküstü bütün yaratıklar onun buyrugundadır. İnsanların da, hayvanların da ecesi, bütün doğanın yöneticisidir.

Efes'li Artemis'in Ana Tanrıça ile paylaştığı bu nitelikleri İonya'ya özgü bir biçimde ve Prygia'da tapınılan Kybele'ninkilerden ayrı motif ve simgelerle dile getirrriesi, üstünde durulması gereken bir özellikti/, lonya, düşünürleri ve sanatçılarıyla uygarlık dünyasına nasıl öncülük etmişse, Ana Tanrıça imgesini yaratmakta da başka hiçbir ülke ve yörede erişilemeyen bir yetkinliğe ulaşmış, göz kamaştırıcı bir başarı ortaya çıkarmıştır. Bu eşsiz sanat anıtıyla çığır açıcı eşsiz bir düşüncenin taşıyıcısı olan Efes'li Herakleitos arasında ilişki kurmamak için kör olmalı. Kaldı ki doğada akışı görüp evreyi ilk dile getiren büyük filozofun düşüncesini Artemis tapınağında tanrıçanın imgesine baka baka geliştirdiğini de biliyoruz.

c) **Tapmağı.** Artemis'in Efes'teki tapınağı Artemision dünyanın yedi harikalarından biriydi. İlkçağ yazarları onu anlatmakla bitiremezler. 190 metre boyunda, 55 metre enindeki yapı İonya üslubunda 127 sütun üstüne kurulmuştu. 15 metre yükseklikteki bu sütunların 36'sı kabartmalarla süslüydü, bunların biri ünlü heykeltıraş Skopas'ın elinden çıkmıştı. Sunağı Praksiteles'in eseriydi, içinde bulunan Amazon'lar anıtının heykellerinin yapılmasında Polykleitos, Pheidias, Kresilas, Kydon gibi Yunan ilkçağının en büyük sanatçıları çalışmış, resimleri Efes yurttaşı olan Apelles'in elinden çıkmıştı. En parlak çağında Artemision Atina'daki Parthenon'dan dört kat büyük olup akıllara durgunluk veren bir yapıydı.

Artemis'e adanmış kutsal bir alanda I.Ö. 652 yılında bitirilen ilk taş tapınak Kimmer'lerin Anadolu'ya saldırısında yıkılmış ve İ.Ö. 564-546 yıllarında, bir dünya harikası sayılan asıl Artemision kurulmuştu. Büyük İskender zamanına kadar tapınak olduğu gibi kalmış ve Ege yöresini ele geçiren yabancı idarelerce de saygı görmüştü. İskender'in

doğduğu t.Ö. 356 yılında l.ıpın.ık lli'iostr.ı tos denilen ve bir deli olduğu iter! ıtirüten bir Efes'imin eliyle yakılmış. Bu kadar koca bir yapının bir adam tarafından nasıl yok edilebileceği bir sır olarak kaldığı gibi, bu işte tapınağın paha biçilmez hazinelerini ele geçirmeyi düşünen rahiplerin parmağı olduğu sanılır. 30 yıl sonra tapınağın yeniden yapılmasına başlanmış ve Lydia kralları gibi iskender de yapımına büyük bağışlarla katılmıştır. Yunan ve Roma ilkçağı boyunca uygar dünyanın hayranlığını üstüne çeken Artemision barındırdığı sayısız rahip ve görevli heyetleriyle başlı başına bir idare haline gelmiş, para basımı, kredi ve bankacılık işlemlerine önayak olmuş ve bu yolda uluslararası bir alışveriş kurumu meydana getirmiştir.

Bu dünya harikasının yerinde yeller esmesi, İngiliz çukuru denilen bir bataklık haline dönmesi Hıristiyanlıkla başlayan korkunç bir çapulculuk hareketinin sonucudur. Aziz Paulus'un Efes'e gelişinde yeni dine karşı direnen Efes'tiler Bizans imparatorluğunun yağmacılığına karşı koyamamışlar, zamanla dünya harikasının taşları bir bir sökülerek Ayasofya'nın yapımına yaramıştır. Eşsiz mermer ve taşların geri kalanı da Efes'teki Sen Jan kilisesinde kullanılmıştır. İki üç yüzyıl önce BritLh Museum'un Efes'e yolladığı bir arkeolog grubu da ne bulduysa İngiltere'ye aktarmış, böylece Artemis'in dillere destan tapınağı boyuna taşıp şehri sular altında bırakan Kaystros'un (Küçük Menderes) da yardımıyla kurbağaların ötüşüp oynaştığı bir batak haline gelmiştir.

Artemision'da görevli bulunan çeşitli rahip heyetleri ve tapınağın Ege'nin yaşamındaki engin rolü üstüne burada daha çok ayrıntıya gidemeyeceğimizden Halikarnas Balıkçısı'nın yukarda sözü geçen "Asia Minör" adlı kitabına başvurulmasını salık veririz. Bu heyetlerden Kybele bölümünde de söz edilecektir.

d) Etkisi. Ana Tanrıçanın bir simgesi olan Efes'li Artemis'in Phrygia'lı tanrıça Kybele kadar etkisi olduğu ve adı ortadan silindikten sonra da başka tanrısal varlıkların arkasında gizli bir yaşam sürdürdüğü bir gerçektir. Artemis'i sürdüren en belirli tanrı kişiliği hiç şüphesiz ki Meryem Ana'dır. Aziz Paulus'u Efes tiyatrosunda dinledikten sonra ilkin direçle karşılayan ve isa ya da Meryem'den bize ne, bizim tanrıçamız büyük Artemis'tir diyen Efes'liler zamanla gevşemişler, denemez. Onlar, kültür süreçlerinde eşi az görülen bir transposition örneği vermişler, yani inandıkları, tapındıkları büyük tanrıça kendilerine yasak edilince, inançları yüzünden akla, hayale sığmaz İşkence ve saldırılara uğrayınca Meryem diye karşılarına çıkarılan ve zorla kabul ettirilen tanrısal varlığa Artemis'in bütün niteliklerini aktarmışlar, böylece inançlarının özü korunduğu gibi Meryem Ana'yı yüceltmişler, onu da büyük bir ana, büyük bir tanrıça nitelikleriyle dünyada tutulabilen bir varlık olarak yaratmışlardır. Onun içindir ki Meryem Ana'nın Efes'e getirilmesi, Efes'te Bülbül dağındaki tapı yerinde yaşayıp ölmesi olayı bir gerçek olsun ya da olmasın, Meryem Ana imgesi Efes'le yakından ilgilidir, Meryem Ana Anadolu'nun ve özellikle Efes'in bir yaratısı, bir başarısıdır denebilir. Tarihte bir kültür sürecinin kesintisizce korunmasını başarmak, insanlığa kök salmış birkaç inancın çağlar boyunca ve gelip geçen sayısız uluslar, yönetimler, değişmelere karşın sürdürülmesini sağlamak uygarlık denilen büyük kavramın bir belirtisidir. Bu yüzdendir ki Efesli Artemis bugün karşımızda olanca canlılığıyla yaşamaktadır.

Asia. Okeanos'la Tethys'in sayısız kızlarından biri. Bir kaynağa göre, Asia Titan İapetos'la evlenip Atlas, Prometheus, Epimetheus ve Menoitios'u doğurmuştur. Başka kaynaklar bunun Asia değil, Klymene olduğunu ileri sürerler (Tab. 3).

Bu Okeanos kızı adını Asya kıtasına vermiştir. Ne var ki Homeros destanlarında Asia bütün kıtanın değil, yalnız Batı Anadolu'nun adıdır. Özellikle, İlyada'nın ünlü dizeleri (İl. II, 459 vd.) eski Maionia, yani Gediz ovası için kullanılmaktadır.

Askalaphos. (1) Ares'in oğlu. İtalya'da anlatıldığına göre, Aktor'un kızı Astyokhe savaş tanrıyla gizlice sevişir ve Askalaphos'la İalmenos'u doğurur. Boiotia'da Orkhomenos şehrinde hüküm süren bu iki kardeş Troya savaşına otuz gemiyle katılırlar (İl. 1l, 512-516). Savaş bitince İalmenos Yunanistan'a dön-

rnez, Karadeniz kıyılarında bir şehir kurup oraya yerleşir. Askalaphos'la lalmenos Argonaut'lar seferine de katılırlar. lalmenos Helene'nin talipleri arasında yer alır.

(2) Yeraltı ırmaklarından Akheron'un oğlu. Persephone ölüler ülkesine indiği zaman Hades tanrıçaya oruç tutup hiçbir şey yemezse gene yeryüzüne dönebileceğini söylemişti. Ama Persephone dayanamayıp bir nar ısırmış, Askalaphos da bunu görmüş, gitmiş, Hades'e haber vermiş, Persephone'nin anası Demeter de öfkesinden onu gece kuşuna çevirmiş. Başka bir anlatıma göre, Demeter Askalaphos'u kocaman bir kaya ile ezmiş de, Herakles Hades'e indiği zaman bu kayayı kaldırmış. Askalaphos o zaman bir gece kuşu oluvermiş.

Askanios. Aineias'la Kreusa'nın oğlu (Tab. 17). Başka bir kaynağa göre, Askanios Troya'da doğmamış, babası İtalya'ya göçtükten sonra Lavinia'dan olmuştu. Oysa efsanelerin çoğu Aineias'ın Troya yangını sırasında babası Ankhises'i omuzlarına alarak ve Askanios'u elinden tutarak kaçtığını anlatırlar.

Vergilius'un "Aeneis" destanında Askanios (Lat. Ascanius)'tan uzun boylu söz edilir. Ascanius babasının biricik umudu, büyükannesi tanrıça Aphrodite'nin gözbebeği, sevimli bir delikanlıdır. Aeneas öldükten sonra Ascanius Latin'lere kral olur, Etrüsk'lere karşı savaşa girişir ve babası Lavinium şehrini kurduktan otuz yıl sonra kendisi Alba Longa'yı kurar. Lavinia'nın kurduğu bir düzen sonucunda Ascanius Latin'lerin hışmına uğrar ve Alba krallığı Lavinia'nin oğlu Silvius'a kalır.

Aeneis'te Ascanius'un başka bir adı lus'tur. Roma'ya imparatorlar veren İulii soyu (İulius Caesar da bu soydandır) Aeneas'ın oğlundan ve dolayısıyla tanrıça Venus'tan gelmekle övünürdü.

Asklepios. Yunan dünyasında hekim tanrı olarak büyük bir ünü olan ve Roma'lıların da Aesculapius adıyla benimseyip tapındıkları Asklepios, Apollon'un oğludur (Tab. 5). Homeros destanlarında Apollon ordulara veba, kıran salan olumsuz, korkunç bir güç diye canlandırıldığı gibi, iyileştirici, derde deva bulan tanrı anlamındaki Paian ek adıyla da anılır. Destanlar boyunca adı geçen hekimlerin hepsi (İlyada'da Makhaon ve Podaleiros) bu Paian tanrının oğulları ve öğrencileri sayıldığına göre, Asklepios'un da karışık bir serüven sonucunda Apollon tanrıdan doğmuş olması bir rastlantı değildir.

(1) DOĞUŞU. Thessalia kralı Phlegyas'm Koronis adlı bir kızı vardır. Apollon'la sevişir ve ondan gebe kalır, ne var ki tanrının dölünü karnında taşırken Arkadya'dan gelme bir yabancıyı da yatağına alır Koronis. Bu olayı tanrıya kutsal kuşu kuzgun haber verir, tanrı da öfkesinden bembeyaz olan bu kuşun tüylerini karaya boyar. Şair Pindaros bu masalı benimsemez, ışık tanrı Phoibos Apollon'un olayı kendi gözüyle gördüğünü ile süreri Koronis korkunç bir cezaya çarptırılır: Bir odun yığınının üstünde diri diri yanacaktır. Alevler Koronis'i yalamaya başlar, kadın can vermek üzeredir ki, Apollon kanından olan çocuğun yok olmasına katlanamaz, ölünün karnından dölünü çıkarır ve büyümesi için at adam Kheiron'a teslim eder. Bu olay hekim tanrının son anda kurtarıcı olarak yetişmesinin simgesidir. Asklepios'a hekimlik sanatını öğreten Kheiron doğanın içinde yaşayan, doğanın sırlarına ermiş bir varlıktır. Sağlığın kaynağı da doğada olduğuna göre Kheiron'un açık havada, güneşin altında, şifalı sulardan ve otlardan faydalanma yollarını bilmesi şaşılacak bir şey değildir.

(2) EFSANESİ VE SANATI. Asklepios böylece usta bir hekim olarak yetişir, hekimliğin ve cerrahlığın bütün bilgilerin edinir, ama bununla da kalmaz ölüleri diriltmek yoluna bile sapar. Bunun sırrını efsane şöyle açıklar: Tanrıça Athena Gorgo canavarı öldüğü zaman bedeninden akan kanı toplamış ve Asklepios'a vermiş. Gorgo'nun sağ tarafındaki damarlarda dolaşan kan zehirli, sol tarafındaki damarlardaki ise faydalıymış. Bu şifalı kanı Asklepios ölüleri diriltmek için kullanırmış. Epey adam da diriltmiş, bunların arasında Kapaneus, Lykurgos, Minos'un oğlu Glaukos ve Theseus'un oğlu Hippolytos da varmış *(Phaidra)*. Zeus doğal düzeni bozan hekim tanrının bu aşırı gücünden kuşku duymaya başlamış, bu haddini bilmezliği cezasız bırak-

mamış, Asklepios'un üstüne bir yıldırım salmış, yakmış, yok etmiş onu. Ama Apollon da oğlunun öcünü almış, Zeus'a yıldırımı bağışlayan Kyklop'ları öldürmüş, sonra da oğlu Asklepios'u gökte burçlar arasına yerleştirmiş. Bir süre de ayrılmış Olympos'tan *(Admetos)*.

Asklepios sanatını kızı Hygieia (Yun. sağlık anlamına gelir) ve Asklepiades (yani Asklepios oğulları) diye sıkı bir lonca düzeni içinde birleşen hekimlerin aracıyla ilkçağ sonuna dek sürdürmüş bir tanrıdır. Öyle ki, hepsi halefleri, rahipleri, oğulları sayılan yaşamış hekimler bile onun efsanelik kişiliğinden faydalanmışlardır. Örneğin Kos (Istanköy) adasında hekimlik yapan Hippokrates'in bile hayatının ne kadarı gerçek, ne kadarı masal bilinmez bugün.

(3) TAPINAKLARI. Asklepios tanrının tapınaklarına " Asklepieion" denir. Bunlardan en ünlü birinin eski Pergamon, bugünkü Bergama'da bulunuşu hekim tanrıya adanmış bu tapınak hastanelerin ne biçim yerler olduğunu bize açık açık göstermektedir.

Yunanistan'da en ünlü Asklepios tapınağı Epidauros'tadır. Bugün bile kullanılmakta olan tiyatrosu büyük heykeltıraş Polykleitos'un planlarına göre yapılmış. Hiçbir Asklepieion Bergama'nınki kadar yaygın ve çok yönlü değildir. Hellenistik çağda kurulmuş olan bu kutsal alan Asklepios'tan başka tanrıça Hygieia'yı ve herhalde Asklepios kültünden önce Anadolu'da bulunan Telesphoros'u bir araya getirmekte, ilkçağda şifalı su, iyi hava, kaplıca gibi fizik tedavilerin yanıbaşında telkin, eğlence ve kültür yoluyla hekimliğin ne kadar ileri gittiğini göz önüne sermektedir. Anadolu'ya özgü bir nitelik taşıyan bu Asklepieion'un başka hiçbir yerde benzeri olmadığı gibi, ne hazineler sakladığı da büsbütün ortaya çıkmış değildir. Simgelediği tüm tedavi anlayışının ve yönteminin izlerine olsa olsa Selçuk ve Osmanlı çaglarındaki benzeri yapıtlarda rastlanır.

Anadolu Asklepios efsanesine de bir katkıda bulunmuştur: İnsanları iyi ede de ölüme meydan okuyan Asklepios'u Zeus yıldırımıyla yere serince, ünlü hekimin son deminde yazdığı bir reçete oradaki bir otun üstüne ditft) vermiş, yağmur yağmış, yazının özü böylece ota karışmış ve her derde deva sarmısak meydana gelmiş.

Asopos. Korinthos körfezine dökülen Pelo^ ponez ırmağı; bütün ırmaklar gibi Okeanos'la Tethys'in oğlu sayılır. Metope adlı bir ırmak kızıyla evlenip iki oğluyla yirmi kızı olur. Bunlardan Aiginia'yı (Tab. 21) Zeus kartal biçimine girerek kaçırır. Korinthos kralı Sisyphos olayı Asopos'a haber verir, o da öfkesinden taşıp bölgeyi altüst eder. Zeus ceza olarak Sisyphos'u Hades'e atar, ırmak tanrının üstüne de yıldırım salıp sularını geri çekmeye zorlar *(Sisyphos)*.

Asterie. Titan çifti Koios'Ia Phoibe'nin kızı, Perses'in eşi ve Hekate'nin anası (Tab. 4). Zeus Asterie'ye âşık olup onu kovalamaya başlar. Kız da bıldırcın biçimine girip habire kaçar, sonunda kendini denize atıp kayalı bir ada haline gelir. Bıldırcın anlamına gelen Yunanca ortyks kelimesinden bu adaya Ortygl.ı denmiş. Sonraları Asterie'nin kız kardeşi Le to Apollon'la Artemis'i bu adada doğurmuş Ortygia adasının Delos'un eski adı olduğu ileri sürülür *(Artemis)*.

Astraia. Bazı mythos yazarlarına göre Zeus'la Themis'in kızı. Namuslu ve erdemli bir bakire olan Astraia dünyanın altın çağlar yaşadığı dönemde insanlar arasında kalırmış. Ama ahlaksızlık yeryüzünde artınca, Astraia kız kardeşi Pudicitia (Utanç) ile birlikte gökyüzüne çıkmış ve Bakire burcu olmuş. Daha çok Latin yazarlarında adı geçer.

Astyanaks. Hektor'la Andromakhe'nin oğlu. Adını Homeros, ünlü çiftin batı kapılarında buluştukları sırada şöyle açıklar (İl. VI, 399 vd.):

Andromakhe karşıladı Hektor'u
dadı da arkasından geliyordu,
memedeki yavrucağızı taşıyordu kucağında,
Hektor'un gözbebeğiydi o,
ışıldayan yıldıza benziyordu,
Hektor Skamandros'lu derdi ona,
başkaları Astyanaks, şehrin kralı, derdi,
îlyon'u tek başına koruyan Hektor'du da
ondan

Bebek babasının sorguçlu tunç tolgasnıdan ürküp ağlamaya başlayınca, Hektor onu kol

kollarına alır ve bir gün babası kadar ünlü olması İçin yakarır.

Hektor'un ölümünden sonra, Andromakhe sevgili kocasına yaktığı ağıtta Astyanaks'm yetim olarak çekeceği çileyi tasarlayıp dile getirir. Oysa onunla bile kalmaz, Akha'lar Troya'yı yangına verdikleri gece yiğitlerden biri (Odysseus ya da Akhilleus) Hektor'un çocuğunu surlardan aşağı atıp öldürür *(Andromakhe)*.

At-Adam. *Bkz. Kentauros.*

Atalante. Arkadya (ya da Boiotia) bölgelerinde Artemis'i simgeleyen bir avcı kız. Arkas'm torunu, Lykurgos'un oğlu olan babası lasos erkek çocuğu olsun istermiş, Atalante kız olarak doğunca, onu bir dag başına bırakmış. Bebeği bir dişi ayı emzirmiş, sonra da avcılar alıp büyütmüşler, yaman bir avcı olarak yetişmiş Atalante, koşuda kimse geçemezmiş onu. Ama kız oğlan kız kalmak istediği içindir ki, ırzına geçmeye yeltenen iki at adamı öldürdükten sonra, taliplerini kendisiyle koşuda yarışmaya zorlar, hepsini geçer ve sonra da kargısıyla vurur öldürürmüş. Kalydon avına da katılıp orada büyük bir başarı kazanmış olan Atalante'yi Melanion (ya da Hippomenes) yenmiş, koşuya başlamadan önce yanına üç altın elma almış (bunlar Aphrodite'nin Kıbrıs'taki tapınağından, ya da Batı Kızlarının bahçesinden gelmeymiş), Atalante'nin yaklaştığını görünce elmalardan birini yere düşürür, kız da dayanamaz, eğilip toplar, böylece geri kalırmış. Melanion yarışı kazandıktan sonra, Atalante'yle evlenmiş, ama bir gün av dönüşü karı-koca Zeus'un (ya da Kybele'nin) tapınağına girmişler, orada sevişmişler. Bu saygısızlığa içerleyen tanrılar ikisini de aslana çevirmişler *(Meleagros)*.

Ate. Eski Yunan düşününe özgü soyut bir kavram ve onu simgeleyen dişi cinsten tanrısal bir varlık. Hesiodos'a göre Ate, kavga tanrıça Eris'ten doğmuştur. Akıl, insanın gerçeği olduğu gibi görmesini, iyiyi kötüden ayırt etmesini sağlayan yetidir. Aklı başından alınır, gözü karartılırsa, aldanır, basireti bağlanır ve gaflete düşüp hata işler, suç işler, günah işler. Bunun sonucunda da cezaya çarpılır. Çağdaş dillerde karşılığı zor bulunan bu kavram Türkçemizde en iyi "gaflet" sözcüğüyle karşılanabilir, ne var ki derin dinsel anlamı ve insanlık dramında bu kavramın oynadığı büyük rol gene de yansıtılmış olmaz. En iyisi Yunan kaynaklarının kavramı nasıl tanımladıklarına bakmaktır. İlkin Homeros'u alalım. İlyada destanının asıl konusu Akhilleus'la Agamemnon arasındaki kavga sona erince, krallar kralı hata ettiğini kabul eder ve şöyle der (İl. XIX, 85):

Akhalar sık sık söylediler bana bunu,
bana çıkıştılar, ama suçlu değilim ben,
Zeus, Kader, karanlıkta yürüyen Erinys
o toplantıda çeldiler aklımı,
düşürdüler kötü bir çılgınlığa (Ate)
aldığım gün Akhilleus'un onur payını,
benim elimden ne gelirdi ki?
Tanrı getirir her şeyin sonunu.
İnsanları şaşırtan çılgınlık büyük kızıdır
Zeus'un,
uğursuzun inceciktir ayakları, basmaz yere,
konar insanların kafalarına, bela olur,
onu bunu alır ağının içine.
Bir gün Zeus'u bile şaşırttı o,
insanlardan, tanrılardan üstün Zeus'u

Ate Zeus'u bile aldatmıştır: Tanrı Mykene krallığını Perseus'un ilk doğacak olan torununa vereceğini söyledi ve bunun Herakles olacağını sandı, oysa Hera'nın bir oyunuyla Herakles'ten önce Eurystheus doğdu ve yiğit böylece bu akrabasına kul, köle olmak zorunda kaldı. Zeus Ate'nin bu düzenine kızarak onu saçlarından tutup tiksintiyle atar Olympos'tan aşağı, Ate de gelir yerleşir insanların arasına.

Ate Kader'in elinde bir oyuncaktır ve insana kendi eliyle bilmeden, istemeden nice nice suçlar işletir. Yunan tragedyasının başlıca yürütücüsü bu amansız tanrıçadır. Oidipus babası Laios'u öldürüp anasıyla evlendiğini bilmez, Kaderce bile bile aldatılmış, şaşırtılmıştır. Aiskhylos'un "Persler" tragedyasında Kserkses de Ate'nin kurbanı olur. Ate kralı bütün ordusuyla Boğazları geçmeye kandırır, Salamis'te ordu kırılınca imparatorluk çöker, suç işlenmiştir, geri dönüş yoktur. Ate böylece gözü kararıp suç ve günah işlemiş bahtsız - çoğu kez tanrıların lanetine uğramış - kişiyi öç tanrıçaları Erinys'Ierin eline bırakır. Kişi kurtulacağına, daha beter batar. Çıldırır ya da canına kıyar. Bir tanrı onu suçundan arın-

dırmak yolunu bulamazsa, yeraltında da kurtuluş yoktur onun için. İşle böyle zalim olarak canlandırılmıştır Kader ve onun yardımcısı Ate Yunan efsanesinde *(Erinys'ler)*.

Bir efsaneye göre, tanrı Zeus'un öfkelenerek yeryüzüne attığı belalı tanrıça Anadolu'nun Phrygia bölgesindeki bir tepeye düşmüştür. Ate tepesi (Gaflettepe) adı verilen bu tepenin üstüne sonraları İlos İlion kentini kurmuştur. İlion (Troya)'un başına gelen bütün belalar bundandır *(îlos, Palladion)*.

Athamas. Yeller tanrısı Aiolos'un oğlu Boiotia kralı Athamas bulut tanrıça Nephele ile evlenir, Phriksos'la Helle adlı biri oğlan, öbürü kız iki çocuğu olur. Athamas Nephele'yi boşar, Kadmos'un kızı İno Nephele'nin çocuklarını kıskanır, ülkede meydana gelen bir kıtlığa son vermek için kocasını Phriksos'u kurban etmeye zorlar. Nephele bunu önler ve çocuklarını altın postlu bir koç üstünde Karadeniz'in Kolkhis ülkesine kaçırır. Ama yolda Helle denize düştüğünden Boğazlara Hellespontos (Helle denizi) denmiştir *(Phrik*sos, *Helle)*.

Bir anlatıma göre, Athamas'a karşı büyük bir hınç besleyen tanrıça Hera onu delirtmiş. Deliren Athamas kendi oğullarından birini öldürmüş ve karısı tno'yu da öldürmek için kovalamaya başlamış. İno kaçarak deniz kıyısına varmış ve öbür çocuğuyla birlikte denize atlamış. Sulara karışan İno sonradan bütün gemicilerin fırtınaya tutulunca imdadına koşan bir deniz tanrıçası olmuş. Odysseus'u kurtarmakta da büyük bir rol oynayan (Od. V, 333 vd.) İno'ya Leukothea (Ak tanrıça) da denir *(İno)*. Athamas, İno, Phriksos tragedyalara konu olmuşlar ne var ki bu tragedyalar yitik olduğundan, hangi efsaneleri nasıl işledikleri belli değildir *(Argonaut'lar)*.

Athena. (1) DOĞUŞU. Zeus Olympos tanrılarının egemenliğini kurduktan sonra ilkin Okeanos kızı Metis tanrıçayla birleşir (Tab. 9). Metis Yunanca akıl, us, düşünme gücü demektir. Tanrılar tanrısının kendine ilk eş olarak Metis'i seçmesi anlamlıdır, ama onu gebe bıraktıktan sonra dölüyle birlikte kendi gövdesine alması daha da derin bir anlam taşır: Akıl gücü ve ancak onun aracıyla elde edilebilen dünya egemenliği baştanrıdan ayrılamamakta, ürünleri de ancak onun kafalın dan çıkabilmektedir. Bu kavram ve düşünceyi şöyle dile getirir Hesiodos (Theog. 886 vd.):

> Tanrı/arın *kralı Zeus ilk eş olarak*
> Metis'i, *bilge tanrıçayı seçti kendine.*
> *Metis en çok şey bilendir*
> *bütün tanrılar ve ölümlüler arasında.*
> *Ama bu tanrıça tam doğuracağı sırada*
> *çakır gözlü Athena'yt.*
> *Zeus Toprağın ve Göğün öğütlerine uyarak*
> *sevdalı sözlerle aldatıp* eşini
> yuttu, *gövdesinin içine aldı onu.*

İkinci süreç olarak Athena'nın Zeus'un kafasından çıkması şöyle anlatılır (Theog. 924 vd.):

> Ve Zeus *çıkardı bir gün kendi kafasından*
> *çakır gözlü yaman Athena'yi*
> *o dünyayı birbirine katan tanrıçayı,*
> *o hiç yorulmadan orduları yöneten,*
> *o cenk ve savaş bağrışmalarından hoşlanan*
> *yüceler* yücesi sayılan *tanrıçayı.*

(2) ADİ VE EK ADLARI. Zeus'un kızı ve ı »n iki, Olympos tanrısının biri olan Athena (Tab. 5) çoğu zaman ik adla, yani Pallas A thena diye anılır. Athena adinin kökeni bilin medigi gibi, Pallas'm kaynağı da tartışma konusudur. Pallas adlı bir Titan vardır, adının Yunanca; "pallo", kargı sallamak, atmak anlamına gelen bir kökenden türemiş olduğu sanılır; ayrıca bir efsanede tanrıça Athena'nın Pallas adında Attika'lı bir devi öldürdüğü de anlatılır (Pallas); Athena'nın ek adı bu devlerle ve kargı sallamakla ilgili midir? Bilindiği gibi, bir efsaneye göre, tanrıça Athena babası Zeus'un kafasından silahlı ve elinde kargısı olarak çıkmıştır. Yoksa Pallas ek adı, kız oğlan kız anlamına gelen bir sıfattan mı türemedir ve Pallas Athena mı anlaşılmaktadır? Bunu bugün kesinlikle saptamak güçtür. İlyada'da Zeus sevgili kızına "Tritogeneia" diye seslenir, Triton'dan dogma anlamına gelebilen bu ad da açık değildir, deniz tanrısı Triton'la Athena'nın bir ilişkisi yoktur görünürde, Amphitrite ve Triton adlarında geçen bu "trit" kökeni denizin uğultusunu yansıtan bir ses benzetmesi olabilir, ama Athena'nın de nizle tek ilişkisi, anası Metis'in bir Okeanos kızı oluşundandır. Acaba Tritogeneia adı bu na mı çağrışımdır?

Sıfatları daha belirgin anlamlıdır: Aigis kalkanını taşıyan "aigiokhos" (Aigis), gök gözlü, çakır gözlü "glaukopis" sıfatı tanrıçanın en sevdiği kuş olan "glauks", baykuşla ilgili görülmüştür, olabilir; son olarak "obrimopatre" babası güçlü olan sıfatı doğrudan doğruya baştanrı Zeus'un kızı oluşundandır.

(3) NİTELİĞİ VE EFSANELERİ. îlyada'da Athena bir savaş tanrıçası olarak çıkar karşımıza, ama taraf tutar, Akha'lardan yanadır, Akhilleus, Diomedes, Odysseus ve Menelaos'u her fırsatta korur, Troya'lı yiğitlere karşı pis pis düzenler kurmaktan hiç çekinmez. Aslında çirkin bir rol oynar îlyada'da, bu erdem tanrıçası hiç haktan yana görünmez, davranışları hep hırs ve tutkuların etkisiyle olur: Athena'nın Hera ve Poseidon'la birlikte babası Zeus'u nasıl zincire vurmak istediği anlatılır (I, 400), sevmediği, kendisine rakip gördüğü Aphrodite ve Ares'e karşı turumu insafsızdır, yenilip yaralanmalarına yardım eder, sonra da yüksekten bakar onlara, babası Zeus karşısında da atıp tutar, onu eleştirmekten çekinmez: Akhilleus'Ia Hektor arasındaki savaşta ölüm kur'asını çekecek olan Zeus'u şöyle etkiler (İl. XXII, 127 vd.):

Ne diyorsun *kara* bulutlu babam, *ak yıldınmlı!*
Kaderi çoktan belli, ölümlü bir adamdır bu,
kaçırmak mı istersin onu canlara kıyan ölümden?
Yap yapacağını ama, biz tanrılar onaylamayız yaptığını.

Kızının bu sert çıkışlarına yumuşakça karşılık verir tanrıların babası, uyar isteklerine, güler, okşar onu. Ve burada Athena Deiphobos kılığına girerek aldatır Hektor'u ölüme sürükler*(Hektor, Deiphobos)*.

Odysseia'da Athena'nın rolü bir başkadır ve anlamlıdır: Zeus'un kendi ağzından duyuyoruz ki Odysseus "ölümlülerin en üstünüdür akıldan yana", bu akıllı adamı akıl ve erdem tanrıçası Athena tutar, tutması da doğal görünür, îlyada'da Zeus'un oynadığı yönetici rolü, Odysseia'da Athena oynar: Odysseus'un da, bütün ailesinin de kaderi onun elindedir, ne kadar olay, eylem ve konuşma varsa, hepsi Athena'nın buyruğu, kılavuzluguyla olur, tanrıça Odysseus'a Telemakhos'a, Penelope'ye, Nausikaa'ya yapacağı işi, benimseyeceği davranışı esinlemek için bin bir kılığa girer, Mentes olur, Mentor olur, bir genç kız, bir küçük çocuk olur, ama her an varlığıyla oluşu etkiler yönetir. Odysseus'a karşı davranışında da tutarlı bir duygusu belirir tanrıçanın: Çok çile çekmiş yiğide acır, bunca akıl ve dirayetin boşa gitmesini istemez, İlyada'daki tutumunun tam tersine hakkın üstün gelmesini ister. Onun içindir ki destan boyunca Athena'nın kılavuz rolündeki eylem ve davranışlarının, konuşmalarının anlatımına doyum olmaz, tanrıça bu sevimli rolüyle başka destanlara, şiirlere girmiş, denebilir ki Homeros Odysseia'da Odysseus tipini yarattığı gibi Athena tipini de yaratmış ve ölümsüzleştirmiştir.

Pallas Athena'nın efsaneleri o kadar çok değildir, kız oğlan kız oluşu ve bu niteliğini yitirmekten çekinmesi, huylanması tuhaf bazı masalların dogmasına yol açmıştır *(Erikhtonios, Aglauros)*. Odysseus'u tuttuğu gibi Argonaut'ları da tutar ve Argo gemisinin yapılmasına yardım eder *(Argonaut'lar)*. El işçiliğini ve el sanatlarını koruyan tanrıça olarak Arakhne efsanesinde rol oynar *(Arakhne)*. Atina'nın kurucusu ve koruyucusu olarak tanrıçanın oynadığı rol de ilginçtir; Attika ilinin ve Atina şehrinin tanrıçası olma hakkını şöyle kazanmış diye anlatılır: Poseidon tanrıyla Pallas Athena bu yetkiyi kazanmak için yarışmaya girmişler, Olympos tanrılarını da *yargıç* olarak almışlar: Poseidon Atina akropolünün üstünde tuzlu bir göl meydana getirmiş, Athena ise bir zeytin ağacı. Tanrılar, zeytin ağacını tuz gölünden daha yararlı bularak yetkiyi Athena'ya bağışlamışlar, böylece Athena bölge ve kentin yönetimini elde etmiş.

Başka şehirler de Athena'yı koruyucu tanrıça olarak benimsemişlerdir, bunların başında Troya gelir. Troya'nın en büyük, en eski ve kutsal tapmağı bugün de kalıntıları görülen Athena tapınağı olduğu gibi, tanrıçanın tahtadan yapılmış ve Pallaidon diye anılan heykeli şehir varlığının simgesi sayılırdı. Bundan ötürüdür ki Palladion'un kaçırılmasıyla ilgili birçok efsaneler doğmuştur *(Palladion)*.

Pallas Athena'nın kültü en ilginç biçimiyle Atina'nın klasik çağında kendini göstermiştir.

Tanrıçanın onuruna düzenlenen Panathenai bayramı Hellen dünyasında hem din, hem de kültür ve sanat bakımından büyük bir yer tutmuş, Parthenon ve onun kabartmaları gibi ilkçağın en değerli yapıtlarının bazılarını esinlenmiştir.

Atlantis. Yunan ilkçağında mythos yaratma işine koyulmamış hiçbir yazar yoktur. Filozoflar bile bu çabaya katılırlar, en başta da Platon. Bazı diyologlarınm sonunda, gerçekdışı ve gerçeküstü bir düzeni örnek olarak göstermek için canlandırdığı öbür dünya efsaneleri bir yana, Timaios ve Kritias diyaloglarında, başka hiçbir kaynakta izine rastlanmayan bir yitik ülke masalı uydurur. Bunu niçin yapar? Timaios'ta Atina'lı devlet adamı ve şair Solon'un Mısır'a gidişi anlatılır, Nil deltasında bulunan Sais kentinin rahipleriyle konuşur Solon, biri ona şöyle der (Tim. 22 b):

— Ey Solon, Solon, siz Hellen'ler hep çocuk kalırsınız, yaslanmış bir tek Hellen yoktur.

T- Ne *demek istiyorsun?*

— Ruhunuz genç hepinizin, çünkü eski bir geleneğe dayanan ne bir görüsünüz var, ne de zamanla kocalmış bir bilginiz.

Bu sözün doğruluğu en iyi mythos'ta görülür, zaman kavramı bilmez mythos, tarih dışı insan gerçeklerini yansıtmak, canlandırmak ve Atina devletine dokuz bin yıl öncesine kadar uzanan bir tarih yaratmak hevesine kapılmış olsa gerek. Her neyse, günümüze dek romanlara, filmlere konu olan ve tarihçilerle coğrafyacıların üstünde kafa patlattıkları Atlantis efsanesi, Timaios diyalogunda başlayıp, bitmemiş Kritias diyalogunda yanda kalıyorsa da, şöyle özetlenebilir:

Atlantis, Batıda Herakles sütunları (Cebelitarık) yoluyla Akdeniz'den Okeanos'a çıkıldığı yerde karşılaşılan büyük bir ada ve çevresindeki takımadalara verilen admış. Korkunç depremler sonucunda suların altına gömülen bu ada bir zamanlar Libya ile Asya'nın bir arada kapladıkları alandan daha yaygınmış. Dünyanın kuruluşunda tanrılar yeryüzünü aralarında paylaşırken, Atina, tanrılardan Athena ve Hephaistos'a, Atlantis de Poseidon'a düşmüş. Atlantis yerlilerinden Euenor'un bir kızı varmış. Poseidon, bu kızı sevmiş, onu merkez adaya bir kaleye yerleştirmiş ve beş kuşak erkek çocuk yetiştirimiş onunla birlikte. Tanrı sonra adayı on bölgeye bölmüş, en büyük oğlu Atlas'ı hepsinin kralı olarak öbür oğulları arasında dağıttığı bölgelerin başına getirmiş. Atlantis bitkileri, hayvanları ve özellikle madenleriyle çok zengin bir ülkeymiş: altın, bakır, demir ve "oreikhalkos" (yani dag bakırı) diye ateş gibi parlak bir madeni varmış; yöneticiler surlar, köprüler, kanallar ve tünellerle bezenmiş kentler, limanlar kurarak ülkeyi son derecede uygar bir hale sokmuşlar. Ülkenin sosyal yapısı, askerlik durumu üstünde durup, başkentte yılda bir yapılan bir törene ve bu tören sırasında kesilen boğa kurbanlarına değindikten sonra, Kritias diyalogu birdenbire kesilir. Ancak Timaios diyalogunda Mısırlı rahibin ağzından öğrenilen Atina'nın dokuz, on bin yıl önce bu ülkeyle savaşa giriştiğidir. Atlantis fazla güç kazanmış ve Akdeniz'in büyük uluslarını köle durumuna sokacak bir saldırıya geçmiş de, Atina hem kenefini, *hem* de bütün komşularını tek başına kurtarmış bu afetten. Ne var ki, bir gece deprem Atlantis'i haritadan şilince, Atina'nın oraya gönderdiği ordu Atlant'larla birlikte yok olur. Atina'nın bu eski tarihi üstünde hiçbir bilgisi olmayışı, bu ünlü olayı bir Mısır'lı rahibin ağzından öğrenmesi bütün öyküyü Platon'un uydurduğu kanısını uyandırmakla beraber, insanda tuhaf bir izlenim bırakmaktadır. Hiçbir zaman çözülememiş bu gizdir ki, Timaios ile Kritias diyaloglarının ütopya, yani hayal beldeleri anlatan öyküler arasında özlü bir yer tutmasına yol açar.

Atlas. (1) Titan lapetos Okeanos kızı Klymene (başka bir kaynağa göre Asia) ile evlenir ve Atlas, Menoitios, Prometheus, Epimentheus diye dört oğlu olur (Tab.3). İki tanrı kuşağı arasında bulunup Olympos'lulara baş kaldıran bu dev yapılı yaratıklara eserlerinde özel bir yer ayıran Hesiodos Theogonia'da (Theog. 507 vd.) onları şöyle tanımlar-.

lapetos aldı Klymene 'yi,
güzel topuklu Okeanos kızını,
girdi onunla gerdeğe ve bir oğlu oldu:
Azgın yürekli Atlas tanrı.
Çılgınlığı ve aşırı gücü yüzünden

Atlas zorlu bir baskı altında kaldı:
Dünyanın bittiği bir yerlerde,
güzel sesli akşam perilerinin karşısında
dimdik durup ayakta tutuyor göğü
başı ve yorulmaz kolları üstünde.
Akıllı Zeus'un ona ayırdığı kader bu.

Homeros'a göre, Atlas göğü değil de, "yeri, göğü birbirinden ayıran direkleri" taşır omuzlarında (Od. 1,54). Herodotos Atlas'ın Kuzey Afrika'da bir dag olduğunu söyler (IV, 184). Bu dag şöyle meydana gelmiş: Perseus Gorgo'yu öldürdükten sonra, Atlas'a canavarın kafasını göstererek onu bir kayaya çevirmiş.

Atlas'ın çok çocuğu olmuş: Pleione'den Pleiade's ve Hyades kızları, Hesperis'ten Hesperid'ler, yani akşam perileri. Dione ve Kalypso da onun kızları olarak gösterilir.

Atlas Herakles efsanesinde de rol oynar *(Herakles)*.

(2) Atlantis'in yöneticisi. İapetos oğlu Atlas ile hiçbir ilişkisi olmasa gerek *(Atlantis)*.

Atreus. Pelops'la Hippodameia'nın oğlu, Thyestes'in kardeşi, Homeros destanlarında Atreusogulları diye anıları Agamemnon'la Menelaos'un babası (Tab. 14 ve 15). Atreus ve Atreuso§ullarının hayat hikâyesi destanlara da, tragedyalara da sonsuz bir konu kaynağı olmuştur. İnsanlık dışı eylem ve tüyler ürpertici faciaları canlandıran bu öyküler Yunan mythos'unun başlıca efsane çemberlerinden biridir.

Atreus'a değgin ilk kaynağımız Homeros'tur. llyada'da (İl. II, 100 vd.) Agamemnon'un kral değneği şöyle tanımlanır:

Güçlü Agamemnon, elinde değneği, kalktı.
Hephaistos yapmıştı didine didine o değneği,
vermişti onu Kronos oğlu kral Zeus'a,
Zeus da Argos'u öldüren yol gösterici Hermes'e vermişti,
atları kamçılayan kral Pelops'a vermişti o da,
Pelops da erlerin güdücüsü Atreus'a vermişti,
Atreus da bol sürüsü olan Thyestes'e bırakmıştı ölürken,
Thyestes de onu, taşısın diye, Agamemnon 'a bırakmıştı,
Bunca adalarda, Argos'ta boydan boya sözünü geçirsin diye.

Belli ki Homeros Atreusogullarının başına kuşaktan kuşağa süregelen laneti bilmiyor, daha doğrusu tragedyanın vazgeçilmez konusu olan suç ve lanet zincirlemesi destandan sonra efsaneye katılmış bir motiftir. Atreusogulları efsanesi bu ilenme sürecinin en parlak örneklerinden biridir. İlk lanetleme Pelops'la başlar: Atreus'la Thyestes babaları Pelops'un bir nympha'dan olan oğlu Khrysippos'u anaları Hippodameia'nın yardımıyla öldürürler. Pelops iki oğluna lanet okur, onları sürer. Atreus'la Thyestes Mykene'de kral Sthenelos'un yanına sığınırlar. Sthenelos'un oğlu Eurystheus döl bırakmadan ölünce, bir tanrı sözü Mykene'lilere Pelopsogullarından birini kral olarak seçmeyi buyurur. İşte o andadır ki, iki kardeş arasında rekabetten doğan korkunç bir kin ve nefret başlar. Her biri ötekini ortadan kaldırıp yerine geçebilmek için iğrenç düzenler kurar. Atreus'un sürüsünde egemenlik simgesi altın postlu bir koyun vardır, bu hayvanı Artemis'e kurban etmeye ant içtiği halde, sözünde durmaz ve pöstekiyi kendine saklar. Ne var ki Thyestes Atreus'un karısı Aerope'yi ayartır, kadın da altın postu gizlice kocasından aşırıp âşığına verir. Mykene'liler kardeşlerden hangisini kral seçeceklerini tartışınca, Thyestes hangisi altın postu çıkarabilirse diye öneride bulunur. Pöstekinin çalındığını bilmeyen Atreus şartı kabul eder. Thyestes altın postu ortaya koyup kral seçilir. Ama Zeus Atreus'a düşünde Hermes'i gönderir; gerçek kralın başka bir tanrı işmarıyla seçilmesi konusunda Thyestes'le anlaşmasını buyurur; güneş yolunu değiştirirse Atreus'un kral olacağını, yoksa Thyestes'in tahtta kalacağını bildirir Hermes. Bu kez de Thyestes şartı kabul eder, ama o akşam güneş doğuda batacak olur. Tanrıların Atreus'u tuttukları, krallığı ona verdikleri besbellidir. Atreus tahta çıkar çıkmaz, Thyestes'i kovar. Ama daha sonra karısı Aerope ile kardeşi arasındaki gönül macerasını öğrenince büsbütün çileden çıkar, kardeşiyle barışır gibi olur, onu Mykene'ye çağırır. Tyestes'in üç çocuğunu doğrar, pişirir ve babalarının önüne koyar. Tyestes farkına varmadan kendi" çocuklarını yer. Derken Atreus çocukların kesik kafalarını getirir, gösterir babalarına. Thyestes korkunç lanetler savurarak masayı

devirmiş, söylentiye göre de güneş o gün öy leşine ürkmüş, öylesine tiksinmiş ki gökteki yolunu tamamlamadan geri dönmüş. Dipsiz bir karanlığa bozulmuş ortalık. Thyestes bu kez Sikyon'a sığınır. Suç ve günahların iyice izine dalar: Kendi kızı Pelopeia ile kızın haberi olmadan birleşir ve Aigisthos adlı oğlunu üretir. Sonra Pelopeia'yı oğluyla birlikte Atreus'un sarayına yollar, kral kadının kim olduğunu bilmeden onunla evlenir ve Aigisthos'u da benimser. Ona gidip Thyestes'i öldürmek görevini verir, ama Aigisthos son dakikada bu düzenin farkına varır ve kendi babasını değil, Atreus'u öldürür.

Atreus'un Aerope'den iki oğlu olmuştu: Agamemnon'la Menelaos, Atreusoğulları diye anılan bu iki kahraman Homeros destanında baş rolü oynarlar. Atreusoğullarının laneti süregider. Aigisthos, amcası Atreus'un babasına karşı işlediği suçun öcünü Agamemnon'dan alır *(Agarnemnon, Aigisthos)*.

Atropos. Kaderi simgeleyen tanrıçalar üçtür. Üçüne birden verilen ad. Moira ya da Ker'dir. Hesiodos Theogonia'nın bir yerinde bu tanrıçaların Gece'den (Theog. 218), başka bir yerinde de Zeus'la Themis'ten doğmuş olduklarını söyler (Theog. 902 vd.). Adı "geri dönülmez" anlamına gelen Atropos ömür ipliğini büken Moira'lar arasında eceli, ölümü simgeler *(Moira)*.

Attis. *Bkz. Agdistis ueKybele.*

Auge. Tegeia kralı Aleos'un kızı. Delphoi'deki tanrı sözcüsü Aleos'a kızının doğuracağı bir çocuğun amcalarını öldüreceğini bildirince, Aleos Auge'yi tanrıça Athena'nın tapınağına adamış. Ama yiğit Herakles kızı görüp sevmiş. Auge bir süre sonra Telephos'u doğurmuş. Babası bunu öğrenince Auge'yle Telephos'u bir sandığa kapatıp denize atmış, ya da köle olarak satmış. Anadolu'nun Mysia kıyılarına çıkmışlar. Auge kral Teuthras'la evlenmiş. Telephos gerçekten bir süre sonra amcalarını kaza ile öldürmüş *(Telephos)*.

Augias. Helios'un oğlu, Aktor'un kardeşi, Elis kralı (Tab. 8). Argonaut'lar seferine katılmıştır. Herakles efsanesinde önemli bir rol oynar. Augias'ın büyük, zengin sürüleri varmış, ama ağıllarını temizlemeyi ihmal eltlği için, davarları barınamaz olmuş. Augias yiğil Herakles'i çağırıp ağıllarının temizlenmesini istemiş, Herakles de bu işi bir günde yapacağını, ama karşılığında sürünün onda birini alacağını bildirmiş. Pazarlıkta uyuşmuşlar. Yiğit de Alpheios'la Peneus ırmaklarını yataklarını değiştirerek sularını ağıllardan geçirmiş ve bir günde hepsini temizlemiş. Ne var ki Augias verdiği sözde durmamış, Herakles'e işin karşılığını ödemek istememiş, ayrıca da onu kendi oğlu, Herakles'in arkadaşı Phyleos'la birlikte mahkemeye vermiş. Yargıç her ikisini de suçlu bularak ülkeden sürmüş. Bir orduyla geri gelen Herakles Augias'ı öldürmüş, kentini ele geçirip Phyleos'u babasının tahtına oturtmuş *(Herakles)*.

Aurora. Şafak tanrıça Eos'un Latince adı *(Eos)*.

Autolykos. Antikleia'nın babası, Odysseus'un dedesi. Autolykos Hermes'in oğludur ve yakalanmadan hırsızlık yapma yeteneğini babasından almıştır. Odysseia'da şöyle tanıtılır (Od. XIX, 395):

Anasının soylu babasıydı Autolykos,
hırsızlıkta ve yalan yere yeminde üstüne yoktu.
Hermeias tanrının kendisi vermişti bu yetiyi ona,
yaktığı kuzu ve oğlak butlarından hoşlanmıştı çok,
hep yoldaş olurdu ona, bu yüzden isterdi iyliğini.

Odyseus'un sütninesi Eurykleia'nın anlattığına göre, Odysseus'a adını koyan dedesiymiş. Odysseus büyüyüp de Autolykos'un konağına misafir gidince, dedesi ve amcalarıyla birlikte Parnesos dağında bir yaban domuzu avına katılmış, canavarı vurmuş, ama bir yara almıştı. Yarasını iyileştiren de Autolykos olmuş, sonraları bu yara izi Odysseus'un sütninesi tarafından tanınmasına yol açar (Od. 386-407).

Başka anlatımlara göre, Autolykos Amyntor'un öküz derisinden yapılmış sağlam tolgasını aşırmış ve Odysseus'a vermişti. (İl. IX, 261 vd.), Eurytos'un sürülerini çalmış, Sisyphos'a da aynı şeyi yapmak istemiş, ama ba-

saramamış. Sisyphos davarlarını geri almak için konağına gelince, Autolykos Laertes'e nişanladığı kızı Antikleia'yı önce Sisyphos'la birleştirmiş, bundan da amacı doğacak torununun Sisyphos gibi kurnaz olmasıymış. Bu anlatıma göre, Odysseus Laertes'in değil de, Sisyphos'un oğluymuş. Homeros bu görüşe katılmaz.

Başka kaynaklarda Autolykos'un Herakles'e güreş öğrettiği, Argonaut'lar seferine katıldığı ve çaldığı hayvanların postunu boyayıp onları tanınmaz hale getirmesini başardığı anlatılır.

Automedon. İlyada'da AkhiUeus'un arabasını süren yiğit. Ege denizindeki adaların birinden Troya savaşına katılmaya gelmiş, sonradan Akhilleus'ın seyisi olmuştur: Ölümsüz atları Ksanthos'la Balios'a bakar.

Patroklos'un ölüsünü elde etmek için yiğitçe savaşan Automedon Akhilleus'un en vefalı arkadaşlarından sayılır *(Balios)*.

B

Babys. Tann Apollon'la flüt yarışmasına girişen satyr Marsyas'ın kardeşi. Babys de kaval çalarmış, ama onun kavalı tek borulu ilkel bir kaval olduğundan Apollon Babys'e önem vermemiş, böylece Babys Marsyas'ın uğradığı cezaya uğramamış *(Marsyas).*

Bacchus. Dionysos'un Latince adı. *Bkz. Dionysos.*

Bakkha'lar. Tanrı Dionysos-Bakkhos'un dinsel törenlerini kutlayan kadınlar alayı. Tıpkı tanrının kendisi gibi çıplak bedenlerini nebris denilen benekli ceylan postlarıyla örter, başlarına sarmaşık çelenkleri sarar ve ellerinde thyrsos, ucunda bir çam kozalağı bulunan sarmaşık ve asma yaprakları sarılı uzun değnekleri ve Prometheus'un insanlara ateşi taşıdığı nartheks karnışıyla tanrının peşinden koşarlar, geceleri dağda, bayırda, ormanlarda kendilerinden geçerek tanrıya karışırlar. O sırada doğa ile birlik olan Bakkha'lar üstün bir güçle önlerine gelen vahşi hayvanları parçalarlar. Dionysos dinini benimsemiş bu kadınlara olgun ermişlik anlarında Thyas (thyo, vecit halinde olmak), çılgınca kendilerinden geçtikleri zaman da Mainas (mainomai, çıldırmak, taşkın bir coşkuya kapılmak) denir.

Her iki hallerini ve özlerindeki niteliği canlandırmak için Euripides'in "Bakkha'lar" tragedyasından bir parçayı buraya almayı en uygun bulduk. Euripides'in son eserlerinden biri olan bu oyunda koro hem Bakkha'lardan meydana gelmekte, hem de bir Bakkha olan Agaue'nin korkunç dramı canlandırılmaktadır. Bakkha'ları gören bir haberci onları, Dionysos dinini Thebai'den sürmeye kararlı kral Pentheus'a şöyle anlatır (M. Eg. B. Yayınları, S. Eyuboglu çevirisi, s. 46):

Güneş *ışıklarıyla toprağı ısıtmaya başlarken, otlattığım öküz sürüsüyle yüksek dağların başında düz ve kayalık bir yere varmıştım. Üç alay kadın, üç koro gördüm; birinin başında Autonoe, birinin başında Agaue, senin anan, birinin başında da lno vardı. Hepsi serilmiş uyuyordu. Kimi sırtını bir çam kütüğüne dayamış, kimi başını toprağa, meşe yaprak*larının *üstüne koymuş; uslu, edepli yat mışlardı-, hiç de, senin dediğin gibi, şarapla ve kaval sesleriyle sarhoş olmuş, ıssız ormanlar da Kypris'in peşine düşmüş değillerdi. Anan, boynuzlu öküzlerin böğürdüğünü duyar duymaz Bakkha'ların ortasından ayağa kalktı; vücutlarını saran uykuyu kovmak için keskin bir çığlık kopardı. Bakkha'lar derin uykularını gözlerinden sildiler; genç, ihtiyar, bakire, hepsi birden, görülmedik bir düzenle fırlayıp kalktılar. Önce saçlarını omuzlarına döktüler; çözülmüş nebris'lerini bağlayıp sıkıştırdılar; sonra* yanaklarını yalayan yılanları *benekli postlarına kemer gibi sardılar. Bazıları, kollarında taşıdıkları geyik, kurt yavrularına bembeyaz bir süt veriyordu; bunlar çocuklarını yeni doğurup bırakmış, memeleri süt dolu kadınlardı. Nihayet hepsi sarmaşık, meşe ve çiçekli saparna dallarından çelenklerini başlarına geçirdiler, içlerinden biri thyrsos'unu yakalayıp bir kayaya vurdu: Kayadan sabahın çiyi kadar duru bir su fışkırdı. Başka biri nartheks'ini toprağa dokundurdu: Tanrı topraktan bir şarap gözesi kaynattı. Canı isteyen de süt içiyordu: Parmaklarıyla toprağı kazınca, topraktan oluk oluk süt akıyordu. Sarmaşıktı thyrsos'lardan bal damlıyordu. Ah, orada olup da bu mucizeleri göreydin, inanmadığın bu tanrıya şükürler ederdin. Biz, öküz ve koyun çobanları, hep bir araya gelip gördüğümüz garip şeyler üzerinde konuştuk. İçimizden,* şehre gidip gelen *ve* konuşmasını bilen *biri dedi ki: "Ey, yüce dağ başlarında yaşayanlar, gelin, Pentheus'un anası Agaue'nin ardına düşelim; onu Bakkha'lardan ayırıp kralımızın gönlünü hoş edelim". Bu düşünceyi doğru bulduk; çalılıkların arasına saklanıp pusu kurduk. Bakkha'lar, vakit gelince, thyrsos'larını sallayarak ayinlerine başladılar; hep bir ağızdan "lakkhos, Zeus'un oğlu Bromios" diye bağırdılar. O zaman dağlar, taşlar Bakkha'larla bir olup coştu; vahşi hayvanlar bile cümbüşe katıldı; yer yerinden oynadı. Ansızın Agaue'nin sıçrayarak yanımdan geçtiğini gördüm; saklandığım çalılıktan fırlayıp onu yakalamak istedim. O zaman Agaue Bakkha'lara: "Hey, benim rüzgâr kanatlı dişi tazılarım; erkekler bize pusu kurmuş. Gelin, gelin ardımdan, thyrsos'larınızı sallayıp koşun!" diye bağırdı. Kendimizi güç kurtardık; kaçmasaydık Bakkha'lar bizi parçalayacaklardı. Bizi tutamaymca, taze çayırlarda otlayan sürülere saldırdılar; ellerinde bıçak mıçak yoktu. Görmeliydin, Bakkha'lardan biri, nazik elleriyle, memeleri süt dolu bir azgın iniği nasıl zaptedtyordu. Genç danaları parça* pal

ça ettiler. Kaburga kemikleri, tırnaklı ayaklar havada uçuşuyor; bazen çamlara takılıp kalıyor; dallardan kan damlıyordu. Bakkha'lara öfkeyle saldıran azgın boğalar bir anda yere seriliyor; binlerce genç kadın eli boğaları boynuzlarından tutup sürüklüyordu. Kralımın kirpikleri şöyle bir defa açılıp kapanmadan Bakkha'lar hayvanların derilerini yüzüp hepsini didik didik ettiler; sonra, havalanıp giden kuş sürüleri gibi dalgalardan sarmaş dolaş indiler; Asopos ırmağının kıyılarına, Theba-i'lilere bereketli başaklar veren ovalara rüzgâr gibi atıldılar. Kithairon kayalıklarının eteklerindeki Hysia ve Erythra şehirlerine düşman orduları gibi girdiler; her şevin a/tını *üstüne getirdiler. Evlerden çocukları alıp kaçtılar. Omuzlarına attıkları hiçbir şey artık kara toprağa düşmüyor; tunç ve demir bile bellerini bükmüyordu. Alev alev yanan saçları vücutlarını yakmıyordu. Nihayet şehirlerin erkekleri Bakkha'larm her şeyi alıp götürdüklerini görünce öfkeyle silahlarına sarıldılar ve işte o zaman, kralım, hiç görülmedik bir sahne gördük: Demir uçlu oklar Bakkha'lardan bir damla kan akıtmadı; mutlak bir tanrıdan yardım gören bu kadınlar thyros'larıyla erkekleri yaraladılar ve önlerine katıp kovaladılar. Sonra geldikleri yere döndüler; tanrının onlar için yerden kaynattığı sulara koştular; orada kana bulanmış vücutlarını yıkadılar. Yılanlar, yanaklarından damlayan kanları yaladı; güneş de vücutlarını kurutup parlattı. Kralım, bu tanrı kim olursa olsun, bırak bu şehre girsin; büyük bir tanrı bu. Dediklerine göre, ölümlülere keder dağıtan şarabı veren oymuş. Şarap olmazsa insanlar için ne aşk kalır, ne de başka bir şey.*

Bakkhos. *Bkz. Dionysos.*

Balios. (1) Yel tanrı Zephyros'la Harpya Podarge'den dogma iki attan biri. Ksanthos'la Balios'u Poseidon Peleus'a Thetis'le evlendiği gün düğün hediyesi olarak vermiş. Akhilleus da bu ölümsüz atları Troya savaşına getirmişti. Homeros İlyada'da onları şöyle anlatır (İl. XVI, 148 vd.):

Automedon koştu tez giden atları
boyunduruğa,
Yel gibi uçan atları, Ksanthos'la Balios'u,
onları Zephyros yeline kasırga Podarge
doğurmuştu,
otlarken bir çayırda, Okeanos ırmağı
kıyısında.

Patroklos ölünce, Akhilleus'un atları ağlar (İl. XVII, 426 vd.):

Zeus acır onlara ve şöyle seslenir yüreğinde:

Zavallıcıklar, ne diye verdim sizi kral
Peleus'a,
ne diye bir ölümlü insana verdim sizi.
siz ki bilmezsiniz ölüm ne, yas ne,
bahtı kara insanlarla acı çekmeniz için mi?
Şu dünyada soluk alan, yürüyen
yaratıklar arasında
insandan daha acınacak bir yaratık yok.

Zeus böylece yüreklendirir atları ve katılırlar Akhilleus'un Hektor'la olan savaşına *(Ksanthos).*

(2) Akteon'un bir köpeğinin adı.

Batieia. *Bkz. Myrina.*

Battos. (1) Tanrı Hermes Apollon'dan aşırdığı sığırları sürerken dağda Battos adlı bir ihtiyara rastlamış, kendisini ele verir korkusuyla ona demiş ki, kimseye bir şey söylemezsen sana bir düve armağan edeceğim. Sonra da hayvanları saklamış ve kılık değiştirerek ihtiyarın karşısına çıkmış, yitirdiği sürüleri arar gibi olmuş. Battos da sözünü tutmayıp hayvanların saklandığı yeri göstermiş. Tanrı öfkesinden kayaya çevirmiş onu *(Hermes).*

(2) Battos Libya'nın Kyrene kentinin kurucusu sayılır. Asıl adı, Aristoteles ya da Aristaios imiş de kekeme olduğu için Battos denmiş ona. Ama tarihçi Herodotos'a göre Battos Libya dilinde "kral" demekmiş. Pausanias Battos'un Kyrene'yi kurduktan sonra, düzgün konuşmaya başladığını anlatır.

Baukis. *Bkz. Philemon.*

Bebryk'ler. Anadolu'nun Bithynia bölgesinde yaşayan bir boy *(Amykos).*

Bellerophontes. Bellerophontes efsanesi bugün de yaşar bizim için. Ateş nasıl yanar, alev nasıl kızıllık saçarsa öyle yaşar. Mavi yolculukta geceyi korsanlar yatağı Ceneviz körfezinde geçirdikten sonra, gemimiz masmavi bir denizin yarlarla kesilmiş koyu yeşil kıyıları boyunca gide gide Olympos kentine varır. Çıralı derler bugün oraya. Alacalı taşlar üstünde gümbürdeyen bir çayın denize döküldüğü bu lahitler kentinin önü ak bir kumsaldır, ardı da girift çalılıklarla yükselen koca bir dağ. İşte bu dağda ateş yanar, toprak yer yer

gazlar saçıp kendiliğinden tutuşur. Yanar Taş dedikleri bu yer Lykia'nın en eski, en güzel efsanesini bugün de canlandırır. Bu efsaneyi Homeros'un ağzından duyalım: İlyada'nın VI. bölümünde Yunanistan'k Diomedes'le Anadolu'lu Glaukos çarpışırken savaşa ara verip soylarını soracak olurlar birbirlerine, Glaukos'un anlattığı öykü Lykia'nın en önemli efsanesini dile getirmekle kalmaz, iki düşman savaşçıyı konuk ve dost olarak da birleştirir (İl. VI. 152-211):

At besleyen Argos'un bir bucağında Ephyre
İli uardır,
Aiolos oğlu Sisyphos yaşardı orada,
insanların en kurnazıydı o,
bir oğlu oldu, Glaukos'tu adi;
Bellerophontes doğdu ondan sonra,
Glaukos'un kusursuz oğlu.
Erkeklik, güzellik bağışladı tanrılar ona.
Ama Proitos geçirdi gönlünden kötü şeyler,
kendisi ondan çok daha güçlüydü,
sürdü onu Argos'lular arasından;
Zeus almıştı Bellerophontes'I
Proitos'un eli altına.
Tanrısal Anteia, Proitos'un karısı, yanıp
tutuşuyordu,
Belterophontes'le, diyordu, gizlice bir
sarmaş dolaş olsam,
ama birazcık olsun kandıramadı onu,
o sıra aklı başındaydı Bellerophontes'in.
Kadın bir yalan attı kral Proitos'a, dedi ki:
"Bellerophontes'i öldürmezsen lanet sana,
o benim zorla koynuma girmek istedi".
Böyle dedi o, kralı birden öfke kapladı.
Ama saygı besliyordu yüreğinde,
Bellerophontes'e kıyamadı.
Gönderdi onu Lykia'ya,
Eline uğursuz işaretler verdi,
üst üste katlanan bir levhaya
yazdı bir sürü ölüm yazıları.
Kaynatasına göstermesini buyurdu,
böylece yok olacaktı o.
Bellerophontes tanrıların eliyle vardı oraya.
Gelince Lykia'ya, Ksanthos nehrine,
yaygın *Lykia'nın kralı onu saydı.*
Ağırladı onu tam dokuz gün,
dokuz tane *öküz* kurban etti.
Gül parmaklı şafak görününce onuncu
günü.
Bellerophontes'e sordu,
damadımdan getirdiğin işaret hani? dedi.
Alır almaz damadının işaretini,
buyurdu önce azgın Khimaira'yı
öldürmesini;
tanrı soyundandı *o, insan değildi.*
Önü aslan, arkası yılan, ortası keçiydi,
yalımlı nefesiyle kötü soluyordu.
Bellerophontes uydu tanrıların isteğine,
onu bir anda yere serdi.
Çarpıştı sonra ünlü Solymo'larla.
Girdiği savaşların bu *en çetiniydi.*
Erkek gibi Amazon'ları öldürdü sonra. ,
Dönüşünde kral ona zorlu bir tuzak kurdu:
Yaygın Lykia'dan en iyi yiğitleri
seçti gönderdi pusuya,
ama onlar bir daha dönmediler evlerine,
kusursuz *Bellerophontes öldürmüştü*
hepsini.
Kral da anladı onun tanrı soyundan
olduğunu,
alıkoydu orada, verdi kızını,
bütün krallık onurlarını bölüştü
Lykia'lılar da ayırdılar bahçelik, buğdaylık
bir tarla,
ayırdılar en büyük, en güzel bir toprağı.
Karısı üç *çocuk doğurdu bilgili*
Bellerophontes'e:
Isandros, Hippolokhos, Laodamela.
Akıllı Zeus, koynuna girdi Laodameia'nın.
Laodamela, doğurdu tanrıya denk tunç
silahlı Sarpedon'u.
Ama bir gün tanrılar tiksindi
Bellerophontes'ten,
Aleion *ovasında kaldı o tek başına,*
insan uğrağından uzakta yedi kendi
kendini.
Savaşa doymayan Ares öldürdü oğlu
îsandros'u,
çarpışırken ünlü Solymo'larla.
Kızdı dizginleri altın *kakmalı Artemis,*
aldı Laodameia'nın canını.
Hippolokhos da baba oldu bana,
ben *övünürüm onun oğlu olduğum için.*
Troya'ya gönderdi beni o,
sıkı sıkı salık verdi bana:
Hep yiğitçe dövüşeyim,
üstün olayım başkalarından,
utandırmayayım atalarımın soyunu,
onlar ki Ephyra'da, yaygın Lykia'da
en iyi, en ünlü kişilerdi.
Övünürüm işte, bu soydan, bu kandan
olmakla.

Bu parçadan öğrendiğimize göre, Bellerophontes Korinthos (Ephyra Korinthos'un eski adıdır) kral ailesinden ve ünlü Sisyphos'un torunudur (Tab. 25). Ne var ki Glaukos Bellerophontes'in "ölümlü" babasıdır, yiğit aslında Poseidon'un dölündendir. Tanrısal nitelikleri de oradan gelme. Homeros'un bize açıkla-

madığı Bellerophontes'in adı ve niçin Tiryns kralı Proitos'un yanına sığındığıdır. Bellerophontes Belleros'u öldüren demek. Birçok yiğitler gibi Bellerophontes de kaza ile adam öldürmüş, öldürdüğü bu Belleros'un kim olduğu da pek bilinmiyor, ne var ki bu yüzden yurdundan ayrılıp kendisini suçundan arındıracak birinin yanına gitmesi gerekiyor. Bu adam da Proitos'tur. Anteia kocasına Bellerophontes'i suçlayınca, Proitos konuğunu kendi eliyle cezalandırmaktan çekinir ve onun içindir ki eline katlanmış tabletler, yani bir mektup verip kaynatası lobates'e gönderir. Lykia kralı da konukluk kurallarına saygılıdır ve ancak zorunlu kaldığı zaman ağır işlere koşar Bellerophontes'i. Yiğidin ağzı ateş saçan Khimaira'yı nasıl öldürdüğü Homeros'ta anlatılmamıştır. Hesiodos'a göre (Theog. 324):

Pegaros hakkından geldi bu *Khimaira'nın koca yiğit Bellerophontes'le birlikte.*

Bir anlatıma göre, yiğit kanatlı atı Korinthos'ta bir çeşmede su içerken bulmuş, sağrısına binip doğru Khimaira'yı öldürmeye gitmiş onunla *(Pegasos)*. Bellerophontes'in tanrıların öfkesine uğramasının nedeni şöyle açıklanır: Gurura kapılan yiğit kanatlı atının sırtında Olympos'a kadar yükselmek istemiş, Zeus da kızarak atmış onu gökten aşağı yeryüzüne. Düştüğü Aleion ovası da Kilikya'da bir bölgedir. Bellerophontes'in kızı Laodameia, İlyada'da Lykia'lıların başında savaşan Zeus oğlu Sarpedon'un anasıdır *(Proitos, Anteia, Khimaira, Sarpedon)*.

Bellona. Romalıların savaş tanrıçası olarak simgelendirdikleri Bellona (Lat. Bellum savaş demek) zamanla Yunanlıların Enyo tanrıçasıyla bir tutulmuştur. Mars'ın eşi olarak da gösterilir. Bir savaş arabasında, elinde bir kılıç, bir kargı ya da yanan bir çırağı ile canlandırılır, korku saçan bakışlarıyla Furia'ları andırır *(Furia)*.

Bellos. Libya adlı nympha'nın tanrl Pöseidon'dan doğurduğu ikiz kardeşlerden biri (Tab. 10). Öteki Agenor'dur. Agenor Suriye'ye yerleşiği halde, Belos Mısır'da kalmış ve Nil ırmağının kızı Ankhihoe ile evlenmiş; Aigyptos'Ia Danaos adlı ikiz çocukları olmuş *(Algyptos, Danaos)*.

Bendis. Trakya'lıların ay tanrıçası. Kültü, Perikles zamanında Atina'ya yayılmıştı.

Berckynthia. Ana tanrıça Kybele'nin ek adlarından biri. Berekynthes Phrygia'da oturan bir boya verilen isimdir *(Kybele)*.

Bia. Güç, kuvvet anlamına gelen Kratos'la zor, zorbalık, şiddet anlamına gelen Bia (ya da Bie) tanrı ve kral yetkilerini simgeleyen birer kavramdır. Hesiodos bunların doğuşunu şöyle anlatır (Theog. 383 vd.):

Okeanos kızı Styks Pallas'la sevişti,
Zetos'la Nike'yi doğurdu, güzel topuklu,
Sonra Kratos'la Bie'yl, o yaman çocukları;
Zeus nerede otururSa, onlar oradadır,
Zeus nerede yürürse, ardındadır onlar,
ayrılmazlar gümbürtülü Zeus'tan.

Kratos'la Bie Aiskhylos'un "Zincire Vurulmuş Prometheus" tragedyasında önemli bir rol oynarlar: Oyunun başında Prometheus'u kollarından tutarak Kafkas dağına sürüklerler ve arkalarından gelen Hephaistos Zeus'a baş kaldıran insansever tanrıyı bir kayaya mıhlar. Bu sahnede Bie sessiz bir kişi olarak bulunur. Hephaistos'la konuşmayı Kratos yapar *(Kratos)*.

Bias. Kâhin Melampus'un kardeşi, onun serüvenlerine katılır *(Melampus)*.

Biton. Kydippe'nin oğlu, Kleobis'in kardeşi *(Kleobis)*.

Bona Dea. "İyi tanrıça" anlamına gelen eski bir Latium tanrıçası. Kültü kır tanrısı Faunus'Ia ilgilidir. Bu tanrının kızı ya da karısı sayılan Bona Dea'nın Roma'da Aventinus tepesinde bir tapınağı vardı, orada belli günlerde gizli ayinler yapılır, bunlara yalnız kadınlar katılırdı *(Faunus)*.

Bona Fides. Verilen sözü ve içilen andı simgeleyen tanrıça, Roma tanrıları arasında çok eskiden beri yer alan bu kavramsal yaşlılığın Palatinus tepesinde bir tapınağı vardı. Orada bulunan resmi dünya kadar yaşlı bir kocakarı olarak gösterilir ve rahipleri de içilen andı simgelemek üzere ellerine beyaz bezler sararlardı. Bona Fides, Roma'lıların, adına yemin ettikleri Dius Fidius'un dişi karşılığıdır.

Boreas. Adı Türkçeye poyraz diye geçen kuzey rüzgârı, esiş yönüne göre bugün bizim yıldız dediğimiz yele karşılıktır. Hesiodos'a göre, şafak tanrıçanın oğlu olan Boreas, Notos ve Zephyros'un kardeşidir. Şairler Boreas'ı kara bulutlarla gökten sağanak sağanak kopan ve engin dalgalarla denizi allak bullak eden azgın bir yel, buz gibi esen bir kasırga olarak nitelerler. Odysseia'da önemli bir rol oynayan Boreas kimi zaman da arkadan püfür püfür esince, gemicileri dosdoğru ereğe ulaştıran güzelim bir yel sayılır *(Rüzgârlar)*.

Efsaneye göre, Boreas Trakya'da oturan gür sakallı, engin kanatlı, güçlü kuvvetli bir yaratıkmış. Titanlar soyundan olduğu için, onlar gibi sert, dizginsiz ve azgınmış. Bir gün Atina kralı Erekhtheus'un kızı Oreithya'yı arkadaşlarıyla ırmak kıyısında oynarken görmüş, ona vurulmuş ve tozu dumana katarak üstüne yürümüş, onu kızıl kanatlarıyla sardığı gibi doğru soğuk Trakya'ya kaçırmış ve Kalais ile Zetes'e gebe bırakmış. Boreas bir at kılığına girerek Erikhthonis'in kısraklarına aşmış ve on iki tay üretmiş, bu taylar öyle hafif, öyle çevikmiş ki, buğday tarlaları üstünden geçerken başaklar eğilmez ve denizin üstünden en ufak bir kırışık yapmadan uçarmış.

Brankhos-Brankhosoğulları. Brankhos'un kişiliği ve efsanesi, Didyma'da kurulmuş Apollon tapınağı ve bilicilik merkezinin ününü ve yaygınlığını sağlamak için uydurulmuştur.

Brankhos Miletos'lu bir delikanlıymış. Anası onu doğurmadan önce bir düş görmüş: Güneş ışınları ağzından, boğazından girip karnına varıyor ve bedenini dolaştıktan sonra göbeğinden çıkıyormuş. Bu düşü hayra yoran biliciler doğan çocuğa "Brankhos" yani boğaz adını vermişler. Brankhos çok güzel bir delikanlı olarak yetişmiş, ovada sürülerini otlatırken bir gün tanrı Apollon onu görmüş ve sevmiş, bilicilik yetisini bağışlamış ona. Miletos'un güneyinde kurduğu tapınakta bu ustalığından faydalandığı gibi, soyu sopu da Brankhidai, yani Brankhosogulları adıyla falcılığı sürdürmüşler. Didyma Yunanistan'da Delfi'ye rakip bir bilicilik merkezi olmuş. Tarihçi Herodotos, Lydia kralı Kroisos'un Delfi'ye verdiği kadar bol ve zengin armağanları Didyma'ya da bağışladığını söyler. Tapınak o kadar zenginmiş ki, Milet Pers savaşlarına girişecekken, Didyma'nın hazinesiyle bir donanma kurmayı düşünmüş.

Karadeniz'den Mısır'a kadar doksana yakın sömürge kuran Miletos işlek bir liman, bolluk içinde yaşayan bir şehirdi. Milet'ten Didyma'nın limanı Panormos'a gemiyle - karayolu yokmuş o zaman - oradan da kutsal yol boyunca Didyma'ya fal baktırmaya gelen devlet adamları, işadamları bilicileri elbette ki memnun ediyorlardı, ama her müşterinin nabzına göre şerbet vermek, yani falını arzuladığı sonuca yöneltmek de biliciye düşen görevdi. Kolay iş değildi bu. Nitekim Lade yenilgisiyle Milet, Pers'lerin eline düşünce, şehirde ne kadar erkek varsa hepsi öldürülüp, kadınlar ve çocuklar köleliğe sürüklenince, Didyma tapınağı da yağmaya uğramış. Brankhosogulları bu durumda Pers kralıyla anlaşmayı yeg görmüş olacaklar ki, tapınak hazinesini ve daha önemlisi, Apollon'un dev heykelini Serhas'a verip onunla birlikte İran'ın Susa şehrine göçmüşler. Bir gün İskender'in çıkageleceğini bilememiş Brankhosogulları. İssos savaşından sonra Büyük İskender'in ilk işi Miletos'a gelmek olmuş. Emeli, Anadolu'da Yunan uygarlığını kalkındırmaktı. İon şehirlerinin öcünü alacaktı. Bu amaçla Milet'te kalmış ne kadar Brankhosoglu varsa hepsini kesmiş. İşin tuhafı, Milet'in başına gelecek yıkımı Delfi bilicileri önceden haber vermişti, hem Milet'lilerin kendilerine değil de, Argos şehrinin geleceğini öğrenmeye gelen Argos'lulara. Tarihçilerin bize sakladığı aşağıdaki dizelerden - kehanetler her zaman heksametron dizeleriyle dile getirilirdi - fışkıran sevinç Delfi'nin Anadolu'daki zengin rakibi Didyma'yı ne kadar kıskandığını belli etmiyor mu?

Ve o gün, *Miletos, işte* o gün, sen ey *kötü düzenli kent,*
bereketli bir av olacaksın düşmanlara,
bir şölen sofrası sürü sürü insanlara!
Saçlı, sakallı savaşçıların
ayaklarım yıkayacak kadınların.
Ve *senin de, ey Didyma,*
yabancılar el koyacak tapmağına.

Pers savaşlanndan sonra yeni baştan kum lan Didyma tapınağı Roma imparatorluğu za-

manına kadar önemini sürdürmüş ve ortaçağda bir depremle yıkıldıktan sonra dev kalıntıları bugüne kadar korunabilmiştir *(Didyma, Didymeion)*.

Briareus. Uranos'la Gaia'nın yüzer kollu ve ellişer başlı dev oğullarından biri, Kottos'la Gyes'in kardeşi (Tab. 2), *(Yüz Kollular)*.

Briseis. Akhilleus'un Ege bölgesine yaptığı çapulculuk seferlerinden getirdiği en değerli tutsak Briseis'tir. Asıl adı Hippodameia olan Briseis Lyrnessos'a Apollon rahibi Brises'in kızıdır. Brises'le, Khryse'nin Apollon rahibi Khryses kardeştirler. Briseis evli barklı bir kadındı, AkhiUeus kocasını öldürdükten sonra ele geçirir onu. Briseis de acısına katlanır, çünkü yıkılan yuvasına, yanan şehrine ağlarken, Akhilleus'un temiz yürekli arkadaşı Patroklos onu tatlı sözlerle avutmuş, Akhilleus'a karı olacağına söz vermişti. Akhilleus'un barakasında sessiz, sedasız yaşamaktadır ki, günün birinde Akhilleus'la Agamemnon arasında kopan kavga altüst eder hayatını. Apollon tanrının öfkesini ve salgını önlemek için Khryseis'i babasına geri vermeye razı olunca Agamemnon şöyle konuşur (İl. I, 183 vd.):

Phoibos Apollon istiyorsa Khryseis'i ille de,
şu gemimle, yoldaşlarımla göndereceğim onu.
Ama barakandan alacağım kendim gelip
senin onur payını, güzel yanaklı Briseis'i.
Senden ne güçlü olduğumu o zaman anla, gör.
Korksun boy ölçüşmekten, ibret alsın
kim benimle eşit görmek isterse kendini.

AkhiUeus bu sözlere çok öfkelenir, kılıcını kınından çıkarmak, Agamemnon'un üstüne yürümek üzeredir ki, tanrıça Athena elini tutar. AkhiUeus da krallar kralına sövüp saydıktan sonra, bir daha ne olursa olsun savaşa katılmamaya ant içip çadırına çekilir. Bu arada Agamemnon, Khryses'i bir gemiye bindirip, babasına gönderir, tanrı Apollon'un öfkesini yatıştırmak için yüz sığırlık kurbanlar kestirir. Ama bununla da kalmaz, iki habercisini Akhilleus'un çadınna yollar ve kadını aldırır.

Akhilleus'un dileği üzerine anası Thetis gider, Zeus'tan yalvarır Akhilleus savaşa katılmadıkça Akha'lara zaferi vermesin diye. Zeus sözünü tutar, öyle ki, Agamemnon bile yaptığına pişman olur ve Akhilleus'la barışmak için elçiler gönderir ona. Birçok armağanlarla birlikte Briseis'i geri vereceğini, zaten o kadına hiç dokunmadığını söyletir. AkhiUeus gene de yumuşamaz (İl. IX, 336 vd.).

Patroklos öldüğü gün Briseis, Akhilleus'un yanına döner. İki sevgiliyi ölünün üstünde ağlar görürüz. Sonra İlyada'da pek sözü geçmez Briseis'in. Yalnız son bölümde AkhiUeus insanlık duygularına uyarak Hektor'un ölüsünü babası Priamos'a verdikten sonra, gece döşeğine uzanınca, uğruna çok acı çektiği karısı Briseis de gelir, yanına yatar.

Homeros'tan sonraki öykülerde Briseis uzun boylu, esmer, kalın kaşlı, parlak bakışlı bir kadın olarak tanımlanır. AkhiUeus öldükten sonra, ona son görevleri Briseis yapmış *(Khryseis, AkhiUeus)*.

Brises. Lyrnessos'ta Apollon tanrının rahibi, Briseis'in babası. AkhiUeus kentini yağma edip kızını götürünce Brises canına kıymış *(Briseis)*.

Britomartis. Zeus'un kızı olduğu söylenen bir Girit tanrıçası. Adı "atlı bakire" anlamına gelen Britomartis Girit'in Gortyn şehrinde Artemis alayına katılırmış. Kral Minos ona vurulup peşine takılmış ve dokuz ay süresince kovalamış kızı Girit'in dağlarında, ovalarında. Sonunda yakalanacağını gören Britomartis kendini denize atmış, ama bir balıkçı ağına takılıp kurtulmuş. Bu yüzden de ona Diktynna, yani ağdan çıkma kız adı verilmiş.

Artemis gibi o da avcı kılığında, köpeklerle dağda, bayırda yalnız başına dolaşır ve erkeklerden kaçar bir kız tanrıça olarak canlandırılır *(Artemis)*.,

Bromios. Tanrı Dionysos'a takılmış bir ad. "Gümbürtülü" anlamına gelen bu ek ad tanrıya yıldırımlar arasında doğduğu için verilmiş olacak *(Dionysos)*.

Brontes. Uranos (gök) ile Gaia'nın (toprak) birleşmesinden doğan tek gözlü devlerden biri (Tab. 2). Adı "gürleyen" anlamına gelen Brontes Zeus'a gök gürültüsünü armağan eden Kyklops olsa gerek *(Kyklops)*.

Busiris. Yunan efsanesine göre, Busiris çok zalim bir Mısır kralıdır. Öyle insafsız bir zorba imiş ki, Nil bölgesine yerleşmiş deniz tanrı Proteus bile ondan kaçmak zorunda kalmış. Busiris Batı kızlarını kaçırmak için bir haydut çetesi kurmuş, altın elmaları almaya gittiği zaman Herakles bu çeteye rastlamış ve haydutların hepsini öldürmüş. Günün birinde Mısır'da kıtlık olmuş. Busiris Kıbrıs'tan gelme Phrasios adlı bir biliciye ne yapmak gerektiğini sormuş, bilici de demiş ki, yılda bir Zeus'un öfkesini yatıştırmak için, ona bir insan kurban kesmeli. Busiris de işe hemen Phrasios'u kurban etmekle başlamış. Herakles Mısır'a uğrayınca, Busiris onun başına çiçek çelenkleri koymuş, kutsal sargılarla sarmış kollarını ve sunağa götürüp kurban etmek istemiş. Ama yiğit sargıları çözerek, Busiris'i de, oğlunu da, orada kim var, kim yok herkesi öldürmüş.

Bir anlatıma göre, Busiris Poseidon'un ogluymuş ve onu Mısır tahtına dünya seferine çıkan Osiris oturtmuş. Belki Busiris Osiris adının bozulmuş bir biçimidir.

Byblis. Miletos'un kızıymış Byblis, Miletos'un kızı olmakla da Apollon'un torunu. Anasının kim olduğu konusunda söylentiler çeşitli, en akla yakını şu: Anası Maiandros, yani Büyükmenderes ırmağının kızı Kyane'dir. Masmavi, koyu mavi anlamına gelen Kyane, bir ırmak kızı için güzel bir ad. Ama Byblis'in serüveni acı: Bir ikiz kardeşi var Kaunos adında. Byblis ikizini öyle sever, öyle beğenirmiş ki, doyamazmış okşamaya, öpmeye. Bu sevginin kardeş sevgisinden öte bir şey olduğunun nasıl farkına vardığını uzun uzadıya anlatıyor bize Ovidius (Met. 451 vd.). Byblis anlar sevgisinin dogadışı olduğunu, gene de dayanamaz, bir mektupla bildirir aşkını Kaunos'a. O da öfkeyle, tiksintiyle kınar bu aşkı, ikizini bir daha görmemek için kaçar yurdu Miletos'tan, gider, gider de Karia ile Lykia sınırında Kaunos kentini kurar. **Byblis** çıldırır, o da düşer yollara, deli gibi dolaşır Anadolu'yu boydan boya, rahat bulamaz hiçbir yerde. Sonunda yüksek bir kayadan aşağıya atar kendini, ama nympha'lar acır ona, kızı bir pınara çevirirler, pınar Byblis'in çağlayan gözyaşları gibi akar durur. Bu Ovidius'un anlatımı.

Başka bir anlatım işi tersine çeviriyor: Dogadışı aşka kapılan Byblis değil, Kaunos'muş. Kaunos bu yüzden sürülmüş, Byblis de bu yüzden çıldırmış ve asmış kendini. Adını iki kente vermişler: Biri Karia'da Byblis, öteki Fenike'de Byblos.

Bu öyküleri anlatanlar Kaunos şehrini görmemişlerdi herhalde, yoksa öykünün sonunu bambaşka biçimde getirirlerdi: Eski Kaunos şehrinin (bugünkü Köyceğiz Dalyanı'nın) önünde göz alabildiğine uzanan ve ancak oraları iyi bilen gemicilerin şaşırmadan aşa bildikleri bir sazlık vardır. Bu bataklık nasıl meydana geldi belli, Ege kıyılarındaki bütün limanlar gibi bir ırmağın taşıdığı millerle dol muştur, ama şair görüşüyle bu yol yol bat<ı gın Byblis'in tükenmez gözyaşlarıyla meydana geldiği düşünülemez mi? *(Kaunos)*.

Byzas. Bizans'ın kurucusu Byzas, tanrı Poseidon'la Keroessa'nın oğludur. Keroessa da Zeus'un İo'dan olan bir kızı. İo onu Bizans'a yakın bir yerde dünyaya getirmişti. Oğlu da şehri orada kurmuş ve Apollon ve Poseidon tanrılardan yardım görerek surlarla çevirmişti. Günün birinde Trakya kralı Haimos şehre saldırınca, Byzas onu teke tek savaşta yenmiş ve Trakya'nın içine kadar kovalamış. Kral yokken de Bizans İskitlerin saldırısına uğramış, kuşatılmış boydan boya. Bu kez de Byzas'm karısı Phidaleia kurtarmış şehri: Öbür kadınlarla birlik olup sürüyle yılan atmışlar düşman karargâhına, böylece çekilmelerini sağlamışlar.

C

Cacus. Vulcanus'un oğlu, ağzı ateş saçan üç başlı dev. Aventinus tepesinin bir mağarasında oturup komşu bölgeleri yağma ediyormuş. Herakles Geyoneus'u öldürüp sığırlarına el koyduktan sonra İtalya'ya gelince, Tiber nehrinin kıyısında uzanmış, kestiriyormuş. Yiğit uyurken, Cacus gelmiş, birkaç hayvanını aşırmış, iz bırakmamak için de sığırları kuyruklarından çekerek geri geri götürmüş. Herakles uyanınca işin farkına varmış. Mağaradaki hayvanların böğürmesinden, ya da başka bir anlatıma göre, kız kardeşinin Cacus'u ele vermesinden, Herakles mağaraya girmiş ve ateş alev saçan Cacus'u boğazlamış.

CamUla. Vergilius'un Aeneis destanında anlatılan Camilla efsanesi İtalya'nın halk masallarından esinlenmiş olsa gerek. Camilla Volsk'lar kralı Metabus'un kızıymış. Düşmanlarınca tahtından kovulan Metabus bebek yaşta olan kızını alarak kaçıyormuş ki, Latium'da küçük bir ırmağın kenarına gelmişler. Düşman da arkalarında ha yetişti ha yetişecek. Metabus çocuğu kalın kargısının ucuna bağlayıp karşı kıyıya atmayı düşündü, ama Diana'ya yakararak, bu işi başarırsa kızını ona adamaya söz verdi. Camilla'yı attıktan sonra kendi de yüzerek geçmiş ırmağı. İkisi de kurtulmuşlar. Kırlarda büyüyen Camilla güçlü kuvvetli bir genç kız olup Yunan Amazon'ları gibi avcı ve savaşçı olarak yetişmiş ve Aeneas'a karşı kahramanca savaştıktan sonra öldürülmüş.

Carna. Roma'nın kurulduğu kırsal bölgede yaşayan bir nympha. Roma'lılar Augustus çağına kadar Carna'ya kutsal bir ormanda tapınırlardı. Efsanesi şöyledir: Kız oğlan kız olan Carna, gününü avlanmakla geçirir, yanma erkek yaklaştırmazmış. Bir gönüllü çıktı mı, onu peşinden ormana sürükler, yolunu şaşırtırmış. Bir gün iki yüzlü tanrı İanus takılmış peşine ve saklandığı kayanın arkasında onu yakalayarak bozmuş kızlığını. Karşılık olarak da tanrısal bir güç vermiş ona: Evlerden her türlü uğursuzluğu defeder, özellikle yeni doğmuş bebekleri beşikte kanlarını emen kuşlardan korurmuş.

Ccrcs. Yunan bereket tanrıçası Demeter'in Latince karşılığı. "Topraktan bitmek" anlamına gelen bir kökten türemiş olan Ceres adı Latin'lerin de bu çeşit bir tanrısal varlığa çok eskiden beri tapındıklarını gösteriyorsa da, Yunanistan'dan gelme tanrıça onun izlerini silmiştir. Efsaneye göre, Etrüsk'ler yeni kurulmuş olan Roma cumhuriyetine saldırınca, şehirde kıtlık baş göstermiş, Roma'lılar da Sibylla kitaplarına danışınca, Demeter ve Dionysos kültünün Roma'ya alınması gerektiğini öğrenmişler. İ.Ö. 496 yılında bu iş olmuş ve Ceres tapınağı Aventinus tepesine kurulmuş *(Demeter)*.

Cupido. Yunan aşk tanrısı Eros'un Latince karşılığı. Adı, arzu anlamına gelir (Eros).

D

Daidalos. Kekrops, yani Attika'nın kral soyundan gelme olduğu söyleyen Atina'lı sanatçı. "Ustaca işlenmiş ya da işleyen" anlamına gelen adı, eli her sanata yatkın olduğu için kendisine verilmiş. Gerçekten de Daidalos hem mimar, hem heykeltıraş, hem de her türlü mekanik araçlar yapan ve Platon'un Menon adlı diyalogunda sözü geçen canlı heykelleri (Men. 97d) bile meydana getiren çok yönlü bir yaratıcıdır. Atina'daki işliğinde yeğeni Talos'la birlikte çalışırmış. Ne var ki günün birinde Talos ölü bir yılanın dişlerinden esinlenerek testereyi icat etmiş, bunu fena kıskanan Daidalos çırağını Akropol'den aşağı atarak öldürmüş. Davaya bakan Areopagos mahkemesi de Daidalos'u sürgüne mahkûm etmiş. Usta sanatçı Girit'e gidip kral Minos'un emrine girmiş ve onun İçin türlü işler görmüş: Bir boğaya âşık olan Pasiphae'ye içine girebileceği tahtadan bir inek yapmış *(Pasiphae),* Minotauros'u barındıracak Labyrinthos'u kurmuş, Theseus'un buraya girip çıkması için de Ariadne'ye bir yumak iplik kullaması fikrini vermiş. Theseus'un başarısında Daidalos'un parmağı olduğunu öğrenince Minos çok kızmış ve ustasını oğlu İkaros'la birlikte Labyrinthos'a kapatmış. Ama Daidalos oradan çıkmak çaresini de bulmuş: İkaros'la kendisine birer çift kanat yapmış, ikisi de böylece uçup gitmişler. Ikaros babasının sözünü dinlemediği için denize düştüğü halde, *(îkaros)* babası sağ salim Sicilya'nın Cumae şehrine inmiş ve kral Kokalos'un yanında saklanmış. Daidalos'u Sicilya'ya kadar kovalayan ve sonunda da bulan Minos gene usta sanatçının uydurduğu bir düzenle öldürüldükten sonra, Daidalos Kokalos'a olan şükran borcunu ona birbirinden güzel yapılar yapmakla ödemiş.

Daktyl'ler. "Daktylos" Yunanca parmak dernektir. Mitolojide ise bu adla anılan ve sayısı değişik olan birtakım cinlerin sözü geçer. Daktyloi, yani parmak cinleri çokluk İda'lı diye vasıflandırılıp Girit'li Zeus, anası Rhea, ya da Phrygia'lı tanrıça Kybele'yle ilişkili olarak gösterilirler. Efsaneye göre, Daktyl'ler beşltir ve doğuşları şöyle olmuştur.- Tanrıça Rhea, Girit'in Diktys mağarasında Zeus'u doğurmak için sancı çekerken, ellerini toprağa dayayarak ıkınmış ve topraktan doğum sancılarını hafifletecek güç almış. Sağ elinin toprak üstünde bıraktığı izden beş cin doğuvermiş, bunlar tepeden tırnağa silahlı olarak çıkmışlar ortaya ve çıkar çıkmaz da yeni doğan Zeus tanrının şerefine hora tepmeye başlamışlar. Daktyller sonraları tanrıça Kybele'nin hizmetine girerek, onun kültünde rol oynamışlar. Kaynaklarda bu cinler çeşitli alanlarda yararlı olarak gösterilirler: Kureta'lar ya da Korybant'lar gibi baştanrı ve anasının tapım ve gizemlerinde gürültülü rakslarıyla yer alırlar, ayrıca, adlarından da belli olduğu gibi elişlerinde yaratıcı olurlar; Daktyl'ler bir efsaneye göre madenlerin ve maden işlemeciliğinin bulucularıdır, bunun ötesinde de, çok önemli bir çığır açarak "heksametron" denilen vezni kurmuş olmakla ün salmışlardır. Bilindiği gibi, altı ölçülü destan vezni Homeros'un İlyada ve Odysseia'sında kullanılmakla Yunan şiirinin doğuşuna yol açmıştır, bu vezinse daktylos denilen bir uzun, İki kısa heceli ayak, yani ölçülerden meydana gelir. Bu vezne parmak vezni denmesi parmaklardaki bir uzun ve iki kısa boğumdan ileri gelmektedir. Ne var ki Ege'de meydana geldiği apaçık anlaşılan ve Yunan dilinin yapısına pek de uygun olmadığı gözle görülen bu vezin efsaneden de, arkeolojik buluntulardan da anlaşıldığı gibi Ana Tanrıça kültüyle sıkı sıkıya bağlıydı. Elin en ilkel insanlarda da büyü aracı olarak ne büyük bir değer taşıdığı öteden beri bilinirdi, ama Çatalhöyük'te meydana çıkarılan fresklerden bu simgenin ne kadar geriye gittiği, eski taş çağını bulduğu görülmüştür. Bu inanç ve simgesi kesintisiz bir evrimle Phrygia'lı Kybele ve Efes'li Artemis kültüne gelmiş ve orada hem tapımın temeli olan raks ve müziğin doğup gelişmesine, hem de dünyada çığır açacak bir şiir ölçüsünün yaratımına yol açmış olabilir. Halikarnas Balıkçısı'nın birçok eserlerinde önerdiği bu görüş bugüne bugün büsbütün kanıtlanmış değilse de, din tarihine de, yazın tarihine de ışık tutacak bir buluş olarak değerlendirilebilir. Buluşun doğruluğu nu pekleştiren kanıtlardan biri de bu vezinde

Ben ne bir dağlı ne bir çobanım
Oklarından sakınılmaz tanrıyım
Koca Zeus'tur babam
Geçmişi, bugünü, geleceği
Benimle bildi herkes, benimle bilir
Saz tellerine ben verdim seslerini
ilaçlar yaptım yabanıl otlardan
Ama bana çare değil şimdi hiçbiri
Kimden kaçıyorsun öyle sen
Asıl sensin benim avcım
Beni sen vurdun can evimden".
Tavşan koşuyor, durmadan koşuyordu
Ardında av köpeği ter içinde
Boynunu uzatmış, yetişmek üzere
Birinde umut vardı, birinde korku
Tavşan ensesinde nefesler duyuyordu
Çünkü ışık gibi saran tanrıyı
Sevinin kanatlarıydı.
Gücü kalmamıştı artık Defne'nin
Koşamıyordu kaçamıyordu
Sapsarı, yalvardı babasına
Pene'nin suları üstünde gezdirip gözlerini
"Cezasını çekiyorum güzelliğimin
Irmakların gücü de sen gibi tanrısalsa
Ne yap yap değiştir beni
Başka bir biçime koy baba".
Yalvarması daha bitmemişti ki
Bir gevşeklik sardı her yerini
Örtüldü göğüs yaprakla
Kolları, saçları dal oluverdi.
Avcı kollarına aldığı zaman
Kalbi çarpıyordu Defne'nin
Taze yaprakların altından.
Yazık dedi tanrı çok yazık
Saramadan yitirdim seni
Bari benim ağacım ol da
Yaprakların çelenk olsun kahramanlara
Ezgilerde, türkülerde anılsın bundan sonra
Yan yana adlarımız
Yazık dedi tanrı çok yazık.

Daphnis. Öldükten sonra tannlaştırılan Sicilyalı sığırtmaç. Çoban şiirinin kurucusu sayıldığı için, Theokritos da, Vergilius da onun adına şiirler yazdıkları gibi, Daphnis adını bu türün bir simgesi olarak da kullanırlar. Öyküsü şudur: Daphnis tanrı Hermes'le bir nympha'nın ogluymuş. Doğar doğmaz anası onu defne ağaçlarından bir koruluğa bırakmış, periler de alıp büyütmüşler, çoban olarak yetiştirmişler. Daphnis öyle güzel, öyle yakışıklıymış ki, nympha'lar da, kır tanrıları da tutkunmuş ona. Pan Daphnis'e kaval çalmasını öğretmiş, Apollon da şiir düzmesini. Sürülerini otlatırken Daphnis ya kaval çalar, ya da kendi uydurduğu türküleri çağırırmış. Ama genç yaşında canına kıymış. Nedeni de şu: Daphnis Nomia adlı bir çoban kızıyla sevişirmiş. Nomla'ya ömrü oldukça sadık kalacağına söz vermiş, ama kral kızı güzel çobanı bir gece sarhoş edip baştan çıkarmış, yatmış onunla. Öfkeye kapılan Nomia sevgilisinin iki gözünü kör etmiş. Daphnis de bir sürü dokunaklı yas türküleri çağırır, güzel dünyayı göremediğine bir türlü katlanamazmtş. Öyle ki, sonunda bir uçuruma atmış kendini ve ölmüş. Söylentiye göre, babası Hermes bir kayaya ya da bir pınara döndürmüş onu. Her yıl bu pınarın önünde sunular sunulurmuş bu çoban tanrıya.

Vergilius'un Beşinci Sığırtmaç türküsünde iki çoban Mopsus'la Menalcas şöyle anarlar Daphnis'i (Çan yayınları, 1. Z. Eyuboglu çevirisi):

Yok olmuş artık Daphnis, nympha'lar
Onun yürekler acısı ölümüne ağlamışlar,
Bir tek güdücü bile o acı günlerde
Sürmemiş boğalarını *ırmaklara,*
Soğuk sulara, ey Daphnis.
Evet, o günler ırmaktan ne bir yudum su içen,
Ne de bir tutam ot yiyen sürü olmuş
Otlaklardan.
Ey Daphnis, inlemiş o gün senin ölümüne
Afrika'nın aslanları bile.

Dardanos. Atlas'ın kızı Elektra ile Zeus'un oğlu (Tab. 16). Dardanos Samothrake (Semendirek) adasında kardeşi lasion'la birlikte yaşarmış, ama lasion ölüp adayı da su basınca, bir sal üstünde karşıki kıyıya, yani Anadolu toprağına göçmek zorunda kalmış. Orada kral olan Teuker iyi karşılamış onu. Teuker bölgenin en büyük ırmağı Skamandros'la en büyük dağı İdaia'nın ogluymuş. Dardanos'a Teuker kızı Batieia'yı vermiş ve öldükten sonra da tahtını. Dardanos kendi adını taşıyan bir şehir kurmuş - bugün Çanakkale'nin biraz ötesinde Troya yolunda Dardanos tepesi diye bu tepe gösterilir - ve ülkeye kral olduktan sonra bütün bölgeye Dardanos adı verilmiş. Dardanos böylece Troya kral soyunun atası olmuştur. Ayrıca Samothrake'den Kabir'ler *(Kabirler)* myster'lerini, giderek Kybele kültünü Phrygia'ya getirmiş olduğu söyle-

nir. Pallas heykeli olan Palladion'u Arkadya'dan çalarak Troya'ya yerleştiren de oymuş derler. Dardanos soyunun gelişmesi İlyada'da Aineias'ın ağzından şöyle anlatılır (İl. XX, 215 vd.):

Bulut devşiren Zeus ilkin baba oldu
Dardanos'a,
Dardanos kurdu Dardanie'yi,
O zamanlar kutsal tlyon yoktu,
ölümlü insanların büyük şehri
yoktu ovada.
Dardanos'lular çokpmarlı lda'nm
eteklerinde otururdu.
Dardanos'tan Erikhtonios doğdu,
kral oldu,
en varlıklı adamı oldu ölümlü insanların.
On bin kısrağı otlardı çayırlarda,
sevinirlerdi körpe taylarına bakıp.
Boreas, otlarken gördü onları, vuruldu,
bir at oldu kara yeleli, bindi kısraklara,
kısraklar gebe kaldı on iki tay doğurdular,
taylar bereketli tarlada hoplayıp zıpladılar,
koştular başakların tepesinde, başaklara
dokunmadılar,
dört döndüler denizin engin sırtında,
alacalı köpükler üstünde dört döndüler.
Erikhtonios'tan Tros doğdu, Troya'ltların
kralı.
Kusursuz üç oğlu oldu Tros'un da:
llos, Assarakos, tanrıya *denk Ganymedes.*
En güzeliydi Ganymedes ölümlü insanların,
tanrılar kaçırdı onu Olympos'a,
Zeus'a şarap sunan olsun diye,
dediler güzelliğiyle yaşasın tanrılar
arasında,
llos'un oğlu kusursuz Laomedon'du.
Tithonos'la Priamos doğdu Laomedon'dan.
Lampos, Klytios, Ares'in dölü Hiketaon
doğdu.
Assarakos'un oğlu Kapys, Kapys'in oğlu
Ankhises'ti.
Ankhises'ten ben doğdum, Priamos'tan
Hektor doğdu.
Övünürüm bu soydan, bu kandan olmakla.

Deianeira. Deianeira Kalydon kralı Oineus'la Althaia'nın kızı ve Meleagros'un kız kardeşidir. Asıl babası Oineus değil de, bir ara Kalydon sarayında misafir kalan Dionysos'muş. Deianeira kardeşi Meleagros gibi yiğit bir kızdır, savaş arabasını ve silahlarını kullanmasını bilirmiş. Deianeira'nın acı öyküsünü Sophokles "Trakhis Kadınları" adlı tragedyasına konu etmiştir.

Herakles Hades'e inişinde Meleagros'un gölgesine rastlar, Kalydon avında can veren yiğit ona kız kardeşi Deianeira ile evlenmesini salık verir. Herakles de yeryüzüne döndüğünde güzel kıza gönül verir, ama onu alabilmek için önce Akheloos ırmağıyla dövüşmek zorunda kalır *(Akheloos)*. Sonra Deianeira ile evlenir ve Hyllos adlı bir çocukları olur. Yiğit bir süre sonra karısı ve oğluyla Kalydon'dan ayrılır. Yolda derin bir ırmağı geçmeleri gerekir, at adam Nessos'a rastlarlar, Nessos ırmağı geçirmek için Daianeira'yı sırtına alır, o sırada kadına yanaşmak ister. Karısının çığlıklarına koşan Herakles at adamı Lerna canavarının kanına batırdığı zehirli oklarından biriyle vurur. Nessos can çekişmekteyken Deianeira'ya yarasından akan kanı alıp büyü gibi kullanmasını öğütler. Bu iksirle kocasının sevgisini her zaman için koruyabileceğini söyler. Trakhis'e varırlar, Herakles Deianeira ile Hyllos'u oraya bıraktıktan sonra başka işlere koşar. Bir ara Oikhalia kralı Eurytos'u yener, kızı lole'yi tutsak olarak alır ve Deianeira'nın yanma gönderir. Zaferini kutlamak için de karısından yeni bir gömlek ister. Kocasının tutsağı olan güzel Iole'ye âşık olduğunu ve kendisini onunla aldattığını haber alınca Deianeira korkunç bir öfkeye kapılır, kıskançlık içini kemirmeye başlar, o sırada Nessos'un büyülü kanı aklına gelir, yeni gömleği bu iksire batırarak Herakles'e gönderir. Yiğit onu sırtına giyer giymez gömlek derisine yapışır ve korkunç acılarla yakmaya başlar. Gömleği çıkarayım derken, derisi de yüzülür. Bu dayanılmaz işkenceye son vermek için Herakles Oita dağında bir odun yığını hazırlatır, kendini alevlerin içine atar. Deianeira da duyduğu pişmanlığa dayanamaz, canına kıyar. Trakhis'te mezarı varmış, gelen gidene gösterirlermiş *(Herakles)*.

Deimos. Savaş tanrı Ares'in yanından ayrılmayan Deimos'la Phobos dehşeti, panik, korku ve onun sonucunda meydana gelen bozgunu simgeiendirirler. Hesiodos bu iki tanrıyı şöyle tanımlar (Theog. 933 vd.) *(Ares, Âphrodite):*

Bu arada kalkan delen Ares'le
Kıbrıslı Tanrıça Âphrodite'nln
birleşmesinden

iki çocuk doğuyodu, Phobos'la Deimos,
Bozgun ve korku yaratan tanrılardır bunlar.
Belalı, korkunç savaşlarda bu tanrılar
iter kakarlardı ordu birliklerini
Yakıp yıkıcı Ares'in yardımıyla.

Deioneus. îksion'un karısı olan Dia'nın babası. Deioneus kızını İksion'a verdikten sonra kendisine sunulması gereken armağanları isteyince, İksion onu ateş dolu bir kuyuya atıp öldürmüş *(İksion)*.

Deiphobos. Priamos'la Hekabe'nin oğlu (Tab. 16). Troya savunmasında yiğitçe çarpışan savaşçılardan biridir. Gözü pek ve akıllı olduğu için Hektor kardeşleri arasında en çok onu sever, ona güvenir ve bunun içindir ki tanrılar, özellikle Athena Hektor'un ölümünü sağlamak için onu araç olarak kullanırlar. Akhilleus'la Hektor ölüm-kabm savaşına girişmişlerdir ki, tanrılar Hektor'un öleceğine karar verirler. Athena yeryüzüne iner ve önce Akhilleus'a görünüp kendisiyle birlikte çarpıştığını, Hektor'u gidip kandıracağını söyler, sonra Deiphobos'un kılığına girerek Hektor'a yaklaşır (İl. XXII, 226 vd.).

Deiphobos kılığında Athena birkaç parlak sözle iyice kandırır Hektor'u o da, güvenle saldırır düşmana, atar kargısını (İl. XXII, 289 vd.).

Bundan sonraki sahne İlyada'nın en dokunaklı, insanca değeri en yüksek olan sahnesidir. Deiphobos'un adı geçmez artık İlyada'da. Ama sonraki efsaneler Paris öldükten sonra, onun Helene için Helenos'la yarışmaya girdiğini, kadını kazanıp aldığını, onunla evlendiğini, sonra da Troya düşünce Odysseus'la Menelaos'un onun evine birlikte saldırdıklarını, kendisini öldürüp bedenini paramparça ettiklerini anlatırlar. Homeros'un en güzel, en temiz kişilerinden birini kirletip lekelerler böylece. Biz onlara kulak vermeyelim, bizim için Deiphobos İlyada'nın Deiphobos'u kalsın, yani kaderin elinde oyuncak olup en sevdiği ağabeyisine kıyan trajik bir kişi.

Deipyle. Adrastos'un kızı, Tydeus'un karısı, Diomedes'in anası (Tab. 23), (Adrcrstos, *Tydeus)*.

Deipylos. (1) İlyada'da adı bir kere geçen Akha'lı bir savaşçı. Sthenelos'un arkadaşı.

(2) Troya'nın savaş sonrası efsanelerinde uydurulan bir kişi. Deipylos, Trakya kralı Polymestor'un Priamos'un büyük kızı İlione'den olan ogluymuş. Ama kral Priamos en küçük oğlu Polydoros'u ablasına emanet etmiş ki, Troya'ya bir şey olursa onu korusun diye. İlione kendi oğlu Deipylos'la kardeşi Polydoros'u karıştırmış ki, miras Polydoros'a değil de Deipylos'a kalsın. Ne var ki, Troya düşünce, Agamemnon Polymestor'dan Polydoros'u öldürmesini istemiş, Trakya kralı bunu yapmış, ama Polydoros'u öldürdüğünü sanarak kendi oğlunu öldürmüş. Bir gün Deipylos, yani Polydoros, Delphoi kehanetine başvurunca, kâhin ona yurdunun yanıp yok olduğunu, anasıyla babasının da öldüğünü bildirmiş, îlione'den gerçeği öğrenen Polydoros ablasını kocası Polymestor'u kör edip öldürmeye zorlamış. Polydoros üstüne İlyada'da bambaşka bir öykü anlatılmaktadır *(Polydoros, Polyrnestor, Hekabe)*.

Delos. Efsaneye göre, Poseidon günün birinde yabasıyla denize vuracak olmuş, vurduğu yerden bir parça toprak, bir ada çıkıvermiş. Ama yalın kayalıkmış bu ada, üstünde bir ot bile bitmezmiş, üstelik de denizlerde yüzer, dalgalarla oradan oraya sürünürmüş.

Gel zaman, git zaman tanrıça Leto doğuracak bir yer aramış *(Leto, Apollon, Artemis)*. Zeus'tan gebe kaldığı için, Hera'nın hışmına ugramışmış, bu yüzden de hiçbir yer onu barındırmak istememiş. Trakya'da Athos, Anadolu'da İda dağlarına, İmbros, Lesbos, Samos adalarına, Miletos ve Knidos şehirlerine başvurmuş, ama ne dağ, ne ada, ne şehir, hiçbiri almamış Leto'yu Hera korkusundan. Derken Leto gitmiş, gitmiş, karşısına bir yüzen ada çıkmış, ona seslenmiş, demiş ki - Deloslu Apollon'a Homerik hymnos'ta modern denebilecek turistik bir görüşle diyor ve ant içiyor ki - ada doğumuna izin verirse, oraya öyle bir tapınak yaptıracak ki, bütün geçimini dünyanın dört bucağından bu tapınağa gelecek olan gezginlerden, yakarışlardan çıkarabilecek. Ve adada doğuyor Apollon'la Artemis. Ne var ki dokuz gün, dokuz gece sancı çekiyor Leto, bütün tanrıçalar başında bulunduğu halde doğuramıyor bir türlü, ta ki Hera'nın Olympos'ta alıkoyduğu kızı

ebe tanrıça Eileithyia yardıma gelsin. O gelince, onuncu günü dünyaya geliyor ikiz tanrılar. Ondan sonra da Delos'a "parlak" anlamına gelen adı verilir ve Zeus onu toprağın dibine mıhlar, Kyklad takımadalarından biri oluverir. Ve hymnos dört yılda bir Delos'ta kutlanan Apollon törenlerini şöyİe anlatır:

Nice tapmakların oldu, nice kutsal
koruların oldu;
yüce dağ başları senin oldu, ovalara bakan
dağ başları,
senin oldu denize dökülen nice ırmaklar;
ama gönlünü sevindiren ver, *ey* tanrı
Delos'tu asıl.
Orada toplanırlar uzun etekli tyonya'lılarm
senin,
kadınlarını ve çocuklarını getirirler
ilanlarında.
Sonra başlanır oyunlara,
sana bağlı olanlar gelirler ziyaretine,
yumruk, ezgi, dans yarışmaları sunarlar.
Onları oyunlarda gören sanır
ölümsüzdürler.
Sanki onlar için zaman denen şey yok, yaş
yok.
Kim görse bu erkekleri, bu *güzel kuşaklı*
kadınları,
hızlı gemilerini ve bütün varlıklarını kim
görse onların,
seuinç *ve coşkuyla dolar yüreği.*

Demeter. Homeros destanlarında "güzel saçlı kraliçe", "güzel örgülü Demeter" diye anılan toprak ve bereket tanrıçası Demeter (adını "Ge-meter" toprak ana olarak açıklayanlar vardır) Hesiodos'a göre Kronos'la Rheia'nın kızı, ikinci tanrı kuşağındandır (Tab. 5). Rheia'nın ilk kızı Hestia'dan hemen sonra doğmuştur. Öyküsünü kısaca şöyle anlatır Hesiodos (Theog. 911 vd.):

Demeter'in de yatağına girdi Zeus.
Canlıları doyuran, tarlalar tanrıçasının.
Ak kollu Persephone'yi doğurdu Demeter,
yeraltı tanrısı Aidoneus
kaçırdı onu anasının koynundan
ve bilge Zeus bıraktı kızını ona.

Demeter ekinleri ve özellikle buğdayı simgeler, onun tek efsanesi mevsimleri simgeleyen bir efsanedir. Bu efsane Yunan dünyasının daha çok buğday üreten bölgelerinde gelişmiş, tutunmuştur. En çok tapıldığı yerler Eleusis ve Sicilya ovalarıdır, ama tapımına Girit'te, Trakya'da ve Peloponnesos'ta rastlanır.

Demeter tapımında da, efsanesinde de kızı Persephone'den ayrılmaz. Kimi zaman "Kore" (genç kız) adıyla anılan Persephone ile Demeter'e "iki tanrıça" denir. Persephone'nin Aidoneus, yani yeraltı tanrısı Hades tarafından kaçırılması Demeter kültünün de merkezindedir, tanrıçanın Eleusis'te kutlanan myster'lerinde de bu efsanenin derin sırlarına ermekle Demeter erenleri arasına karışılırdı.

Bu efsaneyi E. Peterich'in "Küçük Yunan Mitologyası"nda (M. Eg. B. yayınları, çeviren S. Baydur) anlatıldığı gibi alalım:

"Persephone bir gün oyun arkadaşlarıyla birlikte çayırda çiçek toplarken birdenbire yer yarılmış, tanrı Hades arabasıyla dışarı çıkagelmiş, kızı yakaladığı gibi kaçıp gitmiş. Ümitsizlikten ne yapacağını bilmeyen tanrı ana, kızını araya araya bütün dünyada dolaşmadık yer bırakmamış. Sonunda her şeyi gören ve bilen güneş tanrı Helios Kore'nin bulunduğu yeri söylemiş. Bunun üzerine Demeter Olympos'tan kaçmış, yüreği sızlayarak ıssız bir yere çekilmiş. Onun küsmesiyle toprağın bereketi kalmamış, insanlar kıtlık tehlikesine uğramışlar. Zeus boşuna onu barıştırmaya çalışmış, boşuna Hades'ten kızı geri vermesini istemiş: Tanrı kadın yalvarmalara kulak vermiyor, kendisine Hades'in sunduğu nar meyvesini yemiş olan Persephone bu sevgi büyüsüyle yeraltı hakimine bağlanmış bulunuyormuş. Bütün yalvarmalarının boşa gittiğini gören Zeus, Persephone'nin yılın üçte ikisini yani çiçek açma ve meyve zamanını, anası Demeter'in, geri kalan üçte birini, yani kışı da kocası Hades'in yanında geçirmesini kararlaştırmış. Böylelikle toprağa yeniden bereket gelmiş.

Sıkıntılarla dolu bu dolaşmaları sırasında Demeter bir kocakarı kılığına girmiş olarak Eleusis kralı Keleos'un evine uğramış. Kralın karısı Metaneira karşısındakinin tanrı olduğunu anlayamamış. Demeter'e oğlu Demophon'u bakmak, büyütmek üzere vermiş. Demeter bir tanrı besliyormuş gibi çocuğu nektar ve ambrosia ile beslemiş. Bir gün Metaneira sütnineyi çocuğu alevler içine tutarken yakalamış. Çok korkmuş olan kraliçeye tanrıça kim olduöunu söylemiş, büyük bir İşi bozdu-

ğunu bildirmiş: Demophon alevler içinde bütün dünya bağlarından kurtulup temizlenerek tanrı olacakmış; şimdiyse bir ölümlü olarak kalmış.

Başka masallara göre, Demophon'un erkek kardeşi Triptolemos tanrının evlatlığıymış. Triptolemos kanatlan bulunan sihirli bir arabayla bütün dünyayı dolaşıyor, insanlara tarla bakımını ve Demeter tapımını öğretiyormuş. Anlatıldığına göre, tanrı kadının kendisi Keleos'la oğullarına Eleusis'teki Demeter tapınağını kurmak öğüdünü vermiş. Bu tapınağın mysteria denilen gizli tapımı bütün eskiçağ boyunca büyük bir saygı görüyordu" *(Eleusis, Keleos, Metaneira, Triptolemos)*.

Demeter'in İasion adlı bir ölümlüyle macerası da anlatılır. Bu macera tanrıçaların ölümlü erkeklerle sevişmelerine bir örnek olarak gösterilir (Od. V. 125) ve İasion'dan zenginliği, bolluğu simgeleyen Plutos adlı bir oğlu olur *(İasion, Plutos)*.

Atina'da her ekim ayında yalnız kadınların katıldıkları "Thesmophoria" bayramı kutlanır ve iki tanrıçaya da "thesmophoriai" yani yasa getiren, insanlara doğal yasaları öğreten tanrıçalar denirdi. Aristophanes "Thesmophoria Bayramını Kutlayan Kadınlar" adıyla bir komedya yazarak, kadınların nasıl bu gizli törenler sırasında kadın düşmanı Euripides'i suçladıklarını sahneye koymuştur.

Roma'lılann tapındıkları Ceres Demeter'den pek farklı değildir. Oysa Demeter'le Anadolu'nun bereket tanrıçası Kybele arasında hemen de hiçbir ilişki kurulamaz.

Demeter'e yazılmış birçok övgüler vardır. Bunların en önemlilerinden biri Homerik denilen bir hymnos'tur, biri de İskenderiye'n şair Kallimakhos'tandır.

Demodokos. Bunca bin dizelik Homeros destanlarında öylesine usta bir ya da birkaç ozanın sesini, sözünü dinler de, bir tekinin adını öğreniriz yalnızca, o da Demodokos'tur. Demodokos Phaiak kralı Alkinoos'un sarayında görevli ozandır. Adından da belli olduğu gibi demos; halkla ilişkilidir. Bu, ozan, halka söyler, halktan saygı görür; değerlidir, halkın saydığı ve sevdiği bir kişidir. Odysseus kendisi şöyle tanımlar ozanı (Od. VIII, 478 vd.):

Ozanlar saygı görürler ve değerli bilinirler
bu yeryüzünde yaşayan tekmil insanlar
arasında,
çünkü Musa öğretmiştir onlara ezgi
söylemeyi,
Musa çok sever ozanlar soyunu.

Kral Alkinoos da hiçbir şöleninden eksik etmez onu, şölene oturulacak mı, hemen çağırır (Od. VIII, 44 vd.).

Gelince altın çivili bir koltuQa oturturlar ozanı, yemek dolu bir masa çekerler önüne, sazını asarlar başının üstünde bir çengele ve şölende, oyunda, bedenin de, ruhun da devineklerini yöneten bu ozandır (Od. VIII, 261 vd.).

Ozan Demodokos birkaç kez sahneye çıkıp ezgi söyler. Odysseia'da, Ares'le Aphrodite'nin aşklarını söyler (Od. VIII, 267 vd.), ve Troya savaşını söyler, destanlık yiğitleri anar, o sıra Odysseus duygulanır, kimliğini açığa vuracak bir dilekte bulunur, şöyle der ozan (Od. VIII, 487 vd.):

Daha çok sayarım, Demodokos, seni tekmil
ölümlülerden.
Sanatı ya Musa öğretti sana, ya da Apollon.
Ne güzel söyledin Akha'larm destanını,
olduğu gibi,
neler yaptıklarını ne güzel söyledin,
nelere katlandıklarım, neler çektiklerini.
Haydi şimdi geç başka bir konuya,
şu tahta at olayını anlat şimdi bize,
Athena'nm yardımıyla Epelos yapmıştı onu
hani,
getirmiş Akropolis'e dayamıştı tanrısal
Odysseus da kurnazca,
llyon'u yıkacak adamlarla doluydu içi.
Anlatabilirsen bunları, getirip bir biçimine,
bundan böyle tekmil insanlara ben de
diyeceğim ki:
Tanrı sevdi onu, tanrısal bir şiir bağışladı
ona.
Odysseus'un da yiyordu içi içini,
yanaklarım ıslatıyordu kirpiklerinden sızan
yaşlar...

Yalnız Alkinoos farkına vanr Odysseus'un ağladığının, susturur ozanı ve sorar konuğuna niçin acı gözyaşları döktüğünü "dinlerken Argos'luların ve İlyon'un başına gelenleri".

Odysseus da işte o zaman başlar Odysseia' yi, yani geçirdiği bütün serüvenleri anlatmaya.

Demodokos Odysseia destanının en sevimli, en ışıklı bir kişisidir. Homeros'un kendisi midir? Kör ozan üstüne nice söz söylendi, nice mürekkep döküldü. Homeros kör müydü, değil miydi diye tartışıldı. Okuyucu kendi duygu ve izlenimine göre karar versin, ben bugüne dek okuduğum bunca yapıtların hiçbirinde şair Homeros'un gözü gibi *gören göz* görmedim.

Demophon. *Bkz. Demeter.*

Deukalion. (1) Soylar mythos'unda Hesiodos tunç soylu insanların kendi elleriyle yok olduklarını, ad bırakmadan öbür dünyaya göçüp Hades'in karanlıklarına gömüldüklerini söyler, ama bunun nasıl olduğunu anlatmaz. Tufan sözü ve kavramına rastlanmaz en eski Yunan kaynaklarında. Ne var ki Yunan mythos'unun Tufan kahramanları Deukalion'la Pyrrha'nın, insanlığın başına gelen yıkımlarının kaynağında bulunan Prometheus ve Epimetheus soyundan olmaları (Tab. 3) hesiodos'un Sümer, Babil ve Samî kaynaklarından bazı efsaneleri alıp, bazılarını almadığını gösterir. Yunanlıların Tufan efsanesi daha sonraki bir çağda, belki Tesalya'da uydurulmuş ve kahramanları Deukalion'la Pyrrha Prometheus-Pandora mythos'una bağlanmış olabilir. Bu efsane Hellen ırkının atasını kurma işine de yaramış, şöyle ki Tufan'dan kurtulan Deukalion'la Pyrrha'nın bir oğlu olur, adı Hellen, onun da üç oğlu olur: Doros, Ksuthos ve Aiolos. Doros'la Aiolos doğrudan doğruya Dor ve Aiol ırklarının atası, Ksuthos ise çocukları Akhaios'la Ion yoluyla Akha'ların ve İon'ların atası olur (Tab. 20; *Tufan, Hellen).*

(2) îlyada'da adı geçen bir Deukalion daha vardır: Girit kralı Minos'la Pasiphae'nin oğlu ve Troya savaşına katılan Meriones'in dedesidir *(Meriones).* Theseus'un dostu olan bu Deukalion Kalydon avında da bulunmuş.

Devler ve Tanrılar Savaşı (Titanomakia). Hesiodos Olympos tanrılarına kadar birbirini izleyen soyları, kuşakları, saydıktan sonra, şöyle der (Theog. 630 vd.)-.

Titan *tanrılarla Kronos oğulları*
ki birileri, mağrur Titanlar, Othrys'de,
öbürleri, tüm nimetleri verenler,
Olympos'un tepesinde oturanlar,
uzun zamandan beri savaşıyorlardı
güçlü saldırılarla birbirlerine girerek.
Yürekleri hınçla dolup taşarak
tam on yi/ cenkleşti durdular,
bitip tükenmek bilmiyordu bu kavga,
belli değildi kimin kazanacağı.

Demek ki Zeus Kronos'u yenmekle egemenliği hemen ele alamadı, Olympos' kıların saltanatı ancak kendilerinden önceki kuşakla on yıl süren bir savaştan sonra kurulabildi. Bu başarının da ancak Yüz Kollu Devlerin yeraltındaki hapislerinden çıkarılmalarıyla sağlanabildiği belirtilir. Othrys'le Olympos ikisi de Thessalia'nın birer yüksek doruğudur. Bu iki dağın tepesinden sürdürülen savaş Theogonia'nın en renkli, en devinekli sahnelerindendir (Theog. 666-735):

Ogün *tanrı ve tanrıça hepsi*
azgın bir cenk havası estirdiler,
Hepsi, Titan tanrıları, Kronos oğulları
ve Zeus'un gün ışığına çıkardığı
güçlerine dayanılmaz azgın devler,
Her birinin yüz kolu vardı onların
omuzlarında heybetle savrulan,
her birinin elli de kafası vardı
güçlü bedenlerinin omuz başlarında.
Dikildiler Titan'lara karşı korkunç savaşta
koca ellerinde yalçın kayalarla.
Titan 'lar da atılıyordu şevkle sıra sıra,
her iki taraf gösteriyordu var gücünü.
Çevrede sonsuz deniz homurdanıyordu,
Toprak kükredi birden gür sesiyle,
engin gökler yankılanıp inildedi
ölümsüzlerin saldırıları altında,
koca Olympos sarsılıyordu temelinden,
ağır bir deprem iniyordu Tartaros'a kadar
karışarak gümbürtüsüne korkunç
saldırışların
savrulan kayaların, gürzlerin.
Haykırışlarla yüklüydü atılan her şey,
iki tarafın birbirine karışan sesleri
yükseliyordu yıldızlı göklere kadar,
korkunç bir kargaşaya dönerken
boğuşmaları.
Zeus da artık tutmaz oldu öfkesini.
Yüreği dolar dolmaz öfkesiyle
bütün gücünü salıveriyordu ortaya.
Şimşekler saçıyordu gökten ve
Olympos'tım.
gürbüz elinden fırlayıp uçuyordu yıldırım

gök gürültüleri arasında parıl parıl,
sallayıp savuruyordu kutsal alevi
gittikçe sıklaşan şimşekleriyle.
Dört bir yanda, çatır çatır yanıyordu
canlılara can veren Ana Toprak,
bar bar bağırıyordu ateş alan ormanlar,
kaynıyordu karalar ve ekinsiz denizler,
yakıcı bir soluk sarıyordu yer oğlu
Titan 'lan
koskaca alevler karışırken bulutlara;
ne kadar güçlü de olsa Titan tanrılar
kamaşıyordu gözleri şimşek ve
yıldırımlardan,
akıl almaz bir azgınlık sarmıştı evren
boşluğunu,
gözlerin gördüğü, kulakların işittiği
göklerin yerle çarpışmasından doğabilecek
görüntülere ve seslere benziyordu.
Daha büyük olamazdı gümbürtü.
Biri çökerken öteki üstüne düşse onun.
Böylesine büyüktü gümbürtüsü
birbiriyle cenkleşen tanrıların.
Rüzgârlar da karışıp bu kaynaşmaya
savuruyorlardı sarsılan toprağı
karıştırıp birbirine tozları,
şimşekleri, yıldırımları, gümbürtüleri,
büyük Zeus'un bu savaş silahlarını.
Bir yandan öbür yana taşıyorlardı
savaşların bağırış çağırışlarını.
Yamandı gümbürtüsü bu korkunç savaşın
ve yamandı gözlere sığmayan görüntüleri.
Derken, herkes hışımla birbirine girmişken
savaş duraklayıverdi birdenbire.
Ama ön saftaki Kottos, Briareus, Gyes,
savaşa doymayan bu yüz kollu devler
azdırdılar yeni baştan savaşı:
Üç yüz taş birden fırladı
bu devlerin güçlü kollarından.
Kapkara saldırılarla ezdiler Titanları,
yol yol toprağın altına tıktılar onları,
vurdular zincire yendiklerini
ve gökler ne kadar uzaksa topraktan
toprağın o kadar altına gömdüler onları.
Bir örs gökten düşse dokuz gün, dokuz gece
ancak onuncu günü varabilirdi yeryüzüne
ve tunç bir örs düşse yeryüzünden ancak
dokuz gün, dokuz gece sonra varabilir
Tartaros'a.
Tunçtan bir duvar çevirmiştir orayı,
üç kat karanlık sarar dar boğazını,
üstünde kökleri bitegelmiştir toprağın,
ve ekinsiz, uçsuz bucaksız denizin.
İşte orada saklıdır Titan lar karanlıkta
bulutları toplayan Zeus'un istemiyle.
Güçleri yetmez çıkmaya oradan
Poseidon kapamıştır tunç kapıları,
dört bir yanda yükselir duvarları.
Kalkan tutan Zeus'un buyruğuyla
durur orada sadık birer bekçi gibi
Gyes, Kottos ve coşkun yürekli Briareus.

Dia. Deioneus'un kızı, İksion'un karısı *(İksion).*

Diana. Erken çağlardan beri Yunan Artemis'iyle bir tutulan İtalya'lı bir tanrıça. Diana'nın Roma'da anlatılan efsaneleri Yunan Artemis'inden esinlidir. Orestes İtalya'ya Tauris Artemis'ini getirmiş ve Nemi'ye yerleştirmiş. Gerçekten de Latium'un bu şehri çevresinde bir göl, kutsal bir koru ve Diana'nın bir tapınağı vardı. Tauris'te olduğu gibi burada da tanrıçaya insan kurban edilirdi. Tapınağa başrahip olabilmek için kendinden önceki başrahibi tanrıçaya kurban etmek gerekirmiş bu tapınakta. Başka bir efsaneye göre, tanrı Asklepios'un dirilttiği Hippolytos Artemis'e kaçırılıp İtalya'ya getirilmiş ve Virbius adıyla tanrıçanın kültüne girmişti.

Roma'lıların gözünde Diana avcı tanrıça değil de, daha çok Apollon'un kardeşi bir ışık tanrıçası sayılırdı *(Artemis).*

Dido. Kartaca kraliçesi Dido'nun efsanesi Vergilius'un "Aeneis", destanına dokunaklı bir sevda romanı olarak girmezden önce de vardı ve şöyle anlatılırdı: Fenike kenti Tyros'un kralı iki çocuk bırakarak ölmüş, biri kızı Elissa, öbürü oğlu Pygmalion. Babası öldüğü zaman Pygmalion çocukmuş, ama halk onu krallığa seçmiş, amcası Sicharbas'ı da naip olarak saptamış ve Elissa'yı onunla evlendirmiş. Ne var ki Pygmalion amcasının definelerine göz dikerek Sicharbas'ı öldürtmüş. Bu korkunç durum karşısında Elissa Tyros' tan göçmeye karar vermiş ve yanına kentin ileri gelenlerinden bir grupla Sicharbas'ın definesini de alarak denize açılmış. Yolda giderken gemiden ağzına kadar dolu torbalar atıyorlarmış denize. Dido bu torbaların içinde Sicharbas'ın altınları olduğu kanısıyla kardeşini aldatmaya girişmiş, oysa torbalar kumla doluymuş. Göçmenler, gide gide Afrika'nın Libya kıyılarına varmışlar ve orada karaya çıkmışlar. Önce Kıbrıs'a uğrayıp Aphrodite tapınağından seksen genç kız kaçırarak kendilerine eş edinmişler. Libya yerlileri Elissa ile

adamlarını iyi karşılamış, bir öküzün pöstekisine sığacak kadar toprağı seçip oraya yerleşebileceklerini söylemişler. Elissa da bir öküz derisini öyle ince şeritler halinde kesmiş ki, epey bir toprağı elde edip oraya bir kent kurmaya koyulmuş. Bu kent sonradan Kartaca diye anılacak Roma'nın düşmanı, büyük Afrika kentidir. Elissa orada kraliçe olur, ne var ki yöre krallarından biri ona talip çıkar, evlenmek ister. Elissa bu isteği tiksintiyle karşılar, ama komşu krala karşı koyamayacağını bildiği için, üç aylık bir düşünme süresi ister, o sırada ölen kocasının ruhunu yatıştıracağını söyler. Üç ay sonra da bir odun yığınının üstüne çıkarak kendini diri diri yakar.

Vergilius'un bu efsaneyi kullanarak yarattığı öykü şöyledir: Elissa'nın adı Dido'ya çevrilir, Sicharbas Sychaeus olur. Destan, Aeneas'm Kartaca topraklarına ayak basmasıyla başlar, kentini kurmakta olan kraliçe Troya'lı kahramanı görür görmez çarpılır, tanrıça Aphrodite'nin düzenlerine kurban gider. Aşkı ona her şeyi unutturur, Vergilius kraliçenin Aeneas'a Troya savaşını nasıl anlattırdığını uzun uzadıya gözümüzün önüne serdikten sonra, bir av sırasında fırtına ve doludan kaçan Troya'lı kahramanla Kartaca'lı kraliçenin nasıl bir mağaraya sığınıp orda Eros'un oklarına dayanamadıklarını, büyük bir aşk harlayışıyla birbirinin olduklarını anlatır. Hemen Fama diye bir tanrıça çıkar ortaya, dedikoduyu simgeleyen, bu Fama gider dünyanın dört bir yanına yayar haberi, Dido'nun Aeneas'la seviştiği haberini; Zaman geçer, Dido aşkını kız kardeşi Anna'ya açar, bu sırada komşu kral İarbas Dido'nun bir yabancıyla sevişmesini rezalet sayarak Dido'yı sıkıştırır. Tanrılar da Odysseia misali araya girerler ve Aeneas'a haberci gönderirler ki, kaderi Dido'nun yanında keyif sürmek değil, İtalya'ya gidip yeni bir kent, bir devlet kurmaktır. Aeneas boyun eğer, gizlice kaçmaya hazırlanır, Dido farkına vanr, aralarında sert bir tartışma, büyük bir kavga kopar, kraliçe sevgilisini alıkoyamayacagını anlar ve canına kıymayı göze alır; bir odun yığını hazırlatır, Aeneas'la birlik, beraberliklerini yansıtan ne varsa hepsini oraya yığar, gece yarısı gene tanrıların dürtüsü üzerine Troya'lılar yelken açtıklarında, Dido gidişlerini gözler, sonra kılıcının üstüne atılarak kendini öldürür. Böylece hazırlanan odun yığını ölüsünün yakıldığı odun yıgmı olacaktır. Uzaklaşan Aeneas ufukta sevgilisininin yanan mezarından yükselen dumanları görür. Bu serüven Latin şairinin en güzel, en içli dizeleriyle dile gelmiştir. Anna diye anılan kız kardeşi belki de ilerde Anna Perenna adıyla tapılan Roma tanrıçasıyla bir tutulabilir *(Aineias, Anna Perenna)*.

Didyma-Didymeion. İonya'nın en büyük kenti Miletos'un Didyma denilen yerde kurduğu Apollon tapınağına "Didymeion" denirdi. İlkçağ yazarları bu adın kaynağım vermiyorlar; ikiz tapınak, ya da ikizler tapınağı anlamına gelen bu ad, iki doruklu bir dağdan, ya da tanrı Apollon'un sevdiği ikizlerden gelmedir diyenler var. Oysa Didym-kökü Yunanca değil, Anadolu'nun yer adlannın çoğu gibi, Yunan öncesi bir zamandan kalma olsa gerek. Nitekim Apollon'a - Apollon adı da Yunanca değil, onu Yunan diline bağlamak amacıyla yapılan bütün açıklamalar yetersizdir - Greklerin Anadolu'ya gelmesinden önce tapındırdı herhalde Didyma'da.

Pers savaşlarından sonra İonya'nın yeniden kalkınmasıyla Miletos Didyma tapınağını bir daha kurmak ve bilicilik merkezini canlandırmak yoluna gider. Bu iş çok büyük çapta tutulur: Mimar olarak, Efes'te yanan Artemision'u yeniden yapan Panionios'la Milet'li mimar Daphnis seçilir. Bitince Didyma tapınağı dünyanın sekizinci harikası olacaktır. Ne var ki yeni Didymeion 150 yıl boyunca Milet'in hazinesini yıprattığı halde, bir türlü tamamlanamamış, tapınak hiçbir zaman doğru dürüst bir çatıyla örtülememiştir. Hıristiyan ortaçağında Didyma' nın hâlâ orada durduğu ve belki de canlılığını sürdürdüğü tapınağın tabanında çizili görülen haçlardan belli. Işık tanrı Apollon'un gücünü Hıristiyanlar da kolay kolay söndürememiş olacaklar ki, hemen arkalarından gelen puta tapanlar haçları birer daireyle çevirmişler.

Didymeion'a gelen duacılar, Panormos limanında karaya iner ve dört Idlometrelik, aslanlarla süslü yolu yürüyerek varırlardı tapınağa. Delphoi'de olduğu gibi Didyma'da da falcılar kadınmış. Ellerinde kutsal bir değnek, bir kuyunun üstünde oturur, kara sularda gör-

dükleri ışıltıları yorumlarlar ve bilicilere fısıldarlarmış. Tanrı sarhoşluğuna kapılmış kadının ağzından gelişigüzel dökülen sözleri vezinli dizeler halinde dile getirmek de bilici rahiplerin göreviydi *(Brankhos, Brankhosoğulları)*.

Dike. Dike, Themis'le Zeus'un kızı ve Eunomia ve Eirene'yle birlikte Hora'ların biridir. Adı Yunan dilinde birçok anlamlara gelir; simgelediği başlıca soyut kavram hak, doğruluk ve adalettir. Dike sözcüğü, adaletin uygulandığı mahkeme için de kullanılır, mahkemede verilen hüküm için de; "diken didonai" deyimiyse ceza görmek anlamına gelir.

Dike insanlar arasında yaşar, onun içindir ki, şiirde de, düzyazıda da çok adı geçer. Dike kavramından Yunanlıların ne anladığını iyice kavramak için başlıca kaynaklarımız Hesiodos ve tragedya yazarları olsun. Bu kavramı incelemeye değer.

Hesiodos'un ikinci büyük eseri "İşler ve Günler"de Dike'ye 180 dizeye yakın uzun bir bölüm ayrılmıştır. Bu bölüm Hesiodos'un bütün hayat felsefesini verir. Yalnız Hesiodos'u tanımak bakımından değil de, orta halli bir insanın toplum içinde Dike tanrısal kavramını nasıl görüp, nereye yerleştirdiği açısından incelemek istiyoruz bu parçayı. Bölüm bir hayvan masalıyla başlar (İşi. 202 vd.); "krallara" yani kadılara, yargıçlara seslenen şair hayvanlar dünyasında kaba kuvvetin hüküm sürdüğünü, ama insanlar dünyasında öyle olmadığını söyler. İnsanlar arasında Dike vardır. Dike tanrı Zeus'tan gelir, Dike yani doğruluk toplulukların varlığını ve mutluluğunu sağlar. Hesiodos burada tanrıça Dike'ye uzun bir övgü yazar. Kardeşi Perses'ten haksızlık gören ve yargıçlarca korunmayıp hakkını alamayan Hesiodos'un Dike'ye bu övgüsü patetik olmakla kalmaz, kendilerine yargıç deyip de rüşvet alarak eğrilik yoluna sapan krallara da etkin bir derstir.

Soylar mythos'u dünyayı bir cehenneme çevirmekle bitmişti. Yoksulluk, umutsuzluk sarmıştı ortalığı, insan Pandora'nın işlediği suç (ki buna da suç denmez ya, bir tedbirsizlikti sadece) yüzünden ne kadar kötülük varsa, hepsini başlarına bela etmişlerdi. Bundan kurtuluşu adalete güvenle, Dike'yi insanların arasına almak, onu her işte uygulamakla görmek ve salık vermek Hesiodos'un Yunan düşüncesine en büyük katkısıdır. Kratos'la Bia'yı kendine başlıca yardımcı eden Zeus burada bir zorba olmaktan çıkıyor, insanlığa yarar ve iyilik getiren tanrı, gerçek bir tanrı oluveriyor. Yeryüzü de yeni baştan bir altın çağa, bir cennete dönüyor. Doğruluk üzerine kurulu bir insan cenneti.

Hesiodos'un bu yüce görüşünü tragedya yazarları da benimser, benimseyenlerin, dile getirenlerin başında da Aiskhylos gelir. Ahlakı her şeyden üstün tutan bu şair, doğruların ocaklarında mutluluğun ürünleri bulunduğunu söyler (Ağam. 750 vd.); Sophokles de Elektra tragedyasında, işlenen suçun hemen peşinden Dike'nin öç tanrıları Erinys'lerle birlikte geldiğini ileri sürer (Elekt. 472 vd.).

Şiirde bir tanrısal varlık olarak canlandırılan Doğruluk gitgide soyutlaşır Yunan düzyazısında ve sonunda Platon'un bunca diyalogunda, özünün nitelikleri, toplum içinde yeri ve etkisi araştırılan "to dikaion" diye cinsiz bir felsefe kavramına döner.

Diktynna. *Bkz. Britomartis.*

Diktys. *Bkz. Danae.*

Diomedes. (1) Bir Trakya kralı. Ülkesine gelen yabancıları atlarına yem olarak verirmiş. Herakles, Diomedes'i kendi atlarına yedirerek bu vahşi töreye son vermiş *(Herakles)*.

(2) Tydeus'la Deipyle'nin oğlu, Troya önünde savaşan Argos'lu yiğitlerin en yamanı (Tab. 23). Diomedes'e verilen sıfatlar hep savaşta üstünlük gösterir niteliktedir. Babası gibi ünlü, güçlü bir at sürücüsü olmaya özenir Diomedes. Diomedes'e bütün bir bölüm ayrılmıştır Ilyada'da, orada tanrıça Athena ona destek olup, her türlü yiğitle, giderek tanrılarla bile boy ölçüşmeye kışkırtır onu. İki benzetmeyle Diomedes'in atılganlığı dile getirilir (İl. V, 142):

Tıpkı bir aslan gibi kudurmuştu işte
dev yapılı Diomedes, Troyahlara
saldırınca.

(İl. V, 87 vd.):

Eriyen karlarla beslenip taşan bir ırmak gibi
köpürüyordu Diomedes ovada.
Zeus'un yağmuru yağınca sağanak sağanak,

birdenbire kabarır, taşar o ırmak,
akar hızla, yıkar sınırlarını,
tutamaz onu üst üste yığılı toprak,
bol çiçekli bahçelerin duvarları tutamaz onu,
gelir, yok eder insanların el emeğini.
Troya'hlarm sıraları Tydeus oğlunun elinde oluyordu iste böyle darmadağın,
çok kalabalıktılar, ama dayanamıyorlardt.

Diomedes, Lykia'k yiğit Pandaros tarafından yaralanınca büsbütün kudurur, art arda altı Troya'h öldürür, iki esir aldıktan sonra Pandaros'u da tepeler (V, 290 vd.), Aineias'ı, iki insanın kaldıramayacağı kadar ağır bir taşla yaralar, o sırada oğlunun yardımına koşan Aphrodite ile çarpışır.

Aphrodite ile yetinmez, Ares'i de yaralar Diomedes (V, 855 vd.). Destan boyunca savaşta da, karada da ön planda görürüz Diomedes'i. Odysseus'la birlikte gece keşfe çıkar, Troya'h gözcü Dolon'u öldürürler (X, 272-279), öldürmeden önce de birçok sırlar alırlar ağzından. Sonra Trakya'lıların kampından geçerken, korkunç bir katliam yaparlar, önderlerleri Rhesos'u öldürüp, atlarını alıp götürürler.

Diomedes, taşkın canlı da olsa, yasa, töre bilmez bir yiğit değildir. Glaukos'la çarpışmaktan vazgeçmekle konukluk kurallarına saygısını belirtir (İl. VI, 12 vd.) *(Glaukos, Bellerophontes)*. llyada'dan sonraki destanlarda Odysseus'la birlikte Lemnos'a gidip Philokte-'tes'i aradıkları anlatılır *(Philoktetes)*. Troya savaşı bitip de Argos'a dönünce kendisini aldatan karısı Aigialeia'nın kurduğu tuzaktan zor kurtulmuş. Bu ceza ona yaraladığı Aphrodite'den gelmeymiş.

Diorfiedes "Thebai'ye Karşı Yediler" destanında da rol oynar. Babası Tydeus Adrastos'un damadı olmak bakımından bu seferde ön planda savaşmış ve büyük bir ün kazanmıştı. At adam Kheiron tarafından yetiştirilen Diomedes de dedesi Adrastos'tan Argos tahtını miras aldıktan sonra, babasının öcünü almak üzere Epigon'lar seferine katılır. Diomedes gücü kuvveti ve gözüpekligiyle Yunan efsanesinde Herakles'ten hemen sonra gelen üstün bir yiğit sayılır.

Dione. Hesiodos Dione'yi Okeanos'la Tethys'ten dogma üç bin Okeanos kızı arasında sayar (Theog. 253). Homeros destanlarında bu tanrıça Zeus'Ia evlenerek Aphrodite'nin anası olur. Güzellik tanrıçası oğlu Alneias'i korumak için savaşa karışıp da Diomedes'in kargısıyla yaralanınca, Dione onu tam bir ana şefkatiyle sarar, öğütler verir, yarasını iyi eder (İl. V, 370 vd.):

Aphrodite, anası Dione'nin kapandı dizlerine.
Dione kollarıyla sardı kızını, okşadı diller döktü:
"Hangi tanrı kıydı sana, yavrucuğum,
göz göre göre bir kötülük mü işledin ki?"
Karşılık verdi cilveli Aphrodite, dedi ki:
"Tydeus oğlu, taşkın canlı Diomedes vurdu beni,
sevgili oğlumu, Alneias'ı çekiyordum savaştan;
tekmil insanlar arasında onu severim en çok.
Kavga Troya'Ularla Akha'lar arasında değil artık,
Danao'lar başladı ölümsüzlerle çarpışmaya".
Karşılık verdi yüce tanrıça Dione, dedi ki:
"Aldırma kızım, sık dişini, bağrına taş bas.
Biz Olympos'ta saray kurmuş tanrılar
çok çektik insanlardan,
epey de çektirdik birbirimize...
Diomedes'i de gök gözlü Athena saldı senin üstüne.
Ama şunu bilmiyor Tydeus'un o çılgın oğlu:
Ölümsüzlerle savaşan insan çok yaşamaz".
Böyle dedi, sildi iki eliyle
Aphrodite'nin bileğindeki özü,
yara iyi oldu, ağır acılar dindi.

Dionysos. Dionysos adındaki tanrının ilkçağ din, efsane, sanat ve yazınında ne denli bir yer tuttuğunu Apollon'a ayırdığımız bölümün girişinde tanımlamaya çalıştık. Sabahattin Eyuboglu'nun Fransız bilgini Mario Meunier'nin çevirisinden dilimize aktardığı "Bakkha'lar" kitabının önsözünde söylediği gibi, "Euripides'in bu tragedyası eski Yunanistan'da Dionysos dininin İncil'i yerinde" idi. Biz de, dinsel kişiliği dal budak salmış, tapımı çeşitli ve ayrıntılı inanç ve görüşleri, insanlığın derine giden birçok düşüncelerini bir araya toplayıp yansıtan bu tanrının incelenmesine "Bakkha'lar" oyunundan aldığımız bir parçayla başlamak istiyoruz. İnanıyoruz ki, bu parçanın gereğince yorumlanması bize Di-

onysos tanrıyı bütünüyle kavramak ve doğru yolda anlamak olanağını verecektir:

Tragedya'nın açılışında Dionysos sahneye çıkarak şöyle konuşur:

Dionysos — *İşte ben, Zeus'un oğlu Dionysos, Kadmos'un kızı Semele'nin yıldırım dolu şimşekler içinde doğurduğu tanrı, Thebai toprağına ayak basıyorum. Tanrılığımdan soyunup insan suretine girdim... Ben Lydia'nm altın ovalarından geliyorum. İran'ın güneşten kavrulan kırlarını, Baktrla'nm uzun surlarım; Media'nm buzlarla örtülü topraklarını, saadet diyarı Arabistan'ı, tuzlu denizin kıyılarında uzanan bütün Asya ülkesini, Barbarlarla Hellen'lerin karışık yaşadığı, güzel hisarlarla süslü şehirleri dolaştım. Oralarda korolarımı topladım; dinimi, ayinlerimi öğrettim; şimdi kendimi Hellen'lere tanıtmak istiyorum. Hellen toprağında Bakkha'ların keskin çığlıklarıyla çınlattığım, kadınlarının çıplak vücutlarını ceylan postlarıyla sarıp ellerine thyrsos'u, sarmaşıktı asayı verdiğim ilk şehir Thebai oldu.*

Tanrı Thebai'de gerçekleştirmek istediği amacı da anlattıktan sonra, Bakkha'lar korosu girer ve aşağıdaki ezgiye başlar:

Bakkhalar korosu:

Asya *topraklarından geldim,*
yüce Tmolos'u aştım,
tanrımız Bromios uğrunda
durmadan, yorulmadan koşuyorum.
Euhoi diye bağırarak
Bakkhos'un şerefine.
Kim o, yolda gezen?
Kim o, kim o, yolda gezen?
Çekilsin herkes damının altına,
temizleyip kapansın bütün ağızlar;
şimdi ben, Euhoi sesleriyle
Dionysos'u kutluyorum.

Ne *mutlu bahtı açık olana,*
ne mutlu tanrıların sırlarına erene!
Hayatını temizleyip günahlardan
ruhunu Bakkhos'a verene!
Yıkayıp bütün kirlerini dağlarda
Tanrının delisi olana!
Ne mutlu, yoluyla kutlayana
Kybele anamızın cümbüşlerini;
ne mutlu, tyrsos'u sallayarak
başına sarmaşıktı çelengi takarak
Dionysos'un ardından gidene!
Haydi, Bakkha'lar, durmayın,
indirin Bromios'u Phrygia dağlarından;
getirin Dionysos'u, tanrı babanın tanrı oğlunu,
Hellen ülkesinin mutlu şehirlerine.
O tanrılar ki bu, anası, eski bir zamanda,
doğum sancıları içinde,
çarpıldı Zeus'un yıldırımlarına;
can verdi düşürüp karnındakini.
O zaman Kronos'un oğlu Zeus
aldı düşen çocuğu,
görmesin diye karısı Hera,
sokup kendi baldırına
altın kancalarla kancaladı.
Sonra, Moira'lar vakti doldurunca
Zeus doğurdu boğa boynuzlu tanrıyı;
başına bir çelenk taktı yılanlardan.
Onun için Mainad'lar
yılanları toplar, saçlarına örerler.

Ey Thebai, Semele'yi besleyen toprak,
takın artık sarmaşık çelenklerini
Açılsın çiçekleri, açılsın
güzel meyveli yeşil saparnanın!
Bürün yapraklarına meşelerin, çamların!
Giyin benek benek ceylan postunu,
süslen ak koyunların yününden örgülerle,
yansın elinde narteks'lerin sönmez ateşi!
Yakındır yeryüzünün korolarla coşup taşması.

Bromios geliyor, olaylarıyla, dağdan dağa,
Dionysos delisi kadınların
gergeflerini, mekiklerini bırakıp
kaçtıkları dağlara.

Ey karanlık diyarı Kureta'larm,
Girit'te Zeus'un doğduğu kutsal mağaralar,
orada icat ettiler, benim için,
üç sorguçtu miğfer giyen Korybant'lar
çembere gerilen deriyi,
Orada karıştı coşkun davul sesleri
Phrygia kavallarının tatlı nefeslerine.
Korybant'lar davulu Rhea anamıza verdiler
Bakkha'ların çığlıkları arasında
gümbürdesin diye.
Onu coşkun Satryr'ler Ana Tanrıçadan aldılar,
sesini korolara karıştırdılar,
Dionysos'a hoş gelen Trieterit bayramlarında

Koşmak ne güzel, dağlarda
Bakkhos alaylarının ardından!
Sarılıp gezmek benekli ceylan postuna,
serilip yatmak toprağa!
Yakalayıp boğazlamak yaban tekelerini.
Kanlarını içmek, çiğ çiğ yemek etlerini!
Euhoi! diye bağırınca Bromios.
atılmak Lydia'nm, Phrygia'nın dağlarına!
O zaman yeryüzünde derelerde süt akar,
derelerde şarap akar, bal akar;

yükselir sanki yerden,
Lübnan buhurunun dumanları.
Bakkhoş, elinde kızıl alev saçan narteks,
sihirli gür saçları rüzgârda,
koşturur peşinden dağlara düşmüş koroları.
Ve haykırır ruhları coşturan sesiyle:
"Hey Bakkha'lar, koşun,
koşun Bakkha'lar!
Irmağından altın akan Tmolos'u
şenlendiren kadınlar!
Kutlaym Dionysos'u
derin gümbürtülü davullarınızla;
Euhoi sesleriyle çağırın Euhios tanrıyı!
Phrygia'dan kopup gelen güzel çığlıklar
karışsın, sizi dağdan dağa koşturan
kavalların tatlı seslerine".
O zaman Bakkha, sevinç içinde,
sıçrar, çayıra giden bir tay gibi
anasının ardından;
atılır bir ok gibi ileri.

(1) ADLARI. Bu metinde de görüldüğü gibi tanrıya bir adla değil, birçok adlarla seslenilmektedir: Dionysos, Bakkhos, Bromios ve Euhios, biraz ötede Dithyrambos ve başka metinlerde de îakkhos ve lobakkhos. Hiçbir Olympos tanrısı bu kadar çok adla anılmaz, çok adlılık olsa olsa Anadolu Ana Tanrıçası Kybele ve onun benzeri Artemis'te görülür. Aynı kaynaktan olduğu yukarda okunan parça boyunca da anlaşılan Dionysos'un adları anlamlıdır. Birincisi yani Dionysos adı bugüne bugün büsbütün açıklanmış değildir. Dio- ve -nysos diye iki kökenden katışıktır, Dio- Zeus'un özneden gayrı hallerinde görülen (Dios, Dia, Dii) kökeni taşımakta, ki bu köken Latince Deus'ta görüldüğü gibi tanrı anlamına gelmektedir, buna Nysa eklenince, Dionysos Nysa tanrısı, giderek Nysa Zeus'udur demek. Neymiş bu Nysa? "Vahşi hayvanlar yatağı Nysa dağı" deniyor Bakkha'larda, tıpkı İda dağı için Homeros metinlerinde söylendiği gibi. Ama Nysa İda ile bir tutulmuyor, açıklamalarda Nysa, efsanelik bir dağ diye gösteriliyor: Hermes, Zeus'un buyruğuyla Dionysos'u çocukken bu dağın perilerine emanet etmiş (tıpkı Zeus'un Girit mağaralarında nympha'larca büyütüldüğü gibi), bu dag ise Homeros'un İlyada'sında Trakya'da gösterilir (İl. VI, 133), ama Tesalya'da, Makedonya'da, giderek Hindistan ve Arabistan'da da Nysa dağları vardır, Anadolı'd.ı İm adı taşıyan birkaç dag ve Aydın yöresinde Nysa (Sultanhisar) adlı bir kentin yıkıntıları da görülür. Dionysos'un baştanrısı olduğu dağ hangisidir? Herhalde özellikle hiçbiri, bu Nysa adı Olympos ve İda gibi yüksek dağlara verilen bir genel ad olsa gerek, tanrı da bir doğa tanrısı olarak yüksek bir dağın doruğunda doğmuş ve o dağla simgelenmektedir.

Dionysos adının etimolojisi böylece açıklanmadığı gibi (kimi mitograflar bu adın iki kez doğan anlamına geldiğini ileri sürerler, ne var ki bu açıklama Yunancada desteksiz kalır) tanrıya verilen öbür adlar da anlamsızdır. Bakkhos ne demek? "Bakkheuo" diye bir fiil, "bakkheion" diye bir isim geçer sözlüklerde, bunlar Bakkhos coşkusuna kapılmak, Bakkhos gizemlerini kutlamak anlamını taşır ve Bakkhos adının kendisini açıklamaz. Bakkhos adının Trakya kaynaklı olduğu ileri sürülse de, İobakkhos olarak da karşımıza çıkması düşündürücüdür ve Bromios, Euhios ve îakkhos gibi, tanrının öbür adları gibi bir ses benzetmesi, bir ünlemden türediği kanısını uyandırır. Gerçekten de Euhios, Bakkha'lar alayının kırda, bayırda kendinden geçmiş olarak tanrı coşkusu içinde koşunca bağırdığı "Euhoy" ya da "Euhay" seslerinden türemedir,' İakkhos ise çığlık anlamına gelen "iakkhe" sözcüğünün erkek adına çevrilmesidir. Bromios'a gelince, açıkça bir ses benzetmesidir ve gürleyen, gümbürtülü anlamındaki bu sıfatın ve ondan türeme su, ateş, fırtına ve davul gürültüsünü yansıttığı görülür. Dionysos doğayla karışan, doğayı simgeleyen ve tanrı olduğuna göre, adları da insanın doğa karşısında çıkardığı ses ve ünlemlerle dile getirilir. Bu adlarının ardında ya da kaynağında insan düşüncesi ve mantığıyla kurulmuş bir kavramsal sözcük arama boşunadır. Dionysos coşkusu, yani şarap ve sarhoşluk insanları içinde yaşadıkları kalıpların baskısından da kurtardığı içindir ki, bu tanrıya Yunanca "Eleutheros", hür, özgür, özgürlük veren sıfatı takılmış, Roma dininde de Dionysos'un Latince adı, tam bu anlama gelen Liber olmuştur.

(2) DOĞUŞU. Dionysos dışardan gelme İm tanrıdır, hem yabancı, hem de Hellen pantlıeon'una aykırı düşen bir tanrıdır. Bu tanrıyı

benimsemekte Yunanistan'ın güçlük çektiği, ona karşı direndiği Dionysos üstüne anlatılan efsane ve masallarda dile gelir. Denebilir ki, bütün efsaneleri bir tek motif üstüne kurulu-dur: Tepki ve direnç.

Doğuş efsanesi buna örnektir: Anası Kadmos kızı Semele Zeus'la birleşir, ama sevişti-ği tanrının gücüne tam inanmamıştır ki, onu bütün araç ve gereçleriyle görmek ister, böy-lece yıldırımla çarpılıp ölür. Karnındaki yedi aylık çocuğu da Zeus alıp baldırına koyar ve ikinci bir doğumla meydana çıkarır. Bu ikinci doğum motifini Athena'da da görmüştük, şu farkla ki Athena Zeus'un kafasından, Diony-sos ise baldırından doğar. Efsanenin anlam ve simgesi de şudur: Hellen'lerin baştannsı Zeus'tur, dışardan gelme bir tanrısal varlığı ne yapıp yapıp onun buyruğuna sokmak, on-dan çıkmış olarak göstermek gerekiyordu. Semele efsanesi işte bu amaçla uydurulmuş, böyle bir bağlantı kurma çabasının ürünüdür. Bu efsanenin merkezi olarak gösterilen bölge de önemli: Boiotia ve başkenti Thebai Yuna-nistan'da en tutucu ve gerici bir yöre sayılır-dı, nitekim Semele'yle doğum efsanesinden sonra, Pentheus tipi de buradan çıkmıştır *(Semele, Pentheus)*.

Homeros destanlarında adı bir tek kez ge-çen Dionysos için aynı tepkiyi dile getiren bir başka efsane anlatılır: Lykurgos efsanesi. Lykurgos Trakya'lıdır, ama o da Pentheus gi-bi kovalamaya kalkar "Dionysos'un sütnine-lerini", yani Bakkha'ları, bu yüzden de ceza görür, kör edilir *(Lykurgos)*. Ne var ki İlya-da'daki bu parçada Dionysos insandan kor-kup kaçan ve denizin içindeki tanrılara sığı-nan bir ödlek gibi gösterilir. Homeros des-tanlarının zamanından Euripides'in "Bak-kha'lar"ı yazdığı çağa kadar çok şey değiş-miş ve Dionysos, dışardan gelme bu güçlü tanrı Yunanistan'da epey tutunmuştur bes-belli.

(3) KAYNAK VE NİTELİKLERİ. Sonradan ve bir amaçla uydurulduğu besbelli olan Semele ve Thebai hanedanından doğuş efsanesi, tan-rının kaynaklarını açığa vuran anlatımlarda da tutarsız değişiklikler yapılmasına yol aç-mıştır. Dionysos Thebai'de Semele'den doğ-muşsa, ta Hindistan ve Arabistan'dan gelişi ne oluyor? Çelişki şöyle çözümlenmiş: Yuna-nistan'da doğduğu halde tanrının Uzakdogu-ya bir yolculuk yaptığı - turistik bir gezi gibi bir şey - sonra da asma kütüğü, şarap ve kendisine tapınanların alayıyla birlikte yurda döndüğü ve dışardan getirdiği bu armağanları kendi yurttaşlarına (Pentheus Dionysos'un teyze çocuğu olur) bin zorla benimsettiği an-latılıyor. Oysa Euripides'in tragedyasından da Dionysos'un asıl kaynağı açıkça ve bütün ay-rıntılarıyla belli olmaktadır. Dionysos bir Lydia-Phrygia tanrısıdır, Homeros destanla-rında düpedüz Asia diye anılan yöreden gel-medir. Bakkha'lar korosunun İlk sözü "Asia topraklarından geliyorum" ve "Tmolos'u aş-tım" deyimi, tanrının kendini tanıtlamasına da tıpatıp uygundur: "Ben Lydia'nın altın ovalarından geliyorum". Daha sonra da Pen-theus'la konuşurken, "Vatanım Lydia'dır" der Dionysos. Kılığı kıyafeti; tavırlarıyla bu bölgenin özelliklerini taşır da ondandır ki ka-dınca gördüğü bu tutumu yadırgar Pentheus. Şöyle der: "Yabancı bir sihirbazdan da bah-sediyorlar; Lydia'dan gelmiş; kokulu saçları, sarı perçemleri, mor yanakları varmış; siyah gözlerinde Aphrodite'nin sihri parlıyormuş". Davul, dümbelek, tef ve flüt de Asya denilen bölgenin törelerindendir. Dionysos'un Mani-sa-Bozdag-Sarde yöresiyle ilişkisi dram bo-yunca sık sık belirtilir: Dionysos şöyle der Bakkha'lara: "... Alın Phrygia'dan getirdiği-miz davulları, anamız Rhea ile benim için icat edilmiş olan davulları...", bu Rhea denilen tanrıça Manisa dağı eteklerinde kayaya oyul-muş heykeli bulunan Ana Tanrıçadan başkası değildir. Dionysos cümbüşleriyle Kybele'nin-kilerin bir olduğunu Bakkha'lar da söyler (yuk. "Ne mutlu yoluyla kutlayana/Kybele anamızın cümbüşlerini). Kybele ve Dionysos dinlerinin özünde bulunan orgiastik coşku, kendinden geçme, vect karakteri her iki ta-pımda aynı simgelere, aynı davranışlara, araç ve gereçlere başvurulmasıyla da belirir, Bakkha'ların çılgınlığı Kybele törelerinde kendilerini hadım eden Pessinus rahiplerinin tutumunu andırır. Kaldı ki gene aynı yukar-daki parçada geçen Korybant ve Kureta gibi deyimler Dionysos kültünü hem Kybele, hem de Girit'li Zeus kültüne bağlamaktadır. Her üçünün de Anadolu-Girit kaynağından

fışkırdığına hiç şüphe kalmamıştır *(Kybele, Zeus)*.

Dionysos tanrının niteliklerini ele alacak olursak, iki büyük alan ve akımı kavradığı göze çarpar. İlkin bir doğa tanrısıdır, topraktan fışkıran bitkileri ve bu bitkiler arasında insanı en çok etkileyenleri, yaşamına yön verenleri simgeler. Kybele ve öbür doğa tanrıları gibi, doğayı en belirgin biçimlerle yansıtan dağlarda, ormanlarda, yabani hayvanlar ve yaratıklarla bir arada yaşar ve coşar gösterilir. Osiris, Adonis, Attis gibi doğanın mevsim mevsim değişmelerini de kişiliğinde simgeler. Dionysos her bakımdan doğaya çevriktir, ama onun simgelediği asıl büyük kuvvet doğanın kendisi değil, insanla doğa arasında bir ilişki, insanı doğanın sırlarına erdiren büyülü bir güçtür. Yunan dili bu güce eren insanın durumunu iki sözcükle yansıtmıştır: "Mainomai" ve "enthousiasmos". Doğa sırlarına ve gücüne ermek, yani tanrılaşmak, insan için ulaşımı en çok özlenen bir aşamadır. Dionysos bu ereğe varmanın yolunu herkes için ve kolay kolay açar: Bu yol şarap ve sarhoşluktur. Asma kütüğünün yeryüzüne yayılmasıyla uygarlığın buğdaydan sonraki aşaması gerçekleştirilmiş, ama insanlığın evresinde de yalnız tarımla açılamayan bir çığır açılmıştır, insan ancak şarabı elde ettikten sonradır ki, yaratıcılığın kökeninde bulunan değişim yapma gücüne kavuşmuştur. "Mainomai" de "enthousiasmos" da işte bu tanrıya erme, tanrıyla karışma ve tanrılaşma yetisini dile getirir. Adlan "mainomafden türemiş olan Mainad'lar bir çeşit çılgınlık içinde doğayı dolaşırlar, ama yaratıcılığın bu tanrısal soluğun dışarıya vurmasıyla elde edilebileceğini anlamıştır insan. Dionysos işte bu gerçeği, hem doğal, hem de doğaüstü bir olayı dile getirip simgeler.

Dionysos'un öbür doğa tanrılarından daha etkili, dininin öbür sanat kollarından daha üstün, şiirin en insancası sayılacak bir yazın türü olan tragedyayı esinlemiş olmak bu tanrının bir tek tanrısal güç olarak değil de, kolektif bir güç olarak gerçekleşmesinden ileri gelir. Adından ya da adlarından da belli ki Dionysos bir değil, bütün bir insanlık halidir. Bu yüzden durgun değil, sürekli devinim, değişim halindedir, evrensel yaşamın özellikle insanın beden ve ruhu aracıyla yansıyıp oluş maşıdır. Bakkha'lar tragedyasında bu halin parlak bir belirtisi dile getirilmiştir: Dionysos hem tanrıdır, hem insan. Bakkha'lar yerine ve anına göre kadın kişiliğinden vahşi hayvana, yırtıcı azmana dönüşür, böylece gerçeğin gerçeküstüne ulaşması ve gerçeğe gerisin geri inmesiyle doğal bir kasırga olan hayatın dalgalan yansıtılmış olur. Bu dalgalanmanın insanlık dünyasında açtığı yaralar, yarattığı korkunç dramlar, facialar, afetler tragedya denilen o şaşırtıcı, tüyler ürpertici hayat aynasında görülür. Kişinin bilinçüstü ve bilinçaltına dek erişebilmesi bu tanrının etkisiyle olmuştur. Dionysos tanrının insana verdiği bu gücü akıl ölçüsüne vurup değerlendirmek Euripides'in "Bakkha'lar" oyununun belli başlı bir konusudur. Kaba aklı simgeleyen Pentheus Bakkha'ların çılgınlığını bir ayıp, törelere ve ahlaka karşı işlenmiş bir suç sayar. Oysa tam tersine bu coşku insanı doğayla birleştiren, ona cenneti yeryüzünde yaratan bir mutluluktur. Asıl akıl yolu da bu mutluluğa erişmenin çarelerini arayıp bulmaktır. Bu gerçek "Bakkha'lar" tragedyasında kimi kez kâhin Teiresias'ın, kimi kez de Bakkha'ların ağzından şöyle dile getirilir:

Teiresias — *Yalnız ikimiz doğru düşünüyoruz; ötekilerin akılları başlarında değil... En yüksek zekâların varacağı hikmet bile onlar karşısında âcizdir... Senin* (Pentheus'un) *sözlerinde sağduyudan eser yok... Senin alaya aldığın bu yeni tanrının Yunan dünyasında ne büyük bir yer tutacağını anlatmaya benim gücüm yetmez. Delikanlı, insanlar için en başta gelen iki tanrı vardır: Biri Demeter tanrıça yahut toprak; ona dilediğin adı verebilirsin; ölümlülerin kuru yiyeceklerini veren odur. Öteki de Semele'nin oğludur ve Demeter kadar kudretlidir: Üzüm suyunu bulup insana veren odur. Bu içki dertlilerin derdini avutur; onu içenleri tanrı uykuya kavuşturur, onlara günlük üzüntülerini unuttutur. İnsanların dertlerine başka deva yoktur. Bu tanrı, insanların tanrıları memnun etmek için içtikleri şarabın kendisidir; bundan ötürü saadetimizi ona borçluyuz... Bakkhos'un sarhoşluğunda da, çılgınlığında da geleceği görme kudreti saklıdır... Azgın kadınları Aphrodite'ye iten Dionysos değildir. Bu itiliş onların tabiatında vardır; insanın tabiatında olan her şeydeyse, bir hikmet saklıdır".*

Bakkha'lar korosu da şöyle ünler:

Bromios, mutlu tanrıların en mutlusu,
güzel çelenkli şölenlerin baş tacil
Odur koroların başında koşan,
kaval sesleriyle sevinip coşan;
odur tanrı sofralarında,
kederleri dağıtan,
akınca şarap testilerinden
pırıl pırı! özü salkımın,
dağılınca insanlara uyku
sarmaşıkla bezenmiş şölenlerde.

Zeus'un oğlu Dionysos
düşkündür sevincine şölenlerin!
Sever Dionysos Barış'ı,
insanları rahata kavuşturan,
çocukları besleyip büyüten tanrıçayı.
Odur veren zengine de, fakire de
keder dağıtan şarabın ferahlığını.
Sevmez Dionysos,
cömert günlerin, gecelerin
sevincine varamayan insanı.
Uyaklın dediklerine,
kapılma gurura ve derin düşüncelere;
inan en basit halkın inandığına
onun yaşadığı gibi yaşa.

Bu sözlerden Dionysos dininin Euripides'in bu son tragedyasını yazdığı İ. Ö. V. yüzyılın sonlarında Yunanistan'da ne kadar yaygın ve tutunmuş olduğunu gösterir. Bütün insanlara seslenen Dionysos tapımı bir halk dini olmuştur. Kara kafalıların, Pentheus gibi yarım akıllı yobazların kovmaya uğraştıkları bu tanrı, bin bir işkenceyle daha da yücelttikleri bu ermiş ilkçağda İsa dinine örnek olmuştur ve tıpkı Meryem Ana nasıl Artemis'in ve Kybele'nin özelliklerini benimseyip tutunabilmişse, İsa da ancak Dionysos dinine sırtını dayayarak yayılabilmiştir geniş halk kitleleri arasına.

(4) ETKİSİ. Dionysos dininden tragedyanın nasıl doğduğu, Dithyrambos denilen bu tanrıya övgünün nasıl gelişip de akıllara durgunluk verecek bu şiir türünü ortaya çıkardığını anlatmak bu sözlümün sınırlarını aşmak olur. Biz Dionysos tanrının mistik akımlar, tarikatlar üstündeki etkisi ve özellikle bunun Anadolu'da gelişen biçimi üstünde durmak istiyoruz. Bektaşiliğin ve günümüze dek yaygınlığını yitirmeyen başka tarikatların kaynağında ilkçağın Dionysos dini bulunduğu artık herkesçe görülen, ama daha etraflıca incelenmedigi için büsbütün gün ışığına çıkmamış bir gerçektir. Halikamas Balıkçısı'nın ortaya attığı bir görüşe göre zeybekler, ilkçağdan kalma "İobakkhi" adlı bir topluluktan türemedir.

Dioskur'lar. "Dioskuroi" Zeus'un delikanlıları anlamına gelir. Bu isim, Leda'nın oğulları Kastor'la Polydeuskes'e (yahut Polluks) verilir. Tanrı Zeus'un Leda'ya yaklaştığı gece, Leda ölümlü kocası Tyndareos'la da yatmış. Zeus'tan Helena ile Polydeukes'i, Tyndareos'tan da Kastor ile Klytaimestra'yı doğurmuş (Tab. 12). Birbirinden hiç ayrılmayan Kastor'la Polydeukes kardeşliğin ve dostluğun simgesi olmuşlardır. Efsane, omuz omza vererek yaptıkları kahramanlıkları anlatır: Theseus kız kardeşleri Helena'yı kaçırınca, Atina'ya karşı sefere çıkmışlar ve Theseus'un Hades ülkesine indiği bir sırada onu geri almışlar, ayrıca da Theseus'un anası Aithra'yı kaçırıp Sparta'ya getirmişler *(Aithra);* Kalydon avına da, Argonaut'lar seferine de katılmışlar *(Argonaut'lar, Amykos)* ve her iki seferde yararlık göstermişler. Ne var ki Helena uğruna açılan Troya savaşında bulunamamışlardı, çünkü daha önce talihsiz bir macerada can vermişlerdi: Dioskur'lar Leukippos'un iki kızı Phoibe ile Hilaira'yı kendilerine eş olmaları için kaçırmak istemişler, ama bu kızların hem amca oğulları, hem de nişanlıları olan Lynkeus'la İdas Dioskur'ların peşine takılmışlar, aralarında çıkan kavgada Kastor can vermiş, ölümsüz olan Polydeukes de yaralanmıştı. Zeus bu iki kardeşi birbirinden ayırmamak için, ikisini de göğe alıp yıldızlar arasına yerleştirmiş (İkizler burcu).

Sparta'nın Taygetos dağında dünyaya geldikleri söylenen Dioskur'lar Dor ırkının temsilcileridir, Dor uygarlığının merkezi Sparta'nın Atina'ya karşı olan ezeli düşmanlığını simgelerler.

Dirke. Thebai kralı Lykos'un karısı. Amphion ile Zetos'a eziyet eder ve cezasını bulur *(Amphionj.*

Dithyrambos. Dithyrambos, tanrı Dionysos'a verilen bir addır. "Bakkha'lar" tragedyasının bir korosunda baştanrı Zeus'un ağzından şu sözler söylenir:

ce

Gel, Dithyrambos, baldırıma gir,
bir erkeğin rahminde büyü.
İstiyorum ki, ey Bakkhos, Thebai seni
iki kere doğmuş tanrı diye
ansın ve kutlasın.

Kaynağının ne olduğu bilinmeyen bu sözcüğün, yukardaki Euripides dizelerine dayanarak ve başındaki di- ekine bakarak iki kez doğmuş anlamına geldiği sanılmış ve bilginlerce ileri sürülmüştür. Ama hiçbir çaba sözcüğün doğru dürüst bir açıklanmasını sağlayamamış, Dithyrambos Yunancada Anadolu kökenli sayılan birçok sözcük gibi karanlık kalmıştır. Ne var ki dithyrambos'un hem kullanılışından, hem "iambos" ve "thriambos" gibi müzik terimleriyle ilişkisinden, Dionysos dinine özgü bir terim olduğu anlaşılmaktadır. İambos, Yunan şiirinde ve özellikle tragedyada konuşma bölümleri için kullanılan bir ölçüdür, Yunan şiirine ilkin hiciv türüyle girmiş, sonra da en yaygın bir vezin olmuştur. Thriambos'a gelince, bu da Bakkhos alaylarında tanrı şerefine söylenen bir ezginin, bir övgünün adıdır. Dithyrambos gibi bu sözcüklerin de Dionysos diniyle birlikte Anadolu'dan, özellikle Lydia-Phrygia'dan geldiği şüphe götürmez *(Dionysos)*. Bakkhos tanrının bir ses ve çalgı cümbüşü içinde kendisini kutlamak için kullanılan ünlem ve çağrıları kendi adları olarak benimsediği görülür. Dithyrambos'un kökenindeki anlam ne olursa olsun, tanrı Dionysos'u övmeye, kutlamaya yarayan bir sözcük olduğu anlaşılır.

Terim şu bakımdan önemli ki, dithyrambos bir yazın türü ve özellikle tragedyaya doğrudan doğruya kaynak olmuş bir tür olarak gösterilir. İlk tiyatro denemeleri dithyrambos şairlerinden doğmuştur denir. Elimizde dithyrambos türünden birkaç örnek vardır, en ilginci Dor şairi Pindaros'tan bilinen birkaç dizedir; bunların en dikkati çeken yönü de şu ki, tanrı Dionysos için Olympos'ta Zeus'un bir şenlik hazırladığı anlatılır, büyük Ana Tanrıçanın yanı başında davul ve dümbeleklerin çalındığı, bu arada vahşi hayvanlarıyla birlikte tanrıça Artemis'in de gelip raksa katıldığı, çam ağaçlarının altında meşaleler yanarak cümbüş yapıldığı belirtilir. Bu dithyrambos'tan da Dionysos dininin Anadolu'lu ana l.ıırıç.ıLırın ikisiyle de ilişkide olduğu ortaya çıkmaktadır. Dithyrambos türüne gelince, çalgı, oyun ve sözü bir arada birleştirdiği, bu terimle üçünün de dile geldiği bellidir.

Dolios. Odysseia'da, Laertes'in bağına, bahçesine bakan ihtiyar ve sadık bahçıvan. Odysseus Troya savaşına gidince, bağlarına çeki)en yaşlı Laertes'e bekçilik eden odur. Odysseia'nın son bölümünde Odysseus talipleri öldürüp babası Laertes'i bulmaya gelince, onu Dolios ve altı oğlu sevinçle karşılarlar ve ağırlarlar. Öldürülen taliplerin öcünü almaya gelen İthaka'lıları püskürtmeye yardım ederler (Od. XXIV).

Dolon. Troyalı haberci Eumedes'in oğlu Dolon çirkin, ama tez ayaklı bir adamdır. Hektor onu Akha'lıların gemilerine gözcü olarak gönderir, bu işi başarırsa ona Akhilleus'un atlarıyla arabasını vereceğine ant içer. Ama Dolon, gece keşfe çıkan Odysseus'la Diomedes'in tuzağına düşer ve yakalanır. Öldürülmemek için yalvarmaları yakarmaları, Troya'lıları ele vermeleri boşunadır. Akha yiğitleri onu amansızca öldürtükten sonra, ölüsünü bir ılgın ağacına asarlar (İl. X, 314-464) *(Diomedesj*.

Doris. Okeanos'un kızı Doris, Pontos'un oğlu Nereus'la evlenir ve Nereus kızları diye anılan elli kızı olur (Tab. 6). Hesiodos Theogonia'da bu kızların bazılarının adlarını sayar (Theog. 233-264).

Dryades. "Drys" Yunanca ağaç ve özellikle meşe ağacı anlamına gelir. Dryad da ağaç perilerine verilen addır. Bunların kimi ağaçla birlikte biter ve onunla ölür, kimi de ölümsüzdür. Kardeşleri Hamadryad'lar gibi Dryad'lar da bitkileri korur, ağaç sağlıklı ve canlı olduğu zaman sevinir, yapraklarını yitirip kurumaya yüz tuttuğu zaman derin bir yasa kapılır. Orpheus'un eşi Eurydike bir Dryad'dır *(Hamadryades)*.

Dryope. Dryöpe, kral Dryops'un biricik kızıdır. Oita dağının yamaçlarında babasının sürülerini otlatırken, ağaç perileri hamadryad'lar onu aralarına almışlar, türkü söyleme .un, hora tepmesini öğretmişler. Kızı gören Apollon da ona tutulmuş. Dryope'ye yaklaş

mak için bir kaplumbağa biçimine girmiş. Kız kaplumbağa ile oynamaya başlamış, onu kucağına almış, derken tanrı bir yılan olup kızla birleşmiş. Dryope korkmuş, kaçmış, olup biteni kimseye bildirmemiş. Bir süre sonra da Andraimon adlı bir adamla evlenmiş ve Amphissos adlı bir çocuğu olmuş. Amphissos Oita'nın eteğinde aynı adı taşıyan bir şehir kurmuş. Bir gün Dryope oğlunun kurduğu Apollon tapınağının yanında eski oyun arkadaşlan hamadryadlara sunu sunuybrmuş ki, perileri onu kapıp aralarına almışlar. Kaçırıldığı yerde bir kavak ağacıyla bir kaynak ortaya çıkmış.

Dryops. Adı ağaç, meşe anlamına gelen kelimeyi andıran Dryops, Yunanistan'da ilk yerleşmiş Dryops boyunun atası sayılır. Kendisi Apollon'un oğluymuş derler. Önce Parnassos dağının eteklerine yerleşmiş olan soyu, Dorların saldırısına uğrayınca, dört bir yana dağılmış, kimi Euboia'ya, kimi Thessalia'ya, kimi Peloponessos'a yerleşmişler. Kıbrıs adasına göçenler bile olmuş.

E

Eetion. Mysia'da Thebe şehrinin kralı, Andromakhe'nin babası. Akhilleus onu çok saydığı için, öldürdüğü halde silahlarını almamış, törenle gömmüştür. Nympha'lar mezarı üstüne bir karaağaç fidanı dikmişler *(Andromakhe)*.

Egeria. Romalı su perisi. Egeria dindar kral Numa Pompilius'un karısı ya da dostu olarak gösterilir. Geceleri onu ziyaret eder, din ve devlet yönetimi konusunda ona öğütler verir, yol gösterirmiş. Numa öldüğü zaman Egeria o kadar gözyaşı dökmüş ki bir pınar oluvermiş. Nemi'deki Diana kültüyle ilgili olarak, Caelius tepesinin eteğinde bir tapınağı varmış.

Eileithyia. Zeus'la Hera'nın kızı, Ares, Hephaistos ve Hebe'nin kız kardeşi. Eileithyia doğumlara bakan ebe tanrıçadır. Hera'nın sözünden ayrılmaz, onun buyruklarını harfi harfine yerine getirirmiş. Nitekim Hera'nın hışmına uğramış Leto ile Alkmene'nin doğumlarında bulunmamakla Zeus'un evlilik dışı çocuklarının dogmasına engel olmaya çalışmış *(Leto, Alkmene)*.

Ekhetos. Epeiros bölgesinin efsanelik kralı Ekhetos kötülüğü, zalimligiyle ün salmıştı.

Bu kral, sevgilisiyle yattı diye kızını gözüne tunçtan iğneleri sokarak kör etmiş ve bir kuleye kapatmış, gene tunçtan arpa taneleri vermiş, bunları öğütür ve un yaparsa, gözlerinin açılacağını söylemiş.

Ekhidna. Ejderler soyunu sayarken Hesiodos Ekhidna'ya uzun bir parça ayırmıştır. Bu azman yaratık, Pontos'la Gaia'nın dölünden Khrysaor'la Kallirhoe'den dogmadır (Tab. 6). Ekhidna şöyle tanımlanır (Theog. 295 vd.):

Kallirhoe yenilmez bir ejderha da yarattı
ne ölümlülere, ne de ölümsüzlere
benzeyen.
Bir mağarada doğdu bu azgm yürekli
Ekhidna.
Yarı bedeni bir genç kızdı onun,
güzel yanaklı ve gözleri fıldır fıldır,
yarı bedeniyse koskoca bir yılandı korkunç,
her yanı benek benek amansız bir yılan.

Typhon'la çiftleştiği ve yeraltında, yeryüzünde ne kadar korkunç köpek ve canavar varsa hepsini ürettiği anlatılır: Geryon'un köpeği diye anılan Orthos, Hades bekçisi Kerberos, bataklıklar canavarı Hydra, ağzı ateş saçan Khimaira ve sonra da kendi dölü Orthos'la birleşerek Phiks'i ve Nemeia aslanını da doğurmuş. Ekhidna'nın ini efsaneye göre Arima dağları denen Kilikia'dadır. Kendi ölümsüz olduğu için yeraltında hep yaşar, ama dölleri Herakles ve Bellerophontes gibi yiğitlerin elinden can vermişlerdir *(Typhon, Herakles, Bellerophontes)*.

Ekhion. Kadmos'un Thebai şehrini kurarken toprağa diktiği ejder dişlerinden doğup da sag kalan beş adamdan biridir. Kadmos'un kızı Agaue ile evlenir ve Pentheus'un babası olur *(Kadmos, Pentheus)*.

Ekho. Yankıyı simgeleyen nympha *(Narkissos)*.

Elektra. "Parlak" anlamına gelen bu ad, birçok efsanelik kişilerin adı olmuştur.

(1) Okeanos'la Tethys'in kızı Elektra, Pontos'la Gaia'nın oğlu Thaumas'a eş olur (Tab. 6). Birleşmelerinden şu tanrısal varlıklar meydana gelir: İris (Gökkuşağı), Harpya'lar ve Aello (Bora) ile Okypetes (Kasırga) diye kanatlı iki yaratık (Hesiodos, Theog. 266).

(2) Atlas'la Pleione'nin "Pleiades" adlı yedi kızlarından biri *(Pleiades)*. Efsaneye göre Semendirek adasında oturan Elektra, Zeus'la birleşerek Dardanos'u İasion'u ve Harmonia'yı doğurmuş (Tab. 7). Adı Palladion efsanesine de karışmıştır: Zeus Elektra'yı elde etmek isteyince, genç kız kutsal Palladion heykeline sığınarak tanrıdan korunabileceğini sanmış, oysa Zeus buna çok kızmış ve heykeli tuttuğu gibi gökten aşağıya atmış. Troya ovasına düşen Palladion Troya'daki tapınakta saklanmış. Başka bir anlatıma göre, Palladion'u Elektra, Troya şehrini korusun diye kendi vermiş Dardanos'a *(Palladion)*.

(3) Bu adı taşıyan en ünlü kişi, Agamemnon'la KIytaimestra'nın kızı Elektra'dır (Tab. 15). I lomeros destanlarında adı geçmeyen

Elektra, tragedyanın en ünlü, en çok sözü edilen bir kahramanıdır. Aiskhylos'un "Agamemnon" üçlüsünde, Sophokles'in "Elektra", Euripides'in de hem "Elektra" hem de "Orestes" tragedyalarında rol alır. Antigone gibi insanlarüstü bazı yasaları korumayı, bazı ilkeler adına kendi kendine eyleme geçmeyi göze alan yiğit bir kızdır. Ne var ki, eli kana bulandıgı, anasını öldürmek gibi korkunç ve dogadışı bir suça karıştığı içindir ki, Elektra - adının tersine - karanlık ve karmaşık bir kişilikle canlanır gözümüzün önünde. Hamlet sorununu ilkçağ tragedyasında dile getiren kişidir. Bu bakımdan tragedya yazarlarını çekmesi, büyülemesi, karakterini çeşitli açılardan ele almayı esinlemesi şaşılacak bir şey değildir.

Öyküsü kısaca şöyledir-. Agamemnon Troya savaşına çıktığı zaman, Elis'te rüzgârların esmesini sağlamak zorunda kalmıştır. Bunu kocasına affedemeyen karısı Klytaimestra, Atreusogullarının baş düşmanı Aigisthos'la kocasını aldatır ve yıllar geçip Agamemnon dönünce iki âşık onu alçakça bıçaklarlar. Gene yıllar geçer, bu kez Elektra delikanlılık çağına gelen kardeşi Orestes'i babalarının öcünü almak üzere yetiştirir. Kardeşinin önce Aigisthos'u, sonra da Klytaimestra'yi öldürmesine yardım eder. Ana katili olduktan sonra, Orestes'in peşine Erinys'ler takılır. Elektra'nın rolüyse burada biter. Herhangi bir pişmanlık duyduğu tragedyada söz konusu değildir. Elektra kan davasının en belirgin simgelerinden biridir (Orestes).

Elektryon. Perseus'la Andromeda'nın oğlu, Alkmene'nin babası *(Alkmene)*.

Elephenor. llyada'da adı geçen Abant önderi. Abant'lar Euboia yarımadasına yerleşmiş bir kavimdir. Elephenor, Helena'nın eski taliplerinden olduğu için otuz gemiyle katılır Troya savaşına. Homeros'a göre Agenor'la savaşırken öldürülür (İl. IV, 463-472). Başka bir efsane onun Troya'dan döndüğü ve önce Sicilya açıklarında, sonra da Epir'de şehir kurduğunu anlatır.

Eleusis. Eleusis şehrine adını veren efsanelik kişi. Hermes'in oğlu ve Triptolemos'un babası olduğu söylenir. Demeter Triptolemos'u ölümsüz kılmak için ateşe daldırırken, Eleusis olaya tanık olup bir çığlık atacak olmuş, Demeter de buna kızarak onu öldürmüş *(Triptolemos)*.

Elpenor. Odysseus'un arkadaşlarından biridir. Büyücü Kirke'nin konağında yiyip içer, keyfeder ve Odysseus ölüler ülkesine gitmek üzere yola çıkacağı gece fazla şarap içmiş olan Elpenor sızdığı damdan aşağı düşer ve ölür. Ruhu Hades'te Odysseus'a yalvarır kendisini gömsün diye.

Empusa. Tanrıça Hekate'nin çevresinde bulunan korkunç bir görüntü. Hekate'nin insanları korkutmak için yarattığı bu canavar her çeşit kılığa girerek daha çok kadınlara ve çocuklara görünürmüş. Bir ayağı tunçtanmış, insan etiyle beslenir ve kurbanlarını avlamak için çok güzel bir kadın kılığma girermiş.

Endymion.

Parlak ayın *çevresinde sapışız yıldız*
rüzgarsızken duru gökyüzü
nasıl yanarsa ışıl ışıl.
Bütün doruklar, sivri kayalar ve çayırlar
nasıl serilirse göz önüne,
gökler yırtılıp da açılır,
tekmil yıldızlar görünür,
ferahlar yüreği çobanın...

Endymion efsanesi Homeros'un bu birkaç dizesinden doğmuş gibidir. Ama bu efsanenin asıl kahramanı eski adıyla Latmos, bugün Beşparmak diye anılan dağdır. Beşparmak dağının eteğinde Menderes ırmağı kendi ovasınca akarak bin bir dolanışla gümüşten aylar çizer. Koca ırmak Bafa gölüne ve batıda Adalar denizine pırıl pırıl boşanır. Geceleri Bafa gölü tepsi dolusu gümüştür.

Beşparmakların görkemi insan hayalini uzak geçmişlere, kıtaları sarsıp dağlan birbirinin üzerine yığan büyük yersarsıntılan çağına götürür. Beş doruğunu bir elin beş parmağı gibi göğe uzatan bu dağa bakarken o depremlerin gürleyişini duyar gibi olur insan. Ama ay ışığı bu dağların sertliğini şeker gibi eritir ve çatık kaşlarını çözer. O zaman insan bir dünya manzarası değil, yeryüzüne paldır küldür yıkılmış bir cennet görmüş gibi olur.

Endymion efsanesi işte bu dekor içinde doğdu. Endymion, Beşparmak dağında sürü-

lerini otlatan bir çobanmış. Kavalından başka bir varlığı olmayan yoksul bir çoban. Gündüz kayadan kayaya hoplayan boynuzlu, sakallı kara keçilerini gözler, yamacın mis kokulu kekiklerini yiyen sürünün titrek meleyişlerine kulak kabartırdı. Kavalı Endymion'un biricik dostu, sırdaşıydı. Dağlarda yapayalnız yaşamanın verdiği hürlük, açıklık duygusunu da, kalabalık şehirlerde oturan hemcinslerine özlemini de hep bu kavala söylerdi. Endymion'un kavalı yalnız çobanın sevincini, özlemini söylemekle kalmaz, kara dorukların, yeşil çimenlerin, bulut bulut yapraklarıyla sağa, sola serpilmiş ağaçların, cıvıl cıvıl akan suların da seslerini duyururdu.

Bu ıssız dağlarda Endymion'u ne gündüz kavalını üflerken, ne gece taze çayırın üstüne uzanıp sere serpe uyurken kimsecikler görmezdi. Yalnız, ay ışığı görürdü onun gürbüz bedenini, erkekçe güzelliğini. Ay tanrıçası Selene, Endymion'a baka baka, gönül vermiş ona. Her gece üzerine eğilir, gümüş ışığıyla onu sarıp çayırın üstüne yatınca kollarını sevgilisine açardı. Selene de gökte ne zaman doğarsa, nerede doğarsa, hemen çobanına koşar, gövdesini ışınlanyla sarar, öperdi.

Ne var ki, Selene bazı gece daha çok, bazı gece daha az kalırdı sevgilisinin yanında. Ayın Endymion'la hiç birleşmedigi karanlık geceler de vardı. Onlar Beşparmakların dorukları gibi kara, korkulu bir bekleyiş içinde geçerdi. Ama bu bekleyiş uzun sürmez, ilk ay gökte gözüktü mü, Endymion'la Selene gene kavuşurlar, denizden yeni çıkmış balıklar kadar serin, diri, parıltılı gövdelerini birbirlerine degdirirlerdi. Her buluşmada ilk defa buluşuyormuş gibi olurlar, hiç tatmadıkları bir tadı dudaklarında eme eme duyamazlardı. Her öpüşte gövdeleri daha da aydınlanır, tepeden tırnağa nur kesilirdi, Endymion'la Selene için sevgi, ışığın ta kendisiydi.

Ölümsüz tanrılar kimi zaman kıskanır insanların mutluluğunu. Sevgiyle insanların bir çeşit ölümsüzlüğe ermelerini, tanrılara denk gelmelerini istemezler de ondan. Ama tanrıların tanrısı Zeus, Selene ile Endymion'un bu hep yenilenen bitimsiz sevgilerinden hoşlanmış, Beşparmak dağlarının yoksul çobanına bir armağan vermeyi kurmuş. Dile benden ne dilersen, demiş ona. Endymion da ne dilesin, ölümsüz bir uykuyla uyumayı dilemiş.

O gün bugün Beşparmak dorukları ay ışığında karlı gibi ağarır. Ulu çamları uyuyan ve ışıklı düşler gören insanlara benzer. Nereden geldiği belirsiz bir esintiyle yaprakları ürperir, fısıldaşır zaman zaman. Ay ışığı göklere parmak uzatan doruklardan aşağı şu şırıltısı gibi şarıl şarıl akar. Yamaçlarda çobanların yaktığı ateşler mavi mavi tellenen ince dumanlar salar. Endymion'un kavalı yankılanır kayadan kayaya. Hep aynı sestir o, dağların ıssızlığını, insanların özlemini söyler. Ayın çevresinde yıldızlar kıpırdaşır. Gökler sanki yırtılmış, açılmıştır. Beşparmak'ların çobanı Endymion'un ışıklı, ölümsüz mutluluğunu gözümüzle görebiliriz.

Entoria. Roma'da Saturnus tapınağının kuruluş nedenini açıklamak için Erigone örneği üzerine uydurulmuş bir efsane *(Erigone)*. Tanrı Saturnus, İtalya'da bulunduğu Altın Çağda İkarios adlı bir köylünün kızı Entorlii ile birleşmiş, biri lanus, dört oğlu olmuş. İkarios'a da üzüm kütügüyle şarabı bağışlamış. Ama Roma köylüleri bunun kıymetini bilme dikleri için, tanrı veba salmış ortalığa, sonun da Roma'lılar Capitolium tepesinin eteğinde Saturnus'a bir tapınak kurmakla yatıştırmışlar tanrıyı *(Saturnus, lanus)*.

Enyalios. Savaş tanrı Ares'in ek adlarından biri.

Enyo. Savaş tanrı Ares'in çevresinde bulunan bir tanrıça. Çokluk, onun Ares'in kızı olduğu söylenir, Hesiodos, Phorkys'le Keto'nun kızları Graia (Kocakarı)'lardan biri sayar onu (Theog. 273). Homeros ise Ares' in yanından ayrılmayan ve "iller yıkan" bir tanrıça olarak tanımlar ve şöyle der (İl. V, 592):

... Başlarında Ares vardı, bir de ulu Enyo, amansız kavganın dizginini elinde tutardı o.

Eos. Homeros'un "gül parmaklı" diye tanımlayıp destanlarının hemen her bölümünün başında andığı şafak tanrıça Eos'u, Hesiodos Titan soylu Theia ile Hyperion'un birleşmesinden doğmuş ve Helios (Güneş) ile Selene (Ay) tanrıların kardeşi olarak gösterir

(Tab. 4). Eos'un evliliklerini şöyle anlatır Hesiodos (Theog. 378 vd.):

Şafak tanrıça Astraios'la birleşip
coşku yürekli rüzgârları doğurdu,
gökleri arıtan Zephyros'u,
azgın esişti Boreas'ı ve Notos'u.
Rüzgârlardan sonra Şafak tanrıça
günün müjdecisi Şafak yıldızını doğurdu
ve göklerin çelenk çelenk yıldızlarını.

Sonra Tithonos'la birleşip Habeşistan kralı Memnon'u, Kephalos'la birleşip Phaeton'u doğurur. Efsaneye göre, Eos bir sabah Ares'le de sevişmişti, onu kıskanan Aphrodite gül parmaklı tanrıçayı durmadan âşık olmakla cezalandırmış. Eos sevgililerini kaçırırmış: Dev Orion'u Delos adasına kaçırmış, Kephalos'u Suriye'ye, İlos'un oğlu, yani Troya soyundan olan Tithonos'u da Habeşistan'a kaçırmış; Güneş'in ülkesi sayılan Yüzü Yanıklara Eos'un oğlu Memnon kral olmuş, Memnon Troya savaşından bir sonuç alınmadığını görünce, gelmiş Akhilleus'a karşı çarpışmış ve onun elinden vurulmuş *(Memnon)*. Tithonos'a gelince, Eos onun için ölümsüzlük istemiş Zeus'tan, tanrı da bağışlamış ona bunu, ne var ki Eos sürekli olarak genç kalmasını istemeyi unutmuş, bu yüzden yıllar geçince Tithonos buruştukça buruşuyor, küçüldükçe küçülüyormuş, Eos onu bir saraya kapatıp kimselere göstermez olmuş, ta ki sonunda onu bir çekirge haline sokmuş *(Tithonos)*.

Epaphos. Epaphos, io'nun tanrı Zeus'tan olan çocuğudur (Tab. 10). inek biçiminde dünyayı dolaştıktan sonra lo Mısır'a varır ve oğlunu orada doğurur. "Zincire Vurulmuş Prometheus"ta İo'ya geleceği şöyle bildirir (Aisk. Prom. 846 vd.):

O ülkede, karanın bittiği yerde,
Nil'in tam ağzında, bir set üstünde
Kanobos adında bir şehir vardır.
Zeus orada akıl sağlığını geri verecek
barışçı elinin dokunuşuyla.
Doğuracağın çocuğun adı kara Epaphos
olacak
Zeus'un bir dokunuşuyla doğacağı için.
İşte o toplayacak ürünlerini
taşkın Nil'in suladığı toprakların.
Ondan sonraki beşinci kuşaktan elli kız
Argos'a istemeye istemeye dönecekler
Yakınlarıyla evlenmekten kurtulmak için.

iki kral soyunun atası olacak Epaphos da anası lo gibi tanrıça Hera'nın hıncına uğrar *(lo)*. Çocuk doğar doğmaz Hera'nın buyruğuyla Kureta'lar onu alıp kaçırır. İo bu kez oğlunu aramaya çıkar. Ama Zeus Kureta'ları öldürür ve İo'yu Suriye'ye Epaphos'un bulunduğu Byblos'a yöneltir. lo Epaphos'u alıp Mısır'a döner. Epaphos manevi babası Telegonos'tan sonra Mısır tahtına konar ve Nil ırmağının kızı Memphis'le evlenir. Kızı Libya, torunları da Agenor'la Belos'tur *(Agenor)*.

Hellen'ler Epaphos adının "dokunma, üstüne el değdirme" anlamına geldiğini ileri sürerlerdi. İo Mısır'a gelince Zeus elini sırtına değdirmiş ve böylece gene kadın olmasını ve oğlunu doğurmasını sağlamış. Oğluna da bu nedenle Epaphos adı konmuş. Aslında Ephaphos bazı ilkçağ yazarlarının da belirttiği gibi Mısır'ın öküz biçiminde simgeiendirilen Apis tanrının Yunancalaştırılmış biçimidir.

Epeios. Troya savaşına otuz gemilik bir filo ile gelen Akha önderi. Savaşta pek başarılı olmayan Epeios, bazı alanlarda üstün yararlık göstermiştir: Patroklos için düzenlenen yarışmalarda yumruk dövüşü birinciliğini alır.

Epeios'un başka bir yararlığı Troya'ya sokulacak olan tahta atı yapmış olmasıdır. Onun sözü Odysseia'da geçer (Od. VIII, 493 vd.).

Troya dönüşünde önderi Nestor'dan ayrı düşen Epeios Güney İtalya'ya varır ve orada bir şehir kurar. Orada yaptırdığı bir Athena tapınağına tahta atı yapmak için kullandığı bütün avadanlıkları tanrıçaya adamış derler.

Ephialtes. *Bkz. Aloeusoğulları.*

Epigon'lar. Thebai'ye karşı Yediler'in seferi başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Bu kez Epigon'lar, yani birinci sefere katılan önderlerin oğulları ikinci bir saldırıya kalkışmayı düşünürler. Delphoi bilicilerinden aldıkları bilgi şudur: Başlarında Amphiaraos'un oğlu Alkmaion bulunursa, zaferi kazanacaklardır. Ne var ki Alkmaion ikirciklidir. Anası Eriphyle, nasıl bir zamanlar kocası Amphiaraos'u kandırmışsa, Polyneikes'in oğlu Thersandros'tan armağanlar alarak Alkmaion'u da kandırır *(Eriphyle)*. Sefere katılanlar şunlardır: Amphiaraos'un iki oğlu Alkmaion'la Amphilokhos,

Adrastos'un oğlu Aigialeus, Tydeus'un oğlu yiğit Diomedes, Parthenopaios'un oğlu Promakhos, Kapaneus'un oğlu Sthenelos, Polyneikes'in oğlu Thersandros ve Mekisteus'un oğlu Euryalos. Epigon'lar saldırıya Thebai çevresindeki köy ve kasabaları yok etmekle başlarlar. Thebai'liler, Eteokles'in oğlu Laodamas'in önderliğinde şehirden çıkıp saldırıya girişirler, ama Laodamas Alkmaion'un kargısı altında can verir, Thebai'liler de püskürtülür. O gece, bilici Teiresias'ın verdiği öğüt üzerine Thebai'liler şehri boşaltırlar, ertesi sabah Epigon'lar girer ve Thebai'yi yağma ederler, aldıkları doyumluğun bir bölümünü Delphoi'deki Apollon tapınağına adarlar.

Epimetheus. Titan İapetos'la Klymene'nin oğlu, Atlas, Menoitios ve Prometheus'un kardeşi (Tab. 3). Epimetheus îapetos oğullarının en akılsızı ve bu bakımdan Prometheus'un tam karşıtıdır. Zeus onu Prometheus'a karşı kullanır: Prometheus'u ve onunla birlikte, desteklediği insan soyunu yok etmek için yarattığı kadını Epimetheus'a armağan olarak yollar (Hes. İşi. 84 vd.), o da Prometheus'un Zeus'tan armağan alma dediğini unutur ve tanrıların özene bezene yarattıkları Pandora'yı alır, onunla evlenir *(Pandora)*.

Epimetheus Yunan mythos'unda Adem'in rolünü oynar, ne var ki ondan çok daha silik bir tip olarak çıkar karşımıza. Prometheus'la Pandora'nın kişilikleri onu büsbütün siler.

Epimetheus'la Pandora'dan, Deukalion'un karısı olacak Pyrrha doğar.

Erato. Zeus'la Mnemosyne'den dogma dokuz Musa'lardan biri. Sanatlardan lirik şiiri ve özellikle aşk şiirini simgeler ve esinler *(Musa'lar)*.

Erebos. Yeraltı karanlığını simgeler. Erebos, yeryüzünde karanlık saçan Nyks gibi Khaos'tan dogmadır. Erebos'la Nyks birleşirler ve ışıklı varlıklar meydana getirirler: Aither (Esîr) ve Hemera (Gün, Gündüz).

Erekhteus. Atina kralı, Pandion'un oğlu, Erikhthonios'un torunu (Tab 24). Dedesinin efsanesinden ayrılmayan efsanesi sonradan başka katkılarla değiştirilmiştir. Erekhteus'uıı birçok çocukları olmuş, bunlardan yedi kı/ı birbirini o kadar çok severlermiş ki, biri ölürse, öbürleri de canlarına kıyacaklarına ant içmişler. Günün birinde Atina Eleusis'le savacı girmiş ve Eleusis'e yardım eden Trakya kralı Eumolpos'a karşı koymak zorunda kalmış. Bu savaşı nasıl iyi bir sonuca eriştirebilecegl sorusunu Delphoi bilicisine sormuş. Aldığı cevap şu: Kral yedi kızından birini kurban ederse zaferi kazanacaktır. Erekhteus bir kızını kurban eder, öbür altısı da intihar ederler. Savaşta, Poseidon'un bir oğlu olan Eumolpos'u yenince deniz tanrı öfkelenir ve Zeus'tan Erekhteus'u öldürmesini ister. Zeus bahtsız kralın üstüne yıldırımını salar.

Erigonc. İkarios adlı bir Atina'lının kızı. Tanrı Dionysos Yunanistan'a ilk geldiğinde İkarios'un evinde konuk kalmış, buna karşılık ona asma kütügüyle şarabı armağan etmiş. Kızı Erigone'yle sevişmiş ve Staphylos (üzüm) adlı bir oğulları olmuş. Bir gün tanrı İkarios'a bir tulum dolusu şarap vererek, komşularını şölene çağırmasını ve onlara şarabı tattırm.ı sini söylemiş. Ama sarhoş olan komşular İka rios'un kendilerini zehirlediğini sanmışlar, onu sopalarıyla vurup öldürdükten sonra, ölüsünü götürüp bir yere atmışlar. Köpeği, Erigone'ye babasının atıldığı yeri göstermiş, kız da üzüntüsünden oradaki bir ağaca asmış kendini. Tanrı Atinalıları şöyle cezalandırmış: Bir delilik salgını baş göstermiş şehirde, genç kızlar çıldırıp asıyorlarmış kendilerini. Delphoi bilicisi bu olayı İkarios ve Erigone'nin ölümleriyle ilgili gösterince, Atina'lılar Erigone için bir bayram düzenlemişler. Bu bayramın bir benzeri de Roma'da vardı *(Entoria)*.

Erikhthonios. Atina'nın ilk krallarından biri (Tab. 24). Adı "yün" ve "toprak" anlamına gelen iki kökten türemedir. Efsaneye göre, Erikhthonios tanrı Hephaistos'tan dogmadır. Günün birinde tanrıça Athena Hephaistos'un işliğine silah ısmarlamaya gelmiş. Topal tanrı birdenbire tutulmuş ona, dayanılmaz bir istek duymuş ve başlamış kaçan tannçayı kovalamaya. Topal olduğu halde, yetişmiş ona ve sarılırken, spermasını bacağına akıtmış. Ki/oğlan kız tanrıça bir yün bezle spermayı silip, likslnerek yere atmış. Toprak ana döllenmiş,

bundan, bir erkek çocuk çıkarmış ortaya. Athena da çocuğu Kekrops'un kızlarına emanet etmiş *(Aglauros)*. Bebeği sepette iki yılan arasında gören Kekrops kızları çıldırarak kendilerini Akropolis'ten aşağıya attıktan sonra, Erikhthonios - ki topraktan dogma bütün yaratıklar gibi yılan kuyrukluymuş - Athena'nın tapınağına kadar sürünmüş ve kalkanının altına girerek büyümüş. Kutsal alanda yetişen bu gence kral Kekrops sonradan Atina krallığını vermiş. Bir Nympha ile evlenen Erikhthonios Pandion'u yaratmış, Pandion'dan da Erekhteus dolmuş *(Erekhteus)*.

Erikhthonios'un dört atlı arabayı keşfettiği ve Atina'ya para ve Panathenaia bayramı gibi yenilikler getirdiği söylenir.

Erinys'ler. Kimi zaman bir, kimi zaman birçok, kimi zaman da üç olarak gösterilen öç alma tanrıçaları Erinys'lerin doğumunu Hesiodos şöyle anlatır: Kronos anası Gaia'nın verdiği tırpanla Uranos'un hayalarını keser (Theog.276vd.):

Koca Uranos geldi kara geceyle,
indi yere arzudan yanıp tutuşarak,
yaklaşıp sardı toprağı boydan boya.
Ama pusuda bekleyen oğlu
uzattı sol elini ve sağ elindeki tırpanla
koskoca, upuzun, sivri dişli tırpanla
biranda kesti babasının hayalarını
ve kaldırıp attı arkasından bir yere.
Ama boş değildi elinden savrulup giden:
Kanlar fışkırıp saçıldı içinden
ve hepsi gömüldü kaldı toprağın bağrında,
ve bunlardan gebe kalan toprak yıllar sonra
doğurdu yaman Erinys'leri, öç tanrıçalarını.

Bu tanrıçalarla birlikte Devlet ve Orman perileri doğmuştur, der Hesiodos. Sayılarını ve isimlerini vermez. Sonraları Erinys'lerin üç kadın ve adlarının da Alekto, Tisiphone, Megaira olduğu kabul edilmiştir.

Erinys'ler suçu işleyenin ve özellikle adam öldürenin peşine takılan köpekler diye düşünülür; bu köpekler dişidir, kan kokusunu hemen alıp koşarlar ve peşine takıldıkları suçluyu sonsuzca kovalayarak çıldırtırlar. Erinys'lerin en çok rol oynadıkları şiir eseri Aiskhylos'un "Agamemnon", "Khoephoroi" ve "Eumenldes" trilogia'sıdır. Bu eşsiz tragedya anıtında son oyun Erinys'lerin adını taşımaktadır, ne var ki Yunanlıların sık sık başvurduğu "euphemismos" denilen bir dil çaresiyle Erinys'lere "Eumenides" yani "iyi niyetliler" adı takılmıştır. Bundan amaç, amansız tanrıçaları yatıştırmak, kötülüğü iyiliğe çevirmelerini sağlamaktır. Aynı görüşle, sert ve tehlikeli olarak bilinen Karadeniz'e "Pontos Eukseinos" yani konuksever deniz denirdi. Eumenides tragedyasında babası Agamemnon'u öldüren anası Klytaimestra'dan öç alan Orestes'in peşine takılan Erinys'ler sonunda birer af tanrıçasına dönüşürler, Orestes de böylece suçundan ve çektiği vicdan azabından arınmış, kurtulmuş olur. Bu sürecin nasıl sahneye konduğu üzerinde durmadan "suç" kavramını incelememiz gerek.

İnsan ne zaman suç işler, yani adam öldürür? Yunan efsanesinde adam öldürme çokluk bir yanılgı sonucunda olur: Ate tanrıça insanı gaflete düşürür ve insan istemeyerek, kimi zaman bilmeyerek öldürür, kan döker. Bir de kan davası güderek, kısas kurallarını uygulayarak adam öldürür. Her iki halde de suçundan arınmak için çareler vardır, insan tanrılara yakarmak, kurbanlar kesmekle affını sağlayabilir. Zeus'un kızları sayılan Litai (Yalvan) tanrıçalar suçlular adına aracı olurlar, Zeus'tan bağışlamayı elde ederler *(Yalvarırlar)*. Suçtan arınma yalnız tanrılar katında değil, insanlar arasında da mümkün olmalıydı; Homeros dünyasında bu suçun cezası bizim hak ve hukuk anlayışımıza göre hafiftir: Yurdunda adam öldüren yurdu için bir pislik, bir uğursuzluk sayılır, bu yüzden de sürülür, kendisi gidip sığınacak bir yer bulmalı, kendisini arındırmayı göze alan bir temiz adam bulmalı ve ona hizmet etmelidir. Homeros destanlarında adı geçen birçok ünlü yiğitler suç işlemiş kişilerdir. Sürgünde yaşarlar, ama konuklan seven ve koruyan Zeus tanrının kolu kanadı altında bulunduklarından sürgünleri tatlı gelir onlara. Bunlardan biri Patroklos, öbürü de AkhiUeus'un lalası Phoiniks'tir. Her ikisi de yurtlarından kovulmuş, Peleus'un yanına sığınmış kişilerdir *(Patroklos, Phoiniks)*. Ne var ki işledikleri suçlar Erinys'lerin kovalamasını gerektirmez. Öç köpekleri herhangi bir adamı öldürenlerin peşine takılmaz, onlar babasını ve özellikle anasını öldüren suçluyu kovalarlar. Yunan mythos'unda ünlü bir ba-

ba, bir de ana katili vardır: Oidipus'la Orestes. Oidipus babası Laios'u bilmeyerek öldürür, gördüğü ceza korkunçtur, oysa Orestes bile bile öldürür anası Klytaimestra'yı. Alkmaion gibi o da babasının kanına giren anasını öldürür, ama suçu Alkmaion'unkinden daha da ağırdır, çünkü daha hesapb, daha bilinçlidir *(Alkmaion)*.

Agamemnon tragedyasında Mykene kralıyla birlikte Troya'dan dönen bilici Kassandra, Aigisthos'la Klytaimestra'nın cinayet hazırladıklarını sezer ve bu sezgiyi şu sözlerle dile getirir (Ağam. 1186 vd.):

Bir koro var ki, hiç ayrılmıyor bu *evden,*
tek sesli söylüyor ezgilerini,
ama sesi kulağa hoş gelmiyor,
övgü değil çünkü söyledikleri,
insan kanı içmiş yüreklenmek için,
evet, insan kanı içmiş
bu *evde oyalanan koro.*
Zoratarsm onu bu konaktan:
Aynı soyun *Erinys'leri bunlar.*

Piyesin sonunda sahnede Agamemnon'la Kassandra'nın yan yana yatırılmış ölüleri görülür. Mykene'de yönetimi ele alan çift kendi ölülerinin öcünü almak için kralı ve Troyalı tutsağını öldürmüşlerdir. Bunların öcünü alacak kuşak da yetişmekte, yedi yıl sonrasını gösteren "Khoephoroi" (Sunu taşıyan kızlar) adlı tragedyada Orestes öç alıcı olarak anasının karşısına dikilmektedir. Klytaimestra oğlunun ne amaçla geldiğini anlayınca, urbasını yırtıp memesini gösterir ve Orestes'in ayaklarına kapanarak yalvarır. Ana oğul arasında şöyle bir konuşma geçer (Khoe. 922 vd.):

Klyt. —*Ananı mı öldüreceksin, yavrum benim?*
Or. —*Seni ben değil, kendin öldüreceksin.*
Klyt. —*Ama bak, ananın kinli köpeklerinden sakın*
Or. — *Ya babamınkilerden nasıl kaçarım senden sakınırsam?*
Klyt. —*Diriyken boşuna mı yakarıyorum bir mezara karşı?*
Or. — Babamı *öldürdün ya, senin de ölmen gerek.*
Klyt. — *Demek bir yılan doğurmuş, büyütmüşüm ben.*

Orestes anasını öldürür, daha önce Algisthos'u da vurmuştu, sahnedeki kapı açılıp gene ikisinin ölüsü görülür. Orestes eylemini haklı gösterir: Evet, der, anamı öldürdüm, ama o da babamı öldürmüştü, tanrıların tiksindiği pis bir kadındı anam, oysa benim elime güç katan, Pytho tanrısı Loksias'tır, yani Apollon'dur. Böyle konuşurken, birdenbire yanı başında kara urbalı kadınlar belirir, bakar ki Gorgo yüzlü, saçları yılanlarla örülmüş Erinys'ler bunlar. Ellerinden taptaze kan damlamakta. Orestes bağırır, çağırır ve deli gibi atar kendini dışarıya. Koro yakınır. Atreus'tan bu yana üçüncü ölüm kasırgasıdır bu. Sonu nereye varacak? Ate'nin öfkesi dinecek mi?

Üçüncü "Eumenides" tragedyası Delphoi tapınağının önündeki bir sahneye açılır: Apollon'a sığınmış olan Orestes evrenin göbeği sayılan taşın üstüne yıkılmış, yalvarmaktadır. Erinys'ler korkunç hırıltılarla dört dönmektedir çevresinde. Apollon gelir, onları uyutur, derken Klytaimestra'nın tayfi dürter, uyandırır köpekleri, Apollon oklarıyl.ı onları kovduktan sonra sahne değişir ve Atina'daki Akropolis görülür. Orestes'in davası Athena'nın tapınağı önünde görülecektir bu kez. Tam bir mahkeme sahnesidir bu. İki hak ve hukuk anlayışının çarpıştığı bir mahkeme: Geleneksel kısas kurallarını simgeleyen Erinys'ler, kendini ve eylemini savunan bir insanla karşı karşıya gelip tartışmaktadırlar, sonuç mahkemenin vereceği oylara bağlıdır. Orestes Athena tanrıçanın verdiği bir oy fazlasıyla beraat eder. Böylece tanrı kararı, kader ağırlığı yerine insanların mahkemesi, yani Areopagos kurulmuş olur. Tragedyanın sonunda yenilgiye uğrayan Erinys'ler korosu öfkeyle çekilmek üzeredir ki, Athena onları Atina'nın koruyucuları olarak şehirde kalmaya çağırır, buna karşılık Atina halkından sonsuz saygı göreceklerdir. Erinys'ler değişir, iyi niyetliler diye çıkarlar ortaya, bunun simgesi eski hukukla yeni hukuk anlayışının birleşmesi olsa gerek. Erinys'ler bundan böyle Atina'ya bet bereket saçacak tanrıçalar olarak intikamı değil, adaleti gerçekleştireceklerdir. Aiskhylos'un, Atina din ve devlet anlayışını yüceltmekte ve yeni yeni kavramlar kurup, onları canlandırmaktaki

ustalığı bu üçlüde en yüksek zirvesine erişmiştir.

Zaman geçince, Erinys'ler, insanları yeraltında cezalandıran tanrıçalar olarak görülmeye başlar. Eski metinlerde beliren bu inanış Vergilius'un "Aeneis" destanında dile gelmektedir: Erinys'leri Tartaros'un dibinde ruhlara ellerindeki kamçılar ve yılanlarla korku salıp eziyet eder görürüz. Cehennem kavramına yaklaşan bu görüşler Roma mythos ve şiirinde Etrüsk etkisiyle gelişmiş olabilir.

Eriphylc. Argos kralı Talaos'un kızı ve Adrastos'un kızkardeşi. Thebai efsane çemberiyle ilgili öyküsü *Adrastos, Amphiaraos* ve *Alkmaion* adları altında anlatılmıştır.

Eriş. Ne kadar belalı tanrı ve tanrıça varsa, ölüm ve yıkım getiren ne kadar varlık varsa hepsi Nyks (Gece)'ten dogmadır. Kavga tanrıça Eriş, İhanet, Karasevda ve İhtiyarlık gibi tanrılaşmış kavramlardan hemen sonra gelir doğum sırasında. Hesiodos ona "azgın yürekli" der ve kendi doğurduğu varlıkları sayar (Theog. 226 vd.).

Sonra da ikinci eseri "İşler ve Günler" de iki kavga ayırır, biri insana zararlı, biri faydalı ve şöyle tanımlar ikisini de (İşi. 11 vd.):

İki türlü kavga vardır bu dünyada,
biri övülmeye değer, öteki kötülemeye.
Özden apayrıdır bu iki kavga,
insanı kanlı savaşa götürür birisi,
kötüsü, hiçbir ölümlü sevmez onu.
Zorla girer bu kör dövüşüne
ölümsüzlerin zoruyla, buyruğuyla.
Öteki kavgayı daha önce doğurdu yüce Karanlık.
Göklerdeki tahtında oturan Kronos oğlu
toprağın özüne kattı onu.
İnsanlara yararlıdır o kavga,
O kavga ki eli tutmaz insanları bile işe sürükler.

Hesiodos'un bu kavgasına rekabet ya da ekmek kavgası demeli. Yaşamın özünde görür onu Hesiodos ve kardeşine kötü değil de iyi kavgadan yana gitmesini öğütler.

Eriş, Üç Güzeller yarışmasında da bir rol oynar, Peleus'la Thetis'in düğününe hır çıkarmasın diye çağrılmadığı için altın elmayı tanrıların dügtin sofrasına atar da, üstüne "en güzeline" yazdığı altın elmanın kime verileceği kararı Paris'in yargısına bırakılır *(Paris)*. Bu kavga Troya savaşı gibi yüce bir çatışmanın kaynağıdır.

Eros. Eros, ilkçağın en eski metinlerinden beri evrende birleşme ve üretmeyi sağlayan doğal bir güç olarak karşımıza çıkar. Hesiodos yaratılışı anlatırken Khaos'tan hemen sonra Eros'u sayar, onun etkisini insan dünyasında açıkça gördügü'halde, ilk tanrılar arasına nasıl yerleştireceğini iyice bilemez, ama bu evrensel ilkeyi gene de saymış olmak için şöyle der (Theog. 116 vd.):

Khaos'tu hepsinden önce var olan,
sonra geniş göğüslü Caia, Ana Toprak...
Ve sonra Eros, en güzeli ölümsüz tanrıların,
o Eros ki elini, ayağını çözer tanrıların,
ve insanların da, tanrıların da ellerinden alır
yüreklerini, akıl ve istem güçlerini.

Ama daha sonra, Eros'un devler, Titanlar gibi azman yaratıkların birleşmesinde ne gibi bir rol oynadığını tanımlamakta güçlük çeker, giderek "parthenogenesis", yani kendi kendiliğinden doğurma ilkesini bazı tanrısal varlıklar için sürdürür. İlkçağın en içli ve bilinçli aşk şairi Sappho da Hesiodos'a benzer bir tanımlama verir:

Gene Eros, *elimi, kolumu çözen,*
hem tatlı hem acı Eros,
o karşı gelinmez yaratık
sarsıyor beni.

Hesiodos'tan başka theogonia ve kosmogonia'larda da Eros'a yer ayrılır. Orfizm denilen ve şair Orpheus'tan geldiği ileri sürülen mistik akımda da Eros'un dünyayla birlikte kaos'tan çıktığına, yahut da Gece'den dogma evren yumurtası ikiye bölünüp yarı kabuğundan gök, yarı kabuğundan toprak ortaya çıkınca, Eros'un da doğduğuna inanılmaktadır.

Platon'un "Şölen" adlı diyalogunda herkes kendine göre sevginin tanımlamasını yaptıktan sonra, Sokrates bir kadın bilici, Mantineia'lı Diotima'nın görüşlerini anlatır. Diotima'ya göre Eros bir tanrı bile değildir, ölümlüyle ölümsüz arası bir varlık, Yunanlıların "daimon", bizim "cin" diyeceğimiz bir yaratıktır. Eros'un doğuşunu anlatmak için yepye-

ni bir efsane uydurulur: Yoksulluk tanrıça (Penia) ile Bolluk tanrı diye çevirdiğimiz, aslında her derde deva, hüner anlamına gelen Poros'un ogluymuş. Sevgi'nin karakterini anasıyla babası arasındaki karşıtlığın sonucu olarak şöyle anlatır: *"BoUuk'la Yoksulluk'tan doğan Sevgi'nin talihi de ona göre olmuş. Sevgi her şeyden önce her zaman yoksuldur, çoklarının sandığı gibi hiç de öyle ince ve zarif değildir, tersine kabadır, pistir, evsiz barksız, yalınayaktır, açıkta, dağda, bayırda, kapı önlerinde,' yol köşelerinde yatar, kalkar.* Ne *yapsın, anasına çekmiş, yoksulluktan kurtulamaz. Babasına çeken tarafıyla da hep güzelin, iyinin peşindedir, yürekli, atılgan, dayanıklıdır, yaman avcıdır, hep tuzaklar kurar, fikirlere, buluşlara düşkündür, büyücülükte eşsizdir. Aslında ne ölümlü, ne ölümsüzdür. Bakarsın aynı günde bolluk içinde gelişir, yaşar, birdenbire de ölür, sonra yine babasının tabiatı gereği bir çaresini bulup dirilir. Bir şeyin eline geçmesiyle elinden kaçması bir olur. Öylece Sevgi her zaman ne yokluk içindedir, ne de varlık içinde"* (Şöl. 203c, d). Sevgi'nin hiçbir zaman kanmadığı, hep arayan, arzulayan bir duygu olduğu dile getirilmiş oluyor bu parçada.

Başka efsanelerde Eros'un Aphrodite ile Hermes'in oğlu, ya da Eileithyia veya İris'in çocuğu olduğu söylenir. Uranos'lu Aphrodite'nin Hermes'le birleşmesinden Eros doğmuş, Dione'nin kızı Aphrodite'den de Anteros (karşılık aşk). Bu efsaneler Eros'un özündeki çok yönlülüğü dile getirmek için sonradan uydurulmuştur. Ne var ki hiçbir tanrı Eros gibi zaman ve mekâna göre değişik biçimlerde yansıtılmamıştır, hiçbir tanrı Eros kadar şairlere konu olmamıştır. Böylece Eros tanrı evrensel bir ilkeden, insanları oklarıyla kovalayan ve yaralayan kanatlı, alaycı ve yaramaz, giderek tehlikeli bir çocuk biçimine girmiş, bu biçimle de günümüze kadar gelmiştir. İskenderiye sanatıyla başlayan bu Eros simgesi Roma'da Amor-Amores diye epey tutunmuş, şiirde olduğu kadar resimde de iz bırakmış ve Rönesans'ta ikinci ve çok canlı bir gelişme görmüştür.

Eros'u ele alan en güzel efsanelerden biri Apuleius'un "Eros ile Psyklıc" masalıdır. Sembolik bir anlam taşıyan bu masal *Psykhr* bal ligi altında anlatılmıştır.

Eryks. Üstünde ünlü bir Aphrodite tapınatjı bulunan Sicilya dağına adını veren efsanelik kral. Aphrodite ile Poseidon'un oğlu olduğu da söylenir. Adı Herakles efsanesine karışmıştır: Geryoneus'tan aşırdığı sürüleri götürürken Herakles bu Eryks'e rastlamış. Eryks yiğide meydan okumuş, güreşmişler ve Herakles Eryks'i öldürmüş, ama krallığına el koymayıp akrabalarından birinin günün birinde oraya yerleşeceğini söylemiş ve öyle olmuş: Tarihsel çağlarda Dor'lardan bir grup Eryks dagma yerleşmişler.

Erymanthos. (1) Apollon tanrının oğlu. Adonis'le seviştikten sonra Aphrodite'yi hamama girer görmüş, bu yüzden gözleri kör olmuş. Oğlunun öcünü almak için Apollon da bir yaban domuzu olup Adonis'i vurup öl dürmüş.

(2) Arkadya'da akan bir ırmakla aynı bölge deki bir dağın adı. Yaban domuzlarının çok olduğu bu bölgede Artemis avlanmayı sevrı (Od. VI, 103). Herakles de efsanelik yaban domuzunu öldürmüş *(Herakles)*.

Erysikhton. (1) Thessalia kralı Triopas'ın oQlu, ya da kardeşi. Tanrılardan korkmaz, taşkın bir adammış. Günün birinde Demeter'e adanmış bir koruluğu kesmeye kalkışmış, tanrılar işmarlarla onu alıkoymaya çalıştıkları halde, Erysikhton hiç aldırmamış, ağaçları bir bir kesmiş. Demeter de onu dinmeyen bir açlığa çarpmış. Erysikhton ne yese doymuyormuş, varını yoğunu yiyip bitirdikten sonra, kendi kendini de yemiş.

(2) Kekrops'la Aglauros'un oğlu, Atina'lı kahraman. Delos'taki Apollon tapmağına gitmiş, Eileithyia' nın eski bir heykeliyle dönerken, yolda ölmüş.

Erythion. Geryon'un öküzlerini bekleyen sığırtmaç. Herakles bu sürüleri çalmak için Erythion'u da, sürülerin bekçisi köpek Orthos'u da öldürür (Hes. Theog. 292).

Esîr. *Bkz. Aither.*

Eteokles. Oidipus'la lokaste'nin oğlu, Polineikes'in kardeşi (Tab. 19). Kral Oldlpu

Thebal'dcn kovulunca, Eteokles'le Polyneikes aralarında bir anlaşma yaparlar: Her yıl biri kral olacaktır. İlkin tahta oturan Eteokles'tir. Polyneikes de şehirden ayrılır. Bir yıl sonra hakkını aramaya gelince, Eteokles yönetimi ona vermeye razı olmaz. Bunun üzerine Polyneikes Argos kralı Adrastos'a başvurur *(Adrastos)*. Thebai'ye karşı sefere hazırlanan Yediler ordusu saldırıya başlamadan aralarından Tydeus'u elçi olarak gönderirler, ama Eteokles gene anlaşmaya yanaşmaz. Bunun üzerine saldırı başlar. Eteokles Polyneikes'le teke tek savaşta can verdikten sonra, Thebai'de törenle gömülür, oysa Polyneikes mezardan yoksun bırakılır *(Antigone)*. Epigon'ların Thebai'ye saldırısı sırasında Eteokles'in oğlu Laodamas kraldır.

Euadne. İphis'in kızı Kapaneus'un karısı, kocasının odun yığınına atılarak, onunla birlikte yanar *(Kapaneus)*.

Euenor. Atlantis'in yerlisi *(Atlantis)*.

Euenos. Tanrı Ares'in oğlu, Aitolia kralı. Kızı Marpessa'ya bir talip çıktıkça babası onu öldürür ve kafasını Poseidon tapınağına asarmış. Sonunda Marpessa'yı İdas kaçırır, Euenos da peşine takılır, ama İdas tanrı Poseidon'dan kanatlı bir araba aldığı için onu yakalayamaz. Euenos atlarını vurduktan sonra kendini orada akan bir ırmağa atar. Irmak Euneos adını alır *(idas, Marpessa)*.

Eumaios. Eumaios, Odysseia'da önemli bir rol oynayan İthake'li bir domuz çobanıdır. Odysseus uzun serüvenlerinden sonra yurduna ilk ayak bastığında Eumaios'un yaptığı ve yönettiği ahırlara gider ve babasının sadık uşağı olan bu "tanrısal" çobanbaşı ile buluşur. Eumaios ihtiyar bir dilenci kılığında olan Odysseus'u konuklamak, ağırlamakla kalmaz, konuğunun özlemini çektiği efendisi olduğunu anladıktan sonra da talipleri öldürmekte, malını, mülkünü yeni baştan ele geçirmekte yardımcı olur ona. Odysseus'un sütninesi Eurykleia kadar sevimli, cömert ve akıllı bir kişidir. Odysseus'la aralarındaki konuşmalar Odysseia romanının gerçekçi yanını ve zamanın yaşama koşullarını açığa vurup yansıtan değerli belgelerdir.

Odysseus domuz çobanının kulübesine gelince, Eumaios onu saygıyla karşılar, ona bir döşek serer, yemek verir ve dilenci pozunda olan efendisinin uydurduğu hayat hikâyesini dinledikten sonra, kendisinin de bir kral oğluyken nasıl kaçırılıp İthake'ye getirildiğini anlatmaya koyulur. Eumaios'un anlattığı bu öykü ilginç bir roman ve o zamanki Akdeniz çevresinde ise yoğun bir gidiş geliş olduğunu açığa vurur (Od. XV, 389 vd.j.

Eumolpos. Poseidon'un oğlu, Trakya kralı. Atina ile Eleusis arasında kopan savaşa karışır, bu savaşta Atina kralı Erekhteus elinden öldürülür *(Erekhteus)*. Eumolpos Eleusis myster'lerinin kurucusu olarak tanınır. Eleusis başrahipleri "Eumolpides" adını benimsemiş ve atalarının Eumolpos olduğunu kabul ederlerdi.

Euneos. Euneos, lason'un Argonaut'lar seferinde Lemnos adasına varınca Hypsipyle'den olan oğludur *(Argonaut'lar, Hypsipple)*. Troya savaşına kendi katılmadığı halde, Akha'lara Lemnos şarabı gönderir (İl. VII, 467 72). Akhilleus esir aldığı Priamos oğlu Lykaon'u Euneos'a satar *(Lykaon)*.

Eunomia. Themis'le Zeus'un kızı, Horalardan biri *(Themis, Hora'lar)*.

Eunomos. Kalydon kralı Oineus'un sarayında şarap sunan delikanlı. Herakles'in ellerini yıkarken Eunomos yanlışlıkla suyu yiğidin ayaklarına dökmüş, Herakles de çocuğa bir tokat atacak olmuş. Ama tokadı o kadar sert indirmiş ki çocuk ölmüş. Babası yiğidi bağışladığı halde, Herakles kendi kendine ceza vermiş, karısı Deianeira ve oğlu Hyllos'la birlikte Kalydon'dan göçüp Trakhis'e yerleşmiş.

Euphrates. Fırat nehrinin adını açıklamak için uydurulmuş bir efsane: Euphrates adlı bir adam varmış, günün birinde oğlunu karısının yanında uyur görmüş ve onu bir yabancı sanarak öldürmüş, sonra da yanlışlığını anlayarak kendini nehre atmış. O zamana kadar Medos adını taşıyan nehre, içinde boğulan Euphrates'in adı verilmiş.

Euphrosyne. Adı sevinç, neşe anlamına gelen Euphrosyne üç Kharit'lerden biridir *(Kharit'ler)*.

Europa. Poseidon'la Libya'nın oğlu, Fenike kralı Agenor'un kızı Europa tanrılar tanrısı Zeus'un sevgisini kazanmakla ölmez bir ün salmış, bütün bir kıtaya adını vermiştir (Tab. 11). Io'nun serüvenine benzer bir serüven yaşayan Europa'nın öyküsünü Edith Hamilton'un Ülkü Tamer'ce yapılmış çevirisinden okuyalım (Varlık yayınları, s. 53).

(Bu öykü, III. yüzyılda yaşamış İskenderiye'n bir şairin, Moskhos'un şiirinde anlatılır).

Zeus'la sevişmesi yüzünden adı coğrafyaya geçen tek kadın İo değildir; Europa'nın ünü daha da yaygındır. İo'nun yıllarca acı çekmesine karşılık Europa, bir boğa sırtında denizler aşıvermenin yarattığı birkaç saniyelik şaşkınlık ve korku bir yana bırakılırsa, hiç üzülmerniştir denebilir. Europa'nın Zeus'la sevişiştiği sıralarda Hera nerelerdeydi, bilinmiyor. Bilinen bir şey var: Tanrılar tanrısı, gamsız, tasasız, gönlü ne dilerse onu yapıyordu.

Zeus bir ilkbahar sabahı gökteki sarayında oturmuş, tembel tembel yeryüzünü gözetliyordu. Gözleri, ansızın, kendisi için çok ilgi çekici bir yaratığa ilişti. Güzel Europa, uykudan uyanmış, gördüğü düşü yorumlamaya çalışıyordu. İki kıta, kadın kılığında, kendisini paylaşmak istemişlerdi düşünde. Europa'yı doğurduğunu ileri süren Asya, onu kendisi almak istemişti. Öteki kıta ise, Zeus'un Europa'yı kendisine verdiğini söylemişti.

Gördüğü bu garip düşü yorumlayamadı Europa; kendi yaşındaki kız arkadaşlarını topladı; deniz kıyısındaki çiçek tarlasına gittiler. Orada oyunlar oynarlar, sepetlerini çiçeklerle doldururlardı. Hepsi de bilirdi ki, en güzel sepet Europa'nın sepetidir... Hephaistos yapmıştı o sepeti. Üstünde İo'nun öyküsü, inek oluşu, Argos'un öldürülüşü, sonra Zeus'un İo'yu yeniden kadın kılığına sokusu çiziliydi.

Yalnız sepetler mi, içlerini dolduran çiçekler de ne kadar güzeldir... Nergisler, sümbüller, menekşeler, kırmızı yaban gülleri... Aşk tanrıçası, Kharit'lerin arasında nasıl ışıldarsa, Europa da yaşıtları arasında öyle ışıldıyordu.

Zeus onu görünce dayanamadı. Zaten aşk tanrıçası Aphrodite, oğlu Eros'a söylemiş, o da oklarından birini Zeus'un kalbine saplamıştı. Hera uzaklardaydı o sırada; ama Zeus yine de ne olur, ne olmaz diye korktu. Bir boğa kılığına girdi, Koyu kahverengi, kaşları yerinde gümüş yaylar çizili, boynuzları yeni ayın görünüşüne benzeyen güzel, çekici bir boğa olup çıktı. Çiçek toplayan kızların arasına indi. Yaşıtları gibi, Europa da boğayı görünce dayanamayıp yanına geldi. Onu sevdi, okşadı.

Hemen eğildi boğa. Sanki Europa'nın, sırtına binmesini ister gibiydi:

Sırtına *bindirip gezdirecek bizi,*
Öv/e *tatlı, öyle güzel bir boğa ki bu,*
Hiç boğaya benzemiyor, iyi bir insan gibi
Yalnız konuşmuyor.

Europa, gülümseyerek, boğanın sırtına oturdu. Ötekilerin de binmesine fırsat vermedi Zeus fırlattığı yıldırımların hızıyla denize daldı. O ilerledikçe dalgalar iki yana açılıyordu. Yanlarında, önlerinde, arkalarında garip deniz tanrıları Nereid'ler, borulannı öttürerek Tritonlar ve Zeus'un kardeşi Poseidon gidiyordu.

Sulardan, gördüğü yaratıklardan korkan Europa, düşmemek için bir eliyle boğanın kocaman boynuzunu tutarken, öteki eliyle de, ıslanmasın diye mor eteğini topluyordu. "Bu boğa olsa olsa bir tanrıdır" diye düşünüyordu. Sonunda dayanamadı; kendisini ıssız bir yerde tek başına bırakmaması için boğaya yalvardı. Boğa, cevap vererek kendisinin tanrılar tanrısı Zeus olduğunu, ona tutulduğunu, Girit adasına gittiklerini söyledi.

Bir süre sonra Girit'e ayak bastılar. Orada Mevsim'ler karşıladı kendilerini. Seviştiler; çocukları oldu. Europa'nın oğullarından ikisi, Minos ve Rhadamanthys, yeryüzünde öyle tarafsız davrandılar ki, ölümlerinden sonra ölüler ülkesine yargıç yapıldılar. Ama Europa, mitologya'da oğullarından daha önemli bir yer tutar.

Euros. Şafak tanrıça Eos'la Astraios, ya da Typhon'dan doğduğu söylenen dört ana rüzgârdan biri. Güneybatıdan eser, bizim keşişleme dediğimiz rüzgârdır.

Eurybie. Hesiodos'un Theogonia'sında Pontos'la Gaia'dan, yani denizle topraktan doğmuş,Eurybie, Nereus, Phorkys, Thaurnas ile Keto'nun kız kardeşidir (Tab. 6). Tl tan'lardan Krios'la birleşip, Astraios, Pallas ve Perses 'i doğurur.

Eurydike. Orpheus'un karısı, ağaç perisi. Serüveni için *bkz. Orpheus.*

Eurykleia. Odysseus'un sütninesi. Odysseia'nın başında Telemakhos'u yatak odasına götürürken şöyle tanıtılır bize (Od. I, 425 vd.):

Telemakhos gidiyordu yatmaya, düşüne düşüne.
Eurykleia, Peisenor oğlu Ops'un kızı,
çevresinde onun dört döne döne,
çerağlar tuttu yoluna pırıl pırıl,
Onu Laertes parasıyla satın almıştı çok eskiden,
körpecik bir kızken almıştı yirmi sığıra karşılık,
sayardı onu sarayında asıl karısı gibi,
ama yatağına almamıştı bir kere olsun,
ödü kopuyordu karısının öfkesinden.
İşte bu Eurykleia'ydı çerağı tutan,
Telemakhos'u en çok seven de oydu,
bebekken dadılığa başlamıştı Telemakhos'a
bakmıştı ta çocukluğundan kocaman oluncaya dek.

Eurykleia, Odysseia'da günlük hayatı yansıtan en canlı bazı sahnelerin kahramanıdır: Telemakhos'un yolculuğunu o hazırlar, gittiğini o bilir ve Penelopeia'dan saklar (Od. II, 347-380); dilenci kılığında İthake sarayına gelen Odysseus'un ayaklarını yıkarken eski bir yara izinden onu tanır (Od. XIX, 350-507); taliplerin ve özellikle hizmetçilerin cezalandırılmasında önemli bir rol oynar (Od. XXII, 391-492). Evin kâhyası, bekçisi, büyüğüdür, Odysseus'un sarayında oynayan dramın en sevimli kişisidir.

Eurylokhos. Odysseus'un yoldaşlarından biri. Kirke'nin konağına gidecek grubun başına seçilir, ama büyücü kadının kurduğu tuzağa düşmez ve geri gelip Odysseus'a Kirke'nin arkadaşlarını domuza çevirdiğini haber verir (Od. X, 205 vd.); ölüler ülkesinin açıldığı çukur başında kurban keser (XI, 23 vd.); gemileri Seiren'lerin önünden geçerken Odysseus'u direğe iki kat bağlar (XII, 95 vd.), ama Güneş'in ineklerini yemeyi o salık verir arkadaşlarına ve bu yüzden de tanrıların lanetine uğrayarak Odysseus'un bütün tayfasıyla birlikte can verir (XII, 339 vd.).

Eurymakhos. Polybos'un oğlu Eurymakhos, Odysseus'un karısı Penelopeia'nın taliplerı arasında başta gelenlerdendir. Şöyle tanımlanır (Od. XV, 519 vd.):

Eurymakhos'tu adı, yiğit Polybos'un parlak oğlu,
Ithake'liler şimdiden bir tanrı gözüyle bakarlar ona,
taliplerin en iyisidir gene de.

Antinoos'la birlikte Eurymakhos taliplerin en ciddiye alınması gerekenidir (Od. XV, 17):

Penelopeia'yı babası ve kardeşleri
kışkırtırlar Eurymakhos'a varsın diye,
ağırlığı en çok talipler arasında o artırır çünkü.

Antinoos'a kıyasla biraz daha efendi, daha nazik ve terbiyeli bir adam gibi davranır: Penelopeia'yı yatıştırır, oğlunun canına kıyılmayacağım söyler (Od. XVI, 434 vd.), onu pohpohlar, en güzel armağanlardan birini verir (XVIII, 295 vd.) ama bütün bunlar yalan ve yapmacıktır, o da Odysseus'un varlığını sömürmeyebakar, Telemakhos'u ilk fırsatta öldürmeye ve Penelopeia'nın hizmetçisi Melantho ile sevişiği halde, bir an önce kraliçeyle evlenmeye. Dilenci kılığında saraya gelen Odysseus'a o da kötü davranır, kafasına bir tokmak atar (XVIII, 396). Yay germe yarışmasında Antinoos'la ikisi en sona kalırlar, ama başaramazlar (XXI, 186 vd.); Odysseus kendini belli edip meydan okuyunca, Eurymakhos önce bütün suçu Antinoos'a yükleyip pazarlığa girişmek ister (Od. XXII, 60 vd.), Odysseus onu da bir okla yere serer ve öldürür.

Eurymedon. İlyada'da iki Eurymedon'un sözü edilir, biri Agamemnon'un seyisi, öbürü Nestor'un seyisidir.

Eurynome. (1) Okeanos'la Tethys'in sayısı üç bini bulan kızlarından biri. Hesiodos'un "Theogonia"sında anlatıldığına göre (Theog. 906-910):

Okeanos kızı Eurynome ile evlendi Zeus
güzelliği, görenleri büyüleyen uyum tanrıçayla;

Üç kızı *oldu ondan, Kharit'ler, Üç Güzeller: Aglaie, Euphrosyne ve sevimli Thalia, (Kharit'ler).*

(2) Penelopeia'nın yanında bulunan kâhya kadın. İthake kraliçesi onu yanından ayırmaz, onunla konuşur, ona dert döker, kendine bakması için öğütler verir. Penelopeia'nın çevresinde asıl hizmet gören odur, dilenci kılığında uykuya yattığı zaman Odysseus'un üstünü örter (Od. XX, 4), kendini tanıttıktan sonra yiğidi yıkayan, giydiren, Penelopeia ile gerdeğe girmeye hazırlayan odur (Od. XXIII. 154 vd.).

Eurypylos. (1) Troya'da Akha'lardan yana savaşan Thessalia'lı önder. Troya'lılardan Hypsenor, Melanthos ve Apisaon'u öldürür. Paris'in kargısı altında yaralanır, ama Patroklos yardımına koşar.

(2) Kos (Istanköy) adasının kralı. Poseidon'un ogluymuş. Troya dönüşünde Herakles adaya uğrayınca Eurypylos ona karşı gelmiş, bu yüzden de öldürülmüş.

(3) Telephos'un oğlu. Telephos, yarası iyileşince, ne kendinin, ne de oğlunun Akra'lara karşı savaşmayacağına söz vermişti. Ama Priamos'un kız kardeşi olan karısı, oğlu Eurypylos'u Troya'ya gitmeye kandırmıştı. Bunu bir armağan karşılığı yaptığı söylenir. Eurypylos, Akhilleus'un oğlu Neoptolemos'a karşı savaşır ve onun eliyle öldürülür. Bu çarpışmanın haberini, Odysseus ölüler ülkesinde karşılaştığı Akhilleus'un ruhuna iletir (Od. XI, 519 vd.).

Eurystheus. Argos kralı Sthenelos'un oğlu. Herakles efsanesinde büyük bir rol oynayan kötü kişi. Eurystheus, Amphitryon'un amca oğlu ve onun gibi Perseus'un torunudur. Zeus, Alkmene'yi Herakles'ten gebe bırakınca, Perseus torunlarından ilk doğacak olanın krallık elde edeceğini bildirir. Hera da doğacağını bildiği Herakles'in kral olmasını önlemek için, Eurystheus'un yedi aylık doğmasını sağlar. Böylece Eurystheus Tiryns, Mykene ve Argolis bölgesine kral olur ve Herakles'i buyruğu altına alarak, onu bir sürü güç işler başarmaya zorlar. Herakles büyük kahramanlıklarını hep Eurystheus'un emriyle ve Eurystheus'un çık.ırına yapar. Onu kıskanan aman vermez kral yiğide eziyet etmekten hoşlanmaktadır. Herakles öldükten sonra, Eurystheus soyunu Mykene'den kovar. Bir süre sonra Herakles oğullarının savaş ortağı olan Atina'ya karşı sefere çıkar, ama Ioalos tarafından öldürülür. Zalim kralın kafası Alkmene'ye getirilince, gözlerini oymuş *(Herakles, Alkmene).*

Eurythion. (1) Kentaur, yani at adamlardan biri. Lapith'lerden Peirithoos'un nişanlısını kaçırdığından, Kentaur'larla Lapith'ler savaşına yol açmıştı *(Kentaur'lar).*

(2) Kalydon savaşına katılan yiğitlerden biri. Kardeşi Phokos'u öldürdükten sonra Peleus Eurythion'un yanına sığınmış, onun eliyle arınmıştı, ama Kalydon avı sırasında kaynatasını da kaza ile öldürünce, başka yere göçmek zorunda kalır *(Peleus, Aiakos).*

Eurytos. (1) Nerede olduğu iyice bilinmeyen Oikhalia şehrinin kralı, Herakles efsanesinde önemli bir rol oynayan kişi. Ok atmakta çok usta olan Eurytos'un dört oğlu, bir de İole adlı kızı varmış. Ok atmakta kendisini yenecek olana kızını vermeye ant içmiş. Herakles onunla boy ölçüşüp onu yenmiş, ama Eury tos sözünde durmamış, yiğidin, sürülerini çaldığını ileri sürmüş. Yalnız oğlu İphitos Herakles'ten yana çıkmış. Ne var ki birden çıldıran Herakles İphitos'u öldürmüş. Bunun cezası olarak da esir diye satılmış ve Omphale'nin sarayına düşmüş. Özgürlüğüne kavuşunca, Eurytos'un sarayına dönüp onu öldürmüş ve lole'yi ele geçirmiş *(Herakles, İphitos, İole).*

(2) Bir devin adı *(Gigant'lar).*

Euterpc. Musa'lardan biri, başı çelenkli, elinde bir flütle şenliklere, bayramlara katılır, neşe getirirmiş. Dionysos alaylarında da yeri vardır. Dithyrambos'u onun esinlediği söylenir *(Musa'lar).*

Evandrus. Vergilius'un "Aeneis" destanında adı geçen kahraman. Ro'mulus tepesinde Roma şehrini kurmadan orada Evandrus'un kurduğu Pallantea kasabası vardı. Burayı da Yunanistan'ın Arkadya bölgesinden gelme Evandrus (Yun. Euandros, iyi adam anlamına gelir) kurmuştu. Bölgeye uygarlık getirmiş, yerlilere okuma yazmayı öğretmiş, müzik ve

yararlı bazı sanatları da yaymıştı. Ayrıca Latlum Yunanistan'dan bazı tanrı kültlerini de getirmişti. Hercules buralara gelince, Evandrus onu Cacus'u öldürmüş olma suçundan arındırmış, tanrı oğlu olduğunu anlayarak Roma'nın yedi tepesinden Aventinus'la Palatinus arasında büyük bir sunak kurmuş. Onun için, bu sunak sonraları da Ara Maxima olarak gösterilirdi *(Cacus)*. Evandrus Aeneas'ı, babası Ankhises'le konukluk bağları kurmuş olduklarını hatırlayarak, iyi karşılar ve oğlunu bir bölük askerle birlikte emrine verip Rutul'lere karşı savaşta yardımcı olmalarını sağlar *(Aeneas)*.

F

Fama. Roma mitolojisinde ünü, halk sesini ve dedikoduyu simgeleyen tanrıça. Fama, Vergilius'un "Aeneis" destanında yarattığı bir simgesel varlıktır. Dido'nun Aeneas'a olan gizli aşkını açığa vurur (Aen. IV, 173-188).

Fames. Açlığı simgeleyen Fames Hesiodos'un Eris'ten dogma olarak gösterdiği Limos'un Latince karşılığıdır. Vergilius bu simgesel varlığı Ölüler Ülkesi'nde Yoksulluk'la yan yana gösterir. Ovidius'a göre, Açlık İskitya'da kurak bir toprak üstünde oturmaktadır. Erysikhton'a dinmez açlığı veren odur *(Erysikhthon)*.

Fatutn. Roma mitolojisinde Kader'i simgeleyen tanrısal varlık. Fatum, söz söylemek, konuşmak anlamına gelen "fari"den türeme olup, aslında "tanrı sözü" demektir. Sonraları Yunan dinsel görüşlerinin etkisiyle Fatum, Kader, tanrıçalarıyla bir tutulmuş ve Fatum sözcüğü dişi cinse dönerek Fata olmuştur. Roma'da üç Fata tanrıçasının heykeli görülürdü ki bu heykeller Sibylla'lan simgelerdi *(Parça, Stbylla)*.

Fransızca peri anlamına gelen "fee" bu Fata'dan gelmiştir. Halk arasında dişi cinsten Fata olduğu gibi, erkek Fatus'ların da varlığı tasarlandı ve herkesin kendi cinsine göre kaderi, alın yazısı bir genius, bir cin olarak simgelendi *(Genius)*.

Fauna. Roma tanrısı Faunus'un hem kız kardeşi, hem de eşi. Falcı bir tanrıça olarak gösterilir ve Bona Dea ile bir tutulur *(Bona Dea)*. Latin Hercules efsanesinde rol oynar; Fauna, kral Faunus'un eşi, Hercules'le sevişmiş ve Latium'a adını verecek olan kral Latinus'u doğurmuş. Faunus gibi Fauna'nın adı da "quae favet" (iyilik eden, lütuf gösteren) anlamına gelir. Kadınları kısırlıktan korurmuş.

Faunus. Roma dininin en eski tanrılarından biri. Ficus'un oğlu ve Saturnus'un torunu olarak gösterilir. Adı "qui favet" (iyilik eden, lütuf gösteren) anlamına gelen bu tanrı bir yandan sürülerin, tarlaların koruyucusu olarak Yunan etkisi .ıllıuıl.ı l.ınn Pan ile bir tutulmuş, öte yandan adı Roma'nın kuruluş efsanelerine karışmıştır.

Arkadya'daki Euandros'un İtalya'ya gelişiyle ilgili efsanelerde rol oynadığı için *(Evandrus)*, kültü Roma şehrinin en eski tepelerinden biri sayılan Palatinus'a yerleşmiş ve Lupercalia bayramı (15 şubat) ile ün kazanmıştır. Faunus'un rahipleri Luperci'lerin kutladıkları bu bahar ve bereket bayramında delikanlılar çırılçıplak olarak dolaşır ve önlerine gelen kadınlara kamçılarıyla vururlardı. Kısırlığı defetmek, toprağın verimliliğini sağlamak ve halkı kötü güçlerin etkisinden kurtarmak amacı güdülürdü. Klasik çağlarda Faunus bir tanrı olmaktan çıkmış ve Yunan Satyr'leri gibi keçi ayaklı, sakallı, boynuzlu yaratıklar olarak dağda, ormanda, su kenarlarında nympha'ları kovalar gösterilmişlerdir.

Roma kuruluş efsanesinde bir tanrı olarak değil de, Latium'un ilk krallarından biri olarak gösterilir.

Faustulus. Alba kralı Amulius'un çobanı Faustulus Romulus'la Remus efsanesinde önemli bir rol oynar. Amulius kızlarının doğurduğu ikiz çocukları Tiber kenarına bırakmayı buyurunca, Faustulus bir dişi kurdun emzirdiği ikizleri bulmuş ve karısı Acca Larentia'ya büyütülmek üzere götürüp vermiştir *(Acca Larentia)*. Sonradan Faustulus çocuklara kim olduklarını bildirmiş, Romulus da tanrı ve kral soyundan olduğunu anlayınca, gidip Amulius'u öldürmüş. İkiz kardeşler kavgaya tutuştukları zaman, Faustulus araya girmiş ve öldürülmüş derler. Adı "faveo" fiilinden "uğurlu, verimli" anlamına gelen Faustulus'un Forum'da mezarı, Palatinus tepesinde de kulübesi gösterilirdi. Roma tanrıları arasında saygı görürdü *(Romulus, Remus)*.

Feronia. Etrüsk asıllı bir tanrıça. Ormanları ve kaynakları koruyan bu tanrıçanın kültü orta İtalya'ya ve Etruria'ya yayılmıştı. Terracina'da bulunan tapınağında köleler azat edildiği için, Libertas, yani özgürlüğü simgeleyen tanrıça ile bir tutulmuştur.

Fides. Andı, yemini simgeleyen tanrıça. İupiter'den daha yaşlı, ak saçlı bir kocakarı olarak simgelendirilmesi, verilen söze saygının her türlü toplum düzeninin temelinde olduğu

anlamına gelir. Aeneas soyu ona Palatinus üzerinde bir tapınak yaptırmış. Fides'e kurban keser, sunu sunarken rahipleri sag ellerine bir beyaz sargı sararlardı.

Flora. Çiçek ve bahar tanrıçası Flora, Roma'ya Sabin'lerden gelme bir tanrıçadır. Çiçek açan her bitkinin yönetimi onun elindedir. Şair Ovidius Flora üstüne Yunan mythos'undan esinli bir öykü anlatır (Fast. V. 20 vd.): Flora aslında Khloris adlı bir Nympha imiş, rüzgâr tanrı onu görüp kaçırmış ve evlenmiş onunla. Her türlü bitki ve çiçek üstünde egemenliği bağışlamış Flora'ya. Ama Flora'nın gücü bununla da kalmamış, tanrı Mars'ın dogmasına önemli bir etken olmuş: Jüpiter'in Minerva'yı kendi kafasından çıkarmasına içerleyen İuno erkek araya girmeden bir çocuk doğurmak istemiş tek başına, bunun için Flora'ya başvurmuş. Flora da bir kadına dokununca onu gebe bırakan bir çiçek vermiş îuno'ya, tanrıça da kendi kendine Mars tanrıyı getirmiş meydana. Röma'lılar yılın ilk ayına Mars (mart) adını vererek onun Flora ve baharla ilişkisini belli etmek istemişlerdir. Flora'nın onuruna Roma'da Floralia şenlikleri düzenlenirdi. Nisan sonunda başlayıp mayıs ayma kadar süren bu şenlikler büyük bir coşkunlukla kutlanırdı.

Fors. Rastlantı, talih anlamına gelen Fors, Fortuna tanrıçanın erkeğidir. Roma'lılar çok önem verdikleri bu tanrıları bir çift olarak görür ve Fors'la Fortuna'ya birlikte tapınırlar, yakınırlardı.

Fortuna. Roma'lıların en çok korktukları, en çok tapındıkları tanrıçalardan biri kör talihi simgeleyen Fortuna'dır. Yunan Tykhe tanrıçasıyla bir tutulan Fortuna elinde bir dümen (insanların hayatını yönetir çünkü) ve bereket boynuzuyla, çoğu zaman da kör olarak canlandırılır. Tapımını Roma'ya getiren kral Servius Tullius imiş. Fortuna o kralı o kadar sever ki, geceleri evine girermiş. Fortuna'nın tapınağında Servius Tullius'un bir heykeli buIunurmuş. Yunan etkisi altında Fortuna zamanla başka tanrıçalarla, özellikle İsis'le bir tutulmuştur *(Tykhe)*.

Furia'lar. Roma'nın ilkel din görüşlerinde Furia'lar yeraltından çıkıp insanların peşine takılan kötü cinlerdir. En erken çağlardan beri Furia'lar Yunan mythos'unun Erinys'leriyle bir tutulmuş ve efsaneleri birbirine karışmıştır *(Erinys'ler)*.

G

Gaia. Homeros'ta hiç adı geçmeyen Gaia, Hesiodos'un Theogonia'smda dünyayı, yeri, evrensel bir öge olarak toprağı simgeler. Bir tanrıdan çok kozmik bir varlıktır Gaia, bütün öğelerin kaynağında bulunan ana ilkedir. Hesiodos bu yolda doğada ana ilkenin ne olduğunu tanımlamaya çalışan îonya düşünürleri gibi davranır. "Bütün ölümsüzlerin sürekli, sağlam tabanı" saydığı Gaia, evreni bir düzen yöntemine göre meydana getiren ve düzensiz boşluktan çıktıktan sonra dişi-erkek birleşme yoluyla evrenin kendisini ve tanrılarını yaratır. Tab. l'de gösterildiği gibi Gaia "parthenogenesis" (kendi kendine doğurma) prensibine göre Gök'ü, Dağ'ları ve Deniz'i yaratır; bu süreci şöyle anlatır Hesiodos (Theog. 126 vd.):

Toprak bir varlık yarattı kendine eşit:
Dört bir yanını saran Uranos, yıldızlı, Gök'ü,
mutlu tanrıların sürekli, sağlam yurdunu
yüksek dağları yarattı sonra,
koyaklarında tanrılar oturan dağları.
Sonra denizi yarattı, ekin vermez denizi:
Azgın dalgalarıyla şişen Pontos'u.
Kimseyle sevişip birleşmeden yaptı bunu.

Sonra ilkin Uranos'la birleşip erkek ve dişi Titan'ları, Kyklop'ları ve Hekatonkheir'leri doğurur (Tab. 2). Bu doğurma sürecinden hemen sonra evrene egemenlik savaşının ilk belirtisi Uranos tanrının doğan çocuklarını Gaia'nın karnına gerisin geri tıkmasıyla baş gösterir (Theog. 154 vd.):

Böylesine korkunçtu Toprakla Gök'ün oğulları.
Babalan ilk günden iğrenmişti onlardan,
doğar doğmaz gün ışınına çıkaracak yerde
toprağın bağrına saklamıştı onları,
ve Uranos sürdürürken bu korkunç oyunu
koca Toprak inim inim inliyordu zorundan.

Son Titan oğlu Kronos'a babasının erkeklik uzvunu kestirdikten sonra Gaia bu kez kendi doğurduğu Pontos'la birleşir ve ondan Nereus, Thaumas, Phorkys, Keto ve Eurybie'yi meydana gelini (Tab. 6). Hesiodos'tan gayrı kaynaklarda adı geçen Nereus'tan deniz varlıklarını meydana getirir. Ama Gaia'nın öbür çocukları da aralarında birleşerek yersel ve göksel birçok varlıkların dogmasını sağlarlar; Bunların kimisi yıldız, yel ve gökkuşağı gibi görülen varlıklardır, kimisi de evrenin mitolojik yorumunun yarattığı simgesel tanrılar dır.

Gaia Uranos'un devrilmesini sağladığı gibi, tahta çıkardığı oğlu Kronos'un da devrilmesini sağlar. Çünkü Kronos babası Uranos gibi zorbaca davranır ve çocuklarını doğar doğmaz yutar. Karısı Rheia Zeus'a gebe kalınca Gaia ile Uranos'tan doğuracağı çocuğu kurtarma çarelerini sorar. Bu kez de Gaia kızına kaderi bildirmekle kalmaz - kader Uranos'un oğluna yenildiği gibi, Kronos'un da Zeus eliyle devrilmesidir - Kronos'u aldatmak çarelerini de gösterir ve Zeus'un Girit'te bir mağarada gizlice doğmasını sağlar, Kronos'a da bir taş yutturulur *(Kronos, Zeus)*. Gaia birinci kı şak devrimini hazırladıktan sonra, ikinci kı şak devrimini de yürütür: Zeus'a ne yokl.ın egemenliği elde edebileceğini o öğretir; çara Kronos kuşağından Titan'ları yenmek için Kyklop'ları ve Hekatonkheir'leri kurtarıp yardıma çağırmaktır. Zeus Gaia'nın dediğini y.ı parak devlere karşı savaşı gerçekleştirir ve Titan'ları devirerek dünya egemenliğini ele geçirir.

Gaia son olarak Tartaros'la birlikte Typhon'u doğurur *(Typhon)*. Başka Theogonia'lara göre Tartaros'tan Ekhidna adlı bir kızı olmuş ve Poseidon'la da birleşerek Antaios devini doğurmuş *(Antaios)*. Genellikle devler, azmanlar, canavarlar hep Gaia'dan doğma sayılır.

Zamanla Gaia'nın mythos'ta yeri ve önemi değişmiş, kozmik nitelikteki Ana Toprak, dinde daha belirli birer tanrıça olarak görülen, bir yandan Demeter, öte yandan Kybele gibi toprak ve bereket tanrıçalarına yer vermiştir. Gaia böylece daha kişisel ve insansal tanrıçalarla ya birleşmiş, ya da kozmik öğe olarak felsefe alanına girmiştir. Gaia Yunanistan'da birçok kehanet merkezlerinin esinleyicisi sayılır, örneğin Delphoi'ye Apollon'dan çok daha önce yerleşmiş bilimi *(Apollon, Delphoi)*.

Galateia. (1) Homeros ve Hesiodos'da adı geçen Nereus kızlarından biri. Adı sütbeyaz anlamına gelir. Çoban şiirlerinin ustası Theokritos'un XI. şiirinde sözü geçen bu Nereus kızına Sicilya'lı Kyklops Polyphemos vurgundur. Ama çirkinliğinden ötürü yanaşmaz Galateia ona, Tepegöz de şiirde bu güzel kıza olan aşkını ve aşkının karşılıksız kalmasından duyduğu acıyı dile getirir. Galateia'nın öyküsü şudur: Polyphemos'tan kaçan Nereus kızı tanrı Pan'ın (ya da Faunus'un) oğlu Akis'i sever, onunla buluşup konuşurlar. Bir gün Tepegöz Galateia'yı sevgilisinin kollarında uyur bulur, deliye döner, Akis'e kaçma fırsatını vermeden koca bir kaya kaldırıp kafasına indirir. Akis ölür. Galateia da sevgilisinin bir ırmak haline gelmesini sağlar.

(2) Lampros adlı bir adamla evli olan bir Girit'li kadın. Lampros çok fakirmiş, karısının gebe olduğunu anlayınca, ona yalnız bir oğlu olursa besleyebileceğini, yoksa dağa bırakmak zorunda kalacağını bildirmiş. Kocası yokken bir kız çocuk doğuran Galateia çocuğunun cinsini kocasından saklamış ve kızı erkek kılığına sokarak büyütmüş. Adına da Leukippos demişler. Ne var ki genç kız olunca Leukippos o kadar güzelmiş ki kız olduğunu saklamak elden gelmezmiş artık. Büyük bir korkuya kapılan annesi onu Leto tapınağına bırakmış ve tanrıçadan kızını erkek yapmasını yalvarmış. Tanrıça dileği yerine getirmiş ve Leukippos'un cinsiyetini değiştirmiş *(îphis)*.

Ganymedes. Ölümlülerin en güzeli sayılan Ganymedes Dardanos soyundan, Troya kral ailesindendir (Tab. 17). Homeros onun serüvenini şöyle anlatır (İl. 230 vd.):

Erikhthonios'tan Tros doğdu, Troya'lıların kralı.
Kusursuz üç oğlu oldu Tros'un da:
îlos, Assarakos, tanrılara denk Ganymedes.
En güzeliydi Ganymedes ölümlü insanların,
tanrılar kaçırdı onu Olympos'a
Zeus'a şarap sunan olsun diye,
dediler güzelliğiyle yaşasın tanrılar arasında.

Ganymedes'e vurulup onu asıl kaçıran, ya da kaçırtan tanrı Zeus'tur. Ganymedes'I lda dağının yamaçlarında sürülerini otlatırken görmüş de kuşu kartalı göndermiş delikanlıyı kaçırıp Olympos'a getirsin diye. Ya da kendi kartal biçimine girmiş ve oğlanı pençelerinin arasına alıp kaçırmış. Her neyse, karşılık olarak Zeus çocuğun babasına ölmez atlar armağan etmiş, Ganymedes'i de tanrılar sofrasında Hebe yerine şarap sunucusu olarak kullanmıştır.

Gece. *Bkz. Nyks.*

Genius. Türkçe "cin" sözcüğünün kaynağında bulunan Latince "genius" kavramı kişinin içinde doğup gelişen tinsel varlıktır. Doğum günü, Genius'un bayramıdır. Ama yalnız insanın değil, bir yerin, bir topluluğun da genius'u olabilir. Örneğin zifaf yatağının da genius'u vardır, görevi gerdeğe giren çiftin üretme gücünü artırmaktır. İnsandaki genius onu canlı, neşeli ve iyimser tutan güçtür. İnsan kendi ya da başkasının genius'u üstüne yemin eder. İmparatorluk çağında, imparatorun genius'u korkulur, güçlü bir varlık sayılır ve imparator nasıl öbür insanlar üzerine egemense, bu genius'un da bütün öbür genius'lara hükmettiğine inanılırdı. Zamanla genius insanda ölmeyen, ölümden sonra var kalan tinsel varlık sayıldı *(Manes)*.

Geryoneus. Hesiodos Theogonia'nın iki yerinde (Theog. 285-90; 280-85) üç kafalı bu devden söz eder. Geryoneus, Poseidon'un oğlu Khrysaor'la Okeanos kızı Kallirhoe'den doğmadır. Herakles Eurystheus'un buyruğu üzerine gelip onu adasında öldürür.

Erytheia adasının nerede olduğu tartışma konusu olmuştu. Kızıl toprak anlamına gelen bu ada Batı kızlarının birinin adını taşıyan İspanya kıyılarında bir ada olsa gerek *(Herakles)*.

Gigant'lar. Gigant'lan, yani Devleri, Uranos'la Gaia'nın birleşmesinden doğan Titan'lardan ayırmalı. Theogonia'da Hesiodos, Uranos'un kesilen hayalanndan akan kanın toprağa damladığını ve bir süre sonra Gaia'nm devleti "parlak zırhlı ve uzun kargılı" olarak meydana çıkardığını yazar, sonra da söz etmez artık onlardan. Ama başka mythos ya-

zarları ve özellikle plastik sanatlar, görülmemiş boyda ve güçte olup, bedenleri birer yılan kuyruguyla biten bu azmanlan konu edinmişlerdir. Titan'lan yendikten sonra Olympos tanrıları bu yaratıklara karşı koymak zorunda kalmışlar. Çünkü Gigant'lar dağları üst üste yığarak Olympos'a saldırmışlar. Bu kez de devleri yalnız bir ölümlü insanın yenebileceğini bildiren bir kehanet var olduğundan, tanrılar Herakles'e başvurmuşlar. Herakles de başta Zeus ve Aigis kalkanıyla Athena olmak üzere, tanrıların yardımıyla Gigant'ları öldürmüş. Alkyoneus'u Herakles kendi öldürmüş *(Alkyoneus),* Ephialtes'i Apollon'un bir oku, Eurytos'u Dionysos'un thyrsos'u, Enkelados'a gelince, o kaçabilmiş, ama Athena üstüne Sicilya adasını atmış. Tanrıça da Pallas'm derisini yüzüp savaşta zırh olarak kullanmış. Gigantomakhia, yani devler savaşı bir söylentiye göre Trakya'da, bir başka söylentiye göre Arkadya'da olmuş.

Bu konu Bergama'nın Zeus Sunağında en parlak bir biçimde işlenmişti. Bergama'dan alınıp Berlin Müzesine taşınan ve orada yeni baştan kurulan Zeus Sunağının frizi dev boyda 118 kabartmadan meydana gelir; bu kabartmaların her birinde Olympos tanrılarıyla Gigant'lar arasındaki savaş canlandırılır. Devler aslan ya da boğa kafalı ve yılan kuyruklu azmanlardır. Olympos tanrılarında Zeus, Athena, Leto, Apollon, Artemis, Dione, Aphrodite ve Nyks ile Moira'Iar savaşa katılır. Devlerden Otos, Alkyoneus, Porphyrion ve daha adları belirtilmeyen başkaları görülür. Kabartmalarda devlerin tanrıların gücü altında ezildikleri, gövdeleri paramparça edilip korkunç acılar içinde kıvrandıkları an canlandırılmıştır. Bergama'ya özgü patetik üslupta işlenmiş olan bu kabartmalar hellenistik denilen sanatın en görkemli örneği ve akıllara durgunluk veren bir anıttır.

Glaukos. (1) Glaukos II (Tab. 25). Bellerophontes'in torunu, Hippolokhos'un oğlu Glaukos, İlyada'da parlak bir rol oynar. Homeros, dünya görüşü üstüne en güzel sözlerinden birkaçını onun ağzına vermiş, Bellerophontes efsanesiyle Lykia'lıların Troya savaşındaki serüvenini onun kişlllflinde < aııl.ııdı iniştir. Işık ülkesinden delen ve adı çıoflün maviliğini, parlaklığını yansıtan bu yigit ne kadar da sevimli! Anadolu insanı sanki o günden kendini bulmuş, yansıtmıştır onun kişiliğinde.

Anadolu'nun dört bir yanından Troya'yı savunmaya gelenlerin listesi şöyle biter (İl. II, 876 vd.):

Lykia'ltlara Sarpedon'la kusursuz Glaukos
komuta eder,
gelmişler uzak Lykia ülkelerinden,
anaforlu Ksanthos'tan gelmişler.

Altıncı bölüme kadar Glaukos'un adı geçmez, sonra birdenbire Akha yiğidi Diomedes ile karşı karşıya görürüz onu. Diomedes saldırır, ama birden durur, içine bir kuşku girer bu parlak yiğit bir tanrı olmasın diye, korkar tanrılarla boy ölçüşmekten. Kimsin? diye sorar. Glaukos'un verdiği karşılık şu (İl. VI, 145 Vd.): \

Ulu canlı Tydeus oğlu, soyumu ne sorarsın?
Yapraklar gibidir insan soyu.
Bir yandan rüzgâr bakarsın onları döker
yere,
bir yandan bakarsın bahar gelir,
yenilerini yetiştirir, yeşerir orman,
böylece soyların biri göçer, biri doğar,
iyicene bilmek istersen soyumuzu
- bilir onu birçok kişiler-

Ve başlar Bellerophontes'in eşsiz serüvenini, Lykia'ya göçüşünü anlatmaya *(Bellerophontes).* Diomedes'te şafak atar, anlar düşmanının eski bir dost olduğunu (İl. VI, 214 vd.). Birbirleriyle dövüşmemeye karar verirler ve silahlarını değişirler (İl. VI, 229 vd.):

Değişelim gel silahlarımızı,
bellesin Akkha'larla Troya'lılar
atalarımızın konuk kardeşi olmasıyla
övündüğümüzü.
Böyle konuşup atladılar arabalarından,
el sıkışıp ant içtiler,
Ama Kronos oğlu Zeus, tam o sıra,
Glaukos'un aklını başından aldı,
Tydeus oğlu Diomedes'le değişti silahlarını:
Altını tunçla değişti,
yüz öküzlük silahı dokuz öküzlük silahla.

Cömertlik Anadolu'da kalır. Diomedes çekilir, gider, Glaukos da Lykialı önder Sarpedon'la birlikte savaşa döner. "Kapkara fi »t ı na" gibi saldırırlar ve "zorlu savaşta bek" olurlar Akha'lara. Glaukos yaralanır. O sır

da Sarpedon Patroklos'un kargısıyla vurulup can vermek üzereyken, Lykia'lıların kaderini Glaukos'un eline verir *(Sarpedon)*.

Ne yapsın Glaukos, yaralıdır, eli, ayağı tutmaz, işte o zaman tanrısı gelir aklına, Lykia'lıların büyük tanrısı, ışık tanrı Apollon, ona yakarır (İl. XV, 515 vd.).

Apollon dinler onu, iyi eder yarasını. Glaukos da aslan gibi dövüşmeye koyulur yeni baştan. Hektor'u bile kınar, savaş ortaklarını korumuyor diye. Engin bir yas kaplar Troya'lıları, Hektor utanır uzak illerden gelen cömert dostunu kurtaramadı diye, o güçle saldırır Patroklos'a ve öldürür onu, Glaukos'un da sözü edilmez bir daha İlyada'da *(Hektor)*.

(2) Glaukos I (Tab. 25). Sisyphos'un oğlu Glaukos, yukarda sözü geçen Glaukos'un atasıdır. Sisyphos'un kurduğu Ephyra (sonradan Korinthos olur) kentinde kraldır. Ölümüyle ün salmıştır bu Glaukos: Pelias'ın ölümü için düzenlenen yarışmalarda araba yarışına katılır ve yenilir, arabası devrilince de atları parçalar, yer onu. Nedeni de Glaukos'un atlarına büyülü bir pınardan su içirmiş, ya da Aphrodite'nin hışmına uğramış olmasıdır. Çünkü daha hızlı olsunlar diye hayvanlarının çiftleşmesine engel oluyormuş Glaukos. Bir başka anlatıma göre Glaukos ölümsüzlük veren bir pınardan su içmiş, ölümsüz olduğuna kimseyi inandıramadığı için de kendini denize atmış ve bir deniz tanrısı olmuş. Ama uğursuz bir tanrıymış, onu gören denizcinin teknesi batar, kendisi bogulurmuş.

Gordias. Efsanelik Phrygia kralı. Gordias Gordion şehrini kurmakla ün salmıştı. Şehrin kalesine Gordias bir araba yerleştirmiş, o arabanın oku öyle çapraşık bir düğümle bağlıymış ki, kimse çözememiş bu düğümü. Oysa tanrı sözcüsü bu düğümü kim çözerse, Asya krallığını onun elde edeceğini söylemişmiş Gordias'a. Bunu bilen Büyük İskender Gordion'a gelince, kılıcını kınından çıkarmış ve düğümü keşivermiş.

Bir efsaneye göre, Ana Tanrıça Kybele Gordias'ı sevmiş, ondan gebe kalarak kral Midas'ı doğurmuş *(Midas)*.

Gorgo'lar. Plastik sanatların alabildiğine faydalandıkları Gorgo'lar, Graia'lar gibi Phorkys'le Keton'un kızlarıdır (Tab. 6). Aralarında Medusa'nın en çok ün saldığı bu canavar kızları Hesiodos şöyle tanımlar (Theog. 274 vd.):

Gorgo'ları da doğuran Keto'dur
ünü büyük Okeanos'un ötesinde,
geceyle gündüzün sınırlarında otururlar
ince sesli Batı kızlarının yurdunda;
Sthenno, Euryale ve bahtsız Medusa;
Medusa ölümlüydü, oysaki kız kardeşi
ne ölüm bileceklerdi, ne ihtiyarlık.
Buna karşılık yalnız Medusa girdi
masmavi yeleli tanrının koynuna
Bahar çiçekleriyle dolu taze çimenlerde.

Aiskhylos da şöyle tanımlar onları (Prom. 800):

Ejderha kanatlı Gorgo'lar,
o, insanları korkudan korkuya salan,
görenlerin soluğunu kesen Gorgo'lar.

Saçları yılanlarla örülü, alınlarında yaban domuzu dişleri fışkıran, tunç elleri ve uçmak için altın kanatları bulunan bu yaratıkların başlıca niteliği korku salmaktı. Adları bile korku veren bir ses benzetmesi olsa gerek. Üç oldukları halde, efsaneye adı karışan yalnız Medusa'dır. Onun Perseus'la serüvenini bu yiğidin adı altında okuyalım *(Perseus)*.

Sicilya'lı Diodoros Gorgo'lar üstüne başka bir yorum verir: Gorgo'lar Amazon'lar gibi savaşçı bir soymuş, Atlant'lara *(Atlantis)* yakın bir uzak ülkede otururlarmış. Amazon'lar, kraliçeleri Myrina'nın *(Myrina)* yönetimi altında Atlant'lan yendikten sonra, bunlar Amazon'ları Gorgo'lara saldırmaya itmiş. Gorgo'lar yenildikleri halde, kısa zamanda davranabilmişler, ama sonra Perseus ve Herakles eliyle alt edilmişler *(Herakles)*.

Graia'lar. Pontos'la Gaia'nın oğlu Phorkys ve kızları Keto birbirleriyle evlenirler ve olağanüstü yaratıklar meydana getirirler (Tab. 6): Graia'lar, yani Kocakarı'ları ve Gorgo'lar. Hesiodos Graia'ları şöyle tanımlar (Theog. 270 vd.):

Phorkys'le birleşen Keto Graia'ları
doğurdu,
güzel yüzlü, doğuştan ak saçlıdır onlar,
ölümsüz tanrılar da Kocakarı der onlara,
yeryüzünde dolaşan insanlar da.
Pemphredo'nun güzel, Enyo'nun san
tülleri vardı.

Üçüncü Graia'nın adını söylemez, başka mythos yazıcılarına göre Dino imiş. Graia'ları iki değil de üç diye kabul eden bu efsanelere göre, Kocakarıların bir tek dişi, bir tek de gözü varmış ve aralarında değiş tokuş ederlermiş bunları. Graia'lar hiç güneş görmeyen batıda yaşarlarmış.

Graia'lann rol oynadıkları tek efsane Perseus efsanesidir. Bu yiğit Medusa'yı öldürmeye gidince, önce yol üstünde bekçilik eden Kocakan'lara rastlamış. Gorgo'ların oldukları yere varmasını önlemekmiş görevleri. Ama bir tek gözleri olduğu için, kim bekçilik edecekse o gözü takar ve yol ağzına dikilirmiş. O sırada öbürleri gider, uyurmuş. Perseus bu tek gözü çalmak ve Graia'ların üçünü de uyutmak yolunu bulmuş. Böylece Gorgo'lara yaklaşıp Medusa'yı öldürmeyi başarmış. Gözü de bir göle atmış *(Perseus)*.

Granikos. Phrygia'da Adramyttion (Edremit) şehrinin kurucusu. Herakles Phrygia'ya geldiğinde kızı Thebe'yi yiğide vermiş, o da karısının adına Mysia'da Thebe şehrini kurmuş *(Herakles)*.

Griffonlar. Aiskhylos'un Prometheus'unda (804) ve Herodot tarihinde (III, 116 ve IV, 13) sözü geçen efsanelik kuşlara yun. "Gryps", batı dillerinde de "Griffon" adı verilir. Aiskhylos bu yaratıkları "havlamaz, uzun gagalı, kanatlı köpekler" olarak tanımlar. Başka bir söylenceye göre, gövdeleri aslan gövdesidir. Bu yaratıklar Hyperboreliler ülkesinde, İskitlerin elinde bulunan kutsal altınlara bekçilik etmektedirler. Oralarda bulunan tek gözlü Arimaspes adlı boy bu altınlan almak için Griffon'lara saldırırlar. Aiskhylos'a göre Griffon'lar Zeus'un kutsal yaratıkları, başka bir geleneğe göre Apollon'un bekçi köpekleridir. Başka bir efsaneye göre Griffon'lar Hindistan'ın kuzeyinde bulunan çöllerde altın arayıcılarına karşı koymaktadırlar, çünkü yuvalarını altın madenlerinin bulunduğu dağların eteklerine kurmuşturlar.

Güneş. *Bkz. Helios.*

Gün Işığı. *Bkz. Hemera.*

Gycs. Uranos'la Gaia'nın yüzer kollu ve ellişer başlı dev oğullarından biri *(Yüz Kollular)*.

H

Hades. (1) ADI. Yeraltındaki ölüler ülkesinin tanrısı Hades, Aidoneus ve Plüton (zengin) adlarıyla da anılır. "Görünmez" anlamına gelen Hades adı hem tanrının kendisi, hem de egemen olduğu ölüler ülkesi için kullanılır. Hades tanrının bir özelliği kendisini görünmez kılan başlığıdır. Kuzey mitolojilerinde geçen ve Alman masallarında "Tarnkappe" diye anılan bu başlığı Hades'ten başka Athena, Hermes ve Perşeus'la Herakles de takmıştır.

(2) DOĞUŞU. Hades, Kronos'la Rheia'nın oğludur (Tab. 5). Hesiodos doğuşunu söyle anlatır (Theog. 453 vd.):

Rheia Kronos'un yatağına girince
şanlı evlatlar doğurdu ona:
Hestia, Demeter, altın sandallı Hera
ve güçlü Hades, perin altında oturan,
yüreği acımak nedir bilmeyen tanrı.

Olympos'lular, yani üçüncü kuşak tanrıları egemenliği ele alınca, dünya yetkilerinin paylaşılmasında Hades yeraltını alır (Hom. İl. XV, 189 vd.):

(Poseidon konuşur):
Dünya üçe bölündü, üçümüz de aldık
payımızı,
kura çekildi, köpüklü deniz düştü bana...
Sisli karanlıklar ülkesi düştü Hades'ln
payına...

Hades ve karısı Persephone amansız, insafsız, yürekleri hiçbir yakarış, hiçbir sunu ya da kurbanla yumuşamayan korkunç tanrılar sayılar. Kendilerinden de, ülkelerinden de tanrılar ve insanlar nefret eder (Theog. 810):

"Tanrılar sevmez o küflü puslu yerleri" der Hesiodos, Homeros da "tanrıların bile tiksindiği çirkef dolu ülke" diye tanımlar Hades'i (İl. XX, 65). Tanrı Hades ise gün ışığının sızmadığı karanlık ülkesinden hiç ayrılmaz, Olympos'lu tanrılar kuşağından olduğu halde, onların arasına karışmaz, şölenlerine katılmaz. Yalnız kendisini Paian tanrıya baktırmak üzere bir kez Olympos'a çıkmak zorunda kalır (İl. V, 395-404).

(3) EFSANESİ. Hades üstüne anlatılan tek efsane, Demeter'in kızı Persephone'yi kaçırmasıdır. Mevsim dönümünü, toprağın ve bitkisel doğanın yazın canlanmasını, kışın ölmesini simgeleyen bu efsanede Hades'in rolü, âşık olduğu Persephone'yi kaçırdıktan sonra, bir daha yeryüzüne çıkmasını önlemek için bir nar tanesi yedirmesinden ileri gitmez. İnanışa göre, Hades ülkesinde bir şey ağzına koyan bir daha oradan ayrılamazdı. Kızın kaçırılmasında payı olan Zeus Demeter'in yalvarmaları üzerine kızın altı ay yeraltında, altı ay yeryüzünde kalmasını buyurur *(Demeter, Persephone)*.

(4) HADES ÜLKESİ. Yunanca "Hadou domos" yani Hades'in evi, konağı deyiminde, domos sözcüğünün düşmesiyle Hades, tanrı Hades'in yönettiği ölüler ülkesinin de adı olmuştur. İlkçağ yazınında yeraltında, ölü ruhların oturduğu tasarlanan karanlıklar ülkesini anlatmayan, canlandırmaya çalışmayan şair ve yazar pek yoktur. Homeros'la başlayan bu gelenek, Latin şiirinde Vergilius'un Aeneis destanında sürdürülüp en yüksek aşamasına çıkarılmış ve o yoldan ortaçağda Dante'nin büyük eserini etkilemiştir. Yunan mythos'unda canlı oldukları halde Hades'e inip de dönen kahramanlar şunlardır: Odysseus, Orpheus, Theseus ve Herakles. Sonradan Vergilius, Homeros'un Odysseia'sını örnek alarak, Aeneis destanında kahraman Aeneas'ın da yeraltına gidiş ve dönüşünü anlatmıştır (Aen. VI), *(Ölüler Ülkesi)*. Hades ülkesinin en kısa tanımlanmasını Hesiodos yapar (Theog. 767 vd.):

Orada yükselir yankılı konağı
Güçlü Hades'le korkunç Persephone'nin.
Azgın bir köpek bekler kapısını,
amansız, sinsilikler ustası bir köpek,
girenlere yaltaklanır kuyruğu kulaklarıyla
ama gireni bir daha bırakmaz dışarı,
pusuda bekleyip paramparça eder
çıkmak için kapıya gelenleri.

Bu köpek Kerberos'tur *(Kerberos)*. Hesiodos sonra yeraltı ırmağı Styks'in adını da sayar *(Styks)*, ne var ki Hades'le Tartaros'u bir tutar ve geceyle gündüzün, ölümle uykunun bulundukları bu karanlık ülkesini Hades'i anlattığından daha canlı renklerle anlatır *(Tartaros)*.

Odysseia'daki Hades anlatımı:

Homeros'un Hades anlatımı ilkçağ yazınının ilki ve en canlısıdır. Uzun bir süre büyücü Kirke tanrıçanın adasında kaldıktan sonra, Odysseus artık İthake'ye nasıl varabileceğini yeraltı ülkesinde bulunan bilici Teiresias'a sormak ister, Kirke de ona Hades ülkesine gitmenin yolunu gösterir (Od. X, 512 vd.):

Geçtiğin zaman Okeanos'u geminle,
orada Alçak Kıyı var ve Persephone'nin koruluğu,
uzun uzun kavaklar göreceksin, kısır söğütler,
derin anaforlu Okeanos'un kıpısında çek karaya gemini,
sonra çık yola, Hades bataklarına doğru,
orada Akheron, Pyriphlegeton veKokytos akar,
Styks'ten gelen sular da dökülür oraya.

Kirke'nin saydığı bu dört yeraltı ırmağına bir de Lethe katılır. Odysseus, Kirke'nin dediği gibi gemisiyle bütün bir gün gittikten sonra (Od. XI, 8 vd.):

Güneş *batarken ve kararırken tekmil yollar,*
vardık sınırlarına derin akışlı Okeanos'un,
oradadırKimmer'lerin ülkesi ve kenti,
oldum olası bol sisle ve bulutlarla örtülü,
parlak güneş onları ışınlarıyla.göremez hiçbir vakit,
ne yükseldiği vakit yıldızlı göğe,
ne de gökten toprağa döndüğü vakit.
Öylece serili durur bir uğursuz gece
bu zavallı ölülerin üstünde.

Dünyanın kuzeybatı ucunda bulunduğu sanılan Hades ülkesinin ancak kapılarına varır Odysseus ve orada Kirke'nin buyruğuna uyarak bir çukur kazar, içine ballı süt, tatlı şarap, su ve un döker ve kurbanlar kesip kanlarını çukura damlatır, işte o sırada ölülerin ruhları büyük bir kalabalık halinde kan içmeye gelirler. Teiresias kan içtikten ve Odysseus'a geleceği açıkladıktan sonradır ki, öbür ruhlar da kandan paylarını alırlar. Bu Hades anlatımı - daha doğrusu bu kan içme töreni - başka hiçbir metinde söz konusu edilmediğine göre, Homeros'ta izi kalmış çok eski ve ilkel bir yeraltı tasarısının kalıntısı olsa gerek.

Haimon. Bu adı taşıyan birçok efsanelik kişi k-r arasında en önemlisi, Thebai kralı Kreon'un oglu Halmon'dur. Sophokles'in "Antigöne" adlı tragedyasında büyük bir rolü olan Haimon Antigone'nin nişanlısıdır. Kreon Antigone'yi mezara diri diri kapattıktan sonra Haimon kendini öldürür. Tragedyada Kreon'la Haimon arasında devlet yönetimi konusunda ilginç bir tartışma yer alır: Tek kişinin buyruğuna boyun eğmeyi yönetimin kaçınılmaz koşulu sayan Kreon'a karşın Haimon akıl ve sağduyuya dayanan halkoyunu savunur. Önem ve canlılığını bugün de yitirmemiş olan bu tartışmadan birkaç parçayı aşağıya alıyoruz (Çev. Güngör Dilmen):

Kreon — Yakın *akrabamın*
kanunsuz davranışlarına göz yumacak olursam
başkaları büsbütün azar... Hayır,
devlet kimi getirmişse başa ona boyun eğmek,
küçük, büyük konularda ve haklı olsun olmasın,
onu dinlemek gerekir. Yürekten söylüyorum şunu:
İtaat etmesini bilen iyi yönetici olur ilerde,
iyi başbuğ iyi yurttaştan yetişir...
Anarşiden dahabüyük bir kötülük yoktur,
devleti göçürür, ocakları söndürür.
Anarşi parçalar müttefikleri,
hazırlar kaçınılmaz bozgunu.
Oysa buyruklara boyun eğmek güvenliğini sağlar çoğunluğun.
Öyleyse kurulu düzeni destekleyelim
ve hiçbir zaman kadına yenilmeyelim...
Haimon — Tanrı/arın en *büyük bağışı akıldır insanlara...*
Halkın gözünü yıldırmışsm, işitmek istemediğin sözler
kulağına gelmiyor, ama gizliden gizliye konuşuyorlar,
işitiyorum fısıltılarını, ülkede
bu kıza acımayan yok, en haksız bir cezaya çarpıldı diye,
oysa bütün kadınlar içinde en az layık böyle bir ölüme
eyleminin ne soylu olduğu düşünülürse.
Bu kız savaşta ö/en *kardeşinin cesedini*
kurda, kuşa kaptırmamak için gömmüş onu,
altın bir şeref tacı hak etmiştir bu kız, ölümü değil.
Böyle karanlık söylentiler dolaşıyor kentte...
Kreon — *Şaşıyorum, bozguncuları el '- üstünde tutmak*
erdem sayılıyor demek?

Haimon — *Suçluları el üstünde tut demiyorum sana.*
Kreon — *Bu kız suçlu değil mi şimdi?*
Haimon — *Bütün Thebai bir ağızdan hayır, suçlu değil diyor.*
Kreon — *Vereceğim buyrukları bana halk mı öğretecek?*
Haimon — *Çocukça konuştuğunun farkında mısın?*
Kreon — *Ben miyim bu devleti yöneten, halk mı?*
Haimon — *Tek kişiyle devlet mi olurmuş, despotluk bu seninki.*
Kreon — *Devlet ona hâkim olanındır, anlaşıldı mı?*
Haimon — Sen ıssız *bir çölün hâkimi olmalıymışsm...*
Kreon — *Yasaları yürütmek mi suçum?*
Haimon — *Tanrısal yasaları çiğnemekle kendi iktidarını gölgeliyorsun!*

Hamadryades. Adlarından da belli olduğu gibi (hama+dryas, ağaçla birlikte demek) Hamadryad perileri, kardeşleri Dryad'lar gibi ağaçları ve ormanları koruyan nympha'lardır. Ağaçların yeşermesinden, canlı canlı bitip büyümesinden zevk, kesilmesinden ya da kurumasından sonsuz bir yas duyarlar. Kimi zaman da ağaçla birlikte ölürler. Böylece ölümsüzle ölümlü arası varlıklar sayılırlar. Kimisi uzun ömürlü olur, "on palmiye ömrü" yani dokuz bin yedi yüz yirmi yıl yaşarmış.

Ağaçların kesilmesini önlemeye çalışan, başaramayınca da keseni korkunç cezalara çarptıran ağaç perilerinin öyküsü anlatılır. Bunlardan biri meşe ağacını kestiği için dinmeyen bir açlıkla cezalandırılan Erysikhton'un öyküsüdür *(Erysikhton)*.

Harmonia. Harmonia ile ilgili iki efsane vardır, biri Thebai efsaneler zincirine, öbürü Dardanos soyuna bağlıdır. Birinde Harmonia, Aphrodite ile Ares'in kızı, ikincisinde Zeus ile Elektra'nın kızı olarak gösterilir. Ama her ikisinde de Kadmos'un karışıdır (Tab. 18).

Thebai efsanesinde Kadmos ile Harmonia'nın düğünü üstünde durulur: Zeus Harmonia'yi kendi eliyle verir Kadmos'a ve Thebai kalesinde düğününü yapar. Bütün tanrıların hazır bulundukları bu düğünde geline olağanüstü armağanlar verilir; biri Kharit'lerin dokuyup işledikleri bir elbisedir, bunu Harmonia'ya Athena (ya da Aphrodite) vermiş derler, öbürü ünlü bir gerdanlıktır. Bu armağanlar Thebai şehrinin başına bela olmuş, şehre karşı iki saldırıya yol açmıştır *(Ehphyle, Amphiaraos, Alkmaion)*. Efsaneye göre uğursuzluğun nedeni, Athena ile Hephaistos'un Harmonia'ya karşı, Ares'le Aphrodite'nin kızı olduğundan ötürü, hınç beslemeleridir. Thebai kral soyunun kaynağında bulunan Kadmos'la Harmonia'nın beş çocuğu olur, hepsinin de kaderi olağanüstüdür, bunlar İno, Semele, Agaue, Autonoe ve Oidipus soyunun atası Polydoros'tur *(İno, Semele, Agaue, Aktaion, Labdakos)*.

Dardanos'la lasion'un kız kardeşi olarak gösterilen Harmonia Semendirek efsanelerinde rol oynar. Kadmos ona Zeus'un kaçırdığı kız kardeşi Europe'yi ararken Semendirek adasında rastlamış ve sevmiştir. Düğünü de gene aynı görkemle Semendirek'te yapılmıştır.

Kadmos'un karısı Harmonia, bazı efsanelerde uyum, denge anlamına gelen adıyla Kharit'lerin biri sayılan Harmonia ile karıştırılmıştır.

Harpya'lar. Adları "kapıp kaçanlar" anlamına gelen Harpya'lar, kadın yüzlü, yaygın kanatlı, sivri pençeli bir çeşit yırtıcı kuşlardır. Okeanos kızı Elektra'nın Thaumas'la birleşmesinden doğan Harpya'lar çokluk iki olarak gösterilir: Birinin adı Aello (Kasırga), öbürünün Okypete (Hızlı uçan, Bora) dir; bazı kaynaklarda sözü geçen Kelaino da fırtınadan önceki gök kararmasını simgeler. Harpya'lar çocukları kaçırırlar ve ölülerin ruhlarını alıp Hades'e götürürler diye bir inanç vardı. Bu inancı en iyi canlandıran anıt, eski Lykia'nın Ksanthos (bugün Kınık) şehrinde bulunan ünlü mezardır. Bu mezarın iki yanındaki kabartmaların her birinde bir Harpya bebek gibi kundaklanmış bir ruhu kollarında taşır görünür.

Harpya'lar asıl Phineus efsanesinde rol oynarlar *(Phineus)*. Trakya kralı Phineus işlediği bir suçun cezası olarak kör olmuştur, tanrılar bir de bela salmışlardır başına; tabağında ne varsa, hepsini Harpya'lara kaptırır, yemeğe oturur oturmaz Harpya'lar uçagelir ve tabaklarını boşalttıktan sonra, pisliklerini bırakarak uçarlar. Argonaut'lar Trakya'ya uğra-

dıklarında Phineus Harpya'lardan kurtarılmasını dilemiş onlardan. Aralarında Boreasogulları Kalais ile Zetes vardı ve bilici olan Phineus Harpya'lann ancak Boreas'ın oğullarınca yakalanabileceklerini biliyordu. Bana karşılık, Boreasogulları Harpya'ları yakalayamazlarsa, kendileri ölecekti. Kovalamaca sırasında Harpya'lann biri Peloponez'de bir ırmağa düşer, öteki Ege denizinin bir adasına sığınır, ama tam yakalanacakken kız kardeşleri İris Boreasogullarının önüne geçer ve "Zeus'un hizmetçileri" Harpya'ları öldürmelerini önler. Buna karşılık Phineus'a rahat vermeye ve Girit'te bir mağaraya saklanıp bir daha görünmemeye söz verirler.

Harpya'lar Pandareos efsanesinde de rol oynarlar *(Pandareos)*.

Bir efsaneye göre Harpya'lar rüzgâr tanrı Zephryros'la birleşip, Akhilleus'un ölümsüz atları Ksanthos'la Balios'u meydana getirmişler *(Ksanthos, Balios)*.

Hcbe. Hebe, Yunanca gençlik demektir. Zeus'la Hera'nın bu adı taşıyan kızları (Tab. 5) Olympos'ta eli her işe yatkın bir çeşit ev kızıdır. Asıl görevi tanrılara içki sunmaktır (İl. IV, 1 vd.):

Tanrılar toplanmıştı Zeus'un çevresinde,
altın avluda.
Ulu Hebe tanrı balı döküyordu herbirine,
onlarda Troya'lıların şehrine bakıyorlardı
tepeden,
kaldırıyorlardı altın tasları birbirlerinin
şerefine.

Ama İlyada'da onu Athena ile Hera'nın arabasını hazırlarken (İl. V, 722-731) ya da savaş dönüşü kardeşi Ares'i yıkarken (İl. V, 905) görürüz. Daha sonraki kaynaklarda Hebe'nin nektar sunucusu olarak görevi Zeus'un kaçırdığı güzel delikanlı Ganymedes'e verilir *(Ganymedes)*.

Hebe'nin kendine özgü bir efsanesi yoktur, yalnız Herakles efsanesinde adı geçer: Güçlü yiğit öldükten sonra Olympos'a varıp ölümsüzlüğe kavuşunca Hebe ile evlendirilir.

Hebe ile Herakles'in evlenmesi simgesel bir anlam taşıyan bir "hieros gamos", yani kutsal evlenmedir. Çokluk en büyük tanrılar arasında ve Anadolu'lu kaynaklarda görülen bu kutsal evlenme motifinden, Yunan efsanesinde pek önemli bir rol oynamayan Hebe'nin Yunan öncesi bir tanrıça olduğu sonucuna varılabilir. Hebe, Hitit yazıtlarında Hepa, Hepat ya da Hepatu diye adlandırılan büyük güneş tanrıça Arinna'nın Yunancalaştırılmış adı olsa gerek. Hitit yazıtlarında bu tanrıçaya "sedir ağaçlarının ülkesinde" tapınıldığı belirtilir. Sedir ağaçlarının ülkesi Lübnan, Filistin'dir, Hepa-Hebe ise Tevrat'ta ilk insanın, yani Âdem'in eşi ve bütün insanların anası olarak gösterilen Havva'nın ta kendisidir. Bu bakımdan Hepa-Hebe ile Ana Tanrıça arasında doğrudan bir ilişki kurulabilir ve Hepa-Hebe adının Kybele'nin çeşitli adlarından biri olduğu anlaşılır *(Kybele)*.

Heilebie. Karia'da Kaunos şehri kralının kızı. Dolaylı olarak İo efsanesine adı karışır: Zeus İo'yu kaçırınca, babası İnakhos kızının taliplerinden Lyrkos'a İo'yu aramasını buyurur. Lyrkos dünyayı dolaşıp kızı bulamayınca, Argos'a boş dönmekten çekinir ve Karia'da Kaunos şehrine yerleşir. Orada kral kızı Heilebie ile evlenir. Çocuğu olmaz. Kocası kısırlığının nedenini anlamak için tanrı sözcüsüne başvurmak üzere Kaunos'tan ayrılır ve yolculuğu sırasında karısını aldatır. Kaunos kralı onu dönüşünde ülkeden kovmak ister, ama Heilebie kocasından yana çıkıp babasını alt etmesine yardım eder.

Hekabe (Latince **Hecuba).** Hekabe Troya kralı Priamos'un karısı, Hektor, Paris, Kassandra ve daha birçok çocukların anasıdır (Tab. 16). Priamos Hektor'un ölüsünü geri almak için Akhilleus'un barakasına gittiğinde kraliçeyi on dokuz çocuğunun anası diye tanıtır (İl. XXVI, 492 vd.): ;

Oysa *benim bahtım ne kadar kara,*
yiğit oğullar yetiştirdim yaygın *Troya'da,*
ama kalmadı bana onların hiçbiri.
Geldiği gün Akhaoğulları buraya
oğullarım vardı benim elli tane,
on dokuzu bir ana karnından doğmuştu,
ötekileri saray kadınları vermişti bana. .

Hekabe ilkçağ yazınında doğurgan ve bahtsız ana tipini canlandırır. Homeros destanlarında beliren bu karakteri sonraları tragedyalarca daha da abartılmış ve Hekabe çocuklarını bir bir yitirdikten, korkunç yıkım ve işkencelerine tanık olduktan sonra, gözü dönmüş,

köpek gibi kudurup saldıran anaç varlığın simgesi olmuştur. Kimi efsanelerde onun evlat acısına dayanamayarak gece, gündüz uluyan bir dişi köpek haline dönüştüğü de ileri sürülür. İlyada'da ilk karşımıza çıktığında Hekabe tatlı dilli, cömert ve dini bütün bir ana olarak gösterilir (İl. VI, 253 vd.). Savaştan şehre dönen Hektor'un biraz dinlenmesini, şarap içip serinlemesini ister, ama oğlu buna yanaşmayınca, onun dileğini yerine getirir: Athena tapınağına sunu sunmaya gider. Sonra bölümler boyunca Hekabe'nin sözü geçmez, ta ki Batı kapılarının üstünden Hektor'la Akhilleus'un savaşını gözlemeye gelir. O zaman da surlar dışında kalıp tek başına düşmana karşı koyan oğlunu içeri almak için şöyle seslenir (İl. XXII, 83 vd.):

"Hektor, yavrucuğum, saygı göster bu memeye,
onu ağzına uzattığım günleri getir aklına,
unuturdun koynumda bütün dertlerini,
surlarımızın içinde yenmeye bak şu domuzu,
gir içeri, canım oğlum, dışarda dikilme karşısına.
Öldürürse seni bu adam, ey katı yürekli,
bir döşek üstüne koymayacağız ölünü,
ne ben ağlayacağım senin önünde, seni doğuran,
ne cömert karın ağlayacak, gözümün bebeği,
yiyecek seni çevik köpekler,
bizden uzak, gemilerin orada".

Hektor anasının, babasının yalvarmalarını dinlemeyip de Akhilleus'la savaşta can verince, Troya'da bir çığlıktır kopar, kral, kraliçe ve bütün halk dövünmeye, ağlaşmaya başlar, Priamos yas belirtisi olarak başını toza, toprağa bular (İl. XXII. 406 vd.):

... Anası da saçlarını yolup duruyordu,
fırlatıp atmıştı parlak başörtüsünü,
dövünüyor, oğluna baka baka haykırıyordu...
Başladı Hekabe kadınlar arasında uzun bir ağıda:
"Bak anana yavrum, talihsiz anana,
senin acını göreyim, öldüğünü göreyim de,
bundan böyle nasil yaşayayım ben, nasıl?
Gece, gündüz yüreğimin ışığıydın bu şehirde,
Troyalı kadınların, erkeklerin gücü, desteği,
bir tanrı gibi selamladı yavrum onlar seni,
sen onların büyük şanıydın sağken,
ama yavrum, kaderle ölümün elindesin şimdi".

Aradan birkaç bin yıl geçti, ama Anadolu kadınları gene bu sözlerle ağıt yakar ölen ana kuzularına.

Hekabe düşmana gidip yalvarmaya kalkışan kral Priamos'u akıl ve sağduyu adına alıkoymaya çalışır, başaramayınca gene tanrılara yakarış ve sunu sunma yoluna gider, katlanır ve bekler. Gözünün bebeği, yiğit oğlu Hektor'un ölüsü karşısına serilince de bağırmaz çağırmaz, bir köpek gibi havlamaz da Anadolu kadınına özgü bir ağırbaşlılık ve hayal gücüyle canlandırır onu gözünde (İl. XXIV, 575 vd.):

Şimdi sen, sözümü duyarmış gibi,
yatıyorsun evinde taptaze,
benzersin Apollon'un tatlı okuyla vurduğu insanlara.

İzmir'li şair Homeros böyle canlandırıyor Hekabe'yi, Atina'lı tragedya yazarı Euripides ise onu "Troya'lı Kadınlar" ve "Hekabe" adlı tragedyalarının baş kişisi yapmış, dramını derinliğine işlemiştir. Bu oyunlarda Hekabe'yi Troya yıkıldıktan sonra köle olarak orada, burada sürünür görürüz. Kraliçe görkemini ve erdemini sürdürür, ama kızı Polyksene'nin gözleri önünde Akhilleus'un ruhuna kurban edilmesini, üstelik de Trakya kralı Polymestor'a emanet edilen oğlu Polydoros'un da alçakça öldürülüp denize atıldığını görünce, korkunç bir öç alma eylemine girer ve Polymestor'u kör edip, çocuklarını da öldürür. Ne var ki Euripides de Hekabe'yi akıl ve hak yolundan ayrılmayan ulu bir kişi olarak gösterir. Bu tragedyalarda Hekabe yalnız değildir, Troya'lı kadınların topluluğu içinde direnci yansıtan büyük bir varlık, doğal analık gücünün simgesidir. Atina'lı şairin ona tragedya boyunca "Phrygia'lı" demesi boşuna değil, Phrygia'ü Ana Tanrıça Kybele'nin bütün niteliklerini içinde taşır ve dile getirir Hekabe *(Polydoros, Polyksene, Polymestor)*.

Hekabe'nin en küçük oğlu Paris'le ilişkisi ve onu karnında taşırken gördüğü düş için bkz. *Paris*.

Hekamede. Güzel saçlı Hekamede Troya savaşı sırasında Akha'ların Tenedos'a (Bozcaada) yaptıkları bir baskın sırasında esir aldıkları kızdır. Akha'lar bu kızı Nestor'a köle olarak verirler ve İlyada'da onu Nestor'un barakasında hizmet eder görürüz (il. XI, 624; XIV, 6).

Hekate. Hekate, Olympos tanrılarıyla ilişkili olmayan, hiçbir efsaneye adı karışmamış, kişiliği epey gizemli bir tanrıçadır. Aslında Hekate, Anadolu'ya özgü bir tanrıça ve Efes'li Artemis'in belli bir niteliğini yansıtan ve başka adla anılan bir tıpkısıdır *(Artemis)*. Homeros destanlarında hiç adı geçmez, buna karşılık Hesiodos'un Theogonia'sında büyük bir yer tutar. Hekate, Titanlar arasında Güneş Soylular diye anılan tanrılar soyundandır (Tab. 8). Koios ile Phoibe'nin iki kızları olur: Biri Leto (ki Zeus Leto'yu eş edinip onunla iki büyük Olympos tanrısını, Apollon ile Artemis'i üretir), öbürü Asterie'dir *(Leto, Asterie)*. Asterie Perses ile birleşip Hekate'yi doğurur. Hekate'nin Titanlar kuşağında ne denli ayrı bir yer tuttuğunu Hesiodos'un Theogonla'sından öğrenmekteyiz. Ozan, Titanlar kuşağını saydığı parçanın sonunda Hekate'ye kırk altı dizelik uzun bir övgü düzmektedir (Theog. 404-450). Theogonia'nın başlangıcındaki Musa'lara Övgü'yü andıran bu parçada, Zeus, deniyor, Hekate'yi "herkeslerden üstün tuttu" ve evrende onur paylarını tanrılar arasında paylaşırken, bu tanrıçaya karalarda, denizlerde ve göklerde bir yetki payı ayırdı. Metinde şöyle denir (415-450):

Ölümsüzlerin saygısı büyüktür ona,
Bugün yeryüzünde kurban kesen her ölümlü
Hekate'nin adını anar yakarışlarında,
Kimin dileğini iyi karşılarsa o tanrıça
Onun elde etmeyeceği şey yoktur,
Ona bütün mutlulukları vermek elindedir.
Ünlü Gaia ile Uranos'un bütün çocukları
Kendi paylarından pay vermişlerdir ona...
Kim hoşuna giderse Hekate'nin
Yardım görür ondan, destek bulur onda.
Meydanlarda, kalabalıklar içinde
Kimi isterse onu parlatır Hekate.
Ölüm-kalım savaşlarında Hekate
Dilediği savaşçıya yardım eder.
Dilediğine verir hıynıvı, sanı, *şerefi.*
Kurultaylarda saygın kralların yanındadır,
İnsanlar arasındaki yarışmalarda
Tanrısal gücüyle işe karışır,
Zaferi kazanan alır güzel ödülü
Ve şeref kazandırır yakınlarına.
Binicilerden de dilediğine yardım eder.
Belalı engin denize açılanlar da
Başvururlar Hekate'ye ve yeri sarsan tanrıya,
Bereketli av sağlar onlara soylu tanrıça,
Ya da tam başaracakları sırada
Avlarını alır elinden canı isterse.
Hermes'le sürüleri üretir ağıllarda:
Öküzleri, keçileri, ak yünlü koyunları
Azaltır ya da çoğaltır gönlünce.
Ölümsüzler arasında yeri büyüktür Hekate'nin
Zeus gençliğin besleyicisi yapmıştır onu.

Hekate'ye Hesiodos pantheon'unda tanınan ayrıcalığın nedeni bilginleri epey düşündürmüştür. Homeros destanlarında sözü bile edilmeyen bu tanrıça Theogonia'da ancak Ana Tanrıça Kybele ile kıyaslanabilecek evrensel bir nitelik taşımaktadır. Burada yüceltilen tanrıçanın kimi yerde Artemis, kimi yerde Diktynna ya da Britomartis diye anılan Ana Tanrıça'yı bu denli andırması Hesiodos'un ana yurdu ile ilgili görülmektedir. Bilindiği gibi, eski Karia'da Stratonikeia'nm (Eskihisar) kuzeyinde, bugünkü Yatağan'a yakın olan Lagina'da (Lagina örenine en yakın ilçe Turgut'tur) Hekate'nin çok ünlü bir tapınağı bulunmaktaydı. Görkemli bir yapı olan bu tapınağın kalıntılarından birkaçı, özellikle bazı kabartmalar İstanbul Arkeoloji Müzesinde korunmaktadır. Hesiodos ise babasının Ege kentlerinden Kyme'den Yunanistan'a göçmüş bir göçmenin oğludur. Yunanistan'a yerleştiği Askra kasabasının yakınında ise Thespiai'da bir Hekate kültü bulunduğunu biliyoruz. Acaba ozanın yücelttiği bu Hekate tapımını Hesiodos soyu Lagina'dan mı Yunanistan'a getirmişlerdir? Bu konu daha bilimce aydınlanması gereken ve doğrudan doğruya Anadolu kültleriyle ilişkisi olan bir sorundur. Bu konu için bkz/ "Hesiodos, eseri ve kaynakları" adlı kitabın s. 53 ve 1. notuna.

Bu tanrıçanın karmaşık kişiliğini açıklamakta bugünkü bilim de zorluk çekmektedir. Dikkati çeken bir nokta da tanrıçanın adıdır.He-

kate, Apollon'la Artemis'in başlıca sıfatlarından olan hekatos-hekatebolos, yani hedefi vuran anlamındaki kelimeyle ilgilidir *(Apollon)*. Leto'nun kardeşi olması da onun Yunan din ve efsanesine sonradan gelme bir tanrıça olduğunu belli eder. Hekate Yunan varlığına sonuna dek yabancı kalmıştır, asıl tapımma Roma'da rastlanır, burada ay tanrıçası, geceye ve karanlığa egemen bir varlık, büyük ve sihri elinde tutan bir kara güçler ecesi olarak karşımıza çıkar. Vergilius'un "Aeneis" destanında Dido Aeneas'ı yanında alıkoyamayacagını anlayınca, onu kendine büyü yoluyla bağlamaya çalışır (Aen. IV, 511 vd.): Üstünde kendi ölüsünün yanacağı odun yığınını hazırlattıktan sonra, bir Hekate rahibesine büyü formülleri okutur; saçları darmadağın olan bu kadın yüz tanrılar, Erebos, Khaos, üç biçimli Hekate ve üç yüzlü bakire Diana adına başlar yakarışa *(Dido)*. Hekate' nin bu üç kılığı acaba kısrak, dişi köpek ve dişi kurt biçimleri midir? Diana'nın kız, kadın ve ay tanrıçası olarak üç biçimde canlandırıldığını da biliriz. Hekate kimi bölgelerde üç gövdeli bir heykel olarak imgelenir. Bu üçlü karakteriyle Efesli Artemis'e ne kadar yakından bağlı olduğu, onun başka bir yan ve yönünü simgelediği apaçıktır.

Hekatonkheir'ler. *Bkz. Yüz Kollular.*

Hektor. Troya kralı Priamos'la kraliçe Hekabe'nin en büyük oğlu Hektor (Tab. 16) Anadolu'nun ilk ulusal kahramanıdır, çünkü Troya savaşı Homeros'un llyada destanından da anlaşıldığı gibi bölgesel bir karşılaşma değil, Batı dünyasının Çanakkale Boğazından Mezopotamya'ya kadar uzanan Asya (bugün Küçük Asya deniyor) kıtasına ilk saldırışı, uygarlık ve zenginlikte Batıyı çok aşmış olan Anadolu'yu ele geçirmek için ilk denemesi, girişimidir. Bunu ancak böyle anladıktan sonradır ki, Homeros destanını gereğince değerlendirebilir, Troya savaşının gerçek niteliğini anlayabilir ve Boğazların kilit noktasında çarpışan güçlerin asıl amacı açığa vurulduktan sonra, savaşçılarının karakterine ışık tutarak onları tarihteki benzerleriyle karşılaştırabiliriz. Hemen söyleyelim ki üç, dört bin yıl önceki Troya savaşıyla yakın tarihin Çanakkale savaşı arasında göze çarpan bir benzerlik vardır ve Hektor'u Mustafa Kemal'in atası olarak görmek yanlış bir yorum değil, tersine tarihi doğru değerlendirmenin bir örneği, bir belirtisi sayılabilir. Troya'nın orta direği olan Hektor'un kişiliğini incelemeye girişmeden önce, Troya savaşı denilen büyük çatışmaya bütün Anadolu'nun katıldığını metinlere dayanarak göstermeliyiz.

İlyada'nın ikinci bölümünde "Gemiler Katalogu" denilen bir parça vardır ki, burada Troya'ya saldıran orduların da, Troya'yı savunan kuvvetlerin de sayımı, dökümü yapılır. Destana sonradan katılmış, özellikle İlyada Atina'da ulusal destan olarak benimsenip de Atina'yı yüceleştirme amacıyla kaleme alındığı sanılan bu listede Yunanistan'dan gelme kuvvetlere çok yer verilip, Troya'nın savaş ortakları kısa geçildiği halde, savunmaya Anadolu'nun hemen her tarafından güçler katıldığı anlaşılır, llyada'da altmış kadar dize tutan bu parçada (İl. II, 819-878) önce Toros bölgesindeki kentler ve ordu komutanları sayılır, sonra da Trakya'dan başka Mysia, Paphlagonia, Maionia ve Lykia'ya kadar bir yandan Karadeniz kıyılarına, öte yandan Akdeniz'e kadar uzanan yaygın bir bölgenin ad: geçer. Yunanistan'ı yüceltmek, Anadolu'yı küçümsemek amacıyla düzüldügTı açıkça belli olan bu metin bile Troya savaşının Anadolu boylarınca ne denli benimsendiğini açığa vurmaktadır. Daha sonraki bölümlerde de örneğin Lykia'lı önderlerin savunmada ne büyük bir yer tuttukları, giderek Hektor'u eleştirip ona yol gösterdikleri görülür *(Sarpedon, Pandaros)*. Troya'nın kaderini elinde tutan Hektor bu savaş ortaklarına karşı sorumludur, onların istek ve öğütlerine saygı göstermek, kendi çıkarlarını düşündüğü kadar onların da görüşlerini hesaba katmak zorundadır. Bütün bu sorumluluk ve yükümlülüklerdi ki onu Anadolu'nun ulusal savunucusu olarak diker gözlerimizin önüne. Bu görevi sonuna dek nasıl yerine getirdiği, üstünde durulmaya değer bir konudur.

İlyada Hektor'u hem savaşta bir kahraman, hem de günlük hayatında bir insan olarak canlandırır gözümüzün önünde. Destanda onun kadar derinliğine işlenmiş bir tip daha yoktur. Onun kişiliği Akhilleus'unkinin tam karşıtıdır: Duygularını dışarıya vurmak, esin-

tilerine kapılıp davranmak şöyle dursun, dramı kendi içinde sessizce oluşur ve bu dram tek bir kişinin değil de, bütün bir ailenin, giderek bütün bir toplumun sorunlarını içerdiği için, dallı budaklı, karmaşık ve çetrefildir. Hektor Troya savunmasının omuzlarına yüklediği ağır sorumlulukla kendi kişisel ve duygusal eğilimlerini birbirleriyle bağdaştırmakta öylesine güçlük çeker ki, açığa vurmaktan çekindiği bu çatışma kendisinin modern anlamda bir tip, bir roman kişisi olarak karşımıza çıkmasına, iç bunalımlarının da destanda şaşılacak bir belirti olan sessiz monologlarla dile gelmesine yol açar. Hektor'un eşsiz kişiliğini kavrayabilmek için onu hem insan, hem de kahraman olarak ele almalı, incelemeliyiz.

(1) İNSAN HEKTOR. Destan kahramanlarının hepsi gibi Hektor da belli niteliklerle tanımlanır: Çevik ayaklı, oynak tolgalıdır, tanrısal, Ares'in dengi, Zeus'un sevdiği, giderek Zeus gibi akıllıdır. Tolgası ışıldar, silahları da şöyle anlatılır (İl. VI, 319, XIII, 802 vd):

.... On bir dirsek boyunda kargısı elindeydi,
tunç temren dolanmıştı altın bir halkayla,
önünde dört bir yana ışıklar saçıyordu.

Ares'e benzeyen Priamos oğlu Hektor
başlarındaydı,
yusyuvarlak kalkanını tutuyordu önünde,
kaim tunçla örülmüş, sık deridendi bu
kalkan.
Parlak tolgası sallanıyordu şakaklarında,
sıralar boyunca bir gidip bir geliyordu.

Troya şehrinin koruyucusudur Hektor, onun içindir ki oğluna "Astyanaks" (şehrin efendisi) adını takmıştır halk *(Astyanaks).* Güçlü ve merttir, öyle ki o yaşadıkça, savaştıkça güven duyar kadın olsun, erkek olsun Troya'lılann hepsi, o ölecek olursa şehrin de tutunamayıp düşeceğine inanırlar. Bu güven ve bu inançtır ki, Hektor'a karşı büyük bir sevgi uyandırmıştır Troya 'ularda, topluca sevgi gösterilerinin de yalnız Hektor için yapıldığını görürüz destanda. Bu sevgiyi Hektor davranışlarıyla kazanmıştır. Büyüğünü de, küçüğünü de öyle sayar ve sever ki, örnek bir insan, çağdaş anlamda olgun ve yetkin bir insan sayabiliriz Hektor'u İlişkileri bu bakımdan ele alınmaya değer. Anasını da babasını da çok sever ve sayar Hektor, ne var ki onl.ıt duygusal nedenlerle onu görevinden alıkoymaya çalıştıkları zaman, sessizce karşılar önerilerini, ya da sözlerini niçin dinlemediğini anlatır onlara. Surlar önündeki sahnede cevap bile vermez yalvarmalarına (İl. XXII, 38-90), şehre gelince dinlenip şarap içmek şöyle dursun, herkese görevini hatırlatmakla yetinir (İl. VI, 264 vd.) Baba ve koca olarak Hektor'un eşsiz bir davranışı vardır, bu denli ince, sevimli, çok yönlü bir insana rastlanmaz hiçbir destanda. Eşine hem baba, hem ana, hem kardeş, hem de sevgili olduğunu Andromakhe'nin kendi ağzından duyarız şaşa şaşa (İl. VI, 429 vd.), *(Andr'omakhe).* En ince ayrıntısına kadar anladığı karısının üzüntüsünü nasıl paylaştığını da bir görelim (İl. VI, 441 vd.):

Ben de düşünüyorum bunları, karıcığım,
ama savaştan çekilirsem bir korkak gibi,
Troya erkeklerinden utanırım,
bakamam uzun entarili kadınların yüzüne,
içimden de gelmez, ne yapayım;
ün kazanmak için hem babama, hem
kendime,
öğrenmişim atılgan olmayı,
Troya'lılarla en önde dövüşmeyi
öğrenmişim.
Kafama, yüreğime, komuşum ben şunu:
Elbet bir gün yok olacak kutsal llyon,
Priamos ve onun iyi kargı kullanan halkı.
O vakit ne Troya'lılann acısı umurumda
olacak,
ne Hekabe'nin, ne kral Priamos'un acısı,
ne de kardeşlerimin acısı umurumda
olacak.
Benim üzüntüm sensin asıl,
tunç zırhlı Akha'lılardan biri alacak hür
gününü,
götürecek seni gözyaşları içinde,
düşünüyorum o zaman çekeceğin acıyı,
bu yüzden arkada kalacak gözüm...
Köleliğe sürüklenirken çığlığını
duymaktansa
dağlar gibi toprak örtsün beni daha iyi.

Tolgasından Ürken yavrusunu gülerek kollarına alıp öperken de şu dilekte bulunur koca Hektor, yurt içinde ölmeyi göze almış bit kahramanın ağzından böyle alçakgönüllü, dokunaklı sözler duyunca gözyaşlarını tutamaz olur insan (İl. VI, 476 vd.):

Ey Zeus, ey öbür tanrılar,
benim oğlumun, Troya'lılar arasında,
babası gibi kendini göstermesini nasip edin,
babası gibi güçlü, mert olmasını,
Ilyon'da bütün gücüyle hüküm sürmesini.
Kanlı silahlarla savaştan dönerken o,
babasından çok daha üstün bu desinler,
mutlu olsun anasının yüreği.

Hektor herkese karşı yumuşak davranır, bir kızdığı, azarladığı Paris'tir, kafasızlığıyla şehrin yıkımına sebep olan adam. Şöyle çıkışır ona (İl. III, 38 vd.):

Seni alçak, seni parlak oğlan, seni çapkın,
seni ırz düşmanı seni!
Hiç doğmaz olaydın keşke,
ya da kalaydın ölümüne dek evlenmeden,
ne baş belası kesilirdin o zaman,
ne de yüz karası olurdun başkalarına.

Hektor Helene'ye karşı uygarca ve centilmence davranır. Öbür Troyalılar gibi o da kadını ayıplamaz, suçlamaz, güzel kadın da onu herkesten çok sayar ve sever. Paris'i savaşa çağırmak için şehre geldiğinde Helene onu alıkoymak ister, onunla dertleşmeye can atar, ama Hektor güzel kadının uzattığı iskemleye oturmaz, bir an önce karısını ve çocuğunu bulmaya gider, çünkü girişeceği savaştan bir daha dönüp dönmeyeceğini bilmez (İl. VI, 344 vd.):

Ah kayınım benim,
dayanılmaz kötülükler yapmış bir köpeğim ben.
Anamın beni doğurduğu gün, keşke,
bir korkunç kasırga gelseydi,
alsaydı beni, bir dağın tepesine atsaydı,
ya da bıraksaydı uğuldayan denizin içine...
Gel, kaymağım, otur şu iskemleye,
biliyorum, derdin en büyüğü senin başında...

Büyük Hektor karşılık verdi, dedi ki:
Oturtma beni, Helene,
beni çok sevsen de dinlemem seni,
Troyalılara yardım etmek istiyor yüreğim.
Onlar benim yokluğumdan yakınmışlar...
Ben gidip göreceğim evdekiler!,
sevgili karımı göreceğim, yavrumu, bir tanemi,
bir daha da ya dönerim, ya dönmem.
Akha'ların eliyle tanrılar belki de yok ederler beni.

Bu ölüm düşüncesi bir an olsun Hektor'un aklından çıkmaz. Troya'nın ışığı, halkı.... gözbebeği bu kahraman kaderiyle pençeleşir durur, ölümünün yakın olduğunu bilir. Tanrılara güvenmenin de ne kadar yersiz olduğunu sezer, nitekim onu yalnız Apollon korur, ama Zeus'un buyruğuyla o da kaderine bırakmak zorundadır Hektor'u, öbür tannlarsa pis pis düzenlerle Hektor'u aldatmakta yarışırlar âdeta. Ama bu konuyu Hektor'un kahramanlığını inceleyeceğimiz bölüme bırakalım.

(2) KAHRAMAN HEKTOR. Ne kadar nankör bir görevi vardır Hektor'un Troya savaşında! Ordulara yön vermek, güven aşılamak, güç esinlemek hep ona düşer. Karar onun, sorumluluk ve yükümlülük hep onun omuzlarındadır, buna karşılık da durmadan eleştiriye uğrar, herkesi dinlemek, yatıştırmak, avutmak, savaş ortaklarını hoş tutmak, gücendirmemek onun tek başına görevidir. Oysa kendisi için savaşmaz Hektor, bir çapkın adamın, soyunun ve kentinin başına getirdiği belayı savmak için dövüşür, bu belayı sayamayacağını, bütün soyuyla birlikte canım kentinin de yok olacağını bile bile. Buna karşın gene de yiğitçe dövüşür Hektor. Yiğitliği Akhilleus'un bireyci, bencil, inatçı yiğitliğinden ne kadar üstün, ne kadar bilinçli ve insancadır!

Hektor'un kahramanlık dramı Sarpedon'un ölümünden sonra başlar asıl. Patroklos Akhilleus'un silahlarını kuşanıp da ölüm saçmaya başlayınca, Hektor başına gelecekleri anlar, savaşa atılsın mı, atılmasın mı diye ikircikli dir, bir an arabasına binip kaçmaya bile koyulur. O zaman da ortaklarının en ağır ve insafsız eleştirilerine uğrar. Lykia'lıların önderi Glaukos Patroklos ile Sarpedon arasındaki savaşta Hektor Sarpedon'un öldürülmesini önleyemedi diye onu kınar, Troya'lıları küçük düşürür ve ortaklarının artık bıkıp gitmeye hazır olduklarını bildirir (İl. XVII, 140 vd.).

Bu sözler üzerine Hektor savaşa döner, Patroklos'u öldürür, korkunç bir boğuşma içinde onun ölüsünü kaçırmak, silahlarını soymak ve kendisi kuşandıktan sonra Akhilleus'un karşısına çıkmak yürekliliğini gösterir. Oysa bu savaş başka türlü bir savaştır. Akhilleus tanrı Hephaistos'un kendisine yaptığı yeni silahlarla Orion yıldızı gibi alev alev ışınlar saçarak ilerlemektedir düşmanına karşı. Ve Hektor'u biraz önce ağır yergilerle kınayan savaş ortakları, yardımcıları, kardeşleri,

Troya'lı savaşçıların hepsi çil yavrusu gibi dağılmış, hepsi sığınmışlardır Troya surlarının içine (İl. XXII, 5 vd.).

Bir Hektor duruyordu olduğu yerde,
uğursuz bir kader rmhlamıştı onu
l/yon'un *dışında Batı kapılarının* önüne.

Surların üstünden ihtiyar Priamos, perişan Hekabe boşuna yalvarır dururlar bu kez Hektor'a ölüme meydan okumaması, kentini kurtarmak için canını kurtarması için. Ama ses çıkmaz artık Hektor'dan, kendi içinde yapmaktadır artık tartışmayı, hesaplaşmayı. Ve en azından iki bin yıl sonra doğacak olan roman türünün belli başlı bir öğesine örnek olacak monologuna şöyle başlar Hektor (İl. XXII, 99 vd.):

"Yazık bana, girersem surların içine,
ilkin Pulydamas yağdırır ayıbı başıma,
tanrısal Akhilleus'un baş kaldırdığı o
uğursuz gece
buyurmuştu bana, Troyalılan şehrin içine
al, demişti,
dinlememiştim onu, dinleseydim keşke.
Çılgınlık ettim de ne oldu, yok ettim '
halkımı,
Troya'nm erkeklerinden, kadınlarından
utanıyorum.
Benden değersiz biri bir gün ya derse ki:
Gücüne çok güvendi Hektor, kıydı halkına.
Çok daha iyi olur karşı durmak Akhilleus'a,
ya öldürüp onu dönerim geri,
ya da onun elinden şanla ölürüm şehrin
önünde.
Yoksa göbekli kalkanımı, güçlü tolgamı
bırakıp bir yana,
kargımı da duvara dayayıp,
dosdoğru çıksam mı kusursuz Akhilleus'un
önüne,
söz versem, desem ki geri vereceğiz
Helene'yi de, tekmil mallarını da,
vereceğiz, koca karınlı gemileriyle
Aleksandros'un Troya'ya getirdiği her şeyi.
-Bunlar kavgamızın başı değil mi?-
Alın, diyeceğim, götürün bunları Atreus
oğullarına.
Bir de desem mi paylaşalım hepsini
bu şehirde nemiz var, nemiz yok.
Ant içireceğim, desem, Troyalı ihtiyarlara,
desem saklamayacaklar şehirde hiçbir şeyi,
ikiye bölecekler, desem, bütün malı, mülkü.
Ama yüreğim ne diye oyalanır böyle
şeylerle?
Ona karşı olduğum gibi gidersem
bakalım *acıyacak mı bana, saygı gösterecek*
mi?
Silahsız gidersem böyle çırılçıplak,
bir kadın gibi öldürebilir beni o.
Böyle enine, *boyuna düşünmek de ne.*
En iyisi tez elden paylaşmak kozumuzu.
Bakalım Olympos'lu kime bağışlar ünü".

Hektor böyle düşünürken Akhilleus yaklaşır. Onu görünce bir titremedir alır Hektor'u, başlar koşmaya. İlyada'nın en ünlü sahnelerinden biri de açılır gözümüzün önüne: Hektor önde, Akhilleus arkada üç kez dolaşırlar Troya şehrini, binlerce korkulu göz önünde oluşan bir ölüm-kalım yarışı. O sırada İda dağının tepesinde tanrılar dernek kurmuş, gözlerler ve tartışırlar olayı. Zeus altın terazisini kurar, bir kefesine Hektor'un, bir kefesine Akhilleus'un ölümünü koyar, kaldırır teraziyi, bakarız ki Hektor'un kurası ağır basıyor. Hektor ölecektir. Tanrılar işte o anda el çekerler Hektor'dan, yalnız Athena Hektor'un kardeşi Deiphobos'un kılığına girerek yiğide yanaşır, kendisini destekleyecekmiş gibi yapar. Hektor inanır, karşı durur düşmana, ama bir antlaşma yapılmasını ister ki kim öldürecekse, ölenin bedenini geri versin yakınlarına. Hakka, yasaya, insan saygısına güveni vardır Hektor'un son demine dek. Oysa nerede Akhilleus, yanaşmaz hiçbir antlaşmaya. Aslan gibi saldırır, Hektor Deiphobos'u çağırır, bakar ki yok, anlar aldatıldığını (İl. XXII, 303 vd.):

Kaderim beni kıskıvrak bağladı işte.
Gene de kıyasıya dövüşmek düşer bana,
bir yiğitlik göstereyim de öyle öleyim, '
duysun gelecekteki insanlar bile.

Can verirken bir daha yalvarır Hektor Akhilleus'a ölüsünü Troya'lılara geri versin diye. Ama Akhilleus'un ret cevabıyla karşılaşır *(Akhilleus).*

Hektor'un son sözü de şudur:

"Senin ne olduğun yüzünden belli,
demirden bir yüreğin var göğsünde.
Ama uyanık ol, uğramayasm tanrı lanetine,
yiğit de olsan, Paris'le Apollon bir gün *seni,*
öldürecekler Batı kapılarının önünde".
Söyler söylemez Hektor bu sözleri,
her şeye son veren ölüm kapladı bedenini.
Uçtu canı gövdesinden, yollandı Hades'e,
gücünden, gençliğinden koptu, kaderine
ağlaya ağlaya

Akhilleus'un, Hektor'un ölüsüne ve seyirci kalan bahtsız Troya şehrine yaptığı işkence dillere destan olmuştur: Hektor'u arabasına bağlar, yedi kez dolaştırır Troya şehrinin çevresinde, toz, toprak içinde. Bu korkunç manzaraya tanrılar bile dayanamaz, Apollon, Aphrodite yağlar sürerler bedenine, gece, gündüz bekçilik ederler ölüsüne, sonunda Priamos'u elinden tutarak götürürler Akhilleıus'a, azgın yiğit de geri verir ölüyü babasına *(Apollon, Akhilleus, Priamos)*.

Hektor'a yakılan ağıtlar ve Hektor'un cenaze töreniyle kapanır İlyada. Dinleyin bakın, Boğazlara karşı yükselen Anadolu kalesine nasıl gömmüşler Anadolu'nun bu ilk özgürlük kahramanını (İl. XXIV, 784 vd.):

Dokuz gün odun taşıdılar yığın yığın.
Ölümlülere parlak şafak sökünce onuncu günü,
gözyaşı içinde götürdüler Hektor'un ölüsünü,
koydular yığınların tepesine, verdiler ateşe.
Gül parmaklı şafak sabah erken parlaymca,
ünlü Hektor'un ölüsü çevresinde toplandı bütün halk.
Hepsi geldi bir araya, topluluk kuruldu,
parıldayan şarapla söndürdüler odun yığınını,
söndürdüler ateş gücünün sardığı her şeyi,
sonra tapladı kardeşleri, dostları ak kemikleri,
hepsinin yanaklarından iri yaşlar dökülüyordu.
Kemikleri alıp kodular bir altın kutuya,
erguvan rengi yumuşak örtülerle sardılar kutuyu.
Sarar sarmaz indirdiler derin bir çukura,
ekli kocaman taşlarla ördüler üstünü.
Sonra bir mezar tümseği yapmaya başladılar,
gözcüler diktiler çepeçevre, dört bir yana,
mezar bitmeden Akha'lar saldırmasın diye.
Bir mezar tümseği olunca toprak kabara kabara,
gerisin geri döndü hepsi şehre,
toplanıp bir güzel kutladılar çok ünlü şöleni
Zeusoğlu kral Priamos'un sarayında.
İşte böyle yapıldı atları iyi süren Hektor'un cenaze töreni.

Helena. Yunan efsanelik kişilerinin en ünlüsü, güzeller güzeli Helena (ya da Homeros'un deyimiyle Helene) bin bir masal ve öyküye kahraman olmakla kalmamış, kişiliği de sonsuz tartışmalara yol açarak, çeşitli görüş ve yönlerden yorumlanmıştır. Helena'nın kişiliğinde ilkçağ Yunan dünyasının güzele düşkünlüğü dile geldiği gibi, güzel ve iyi, yani estetik değerlerle etik, ahlak değerleri arasındaki karşıtlık da yansımaktadır. Nitekim Homeros'tan sonraki şair ve yazarlar (aralarında Platon da vardır) bir kadının bunca savaşlara, Doğuyla Batı arasındaki bu çapta bir çatışmaya etken olabilmesini ahlakdışı görüp, Helena'nın kaçırılması olayını olduğundan başka türlü anlatmak yoluna gitmişlerdir. Helena'yi yaratan Homeros'tur, bu tip en duru, en arı ve en canlı olarak destanlarında canlanmaktadır, öyle ki sonraki yorumlar bile hep İlyada ve Odysseia'da atılmış anlatım temellerine dayanır. Onun içindir ki, Helena'nın öykülerine, efsanelerine girişmeden, bu güzelin Homeros destanlarında nasıl karşımıza çıktığını bir görelim.

Troya ovasındaki savaşın en kızgın bir anı-dır-. Menelaos'la Paris teke tek savaşa girişecekler ve kazanan Helena'yı alıp götürecektir, böylece bu bitmez tükenmez savaş kendiliğinden sona erecektir. Başlarında Troya kralı Priamos olmak üzere ihtiyarlar Batı kapısının üstündeki kulede savaşı seyretmektedir. Birden Helene görünür (İl. 111, 154 vd.):

Helene'nin görünce çıktığını kuleye
şu kanatlı sözleri söylediler usulcacık:
"Troya'lılarla Akha'lartn, böyle bir kadın için
yıllardır acı çekmeleri hiç de ayıp değil.
Yüzüne *bakan ölümsüz tanrıçalara benzetir onu.*
Ama gene de binse gemiye keşke gitse,
gitse de, bizi, çocuklarımızı belaya sokmasa".

Priamos da tatlı tatlı konuşur Helene ile, şöyle seslenir:

Buraya, yanıma gel kızım, otur şöyle,
gör bak işte, eski kocan, hısım, akraban, dostların.
Bence suçlu sen değilsin, tanrılar asıl,
onlar yığdı başıma kan ağlatan savaşı.

Bundan daha uygarca, daha insanca bir görüş, bir davranış akla gelmez ve böylesini yaklaşık üç bin yıl önceki bir metinde bulmak şaşırtır insanı. Ne var ki bu uygarlık, bu in-

sanlık yalnız Troya'lılara vergidir, Akha'larsa sert, kaba, hodbin, Yunan deyimiyle barbardırlar. Helene bir Troya'lı gelin olmuştur, odasında hanım hanımcık kumaş dokuyan, güzelim nakışlar yaparken yurdunu, eski kocasını, kızını düşünen ve özlem çeken bir kadındır. Kendi kendini suçlar. Priamos'un sözlerine şöyle karşılık verir (İl. III, 172 vd.):

Senden hem korkarım, hem saparım seni,
sevgili kaytnbabam,
oğlunla buraya gelmeseydim keşke
evimi barkımı, o nazlı büyüttüğüm kızımı,
hısım akrabamı, can yoldaşlarımı
bırakmasaydım,
kara ölüme razı olsaydım keşke.
Böyle olmadı ne yapalım ki,
bak eriyip gidiyorum gözyaşı döke döke.

"Köpek gözlü" der kendine. Priamos'a olduğu kadar Hektor'a da sevgisi ve saygısı büyüktür. Ona da aynı pişmanlıkla yakınır (İl. VI, 342 vd.).

Helene tam bilinçli bir insandır. Paris'i eleştirir. Paris'i Menelaos'la teke tek savaştan kaçıran tanrıça Aphrodite'nin çağrısına uymak istemez, Paris'in yatağına dönmekten tiksinir ve tanrıçaya karşı gelecek kadar yiğit ve yüreklidir, meydan okur ona (İl. III, 399 vd.):

Gene mi sensin, tanrıça,
neden hep baştan çıkarmak istersin beni?
Söylesene, niyetin ne,
beni daha uzaklara, Phrygia'ya,
şirin Meionia'nın bakımlı bir iline götürmek
mi?
Oralarda, ölümlülerden bir adamın mı var
ki?..
Paris'in yanına kendin git yerleş hadi.
Çık, ayrıl tanrılar yolundan,
bir daha ayak basma Olympos'a,
ona bak, dert edin kendine onu,
sonunda da karısı yapsın seni, ya kölesi.

Tanrıya böylesi hakaret başka hiçbir metinde görülmemiştir. Ancak Homeros'un romancıdan farksız derin psikolojik görüşüyle anlaşılabilir.

Odysseia'da Helene saygın bir kraliçe, iyi bir ev kadını ve sevgi dolu bir ana gibi görülür. Telemakhos babasını aramaya çıkıp Menelaos'un sarayına varınca, en sıcak, en candan konukseverliği Helene'den görür. Zeki kadın onu kendi çocıığıymuş gibi kucaklar, sever, okşar, babası Odysseus'la ilgili bir sürü anı sayar, olayların da, kendinin de eleştlı meşini yapar (Od. IV, 261 vd.).

Üstün bir tavrı, Telemakhos'u anlayan, acılarını paylaşan insanca bir davranışı vardır, ona tekmil acılarını unutturacak bir ilaç verir, kendi eliyle işlediği bir yaşmak verir ve sonunda büyüler delikanlıyı, Telemakhos da Helene'ye bundan böyle bir tanrıça gibi tapacağını söyler (Od. XV, 104 vd.).

Homeros Helena üstüne söylenecek ne varsa hepsini söylemişti, Homeros'un çizdiği Helena portresine kimse bir şey ekleyememiştir. Nesnel düşünceyi, halkoyunu ve Helena'nın başkalarınca eleştirilmesini de İthake çobanı Eumaios'un ağzından yapar (Od. XIV, 68):

Afi şu *Helene bütün soyu sopuyla yok*
olaydı keşke,
bunca insanın dizlerini kıran bu kadının
kökü kurusaydı.

İşte Özetle Homeros'un Helene'si. Ama dediğimiz gibi, her yazar Helena portresine bir şey katmak istemiştir ve efsanesi aşağıd.ı özetleneceği gibi büyüdükçe büyümüştür.

(1) DOĞUŞU. Helene, Zeus'la Leda'nın kizıdır, "ölümlü" babası Tyndareos'tur, Klytaimestra kız kardeşi ve Dioskur'lar, yani Kastorla Polydeukes erkek kardeşleridir (Tab. 12). En eski metinlerde bu böyledir. Sonraları efsane değişmiş ve Leda'nın yerini Nemesis almıştır. Zeus'tan kaçan öç tanrıçası Nemesis dünyayı dolaşmış ve biçimden biçime girmiş, günün birinde bir kaz oluvermiş, Zeus da bir kuğu kuşuna dönüşüp yaklaşmış ona. Nemesis'in doğurduğu yumurtayı çobanlar bulup Leda'ya getirmişler. Yumurtadan çıkan kızı Leda kendi çocuğu gibi büyütmüş. Efsanenin başka anlatımları vardır: Zeus bir kuğu kuşu biçiminde Leda'nın kendisine yanaşmıştır, Leda bir (ya da iki) yumurta doğurmuş, bundan Helene çıkmış, birinden Helene ile Polydeukes, ötekinden Klytaimestra ile Kastor çıkmış diyenler de var, bir tek yumurtadan Helene, Kastorla Polydeukes'in doğduğu, Klytaimestra'nın da tanrıyla bir ilişkisi olmayıp Tyndareos'un kızı olduğu söylentisi de vardır *(Leda, Nemesis, Dioskur'lar).*

(2) EFSANELERİ. Homeros destanlarında bilinmeyen bir efsane, Helene'nin Lekadai-

mon'da Artemis'e sunu sunarken Atina yiğidi Theseus'un saldırısına uğradığı ve kaçırıldığı öyküsüdür. Atina'lılar Helene'yi kabul etmek istemedikleri için, Theseus kızı anası Aithra'nın yanına bırakmış *(Aithra)*. Bir süre sonra, Theseus'la arkadaşı Peirithoos'un yeraltı ülkesine inişlerinden faydalanarak Dioskur'lar gelip kız kardeşlerini geri almışlar. Theseus'un Helene'yi kirletmediği söylenir, bir efsaneye göre ona bir çocuk yapmış ve bu da Agamemnon'la Klytaimestra'nın kızı diye geçinen İphigeneia imiş *(îphigeneia)*.

Yurduna dönünce,, babası Tyndareos başına iş açacağa benzeyen kızını evlendirmek istemiş. Talipler kalabalık gelmişler, bir söylentiye göre 29, bir başkasına göre 99 kişiymişler. Yunanistan'da ne kadar kral oğlu, ne kadar yiğit varsa hepsi istemişler güzellerin güzelini. Yalnız Akhilleus daha evlenecek çağda olmadığı için talipler arasında değilmiş. Tyndareos şaşırmış, ne yapacağını bilememiş. Odysseus ona bir öğüt vermiş: Helene kocasını kendi seçsin, ama seçmeden önce bütün talipler seçeceği adamı korumaya, gerekirse savunmaya ant içsinler. Öyle olmuş ve Helene Menelaos'u seçmiş. Odysseus'a bu hizmetine karşılık İkarios'un kızı Penelopeia'yı vermişler *(îkarios)*.

Helene Lakedaimon'da mutlu bir ömür sürerken, Paris Troya'dan konuk gelmiş Yunanistan'a. Üç Güzeller yarışmasında Aphrodite Troya'lı gence Helene'nin aşkını söz vermişti *(Paris)*. Priamos'un en küçük oğlu da armağanını almaya gelmişti. Menelaos onu bir süre konuklar, sonra kendisi Girit'e, Katreus'un cenaze törenine gitmek zorunda kalır *(Katreus),* Paris de Helene ile baş başa kalınca, güzel kadını kaçırır. Helene'yi kandırdı mı, Helene ona gönül verip kaçırılmaya razı oldu mu? Homeros da, öbür yazarlar da bunu pek açıklamazlar. Paris Helene'yi baştan çıkarmakta güçlük çekmemiş olacak, çünkü arkasında Aphrodite vardı ve tanrıçanın buyruğu, istemiydi bu. Ne var ki Paris Helene'yi tek başına kaçırmaz, yanında hazineler, göz kamaştırıcı mallar da alıp götürür. Nitekim Helene'yi geri vermek söz konusu olunca hep bu mallardan da dem vurulmaktadır.

İki sevgilinin Troya'ya kadar olan yolculuğu üstüne kaynaklar çeşitlidir: Üç günde Anadolu kıyılarına vardıkları, yok Fenike'de Sidon şehrine uğradıkları, uzun bir süre Kıbrıs'ta kaldıkları anlatılır. Ama asıl şaşırtıcı bir efsane, Helene'nin Mısır'da kalışı efsanesidir. Bunu Euripides "Helene" adlı tragedyasında işlemiştir. Efsanenin amacı Helena'nm namusunu kurtarmaktır. Sözde Hera güzellik yarışmasında Aphrodite'ye yenilmeyi sindirememiş, Paris'i Helena'dan yoksun etmek için tıpkı Helena'ya benzeyen bir kadın yaratmış ve Paris'i bu Helena görüntüsüyle Troya'ya göndererek, gerçek Helena'yı Hermes'in kılavuzluğunda Mısır'da kral Proteus'un yanına yollamış. Helena da Troya savaşının sonuna kadar Mısır'da kalmış da, sonra Menelaos gelip onu almış. Tarihçi Herodotos bu anlatımı benimser. Homeros destanlarında böyle bir öykünün izine bile rastlanmaz, yalnız Odysseia'da Helene'nin dönüş yolunda Menelaos'la birlikte Mısır'a uğradıklarından söz edilir (Od. IV, 219 vd.). Helena'nın Mısır'da kaldığı masalı İ. Ö. VI. yüzyılda yaşayan şair Stesikhoros'un "palinodia"sına, yani kendi bir şiirini yalanlamasına dayanmaktadır. Söylentiye göre Stesikhoros Helena'yı kınayan bir şiir yazmış, sonra da gözleri kör olmuş, anlamış ki günah işlemiştir ve ilk şiirini ikinci bir şiirle düzelttikten sonra gözleri açılmış. Helena birçok yerlerde tanrıça gibi tapım görürdü.

İlyada'dan sonraki efsanelerde oynadığı rol onu Homeros destanlarındaki kişiliğinden başka bir kişilikle gösterir. Bu efsanelerde Helena Yunanlıların çıkarına yardım eden ve bu uğurda Troya'ya her türlü kötülüğü yapan hain ve belalı bir kadın rolündedir. Paris'ten sonra Deiphobos'la evlenir, sonra Menelaos'u evine alarak Deiphobos'u öldürür, Akha'lara kapıları açar ve Troya katliamını körükler.

Helena üstüne uydurulan mistik bir efsanede de Helena'nın Akhilleus'la evlendiği ve ölümsüzlüğe kavuşup Karadeniz'de Leuke (Beyaz) denilen bir adada yaşadığı anlatılır.

Bütün bu uydurma efsaneler Homeros'un çizdiği Helena portresini karıştırmak ve bozmaktan başka bir işe yaramamıştır.

Heienos. Priamos'la Hekabe'nin oğlu, Kassandra'nın ikiz kardeşi (Tab. 16). Kassandra gibi Heienos da Apollon tanrının gözdesidir,

ikisine de tanrı bilicilik yetisini vermiştir. İlyada'da "bilicilerin en iyisi" diye sözü geçen Helenos, savaşta da, dinsel konularda da Hektor'a öğütler verir ve Hektor yaşadıkça yiğitçe çarpışır. Ama agabeysi öldükten sonra, Priamos onu da öbür oğulları gibi hor görüp tersler (İl. VI, 76; VII, 44; XXIV, 249).

Helenos'a değgin efsaneler asıl İlyada'ya konu olan olaylardan sonra başlar. Paris ölünce, Helena'ya kimin koca olacağı tartışılmış, Helenos'la küçük kardeşi Deiphobos talip çıkmışlar. Ama Priamos Deiphobos'u seçince, Helenos küsmüş ve İda dağına çekilmiş. Akha'ların bilicisi Kalkhas, Troya'nın ancak Helenos'un bildireceği koşullar altında düşeceğini söyleyince, Odysseus onu bulmak ve ağzından söz almakla görevlendirilmiş. Zora ve rüşvete dayanamayan Helenos şu üç koşulu bildirir: Akhilleus'un oğlu Neoptolemos savaşa katılır, Akha'lar Pelops'un kemiklerini ve Palladion'u ele geçirirlerse, şehir düşecektir. Başka bir efsaneye göre tahta atın yapılıp surlardan içeri alınmasını salık veren de Helenos'muş. Bundan sonraki öyküleri de karışıktır: Şehir düştükten sonra ölümden kurtulmuş. Hekabe ile birlikte Trakya'ya gitmiş ve anası acısından bir köpek haline gelince, onu Trakya Khersonnesos'unda (Gelibolu yarımadası) "Köpeğin mezarı" denilen yerde gömmüş. Sonra Neoptolemos'un yanına sığınmış, o ölünce karısı Andromakhe'yi almış da onunla bir oğlu olmuş. Bunlar hep sonradan uydurulmuş ve Troya kral soyuna leke getirmek için Yunanistan'da düzülmüş masallardır. Vergilius "Aeneis" destanında Helenos'u Epir bölgesinde kral olmuş ve İtalya'ya gitmek üzere oradan geçen Troya'lıları iyi karşılar gösterir.

Heliadai (Helios Kızları). Güneş tanrı ile Okeanos kızı Klymene'nin çocukları, Phaeton'un kız kardeşleridir (Tab. 8). Phaeton Zeus'un yıldırımıyla vurulunca Helios kızları içine düştüğü ırmak kıyısında gözyaşı döke döke kavak ağacına dönüşmüşlerdir. Gözyaşlarından amber taneleri meydana gelmiştir. Söylentiye göre Phaeton'a Güneş'in arabasıyla atlarını veren, böylece yok olmasına yol açan Helios kızlarıymış, dönüşümleri bu sonuçlarının cezaısı olmuş *(Phaeton)*.

Heliades (Heliosoğulları). Heliosogulları Güneş tanrının Rhodos adlı nympha'dan olan yedi oğludur (Tab. 8). Hepsi usta gök bilginleriymiş, ama günün birinde aralarında anlaşmazlık çıkıp birbirlerine düştüklerinden, bazıları Midilli, bazıları Istanköy, bazıları da analarının adını verdiği Rodos adasında kalarak orada Lindos, İalysos ve Kamiros şehirlerini kurmuşlar.

Helikaon. Troya'lı önder Antenor'un oğlu, Priamos'un kızı Laodike'nin kocası. Helikaon kardeşleriyle birlikte Troya yıkımından kurtulur ve Antenor ve Pulydamas'la birlikte kuzey İtalya'ya göçer *(Antenor)*.

Helios. Gaia ile Uranos'un çocukları Hyperion ve Theia birleşirler, üç göksel varlık meydana getirirler: Helios (Güneş), Selene (Ay) ve Eos (Şafak) (Tab. 4 ve 8). Titanlar soyundan olan Helios, Olympos'lu Apollon'dan ayrı bir tanrı ya da doğal bir güç, yani güneşin ta kendisi sayılır. Helios, Okeanos'la Tethys'in kızı Perseis'le evlenir, birçok çocuğu olur; herbirinin olağanüstü bir kişiliği ya da talihi var bu çocukların: Büyücü Kirke, Kolkhis kralı Aietes, Minos'un karısı Pasiphae, Aietes'i tahtından atan, ama yeğeni Medeia'nın eliyle öldürülen Perses. Helios'a Rhodos adlı nympha Heliosogullarını doğurur. Klymene de Helios kızlarını. Phaeton da Helios'un oğlu sayılır.

Helios güçlü kuvvetli ve çok yakışıklı bir delikanlı olarak canlandırılır. Başı, saç biçiminde ışınlarla çevrilir. En eski inançlara göre Helios ateş saçan çok hızlı atların çektiği arabasıyla her sabah Şafak'tan hemen sonra Hindistan'dan yola çıkıp gökteki yörüngesine girer ve akşam da Okeanos ırmağına dalar. Yorgun atlarını Okeanos sularında yıkadıktan sonra doğudan batıya aynı yolu ertesi günü gene izler. Yeryüzü Okeanos ırmağı üstünde yüzen bir tabak gibi tasarlandığı için Helios'un gece batıda batıp sabah doğudan dogması olağan sayılırdı. Gök bilimi ilerledikçe güneşi simgeleyen Helios'un önemi azalmıştır. Nitekim Homeros'un Odysseia destanında bile Helios yardımcı bir tanrı sayılır ve Odysseus'un arkadaşları sığırlarını kesince kendi öcünü kendi alamaz, Zeus'a başvur

Helios dünyanın gözü sayılır, o her şeyi görür, örneğin Aphrodite ile Ares'in gizlice seviştiklerini (Od. VIII, 270), körlerin gözünü açar vb. *(Orion)*.

Helle. Çanakkale Boğazına adını veren Helle'nin efsanesi Argonaut'lar bölümünde anlatılmıştır (Argonaut'lar). Bir anlatıma göre Helle denize düştükten sonra tanrı Poseidon tarafından kurtarılmıştır. Poseidon Helle'yi sevmiş, onunla birleşerek üç çocuk anası yapmıştır onu.

Hellen. Hellen'lerin, yani bütün Yunan ırk ve boylarının atası sayılan efsanelik kişi. Hellen, Deukalion'la Pyrrha'nın oğludur. Tufandan sonra Tesalya'ya yerleşir ve bir dağ nympha'sı olan Orseis'le evlenir. Doros, Ksuthos ve Aiolos diye üç oğlu olur, bunlar da Dor, Aiol, İon ve Akha boylarının ataları sayılır (Tab. 20).

Hemera. Gündüzü ve gün ışığını simgeleyen Hemera, Khaos'tan çıkma Erebos'la Nyks'in, yani Gece'nin kızıdır. Aither (Esîr) ise onun kardeşidir. Hesiodos'a göre Nyks ile Hemera Tartaros'ta, yani yeraltında buluşurlar (Theog. 748 vd.)-.

Orada buluşup selamladır Gece'y/e *Gündüz*
tunçtan büyük eşiğe ayak basarken,
Biri konağa girerken öteki çıkar,
ikisi hiç bir arada olmaz içeride:
Hep biri dışarıda, yeryüzünde,
öteki içeride, çıkmayı beklemektedir.
Biri ellerinde götürür ışığı
sayısız gözlerine insanların,
öteki Uyku'yu taşır kollarında,
Ölüm 'ün kardeşi Uyku 'yu,
sisli karanlığa bürülü belalı Gece.

Hephaistos. (1) DOĞUŞU. Hephaistos, Zeus ile Hera'nın oğludur, ama bir efsaneye göre, Hera onu kendi kendine doğurmuştur (Tab. 5). Zeus'un Athena'yı kafasından çıkarmasını kıskanmış da, Hephaistos'u yaratmış. Hesiodos süreci şöyle-anlatır (Theog. 927 vd.):

Hera tanrıça kimseyle sevişmeden,
yalnız öfkeden ve kocasına hıncından
ünlü Hephaistos'u doğurdu kendi kendine.
Ve Hephaistos en usta sanatçısı oldu
gökler tanrısı *Uranos torunlarının.*

(2) NİTELİĞİ. Hephaistos hem topaldır, hem çirkin. Bu niteliğiyle Olympos tanrıları arasında tektir, bu yüzden de hor görülür tanrılarca. Topallığının nedenini Ilyada'da kendi anlatır: Troya savaşı konusunda Zeus'la Hera arasında kopan bir kavgayı yatıştırmaya çalışır ve Hera'ya şöyle der (İl. I, 586 vd.):

Aldırma anacığım, sık dişini, bağrına taş bas.
Seni çok severim, görmek istemem dayak yediğini.
Tepem atsa bile koşamam yardımına;
ne yapayım, Olympos'luya karşı gelmek çok zor.
Bir gün sana yardım etmek istedimdi hani,
yakaladıydı beni bacağımdan,
attıydı tanrısal eşikten aşağı,
yuvarlandım gittiydim tam bir gün.
Düştüydüm Lemnos adasına, batan günle,
birazcık canım kalmıştı, ha çıktı ha çıkacak.
Sintiler yerden kaldırdılardı orada beni.

Ama Hephaistos aynı öyküyü başka türlü anlatır îlyada'nın bir başka bölümünde: Thetis oğlu Akhilleus için yeni silahlar istemeye gelince demirci tanrıdan, topallığı yüzünden anası Hera'dan neler çektiğini anlatır. Hera topal oğlundan utandığı için onu dokuz yıl Okeanos ırmağının yanında saklamıştı (İl. XVIII, 394 vd.).

Hephaistos bunun öcünü anasından alır: İçine zincirler sakladığı bir taht yapıp, anasına gönderir, Hera da tahtın üstüne oturur, ama oturur oturmaz da zincirler onu kıskıvrak sarar, kurtulamaz bir daha. Olympos tanrıları Hephaistos'u çağırmak zorunda kalırlar. Dionysos'u gönderirler, şarap tanrı da Hephaistos'u bir eşeğe bindirip öyle getirir Olympos'a,

Tanrılar ünlü topalı görünce kahkahayı atarlar (İl. I, 599):

Kojtu *durdu oradan oraya soluya soluya,*
tanrılarda *gürül gürül bir kahkaha* (coptu.

Ama hiçbirinin elinden gelmeyen işler gelir Hephaistos'un elinden: Her türlü madeni işleyip olağanüstü güzellikte eserler yaratmasını başarır topal tanrı. Zeus'la Hera'nın yatak odası, Olympos tanrılarının evleri onun usta ellerinden çıkmadır. Thetis Hephaistos'un evine gelince, işliği şöyle tanımlanır demirci tanrının (İl. XVIII, 369 vd.):

Gümüş ayaklı *Thetis Hephaistos'un evine vardı,*
yok olmaz, tunçtan, yaldızlı bir evdi bu,
üstündü öbür ölümsüzlerin *evlerinden,*
çarpık bacaklı tanrı yapmıştı bu *evi.*
Hephalstos'u körükleri arasında çalışır buldu,
kan ter içinde gidip geliyordu o yandan bu yana,
üçayak yapıyordu tam yirmi tane.
Dayayacaktı onları sarayının dik *duvarına,*
her üçayağın altına altın tekerlekler koymuştu,
kendi kendilerine girsinler diye tanrıların toplantısına,
sonra gene gerisin geri eve dönsünler diye,
görülmeye değer şeylerdi bunlar.
Yirmi tane üçayak bitmiş, hazırdı,
bir işli halkaları vardı takılacak,
onları yapıyordu Hephaistos, dövüyordu bağlarını.

Hephaistos Akhilleus için yeni silahlar yapmaya söz verince, işe koyulması şöyle anlatılır (XVIII, 410 vd.):

Soluyan topal yaratık örsten uzaklaştı,
cılız bacakları seğirtiyordu altında.
Körük/erin/ateşin içinden *çekti,*
topladı tekmil araçları gümüş bir sandıkta.
Bir süngerle sildi iki elini, yüzünü,
güçlü boynunu, kıllı göğsünü sildi,
bir entari giydi, aldı eline koca bir değnek,
çıktı topallaya topallaya kapıdan dışarı.

Değil bir tanrının, hiçbir çalışan insanın böyle canlı bir tanımlanması bulunmaz ilkçağ yazınında. Bu eşsiz parçayı, daha da üstün ve şaşırtıcı bir metin olan Akhilleus'un silahlarının anlatılması izler. Hephaistos mucizeler yaratan bir ustadır. Daidalos insanlar arasında neyse, Hephaistos tanrılar arasında odur: Sanatın ve işçiliğin yüceliği simgelenir onlarla.

(3) EFSANELERl. Güzellikten hiç nasip almayan Hephaistos aşktan yana da pek talihli olmamıştır. İlyada'da Kharit'lerden Kharis, yani Zarafet'in kendisiyle evli olarak gösterilir (İl. XVIII, 382), Hesiodos Kharit'lerin en küçüğü Aglaie (parlak anlamına gelir) ile evlendiğini söyler. Homeros'un Odysseia destanında ozan Demodokos Aphrodite ile evli olan Hephaistos'un başına gelenleri anlatır: Ares'le aldatıldığını bilen topal tanrı bir zamanlar anası Hera'ya yaptığı taht gibi, bu sefer de İki sevgiliyi '»fll.il İçine alacak bir yatak yapar, Lemnos'a gidiyormuş gibi evinden ayrılır ve dönüşünde Ares'le Aphrodite'yi kıs kıvrak bağlı bulur. Ünlü topalın avaz avaz bağırarak dile getirdiği öfke onun kişiliğini açığa vuracak niteliktedir (Od. XVIII, 306 vd.):

Zeus baba *ve hep var olan öbür* mutlu *tanrılar*
gelin, şu gülünç, bayağı işlere bir bakın!
Zeus'un kızı Aphrodite hor gördü beni,
topalım diye hor gördü, sevdi Ares'i,
sevdi onu, yakışıklı, çevik ayaklı diye,
kabahat bende değil, sakat doğmuşsam,
kabahat anamda, babamda, beni dünyaya getirmeselerdi!

Hephaistos Erikhthonios efsanesinde de rol oynar *(Erikhthonios).* İlk kadın Pandora'nın bedenini kilden yontan odur *(Pandora).* Prometheus'u Kafkas dağının tepesine o çıkartır (Prometheus).

Hera. Homeros destanlarında "inek gözlü", "ak kollu" ya da "altın tahttı" diye nitelenen Hera (yahut Here) tipik bir Grek tanrıçasıdır, yani Yunanistan yarımadasının ırk, şoy, din ve dünya görüşlerini, çıkarlarını daha ileri bir kültürün simgesi Ege ve Anadolu'ya karşı savunan, bu yüzden kişiliği ve efsaneleri hep bir kavga, kin, hınç ve geçimsizlik havası yansıtan sevimsiz bir tanrıçadır. Bütün kusurlarıyla kadını canlandırır Hera-. Dırdırcı, kıskanç, hırçın, inatçıdır, düzen kurar, ama hiçbir işi açık değildir, hasır altından su yürütür, gizli kapaklı yapar ne yaparsa, sevgi ve nefretleri hiçbir mantığa dayanmaz, silah ve yetkilerini kötüye kullanmaktan çekinmez, benzetmek gerekirse, her zaman ve özellikle zamanımızda örneklerine çok rastlanan varlıklı ve benci! burjuva kadınını simgeler. Zeus'un eşi, tanrıların kraliçesi ulu Hera'ya bu damgayı basan Homeros'tur, ama ne tuhaf ki İonyalı koca şairin çizdiği Hera portresi tutunmuş, Yunanistan'da yaratılan efsanelerinde aynı tiple karşımıza çıkmaktadır. Hera'yı kocası Zeus'un ağzından dinleyelim (İl. VIII, 407):

Çok değil Here'ye öfkem, kinim,
her işime engel olmak onun huyu.

Troya savaşını tuttuğu Akha'lardan yana çevirebilmek için Zeus'u baştan çıkarıp uyul tuktan sonra, birden uyanan tanrı şöyle çıkı şır karısına (ti. XV, 14 vd.):

Amma da düzen kurdun, yola gelmez Here,
savaş dışı ettin tanrısal Hektor'u,
uğrattın orduyu bozguna.
Bu kötülüğün meyvesini sen toplayacaksın önce,
seni bir güzel pataklayayım da gör.
Unuttun mu seni havalarda astığım günü,
bir örs bağlamıştım iki ayağına,
çözülmez bir altın zincir vurmuştum ellerine,
asılı kalmıştın havalarda, bulutlar arasında.

Zeus Hera'ya bu cezayı Herakles'e ettiği kötülük yüzünden vermiştir. Tanrıların tanrısı oğlu Ares'te anasının kusurlarının tıpkısını görür *(Ares)*. Öbür tanrılar da aşağı yukarı Zeus gibi düşünürler. Anasını, babası Zeus'a karşı korumaya çalışan Hephaistos bile Hera'dan neler çektiğini unutamaz *(Hephaistos)*.

(1) DOĞUŞU, HAYAT ÖYKÜSÜ. Hera, Kronos'la Rheia'nm kızı ve Zeus'la öbür Olympos'lu tanrıların kız kardeşidir (Tab. 5). Babası Kronos onu da doğar doğmaz yutar, sonra da kusar. Zeus dünya egemenliğini paylaştıktan sonra, Hera'yı kendine eş alır. Hesiodos'a göre, Zeus tanrıçalar arasında Hera ile son olarak evlenmiştir.

Hera çocukluğunun dünyanın ucunda, Okeanos'la Tethys tanrılarının yanında geçtiğini İlyada'da kendi anlatır (İl. XIV, 200 vd.). Anası Rheia Titan'lar savaşı sırasında inek gözlü tanrıça Okeanos'la Tethys arasında çıkan bir kavgayı yatıştırmak için batı kıyılarına gitmek ister.

Zeus'la Hera evlenmeden de sevişmişlerdir, ama sonra da düğünleri törenle kutlanmıştır. En büyük tanrı çifti arasındaki kutsal düğün (hieros gamos) efsanelerde de, kültte de sık sık tekrarlanır bir motiftir. Bir efsaneye göre bu düğün Batı Kızlarının *(Hesperides)* bahçesinde olmuştur, o bahçeden gelen altın elmaları da Gaia Hera'ya düğün hediyesi olarak vermiştir. Hera da Okeanos kıyılarında bulunduğu sırada elmaları kendi eliyle Batı Kızlarının bahçesine ekmiştir. İlyada'da İda dağının Gargaros tepesindeki birleşme sahnesi de böyle bir kutsal düğündür. Destanın bu eşsiz parçasını özetlemeye değer (İl. XIV, 152-353): Hera kocası Zeus'un İda dağından Troy,ı savaşını yönettiği ve basanını] Troya'lılarda olduğunu görür, bunu önlemek için, gidip dag başında onunla sevişmeyi geçirir aklından, gider odasında önce bir güzel süslenir, sonra Aphrodite'den sevgiyi tutuşturan büyülü memeligini ister, onu da göğsüne taktıktan sonra Uyku tanrıyı baştan çıkarır ve onunla birlikte Gargaros doruğuna varır:

Bulutlar devşiren Zeus onu gördü,
görür görmez aşk sardı düşünceli kafasını,
öyle bir aşkı ilk birleştikleri gün duymuştu,
ana, *babalarından gizli çıktıkları gün yatağa...*

Zeus eşine nereye gittiğini sorar, o da masum tavırlar takınarak, Okeanos kıyısında deniz tanrıları çiftini barıştırmaya gittiğini ve önce kocasına haber vermek, ondan izin almak için buraya geldiğini söyler. Zeus dayanamaz, savaşı filan unutup açığa vurur duygularını:

Sonra da gidersin oraya, ne olur Here,
yatalım gel, sarmaş dolaş olalım yatakta, doyasıya,
bugüne dek ne bir tanrıçaya, ne bir kadına karşı
yüreğime akan aşk böyle altüst etmedi beni...

Sonra sayar bir bir yattığı ölümlü ve ölümsüz kadınları, Hera ses çıkarmaz, ama içine bal damladığı besbellidir. Epey naz eder, utangaç tavırlar takınır:

Korkunç Kronos oğlu, ne biçim söz çıktı ağzından?
Yatağa yatıp sevişmemizi nasıl istersin
ida dağının tepesinde, göz göre göre?
Ya hep var olan bir tanrı görürse bizi,
biz uyurken gider, söylerse öbür tanrılara?
Bir daha ayak basarnam senin evine,
ne yüzle çıkarım bu yataktan dışarı?

Hera'nm sıradan bir kadın gibi kendi kocasıyla yatmaktan çekinmesini, dedikodudan korkmasını Zeus gibi biz de hayretle karşılayalım. Her neyse, Zeus buna da çare bulur:

Tanrılar, insanlar görecek diye korkma,
altın gibi bir sisle örterim dört bir yanımızı,
güneş bile onu geçip göremez bizi,
her şeyi keskin ışıklarıyla gören güneş bile.
Böyle dedi, aldı karısını koynuna, sarıldı,
tanrısal toprak yumuşak bir çimen saldı,
taptaze lotos bir halı serdi *toprakla aralarına,*

safranlardan, sümbüllerden, tatlı bir halı,
uzanıverdi ikisi de halının üstüne,
sardı *onları güzel bir altın bulut,*
buluttan çiy *damlaları akıyordu pırıl pırıl.*

Bugün de Kazdag'ın tepesine çıkın, aralarında otlar fışkıran tepsi gibi serilmiş, kocaman, dümdüz taşlar görürsünüz ve bu aklı yeşilli halıların üstünde tanrıların seviştiğini geçirirsiniz aklınızdan.

(2) EFSANELERİ. Hera'nın doğrudan doğruya efsanesi yoktur, ama Zeus'un aşklarında rol oynar, onlara karışır, hele bu aşklardan doğan çocukların yakasını bırakmaz, ömürleri boyunca kini, öfkesiyle izler onları. İlk ve en büyük kurbanı, Alkmene'nin Zeus'tan doğurduğu Herakles'tir. Güçlü yiğidi üst üste kahramanlıklar yapmaya zorlayan Hera'dır. Adı Herakles'in bile "Hera'nm ünü" anlamına geldiğini ileri sürenler bile vardır *(Herakles). lo,* Epaphos, *îno ve Athamas, Dionysos* ve *Tityos* efsanelerinde, Teiresias'ı kör etmekte rol oynar. Üç Güzeller yarışmasında birinciliği kazanamaması Paris'e ve Troya'ya dinmez kinin bir nedenidir, öte yandan Akhilleus'un anası Thetis'i kıskandığı halde, onu büyüttüğü için oğlu Akhilleus'u tutar *(Thetis).* Bir efsane Menelaos'u ölümsüz kıldığını anlatır *(Menalaos).*

Devlere karşı savaşa katılmıştır. Bu sırada Porphyrion ona tutulmuş ve elbisesinin ucunu yakalayarak onu kendine çekmek istemiştir, o sıra Zeus devi şimşekle yere sermiş. İksion da Hera ile birleşmek istemiş, ama Zeus Hera'nın buluttan bir görüntüsünü yaparak onu aldatmıştır *(Prophyrion, îksion).*

Hera Argonaut'lar seferinde Argo gemicilerine yardımda bulunmuş, tehlikeli geçitleri geçmelerini sağlamıştır *(Argonaut'lar).*

Kızı Eileithyia ile doğumlara gözcülük eden tanrıça Hera'nın en sevdiği kuş tavus kuşudur. Göz göz tüyleri, tanrıçanın lo'ya bekçi koyduğu Argos'un yüz gözünü simgelermiş *(Argos).* Yemiş olarak narı, çiçek olarak zambağı severmiş.

Roma'da Hera tanrıça İuno ile bir tutuldu *(tuno).*

Herakleidai, yahut **Heraklesoğulları.** Bu ad, yalnız Herakles'in oğullarına ve torunlarına değil , yiğidi ata olarak benimseyen birçok soylara verilmektedir (Tab. 13). Herakles öldükten sonra, Eurystheusogullarını da ezmeye çalışır. Heraklesoğulları bu yüzden oradan oraya sürünür, sonunda Atina'da yiğit Theseus'tan yardım görürler ve düşmanlarını bir bir yenerek Yunanistan'da ve özellikle Peloponez'de egemenliği ele geçirirler. Heraklesogullarının Yunanistan'da tutunması Dor ırkının Peloponez'i ele geçirmesinin efsane alanına yankısıdır. Ne var ki yalnız Yunanistan kral aileleri değil, Anadolu ve İtalya'da da bazı soylar Heraklesoglu adını almışlardı. Örneğin Lydia kralı Kroisos (Karun), soyunun Herakles'in Omphale ile birleşmesinden meydana geldiğini ileri sürer, Roma kralı Tarquinius da Herakles'in bir oğlunu atası olarak kabul ederdi.

Herakles. Helene kadın olarak neyse, Herakles de erkek olarak odur, yani Yunan ve Latin mythos yazarlarını sonsuzca esinleyen efsanelik bir kişi. Ne var ki Grek boylarının ve özellikle Dor'ların kahramanlık görüş ve anlayışlarını kişiliğinde toplayan Herakles bir çeşit ulusal kahraman olmuştur. İnsanın doğaya karşı yenilmez saldırma ve dayanma gücünü simgeler. Yaptığı işler hep iyiye dönüktür, doğanın insanın başına saldığı afet ve musibetleri yok etmekle insanlığa sonsuz iyiliği dokunur. Oysa kendisi trajik bir kişidir: Kahraman olmayı kendi seçmemiştir, tanrı vergisi kuvvetinden de zevk duymaz, tersine onu dizgine vuramadığı için, istemeyerek suç işler ve dengeyi bir türlü bulamayıp kendinden geçer, çıldıracak gibi olur. Herakles'e bütün işleri, kahramanlıkları zorla yaptırılır, Herakles köledir, insafsız bir efendinin buyruğunda ömrü boyunca çalışmak onun kara kaderidir. İlk doğduğu günden beri peşini bırakmayan Hera'nın kin ve öfkesi son demine kadar da rahata kavuşturmaz onu. Tam işleri bitmişken korkunç bir yanlışlık yüzünden cayır cayır yanar ve ölür. Ama böylece büsbütün arınıp ölümsüzlüğe kavuşur.

(1) ADI. Asıl adı Alkides, yani dedesi Alkaios'tan gelme bir soyadıdır. Sonra Pythia kahini adını değiştirir, Herakles kor. Herakles adının "Hera'nın ünü" anlamına geldiğini İle ri sürerlerse de "heros" yani kahraman sözcüğü ile ilişkisi daha akla yakındır.

(2) SOYU. Herakles'in anası Alkmene de, öiümlü babası Amphitryon da Perseus'la Andromeda soyundandırlar (Tab. 13). Zeus, Alkmene'nin atası Danae ile birleştiği gibi, Alkmene'yi de aldatarak elde eder. Aynı gece Alkmene Herakles ve İphikles'e gebe kalır *(Alkmene, Amphitryon)*.

(3) HAYATI. Alkmene gebe kalır kalmaz tanrıça Hera ona karşı korkunç bir kıskançlık beslemeye başlar. Zeus'a söz verdirir ki Perseus soyundan ilk doğacak çocuk, insanlar üzerinde büyük bir egemenlik kuracaktır. O sırada Sthenelos'un karısı yedi aylık gebeydi, Hera kızı ebe tanrıça Eileithyia'ya onu yedi aylıkken hemen doğurtur ve Alkmene'nin doğumunu geciktirir. Böylece Perseus soyundan ilk doğan erkek Herakles değil, Eurystheus olur (Eurystheus).

Hera Herakles'in elinden haklarını almakla kalmaz, sekiz aylık olup ikizi İphikles'le birlikte beşiğinde yattığı bir gün iki kocaman yılan gönderir çocukları boğmak için. Iphikles avaz avaz bağırdığı halde, Herakles yılanlara sarılır ve her elinde bir yılanı boğazından sıkıp boğar.

Herakles üstün bir eğitim görür: Amphitryon ona araba kullanmasını, Eurytos ok atmasını, Linos da güzel saz çalmasını öğretirler.

Delikanlılık çağına gelince boyu boşu ve gücü olağanüstüdür. On sekiz yaşında Amphitryon'un sürülerini beklerken, babasının ve kral Thespios'un ülkesinde korku salan Kithairon aslanını öldürür. Thespios da karşılık olarak elli kızıyla yatmasını sağlar yiğide. Ne var ki avdan her gece yorgun argın dönen yiğit yatağına giren kızların hep başka olduğunu anlamamış. Bu kızlardan elli tane oğlu olmuş *(Thespios)*.

Bundan sonra Thebai'lileri haraca kesen Orkhomenos kralı Erginos'la dövüşüp onu öldürmüş. Thebai kralı Kreon ödül olarak kızı Megara'yı vermiş yiğide. Bu kadından da epey çocuğu olmuş Herakles'in, ama günün birinde Hera yiğidin cinnet getirmesini sağlamış, kendi çocuklarını bir bir öldürmüş. Yiğit kendine gelince, Thespios'un yanına sığınmış ve kendini bu suçlarından arındırmış, ama Hera bununla da yetinmemiş, Apollon kâhini Pyllıi.ı aracılığıyla yiğidin gidip Eurystheus'un hizmetine girmesini bildirmiş. Suçlarının kefareti olacak bu on iki yıllık hizmeti başarıyla sona erdirirse, ölümsüzlüğe kavuşacakmış.

(4) HERAKLES'İN ON İKİ İŞİ. Aşağıda sayacağımız işleri Herakles yalnız kollarının gücü ve silah olarak elinden hiç ayırmadığı topuzuyla başarmıştır:

Nemea aslanı. Typhon'la Ekhidna canavarlarından doğma bu aslan Yunanistan'da Nemea bölgesini kasıp kavuruyormuş; yiğit onu okları ve topuzuyla alt edemeyince, kolları arasına almış ve elleriyle boğmuş. Bin zorla yüzdüğü postunu da kendine zırh etmiş.

Lerna ejderi. Dokuz kafalı bir yılan olan "hydra" adlı ejderi Hera Argos bölgesindeki Lerna bataklığına salmıştı. Herakles zehir saçan kafalarını bir bir koparmış ve ölümsüz olan kafasını da kocaman bir kayanın altına gömmüş.

Erymanthos yaban domuzu. Arkadia'nın Erymanthos dağında korkunç bir yaban domuzu varmış, Eurystheus bu hayvanın kendisine diri olarak getirilmesini buyurmuş. Herakles de aylarca izlemiş canavarı; o sırada da dağdaki at adam Pholos'un konuğu olmuş. Bir gün at adamlarla tartışmaya girip birçoklarını öldürmüş. Sonra yaban domuzunun peşine düşüp onu bir ağ içinde yakalamış. Eurystheus hayvanı görünce korkusundan bir fıçının içine saklanmış.

Kyreneia geyiği. Altın boynuzlu, tunç ayaklı bu geyik Apollon'la Artemis'in koruduğu sihirli bir hayvanmış. Herakles onu tam bir yıl kovalamış, sonunda okla yaralayarak onu yakalamış ve omuzlarına yüklenerek götürmüş, Eurystheus'a vermiş.

Stymphalos gölünün kuşları. Gene Arkadia'da Stymphalos gölünün üstünde gagalarıyla pençeleri tunçtan, insan etiyle beslenen korkunç kartallar varmış; Athena tanrıça Herakles'e bu kuşları ürkütmek için ziller vermiş, Herakles de oklarıyla canavarları öldürmeyi başarmış.

Augias'm ahırları. Elis kralı Augias'ın ahırları dağ gibi üst üste yığılan gübreden kullanılmaz olmuş ve gübresiz kalan toprağı da bet bereketini yitirmişti. Eurystheus yiğidi küçük düşürmek için bu ağılları temizlemesini bu-

yurmuş. Herakles de Alpheios'la Peneios ırmaklarının yataklarını değiştirerek sularını oradan geçirip temizlemiş ortalığı. Ama bu iş için sürülerinin onda birini vereceğini söyleyen Augias sözünde durmamış, Herakles de kralı oğullarıyla birlikte öldürmüş.

Girit boğası. Girit kralı Minos bir beyaz boğasını Poseidon'a kurban etmek istememişti, tanrı da öç almak için bocayı kudurtmuştu. Hayvan Girit ekinlerini yok ediyor, ülkeyi açlıkla karşı karşıya bırakıyordu. Herakles bu azgın boğayı boynuzlarından yakalayıp Yunanistan'a götürmeyi başarmış. Orada boğa serbest bırakıldıktan sonra Marathon kapılarında Theseus'un eline geçmiş.

Diomedes'in atları. Trakya kralı Diomedes'in insan eti yiyen atları varmış. Herakles Diomedes'le çarpışır, onu öldürüp ölüsünü atlarına yedirir. Sonra da ehlileşen hayvanları Mykenai'ye getirir, ya da başka bir anlatıma göre Olympos dağında vahşi hayvanlara parçalatır.

Amazon'lar kraliçesi Hlppotyte. Eurystheus'un kızı Admete, yiğitten Amazon'lar kraliçesi Hippolyte'nin büyülü kemerini ister. Ares'in Hippolyte'ye armağanı olan bu kemeri almak için Herakles Amazon'lar kraliçesini öldürmek zorunda kalır. Dönüşte yiğit Troya'ya uğrar, Laomedon'un kızı Hesione'yi deniz canavarının elinden kurtarır, ama Laomedon söz verdiği atları teslim etmeyince, yiğit öç alacağını söyleyerek Troya'dan ayrılır *(Laomedon, Hesione).*

Gervoneus'un sürüleri. Dünyanın batı ucunda, Okeanos ırmağının bir adasında Geryoneus büyük sığır sürülerini otlatmaktaydı. Herakles oralara kadar gelir, Cebelüttarık boğazını geçer ve anı olarak geçit yerine iki sütun diker (Cebelüttarık boğazına Yunanlılar Herakles sütunları derlerdi). Herakles Okeanos ırmağını geçmekte güçlük çeker, Libya çölünü geçerken Helios'a fazla sıcaktan ötürü kızdığı için tanrıyı oklarıyla tehdit eder, Güneş de ona Okeanos'u geçmek için altın sandalını verir. Yiğit böylece dev Geryoneus'u, sürülerin bekçilerini öldürür ve sığırları alıp götürür. Galya, İtalya ve Trakya yoluyla Yunanistan'a döner ve sürüleri Eurystheus'a *verir (Geryoneus.)*

Batı kızlarının altın elmaları. Hera'nın Zeus'la evlenirken düğün hediyesi olarak aldığı bu büyülü meyveleri Batı kızlarının bahçesinde nympha'lar ve bir ejder korumaktaydı. Herakles Nereus'tan izlemesi gereken yolu öğrendikten sonra, Batı kızlarının bahçesini bulur, orada dünyayı omuzlarında taşıyan Atlas'ı bir süre bu yükünden kurtarır ve elmaları almaya gönderir. Dev altın elmaları getirir, ama dünyanın yükünü bir daha omuzlarına almayı istemez. Herakles onu aldatarak kaçar ve elmaları Athena'ya adar.

Kerberos'un ölüler ülkesinden kaçırılması. Herakles'in başardığı en zor iş budur. Hermes ve Athena'nın yardımıyla, hiçbir ölümlünün geri gelmediği yeraltı ülkesine iner, orada bağlı bulunan Theseus'u kurtarır ve Kerberos köpeğini alıp yeryüzüne kaçırır. Eurystheus bu azmanı görünce ödü kopar, yiğit de köpeği Hades'e geri götürüp bırakır.

Bunlar Herakles'in başlıca on iki işidir, ama başarıları bununla bitmez, çilesi de tüken mez. Thebai'ye dönüşünde birinci karışı Megara'yı arkadaşı Ioalos'a verir, sonra kral Eurytos'un düzenlediği bir ok yarışmasını kazanır, ama kral bu yarışmanın ödülü olan kızı İole'yi ona vermez. Herakles öfkeye kapılarak Eurytos'un oğlu İphitos'u öldürür. Bu suçtan arınmak için Lydia kraliçesi Omphale'nin hizmetine girer: Bu kadın Herakles'i köle haline getirir, kadın kılığına sokup yün eğirmesini sağlar. Ne var ki bu sırada yiğit Kalydon avına ve Argonautlar seferine de katılabilir. Omphae'den kurtulunca Troya'ya gidip Laomedon'u öldürür. Olympos tanrılarının devlere karşı savaşlarına katılır, Augias'tan öcünü alır, onu arındırmak istemeyen kral Neleus'a karşı savaşır, Sparta'ya karşı bir saldırıya girişir vb. Sonra Kalydon'a gidip Deianeira ile evlenir, ama önce talibi ırmak tanrı Akheloos'Ia dövüşmek zorunda kalır. Kaynatası Oineus'un şarap sunucusu Eunomos'u kaza ile öldürdükten sonra, gene sürgüne gitmek durumuna düşer, giderken karısı Deianeira at adam Nessos'un saldırısına uğrar. Yiğit oklarıyla onu yaralayınca Nessos öl meden Deianeira'ya büyülü bir iksir verir Trakhis'e yerleşen Herakles Eurytos ve oğullarını öldürmekle sözünde durmayankralı ce-

zalandırmış olur, kızı lole'yi de alır. O sırada Deianeira'dan yeni bir gömlek ister. Kıskançlık içinde kıvranan Deianeira da ona Nessos'un kanına bulanmış iksirle ıslattığı gömleği gönderir. Yiğit gömleği sırtına geçirir geçirmez korkunç acılarla yanmaya başlar, Deianeira haberi alınca kendini asar, oğlu Hyllos babasının son buyruklarına uyarak yiğidi Oita dağının tepesinde kurulmuş bir odun yığınında yakar. Zeus'un oğlu Herakles'i kaçırıp Olympos'a götürdüğü ve Hebe ile evlendirip ölümsüzlüğe kavuşturduğu anlatılır.

Fizik ve moral gücün, kahramanlığın simgesi olan Herakles hem kahraman, hem de tanrı olarak tapım görmüştür. Çok içen, çok yiyen canlı ve iyi kalpli bir dev olarak tanımlanan Herakles Greklerin gözünde kötüleri, sözünde durmayanları cezalandıran, insanın başına gelen afet ve belaları alt edip yenen yiğitlik ve yüreklilik simgesidir. Heraklesogulları denilen dölleriyle bütün Peloponez'e egemen olmuş, böylece Yunanistan yarımadasının atası sayılmıştır.

Herakles'in adı hemen her destan ve şiirde geçerse de, kişiliğini ozanlardan çok tragedya yazarları işlemiştir. Bütün öykülerini buraya almamıza olanak bulunmayan Herakles'in rol oynadığı bütün olaylar, adları başka maddelerde geçen kişilerle ilgili olarak anlatılmıştır.

Hercules. Herakles'in Latince adı. Roma efsanesinde Yunanlıların Herakles tipi olduğu gibi benimsenmiş, ancak öykülerine yerli bazı öğeler katılmıştır. Örneğin Cacus adlı devi ve ülkesine gelen yabancıların canına kıyan kral Faunus'u öldürdüğü anlatılırdı. Roma kralı Evandrus yiğidi konuklarnış ve şerefine bir tapınak kurmuş derlerdi. Hercules Roma efsanelerinde daha yumuşak bir kahraman olarak canlandırılır, elinde bir sazla Musa'lara karıştığı da görülürdü *(Evandrus)*.

Hermaphroditos. Hermes'Ie Aphrodite'nin oğlu Hermaphroditos'un adı Salmakis efsanesinde geçmektedir *(Salmakis)*. Erkek ve dişi cinsini kendinde birleştiren Hermaphroditos tipinden insanların atası olarak Platon da söz etmektedir. "Şölen" diyalogunda söz alan komedya şairi Aristophanes, insanların en ilkel çağlarda hem erkek, hem de dişi olduklarını, sonra bu yüzden fazla güç kazandıkları için tannlarca ikiye bölündüklerini anlatır, İki cins arasındaki tutku ve birbirleriyle birleşme isteği çok eski zamanlardaki bu birlikten dogma imiş (Plat. Şölen, 189e-191d.).

Hermes. Hermes, Titanlar soyundan Atlas'la Pleione'nin kızı Maia'nın Zeus'la birleşmesinden doğmuştur (Tab. 5), Tanrıların ve özellikle Zeus'un habercisi olarak görev alan Hermes, Olympos tanrılarının en renkli ve özgün kişilerinden biridir.

DOĞUŞU VE EFSANELERİ. Hermes'in asıl efsanesi doğuşu ve ömrünün ilk günleriyle ilgilidir. Bu eşsiz ve şaşırtıcı, bir bakıma da güldürücü efsane homerik denilen, ama Homeros destanlarından birkaç yüzyıl sonra Yunanistan'ın Peloponez bölgesinde meydana geldiği besbelli "Hermes'e Övgü" adlı şiirde uzun uzadıya anlatılmıştır.

Zeus Maia ile Arkadia'nın güneyinde Kyllene dağının bir mağarasında buluşmakta ve sevişmektedir. Gölgeli mağaraya sığınmış olan nympha'yı tanrılar tanrısı geceleri karısı Hera uykuya daldıktan sonra gelip bulur. Bir süre sonra Maia bir çocuk doğurur. Çocuk kundaklanır, beşiğe yatırılır, ama doğduğu gün Hermes olağanüstü işlere girişmekle kafa gücü ve yetenekleri tanrıların hepsini aşan üstünlükte olduğunu gösterir. Bebek Hermes beşiğinde kalmaz, akşam olur olmaz kundağını çözer ve ayakları üstüne basıp olmayacak serüvenlere girişmek üzere yola çıkar: Magarının önünde bir kaplumbağa görür, hemen aklına bir cin fikir doğar, hayvanı öldürür, kabuğunu boşaltır ve koyun bağırsağından yedi tel gererek bir gitar yapar, ondan güzel sesler çıkarmakla eğlenir, sonra da gider, Güneş tanrının Pieria ovalarındaki inek sürülerini bulur ve onlardan elli hayvan çalar. Tutar inekleri Kyllene'ye doğru sürer, ama hırsızlığı belli olmasın diye inekleri gerisin geri götürür, kendi de oradaki çalı çırpıdan ayağına tuhaf sandallar örerek izlerini gizler. Yolda bir ihtiyara rastlar, ona gördüğünü kimseye söylememeye yemin ettirir, karşılığında bir düve armağan edeceğine söz verir *(Battos)*. Kutsal inekleri bir mağaraya kapattıktan sonra, gider, gene masum bir bebek gibi kundağına

girer. Sabah Apollon günle birlikte doğunca sürülerinin eksikliğinin farkına varır ve ihtiyar Battos'ü sorguya çekip gerçeği öğrenir. Gelip Hermes'i beşiğinde bulur ve inekleri geri vermezse Tartaros'a atacağını söyler. Bebek pozundaki Hermes babası Zeus'un başına suçsuz olduğuna ant içer, ama o sırada Apollon onu kolundan tutup tartaklayınca birden yellenir, Apollon buna gülmernezlik edemez, konuyu Zeus'un yargıçlığına bırakmaya karar verir. Kararı şudur: Hermes inekleri nerede sakladığını gösterecektir. Apollon mağaraya gelince Hermes'in yaptığı gitarı görür, çıkardığı güzel seslere bayılır, sazı alıp inekleri bırakmaya razı olur. Bir süre sonra Hermes Pan kavalını icat eder, Apollon syrinks denilen bu güzelim kavalı da ister, karşılığında Hermes'e kerykeion denilen sihirli altın değneği verip kavalı alır. Bu değnekle Hermes habercilerin ve hırsızların kralı olur. Oğullarının en sivri akıllısı, en kurnaz ve en canlısı olan Hermes'i Zeus kendine ulak olarak seçer. Bundan böyle bütün buyruklarını tanrılara da, insanlara da Hermes aracılığıyla ulaştıracaktır. Ölülerin ruhlarını Hades'e götürmek de Hermes'in görevi olacaktır. Bu görevde Hermes'e Psykhopompos, yani ruhlar kılavuzu adı verilir.

Homeros destanlarında Hermes'i bu görevinde görürüz: Odysseia'da Odysseus'u yıllardan beri mağarasında alıkoyan Kalypso'ya Zeus haber ulaştırır, yiğide bir sal yapsın da onu yurduna göndersin diye. Bu haberi nympha'ya götürmek için Hermes yola çıkar (Od. V, 42 vd.):

... Güzelim sandallarım bağladı ayaklarına,
o altın kakmalı tanrısal sandallar
taşırlardı onu *denizin üstünde,*
ya da sınırsız topraklar üstünde yel gibi
hızlı.
Aldı eline değneğini,
isterse büyülerdi onunla gözünü insanların,
isterse uyandırırdı onları derin uykudan.
Aldı onu eline güçlü tanrı, uçtu gitti.
Pierie'yi geçip indi havadan denize,
kaydı dalgaların üstünde bir.martı gibi,
balık aularken ağır kanatlarını köpüklere
daldırır hani
dipsiz kıvrımlarında ekin vermez denizin,
Hermeias da bin bir dalganın üstünde öyle
gidiyordu.

llyada'da çok güzel bir rolü vardır kllavui tanrının: İhtiyar kral Priamos'u Hektor'un ölüsünü almak için Akhilleus'un barakasına götürür ve getirir. Akhilleus'un seyisi genç bir delikanlı kılığına girdiği halde, koruyucu tavrından tanrı olduğunu anlar sonunda Priamos (ll. XXIV, 331-469; 679-694).

Hermes'in birçok efsanelerde rolü vardır: îda dağına Öç Güzeli o götürür, Paris'e altın elmayı verip yargıçlık etmesi buyruğunu o ulaştırır, Phriksos'la Helle'yi Yunanistan'dan Anadolu'ya götürerek altın postlu koçu Nephele'ye o verir, Odysseus'u Kalypso'nun ellerinden kurtarmak için araya girdiği gibi, Kirke'nin büyülerine karşı koyacak bitkiyi de o verir yiğide (Od. X, 277-307). Adının karıştığı en önemli serüven İo efsanesinde geçer: Hera, Zeus'un İo'ya sevgisini kıskanarak kızı bir ineğe dönüştürmüş, başına d.ı bekçi olarak yüz gözlü Argos'u dikmişti. Zeus'un buyruğuyla Hermes Argos'u öldürül *(Argos)* ve bu başarısıyla Homeros dest.ınl.ı rında çok geçen, ama tam anlamı çözüleni" yen Argeiphontes ek adını alır. Gene Heranın almak istediği öcü boşa çıkarmak içimdir ki, küçük Dionysos'u kaçırır ve önce Nysa dağına, sonra da Athamas'ın yanına bırakır *(Dionysos)*. Savaşlarda da yardımı dokunur: Devler savaşında Hades'in başlığını takıp gö rünmez hale gelir, böylece dev Hippolytos'u öldürür, Zeus'un Typhon'la çarpışmasında bir düzen kurarak tanrılar tanrısını kurtarır *(Typhon)*.

Hermes hırsızların olduğu kadar, tüccarların da koruyucusudur, ama asıl yararı yolculara dokunur: Yollara dikilen Hermes heykelleri - ki bunlar bir tanrı büstü ve phallos simgesini taşıyan yuvarlak kaidelerdi - çok kutsal sayılan ilkçağın kilometre taşlarıdır. Hermes çobanların bekçisi olarak omuzlarında bir koyun taşıyarak canlandırılırdı.

Efsaneye göre birçok çocukları olur: Biri Odysseus'un kaynatası Autolykos'tur, babası gibi kurnaz, hırsızlıkta becerikli bir adanı *(Autolykos)*.

Pek güvenilmeyen bir kaynağa göre de, Hermes çobanlar tanrısı Pan'ın da babasıymış, Arkadia dağlarında Odysseus'un karisi Penelope ile birleşip üretmiş onu

Hermione. Menelaos'la Helene'nln kızı (Tab. 15). Odysseia'da adı geçer (Od. **IV,** 4-14)-.

... Başka çocuk vermemişti tanrılar
Helene'ye,
ilk batında ay parçası bir kız doğurmuştu o,
yüzü altın Aphrodite'ye benzeyen
Hermione'yi.

Telemakhos babasını aramak için yaptığı yolculukta Lakedaimon'a vardığı zaman, Hermione'nin düğünü yapılmaktadır, Menelaos Troya'da iken kızını Akhilleus'un oğlu Neoptolemos'a nişanlamıştır:

Tanrılar gerçekleştiriyordu şimdi bu
düğünü...

deniyor. Oysa tragedya yazarları Hermione'nin Orestes'le nişanlanıp evlendiğini kabul ederler. Bir anlatıma göre Menelaos Troya'da iken bu düğün olup bitmiş de, sonra Akhilleus'a verdiği sözü tutmak için babası onu Orestes'ten ayırıp Neoptolemos'a vermiş. Hermione ikisi arasında kalmış. Fransız tragedya yazarları, özellikle Racine, Hermione'yi Neoptolemos'a nişanlı ve tutkun gösterir, oysa Akhilleus'un oğlu "tutsağı Andromakhe'yi sevmektedir. Orestes ise amca kızı Hermione'ye karşılıksız bir aşkla yanmaktadır *(Orestes, Neoptolemos)*.

Hero ile Leandros. Şu her gün karşımızda gördüğümüz Boğaziçi'nin güzelliğini müjdeleyen Kızkulesi var ya, bir zamanlar bu kulede bir kız yaşarmış derler, ona âşık bir delikanlı her gece Galata'dan kuleye yüzer, sevgilisine kavuşurmuş... Bir gece fırtına çıkmış, deniz delikanlıyı alıp götürmüş, ölü gövdesini ertesi sabah kulenin dibine atmış. Bu masal Kızkulesi için anlatılır, oysa, Hero ile Leandros'un efsanesi aslında Boğaziçi'nde değil, Çanakkale Boğazında geçer. Ama masal bu, sahnesi nerede olursa olsun, bir hayal, bir de hakikat payı taşır. İstanbul limanının süsü bugün de dimdik ayakta duran sevimli Kızkulesi bu masalı kendine yakıştırmış ya, doğru veya yanlış, varsın sahibi o olsun bundan böyle.

Bir varmış, bir yokmuş, Çanakkale Boğazının en dar olduğu yerde biri Sestos, öbürü Abydos diye iki şehir varmış. Abydos, Anadolu topraklarında, Sestos da karşıda Trakya kıyısındaymış. Boğazın en dar geçidi, Naraburnu yıllar yılı kahramanlık destanlarına sahne olmuştur gerçi, ama insanlığın kara günlerini dile getiren bu olaylar, dalgalarının bir aşk faciasına da sebep olduğunu unutturmuştur bize.

Abydos'ta bir kral oğlu yaşarmış, adı Leandros, Sestos'ta aşk tanrıçası Aphrodite'nin bir rahibesi varmış, adı Hero. Hero ile Leandros gönül vermişler birbirlerine. Neden vermişler, nasıl vermişler? Masal açıklamıyor bunları. Sevgililer birbirlerini niçin sevdiklerini, sevgi kıvılcımlarının yüreklerinde ne zaman çaktığını bilirler mi? Biz diyelim ki, bir bahar günü Sestos'ta bayram yapılmış, Aphrodite'nin çok genç ölen sevgilisi Adonis'in şerefine bir bayrammış bu. Adonis, yahut Temmuz (temmuz ayının âdı oradan gelir) ağaç kabuğundan doğmuş, çiçek gibi körpe, canlı bir çocukmuş. Aphrodite onu görür görmez, güzelliğine vurulmuş, çocuğu yeraltı tanrıçası Persephone'ye vermiş, büyütsün diye. Ne var ki, karanlık ülkenin tanrıçası da çocuğa tutulmuş. Aphrodite'ye geri vermek istememiş. Tanrıların babası Zeus kızlarının arasını bulmak için Adonis yılın üçte birini yeryüzünde Aphrodite ile, üçte birini yeraltında Persephone ile, geri kalanını da kendi nerede dilerse orada geçirecek diye kesip atmış. Ama Adonis yılın sekiz ayını Aphrodite'nin yanında geçiriyor, yalnız dört ay iniyormuş karanlık ülkeye, Persephone kıskançlığından bir yaban domuzu salmış ormanlara, hayvan Adonis'i avlanırken yaralamış, öldürmüş. Can çekişen sevgilisinin yanına koşarken Aphrodite'nin ayağına bir gül dikeni batmış. O güne kadar beyaz olan gül, tanrıçanın kanıyla al renge boyanmış. Tanrıça, Adonis'in gövdesinde ne kadar kan damlası varsa, o kadar gözyaşı dökmüş, toprağa dökülen her damla kandan bir lale, her damla yaştan bir kırmızı gül fışkırmış. Bundan böyle bahar bayramında kadınlar, "Ah Adonis! Vah Adonis!" diye bağırıp dövünürler, tören yaparlarmış.

Leandros, Hero'yu bu törenlerin birinde tepeden tırnağa kırmızı güllerle donanmış olarak görmüş belki. Çiçeklerin kadife kırmızısı, kızın sütbeyaz güzelliğini daha da belirtiyordu. Abydos'lu kral oğlu Sestos'lu rahibeye ne

pahasına olursa olsun kavuşmak İsledi. Ne yapsın ki, Hero rahibeydi, bir erkeğe varamazdı, rahibe kaldıkça kızlığını korumalıydı. İki sevgili bakışlarıyla mı anlaştılar, yoksa mektuplaştılar mı, efsane bunu anlatmıyor, ne var ki, Leandros Anadolu kıyısından Sestos'a geçmek için yanıp tutuşuyordu. Bir gece dalgalara bakarken, Sestos'taki kulenin tepesinde bir ateşin yandığını gördü. Hero kuleye çıkmış, sevgilisine, "Gel, gel!" diye bir meşale sallıyordu. Deniz durgundu, ay suda hafifçe dalgalanan ışıltılarıyla Leandros'a bir yol çiziyor gibiydi. Leandros dayanıklı bir yüzücüydü.. Karşı kıyıda Hero'ya varan ışık yolu ise kısa görünüyordu. Dalgacıklar, "Gel, biz seni götürürüz" der gibi fiş fiş ediyor, kuledeki meşale çağırıyordu. Leandros suya daldı, var gücüyle yüzdü. Boğazın serin akıntıları yanan gönlünün ateşini dindireceğine, sevgiyle hızlanan gövdesine arttıkça artan bir güç katıyordu. Hero'nun elinde sallanan meşale gittikçe yakınlaşıyordu. Adonis bayramında gördüğü pembe beyaz kız şimdi gümüş ve altın rengi ışıltılar saçıyordu. Bir kulaç, bir kulaç daha, ona kavuşacak, ince gövdesini kollarında saracak, dudaklarını dudaklarına alıp sevgisinin yumuşaklığını tadacaktı. Leandros artık yüzmüyor, su fırtınası arasında uçuyordu. Son bir kulaçla karaya ayak bastı, soluk bile almadan kumsaldan yukarı koştu. Kulenin kapısı açıktı, içeriye daldij merdivenleri tırmandı.

İlk defa birbirine sarılacak bir kadınla bir erkek nasıl bir an duraklar, karşılarına çıkan mutluluğa nasıl şaşkınlıkla inanmadan bakarlarsa, Hero ile Leandros da öyle durakladılar, bakıştılar. Meşale söndü, Sestos kulesi kapkara bir taş yığını gibi yükseldi gene ay ışığında.

Bir gece, bir gece daha, her gece Leandros kulede sallanan meşaleye doğru yüzüyor, her gece Hero'ya kavuşuyor ve her sabah doymadan, yaz gecelerinin kısalırına üzülerek dönüş yolunu tutuyordu. Yaz geçmiş, boğazda dondurucu poyrazlar esmeye başlamıştı. Ne var ki, Sestos kulesinde meşalenin yandığını gördü mü, ne rüzgâr, ne dalga, ne soğuk durdurabiliyordu Leandros'u. Denize dalar dalmaz en yüksek dalgalan yara yara yüzüyor, yorgunluğunu duymadan varıyordu karşı yakaya. Hero korkmaya başlamıştı, denizden çıkan sevgilisinin buz gibi bedenini sararken bir tehlike sezinleyerek ürperiyordu. Hızla esen bora meşalesini söndürecek gibi oluyordu bazı geceler. Yine de gelme diyemiyordu Leandros'a. Öpüşmemek, kavuşmamak, biri boğazın bir kıyısında, öbürü öbür kıyısında bütün bir gece ayrı kalmak akla sığmayan, olmayacak bir şeydi.

Bir gece fırtına daha sert esti, Hero'nun elindeki meşaleyi söndürdü, dag gibi yükselen dalgalar Leandros'un çırpınan gövdesini döve döve Sestos'tan çok ötelere sürdüler. Delikanlı bütün gücüyle karşı koymaya çalıştı, ama kulenin tepesindeki ışığı görmüyordu ki, nereye doğru yüzeceğini bilsin. Yol gösteren ay ışığını kara bulutlar kaplamıştı. Leandros'un yüreglndeki ateş yanıyordu daha, ama kollarının, bacaklarının gücü tükenmişti. Buz gibi bir donukluk sarıyordu bedenini. Ne olduğunu bilmeden bıraktı kendini denize. Sabaha karşı dalga ölüsünü attı Sestos kıyıl. ı rina. Kurşun gibi bir sabahtı. Hero sönen meşalesini yine yakmış, bitkin ellerinde tutuyordu. Kıyıya çarpan ölüyü görünce, ona ölümde olsun kavuşmak için kendini denize attı.

Herophile. Sibylla adlı bilici kadınların ikincisi sayılır *(Sibylla)*. Herophile, İda dağının bir nympha'sıyla bir çobanın kızıymış. Troya bölgesinde doğmuş. Troya savaşından çok önce, şehrin Sparta'dan gelme bir kadın yüzünden yıkılacağını öngörüp bildirmiş. Pausanias'ın anlattığına göre, Herophile tanrı Apollon'a bir övgü yazmış, bu övgüde kendisinin tanrının hem eşi, hem de kızı olduğunu söylermiş. Herophile gezgin bir biliciymiş, yanında bir taş götürür, tanrı sözcülüğü yaptığı zaman bu taşın üstüne çıkarmış. Bir süre Samos'ta kalmış, ama Klaros, Delos ve Delphoi'nin Apollon tapınaklarında da görev almış. Troya bölgesinde öldüğü halde, Pausanias, Herophile'nin kullandığı büyülü taşın Delphoi'deki Apollon tapınağında saklandığını yazar.

Herse. Atina kralı Kekrops'un üç kızından biri, Aglauros'la Pandrosos'un kız kardeşi Bir anlatıma göre, Herse öbür kız kardeşleri

nin Athena'ya karşı İşledikleri suça katılmamış, bu yüzden de onlar gibi çıldırarak Atina akropolünden aşağıya atmamış kendini. Tanrı Hermes'le birleşip Kephalos diye bir erkek çocuk doğurmuş *(Aglauros, Erikhtonios, Kephalos)*.

Hesione. Troya krab Laomedon'un kızı, Priamos'un ablası. Hesione, Telamon'la evlenir ve Teuker adlı bir oğlu olur. Bu evlenme korkunç bir serüvenle ilgilidir: Laomedon Troya surlarını yapan tanrı Poseidon'la Apollon'a söz verdiği ücreti ödemekten kaçınınca, deniz tanrı Troya kıyılarına korkunç bir canavar salar. Halkın kanına giren bu ejderden kurtulmanın tek çaresi kralın kızı Hesione'yi canavara kurban etmektir, der tanrı sözcüsü. Leomedon da razı olur, kızını bir kayaya bağlayıp bırakır. O sırada oradan geçen Herakles canavarı öldürüp kızı kurtaracağına söz verir, yeter ki Laomedon ona ölümsüz atlarını vermeye ant içsin. Laomedon gene yemin eder, ama kızı eline geçince, atları vermek istemez. Herakles de Troya'ya bir saldırı hazırlar. İlk surları aşıp şehre giren arkadaşı Telamon'dur. Herakles ödül olarak kızı Telamon'a verir. Herakles'in bu ilk Troya seferinden aldığı esirler arasında Hesione'nin küçük kardeşi Podarkes de vardır, Hesione onun serbest bırakılmasını sağlar. Podarkes Troya'ya döner ve Priamos adı altında tahta çıkar. Bir anlatıma göre Hesione Yunanistan'a giderken kaçmış ve Anadolu kıyılarına dönüp Miletos'a sığınmış *(Laomedon)*.

Hesperid'ler. Hesperos, ya da Batı Kızları diye anılan Hesperid'ler Hesiodos'a göre Okyanus ırmağının ötesinde, geceyle gündüzün sınırlarında oturan ince sesli perilerdir (Theog. 214 ve 275). Nyks, yani Gece tanrıça bunları kendi kendine yaratmıştır. Daha sonraki efsanelerde Zeus'la Themis'in, ya da Phorkys'le Keto'nun kızları oldukları söylenir. Kimi efsanelerde Hesperid'lere baba olarak Atlas ya da Hesperos yıldızı verilir. Çokluk üç peri diye bilinirler ve adları Aigle, Erythie ve Hesperarethusa'dır, bu son ad kimi .efsanede Hesperia ve Arethusa diye ikiye bölünür ve Hesperid'ler dört olur. Hesperid'ler dünyanın batı ucunda, Mutlular Adalarının dolaylarında otururlarmış, ama zamanla coğrafya bilgileri artınca, Hesperid'lerin yurdu Atlas dağlarının eteğinde bir yer sayıldı.

Hesperid'lerin başlıca görevi, altın elmaların bittiği bahçeye bekçilik etmekmiş. Bir zamanlar Gaia tanrıçanın Hera'ya düğün hediyesi olarak verdiği bu elmaları dünyanın batı ucundaki bir bahçeye dikmişler ve başlarına bekçi olarak Hesperid'lerden başka bir de ejder koymuşlardı. Batı kızları bu cennet bahçesinde ezgi söylemekle ve tanrı balı akan pınarların başında hora tepmekle vakit geçirirlermiş. Altın elmalar ölümsüzlük bağışlayan bir yemiştir. Herakles onları koparmakla ölümsüzlüğe hak kazanmış olur *(Herakles)*. Altın elma motifi Üç Güzeller ve Paris efsanesinde de geçer.

Hesperos. Homeros, adı akşam anlamına gelen Hesperos'u şöyle tanımlar (İl. XXII, 317):

Gecenin karanlığında, başka yıldızlar arasında,
Akşam Yıldızı denen bir yıldız vardır hani,
yıldızların en parlağı, en güzeli.

Yıldız olmadan önce Hesperos Atlas'ın oğlu ya da kardeşiymiş derler. Atlas dağının tepesine ilk çıkan oymuş, yıldızlara bakarken bir fırtına almış götürmüş onu, bir daha inmemiş yeryüzüne. Gökte bir yıldız olmuş Hesperos, her akşam insanlara geceyi getiren yararlı bir yıldızmış o. Atlas üstüne anlatılan efsanelere göre, Hesperos'un Hesperis adlı bir kızı olmuş, Hesperis de Atlas'la evlenip Hesperos kızlarını doğurmuş *(Hesperid'ler)*.

Hellenistik şairler Hesperos'Ia Phosphoros yıldızını bir tutmuşlar, Romalılar da bu yıldızın adını Latinceye çevirmişler, Lucifer yani ışık taşıyan demişler ona.

Hestia. Ocağı simgeleyen Hestia, Kronos'la Rheia'nın birinci kızı, Zeus'la Hera'nın kız kardeşidir (Tab. 5). Poseidon ve Apollon ona talip oldukları halde, Hestia evlenmek istememiş ve Zeus'tan ömrü boyunca kız oğlan kız kalma sözünü almıştır. Ayrıca tanrılar ve insanlar arasında büyük bir şeref payı elde etmiştir: Her tapmakta ve her evde sunağı vardır. Ocak, tanrıların da, insanların da konutlarında dinsel bir merkez sayılır. Öbür Olym-

pos tanrıları gidip geldikleri halde, Hestia hep yerinde kalır. Bu yüzden adı hiçbir efsaneye karışmaz. Kişiliği olmayan soyut bir kavram olarak canlandırılır.

Hiera. Mysia'h Telephos'un karısı. Akha'lar ilk Troya seferinde Mysia'ya çıkarma yapınca, Hiera ülkesi kadınlarının başına geçip saldırganlara karşı koymuş ve Nireus'un eliyle öldürülmüş *(Telephos, Nireus)*. Hiera'nın Helene'den de daha güzel olduğu söylenir.

Himeros. Adı arzu anlamına gelen ve aşk isteğini simgeleyen soyut bir kavram. Aphrodite, Uranos tanrının denize dökülen spermasından köpükler arasında doğunca, Eros'la birlikte Himeros da hemen peşine takılır. Olympos'ta Musa'lar ve Kharit'lerle birlikte görülen Himeros'un adı hiçbir efsaneye karışmaz.

Hippodameia. At evcilleştiren ya da alt eden anlamına gelen Hippodameia adlı iki efsanelik kadın vardır:

(1) Biri ve en ünlüsü Elis bölgesindeki Pisa kralı Oinomaos'un kızıdır. Çok güzel olan bu kızın birçok talipleri varmış, ama onu kıskanan, ayrıca damadı yüzünden tahtından olacağını bilen babası kızını ancak araba yarışında kendisini yenecek olan adama vereceğini bildirmişmiş. Böylece talipleri bir bir yener, yendiklerinin de kafalarını keser, evinin kapısına asarmış. Yarışta yenilmesine de olanak yokmuş, çünkü hem atları çok hızlıymış, hem de Oinomaos taliplerin arasına Hippodameia'yı bindirir, böylece onların dikkatini çeker, şaşırtır, arabmın da daha ağır olmasını sağlarmış. Günün birinde Hippodameia'ya Pelops talip olmuş. Hippodameia Pelops'u görünce, ona hemen gönül vermiş ve yarışı kazanmasını sağlamış. Bunun için de babasının seyisi Myrtilos'un yardımını istemiş. Bir anlatıma göre Myrtilos âşık olduğu Hippodameia ile bir gece yatma sözünü alarak Oinomaos'un arabasının civatalarını gevşetmiş, bir süre sonra Oinomaos paramparça olan arabasından düşerek ölmüş.

Hippodameia, ya da Pelops'un arabacı Myrtilos'a verdikleri söz üzerine efsane kaynakları çeşitli anlatımlar verir: Kiminde Pelops'un Myrtiios'u rüşvetle baştan çıkardığı, kiminde Hippodamela'nın kendisinin Pelops'u arabacıyla aldattığı söylenir. Her neyse, Pelops Hippodameia'yı alıp yurduna götürürken yolda Myrtilos'u denize atmış, arabacı da ölmeden önce Pelops soyuna lanet okumuş. Pelops oğullarıyla Atreus oğullarının başına gelen korkunç belaların kaynağında Myrtilos'un bu ilenmesi varmış *(Pelops, Myrtilos)*.

Efsanelere göre Hippodameia'mn altı oğluyla üç kızı olur. Oğullarının en ünlüleri Atreus, Thyestes, Alkathoos ve Pleisthenes'tir. Eniştesi Khrysippos'u Hippodameia kendi öldürmüş de o yüzden Elis'ten kovulmuş derler *(Khrysippos)*.

Pelops karısı onuruna Olympia'da beş yılda bir kutlanan bir Hera bayramı düzenlemiş *(Pelops ue Olympia oyunları)*.

(2) Hippodameia Adrastos'un kızı, Peirithoos'un karışıdır. Kentaur'larla Lapith'ler savaşı onun yüzünden olmuştur *(Peirithoos)*.

Hippokrene. At pınarı anlamına gelen Hippokrene Helikon dağında, Musa'ların kutsal korulugundaki bir pınardır. Kanatlı at Pegasos'un ayağını yere vurmasından fışkıran Hippokrene'nin çevresinde Musa'lar toplanır, ezgi söyler, hora teperlermiş. Pınarın suyu şairleri esinlermiş.

Hippolyte. Amazon'ların kraliçesi. Kemerinin alınması Herakles'in dokuzuncu işi olarak anılır *(Herakles)*. Bütün Amazon'lar gibi kendisi de Ares'in kızı olan Hippolyte'nin Theseus efsanesinde adı geçer. Theseus'tan bir oğlu olmuş ve ona kendisi gibi Hippolytos adı verilmiş. Ama çoğu efsanelerde Herakles'in eli altında can verdiği kabul edilir.

Hippolytos (1) Hippolytos, Theseus'la bir Amazon'un oğludur, ama Amazon'un Melanippe mi, Antiope mi, yoksa Hippolyte mi olduğu konusunda kaynaklar birbirini tutmaz. Hippolytos Amazon anasından av ve savaş merakını almıştır, Artemis'e saygısı büyüktür, Aphrodite'yi hor görür. Tanrıça da ondan öç alır: Üvey anası Phaidra'yı ona âşık eder. Phaidra tutkusunu Hippolytos'a açar, ondan karşılık görmeyince, Theseus'a yakınır, Hippolytos'un onu kirletmek istediğini söyln Theseus öfkeye kapılır, ama oğlunu kendi

eliyle öldürmekten çekindiği için Poseidon'a yalvarır oğlunu cezalandırsın diye. Theseus'un her dileğini yerine getirmeye söz vermiş olan tanrı da bir deniz canavarı gönderip Hippolytos'u parçalatır. Delikanlı Troizen'de bir araba yarışına katılmışken ejderin saldırısına uğrar ve dizginlerine dolaşarak kayaların üstünde can verir. Phaidra haberi alınca kendini asar. Bu konuyu önce Euripides, sonra da Fransız targedya yazarlarından Racine işlemiştir.

(2) Hippolytos devler savaşına katılan bir devin de adıdır. Savaşta Hades'in başlığını takıp görünmez olan Hermes bu devin hakkından gelmiş.

Hippomedon. Adrastos'la birlikte Thebai'ye karşı ilk saldırıya katılan yedi önderlerden biri. Dev boylu olan Hippomedon Thebai önünde Ismarios'un eliyle öldürülmüş, ama oğlu Polydoros Alkmaion'un yönetimindeki ikinci sefere katılmış ve Epigon'larla birlikte Thebai'yi almıştır *(Thebai 'ye karşı Yediler)*.

Hipponıenes. Melanlon adıyla da anılan Hippomenes Atalante efsanesinde rol oynar *(Ata lan te)*.

Hora'lar. Hora'lar doğada düzeni simgeleyen üç tanrıçadır. Hora, Latince saat anlamına gelen "hora" ile bir tutulduğu için adları "Saatler" diye çevrilir. Bu çeviri hem doğru, hem yanlıştır, çünkü bu tanrısal varlıklar bir ölçü, bir düzeni yansıtmakla zaman ölçülerini de içerirler, ama etkileri bu insansal kavramları çok aşar. Homeros'un îlyada'sında Hora'ları Olympos'ta görürüz (İl. V, 749 vd.):

Gökyüzünün kapıları kendiliğinden gıcırdadı.
Saatler gözetir o kapıları,
yaygın gökle Olympos emanettir onlara,
kapıları bir açarlar, koyu bulutlarla bir kaparlar.

Tanrıçalar arabalarıyla Olympos'a dönünce (İl. VII, 432 vd.):

Saatler güzel yeleli atlan çözdüler koşumdan,
çektiler tanrısal ahırlara,
ışıldayan bir duvara dayadılar arabayı.

Ama Hora'ların teker teker adlarını ele alacak olursak, simgeledikleri varlıkları da daha iyi anlamış oluruz: Birincisi Eunomia düzen ve düzensizliği, iyi yasalarla kurulmuş bir toplum düzenini simgeler. Dike hak ve adalet anlamına gelir, Themis'in kızları arasında ister yazında, ister yaşamda adı en çok geçen tanrıça odur. Eirene ise insanlara bereket ve mutluluk sağlayan barıştır *(Dike, Eirene)*. Bu tanrıçalar doğal ve insansal toplulukların can damarı, denge ve sürekliliğin başlıca etkenleridir.

Hora'ları kimi zaman Aphrodite'nin alayında Kharit'lerle birlikte, kimi zaman da Dionysos alayında, ya da Persephone'nin arkadaşları arasında görürüz.

Ellerinde birer çiçek, ya da bir yemiş olarak canlandırılırlar, ama çokluk soyut kavramlar olarak tasarlanır ve efsanelerde rol almazlar.

Horatius. Horatius adı, Roma'nın üç efsanesinde geçer.

(1) Roma'lılar Etrüsk'lere karşı savaşırken her iki ordu çok adam yitirmişti, ama kimin yendiği, kimin yenildiği belli değildi. Bir geçer her iki ordu bir ormanda karşı karşıya ordugâh kurmuşken, birdenbire ormanda tanrısal bir ses duyuldu, ses şöyle diyordu: "Etrüsk'ler Roma'lılardan bir adam fazla yitirdiler, Roma'lılar zaferi kazanmıştır". Bunu duyan Etrüsk'ler paniğe kapılıp kaçmışlar. Sesiyle düşmanı kaçıran Horatius da o ormanda tanrılaştırılmış.

(2) Gene Etrüsk'lerle savaş sırasında tek gözlü diye anılan Horatius Cocles Roma'yı Tiber'in karşı kıyısında bulunan düşmana karşı korumak için tek başına bir köprüyü tutmuş. Savaş sırasında bir ayağını da yitirmiş, ama Roma'nın düşmesini önlemiş. Horatius Cocles şerefine Capitolium tepesinin eteğinde Roma'lılar bir heykel dikmişler.

(3) Roma ile Alba arasındaki savaşta rol alan üç Horatius kardeşler üç Curiatius kardeşlerle teke tek savaşta çarpışmışlar ve zaferi kazanmışlardı. Tarihsel bir olay sayılan bu çarpışma herhalde eski bir efsaneye dayanmaktadır. Tragedyalara konu oluşu şuradandır: Horatius kardeşlerin bir kız kardeşi Curiatius kardeşlerin biriyle nişanlıdır, nişanlısının ölümüne ağlayan bu kızı çarpışmadan sag

dönen Horatius öldürür, ama bu suçu Roma'yı kurtardığı için affedilir.

Hyades. Hyad'lar gökte Pleiad yıldızlarına yakın bulunan bir takımyıldızdır, baharda yağmur mevsiminin başlamasıyla görünürler, adları da yağmur yağmak anlamına gelen "hyein" fiilinden türemedir. Gökte yıldız olmadan önce Hyad'lar Atlas'la Okeanos kızı Pleione'nin kızları nympha'larmış. Sayıları iki ile yedi arasında değişir. "Nysa nympha'ları" diye anılan bu kızlar Dionysos'a dadılık etmişler *(Dionysos),* ama Hera'dan korktukları için tanrısal çocuğu İno'ya bırakıp kaçmışlar. Zeus onları gökte birer yıldız haline getirmiş. Başka bir anlatıma göre, kardeşleri Hyas'ın ölümüne dayanamayarak canlarına kıymışlar da sonra yıldız olmuşlar *(Hyas).*

Hyakinthos. Latin şairi Ovidius'un anlattığı bir çiçek öyküsünün kahramanı. Hyakinthos tanrı ApoUon'un can ciğer arkadaşıymış, iki dost bir gün disk atmada yarışırken tanrının fırlattığı disk gelmiş, Hyakinthos'un başına vurmuş. Delikanlının boynu bir çiçek sapı gibi kırılmış, çimenler al kana boyanmış. Arkadaşını kolları arasına alan tanrı da "Ah, senin yerine ben öleyim!" demiş, o anda çimenler gene gövermiş ve Hyakinthos'un öldüğü yerde güzelim bir çiçek açmış. Hyakinthos, yani sümbül demişler bu çiçeğe. Bir anlatıma göre yel tanrı Zephyros tanrı ApoUon'un delikanlıya sevgisini kıskandığı için hızla eserek diskin Hyakinthos'a çarpmasını sağlamış.

Hyas. Atlas'la Pleione'nin oğlu, Hyad'lar ve Pleiad'ların kardeşi. Libya'da bulunduğu bir sırada bir yılan, bir aslan, ya da bir kaplan tarafından öldürüldüğü söylenir. Ölümüne ağlayan kız kardeşlerini Zeus'a göre birer burç haline sokmuş *(Hyades).*

Hybris. Yunan düşüncesinde büyük bir yer tutan soyut bir kavramın simgesi. Hybris insanı suç işlemeye iteleyen ölçüsüzlük, hırs ve kendine aşırı güvendir. Birçok tragedya kişilerinin başlarına gelen belalar hep bu Hybris yüzündendir. Hybris, fazla varlık, doygunluk anlamına gelen Koros'un ya anası, ya da kızı olarak simgelenir. Koros'u olduğu kadar Hybris'i de Yunan düşüncesine özgü birer kavram olarak başka dillere çevirmek güçtür.

Hydra. Yılan ya da ejder anlamına gelen Hydra, Typhon'la Ekhidna'nın kızı ve Kerberos Khimaira, Phiks gibi canavarların kız kardeşi sayılır. Hesiodos Hydra'yı şöyle tanımlar (Theog. 310-315):

(Ekhidna) Hydra'yı doğurdu onlardan sonra,
Hydra o bataklıklar canavarı ki
tüyler ürpertir bütün yaptıkları,
o Hydra ki ak kollu Hera tanrıça
büyütmüştü korkunç hıncım gidermek için
güçlüler güçlüsü Herakles'e karşı.

Herakles ikinci iş olarak bu canavarı öldürür *(Herakles)* ve oklarını onun zehirli kanına batırır. At adam Nessos'un Deianeira'ya verdiği iksire de bu canavarın kanı karışmıştır derler, ayrıca bir ırmağa akan kanı ırmak sularının zehirlenmesine ve bölgeye leş kokularının yayılmasına yol açmış.

Hygieia. Adı sağlık anlamına gelen Hygieia, hekim tanrı Asklepios'un kızı ve yardımcısıdır. Hygieia yalnız hasta insanlara değil, hayvanlara da bakar, dertlerine deva, hastalıklarına ilaç bulur. Hekimlikle ilgili bütün tanrılar gibi o da yeraltı simgeleri taşır ve özellikle yeraltı yaratıklarının en özgürü olan yılanla bir arada gösterilir. Hiçbir efsanesi yoktur *(Asklepios).*

Hylas. Hylas, kahraman Herakles'in gönül verdiği yakışıklı bir gençtir. Yiğitle birlikte Argonaut'lar seferine katılır. Mysia bölgesinde karaya çıktıklarında Herakles kırılmış küreği için bir ağaç keserken, Hylas su bulmak için ormana dalar ve kaybolur. Bir söylentiye göre nympha'lar bu güzel delikanlıya tutulurlar ve onu ölümsüz kılmak için aralarına alırlar. Hylas'ın kaybolduğunun ilk farkına varan Polyphemos'tur. Avazı çıktığı kadar Hylas, Hylas diye bağırır. Herakles de aramaya koyulur, ama delikanlıyı bir türlü bulamazlar. Bu arada Argonaut'lar onları beklemeyerek demir alırlar. Polphemos Mysia'da kalır ve önce Kios, sonra Prusa adını alan bir şehir kurar. Bu bizim Bursa'dır. Herakles Mysia'lıları Hylas'ı kaçırmış olmakla suçlamış ve onlardan tutsaklar alarak Hylas'ı arayıp bulmalarını buyurmuş. Hylas'ı arama, bölgede yıllık törenler haline gelmiş: Rahipler dağa çıkar

(dağ da Mysia Olympos'u, yani Uludağ olsa gerek) ve üç kez Hylas diye bağırarak kutsal alaylar düzenlerlermiş *(Argonaut'lar)*.

Hyllos. Herakles'le Deianeira'nın oğlu. Anası Deianeira Herakles'e sihirli gömleği gönderip de yiğit korkunç acılar içinde yanmaya başlayınca Hyllos yanına gelir ve son isteklerini dinler. Herakles öldükten sonra da İple ile evlenir ve Herakles oğullarının başına geçip Pelopenez'de tutunmaları için savaşır.

Hymenaios. Düğün tanrısı Hymenaios. Apollon ve bir nympha'nın, ya da Dionysos'la Aphrodite'nin oğlu sayılır. Düğünlerde hazır bulunan bu tanrı, lirik şiirin ayrı bir türü olan düğün türkülerinde de anılır. Düğün türkülerinde bağlama "O, Hymen, Hymenaios" diye bu tanrının adıyla biter.

Bu düğün tanrısı üstüne çeşitli efsaneler anlatılırdı, hepsi de güzelliğini yüceltmek amacını güderdi. Hymenaios o kadar güzelmiş ki kızlar arasına girmiş de erkek olduğu anlaşılmamış, sonra da kızları korsanlar kaçırınca, Hymenaios korsanların hepsini öldürmüş, kızları kurtarmış, ama onları ana ve babalarına geri vermek için, çok sevdiği halde kendisine yüz vermeyen kızla evlendirilmeyi şart koşmuş. Bir efsaneye göre, Hymenaios tanrı Dionysos'la Ariadne'nin düğününde sesini yitirmiş, onun için düğün türkülerinde onun adını çağırmak töre olmuş. Başka bir efsaneye göre Akşam Yıldızı Hesperos Hymenaios'un güzelliğine vurulmuş, ondan ayrılmaz olmuş. Düğünle gecenin birleşmesini simgeleyen bu efsaneye uygun olarak düğün türkülerinde Hesperos'un da adı sık sık anılır.

Hymenaios elinde düğün meşalesi, kaval ve gül çelenkleriyle canlandırılır.

Hymnos. Phrygia'lı bir çobanın adı. Hymnos Artemis'in yoldaşlarından Nikaia adlı bir nympha'ya tutkundur, ama Nikaia aşktan tiksinir, yanına erkek vardırmaz. Günün birinde Hymnos dayanamaz, kıza tutkusunu bildirir, Nikaia da öfkelenip bir okla vurur delikanlıyı. Bütün doğa, giderek Artemis bile ağlamış derler bu güzel çobanın ölümüne *(Nikaia)*.

Hyperboreoî. Efsaneye göre, Boreas, yani kuzey rüzgârının ötesinde Hyperboreoi denilen bir boy oturur. Dünyanın kuzey ucundaki bu ülkede güneş hiç batmaz, yıl boyunca ılık ve yumuşak bir hava eser, insanlar mutluluk içinde yaşar, ölüm ve hastalık nedir bilmezler. Yemyeşil ormanlarda, çimenli ovalarda ömürlerini türkü söylemek, hora tepmekle geçirirler. Bu yüzdendir ki, tanrı Apollon bu cennet ülkesini kendine yurt edinmiş, her fırsatta oraya girmeye bakar. Güzün soğuklar başlayınca beyaz kuğuların çektiği bir arabaya binip Hyperbore'liler ülkesine uçar, kışı orada geçirir. Tarihçi Herodotos bu ülkeyi anlatmakla bitiremez (Her. Tar. IV, 32 vd.). Yiğitlerden Perseus'la Herakles'in de Hyperbore'liler ülkesine gittikleri anlatılır; kimi efsanelerde altın elmaların bulunduğu Batı Kızlarının bahçesi de bu ülkededir. Pythagoras'ın mistik inançlarıyla Hyperbore'liler ülkesi daha da süslenmiş, yılda iki kez ekin veren toprağı, çok uzun ömürlü olan iyiliksever ve saf insanlarıyla ilkçağın ütopyası haline gelmiştir *(Apollon)*.

Hypcrion. Adı "yukarıda giden, yani dünyanın üstünde dolaşan" anlamına gelen Hyperion, Uranos'la Gaia'nın oğludur. Kız kardeşi Theia ile evlenerek, Helios, Selene ve Eos'u meydana getirir (Tab. 8). Hyperion'un efsanesi yoktur. Hyperion adı bazı metinlerde Helios'un kendisine bir sıfat olarak takılır.

Hypermestra. Danaos kızlarının en küçüğü. Aigyptos'un elli oğluyla evlenmek zorunda kalan Danaos'un elli kızı babalarından gerdeğe girerken kocalarını öldürmek emrini alınca Hypermestra'dan başka hepsi babalarına uyup kocalarını hançerlemişlerdir, yalnız Hypermestra kocası Lynkeus'u esirgemiş ve onunla birleşerek Abas'ı dünyaya getirmiştir. Babasına baş kaldırmak suçundan yargılanan Hypermestra'nm Argos mahkemesinde beraat ettiği anlatılır. Danaos kızlarının dramını "Hiketides" adlı tragedyasında işleyen Aiskhylos'un "Hypermestra'nın yargısı" adlı kayıp bir tragedya da yazdığı bilinir *(Danaos kızları, Lynkeus)*.

Hypnos. Hesiodos'a göre Nyks (Gece) kendi başına Hypnos (Uyku) ve Thanatos (Ölüm) tanrılarını yaratmıştır. İkisi de Tartaros'ta otururlar (Theog. 758 vd.):

Orada oturur kara Gece'nin çocukları,
Uyku'yla Ölüm, o korkunç tanrılar.
Güneş onlara hiç çevirmez ışınlarını
ne göklere çıkarken, ne inerken,
biri dolaşır sırtında toprağın ve denizin
tatlı bir huzur götürerek insanlara,
ötekinin demirdendir yüreği, tunçtandır canı.
Yakaladığı insan kurtulmaz hiç elinden
kin besler ölümsüz tanrılara bile.

Homeros Hypnos'un çok daha sevimli bir portresini çizer; Hera İda dağının doruğunda Zeus'la sevişmeye karar verince, gelir Lemnos adasında Uyku'yu bulur, Zeus'u uyutsun diye diller döker, armağanlar söz verir. Tatlı Uyku ise bir gün Herakles'i kaçırırken Zeus'tan yediği cezayı unutamaz, ama Hera ona Kharit'lerin birini vermeye ant içince dayanamaz, Hera ile birlikte yola çıkar (İl. XIV, 283 vd.j:

Vardılar canavarlar anası çok pınarlı Ida'ya,
Lektos burnunda fırladılar denizden,
ayak bastılar bereketli toprağa.
Ayakları altında ormanlı doruklar titredi.
Uyku durakladı orada,
görünmeden Zeus'un gözüne
çok yüksek bir çamın üstüne kondu,
Ida'da büyüyen en ulu çamdı bu,
havada yüksele yüksele göğe varıyordu.
Uyku orada, çam dalları arasında,
bir kuş oluvermişti, dağlarda yaşayan, ince sesli,
tanrıların Khalkis, insanların Kymindis dedikleri.

Bir efsaneye göre, Hypnos Latmos dağlarının çobanı Endymion'a tutulmuş ve onun gözleri açık uyumasını sağlamış ki sevgilisini gece de doyasıya görebilsin diye.

Hypsikrcon. Hypsikreon'un serüveni Miletos öyküleri adıyla geç ilkçağda yaratılan romanların birine konu olmuştur. Öykü şudur: Hypsikreon adlı bir Miletos'lu Promedon adlı bir Naksos'luyu evine konuk edermiş. Hypsikreon'un karısı Neaira da adalı konuklarına tutkunmuş, ama kocası evde olduğu sürece aşkını açığa vurmamış, günün birinde Hypsikreon evde yokken konuk gelen Promedon'a açılmış ve onu zorla baştan çıkarmış. Sonra da onunla birlikte Naksos adasına kaçıp oradaki bir tapınağa sığınmış. Hypsikreon karısını geri almak için Naksos'a gidince, adalılar kadını kandırabilirse geri alacağını, yoksa zor kullanmasını yasak ettiklerini söylemiştir. Hypsikreon da kadını kandıramadığı için Haksos'a Miletos'un savaş açmasını sağlamış.

Hypsipyle. Lemnos kralı Thoas'la Amazon Myrina'nın kızı Hypsipyle tanrı Dionysos'un torunuymuş. Lemnos adasının kadınları Aphrodite'ye gereğince tapınmadıkları için tanrıça onları cezalandırmış: Bedenleri öyle pis kokuyormuş ki, kocaları onlardan kaçıyor, başka kadınlarla sevişmeyi yeg görüyormuşlar. Lemnos kadınları da bir gece adada ne kadar erkek varsa hepsini öldürmüşler. Yalnız Hypsipyle babası Thoas'ı öldürememiş, onu bir sandığa kapatıp denize bırakmış *(Thoas)*. Kral kızı olduğundan kadınlar onu Lemnos'a kraliçe seçmişler. Argonaut'lar adaya çıktıklarında Hypsipyle kraliçeymiş, önce Argonaut'lara saldırdıkları halde, erkeklerin kendileriyle yatmaya razı olduklarını görünce yumuşamışlar ve Hypsipyle de İason'la birleşerek ona birisi Euneos olmak üzere iki oğul doğurmuş *(Euenos)*. Argonaut'lar adadan ayrıldıktan sonra Lemnos kadınları kralları Thoas'ın kurtulmuş olduğunu görmüşler ve kraliçelerini öldürmek istemişler. Hypsipyle bir gece kaçmış ve korsanların eline düşerek Nemea kralı Lykurgos'a köle olarak satılmış. Lykurgos'la karısı Eurydike, Hypsipyle'yi oğulları Opheltes'e dadı olarak vermişler, ama bir gün Hypsipyle oradan geçen Yedilere yol göstermek için çocuğu yalnız bıraktığında bir yılan gelmiş, Opheltes'i boğmuş. Lykurgos'la kansı Hypsipyle'ye ölüm cezası vermek istemişler, ama Yedilerden Amphiaraos araya girmiş ve Hypsipyle'nin Lemnos'a dönmesini sağlamış.

I

İakkhos. İakkhos, Eleusis myster'lerinde rol oynayan bir tanrıdır. Başında mersin dallarından bir çelenk, elinde bir meşale ile kutsal erenler alayını yöneten genç bir adam olarak gösterilir. Adı Bakkhos'un adı gibi gizli törenlerde atılan "İakkhe" çığlıklarından türemiş olabilir. Dionysos'la yakından ilişkisi vardır. Öyle ki İakkhos, Anadolu'dan gelme tanrı Dionysos'un Yunanistan'da ve özellikle Eleusis'te yaratılmış bir tıpkısı sayılabilir. Kaynağı üstüne söylentilerin çeşitliliği bu tanrının kendine özgü bir kişiliği olmadığını gösterir.

Kimi efsanelere göre İakkhos, tanrıça Demeter'in oğlu, ya da kocasıdır. Kimine göre de Demeter'in değil de, onun kızı Persephone'nin oğludur. Zeus'la Persephone'nin birleşmesinden doğmuştur ve Zagreus'tur, Zagreus'un başka bir adla anılmasıdır *(Zagreusj*.

Bambaşka bir efsane onun kaynağını Phrygia'da gösterir: Tanrı Dionysos Phrygia nympha'sı Aura ile birleşmiş, Aura'nm tanrıdan ikiz çocukları olmuş, biri de İakkhos' muş, ama Aura günün birinde çıldırmış ve ikizlerinin birini parçalayıp yemiş, o sırada Zeus'un sevdiği başka bir Nympha İakkhos'u kaçırmış ve Eleusis'teki Bakkha'lara götürüp bırakmış. Aura da kendini Sangarios (Sakarya) ırmağına atmış, sonra da bir pınar olarak gene yeryüzüne çıkmış. Bu motif için bkz. *Agdistis* ve *Attis* efsaneleri.

İalmenos. Ares'in oğlu. İlyada'da adı geçer *(Askalaphos)*.

İambe. Kır tanrısı Pan'la su perisi Ekho'nun kızı sayılan İambe, Eleusis kralı Keleos'un evinde hizmet ediyormuş ki, kızı Persephone'yi aramaya çıkan Demeter oraya uğramış. Üzüntüden yüzü gülmeyen tanrıçayı İambe yaptı§ı şakalarla güldürmeyi başarmış. İlkin Yunan taşlamalarının, sonra da tragedya ve komedyalarda konuşma vezni olan "iambos" veznine adını veren bu İambe imiş.

İanus. Roma'ya özgü bir tanrı. Efsaneleri hep Roma dini ve uygarlığıyla ilişkili olan İanus, Yunan tanrılarının Latin dünyasına etkilerinden sonra da Roma'nm başlıca tanrısı olarak kalmış ve bir yerde İuppiter'den daha önemli sayılmıştır. Roma şehrinin kuruluşunda büyük bir rol oynar.

Bazı efsane yazarlarına göre, İanus İtalya'nın yerlisidir, bazılarına göre de İtalya'ya Tesalya'dan göçmüş ve Roma'nın yedi tepesinden birinde İaniculum diye kendi adını taşıyan bir şehir kurmuştur. Tiber ırmağına adını veren de oğlu Tiber'dir. İuppiter Saturnus'u kovup da bu tanrı Latium'a sığınınca,, onu karşılayan ve konuklayan İanus'tur *(Saturnus)*.

İanus'un krallığı İtalya'nın altın çağına rastlar. İanus zamanında insanlar hep iyi ve namuslu imiş, tam bir barış ve uyum içinde yaşarlar ve toprak da onlara her şeyi kendiliğinden bagışlarmış. İanus uygarlık yollarının hepsini açmış onlara: Gemiler yapmasını, para basmasını öğretmiş. Şehirler kurdurup toprağı işlemeyi, yasalar çıkarmayı hep tanus'a borçluymuşlar. Saturnus, kendisini konuklayan İanus'a geçmiş ve geleceği görme yetisini bağışladığı içindir ki, İanus tanrıyı Roma'lılar iki çehreli olarak canlandırırlar. Roma'nın altın paraları üstünde tanrının, biri sağa, biri sola bakan iki çehreli bir profili görünürdü. İanus her başlangıcın tanrısı sayılırdı, yılın ilk ayına onun adı verilmiş ve İanuarius denmişti. Kapıları bekleyen tanrı sayılır, çünkü kapılar da kendisi gibi iki yana bakarlar.

Roma'nın koruyucu ve kurtarıcısı olarak İanus üstüne şu efsane de anlatılır: Romulus'un yönetimindeki Roma'lılar şehri kurduktan sonra Sabin'lerin karılarını kaçırıp kendilerine eş ettikleri zaman, Sabin kralı Titus Tatius bir gece yeni kurulan kente saldırmış, Capitolium tepesinin bekçisi Tarpeia da kaleyi Sabin'lere teslim etmek üzereymiş ki, İanus tanrı bir sıcak su kaynağı fişkırtmış, böylece düşmanı korkutarak püskürtmüş. Bu mucizeyi anmak için Roma'lılar ondan sonra Forum' da yaptıkları İanus tapınağının kapısını savaş sırasında hep açık tutar, tanrının şehri düşmandan korumasını sağlarmış. İanus kapıları ancak barış zamanında kapanırmış. İanus kapısı imparator Augustus'tan önce ancak bir kez (İ. Ö. 237'de), Augustus çağında ise üç kez kapatılmış.

tanus su perisi İutuma ile evlenmiş ve ondan Fons, ya da Fontus adlı pınar tanrı olmuş *(luturna)*.

İapetos. Uranos'la Gaia'nın oğlu Titan İapetos, her biri belalı bir efsanenin kahramanı oğullar meydana getirmiştir (Tab. 3). Hesiodos bu Titan'm dölünü şöyle tanımlar (Theog. 507 vd.):

iapetos aldı Klymene'yi,
güzel topuklu Okeanos kızını,
girdi gerdeğe ve bir oğlu oldu:
Azgın yürekli Atlas tanrı.
Sonra getirdi dünyaya Menoitios'u,
o kendini çok beğenen tanrıyı;
ve kıvrak, cin fikirli Prometheus'u,
sonra da yarım akıllı Epimetheus'u,
o ki bela oldu ekmek yiyenlere
Zeus'un yoğurduğu bakireyi evine alarak.

Başka kaynaklara göre İapetos Klymene ile değil de Asia ile evlenir *(Asla)*. Öbür Titan'Iar gibi İapetos da Zeus'un eliyle Tartaros'a atılıp yeraltına kapatılır.

İasion. Zeus'la Elektra'nın oğlu, Harmonia ve Dardanos'un kardeşi (Tab. 7). Dardanos gibi Samothrake'de oturur, bazı kaynaklarda Giritli olduğu söylenir. Efsanesinin en çarpıcı yanı Demeter'le olan aşkıdır. Tanrıçanın ona gönül verip vermediği konusunda efsanelerde ayrılık varsa da, Demeter'le birleştiği ve aşklarından Plutos'un doğduğunda kaynaklar birleşir. Odysseia'da Kalypso tanrıçaların ölümlülerle olan aşklarından dem vururken şöyle der (Od. V, 125 vd.):

Güzel örgülü Demeter de gönül vermişti
İasion 'a
sarmaş dolaş olmuştu ikisi sevgiyle,
yatmışlardı üç kez sürülmüş bir tarlada,
ama Zeus o saat *aidiydi bu haberi,*
erkeği tepelediydi göz kamaştırıcı
yıldırımla.

Diodoros'a göre İasion Samothrake adasının gizemlerine ermişti, kardeşi Harmonia'nın Kadmos'la düğünü sırasında Demeter'e rastlamış ve tanrıça ona gönlüyle birlikte buğday tanelerini de armağan etmiş. Sonra da İasion Kybele ile sevişmiş ve Korybas diye bir oğulları olmuş. Korybas Korybant'lara adını vermiş *(Korybanl lar)*.

tason. Argonautlar seferinin kahramanı İason, Kretheus'la Tyro'nun oğlu Aison'dan dogmadır (Tab. 22). Amcası Pelias'la babası arasında tahta kimin çıkacağı kavgasında İason'un İolkos sarayından uzaklaştırıldığı ve ormanlarda at adam Kheiron tarafından yetiştirildiği anlatılır. Yetişkin çağa gelince lason şehre döner. Kılığı Pelias'la arasının açılmasına ve sürülmesine yol açar *(Pelias)*. Efsaneye göre Pelias'a bir tanrı sözcüsü tek ayakkabılı adamdan korkmasını söylemişmiş, tanrı Poseidon'a kurban kestiği ve kalabalık bir tören kutladığı bir gün lason sırtında bir pars postu ve her bir elinde bir kargı ile çıkagelmiş, üstelik Pelion dağının eteklerinde bir dereyi geçerken sandallarından birini yitirmişmiş, onu böyle görünce Pelias şaşakalmış, tanrı sözünü ansımış, üstelik de İason babasının tahtını isteyince, onu ne pahasına olursa olsun uzaklaştırmak gerektiği kanımına varmış. Bir anlatıma göre, Pelias İason'a tahtı vermem dememiş de yalnız şöyle bir soru sormuş: Bir kral kendine kumpas kuran bir uyruğuna ne yapmalı? İason da, onu uzaklara sürmeli cevabını vermiş de onun üzerine Pelias İason'a Kolkhis'ten altın postu gidip almasını buyurmuş. Her neyse, İason bu serüvene hayır dememiş ve Yunanistan'ın en seçkin yiğitlerini bir araya getirerek Argo gemisini yaptırmış ve ünlü Karadeniz seferine çıkmış. Bu noktadan sonra İason'un kaderi Argonaut'ların kaderiyle birleşir *(Argonaut'lar)*. Yunanistan'a dönüşünde Medeia'nın büyülerine kurban gider. Karadenizli büyücüden kurtulduktan sonra İason İolkos'a döner, kendi ya da oğullarından biri bu şehirde krallığı ele geçirir *(Medeia)*.

İda. (1) Girit kralı Melisseus'un kızı. Rheia yeni doğurduğu Zeus'u Kronos'tan kaçırıp kundakta bebek olarak Girit'e götürünce, İda kendi adını taşıyan dağda onu kız kardeşi Adrasteia ile birlikte büyütür, besler *(Zeus, Amaltheia)*.

(2) Korybas'ın kızı, Girit kralı Lykastos'la evlenir ve Minos adlı bir oğlu olur.

(3) Çanakkale bölgesindeki Kazdağı'nın eski adı.

İdaia. İda'lı anlamına gelen bu ad Troya bölgesindeki İda dağı ile ilişkisi olan iki efsanelik kadının adıdır:

(1) Skamandros ırmağının tanrısıyla birleşip Teuker adlı bir oğul doğuran bir Nympha *(Teuker)*.

(2) Dardanos'un bir kızı. Trakya kralı Phineus'la evlenir. Bir efsaneye göre Phineus'un başına bela getiren odur *(Phineus)*.

İdaios. Girit ya da Troas'taki İda dağı ile ilişkili birkaç kişinin adi:

(1) Priamos'un bir oğlu.
(2) Paris'le Helena'dan dogma bir oğul.
(3) Priamos'un arabacısı.
(4) Dares'in oğlu, Troya'lı savaşçı.
(5) Korybant'lardan biri.
(6) Dardanos efsanesinin bir anlatımına göre, Dardanos'un İdaios'la Dimas adlı iki oğlu olmuş. İdaios Troya'nın güneyindeki dağın eteğine yerleşmiş ve tda adını dağa vermiştir. Troya bölgesine Ana Tanrıça Kybele'nin kültünü getiren de oymuş.

İdas. Homeros İdas (destanda adı İdes olarak geçer) üstüne şöyle der (İl. IX, 557):

İdes bir zamanlar en güçlüsüydü dünyadaki yiğitlerin,
ince bilekli gelin Marpessa uğruna o
Phoibos Apollon'a bile kaldırmıştı yayını.

İdas, birçok efsanelerde adı geçen bir kişidir: Kardeşi Lynkeus'la birlikte Kalydon avına ve Argonaut'lar seferine katılır, Anadolu'da Mysia'yı ele geçirecekken Telephos ona engel olur. Tanrı Apollon ve Dioskur'lara karşı savaşı, efsanesinin en göze çarpar yanıdır: İdas, Euenos'un kızı Marpessa'ya âşık olur ve onu babasından kaçırır. Evlenirler, ama tanrı Apollon da kadına tutkundur, onu İdas'ın elinden almak ister, Apollon'la İdas birbirlerine girerler. Zeus çare olarak şunu buyurur: Marpessa ikisi arasından seçsin. Kadın kocasını seçer.

İdas bir sürünün paylaşılması konusunda Dioskur'larla kavgaya tutuşur: İdas bir hileyle bütün sürüyü ele geçirdiğinden Kastor'la Polydeukes ona ve Lynkeus'a saldırırlar. Çarpışma sırasında Kastor öldürülür, Zeus da Polydeukes'i kurtarmak için araya girmek zorunda kalıp İdas'ı şimşeğiyle çarpar *(Lynkeus, Marpessa, Dioskur'lar)*.

İdmon. Argonaut'lar seferine katılan bilici. Aslında Apollon tanrının oğlu sayılır, ölümlü babası ise, Melampus'un oğlu Abas'tır. Adı "gören" anlamına gelen İdmon Argonaut'ların yolculuğunu öngörü gücüyle düzenledikten sonra bir anlatıma göre de Mariandyn'ler ülkesindeki duraklarında bir ava katılarak bir yaban domuzu tarafından öldürülmüştür *(Argonaut'lar)*.

İdomeneus. Deukalion'un oğlu ve Minos'un torunu, Troya savaşına katılan Girit kralı. İdomeneus'un Molos diye bir üvey kardeşi var, onun oğlu Meriones Troya savaşında İdomeneus'un hem seyisi, hem de en yakın savaş arkadaşıdır.

Homeros'un parlak sıfatlarla nitelendirdiği (tanrı gibi, alev gibi saldıran denir İdomeneus'a) bu yiğit İlyada'da "saçlarına kır düşmüş" yaşlıca bir adam olarak gösterilir. Ama kahramanlıkları destanda büyük bir yer tutar.

Destan bölümleri boyunca İdomeneus en seçkin Troya yigitleriyle savaşıp, çoğunu alt eder, Deiphobos'a, Aineias'a, giderek Hektor'a bile karşı çıkar ve çok adam öldürür, öldüremediklerini de yaralar. Bütün bu savaşlarında Meriones her zaman yanıbaşındadır ve onu destekler.

İlyada'da anlatılan olaylardan sonra, İdomeneus'un şehri almak için yapılan tahta atta bulunan yiğitlerden biri olduğu ve Akhilleus'un ölü törenlerindeki yumruk yarışında birinci geldiği anlatılır.

Kaç yoldaşı uarsa savaştan kurtulan
hepsini Girit'e götürebilmiş İdomeneus,
deniz yutmamış onların hiçbirini.

Başka efsane yazarları İdomeneus'un dönüş serüvenini bambaşka biçimde anlatırlar: Girit'e varmadan donanması büyük bir fırtınaya tutulmuş, İdomeneus da sag salim yurda varırsa ilk karşısına çıkacak olan insanı Poseidon'a kurban etmeyi adamış. Karşısına ilk çıkan kendi oğlu (ya da kızı) olmuş, İdomeneus sözünü tutmuş, kanını akıtmış, ama bir süre sonra Girit adasında çıkan bir salgının nedeni bu suçta aranmış ve İdomeneus yurdundan sürülmüş. Gitmiş güney İtalya'ya yerleşmiş.

İdomeneus üzerine şu masal da anlatılır: Thetis'Ie Medeia bir güzellik yarışmasına girişmişler, İdomeneus'u da yargıç olarak al-

mışlar, Idomeneus ödülü Thetis'e vermiş, Medeia buna çok kızarak bütün Girit'lilerin yalancı olduğu söylentisini yaymış. Ayrıca İdomeneus'la dölüne lanet okuyarak bir daha sözlerine güvenilmemesini sağlamış. Bu masal "Girit'lilerin hepsi yalancıdır" atasözünün kaynağında olsa gerek.

İdyia. Okenos kızlarından biri olan Idyia, Kolkhis kralı Aietes'le evlenip Medeia'yı doğurmuş. Bazı efsanelerde Aietes'in ikinci karısı, bazılarında birinci karısı olarak gösterilir *(Aietes)*.

İkadios. Tanrı Apollon'la Lykia adlı Nympha'nın oğlu. Anadolu'nun Akdeniz kıyılarında doğmuş ve doğduğu bölgeye anasının adını vererek Lykia demiş, ayrıca orada Patara şehrini kurmuş. Apollon'a adanmış bu şehirde yaptırdığı tapmağı bir bilicilik merkezi haline getiren de İkadios'muş. Efsanesi Apollon kültünün Anadolu'lu kaynağını belirtmek bakımından ilginçtir: İkadios Lykia'da kalmayıp İtalya'ya gidecek olmuş, ama yolda bir fırtınaya tutulan gemisi batmış, kendisini bir yunus balığı kurtarmış da, Parnassos dağının eteklerine kadar götürmüş, İkadios orada yunus balığını anarak şehre Delphoi (delphis yunus demek) adını koymuş *(Apollon)*.

tkarios. (1) Kral Pandion zamanında Yunanistan'a üzüm bağını tanıtmış olmakla ün salan Atina'lı kişi, Erigone'nin babası *(Erigone)*.

(2) Tyndareos'un kardeşi ve özellikle Penelope'nin babası olarak tanınan efsanelik kişi. İkarios, kızı Penelopeia'yı tertiplediği araba yarışında birinci gelene vereceğini söylemiş, zaferi Odysseus kazanınca ona vermiş. Başka bir anlatıma göre, Odysseus Tyndareos'a Helene'nin talipleri arasında seçmek için bir yol gösterince, Tyndareos ona ödül olarak Penelopeia'yı verdirmiş İkarios'a. Kızı Odysseus'la evlenince, İkarios çiftin kendisiyle kalmasını istemiş, Odysseus da hayır dememek için seçme hakkını Penelopeia'ya vermiş. Kız da başını örtüp kızarmış, İkarios böylece Odysseus'la birlikte İthake'ye gitmek istediğini anlamış. Odysseia'da taliplerle Telemakhos arasındaki tartışmalarda, talipler Penelopeia'nın babası Ikarios'un yanına geri gönderilmesini ve Ikarios'un kendine yeni bir damat seçmesini ileri sürerler. İkarios'un adı ancak Penelopeia'nın babası olarak geçer *(Penelopeia)*.

İkaros. Girit'li mimar Daidalos'un oğlu ikaros dünyada ilk uçan adam olarak ün bırakmıştır. Baba-ogul kral Minos'un emriyle Labyrinthos'a kapatılınca, Daidalos oradan çıkmak ve kaçıp kurtulmak çarelerini aramış. Uzun uzun çalıştıktan sonra kendisi ve oğlu için birer çift kanat yapmış ve onları balmumuyla omuzlarına yapıştırmış. Uçmadan önce de İkaros'a ne çok alçaktan uçmasını, ne de fazla yükselip güneşin ışınlarına yakın gelmesini salık vermiş. Ne var ki havalandıktan sonra İkaros babasının bu sözünü unutmuş, başarısından dolayı gurura kapılmış, ya da hava sarhoşluğuna tutularak yükseldikçe yükselmiş, güneşin ışınlarına aldırmamış, giderek doğayı yenmek, özgürlüğe kavuşmak sevinciyle Helios'u hor görme suçunu da işlemiş. Güneş tanrı onun kanatlarını tutan balmumunu eritmiş, İkaros da tepetaklak denize düşmüş ve boğulmuş. Ege'de Sisam adasının çevresindeki denize İkaros denizi denmiştir bundan böyle.

İkaros'un eşsiz serüveni her çağda sanatçıları esinlemiş, bunların arasında en etkili, ilginç eseri yaratan ortaçağ ressamı Brueghel olmuştur *(Daidalos)*.

İksion. İksion cehennemde sonsuzca cezaya çarpılan büyük suçlulardan biridir. Tesalya'da Lapith'lerin kralı iken, Deioneus'un kızı Dia'ya talip olmuş ve babasına birçok armağanlar vermeye ant içmiş, ama evlendikten sonra sözünü tutmadığı gibi kaynatasını kor haline gelmiş kömürlerle dolu bir kuyuya atıp öldürmüş. Böylece yemin bozma suçuna bir de ailesinden bir kişiyi öldürme suçu katılınca, kimse İksion'u bu günahlarından arındırmak için gereken töreleri yapmaya yanaşmamış. Bir gün Zeus ona acımış, tutulduğu çılgınlıktan İksion'u kurtarmış, ne var ki İksion tanrıya karşı da olağanüstü bir nankörlük göstermiş: Hera'ya vurulup tanrıçayı kirletmeye uğraşmış, derken Zeus (ya da Hera'nın kendisi) tanrıçaya benzeyen bir görüntü yapmış, İksion da onu Hera sanarak onunla bir leşmiş. Bu birleşmeden at adam Kentauroi doğmuş . Bir anlatıma göre bir at adam değil

de, ne kadar at adam varsa hepsi İksion'dan dogmaymış. Ama Zeus bu korkunç günahı cezasız bırakmamış, İksion'u cayır cayır yanıp alevler saçan bir tekerleğe bağlamış, onun sonsuzluğa dek dönüp yanmasını sağlamış. Tanrı İksion'a ayrıca ambrosia yani ölümsüzlük şarabı içirdigi içindir ki, İksion'un cezasından ölüm yoluyla kurtulması da olanaksızdır. İksion, Theseus'un arkadaşı Peirithoos'un babasıdır.

İlia. Roma'nın kurucuları Romulus'la Remus'un anaları Rea SiMa'nın başka bir adı *(Rea)*.

İlos. Troya kral soyunda bu ada iki kez rastlanmaktadır: Birinci İlos, Dardanos'un üç çocuğundan biridir, ama döl bırakmadan ölür. İkincisi, Tros'la Kallirhoe'nin oğlu, İlyon yani Troya şehrinin kurucusu ve Priamos'un dedesidir (Tab. 16 ve 17). îlos'un Laomedon adlı oğlundan başka Themisthe adında bir de kızı olur, bu kız kendi amca oğlu Kapys'le evlenip Ankhises'i doğurur, böylece İlos Troya kral soyunun hem Hektor kolu, hem de Aineias kolunun atasıdır.

İlos'un Troya şehrini kurması şöyle anlatılır: Troas bölgesinden olan İlos günün birinde Phrygia'da ora kralının düzenlediği bir yarışmaya katılır, birinci gelir ve ödül olarak kız ve erkek elli köle ile yurduna döner, ama kral ona bir de kara benekli bir inek verir ve bilicilerin sözüne uyarak, ineğin ardından gidip duracağı yerde bir şehir kurmasını bildirir. İnek kuzeye doğru yol alır ve Ate tepesi denilen bir tepenin üstünde durur. Zeus tarafından atılınca Gaflet tanrıçanın düştüğü tepedir bu *(Ate)*. İlos orada bir şehir kurup ona adını verir. Sonradan Troya adını da alacak olan İlyon Skamandros'la Simoeis ırmaklarının arasındaki ovada olup, daha önce Dardanos'un İda dağının eteğinde kurduğu Dardania'dan pek uzak değildir. Bir süre sonra İlos tanrı Zeus'tan girişiminin uğurlu olup olmayacağını gösteren bir işmar diler, Zeus da gökten Palladion'u indirir İlyon üzerine. Palladion, tanrıça Pallas Athena'nın, sag elinde kargı, sol elinde öreke tutan dev boylu heykelidir. İlos heykelin düştüğü yere Athena tapınağını kurar. Başka bir efsaneye göre, İlos şehrin tapınağını kurmaktadır ki, gökten düşen Palladion yapının açık çatısından içeri girip yerini alır. Daha başka bir efsane de İlos'un bir yangın sırasında Palladion'u alıp kurtardığını, ama tanrıçanın yüzünü gördüğü için de kör olduğunu anlatır. Athena yakarmalarına yumuşamış da İlos'un gözlerini sonradan açmış. Bir efsaneye göre İlos, oğlu Ganymedes'in Olympos'a kaçırılmasından sorumlu olan Tantalos'la Pelops'u Anadolu'dan kovmuş *(Tantalos)*.

İlyada. Homeros'un İlias, ya da İlyada adlı büyük destanı İlyon yani Troya destanı adını taşıdığı halde, Troya savaşı efsanesinin ancak kısa bir bölümünü yansıtır: Akhilleus'un orduların yöneticisi Agamemnon'a karşı öfkesi ve savaştan çekilmesiyle başlar, Akhilleus'un savaşa dönmesi, Hektor'u öldürüp Troya şehrinin çevresinde sürüklemesi, sonra da ölüsünü babası Priamos'a geri vermesiyle biter. Yirmi dört bölümlü ve 16.000'den fazla dizeli bu destanın bir özetini bölümlere ayırarak başlıklarıyla birlikte burada vermeyi faydalı buluyoruz. Destanın 24 bölümü el yazmalarında Yunan alfabesinin harfleriyle gösterilmiştir, okuyucuların bu saymaya rastlayabilecekleri düşüncesiyle, bölümlerin Yunanca sayılarını da parantez içinde gösteriyoruz:

BÖLÜM I. (A) *Sesleniş - Akhilleus 'un Öfkesi*.

Ozan Musa'lara seslenip konusunu belirtir: Akhilleus'un öfkesi, bu yüzden Akha'lar arasında beliren veba salgını.

Akha'ların Troya ovasındaki gemi ordugâhmdaytz. Tanrı ApoUon'un rahibi Khryses gelir, Agamemnon'un tutsak olarak alıkoyduğu kızı Khryseis'i geri ister. Agamemnon kızı vermediği için tanrı Apollon Akha ordusuna veba salar. Dokuz gün, dokuz gece ordu hastalıktan kırılır. Bilici Kalkhas kızı geri vermeyi buyurur. Agamemnon kızı vermeye razı olur, ama onun yerine Akhilleus'un tutsağı Briseis'i alır, ama Akhilleus da barakasına çekilir: Savaşa artık katılmayacaktır. Anası deniz tanrıçası Thetis'ten öcünü almasını ister. Thetis Olympos'a çıkıp Zeus'tan yalvarır: Akhilleus savaştan ,uzak durdukça Akha'lar zaferi kazanamasınlar. Zeus söz verir, Akha'lardan yana

olan karısı tanrıça Hera ile kavga ederler. Hephaistos tanrı onları yatıştırır.

BÖLÜMII. (B) *Agamemnon'un Düşü. Toplantı. Gemilerin Sayımı.*

Zeus Agamemnon'a yalancı bir düş gönderir: Troya'yı alabileceğini bildirir. Agamemnon Akha'lan toplantıya çağırır, onları denemek ister: Herkesin dokuz yıllık savaştan bıktığını, yurtlarına dönmek istediklerini anlar. Thetis olayı. Ordu savaş düzenine girer. Ozan bir daha Musa'ya seslenir ve Akha ordularının, komutanlarının ve şehirlerinin adlarını, gemilerinin sayısıyla saymaya koyulur. Aynı sayım Troya'lılar için de yapılır. Troya ordusu da safa dizilir.

BÖLÜM III. (r) *Antlar. Surların Üstündeki Sahne - Paris'le Menelaos'un Teke Tek Savaşı.*

İki ordu karşı karşıyadır: Paris Menelaos'la teke tek savaşa girişmeyi teklif eder. Savaşı kazanan, Helena'yı alacaktır. Teklif kabul edilir, Priamos'u çağırmaya giderler.

Sahne değişir: Priamos'la ihtiyarlar heyeti surların üstünde dizilip teke tek savaşı gözetlerler. Helene gelir, onlara Akha yiğitlerini tanıtır. Teke tek savaş başlar, Menelaos Paris'i alt etmek üzereyken tanrıça Aphrodite araya girip Paris'i kaçırır, Helene'yi de kocasının yanına götürür. Helene'nin Aphrodite'ye, sonra da kocasına çıkışması.

BÖLÜM IV. (A) *Yeminlerin Bozulması - Agamemnon'un Orduları Teftişi.*

Olympos'ta: Zeus, Hera ve Athena arasında çatışma. Hera, Lykia'lı Pandaros'un savaşmama andını bozmasını sağlar. Menelaos'un yaralanması. Gene silaha sarılan orduyu Agamemnon gözden geçirir. Savaş başlar: Akha yiğitlerinden Antilokhos, Aias ve Odysseus birçok Troya'lıyı öldürürler.

BÖLÜM V. (E) *Diomedes'in Kahramanlıkları.*

Bütün bölüm Akha yiğidi Diomedes'in kahramanlıklarına ayrılmıştır: Korkunç bir boğuşma başlar, tanrılardan Ares, Athena ve Aphrodite de savaşa karışırlar. Aineias'la Diomedes arasındaki savaş. Aphrodite'nin araya girip yaralanması, Diomedes savaş tanrı Ares'i yaralar.

BÖLÜM VI. (/.) *Hektor'la Andrornakhe'nlıı Buluşması.*

Hektor şehre gelir, anası Hekabe'ye Athena tapınağına sunular koymasını söyler. Bu arada Diomedes Lykia'lı Glaukos'la çarpışırken, aralarında konukluk bağları olduğu anlaşılır, savaştan vazgeçip silahlarını değiş tokuş ederler. Bellerophontes efsanesinin anlatılması. Hektor batı surlarının önünde karısı Andromakhe ile küçük oğlu Astyanaks'a rastlar. Aralarındaki aile sahnesi.

BÖLÜM VII. (H) *Hektor'la Aias Arasındaki Çarpışma - Ölülerin Kaldırılması.*

Hektor, Akha'ların en seçkin yiğitlerinden biri Telamonoglu Aias'la teke tek savaşır. Başa baş gelip ayrılırlar. Ölüleri toplamak için savaşa ara verilir. Akha'ların ordugâhı bir sur ve bir hendekle çevirmeleri. Olympos'ta tanrılar arasındaki tartışma.

BÖLÜM VIII. (e) *Zeus'un Ida Dağından Savası Yönetmesi.*

Zeus Troya savaşının yönetimini ele alır, bunun için de gelir, lda dağının doruğun.* yerleşir. Üstünlük Troyalılardadır, Akha'İBl hendeğe kadar çekilirler.

BÖLÜM K. *(\) Akhilleus'a Gönderilen Elçtlm - Yiğidin Barakasındakî Tartışma.*

Akha'lar toplantısında Akhilleus'un savaşa dönmesini sağlamak için ona elçiler gönderme kararı verilir. Aias'la Odysseus elçi seçilirler. Akhilleus onları iyi karşılar, ağırlar, ama savaşa dönmeme kararını bildirir. Lalası Phoiniks'in bütün yakarmaları boşa gider. Haberi alınca Akha'lar arasındaki üzüntü.

BÖLÜM X. (K) Odysseus7a *Diomedes'in Keşfe Çıkmaları - Dolon.*

Gece toplanan kurultay: Akha'ların en yaşlı önderi Nestor Troya'lılar kampına gözcü gönderilmesini salık verir. Odysseus'la Diomedes görevlendirilirler. Yolda Troya'lıların gözcüsü Dolon'a rastlarlar, ağzından birçok bilgi aldıktan sonra onu öldürüp dönerler. Trakya'lıların cins atlarını kaçırırlar.

BÖLÜMXI. *(A) Agamemnon'un Kahramanlıkları.*

Destanın yirmi altıncı gününde üçüncü bü yük çatışma. Hektor'la Agamemnon'un kar-

şılaşması, Agamemnon, Diomedes ve daha birçok Akha yiğidinin yaralanması. Akha'larda telaş. Nestor, AkhiUeus'un arkadaşı Patroklos'a dert yanar.

BÖLÜMXII. (M) *Duvar Dibindeki Savaş.*

Troya'lılar duvara saldırır. Kıyasıya çarpışma. Lykia'lıların duvarda delik açmaları. Korkunç boğuşma. Akha'ların gemilere doğru kaçışması.

BÖLÜMXIII. (N) *Gemilerin Önündeki Savaş.*

Akha'lardan yana olan tanrı Poseidon savaşı Semendirek adasından gözler. İki Aias'ı Troya saldırısına karşı koymaya kışkırtır. Her iki tarafta da yararlık gösterenler olur, ama Troya'lılar gemilere kadar sokulurlar.

BÖLÜM XIV. (3) Zeus'un *Aldatılması...*

Akha'larda şaşkınlık. Hera, Zeus'u baştan çıkarmak için bir düzen kurar. Tanrıça Aphrodite'den cinsel istek uyandıran memeligini alır, süslenir püslenir ve lda dağında Zeus'u bulup onunla sevişmesini başarır. Tanrı sevişmeden sonra uykuya dalar, o sırada Poseidon Akha'ların yardımına koşar.

BÖLÜM XV. (o) *Duvara İkinci Saldırış.*

Zeus uyanır, Hera'ya çıkışır. Poseidon uzaklaşır, Zeus Apollon tanrıyı Hektor'a gönderir. Hektor gene duvara saldırır. Akha'lar gene gemilere kadar gerilerler. Durum Akha'lar için çok kötüdür.

BÖLÜM XVI. (n) *Patroklos Destanı.*

Patroklos gelir, Akhilleus'a bu korkunç durumu bildirir, Akhilleus gitmeyecekse, kendi savaşa gidip dövüşmeye kararlıdır. Yiğitten silahlarını ister. Akhilleus arkadaşına silahlarını verir. Patroklos," AkhiUeus'un silahlarıyla karşılarına dikilince, Troya'lılar önce bozguna uğrar, sonra Lykia'lı önder Sarpedon Patroklos'la dövüşür ve ölür. Baştanrı Zeus'un kadere boyun eğerek oğlu Sarpedon'u feda etmesi. Sarpedon'un ölüsü çevresinde çarpışma. Patroklos Hektor'u batı kapılarına kadar kovalar. Apollon'un kışkırttığı Hektor, Patroklos'u vurur. Patroklos'un ölümü.

BÖLÜMXVII. (P) *Menelaos'un Kahramanlığı.*

Akha yiğitleri Patroklos'un ölüsünü Hektor'un elinden kurtarmak için dövüşürler, ama Hektor ölüyü silahlarından soymayı başarır. Akhilleus'un ölümsüz atlarının ağlaması. Zeus Troya'lılara zaferi müjdeler. Akha'ların bozgunu. Patroklos'un ölüsü alınır ve kara haber Akhilleus'a götürülür.

BÖLÜM XVIII. (X) *Akhilleus'a Yeni Silahlar Yapılması.*

AkhiUeus'un korkunç yası. Deniz tanrıçası Thetis'i çağırıp yeni silahlar istemesi. Thetis'in demirci tanrı Hephaistos'a başvurması. Silahlar destanı.

BÖLÜM XIX. (T) *Akhilleus'la Agamemnon Arasındaki Barışma.*

Thetis silahlan oğluna götürür. Akha'ların toplantısında Akhilleus'la Agamemnon barışırlar. Ordular silah kuşanır. Savaş hazırlıkları. Akhilleus için kara belirtiler: Hektor'u öldürdükten sonra kendi ölümü de yakındır.

BÖLÜM XX. (Y) *Tanrıların Savaşa Karışması.*

Olympos'ta tanrılar toplantısı: Zeus izin verir, her tanrı istediği gibi yardım edebilecektir savaşa. Tanrılar iki cepheye ayrılır: Hera, Athena, Poseidon, Hermes, Hephaistos Akha'lardan yana, Ares, Apollon, Art emiş, Leto ve Aphrodite Troya'Mardan yanadır. Akhilleus'un Aineias'la karşılaşması, Aineias'ın savaş meydanından kaçırılması.

BÖLÜM XXI. (Φ) *Irmak Kıyılarında Savaş.*

Akhilleus kudurmuş gibidir, önüne gelen Troyakyı insafsızca tepeleyip Troya ovasında akan Skamandros ve Simoeis ırmaklarına atar. Kanlarla kızıla boyanan ırmaklar kabardıkça kabarır. İrmak tanrı Skamandros, öfkelenir, yatağından çıkıp Akhilleus'u kovalamaya başlar. Derken ateş tanrı Hephaistos ırmakların karşısına dikilip alevleriyle onları durdurur. Sahne Olympos'a yükselir: Tanrılar arasında kavga, dövüş. Akhilleus Troya'lıları püskürte püskürte Troya'nın surları önüne gelir. Troyalılar surların içine sığınırlar.

BÖLÜMXXII. *(X) Hektor'un Ölümü.*

Bir Hektor surların dışında kalır. Priamos'la Hekabe yalvarırlar içeriye girip korunsun diye, yiğit anasına, babasına aldırmaz. Hektor'un iç tartışması. Korkuya kapılması. Tanrılar seyircidir. Sonunda Zeus kader tartısını

kaldırır: Hektor'un ölüm kefesi ağır basar. Apollon bile onu korumaktan vazgeçer. Tanrıça Athena Troya'lı yiğit Deiphobos'un kılığına girip Hektor'u aldatır. Hektor Akhilleus'un karşısına dikilir. Çarpışırlar. Hektor ölür. Akhilleus ölüsünü yedi kez Troya surlarının çevresinde sürükler. Troya surlarından seyredilen korkunç sahne. Andromakhe'nin bayılması.

BÖLÜM XXIII. () *Patroklos'un Ölüsüne Düzenlenen Yarışmalar.*

Akhilleus'un ordugâhında Patroklos'a yapılan ölü törenleri. Akhilleus'un yası. Patroklos'un yakılması. Yarışmalar.

BÖLÜM XXIV. *(.)Priamos'un Hektor'un Ölüsünü Geri Alması -Hektor'a Ağıtlar.*

Gece. Kral Priamos tanrı Hermes'in kılavuzluğunda Hektor'un ölüsünü geri almak için Akhilleus'un barakasına gelir. Priamos'la Akhilleus arasındaki konuşma. Akhilleus yumuşar: Hektor'un ölüsünü babasına geri verir. Priamos ölüyle Troya'ya döner. Hektor'a ağıtlar yakılır. Dokuz gün Hektor'un ateş yığını için odun taşınır. Onuncu gün yapılan cenaze töreniyle İlyada kapanır.

İnakhos. Argos bölgesindeki ırmağın tanrısı. Okeanos'la Tethys'in oğlu sayılır. Bir efsaneye göre İnakhos, Argos'a insanların yerleşmesinden önce yaşamış, ya da tufandan artakalan insanları toplayıp ırmağın kıyılarına yerleştirmiş. Hera ile Poseidon Argos'ta hangi tanrının egemen olacağı tartışmasında İnakhos'u hakem almışlar, fnakhos da Hera'yı seçince, Poseidon öfkelenip ırmağın yatağını kurutmuş, ancak yağmurlar mevsiminde suyu olacağına karar vermiş.

İnakhos en geçerli efsanelere göre İo'nun babasıdır. İo'nun Zeus tarafından sevilmesi ve kaçırılması ona dert olmuş, kızını reddetmek ya da tanrının peşine takılmak gibi aşırı davranışlarda bulunduğu için, onu yıldırım çarpmış, böylece Zeus İnakhos ırmağını suyundan yoksun etmiştir *(to).*

İno. Kadmos'la Harmonia'nın kızı, Semele ile Agaue'nin kız kardeşi (Tab. 18). Bir deniz tanrıçasına dönüştüğü zaman adı Leukothea, yani Ak Tanrıça olur ve denizin köpüklü il,il galarını simgeler. İno'nun iki kişiliği vardır: Athamas'ın ikinci karısı ve Phriksos'la Helle'nin üvey anası olarak çikin bir rol oynadığı halde *(Athamas, Argonaut'lar),* Ak Tanrıça olarak fırtınaya tutulmuş gemicileri korumakta ve özellikle Odysseus'u kurtarmakta çok sevimli bir tanrıça olarak görülür. Poseidon korkunç bir fırtına ile Odysseus'un salını paramparça edip kendisini azgın dalgalar içinde boğmak üzereyken, Leukothea çıkar yiğidin karşısına (Od. V, 333 vd.):

Gördü onu güzel topuklu Ino, Kadrnos'un kızı,
eskiden insan sesli ve Ölümlüydü bu Ak Tanrıça,
deniz tanrıları arasında sayılır oldu sonraları.
Gördü neler çektiğini, acıdı Odysseus'a,
bir martı oldu, pır etti, çıkıverdi sudan,
geldi, oturdu salın üstüne, seslendi, dedi ki:
"Şu Poseidon, yeri sarsan, ne ister senden zavallıcık,
ne diye bunca belayı salar senin başına?
Taş çatlasa yok edemez o seni.
Sen gel, yap ben ne dersem,
hiç benzemezsin akılsız bir adama:
Hadi çıkar rubalarını sırtından,
yeller götürsün salını bırak,
ulaşmaya bak Phaiak'ların toprağına
olanca gücünle yüze yüze,
orada kurtulmaktır kaderin senin.
Al şu tanrısal yaşmağı vereyim sana,
göğsünün altına dola onu,
ne acı var artık, korkma, ne ölüm.
Ama değdiği zaman karaya ellerin,
onu çöz, at şarap rengi denize, uzağa,
atar atmaz da dön gerisin geri".

Odysseus tanrıçanın dediğini yapar ve kurtulur.

İno'nun deniz tanrıçasına dönüşmesi üstüne de şu efsane anlatılır-. Semele tanrı Dionysos'u doğurup öldükten sonra İno, kocası Athamas'ı çocuğu almaya ve kendi çocukları Melikertes ve Learkhos'la büyütmeye kandırır. Ne var ki kıskançlıktan gözü kararan tanrıça Hera Zeus'un oğlunu barındırdıkları için İno ile Athamas'a fena kızar ve ikisini de çıldırtır. İno oğlu Melikertes'i bir kaynar su kazanma atıp boğar, Athamas da Learkhos'u bir geyik sanarak kargısıyla vurur. Yaptığını anladığı zaman İno Melikertes'in ölüsüyle birlikli' denize atlar, ama deniz tanrıları ona acır

ve kendisini bir denizkızına, oğlunu da Palaimon adıyla küçük bir tanrıya dönüştürürler. Sisyphos'un düzenlediği İsthmos yarışmaları bu tanrı şerefine yapılırmış *(Palaimos, Melikertes)*.

Roma'da Leukothea, tapınağı limana yakın bulunan Mater Matuta ile, Palaimon da Portunus, limanlar tanrısıyla bir tutulmuştur.

İo. Io efsanesiyle Yunanistan yarımadası Akdeniz uygarlığının birçok dinsel görüşlerini ve onlardan dogma efsaneleri kendine mal etme, asıl kaynaklan Anadolu, Fenike ya da Mısır'da bulunan bu olguları kendi topraklarında merkezleme çabasının tipik bir örneğini vermektedir. Bu gerçeği ilkçağın ilk tarihçisi Herodot da sezinlemiş olacak ki, Akdeniz'in doğusuyla batısı arasındaki çatışmayı ele aldığı büyük eserine İo efsanesiyle, bu konu bir masal değil de, tarihsel bir olaymış gibi başlamaktadır. İnek biçimine girip, karnında Hellen'lerin baştanrısı Zeus'un tohumunu taşıyarak kıtadan kıtaya atlayan, geçtiği yerlere adını veren İo (İstanbul Boğazının adı Bosporos, İnek Geçididir) ve onun serüvenleri, onun dölüyle ilgili olarak sürdürülüp anlatılan efsanelerin hepsi böyle bir amaç güdülerek kurulmuşa benzer.

Herodot Perslerle Yunanlılar, yani Asya ile Avrupa arasındaki savaşa hep kız kaçırma olaylarının sebep olduğunu, bunun İo'nun kaçırılmasıyla başladığını yazar (I, 1-5): Argos kralı İnakhos'un kızı İo deniz kıyısında oynarken Fenike'li gemiciler tarafından kaçırılıp Mısır'a götürülmüş. Buna misilleme olarak da Yunanlılar Fenike'de Tyr kralı Agenor'un (ki *Agenor* İo'nun torunudur) kızı Europe'yi kaçırırlar, bununla da kalmazlar, Argonaut'lar seferini düzenleyip Kolkhis'li Medeia'yı kaçırırlar, bunun karşılığı da Paris'in Helena'yı kaçırması ve onun sonucunda Asya ile Avrupa'yı ilk büyük çatışmada karşı karşıya getiren Troya savaşıdır. Herodot bu yorumu Pers bilginlerinden aldığını söyler, ne tuhaftır ki sözünü ettiği kişi ve olayların efsanelik olduğunu, gerçek olsalar da Mısır, Fenike, Karadeniz ve Ege kıyıları arasında böyle önemsiz olaylarla nasıl bir ilişki kurulabileceğini açıklamaz, bu tutarsızlık üstünde hiç durmaz. Yalnız daha ileride Mısır'dan söz ederken, bir boğa biçiminde tapınılan Apis tanrının adı Yunanca Epaphos'tur der (II, 153), böylece İo'nun da, oğlu Epaphos'un da Mısır'lı tanrıların Yunan karşılıkları olduğunu kabul eder.

Yunan kaynaklarında İo efsanesi şöyle anlatılır: İo, Argos kralı İnakhos'un kızıdır (Tab. 10), babası İnakhos sonradan adını alan ırmağın tanrısı ve Okeanos'un oğlu sayılır; kendisi de Argos şehrinin Hera tapınağında rahibedir. Günün birinde Zeus İo'yu görür, kızın güzelliğine vurulup ona yanaşır. Hera bunu öğrenince büyük bir kıskançlığa kapılır, baştanrı da sevgilisini karısının öfkesinden korumak için onu beyaz bir inek haline dönüştürür ve bu hayvanla hiçbir ilişkide bulunmadığına Hera'ya yemin eder. Tanıca ineğin kendisine verilmesini şart koşar, İo'yu alıp başına bin gözlü dev Argos'u bekçi olarak diker. Zeus bu kez de Hermes'i gönderir, Argos'u büyüleyerek öldürmesini sağlar. Ama Hera bir atsinegi musallat eder ineğe, İo deli gibi kıtadan kıtaya koşar, atsineginden kurtulamaz bir türlü. Bir denize, bir de boğaza adını verdikten sonra, Kafkas dağlarında bir kayaya mıhlanmış olan Prometheus'un önünden geçer. Aiskhylos "Zincire Vurulmuş Prometheus" targedyasında bu buluşmayı sahneye koyar: Orada İo başına gelenleri şöyle anlatır (Prom. 640 vd.):

İstiyorsunuz madem, hayır diyemem:
Açıkça anlatayım her şeyi size,
Ama doğrusu anlatmaya utanıyorum da
tanrısal bir kasırganın nasıl
allak bullak edip ben zavallıyı,
varlığıma yeni bir biçim verdiğimi
Geceler gecesi yapayalnızken odamda
şöyle sözler duyuyordum düşlerimde:
"Ey mutlu genç kız, niçin yalnızsın
erkeklerin en yücesi *özlerken seni?*
Zeus yanıp tutuşuyor senin için,
Aphrodite'nin gerdeğine girmek istiyor
seninle.
Zeus'un *isteğine karşı koma sakın,*
kalk, gitLerna'nın yeşil çayırlarına,
babanın koyun, sığır otlaklarına,
git ki Zeus görsün orada seni,
doysun seni görmeye Zeus'un gözü".
Ah! Hep böylesi düşler gördüm geceleri,
ve bir gün canımı dişime alıp
söyledim babama ne düşler gördüğümü.

O zaman babam Pytho'ya, Dodona'ya
adam üstüne adam yolladı öğrenmek için
tanrılar ne istiyor, ne istemiyor diye.
Ama gönderdiği adamlar dönünce
karışık, karmakarışık sözler ediyorlardı.
Sonunda günün birinde
anlaşılır bir söz geldi tnakhos'a,
bu söz açıkça diyordu ki babama:
At kızını evinden, yurdundan dışarı,
gitsin, tanrılara bir kurbanlık gibi,
dolaşıp dursun dünyanın dört bir yanma,
yoksa Zeus yıldırımlarıyla
çarpıp yok edecek senin soyunu.
Apollon'dan gelen bu sözleri düyunca babam,
kovdu beni, attı evinden dışarı
Kendi için de, benim için de kötü bir şeydi bu,
ama ne yapsın, Zeus'tu onu zorlayan.
Biranda değişiverdi içim, dışım,
birden şu boynuzlar çıktı başımdan.
Kerkhne'nin, Lerna'nın tatlı sularına doğru.
Argos adında birini taktılar peşime.
Bu, Toprağın oğlu asık suratlı çoban
adım adım izliyordu beni,
sayısız gözlerini dikerek üstüme.
Beklenmedik biranda can verdi bu çoban,
bense hep o belalı iğnenin zoruyla
Bu topraktan o toprağa koştum durdum.

İo'nun kişiliğine ve efsanesine daha bir kutsallık veren bu öyküden sonra Prometheus İo'ya kaderin kendisine neler hazırladığını bildirir: Mısır'a varacak, orada gene insan biçimine girecek ve Zeus'un oğlu Epaphos'u doğuracaktır *(Epaphos)*. Akdenizin güney ve doğu kıyılarına yayılan iki dallı bir kral soyunun atası olacaktır, dölleri soylarının kaynağı olan Yunanistan'a döneceklerdir *(Aigyptos, Danaos)*. Bir efsaneye göre, İo'nun başına bir dert daha gelir: Kuret'ler Epaphos'u kaçırırlar, ama Hera'nın bu düzeni de boşa çıkarıldıktan sonra İo Mısır'a döner ve orada bir tanrıça gibi tapım görür, to'nun Mısır tanrıçası îsis'e benzetilmiş efsanelik bir kişi olduğu besbellidir *(îsis)*.

İobates. Lykia kralı, Akrisios ve Bellerophontes efsanelerinde rol oynar: Proitos ikiz kardeşi tarafından Argos'tan sürülünce, Lykia'da İobates'in yanına sığınır ve bir süre sonra kralın kızı Anteia (ya da Stheneboia) ile evlenir. Sonra da İobates'in yardımıyla döner Tiryns'te kral olur. Karısı Anteia Bellerophontes'e iftira edince, Proitos yiğidi Homeros'un dediği gibi "ölüm işaretleriyle" (İl. VI, 169) İobates'e gönderir, o da yiğidin canına kıymak için ona Khimaira'yı öldürmesini buyurur *(Bellerophontes)*. Yiğit İobates'in ona yüklediği bütün işleri başardıktan sonra, kralın kızıyla evlenir ve İobates ölünce Lykia kralı olur.

İokaste. Tragedya yazarlarınca Oidipus'un hem anası, hem karısı olan kadının adı. Destanda adı Epikaste olarak geçer. İokaste, Thebai'li Menoikos'un kızı ve Kreon'un kız kardeşidir. Thebai kralı Laios'la evlenir ve Oidipus'u doğurur. Laios'un öldürülmesinden sonra oğlu olduğunu bilmediği Oidipus Thebai tahtına çıkınca, İokaste onunla evlenir ve ikisi erkek, ikisi kız dört çocukları olur (Tab. 19). İokaste işlediği dogadışı suçu öğrenince kendini asar *(Laios, Oidipus)*.

İolaos. Herakles'in üvey kardeşi olan İphikles'in oğlu. İolaos amcası Herakles'in yanıbaşında yiğidin bütün işlerine katılmış ve ona yardım etmiştir. Herakles öldükten sonra oğullarının çabasını desteklemiş, efsaneye göre de Yunanistan'dan ayrılıp Sardinya adasına yerleşmiş, orada birçok şehirler kurmuştur. Herakles kültünü Sardinya'ya sokmuş, kendisi de Eurystheus'u cezalandırdığı için, Zeus'un sevgisini kazanmış, Zeus onu öldükten sonra tanrılar arasına alıp, Hebe eliyle gençleştirmiştir.

İole. Oikhalia kralı Eurytos'un kızı, Herakles'in ölümüne sebep olan kadın *(Eurytos, Herakles)*. Eurytos kızını ok atmada birinci gelecek olana vereceğini söylemiş, yarışmayı Herakles kazanınca, lole'yi yiğide vermek istememiştir: Herakles'in çılgınlığa kapılıp İole'den doğacak çocukları öldürmesinden korkuyordu. Yiğit de İole'yi elde etmek için Oikhalia şehrini almak ve kızı kaçırmak zorunda kalır. İole ile evlenmek hazırlıklarına girişir, o sırada Deianeira'dan yeni bir gömlek ister. Büyülü gömlek bedenini yakar ve yiğit kendi yaptırdığı odun yığınına çıkıp ölünce lole'yi oğlu Hyllos'a verir *(Deianeira, Hyllos)*.

ton. İon, Ege kıyılarına yerleşmiş, iaones adıyla anılan boylara Yunanistan'dan gelme

bir kurucu ata bulmak amacıyla, efsanesi Atina'da uydurulduğu besbelli olan bir kişidir. Soy ağacından görüldüğü gibi (Tab. 20), Hellen'lerin büyük atası olarak gösterilen Hellen'in üç oğlu vardır: Ksuthos, Doros ve Aiolos. Doros'la Aiolos, Dor ve Aiol soylarının doğrudan doğruya isim babaları, Ksuthos ise oğlu İon aracılığıyla İon'lar, ya da İonyalılar denilen soya ata olmuştur. Bu süreç üstüne efsane yazarlarından hemen de hiçbir bilgi edinilmez, tarihçilerse çeşitli amaçlarla çeşitli biçimlerde anlatırlar İon efsanesini. Herodotos şöyle der (Tar. VII, 94): "İonyalılar Peloponez'de bugünkü Akhaia'da oturdukları sürece, yani Danaos'la Ksuthos Peloponez'e gelmeden önce, Hellen'lerin söylediğine göre Pelasgoi Aigialees adını taşırlardı, Ksuthos oğlu İon'dan sonra da onlara İones dendi". Efsane şöyledir: Ksuthos'u iki kardeşi Doros'la Aiolos Tesalya'dan kovarlar, o da Attika'da Atina iline yerleşir, orada Atina kralı Erekhtheus'un kızı Kreusa ile evlenir *(Erekhteus),* kral ölünce Attika'dan sürülür ve Peleponez'in kuzey kıyısına, sonradan Akhaia denilecek bölgeye yerleşir; o zamanlan bu bölgede Aigialeos'un Pelasg soyları otururlardı. Ksuthos ölür, iki oğlundan biri Akhâios Tesalya'ya döner, öteki İon Aigialeas ülkesine saldırmaya hazırlanır ki, kral Selinos kızı Helike'yi ona verip kendisine halef seçer. Selinos ölünce, İon Helike adlı bir kent kurar ve halkına İones adını verir. O sırada Atina'lılar Eleusis'e karşı savaşta kendilerine yardım etmesi için İon'u çağrırlar ve İon Attika'da ölür. Soyu bir süre Aigialeos bölgesinde kaldıktan sonra, Tesalya'dan gelen Akhaios'un saldırısına uğrar. Akhaios bölgeyi alır, Akhaia adını verir. Pausanias'ın anlattığı bu efsane belli ki Akhaia bölgesinin, İones ve Akhaioi adlarını taşıyan boyların kaynağını açıklamak amacıyla kurulmuştur. Strabon'un anlatımı ise başkadır: Ksuthos Erekhteus'un kızıyla evlendikten sonra Attika'da dört kentler antlaşmasını kurar (Tetrapolis), oğullarından Akhaios Peloponez'de Akhaia bölgesini kurar, öbür oğlu İon da Attika'ya kral seçilir, bölgeyi siyasal ve sosyal alanda düzene koyar ve soyunun denizaşırı göçlere katılmasını sağlar.

Tragedya şairlerinden Euripides'in "İon" adlı oyununda İon Ksuthos'un değil, Apollon'un oğlu olarak gösterilir. Tanrı Kreusa'yı Atina akropolünün bir mağarasında gebe bırakır, kadın İon'u doğurduktan sonra bebeği bir sepet içine koyup kayalık bir yere bırakır, Apollon onu tanrı Hermes'e verip Delphoi'ye gönderir. Orada tapınak rahibesi çocuğu büyütür. Ksuthos'la Kreusa evlendikten sonra bir türlü çocukları olmaz, Apollon tapmağına başvurup bunun nedenini sorarlar, o sırada Kreusa İon'u görür, önce tanımak istemez, sonra kabul eder, tanrı buyruğuna uyarak genci alırlar, kendi oğulları olarak büyütürler, Atina krallığına getirirler. Bu oyun Euripides'in mutlu bir sonuca bağlanan tragedyalarından biridir ve böyle olduğu için de pek tragedya sayılmaz. Bunun da amacı İonya'lıların kaynağını Atina'ya, üstelik burada tanrı Apollon'a bağlamaktır.

İphianassa. Homeros destanlarında Agamemnon'un kızı İphigeneia'ya verilen ad *(1-phigeneia).*

İphigeneia. Agamemnon'la Klytaimestra'nın kızı, Elektra, Orestes ve Khrysothemis'in kardeşi (Tab. 15). Homeros destanlarında fphigeneia'dan pek söz edilmez, adı İphianassa olarak birkaç kez geçer, efsanesi Troya savaşıyla doğrudan doğruya ilgili olduğu halde, Homeros ne Aulis'teki, ne Tauris'teki serüvenine dokunur. Bunun tam tersine tragedya yazarları ve özellikle Euripides, ("İphigeneia Aulis'te" ve "İphigeneia Tauris'te" adlı iki tragedyası vardır) İphigeneia tipine büyük bir ün kazandırmış ve Troya savaşıyla doğrudan doğruya ilişkili tek kişi olarak İphigeneia batı yazınını da etkilemiş, Racine ve Goethe'ye konu olmuştur. Bizim burada anlatacağımız efsanesi doğrudan Euripides'in iki tragedyasının özeti olacaktır.

Akha ordusunun Troya'ya varmak için on yıllık bir zaman yitirdiği anlatılır. Bunun bir süresi savaşa katılacak çeşitli filoların Aulis'te toplanmasıyla geçmiştir. Aulis Euboia yarımadasının karşısında bir limandır. Akha'lar orada toplandıktan sonra gemilerin yola çıkması için uygun bir rüzgâr esmesini beklemişlerdir. Ne var ki ortalık sütliman, en ufak bir hava estiği yok. Bunun nedeni ordunun bilicisi Kalkhas'a sorulunca, verdiği cevap Aga-

memnon'u çileden çıkarır: Artemis tanrıça krallar kralı Agamemnon'a karşı kin ve öfke beslemektedir, avlanırken kendisine adanmış kutsal bir geyiği öldürdü diye, bu yüzden de yellerin esmesini önlemektedir. Tanrıça ancak Agamemnon kızı İphigeneia'yı kendisine kurban verirse, öfkesinden vazgeçecek ve filonun yola çıkmasını sağlayacaktır. Bu haber Agamemnon'un tepesine balyoz gibi iner. Önce böyle bir işe hiç yanaşmaz, ama önderlerin ve özellikle Menelaos'la Odysseus'un ısrarları üzerine umumun çıkarını kendi çıkarından üstün tutmaya yana yakıla karar verir. Kralın ailesi Mykene'de kalmıştır, Agamemnon karısı Klytaimestra'ya haber gönderir, İphigeneia'yı alıp gelmesini buyurur, güya kızı Akhilleus'a nişanlayacaktır. Klytaimestra sevine sevine gelir, kızını bekleyen kaderi ve Aulis'e aldatılarak getirildiğini anlayınca, köpürür, Agamemnon'a karşı dinmez bir hınç yerleşir yüreğinde. Kraliçe bunu hiç unutmayacak ve kocasını Aigisthos'la aldatmasına da, Troya dönüşü Agamemnon'u öldürmesine de bu kin sebep olacaktır. İphigeneia kurban edilmek üzere sunağa çıkar, bıçak tam boğazına saplanacağı anda, söylentiye göre, Artemis kıza acır ve onu havalara kaldırıp, kurban bıçağının altına bir geyik koyar. Bunun üzerine rüzgârlar hemen esmeye başlar, filo Troya'ya gitmek üzere yola çıkar. İphigeneia'nm Aulis'teki serüveni de burada biter.

Tauris, yani bugünkü Kırım yarımadasında İphigeneia Tauris'li Artemis tapınağında rahibedir. Yıllardan beri yerine getirdiği ödev, tapınakta bir çeşit kurban kesmektir: Gemileri batıp Kırım'a çıkan yabancıları hep İphigeneia kurban eder Artemis'e. Günün birinde tapmağa iki yabancı gelir, bunlar İphigeneia'nın kardeşi Orestes'le arkadaşı Pylades'tir, amaçları Tauris'teki Artemis heykelini alıp Yunanistan'a getirmektir, bu görevi onlara Delphoi'deki Apollon kâhini vermiştir. İphigeneia yabancıları tanır ve onları kurban etmek şöyle dursun,.onlarla birlik olur, heykeli Bİarak Yunanistan'a kaçarlar. Orestes kız karılı-sini arkadaşı Pylades'e verir. İphigeneia, kız kardeşi Elektra'nın tam karşıtı sessiz, yumıis.ık, saf ve sevimli bir genç kız tipidir *(Agamennon, Klytaimestra)*.

İphikles. iphikles Amphitryon'la Alkme ne'nin oğlu, Herakles'in ikiz kardeşidir. Ama Herakles tanrı Zeus'un tohumundan, İphikles de Amphitryon'un tohumundan meydana gelmiştir (Tab. 13). İki kardeş arasındaki fark hemen beşikte yattıkları ilk günlerinden belli olur: Hera'nın gönderdiği yılanı görünce, İphikles çığlığı basar, hayatta kalmayı Herakles'e borçludur. İphikles, yiğidin bazı işlerine katılır. Onunla Orkhomenos'a karşı savaşır ve kral Kreon ödül olarak her iki kardeşe kızlarından birini verir. Ama Herakles ansızın çılgınlığa kapılınca İphikles'in iki oğlunu ve kendi çocuklarını da öldürür (Herakles).

İphiklos. Teselya kralı Phylakos'un oğlu. Başına tuhaf bir serüven geldiği anlatılır: Genç yaşta iktidarsızlığa uğramış, babası, akrabaları olan bilici Melampus'a nedenini sormuş, Melampus da İphiklos'u iyi etmek için bir meşe ağacının kabuğu altında saklanan bir bıçağı bulmak gerektiğini bildirmiş. Öyle olmuş, bıçağın pasından yapılan iksirle İphiklos iyileşmiş ve Podarkes adında bir oğlu olmuş.

tphiklos'un, Odysseia'da (Od. XI, 290, 296) zengin bir sürünün sahibi ve Neleus'la Pero efsaneleriyle ilgili olarak adı geçer *(Neleus, Pero)*.

İphimedeia. *Bkz. Aloeusoğulları.*

İphis. (1) Erkek adı olarak: Thebai'ye karşı Yediler seferine katılan bir yiğit ve Kıbrıs'lı Anakserete efsanesinde adı geçen bir kişi *(Anakserete)*.

(2) Kız adı olarak: Girit'li bir masal kahramanıdır: İphis'in babası ille de bir erkek çocuk istiyormuş, karısına kız doğurursa kendisine göstermemesini, hemen dağa bırakmasını buyurmuş. Kadın da kız doğurduğu halde, çocuğunu erkek olarak tanıtmış kocasına, hem erkek, hem de kız adı olan İphis adını koymuş. İphis böylece büyüyüp güzel bir delikanlı olmuş, günün birinde bir kız ona tutulmuş, iki genci nişanlamışlar. İphis'in anası ne yapacağını şaşırmış ve tanrıça İsis'e yalvarıp yardım dilemiş. Tanrıça da İphis'e acımış, unu bir erkek yapmış, böylece evlenmesini sağlamış *(Galateia)*.

İphitos. (1) Phokis bölgesinden gelen askerlerin başında Troya savaşma katılan yiğit. İphitos Argonaut'lar seferine de çıkmış.

(2) Oikhalia kralı Eurytos'un oğlu, İole'nin kardeşi. Herakles efsanesinde rol oynar. Babası Eurytos gibi İphitos da usta bir okçudur. Odysseia destanına göre, Odysseus'la iphitos konukluk ve dostluk bağlarıyla birbirine bağlıdır, Penelope'nin taliplerini öldürmeye yarayacak kocaman yayı Odysseus'a iphitos vermiştir (Od. XXI, 13 vd.).

İris. Thaumas'la Elektra'nın kızı, Harpya'ların kız kardeşi. İris baba tarafından Pontos'a, ana tarafından da Okeanos'a bağlıdır (Tab. 6). Gökkuşağını simgeler, gökkuşağı da denizden çıkarak gökle yeryüzü arasındaki ilişkiyi kurar göründüğü için, Olympos tanrıları İris'i de Hermes gibi ulak ve özellikle insanlara haber salmak için kullanırlar. Kanatlıdır, güneşte gökkuşağının renklerini yansıtan ince bir tülle örtülüdür. İris, tanrı Zeus ve özellikle Hera'nın hizmetindedir. "Ayağı tez", "yel gibi uçan" diye vasıflandırılan İris Homeros destanlarında önemli bir rol oynar. Kendisine verilen buyruğu harfi harfine tekrar etmek İris'in özelliklerlndendir.

İros. İros Odysseia'da sözü geçen İthakeli bir dilencidir. Odysseus dilenci kılığında İthake'ye gelip taliplerin şölenine karışınca, eğlence ve maskaralığa düşkün talipleri iki dilenciyi birbirleriyle dövüştürmeye girişirler. Odysseus soyunup iri bacakları, geniş omuzları ve güçlü kollan ortaya çıkınca, İros'u bir titremedir alır, kaçmaya çalışır, ama talipler yakasını bırakmaz, Odysseus da bir yumruguyla kemiklerini kırıp onu dışarıya sürükler atar. Talipler arasında da bir kahkahadır kopar (Od. XVIII, 1-107).

İsis. Aslında bir Mısır tanrıçası olan İsis, İsa'dan sonraki yüzyıllarda Yunan-Roma dünyasına girmiş ve kişiliğinde birçok dişi tanrıları toplayarak bir süre tek tanrıça olarak tapım görmüştür.

Mısır efsanesine göre İsis kral tanrı Osiris'in kız kardeşi ve karısı, güneş tann Horus'un anasıdır. Karanlıklar tanrısı Set (Yun. Typhon) Osiris'i öldürünce İsis kocasını aramaya çıkar, bulur ve oğluna öcünü aldırtır *(Oslris)*. Bu efsane ile Yunan mythos'unda mevsimleri simgeleyen Adonis-Attis, ya da Demeter-Kore efsaneleri arasında benzerlik olduğu gibi, başında ay taşıyan bir inek biçiminde imgelenen İsis'le İo arasında da bir ilişki kurulmuş, böylece zamanla İsis Yunan-Roma pantheon'unda çok önemli bir yer almıştır. Yunanistan'ın İskender'den sonra, Roma'nın da Augustus zamanında Mısır'a açılması, puta taparlıgm son demlerinde tek tanrıya ve özellikle tek bir ana ve bereket tanrıçasına mistik bir eğilimin baş göstermesiyle İsis, tıpkı Ana Tanrıça tipini simgeleyen Artemis-Hekate ya da Kybele gibi, toprak, toprak ürünleri, deniz ve yeraltı ülkesine egemen olup yaşamla ölümü elinde tutan, ayrıca büyü yoluyla doğa güçlerini yöneten bir tanrıça oluvermiştir. İsis'e özellikle Anadolu'da tapınıldı^ Efes ve Bergama'da adını taşıyan tapınakların kalıntılarından da anlaşılmaktadır.

İsmene. Oidipus'la îokaste'nin kızı, Antigone, Eteokles ve Polyneikes'in kardeşi. İsmene, Antigone'nin tam karşıtı, ölçülü, haddini bilir, çekingen bir genç kızdır. Sophokles'in "Antigone" adlı tragedyasında Antigone ile İsmene arasındaki diyalogda, İsmene şöyle konuşur:

"Ah kardeşim, düşün bir kere, zalim talih babamızı nasıl zillet içinde elimizden aldı, nasıl kendi ayıplarını kendi ortaya dökerek kendi elleriyle kendi gözlerini çıkardı; anası ve karısı - ikisi de aynı şahıstı - kendini asarak günahkâr hayatına nasıl bir son verdi ve kardeşlerimizin ikisi de, aynı günde, birbirlerinin eliyle nasıl yürekler acısı bir ölüme kavuştular. Şimdi biz ikimiz kaldık. Bak, eğer kanuna aykırı hareket edip hükümdarın hükmüne ve kudretine karşı gelirsek ne korkunç bir ölümle öleceğiz. Hayır, bize yakışan, kadın olduğumuz ve erkeklere karşı mücadele için yaratılmadığımızı düşünmektir. Hem sonra böyle bir hükümdarın tebaası olduğumuz için bunlara, hatta daha beterlerine tahammül etmemiz lâzımdır. Bunun için, toprak altında yatanlara yalvaracağım ve zor karşısında böyle yaptığım için beni affetmelerini dileyerek, başımızdakitere boyun eğeceğim. Çünkü yapamayacağın işlere kalkışmak akıl kârı değildir... Devlete karşı koymak elimden gelmez." (Antigone).

Italos. İtalya'ya adını veren kurucu kahraman. Italos'un asıl kaynağı üstüne mythos yazarları arasında ayrılık vardır, Sicilya'dan, Yunanistan'ın batısındaki adalardan, daha başta yarlerden geldiği ileri sürülür. Çok iyi, hak ve barışsever bir kralmış, halkını öyle uyuygar bir hale getirmiş ki, önce yalnız kuzeye verilen ltalia adı - güneye Ausonia denirdi - bütün yarımadaya yayılmış.

Ithakos. İthaka adasına adını veren kurucu kahraman. Zeus soyundandır, iki kardeşiyle birlikte Korfu adasından İthaka'ya göçer ve .adada İthaka şehrini kurar. Kentin başlıca çeşmesinin kuruluşu da ona atfedilir.

Itylos. Thebai'de anlatılan bülbül efsanesinde llylos, Aedon'la Thebai'li Zethos'un oğludur. Aedon, eltisi Niobe'nin oğlunu öldürmek isterken kendi çocuğu İtylos'u öldürür ve ömrü boyunca dövündükten sonra bülbül haline getirilip gene İtylos diye ağlar *(Aedon)*.

İtys. Aynı efsanenin Attika'da ve özellikle tragedya yazarlarınca anlatılışında adı geçen çocuk, Itys, Prokne'nin oğludur, babası da Thebai efsanesinde olduğu gibi Zethos değil, Trakya kralı Tereus'tur. Atina kralı Pandion'un kızı Prokne ile evlenir *(Aedon)*.

Iulus. Aeneas'ın oğlu Ascanius'un (Yun. Askanıos) italya'ya geldikten sonra aldığı ad. İulus Caesar'ın ve onun evlatlığına girdiği için imparator Augustus'un da üye bulundukları ünlü İulii soyunun atası sayılır. İulus Roma'nın metropolü olan Alba Longa şehrini kurmuştur.

İulus adının kaynağı şöyle açıklanır: Aeneas ortadan kaybolup Latium bölgesinde savaş patlayınca, Ascanius Troya'dan gelme askerlerle Latium'dan devşirme ordunun başına geçmiş ve Rutul'larla Etrüsk'lere başarıyla karşı koymuştur. Ödül olarak kendisine İobum (ya da lolum) adı verilmiş ki, bu da Iuppiter'in bir küçülmesi olsa gerek, yani "Küçükk İuppiter" olmuş. Oradan da İulus çıkmış olsa gerek.

luno. Hera ile bir tutulan Romalı tanrıça. Aslında luno ayın değişimlerini simgeleyen lbir tanrıçadır ve luppiter, luno, Mnerva üçlüsü içinde Quirinalis sonra Capitolium tepelerinde tapınağı olmuştur, İono'nun daha başka tapınakları da vardır: En önemlisi, Roma kalesinde İuno Moneta'ya ayrılmış olamy di (Moneta uyaran, hatırlatan demektir). I. O. 390 yılında Roma bir gece Galya'lıların saldı nsına uğrayınca, bu tapınağın kutsal kazları ötüşleriyle halkı uyandırmışlar ve şehrin kurtulmasını sağlamışlardır.

İuno'ya daha başka sıfatlarla da tapındırdı: İuno Lucina doğuma bakmakta ve doğumu kolaylaştırmaktadır. İuno Lucina'ya sunu yapılırken herkesin kemer ya da kuşağını çözmesi gerekirdi, çünkü giyside herhangi bir düğüm gebe kadının kurtuluşunu önleyebilir inancı vardır.

Roma'da İuno genellikle kadınların koruyucusudur, kadınlar arasında da meşru yoldan evlenmiş olanların tanrıçasıdır. Mart ayının ilk günü kutlanan Matronalia bayramında "matrones" yani evli barklı, çocuklu kadınlar hem İuno'nun oğlu tanrı Mars'ı, hem de Sabin kadınlarının kaçırılmasından sonra Romalılarla Sabin'ler arasındaki barışın kurul masını anarlardı.

Roma dininde her erkeğin "genius"u (Geni *us)* olduğu gibi, her kadının da "İuno"su vardı. Bu koruyucu İuno yalnız ölümlülere degil, tanrıçalara da bakardı. Tanrıçanın "luno Sororia" (kız kardeşi koruyan İuno) olarak Horatius efsanesinde de rolü vardır *(Horatius)*.

İupiter (yahut İuppiter). Adı Zeus baba, baba tanrı ya da gök tanrı anlamına gelen Dles-piter (yani Zeus pater)den türemiş olan İupiter aslında Roma pantheon'unun en eski, en büyük tanrısıdır. Yunan dininin etkisiyle sonradan Zeus'la bir tutulmuştur. Roma dininde İupiter gök, gün ışığı, hava, yıldırım ve şimşek gibi doğal güçleri simgeleyen tanrıdır, bu yüzden de Fulgurator, Fulminator (şimşek çakan), Tonans, Tonitrualis (gök gürleten), Pulvius (yağmur yağdıran) sıfatlarıyla anılır. Doğanın büyük yöneticisi sayılan bu tanrıya Roma'nın kutsal tepesi Capitolium'da tapınılırdı. İupiter Capitolinus'a dikilen tapınağa sonradan İuno ve Minerva da alınmış, böylece Capltolium üçlüsü adıyla bu tanrılara tapınılmıştır. Aynı tepede iupiter Optimus MaxlıIHIS (en İyi, en büyük iupiter) Roma devletinin koruyucusu ve y ö n e t i c i s i olarak tapım gö-

rürdü. Konsullar göreve başlamadan gelip ona yakarmak zorundalardı, zafer kazanan başkomutanlar zafer çelenklerini ve ilk kurbanlarını (ki bunlar beyaz boğalardı) ona adarlardı. İupiter Roma'nın dış ilişkilerini ve uluslararası antlaşmalarını koruyan bir tanrı sayılırdı. Tanrılar arasında tam bir otorite kurduğu gibi, devlet otoritesini ve disiplinini simgelerdi. Flamen dialis adıyla görevlendirilen başrahibi İuno'nun başrahibesiyle evlenerek tanrılar arasındaki kutsal birliği yansıtm'akla yükümlüydü.

Jüpiter'in siyasal rolü bununla bitmez, Feretrius adıyla Roma'nın savaş alanında da baştanrı sayılırdı: Düşmandan alınan bütün silahlar, öldürülen düşmanların soykaları bu İupiter'e adanır, ayrıca Stator unvanıyla İupiter'in düşmana karşı koyduğu, Roma'ya saldırıların her türlüsünü durdurduğu sanılırdı. Durduran anlamına gelen Stator sıfatının kaynağı şöyle açıklanırdı: Roma'lılaria Sabin' ler arasındaki savaşta Roma'lılar Sabin'lerin karılarını kaçırdıktan sonra, bir ara Sabin'ler ağır basmış ve şehri almak üzereymişler ki, Romulus kılıcını kaldırarak Forum'da İupiter'e ant içmiş, düşmanı durdurursa olduğu yerde bir tapınak kurmaya yemin etmiş. Tanrı da Sabin'leri püskürterek Forum'da Palatinus tepesinin dibinde İupiter Stator'a adanmış tapınağa kavuşmuş.

Roma İmparatorlumu çağında imparatorlar baştanrı İupiter'le ilişki kurmaya ve doğrudan doğruya İupiter Optimus Maximus'un kılavuzlumu ve koruyuculuğu altında olduklarını belirtmeye çalışırlardı. Kimi Jüpiter'i düşünde görüp ondan doğrudan doğruya esinlendiğini ileri sürer, kimi İupiter'in sıfatlarını kendi adına taktırırdı. Taşra kentlerinde ve ele geçirilen yabana ülkelerde Romalıların ilk işi Roma'da Capitolium tepesindeki üçlü tapınağın bir tıpkısını kurmak, böylece İupiter'in devlet tanrısı olarak egemenliğini kabul ettirmekti. Bu siyasal niteliğini İupiter Roma devletinin son demlerine dek koruyabilmiştir.

İuturna. Eski adı Diuturna (diuturna sürekli, ölümsüz demek) olan İuturna bir su nympha' siydi. Kültü Latium bölgesinden Roma'ya sonradan getirilmiş ve Forum'da bulunan bir suya "İuturna Havuzu" adı verilmiştir. Bu pınarın şifalı niteliği olduğu gibi İuturna da iyileştirici bir tanrıça sayılırdı. Mars Meydanında, sulak bir bölgede bulunan tapmağı Augustus zamanında buraları kurutulunca kaldırılmıştır.

İmparatorluk dönemi şairleri İuturna'yı Aeneas'ın düşmanı Turnus'un kız kardeşi sayarlar ve Turnus'la birlikte savaşa katıldığını söylerler. İupiter'in sevdiği bu su perisine tanrı ölümsüzlük bağışlamış ve Latium 'daki bütün suların koruyuculuğunu vermiş. Ovidius Lara ve Lares tanrılardan söz ederken İupiter'in İuturna'ya olan aşkını, nympha'nın bin bir biçime girerek tanrıdan kaçtığını anlatır *(Lara)*. Bir efsaneye göre de İuturna tanrı İanus'un eşi ve pınarlar tanrısı Fontus'un anası olarak gösterilir *(lanus, Fontus)*.

İustitia. Roma'da adaletin simgesi. Yunan tanrıları arasında Themis'e değil de, daha çok Dike'ye benzemektedir. İustitia Altın Çağda insanlar arasında bulunurken (Soylar Efsanesi), insanların gitgide daha çok suç işlemesi onun artık yeryüzünde tutunamamasına yol açmıştır. Göğe çıkmış ve burçlar arasında Bakire burcu olmuştur.

İuventus. Gençliği simgeleyen tanrıça. Roma'nın en eski çağlarında Yunan tanrıçası Hebe ile hiçbir ilişkisi olmadığı halde, sonradan bu iki tanrıça benzeşmişlerdir. Ama tuventus'un asıl görevi genç delikanlılar çocuk elbisesini bırakıp "toga virilis" yani yetişkin erkek toga'sını giydikleri zaman onları korumaktır. İuventus'a Capitolium'da İupiter, İuno ve Athena üçlüsüne ayrılmış tapınağın içinde ve özellikle Athena'nın "cella"sında bir sunağın ayrılmış olması bu tanrıçanın eskiliğine delildir. Roma İmparatorluğu zamanında İuventus tanrıçanın koruyuculuğu altında bir çeşit gençlik dernekleri kurulmuş, bunlarla imparatorluk politikasının yayılmasına ve gençlerin askerlik öncesi bir eğitim görmelerine çalışılmıştır.

K

Kabir'ler. Kabeiroi diye anılan tanrısal varlıklar. Kaynaklan ve gerçek nitelikleri belli olmayan Kabir'lerin adı Dardanos efsanesinde geçer: Semendirek adasında gizlemleri bulunan bu cinleri Troya yöresine Dardanos getirmiş *(Dardanos)*. Mitograflara göre babaları, ya da ataları Hephaistos, sayılan da üçtür. Musalara ve Demeter, Persephone, Hades gibi tanrılara Kabir adının sıfat olarak takılması dikkati çeker. Roma çağında lupiter, luno ve Minerva üçlüğüne de Kabir denmektedir.

Adları efsanelere pek karışmayan Kabir'lerin Bergama akropolünde Zeus'un doğuşuna tanıklık ettikleri, sonra da Rhea'nın alayında bulunan cinlere karıştıklan söylenir. Bütün bu belgelerden Korybantlar ve Kuretalar gibi Ana Tanrıça tapımıyla ilgili oldukları anlaşılmaktadır *(Kybele)*.

Kader. *Bkz. Moira*.

Kadmos. Thebai şehrinin kurucusu Kadmos, Thebai efsanelerinin başında, özellikle tragedyaya konu olmuş birçok kahramanın atası olarak görülür. Efsanesi bütün Akdeniz bölgesine, Anadolu ve Afrika'ya yayılmış, kişiliği bölgenin yerli tipleriyle kaynaşmıştır.

Kadmos, Agenor'la Telephassa'nın oğludur, İo soyundandır (Tab. 10). Europe, Phoiniks ve Kiliks'in kardeşidir. Europe kaçırılınca, Agenor oğullarını kızı aramaya gönderir *(Agenor)*. Anasını da birlikte götüren Kadmos bu aramanın boş olduğunu anlar ve bir süre Trakya'da kaldıktan sonra, anası da ölünce, Delphoi kehanetine ne yapacağını sormaya gider. Tann sözcüsü Eupore'nin izini aramaktansa, bir şehir kurması gerektiğini söyler. Karşısına çıkacak bir ineğin ardına takılacak ve inek nereye çökerse orada şehir kuracaktır. Kadmos yola çıkar, biraz gittikten sonra bir inek sürüsüne rastlar, ineğin biri her iki böğründe ayı simgeleyen iki beyaz küre taşımaktadır. Kadmos bu ineğin peşine takılır, inek gider, gider, sonunda Boiotia bölgesinde bir yere çöküp y.ıl.ır. Kadmos seçilen yerin bıır.ısı okluğunu anlar, ineği Athena'ya kurban etmek ister, bunun İçin de arkadaşlarını su almaya gönderir. Ares Pınarı adlı çeşmenin önünde bir ejderi tepeler. O sırada tanrıça Athena ona görünür ve ejderin dişlerini toprağa ekmesini söyler. Kadmos bunu yapınca topraktan birdenbire silahlı adamlar çıkıverir: Bunlara Spartoi, yani ekilmiş adamlar adı verilir. Hepsi dev gibi yabani adamlardır. Doğar donmaz birbirleriyle kavgaya tutuşurlar, yalnız beşi sag kalır, bunlar da Kadmos'a şehri kurmak için yardım ederler. Ne var ki Kadmos Ares'in kutsal ejderini öldürmüş olma suçunun cezasını çekmelidir: Yedi yıl boyunca tanrıya köle olarak hizmet etmek zorunda kalır, sonra gelir Thebai'ye kral olur. Başta Athena olmak üzere tannlar onu korur. Zeus Ares'le Aphrodite'nin kızı Harmonia'yı Kadmos'a eş olarak verir ve düğünleri parlak bir törenle kutlanır. Kadmos tepesi adını alan Thebai kalesine tanrılar armağanlarıyla birlikte gelmişlerdir. Harmonia'ya verilen düğün hediyeleri dillere destan olmuş, sonra da Thebai hanedanının başına gelecek birçok belaları doğurmuştur. Bunların en önemlisi Kharit tanrıçaların dokuduğu bir tibise ve demirci tanrı Hephaistos'un yaptığı bir altın kolyedir. Söylentiye göre bu gerdanliği Kadmos'a Zeus kendisi vermiş, birine göre de Europe kardeşine hediye etmişti. Her iki armağanın da sonraki efsanelerde sözü geçer *(Harmonia, Amphiaraos, Eriphyle, Alkmaion)*.

Kaeira. Kodros'un oğlu Neleus efsanesinde rol oynayan Milet'li bir çömlekçi kız. Neleus Atina'dan göçmeden, nereye yerleşmesi gerektiğini tanrı sözcüsüne sormuş, aldığı cevapta yeni yurdunun bir genç kızın elinden suyla toprak alacağı yerde bulunduğu söylenmiş. Neleus da dolaşa dolaşa Miletos bölgesine gelmiş, orada bir mühür izini almak için yolda rastladığı Kaeira adında bir kızdan çamur istemiş, kız da toprağa su karıştırarak bunu yapınca tanrı sözü yerine gelmiş. Neleus Miletos'ta kral olmuş, ayrıca da dolaylarında üç şehir kurmuş *(Neleus 2)*.

Kakasbos. Lykia ve Pisidia bölgelerinde at üstünde ayakta durur gösterilen bir tanrı figürü. Burdur'un Tefenni İlçesinde bu tanrı kayalara oyulmuş olarak görülmektedir.

Kalais. Kalais ve kardeşi Zetes, rüzgâr tanrı Boreas'ın oğullarıdır. Boreasogulları diye de anılırlar ve kanatlı birer cin olarak canlandırılırlar. Argonaut'lar efsanesinde rol oynayan Kalais'le Zetes, kral Phineus'u Harpyalardan kurtarmışlar *(Argonaut'lar)*.

Kalamos. Kamış anlamına gelen Kalamos, ırmak tanrı Maiandros'un (Büyük Menderes) oğluymuş. Rüzgâr tanrı Zephyros'la Hora'ların birinin oğlu olan Karpos adlı bir delikanlıya tutkunmuş. İki genç bir gün ırmakta yüzerken, Kalamos arkadaşını geçmek istemiş, Karpos bu yarışmada boğulmuş. Kalamos buna o kadar üzülmüş ki kuruya kuruya bir kamış haline gelivermiş. Adı meyve anlamına gelen Karpos da güzün ölüp ilkyazda dirilen tarla yemişine dönüşmüş. Karpuz sözcüğü oradan gelmedir.

Kalkhas. Kalkhas Yunan efsanesinde, özellikle Troya destanlarında adı geçen en ünlü kâhinlerdendir. Homeros onu Ilyada'da şöyle tanıtır (İl. 69 vd.):

Kalkhas, Thestor'un oğlu, tanrı
sözcülerinin en büyüğü,
biliyordu her şeyi, geçmekte olanı, geçmişi,
geleceği.
Phoibos Apollon verdiydi bu hüneri ona,
bu hünerle geldiydi ta Ilyon'a Akha'lann
gemileri.

Troya savaşından önce de, sonra da Kalkhas'ın yönetmediği bir tek olay yoktur, geleceği görür, haber verir, sözüne uyulursa, doğru yoldan gidilmiş olur, uyulmazsa tanrı belalarıyla karşılaşılır. Kalkhas'ın rol oynadığı olaylar şöyle özetlenebilir: Alkhilleus dokuz yaşındayken, Kalkhas Troya'nın ancak Akhilleus katılırsa alınabileceğini, ama savaşta yiğidin öleceğini bildirmiş de bunun üzerine Akhilleus'un anası Thetis onu kız kılığına sokarak Skyros kralının kızları arasına saklamış *(Akhilleus)*. Akha ordusunun Aulis'ten ilk yola çıkışında Kalkhas sunak sütünde bir yılanın bir kuşu yediğini görünce, Troya şehrinin ancak on yıllık bir abluka sonunda alınabileceğini söylemiş *(Agamemnon)*. Ordunun ilk Mysia çıkışında Telephos'un sözlerini onaylamış *(Telephos)*. İkinci Aulis durağında fphigeneia'nın kurban edilmesini salık vermiş *(Iphlgeneia)*. Troya savaşında ordular anısında vcl),ı çıkınca, nedenini bildirmiş ve Apollon rahibi Khryses'e kızı Khryseis'in geri verilmesi gerektiğini bildirerek, Agamemnon'u kızdırmış, onunla Akhilleus arasında kavga çıkmasını ve İlyada'da konu olacak Akhilleus'un öfkesini kışkırtmış (bkz. *îlyada, birinci bölüm)*. Paris öldükten sonra, Troya'nın düşmesi için Helenos'u ele geçirmek gerektiğini de o söylemiş *(Helenos)*. Tahta atın yapılmasını ve şehre sokulmasını salık verdiği gibi, kendisi de atın içine saklananlardandır. Dönüş efsanelerinde de Kalkhas'ın rolü büyüktür: Tanrıça Athena'nın Aias'a yapılan haksizlik yüzünden Akha'lara kızdığını, bu yüzden dönüşlerine engel olacakını bildiği için *(Aias),* kendisi Akhalarla Yunanistan'a dönmek istememiş; Amphiaraos'un oğlu bilici Amphilokhos'la birlikte gemiye binip, Anadolu kıyılarında Kolophon şehrine çıkmış ve orada kalmış *(Amphilokhos)*. Kader Kalkhas'ın Anadolu'da ölmesini buyuruyor, kâhin de bunu biliyordu: Kendisinden daha usta bir biliciyle karşılaştığı gün Kalkhas'ın ömrü sona erecek diye bir tanrı sözü varmış, Kolophon'da Kalkhas kâhini Mopsos'u bulmuş, birbirine sorular sormuşlar, Mopsos hepsini bilmiş, Lakhas bilememiş. Öfkesinden canına kıymış ve Kolophon'un yakınında Notion şehrine gömülmüş derler *(Mopsos)*. Anadolu ile ilgili birçok efsanelerde Kalkhas'ın yanılgıları anlatılır: Lykia kralı bir sefere çıkacak olmuş, sonucu üstüne Kalkhas'a da Mopsos'a da danışmış, Kalkhas zafer kazanacağını, Mopsos yenileceğini öngörmüş. Mopsos haklı çıkınca, Kalkhas kendini öldürmüş. Aiolya bölgesinde, Myrina yakınındaki bir kutsal koruluğa Kalkhas bir bag ekmiş, ama ora bilicilerinden biri bağının şarabını içemeyeceğini söylemiş, şarabı içmek üzereyken Kalkhas bu söze öyle gülmüş ki boğulmuş ve şarabı içemeden ölmüş.

Kalliope. Adı güzel sesli anlamına gelen Kalliope dokuz Musa'ların biridir. Hesiodos Theogonia'nın başında Musa'lara seslenip, hepsinin adını sayarken Kalliope için "hepi| nin başı sayılan Kalliope" der.

Erken ilkçağlarda Musa'ların yetki alanı sınırlanmış değildir, ama iskenderiye şiirinde Kalliope lirik şiirin esin perisi sayılır. Başka

kaynaklarda epik şiirin denir. Kimi efsaneye göre Kalliope Seiren'lerin, ozan Linos'un ya da Rhesos'un anasıdır *(Linos, Rhesos)*.

Kallîrhoe. Güzel akışlı anlamına gelen Kallirhoe birçok efsanelik kişilerin adıdır:

(1) Okeanos'un, Tethys'in kızı Khysaor'la birleşmesinden iki canavar, Geryoneus'la Ekhidna doğar (Tab. 6).

(2) Irmak tanrı Akheloos'un kızı. Alkmaion'la evlenir ve Akarnan'ı doğurur *(Alkmaion, Akarnan)*.

(3) Irmak tanrısı Skamandros'un kızı. Tros'la evlenerek Ilos, Assarakos ve Ganymedes'i doğurur (Tab. 17).

(4) Libya kralı Lykos'un kızı. Bir efsaneye göre Troya savaşından sonra Diomedes'in gemisi fırtınaya uğrar ve Libya kıyılarına varır. Lykos onu Ares tanrıya kurban etmek ister, ama Diomedes'e gönül vermiş olan kızı yiğidi kurtarır. Kallirhoe, Diomedes'ten yüz görmeyince kendini asar (Lyfcosj.

Kalydon. Kalydon avı (bkz. *Meleagros)*.

Kalypso. Odysseia'nın en sevimli kişilerinden Kalypso'yu bir gizem perdesi örter. Adı da öyle: Yunanca saklamak, gizlemek anlamına •gelen "kalyptein" fiilinden türeme. Saklı tanrıça mı, saklayan tanrıça mı demeli Odysseus'u, eşi Penelope'den sonra en çok seven bu kadına? Tanrıçalığı da bir tuhaf, Homeros ona Olympos tanrıçalarının en büyüklerine verdiği "dia theaon" (yüce tanrıça, tanrıçaların yücesi) unvanını verir, öte yandan da bir nympha olduğunu söyler. Başka mythos yazarları, Atlas'la Pleione'nin kızı, yani Pleiad'ların biri olduğunu ileri sürerler, kimi de der ki güneş tanrı Helios'la Perseis'in kızıymış. Hiç önemi yok, Kalypso öyle kanlı canlı olarak karşımıza çıkar ki, kimin nesi olduğunu araştırmak aklımızdan bile geçmez. Nausikaa, Penelopeia, Andromakhe gibi Homeros'un yarattığı ölümsüz, unutulmaz kadın tiplerinden biridir.

Odysseia'nın ilk dizelerinden şöyle tanıtılır bize (Od. I, 11 vd.):

Ölüm uçurumundan kurtulanlar
kurtulmuştu,
savaştan ve denizden dönenler dönmüştü,
bir Odysseus kavuşmamıştı yurduna ve
karısına,
oyuk mağaralarda alıkoymuştu onu
Kalypso yüce tanrıça,
yanıp tutuşuyordu, güzel peri, kocası olsun
diye.

Ama Odysseus yurduna özlem çekmektedir (Od.V, 151 vd.):

Kıyıda oturur buldu (Kalypso) onu,
boyuna gözyaşı akıyordu gözlerinden,
tüketiyordu tatlı ömrünü, dönüşünü özleye
öz leye,
Nymphe'den hoşlanmıyordu artık o,
İsteksiz uzanıyordu geceleri mağarada onun
yanma.
Gündüzleri kayalarda, kumsallarda yer
bitirirdi kendini
gözyaşları, hıçkırıklar, iniltilerle
bakardı boyuna hasat vermez engine,
bakardı iki gözü iki çeşme.

Sonunda tanrılar acır Odysseus'a, Zeus Hermes'i buyruklarla gönderir Kalypso'ya. Haberci tanrı Ogygie adasında güzel perinin oturduğu mağaraya uçup gelir, gördüğü manzara şudur (Od. V, 55 vd.):

Varınca *ta uzaklardaki adaya,*
çıktı karaya menekşe rengi denizden,
yürüdü, gitti koca mağaraya doğru,
o mağarada güzel örgülü Nymphe
otururdu.
Buldu onu İçinde mağaranın.
Kocaman bir ateş vardı ocakta,
kokusu *uzaklara yayılıyor, sarıyordu odayı*
çatır çatır yanan *dağ servisinin, mazı*
ağacının.
Kalypso içerde altın mekikle tezgâhına gide
gele.

Hermes Kalypso'ya Odysseus'u yurduna göndermesi gerektiğini söyleyince, yüce Nympha'nın ilk tepkisi öfke olur, tanrılara çatar kendisinin ölümlü bir erkekle sevişmesini kıskanıyorlar diye, ama sonra da Odysseus'a tanrıların kararını bildirir ve ona bir sal yapmasında yardım edip şöyle uğurlar sevgilisini (Od. V, 263 vd.):

Kalypso uğurladı Odysseus'u adadan
beşinci günü,
onu yıkamış, urbalar giydirmişti güzel
kokulu
Bir tulum siyah şarap vermişti yanımı,

daha büyük bir tulum dolusu da su,
kopmuştu kumanyayı bir meşin torbaya,
her türlü yiyecek vermiş bol bol.
Ardından uğurlu, tatlı bir yel saldı,
Odysseus da sevinç içinde açtı rüzgâra yelkeni.

Kalypso'nun başkaca da adı geçmez destanda. Şimdi bakalım, tanrılardan uzak, denizle çevrili ıssız bir adada oturan ve Olympos'luları hor görmese de, onlardan ayrı bir biçimde yaşayan, onlara baş kaldırmayı göz alan bu saklı tanrıça kim? Odysseia'ya yazdığımız önsözde (s. 31) bu soruya cevap vermeye çalıştık: Bilginler uzun araştırmalardan sonra Kalypso'nun Ogygie adasının Malta olduğu sonucuna vardılar. Malta müzesinde bizim Anadolu kazılarından bol bol çıkan Ana Tanrıça heykelcikleri gibi geniş kalçalı figürinler bulunmaktadır, Malta adasına ise çok eski zamanlarda Fenikelilerin ayak bastığı ve oraya Maleth, yani saklı liman, saklı koy adını verdikleri anlaşılmıştır. Kalypso bu Maleth adının Yunanca çevirisi olsa gerek. Olympos tanrı dünyasından uzakta, başka bir tanrı düzenini simgeleyen kadının egemen olduğu anaerkil bir düzenin tanrıçası olan Kalypso, Kybele'nin, yani Anadolu'nun Ana Tanrıçasının bir benzeri, başka adla bir tıpkısı olmasın? Odysseus, serüvenleri sırasında iki kez • biri Kirke, öteki Kalypso - kadın eline düşer, kurtulamaz onların etkisinden. Bu iki kadın tanrıça tipik Ana Tanrıça nitelikleri taşır. Bunun ilerde daha belirgin biçimde aydınlanacağına güvenilebilir *(Kirke)*.

Kapaneus. Thebai'ye karşı Yediler seferine katılan Argos'lu önderlerden biri *(Amphiaraos, Adratos)*. Kapaneus, dev boylu, yaman bir adamdır, tanrılardan çekinmez, Thebai'ye saldırıda, şehri ateşe vermek ister, ama Zeus tam Kapaneus'un sura tırmanacağı anda onu yıldırımıyla vurur ve öldürür. Karısı Euadne, ölüsünün yandığı odun yığınına atar kendini ve onunla birlikte yanar. Oğlu Sthenelos Troya savaşına katılır.

Kaphene. Anadolu'nun Karia bölgesiyle ilgili bir efsane. Kaphene, Karia şehri Kryassos'lu bir kızmış, Melos adasından gelen göçmenler Nymphaios adlı önderlerinin kılavuzluğunda gelip Karia'ya yerleşince, Kaphene Nymphaios'a gönül verir, ama Kryasos'lular bu göçmenlerin fazla yayılmasından korkarak onları yok etmek çarelerini düşünürler. Melos'luları büyük bir şölene çağırırlar, silahsız gelecekleri şölende onları topluca öldürmektir amaçları. Ne var ki Kaphene Nymphaios'a işi haber verir, Meloslular da kendi törelerine göre karılarını da şölene getirmek için izin isterler. Yerliler bunu kabul eder, göçmenlerin karıları elbiselerinin altında kılıç, kama saklarlar, Kryassos'lular kocalarına saldırınca, göçmenler silaha davranıp hepsini öldürürler. Kryassos şehrini yerle bir ettikten sonra Yeni Kryassos diye bir şehir kurarlar, Kaphene'yle Nymphaios birer tanrı gibi saygı görür. Plutarkhos'un anlattığı bu masal besbelli ki Yunanlı göçmenlerin Karia yerlilerine yaptıkları mezalimi örtmek için uydurulmuştur.

Karkabos. Kuzey Yunanistan'da Trakya ve Makedonya bölgelerinde hüküm süren Triopas'ın oğlu. Triopas öyle zalim bir zorbaymış ki, Karkabos yurdunu kurtarmak için babasını öldürmek zorunda kalmış, sonra da suçundan arınmak için kral Tros'un yanına, Troas bölgesine sığınmış. Troya kralları ona toprak vermişler, o da Zelela diye bir şehir kurmuş (Erdek'in güneyinde, bugünkü Sarıköy?), orada yerleşmiş. Karkabos, Troya savaşında Troyalılardan yana çarpışan Pandaros'un atasıdır *(Pandaros)*.

Kassandra. Troya kralı Priamos'la karısı Hekabe'nin kızı (Tab. 16). Kassandra, Troyalı kral çiftinin, Hektor ve Paris'ten sonra, en ilgi verici evladıdır. Bu genç kızın yürekler acısı bir kaderi, trajik bir kişiliği vardır. Geleceği görme gücüyle yıkımları önlemeye çalışan, ama sözünü geçiremedigi için başına gelen belalardan iki misli etkilenip üzülen bilicinin dramını simgeler Kassandra; bugünün anlayış ve deyimine göre uzağı gören bilinçli bir insanın dramını.

Efsaneler Kassandra'nın bu gücünü çeşitli yorumlarla anlatır. Birine göre, Kassandra'yla ikiz kardeşi Helenos bebekken, Priamos'la Hekabe Thymbralı Apollon şerefine, tanrının şehir dışında bulunan tapınağında bir şenlik düzenlemişler ve tören sonunda ço-

cuklannı tapınakta unutup gitmişler. Ertesi sabah almaya geldiklerinde korkunç bir manzarayla karşılaşmışlar: Kassandra'yla Helenos beşiklerinde uyuyorlar, ama iki yılan çevrelerini sarmış, gözlerini, kulaklarını yalıyordu. Bu eylemle çocukların duyuları arınmış, insanların göremediği, duyamadığı gerçeklerin algısına açılmış oluyordu. İkisi de kâhin olmuştu.

Başka bir efsane Kassandra'nın biliciliğini şöyle açıklar: Tanrı Apollon Priamos'un güzel kızına âşık olur, kendini verirse ona bilicilik yetisini armağan edeceğini söyler, Kassandra kabul eder, ama tanrıdan yetiyi aldıktan sonra kendini vermeye yanaşmaz. Tanrı da öfkelenir, kızın ağzının içine tükürür, böylece verdiği armağanın etkisiz kalmasını sağlar: Kassandra geleceği görebilecek, gördüğünü de haykıracak, ama kimseyi söylediklerinin doğruluğuna inandıramayacaktır. Kassandra böylece Pythia ya da Sibylla gibi tanrıyı içine alan, tanrı gücüyle dolarak kehanette bulunan bir sözcü olur, Helenos ise daha çok kuşların uçuşuna ve dış işmarlara bakarak geleceği haber veren bir yorumcudur. Her ikisi de talihsizdir.

Kassandra Troya tarihinin bütün olaylarını önceden görmüş ve söylemiştir: Paris, çocukken bırakıldığı Ida dağından dönünce, bu delikanlının hemen öldürülmesini istemiş, sonra Yunanistan yolculuğu dönüşünde Helena'yı getirdiği zaman, bu kadının Troya'nın yıkımına yol açacağını, geri gönderilmesi gerektiğini bildirmiş. Priamos Hektor'un ölüsüyle Akhilleus'un barakasından çıktığında, daha Troya'da kimse farkına varmadan geldiğini o haber vermiş, şehrin yıkımına yakın, tahta at surların önüne dikildiğinde, Laokoon'un da yardımıyla atın içeriye alınmasını önlemeye çalışmıştı. Troya yağma edilirken Kassandra'nın Athena tapınağına sığındığını, orada küçük Aias'ın saldırısına uğradığını anlatan bir efsane de vardır. Aias Kassandra'yı sarıldığı tanrıça heykelinden çekip uzaklaştırır, ama günah işlediği için Akha'larca taşlanmaktan zor kurtarır kendini fAias). Kassandra, Agamemnon'a köle olarak verilir sonunda, ama bununla bilici kızın asıl çilesi başlar. Agamemnon Priamos'un kızına vurulur, onu kendine eş edip Mykene'dekl s.ınıyın.a q ö t ü rür. Kassandra o zamana kadar kız oğlan kz kalmış, birçok talipleri çıktığı halde, evlenmemişti. Babası onu Othryoneus adlı bir Anadolulu yiğide verecekken, bu adamın savaşta ölmesiyle Kassandra bekâr kalmıştı *(Othryoneus)*.

Kassandra'nın Agamemnon'un tutsağı olarak Yunanistan'a geliş efsanesi tragedyaya konu olmuş ve Aiskhylos'a en güçlü oyunlarından biri olan "Agamemnon"u esinlemiştir. Kassandra asıl bu dramla kendini büsbütün dile getirmek fırsatını bulur: Mykene sarayında Agamemnon'un da, kendinin de başına gelecekleri, Klytaimestra'nın eliyle öldürüleceklerini açık açık görür, haykırır, bağırır, dövünür, ama hiçbir şeyi önleyemediği gibi, bu yıkımı da, ölümü de önleyemez. Bunu anlayınca Apollon'un bağışladığı bilicilik hünerine lanet okur.

Kassiepeia. Andromeda'nın anası Kassiepeia güzelliğiyle fazla övünen bir kadınmış, Nereus kızları, ya da Hera'yla boy ölçüşecek olmuş. Tanrıçalar da Poseidon'dan öçlerini almasını istemişler. Deniz tanrı bir ejder gön dermiş, Kassiepeia kızını bu ejdere kurban el mek zorunda kalmış, tam canavarın eline ge çecekken yiğit Perseus kızı kurtarmış *(Andro meda, Perseus)*.

Kassiepeia'nın yurdu üstünde mitograflar arasında ayrılık vardır, kimi Suriyeli, kimi Aithiopialı olduğunu yazar. Efsanesinin güney Akdeniz kıyılarıyla ilgili olduğu bellidir.

Kastalia. Delphoili bir genç kızın adı. Apollon tapmağının yanında tanrının saldırısına uğrayınca kendini orda fışkıran bir kaynağın sularına atar. Kaynak, tanrı Apollon'a adanmış ünlü Kastalia pınarı olur.

Kastor. *Bkz. Dioskurlar.*

Katreus. Minos'la Pasiphae'nin oğlu ve Atreus'un karısı, Agamemnon'la Menelaos'un anası olan Aerope'nin babası (Tab. 15).

Kaunos. Miletos şehrinin kurucusu Mile tos'un oğlu, Byblis'in ikiz kardeşi. BylılM-dogadiy ilişkisi yüzünden Miletos'tan lürul unı-,. ve gidip Karia'da Kaunos şehrini kut muş *(Byblis)*.

Kaunos şehrinin yıkıntıları bugün Köyceğiz Dalyanının önünde göz alabildiğine bir sazlığın dibindedir.

Kekrops. Merkezi Atina olan Attika bölgesinin efsanelik kralı (Tab. 24). Doğrudan doğruya topraktan fışkırmış olduğu söylenen Kekrops, Attika'nın ilk kralı sayılır, bir zamanlar "Akte" (kıyı) diye anılan bölgeye onun adına Kekropeia denmiş. Kekrops, Aglauros'la evlenmiş ve Erysikhton *(Erysikhton)* diye bir oğlu ve Erikhtonios efsanesinde rol oynayan üç kızı olmuş *(Aglauros)*.

Kekrops'un gövdesi onun topraktan doğmuş olduğunu şöyle belli edermiş: üstü insan, altı yılan biçimindeymiş.

Kekrops'un krallığı sırasında tanrılar yeryüzündeki şehirleri aralarında paylaşmaya kalkışmışlar. Atina'ya Poseidon ve Athena talip olmuşlar ve armağanlar yarışmasına girmişler, yargıç olarak aldıkları Kekrops da Poseidon'un akropol'ün üstünde yarattığı tuz gölünü begenmeyip zeytin ağacını diken Athena'ya ödül verince, tanrı öfkesinden Afrika'yı sular altında bırakmış.

Kekrops barışsever, uygar bir kral olarak anılır.- Şehir kurmasını, ölüleri gömmesini, giderek yazı yazmasını da o öğretmiş yurttaşlarına *(Athena)*.

Keleos. Demeter efsanesinde rol oynayan efsanelik Eleusis kralı *(Demeter)*.

Kentauroi (Kentaur'lar). Kentaur'lar, yani at adamlar yarı insan, yan hayvan bedenli yaratıklardır. Önden bakınca başları, göğüsleri ve kollan, kimi zaman da ön bacakları insan gibidir, karınlarından arkası at biçimindedir. Yeleleri, kuyrukları vardır. Dağlarda, ormanlarda yaşayan bu at adamlar çig et yer, çokluk yabanıl ve azgındır.

Efsaneye göre, Kentauros (ya da Kentaur'ların hepsi) Hera'nm bir görüntüsünü aşan Iksion'dan dogmadır *(İksion)*. Yalnız iki at adamın kaynağı başkadır: Kheiron, Kronos'Ia Philyra'nın, Pholos ise Silenos'la bir orman perisinin birleşmelerinden doğmuştur *(Kheiron^ Pholos)*. Bu ikisi öbürlerine benzemez, insansever, konuksever, bilgili ve yararlıdırlar.

Kentaur'lar Herakles efsanesinde rol oynar: Herakles, Erymanthos yaban domuzum! avlarken Pholos'a konuk olmuş, at adam yigide pişmiş etler ikram etmiş, kendisi de çiğ! et yiyecekken, Herakles şarap istemiş, Pholos Dionysos'un Kentaur'lara armağan ettiğii bir testi şarabı bulunduğunu, ama hepsinin malı olduğu için bunu açmaya cesaret edemedigini söylemiş, yiğidin ısrarı üzerine getirmiş ve içmeye başlamışlar. Derken şarap kokuşuna gelen at adamlar kocaman taşlar ve çam ağaçlarıyla Herakles'e saldırmışlar. Yiğit hepsinin hakkından gelmiş ve onları kovalarken Kheiron'u da bir okuyla yaralamış. Herakles bu yarayı iyi etmeye çalışmış, başaramamış, ölümsüz olan Kheiron o kadar acı çekiyormuş ki, ölmek istemiş, ölümsüzlüğünü yüklenecek birini aramış. Prometheus bu işe razı olunca, Kheiron ölümsüzlüğü ona vererek ölmüş.

Kentaur'lar üstüne çok revaç bulmuş, özellikle birçok ünlü kabartmalara konu olmuş bir efsane de Kentaur'Iarla Lapith'ler arasındaki savaştır. Parthenon tapınağının büyük heykeltıraş Phidias'ın elinden çıkma metop kabartmalan işte bu savaşı canlandırır. Lapith'ler Thessalia'da oturan bir boydur. Bunların önderi Peirithoos Hippodameia ile evlenecekken, düğününe Kentaur'ları da çağırır, şarap içmeye alışık olmayan bu at adamlar düğün şöleninde sarhoş olup gelini kaçırmaya kalkışırlar. Lapith'lerle Kentaur'lar arasında korkunç bir boğuşma başlar. Sonunda Lapith'ler savaşı kazanır ve at adamları bölgeden kovarlar.

Deianeira'yı kaçırmak isteyen, sonra da ona Herakles'in ölümüne sebep olacak iksiri veren at adam Nessos için bkz. *Nessos, Deianeira, Herakles.*

Kephalos. Kephalos'un kaynağı üstüne anlatılan efsaneler birbirini pek tutmamaktadır: Kimine göre Deukalion'un soyundandır, kimine göre Hermes'le Herse'nin yahut da Atina kralı Pandion'un oğludur.

En ünlü efsanesi Şafak tanrıça Eos tarafından kaçırılmasıdır. Eos onu Suriye'ye götürür, orada sevişirler ve tanrıça Phaethon'u doğurur *(Eos)*. Ama Kephalos tanrıçanın yanında uzun zaman kalmaz, ondan ayrılıp Attika'ya gelir ve Prokris'le evlenir.

Prokris'le evliliği de hadiseli geçer. Kephalos'la Prokrls çok sevişmektedirler, ama günün birinde Kephalos karısını denemek hevesine kapılır, evden gidiyormuş gibi yapıp başka kılıkta karısının yanına sokulur ve onu parlak armağanlarla elde etmeye çalışır. Prokris uzun zaman dayandıktan sonra, kanacak gibi olur, o sırada Kephalos kendini tanıtır. Prokris öfkesinden dağa kaçar, Kephalos ardına düşer, sonunda barışırlar. Ama iş bununla bitmez: Bir gün Prokris kocasından şüphe edecek olur: Avlanırken bir Nympha'yı çağırdığı haberini kocasının uşağından alınca, gizlice onu izlemeye koyulur. Kephalos çalılıklar arasında çatırtılar duyunca, hedefini şaşmaz bir okla Prokris'i vurur. Prokris can çekişmektedir, ölmeden hatasını kabul eder. Kephalos Areopagos mahkemesinde yargılanır, suçlu görülüp sürülür. Kephalos arkadaşı Amphitryon'un yanına sığınır ve onun seferlerine, savaşlarına katılır *(Amphtryon)*.

Kepheus. (1) Arkadya kralı, Argonaut'lar seferine katılır ve Herakles efsanesinde rol oynar. Kepheus yönetimi kızı Sterope'ye bırakarak Herakles'le birlikte Lakedaimon'a karşı savaşa girişir. O sırada Sterope Gorgo'nun kafasından kesilmiş bir kılla düşmanı püskürtmek gücünü elde eder. Ama Kepheus ve oğulları savaşta ölürler.

(2) Aithiopia kralı Belos'un oğlu, Kassiepeia'nın kocası, Andromeda'nın babası. Öldükten sonra yıldızlar arasına katılır *(Andromeda)*.

Ker-Keres. Hesiodos'un Theogonia'sında Ker bir ölüm tanrıçasıdır, şöyle tanımlanır (Theog. 211 vd.):

Gece üç ölüm tanrısı yarattı:
Korkunç Moros, kara Ker ve Thanatos'u
Uyku'yu ve sürü sürü Düş'leri.
Kimseyle yatmadan kendi başına
yarattı onları karanlık Gece.

Ne var ki, birkaç dize ötede, Keres, yani ölüm tanrıçalarından çoğul olarak dem vurulur ve bunlar kader tanrıçaları Moira'larla bir tutulur.

Homeros destanlarında, özellikle İlyada'da Ker, Keres kavramı sık sık karşımıza çıkmakta, bu kavramın üç anlamda kullanıldığı göze çarpmaktadır.

Ker, ölüm anlamına gelen bir cins ismidir, kara, uğursuz ve belalı gibi sıfatlarla nitelenir ve "getirdi aklına ölümü", "kara ölümden tiksinir" gibi deyimlerde kullanılır. Kimi yerde has isim olup, ölümü simgeleyen tanrıça - ya da tanrıçalar - için kullanılır (İl. XVIII, 535 vd.):

Aralarında Kavga, Boğuşma ve uğursuz
Ölüm de vardı,
Ölüm kimini yakalıyordu yeni yaralanmış,
diri,
kimini yarasız, beresiz yakalıyordu,
bir sürü ölüyü de çekiyordu kargaşalıkta
ayaklarından,
sırtında bir elbise vardı, erlerin kanıyla
kızıla boyalı.

Burada Ker, Thanatos tanrının dişisidir. Başka yerde Ker bir değil, birçoktur (İl. XI, 338):

... Gittiler kara Ölüm tanrıçalarının peşi
sıra...

Tıpkı Hesiodos gibi Homeros da ölümü simgeleyen tanrıçaları insanın kader ipliğini büküp günün birinde kesen Moira'lar *(Moira,* Lat. *Parça)* gibi görür ve Ker'i, ister tekil, ister çoğul olarak bir insanın, ya da bütün bir ulusun alın yazısı diye canlandırır: Akhilleus iki ayrı kaderle karşı karşıyadır, birinden birini seçmek zorundadır. Kısa ömürlü olup büyük bir ün kazanmayı seçer.

Ölürıı yazgısı, ecel anlamına gelen bu Ker iki düşmanı simgeleyen birer tanrıça gibi de çıkar karşımıza. Akhalarla Troyalılar arasındaki savaşın en kızgın bir anındayız (İl. VIII, 70 vd.):

Gökyüzünün tam ortasına gelince gün
bir altın terazi kurdu baba tanrı,
bir kefeye Troya'lılarm kara ölümünü kodu,
bir kefeye Akha'larm kara ölümünü.

Ker, yani ecelin tartılması olayı asıl Hektor'la Akhilleus söz konusu olunca, dramatik bir nitelik kazanır (fi. XXII, 209 vd.):

... Bir altın terazi kurdu baba tanrı
acıklı ölümün iki tanrıçasını kodu kefelere,
biri Akhilleus'unkiydi, biri at sürücüsü
Hektor'unki,
ortasından tuttu, kaldırdı teraziyi,

ağır bastı Hektor'un kara günü,
kefe düştü, yuvarlandı Hades'e dek.

Ecel gelip çatınca, hiçbir tanrının Zeus'un bile elinden bir şey gelmez. Burada Apollon tanrı Hektor'u korumaktan vazgeçmek zorunda kalır, Hektor her eylemiyle yavaş yavaş Ker'ine, yani eceline kavuşacaktır.

Homeros ve Hesiodos'tan sonraki klasik çağda Ker'ler kendilerine özgü kişiliği yitirip Moira'larla karışır, kimi zaman Erinys'lerden güzel şeyleri bozan, kirleten bir çeşit kötü kader diye söz eder, onları böylece Harpya'lara benzetir. Halk geleneğinde Ker'lerin ölülerin ruhlarıyla bir tutulduğu, bunların kötülüğünden korunmak için onlara Anthesteria bayramlarında kurbanlar kesildiği görülür.

Keramos. Atina'nın Kerameikos mahallesine adını veren efsanelik kişi. Dionysos'la Ariadne'nin oğlu sayılan Keramos, adından da anlaşıldığı gibi, çömlekçilik sanatının kurucusudur. Nitekim Kerameikos mahallesi gibi, Anadolu'da adını taşıyan bütün bölgeler (Kerme körfezinde Keramos - bugün Ören - şehri ve körfezin kendisi) seramik sanatının merkezleridir.

Kerberos. Hades'in köpeği Kerberos, başka birkaç canavarla birlikte Typhon'la Ekhidna'dan dogmadır (Tab. 6) der Hesiodos (Theog. 310 vd.):

Ekhidna bir azgın canavar daha doğurmuş:
Adı dile alınmaz Kerberos'u.
Hades'in o tunç sesli, elli başlı,
o aman vermez, yırtıcı köpeğini.

Odysseus ölüler ülkesine gittiğinde onunla doğrudan doğruya karşılaşmaz, ama Herakles'in ruhu ona şöyle anlatır (Od. XI, 623 vd.):

Bir ara buraya göndermişti beni o (yani
Eurystheus),
Kerberos köpeğini al getir, demişti,
aklınca bu onun bana yüklediği en güç işti,
ama ben köpeği alıp çıkarıverdim
Hades'ten dışarı,
fiermeias'la gök gözlü Atbene bana
kılavuzluk etmişti.

Herakles'in on ikinci işi sayılan bu başarısı efsanede eşsizdir *(Herakles)*. Kerberos ölüler ülkesinin bekçisidir, görevi dirilerin içeriye girmesini ve bir girenin bir daha dışarıya çıkmasını önlemektir.

Kerberos çokluk üç başlı - kimi anlatımda elli, ya da yüz kafalı - bir köpek olarak gösterilir. Kuyruğu kocaman bir yılandır, sırtında kara yılanlar dikilir. Bu korkunç hali ve Hades'in giriş kapısında zincirlerle bağlı olduğu yerden havlamalarıyla ölü ruhları dehşete düşürür. Vergilius'un "Aeneis" destanında Aeneas'ı yeraltına götüren Sibylla Kerberos köpeğine uyuşturucu bir besi atar da öyle girebilirler içeriye (Aen. VI, 417 vd.). Kerberos'u yalnız Orpheus büyüleyip yumuşatabilmiştir *(Orpheus)*.

Keroessa. Bizans'ın kurucusu Byzas'ın anası olan Keroessa, İo ile Zeus'un kızı sayılır. İo, "altın boynuz" diye anılan Halic'i geçtikten sonra, oracıkta bir kız çocuk doğurmuş ve çocuğa boynuzla ilgili (keras boynuz demek) bir isim verilmiş. Bu Nympha'nın yetiştirdiği Keroessa tanrı Poseidon'la sevişerek Byzas'ı doğurmuş. Byzas kral olduktan sonra Keroessa'nın başka bir oğlu kardeşine ve Bizanslılara karşı savaş açmış *(Byzas)*.

Kcto. Adı, Yunanca büyük deniz yaratıkları için kullanılan (ketos balina demek) Keto, Gaia'nın, Pontos, yani Toprağın Denizle birleşmesinden doğmuştur (Tab. 6). Aynı anadan ve babadan olan kardeşi Phorkys'le birleşerek önce Graia'ları ve Gorgo'ları doğurur *(Graia, Gorgo),* sonra, Hesiodos'a göre, bir de yılan meydana getirir. '

Khaos. Yunan mitograflarının hepsine göre, dünya var olmadan önce khaos vardı. Khaos sözcüğü Yunanca açık, boş olmak anlamına gelen "khainein" fiilinden türeme olsa gerek. Khaos'tan boşluk, daha biçime girmemiş, varlığa kavuşmamış öğelerin karışımı anlaşıldığı aşağıdaki tanımlardan bellidir. Hesiodos Theogonia'nın başında şöyle anlatır Khaos'u (Theog. 116 vd.):

Khaos'tu hepsinden önce var olan
sonra geniş göğüslü Gaia, Ana Toprak,
sürekli, sağlam tabanı bütün ölümsüzlerin,
onlar ki tepelerinde otururlar karlı
Olympos'un,
ve yo! yol toprağın dibindeki karanlık
Tartaros'la...

Khaos'tan Erebos ve kara gece ***doğdu,***
Gece'dense Esir ve Günışığı *doğdu,*
Erebos'la sevişip birleşmesinden.

Khaos'u ayrıntılarıyla anlatan bir başka şair de Ovidius'tur. "Değişimler" adlı eseri şöyle başlar. (Met. I, 1 vd.; çev. İ. Z. Eyuboglu):

Anlatmak istiyorum *değişen nesnelerin*
yeni *biçimler alışım. Sizin* işiniz bun/ar,
yardım *edin bana başladığım işte* ey
tanrılar!
Ulaştırın bu türkümü doğanın
başlangıcından
Günümüze değin, denizden, karadan bütün
bunları
kuşatan gökyüzü var olmadan, tek
görünümlüymüş
evren içinde doğa, khaos deniyordu ona,
kımıldamaz, biçimsiz, düzensiz ağır bir
yığın,
karmakarışıkmış içinde nesnelerin türlü
türlü öğeleri.

Bundan sonra da öğelerin bir bir ayrılmasıyla bir kosmogonia taslağı yapar Ovidius.

Kharites (Kharit'lcr). Kharit'ler göze hoş olanı simgeleyen tanrıçalardır, nitekim adları da parlaklık, ışıltı, güzellik anlamına gelen "kharis" sözcüğüyle ilgilidir. Yunan mythos'unun Üç Güzeli'ni şöyle tanımlar Hesiodos (Theog. 907 vd.):

Okeanos kızı Eurynome'yle evlendi Zeus,
güzelliği görenleri büyüleyen uyum
tanrıçayla;
üç kızı oldu ondan, Kharit'ler, Üç Güzeller:
Aglaie, Euphrosyne ve sevimli Thalia.

Kharit'ler tanrıların da, insanların da yüreğine neşe ve sevinç serpen tanrıçalardır. Musa'larla birlikte Olympos'ta otururlar, Apollon'un alayına katılarak hora teperler, ezgi söylerler. Kharit'ler her çeşit sanat işini esinleyen ve koruyan, insanda ve tanrıda yaratıcılık doğuran tanrıçalardır. Harmonia'nın elbisesinin nakışlarını onlar yapmıştır *(Kadmos, Harmoniaj.* Athena'nm yanı başında görünürler, Aphrodite'yle Eros'un ve kimi zaman da Dionysos'un alayına katılırlar.

Aphrodite doğar doğmaz, Himeros'la birlikte onun ardına koyuldukları gibi unu süsle mcde hep görev başında gösteriliri*] (Od Vlll, 362vd.)ı

... Gülümser Aphrodite de Kıbrıs'a gitti,
Paphos'a
kutsal bir koru tüten sunaklar vardı ya, işte
oraya,
Üç Güzeller yıkadılar orada onu
ve ovdular ölümsüz tanrıların bedenini
parlatan yağlarla,
güzelim rubalar giydirdiler, gözlere şenlik.

Tannça Thetis, oğlu Akhilleus'a yeni silahlar yaptırmak için Hephaistos'un işliğine gittiğinde, tanrının Kharis diye karısıyla karşılaşır (İl. XVIII, 382), Hera da İda dağında Zeus'u uyutmayı aklına koyunca, Hypnos, yani Uyku tanrıya istediğini yapması için bir Kharit tanrıça vermeye ant içer (İl. XIV, 267). Bu Kharit'in adı Pasithea'dır.

Kharon. Yeraltı ülkesinde ölülere Akheron ırmağını geçiren sandalcı. Kharon abus çehreli, sert, kaba ve pinti bir ihtiyar olarak canlandırılır. Ölü ruhlarına ırmağı geçirtmek İçin para alır, onun içindir ki ölülerin ağzın.) bil obolos (metelik) konurdu. Para almazsa, Kharon ruhları kovar, taş çatlasa yumuşamazdı. Hele toprağa gömülmeyen ruhların Hades bataklığını geçmeleri olanaksızdı, onun içindir ki, ölülerin tek amacı topra{Ja kavuşmaktır. Gömülemeyen ruhların yüz yıl havalarda serseri dolaştıkları, bu korkunç çileden sonra kaderlerinin ne olacağı konusunda bir karara varıldığı söylenirdi. Bu inanç destanda da, tragedyada da dramatik bazı kişilerin ele alınmasına yol açmıştır *(Elpenor, Polyneikes).*

Kharon Herakles efsanesinde rol oynar: Sandalcı, yiğidi öte tarafa geçirmek istemeyince, Herakles onu küregiyle döver, zorl.ı geçirtir kendini, Kharon bu işe razı olduğu için bir yıl boyunca Hades'ten sürülür. Aene as Kharon'a Sibylla'nın kendisine verdiği ve Proserpina'ya adanmış bir altın dalı sunmakla katı yürekli sandalcıyı yumuşatmak yolunu bulur.

Yunan efsanesinde pek belirli bir rol oynamayan Kharon'un Roma'da Etrüsk etkisiyle önemli ve belirgin bir kişilik kazandığı; Etrüsk mezarlarında sık sık rastlanan simgesi, bu kisinin ölmekte olan insanı yeraltı ülkesine .il makla tam anlamıyla öldüren bir cin olduğu görülür.

Kharon'un asıl rol oynadığı bir yapıt, Samsatlı (Malatya bölgesinde) Lukianos'un "Öbür Dünyada Konuşmalar"dır. Hermes'in kılavuzluğunda yeraltına inen birçok ölüler - ve aralarında filozoflar - Kharon'la ve kendi kendileriyle konuşurlar, ölümden sonra her türlü varlığın boş olduğu sonucuna varırlar.

Kharybdis. Efsaneye göre, Sicilya'yı İtalya'dan ayıran Messina Boğazında Kharybdis'le Skylla diye iki canavar vardır. Odysseus'un serüvenlerinde çok önemli bir rol oynayan bu canavarların ünü atasözlerine ve deyimlere geçecek kadar yaygın olmuştur, nitekim Batı dillerinde "Kharybdis'ten Skylla'ya düşmek" diye bir söz vardır, yağmurdan kaçarken doluya tutulmak anlamına gelir.

Odysseia destanından önce Kharybdis'in adı Herakles efsanesiyle ilgili olarak geçer: Kharybdis, Gaia ile Poseidon'un birleşmesinden dogma ölümlü bir yaratıkmış. Çok oburmuş, ne yese doymazmış. Herakles Geryoneus'tan çaldığı sürülerle önünden geçerken Kharybdis hayvanlara saldırmış ve hepsini yemiş. Buna öfkelenen Zeus. Kharybdis'in üstüne yıldırımını salarak onu denizin dibine atmış. Kharybdis bundan böyle bir deniz canavarı olmuş.

Büyücü Kirke Odysseus'la arkadaşlarını adasından yola çıkardığı zaman, yolda karşılaşacağı bütün güçlükleri kendisine bir bir sayar. Atlatılması gereken en büyük bela Skylla ile Kharybdis kayalarının arasından geçmektir. Skylla'yi anlattıktan sonra *(Skylla),* Kharybdis'i şöyle tanımlar (Od. XII, 101 vd.):

Göreceksin, Odysseus, daha alçak öbür kapa (yani Kharybdis),
çok yakınlar birbirine bu kayalar,
vurursun birinden öbürüne bir okla,
bîr incir ağacı var üstünde, yaprak dolu, kocaman,
tanrısal Kharybdis sömürür, yutar kara sulan ağacın altından.
Üç kez kusar günde ve çeker içine sömürür üç kez,
suları yuttuğu stra varayım deme oraya sakın,
yeri sarsan tanrı bile seni yıkımdan kurtaramaz.

Odysseus Kharybdis'in önünden geçip büsbütün yok olmaktansa, Skylla'ya altı arkadaşını kurban vermeyi yeg görür. Ve geçidi şöyle anlatır (Od. XI!, 234 vd.)-.

Böylece girdik dar boğaza içimizi çeke çeke,
Skylla bir yanımızda, tanrısal Khraybdis bir yanımızda.
Ne korkunçtur bu canavar yutarken denizin acı sularını,
kustuğu zaman da kaynayıp gümbürder koca engin
ateşin üstünde dopdolu bir kazan gibi
köpükler yükselir iki kayanın doruklarına kadar,
sonra doruklardan aşağı yuvarlanır bu köpükler.
Bir daha yutunca acı sularını denizin,
dibi görünür anaforların içinde.
Sarsılır gümbürtüyle çevresinde kayalar,
dipteki masmavi kumlar fırlar dışarı.

Odysseus bütün arkadaşlarını yitirdikten sonra, batan gemisinin yelken direğini omurgaya bir kayışla bağlayarak, üstüne oturur ve Kharybdis'in önünden bir daha geçer, bu kez sözü geçen incir ağacına tırmanır, anaforun salını yutup yeniden su yüzüne çıkmasını bekler. Sal birkaç saat sonra meydana çıkınca, kendini bırakıp tam üstüne düşer. Böylece korkunç tehlikeyi atlatır, ellerini kürek gibi kullanarak oradan uzaklaşır.

Homeros'un akıllara durgunluk verecek bir dakiklik ve canlılıkla anlattığı Kharybdis belki Messina boğazında bulunan zamanla efsaneleşmiş bir akıntı ve anafordur.

Kheiron. Kronos'la Philyra'nın oğlu Kheîron at adamların en iyisi, en ünlüsü, en bilginidir. Adı "Kheir", yani "el"den gelir, gerçekten de eli her şeye yatkındır. Bir doğa adamı olan Kheiron doğadan aldığı derslerle en büyük yiğitleri yetiştirmiştir. Asklepios, İason, giderek tanrı Apollon bile ondan ders almışlardır. Ama Kheiron'un en ünlü öğrencisi Akhilleus'tur *(Akhilleus).* Kheiron'un, Akhilleus'un babası Peleus'la özel bir ilişkisi vardır, onu her fırsatta korur, destekler: Akastos'un sarayında başına gelen serüvenden kurtarmış *(Akastos),* deniz tanrıçası Thetis'le evlenmesini salık vermiş, düğünde Peleus'a hedefini şaşmaz bir kargı armağan etmiştir *(Peleus, Thetis).* Thetis kocasını bırakıp denize dönünce, Peleus oğlu Akhilleus'u Kheiron'a emanet eder *(Akhilleus).* Kheiron öjjrenı İ8İ

ni dillere destan olacak biçimde yetiştirir: Ona avlanmayı ve savaşmayı öğrettiği gibi, müzik, ahlak ve hekimlik dersleri de verir. Akhilleus'un üstün yeteneklerini, Tesalya'nın Pelion dağı eteklerindeki mağarada hocası Kheiron'la geçirdiği eğitim yıllarına borçludur.

Kherion'un ölümü Herakles'in elinden olur. Kronos, deniz perisi Philyra'yla birleşmek için bir at biçimine girmiş derlerdi, Kheiron'un da at adam olarak dogması ondanmış. Ne var ki tanrı oğlu olduğundan ölümsüzmüş. Herakles kendisine saldıran at adamları püskürtünce oklarından biri Kheiron'un etine saplanmış. Yarasının iyileşmeyeceğini anlayan Kheiron da ölümsüzlüğü Prometheus'la değişerek ölmeyi yeğ görmüş *(Kentauroi)*.

Khimaira. İkisi de yeraltı yaratıktan olan Typhon'la Ekhidna'nın birleşmesinden Khimaira diye bir canavar doğar. Hesiodos onu şöyle anlatır (Theog. 318 vd.):

Khimaira'yı da doğurdu Ekhidna,
söndürülmez ateşi üfleyen Khimaira'yi,
korkunç ve büyük, hızlı ve güçlü,
bir yerine, üç kafalı Khimaira'yi:
Biri azgın bakışlı aslan kafası,
öteki keçi, öteki yılan, ejderha kafası
Pegasos hakkından geldi bu Khimaira'mn
koca yiğit Bellerophontes'le birlikte.

Homeros aşağı yukarı Hesiodos gibi tanımladığı Khimaira'yı Bellerophontes efsanesine bağlar *(Bellerophontes)*. Homeros'la Hesiodos'ta sözü geçmeyen bir anlatıma göre, Bellerophontes Khimaira'ya saldırmak için Pegasos atma binmekle kalmamış, kargısının ucuna (ya da kullandığı oklara) kurşun koymuş, canavarın ağızlarından fışkıran ateşle eriyen kurşunlar etini dağlayıp yakmış, korkunç ejderha da böylece can vermiş.

Khimaira'mn bulunduğu yer Lykia'da Olympos (bugün Çıralı) kentinin arkasındaki Yanartaş diye gösterilir. Burada ilkçağda olduğu gibi bugün de dağdan doğal gazlar fışkırır ve bunlar kendiliğinden ya da bir kibritle tutuşturulup hiç durmadan yanar. Öyle ki dağda yer yer yanan ateş denizden bile gözüküp gemici lere kılavuz olurmuş. İlkçağ yazarları da Khimalra ateşini bilir, ne var ki yeri üstünde bir uygunluk yoktur anlattıklarında, Plinius'a göre, "mons Chimaera" Phaselis'e yakındır, Skylax'ın açıklaması gerçeğe daha uygundur: "Dionysias adası, Siderus limanı ve burnu; bunun üstünde, dağda Hephaistos mabedi ve topraktan kendiliğinden fışkıran büyük alev bulunmaktadır ki, hiçbir zaman sönmemektedir". Her iki yazar da doğal ateşin fışkırdığı yerde Hephaistos'a bir tapınak bulunduğunu söylemektedirler. Gerçekten de bugün orada yapı kalıntıları ve Hıristiyanlık çağına kadar uzanan bir tapınak yeri olduğunu gösteren yazıtlar bulunmaktadır.

Khrysaor. Khrysaor, Gorgo'lardan Medusa'nın oğlu sayılır (Tab. 6). Doğumunu şöyle anlatır Hesiodos (Theog. 280 vd.):

Perseus kestiği zaman kafasını
Khrysaor'la Pegasos çıkıverdi kanından.
Biri deniz kıyısında doğduğu için,
öteki elinde altın kılıç tuttuğu için
almışlardı Pegasos'la Khrysaor adlarını

Khrysaor, Okeanos kızı Kallirhoe ile evlenir ve Geryoneus'u üretir. Kallirhoe'den Ekhkl na da doğar *(Ekhidna)*.

Khryscis. Troya savaşı bir kadın yüzünden çıkmıştır. Bu savaşta kadınlar önemli bir rol oynar. Hele ikisi, Helene'nin kaçırılmasından çok sonraki olayları canlandıran İlyada'da Helene'den de daha büyük bir yer tutarlar: Bunlar Khryseis'le Briseis'tir.

Destan bir korku sahnesiyle açılır: Akha ordusu salgından kırılmaktadır. Neden? Akhalar Troya'yı kuşattıktan sonra yıllarca beklerler güçlü kentin surları önünde: Troya düşmez de düşmez. Bu sırada, Akhilleus başta olmak üzere, saldırgan Akhalar çapulculuk seferlerine girişerek talan etmeye uğraşırlar zengin Anadolu şehirlerini. Altın, tunç, demir, değerli silahlar almakla kalmazlar, yağma ettikleri şehirlerden seçkin kızlar, kadınlar da kaçırırlar. Yığın yığın mallar, sürü sürü'tutsaklar ortaya konup Akha yiğitleri arasında bölüşülür. En büyük pay her zaman krallar kralı Agamemnon'a gider. Troas bölgesine yaptığı bir çıkarmada Akhilleus Khryse kentinin Apollon rahibi Kryses'in kızı Khryseisi tutsak olarak almış, getirmiştir. Onu barakasında karisi gibi kullanır, giderek sever, ni

kâhlı karısı Klytaimestra'dan üstün tutar onu. Ne var ki günün birinde Khryses zengin kurtulmalıklarla kızını geri almaya gelir, yalvarır, yakarır, Akha önderleri kızı geri vermek isterler, yalnız Agamemnon karşı koyar bu isteğe ve Khryses'i sert sözlerle kovar. Bunun üzerine rahip Apollon tanrıya yakarır ve tanrı Khryses'in öcünü alır (İl. I, 43 vd.) *(Apollon)*.

Kikon'lar. Odysseus'un dönüş yolculuğunda,ilk uğrağı Kikon'lar adlı bir boyun oturduğu İsmaros kentidir, Bu Trakya şehri bugünkü Dedeagaç olsa gerek. Orayı Akhalar bir iyice talan ederler. Neden? Kikon'lar Troyalıların savaş ortağı olduklarından mı, yoksa giderayak bolca mal edinmek için mi? Bu serüvenini anlatan Odysseus nedenini söylemez, ama oradan yedi külçe altın, bir gümüş tas, on iki sağrak dolusu da ismaros şarabı alır. Bir tasına yirmi tas su katılıp içilen bu bal gibi şarapla ileride Kyklops Polyphemos'u sarhoş edecektir Odysseus. Bu işleri yaptıktan sonra arkadaşlarının çabuk gemilere dönmelerini buyurur, ama onlar şarap içip, yemek yemekle oyalandıklarından dağlardan inen atlı Kikon'ların saldırısına uğrarlar. Savaş, dövüş, gene de ucuz kurtulurlar: Altı ölü verip kaçarlar (Od. IX, 38-61).

Kiliks. Agenor'un oğlu, Europe, Kadmos, Thasos ve Poiniks'in kardeşi (Tab. 10). Kardeşleriyle birlikte kaçırılan Europe'yi aramaya gider, bulamayınca Kilikya bölgesine yerleşir ve buraya adını verir. Bir efsaneye göre Kiliks, Europe'nin Zeus'tan olan oğlu Sarpedon'la birlikte komşu Lykia'ya saldırır, zafer kazanır ve Sarpedon'a bu bölgenin krallığını verir *(Sarpedon)*.

Kimmerioi **(Kimmer'ler).** Kimmer'ler Odysseia'da adı geçen efsanelik bir ulustur. Odysseus ölüler ülkesine Kimmer'lerin oradan iner ve burayı şöyle tanımlar (Od. XI, 14 vd.):

Güneş batarken ve kararırken tekmil yollar
vardık sınırlarına deri nakışlı Okeanos'un,
oradadır Kimmer'lerin ülkesi ve kenti,
oldum olası bol sisle ve bulutlarla örtülü,
parlak güneş onları ışınlarıyla göremez
hiçbir vakit,
ne yükseldiği vakit yıldızlı göğe,
ne de gökten toprağa döndüğü vakit.
Öylece seri/i durur bir uğursuz *gece*
bu zavallı ölümlülerin üstünde.

Kimmer'lerin nerede oturduğu, güneş görmeyen bu ülkeyi batıya mı, kuzeye mi yerleştirmek gerektiği mythos yazarları arasında tartışma konusu olmuştur. Kimmer'ler diye bir ulusun varlığı ilkin Homeros'un Odysseia'sında geçtiğine göre, onları bizim dünya haritamıza yerleştirmek için Homeros'un dünya haritasını göz önüne getirmeli. Odysseia'nın önsözünde belirtildiği gibi (s. 22 vd.) Odysseia'ya göre dünya - ki o zaman tanınan dünya yalnız Akdeniz dünyasıydı - yuvarlak bir disk biçimindedir, bu diski Okeanos ırmağı çepeçevre sarar. Güneş bu ırmakta batar - buraya batı denir -, gene ırmağın karşı tarafında doğar - oraya doğu denir -. Kimmer'ler de Okeanos'un ötesinde kuzeybatıya rastlayan bir bölgede düşünülmelidir. Güneş görmediği için karanlık sayılan bu ülkenin karanlığın ta kendisi olan ölüler ülkesiyle ilgili görülmesi doğaldır.

Homeros'tan sonraki efsane ve görüşlerde Kimmer'lerin, Kelt ya da İskit boylarının ataları oldukları ileri sürülür. Roma dünyasında ise ölüler ülkesine girişin güney İtalya şehri Cumae'den olduğu sanılırdı. Bu görüşü Vergilius'un "Aeneis" destanında buluruz. Başka efsanelerde Kimmer'lerin yeraltında galerilerde oturdukları anlatılır; burada belki batı Avrupa'da maden işleten ve Akdeniz'den gelme kervanlara bakırla tunç satan uluslar söz konusudur. Tarihsel çağlarda (İ. Ö. VII. yüzyıl) Kimmer'lerin Anadolu'ya saldırıp Phrygia başkenti Gordion'ü yıktıkları bilinir.

Kinyras. Kıbrıs kralı Kinyras'ın adı İlyada'da geçer: Troya savaşına katılması için Agamemnon ona Odysseus'la birlikte Talthybios'u göndermiş, Kinyras da elli gemi yollamaya söz vermiş, ama Akhaları aldatmış: Bir gerçek gemi donatmış, kırk dokuz tane de topraktan tekne yaptırıp, hepsini denize indirmiş, kırk dokuzu batmış, yalnız bir gemi varabilmiş Aulis'e. Ama böylece Kinyras sözünü tuttu sayılmış.

Kinyras Kıbrıs adasının yerlisi değildir: Suriye'nin Byblos kentinden gelmedir. Kendi ve

oğlu Adonis'le ilgili efsanelerin Fenike kaynaklı oluşundan da bu çıkmaktadır. Kinyras Kıbrıs'a gelince Paphos kentini kurmuş, Kıbrıs kralı Pygmalion'un kızını almış ve Adonis'ten başka bir oğluyla üç kızı olmuş. Tanrıça Aphrodite'nin öfkesini üzerlerine çeken bu kızlar birer yosma olmuşlar: Kıbrıs'a gelen, giden yabancılara verirlermiş kendilerini. Sonunda da Mısır'a göçmüşler.

Kinyras efsanesinin en ilginç yönü, onun kızı Myrrha'ya (ya da Smyrna) olan doğadışı aşkıdır. Bu aşktan Adonis doğar *(Adonis)*. Efsanenin başka bir dalında Kinyras tanrıça Aphrodite'nin saydığı ve sevdiği bir kral olarak gösterilir. Kıbrıs'ta bu tanrıçanın kültünü kurmakla kalmamış, usta bir bilici ve müzikçi olarak adaya sanatları ve uygarlığı da getirmiş. Fenike'den gelme "kinnor" adlı bir sazla (Kinyras adı oradan türemeymiş) tanrı Apollon'la yarışmaya girmiş ve Marsyas gibi tanrının gazabına uğramış.

Kinyras Kıbrıs adasında bakır madenlerini ortaya çıkaran, tunç işlemeciliğini kuran ve adaya ilkçağdaki zenginliğini kazandıran kral olarak geçinir. Aphrodite onu sevdiği için uzun ömürlülük bağışlamış, Kinyras da 160 yaşma kadar yaşamış.

Kirke. Büyücü tanrıça Kirke tıpkı Kalypso gibi Odysseus'un serüvenlerinde başlıca rol oynayan kişilerdendir. Güneş tanrı Helios'la Okeanos kızı Perseis'ten dogmadır denir kimi efsanelerde, kimine göre de Hekate'nin kızıdır ve büyücülüğü ondan almıştır. Kirke yalnız Odysseia'da değil, Argonaut'lar destanında da söz konusu olur, Kolkhis kralı Aietes'in ve Giritli Minos'un karısı Pasiphae'nin kız kardeşidir (Tab. 8). Efsaneler Kirke'nin Aiaie adasında oturduğunu belirtirler. Bu adanın nerede olduğu az çok belli, çünkü bugün de italya'nın Sardunya karşısındaki Etruria kıyılarında Capo Circeo diye anılan bir yer var, ama bu bir ada değil, bir burundur. "Aia", "gaia" yani toprak anlamına geldiğine göre, efsanenin bu konuda bu kadarcık yanılması doğaldır.

Aiolos'un adasından kovulduktan, yamyam Laistrygonlara epey kurban verdikten sonra Odysseus'ai arkadaşları Kirke'nin Aiaie adasına varırlar(İd X, L35 vd.):

Gide gide Akile adasına nardık sonunda,
orada Kirke otururdu, *güzel* belikli,
insan sesli korkunç tanrıça...

Odysseus arkadaşlanna besi sağlamak için ava gider, çıktığı tepeden Kirke'nin kon.agını görür uzakta, dumanı tütmektedir sık çalılı gın, ormanın ötesinde. Korka korka birkaç arkadaşını gönderir oraya. Başlarında Eurylokhos vardır (Od. X, 210 vd.).

Odysseus'un arkadaşları dışanya çağırırlar Kirke'yi, oysa tanrıça onları içeri alır, yalnız Eurylokhos kuşkulanıp dışarda kalır. Sonra da olan olur Odysseus'un arkadaşlarına: Kirke'nin onları domuza dönüştürmesini şöyle anlatır Homeros (Od. X, 232 vd.):

» *Tanrıça onları içeride tahtlara, iskemlelere*
oturttu,
peynir, sarı bal ve arpa unu ezdi Pramno;
şarabimi ı.
sağrağa korkunç ilaçlar karıştırdı
büsbütün unutsunlar diye baba toprağını.
Verdi onlara bu içkiyi, onlarda hemen
d ikiller,
onlar diker dikmez içkiyi, Kirke hepsine
değneğiyle vurdu
ve kapattı yoldaşlarımı domuz ağılma.
Şimdi onlar tıpkı domuza benzemişlerdl
başları ve sesleri, kılları vegövdeleriyle,
ama akıl vardı gene içlerinde eskisi gibi.
Ağlar, sızlar halde onları kapadı oraya,
attı önlerine kayın kozalağı, palamut,
kızılcık yemişi,
hep yediği şeylerdi bunlar yerde sürünen
domuzların.

Tanrı Hermes Odysseus'un yardımına koşar; büyücü Kirke'yi nasıl alt edeceğini söyler ona: Kirke ona zehirli şarabı içirecegi anda, içine tanrının onun için kopardığı "malü" diye sihirli bir bitkiyi atacak ve kılıcıyla saldırıp tanrıçayı alt edecek, kendisine ve arkadaşları na bir kötülük yapmayacağına ant içirecektir. Öyle olur, Kirke Odysseus'un gücü karşısın de şaşakalır, güzelliğine, erkekliğine vurulur ve onu yatağına aldıktan sonra, yoldaşlarım da insan kılığına sokar. Odysseus böylece Kirke'nin konağında bir yıl kalır, yiyip içip kayli sürmekte, Kirke de tıpkı Kalypso gibi onu kendine koca etmek hevesiyle yanıp tulu. maktadır. Ne var ki Odysseus'un arkadaşları onu uyarırlar, yurda dönmek gerektiğini hatırlatırlar ona. Kirke razı olur, ama önce ölü

ler ülkesine gidip Teiresias'ın ruhuna danışmasının gerektiğini bildirir. Bundan sonra Odysseus'un Hades yolculuğu anlatılır (Od. X, 307'den XI sonuna dek). Dönüşte Odysseus gene Aiaie adasına uğrar, bu kez, Kirke ona ilerdeki yolculuğun nasıl düzenlenmesi gerektiğini, Seirenlerden, Skylla ve Kharybdis'ten nasıl korunabileceğini bildirir. Kirke'nin sözleri tıpatıp doğru çıkar ve Odysseus sonunda selameti büyücü tanrıçanın öğütlerine borçlu olur.

Kirke'nin kimliği ve nitelikleri üstünde bilginler çok durmuş, düşünmüştür. Kirke'nin yeri, yurdu besbelli ki İtalya'dadır, bugün Capo Circeo'nun bulunduğu bölgede Roma çağlarında Feronia adlı tanrıçaya tapıldığı görülür. Bu tanrıçanın "feri" yani vahşi hayvan sözcüğünden türeme adı, vahşi hayvanları dizgine alan tanrıça anlamını taşır. Bu Feronia ile Kirke arasında bağlantı kurmamak olanaksız. Bölgenin Etruria yani Anadolu'dan gelme Etrüsklerin yerleştiği yer olduğu da akla getirilirse, Kirke'nin, daha sonra da Feronia'nın Anadolu'nun Ana Tanrıçası Kybele ile ilişkisi göze çarpar. Kirke-Feronia, Artemis-Kybele gibi doğaya hâkim, hayvanları evcilleştirip arabasına koşan tanrısal varlığı simgeler. Bu tanrıça dişidir, dişilik, doğurganlık ve bereket kavramını erkeği boyunduruğa almak, büyülemek, herhangi bir hayvan haline getirmekle açığa vurur. Motifleri Ana Tanrıça kültünün özelliklerini andıran Kirke efsanesi Odysseia'da sözü geçen başka temalarda olduğu gibi peri masalı, çeşnisi de taşır. Bütün bu öğeler Ana Tannça'nın kişiliği ve yaygınlığı tam bir aydınlığa kavuşacağı zaman gereğince değerlendirilebilecektir.

Odysseia'dan sonraki efsanelere göre Kirke'nin Odysseus'tan birçok çocukları olur, biri Telegonos, öteki de Latinos'tur derler. Telegonos'un İtalya'da TuSculum şehrini kurduğu, Latinos'un da Latinlerin atası sayıldığı hesaba katılırsa, Kirke-Odysseus macerasının İtalya efsanesince ne kadar benimsendiği görülür.

Kleio. Adı, kutlamak, övmek anlamına gelen "kleio" fiilinden türemiş olan Kleio (ya da Klio) Musalann biridir. İnsanların unutulmaması gereken ünlü, şanlı eylemlerini dile getirdiği için, tarih alanı ona ayrılmış, tarih yazarlarını esinleyen peri sayılmıştır. Sağ elinde boru, ya da gitar bulunur, kahramanlıkları dile getirir bunlarla; kimi resimlerde elinde bir klepsydra, yani su saati vardır, olayların akışını ölçmeyi simgeler.

Kleobis. Arabayı çekecek ineklerin olmadığı bir günde, Argos'taki Hera tapınağı rahibesi olan anneleri Kydippe'nin arabasını, 45 menzil uzaktaki tapınağa kadar, Kleobis'le Biton götürdüler. Kydippe, tanrıçadan, oğullarına, insanlar için en iyi şeyi bağışlamasını diledi. Hera da bu dileği yerine getirerek iki oğlanı uyuttu, öylece öldüler. Argoslular iki kardeşin heykelini Delphoi'ye adadılar.

Bu öykü Herodotos'un Tarihinde (I, 31) anlatılmıştır. Atinalı Solon zenginler zengini kral Kroisos'a konuk gidince, Kroisos ona bu dünyada en mutlu insanın kim olduğunu sorar. Solon ilk olarak yurdu için can veren Tellus'u saydıktan sonra ikinci örnek olarak da Kleobis'le Biton'u gösterir.

Klotho. Zeus'le Themis'in kızları olan kader tanrıçaları Moira'ların biri. Adı bükmek, dokumak anlamına gelen Klotho hayat ipliğini büken tanrıça sayılırdı *(Moira'lar)*.

Klymene. Okeanos'la Tethys'in kızı. Bir kaynağa göre İapetos'la evlenip Atlas, Prometheus, Epimetheus ve Menoithios'un anası olmuştur (Tab. 3).

Klytaimestra. Adı Klytaimestra ya da Klytaimnestra olarak geçer. Tyndareos'la Leda'nın kızıdır. Leda kuğu kuşu haline girmiş tanrı Zeus'la birleştikten sonra, iki yumurta doğurmuş derler, birinden Helena ile Polydeukes, öbüründen Klytaimestra ile Kastor çıkmış, Helena ile Polydeukes Zeus'un dölleri, Klyaimestra ile Kastor ölümlü Tyndareos'un çocuklarıymış (Tab. 12).

Klytaimestra mythos'ta Helena kadar eşsiz bir rol oynar, suç işleyen, adam öldüren, kötüye varan yolların hepsini deneyen kadın olarak yazarları sonsuzca esinleyen bir tip niteliğini kazanmıştır. Benliğinde zıt duyguların çarpıştığı öbür trajik kişiler gibi Klytaimestra'nın da destanda pek adı geçmez, sözü edilse de işlediği suçlann asıl etkeni olarak gösterilmez, Klytaimestra aşığı Aigisthos'un elinde

bir araçtır. Ancak tragedya İledir ki, Klytaimestra özgür bir kişilik kazanır ve dramı daha derin, içindeki karşıt duyguların çarpışması daha karmaşık olduğundan Aigisthos-Klytaimestra ikiliğinde baş rolü alır. Tragedya yazarlarından Aiskhylos da, Sophokles de, Euripides de Klytaimestra tipini kendi görüşlerine göre sonuna kadar işlemekten geri kalmamışlardır. Öyle ki Klytaimestra nicelik ve nitelik bakımından da efsanenin en göze çarpan kişilerinden biri olarak karşımıza çıkar, yani rol oynadığı tragedyalar hem çok, hem de bu tragedyalarda oynadığı rol biricik ve eşsizdir. Bütün bu tragedyaları bir bir ele alamayacağımıza göre, hepsinin birden esinlediği Klytaimestra tipini özetlemeye çalışalım.

Klytaimestra'nın içinde başlıca yeri tutan duygu, ça§daş bir görüşle nitelenecek olursa, kıskançlık diye adlandırılmalıdır. Klytaimestra ömrünün başından sonuna kadar kıskançlıkla kıvranmış durmuş, onu suça iten duygu da bu kıskançlık olmuştur. Helena'nın ikizi olmakla başlar bu kompleks; gerçi Agamemnon'la evlenmeden Klytaimestra'yı bazı efsaneler Tantalos'la evli gösterir, bu Tantalos Thyestes'in oğludur (Tab. 15). Agamemnon bu Tantaloş'u da, çocuklarını da öldürür, Klytaimestra'nın kardeşleri Dioskur'ların saldırısına uğrayınca Klytaimestra ile evlenmek zorunda kalır. Uğursuzlukla başlayan bu evlenme sonsuz bir kin ve suç zincirinin birinci halkasıdır. Agamemnon'la Klytaimestra mythos'ta geçinemeyen, birbirini sevmeyen çiftin ta kendisidir. İlyada'da bile krallar kralı tutsağı Khryseis'i meşru karısı Klytaimestra ile bir tutmak cüretini gösterir (İl. 1,112 vd.):

Doğrusunu isterseniz,
asıl karım Klytaimestra'dan üstün o kız,
ondan aşağı değil yapısı, boyu boşu,
aklı, fikri yerinde, üstelik ev kadını.

Khryseis'ten daha güçlü bir kuma da çıkarır karşısına: Troya'dan Kassandra'yı sarayına getirince, Klytaimestra'ya ona iyi davranmasını öğütler. Kadınlığı böylece hor görülen Klytaimestra ister istemez kendini kardeşi Helena ile kıyaslar, kadın ve eş olarak bunca şımarıklığı olan Helena'nın hiç ceza görmediğini, onun yüzünden kendi başına bunca belalar geldiğini yana yakıla dile getirir.

Ama Klytaimestra'nın kocasına olan **asıl** hıncı kadın yüzünden değildir. Onu koca, az daha evlat katili yapan kızı İphigeneia'nm kurban edilmesidir. Bunu Agamemnon'a bir türlü affedemez. Bu yüzden duyduğu kini öbür çocuklarına da bulaştırır: Elektra'dan, Orestes'ten nefret eder. Elektra anasıyla sert tartışmalarından Klytaimestra'nın ileri sürdüğü bu İphigeneia olayının, aslında suçluluğunu örtmek için bir bahane olduğunu yüzüne vurur. Gerçekten de tragedyanın sahneye koyduğu Klytaimestra yüreğinde en ufak bir analık duygusu olmayan bir kadındır, Orestes'e anana kıyma diye yalvarır, ama onun öldüğü haberini alınca tanrılara şükran adakları adayacak kadar sevinir.

Tragedyaların bazıları Agamemnon'un öldürülmesinde Klytaimestra'yı asıl fail olarak gösterir, kiminde de Mykene'de yalnız kaldığı için Aigisthos'un zorlamasına dayanamayıp kendini veren ve âşığının elinde bir araç gibi kullanılan bir zavallı kadın pozundadır. Klytaimestra'nın ilginç ve karmaşık tipinin tamam bir portresini okumak için Aiskhylos'un "Agamemnon", Sophokles'in "Elektra", Euripides'in "Elektra" ve "Orestes" tragedyalarını okumak gerekir.

Kodros. Poseidon'un soyundan olan efsanelik Atina kralı. Krallığı sırasında Atina Peloponez'lilerin saldırısına uğramış, Delphoi kehaneti de Peloponezliler Atina kralını öldürürlerse zafer kazanacaklarını bildirmiş. Bunu haber alınca Kodros hayatını yurduna feda etmeye karar vermiş ve dilenci kılığına girerek şehirden dışarı çıkmış. İki düşmanla karşılaşmış ve onlarla kavgaya tutuşmuş, birini öldürmüş, öbürünün eliyle de vurulup ölmüş. Atinalılar işin farkına vararak ölüsünü Peloponezlilerden istemişler. Onlar da kralı öldürdüklerini anlayarak saldırıdan vazgeçmişler.

Kodros'un mezarı tarihsel çağlarda Atina kapılarının birinin önünde gösterilirmiş. Kodros öldükten sonra Atina tahtına oğlu Medon çıkmış. Küçük oğlu Neleus da Miletos'a göçmüş *(Neleus 2)*.

Koios. Uranos'la Gaia'nın oğlu, Titanlardan biri (Tab. 4). Erkek kardeşleri Okeanos, Hyperion, İapetos ve Kronos'tur, kız kardeş

leri Theia, Rheia, Themis, Tethys, Mnemosyne ve Phoibe'dir. Koios'la Phoibe evlenirler, iki kızları olur: Leto ve Asterie. Işığı simgeleyen göksel varlıklan meydana getiren Koios' la Phoibe Apollon ve Artemis'in atalarıdır.

Kokalos. Sicilya'da Kamikos (sonradan Agrigentum olur) şehrinin kralı. Daidalos havaya uçarak Girit'ten kaçtığı zaman Kokalos'un yanına sığınmış ve saklanmış. Minos da Daidalos'u aramaya çıkıp Sicilya'ya vardığında usta yapıcıyı bulmak için bir düzene başvurmuş: Bir iplikle bir şeytanminaresi almış, ipliği bir ucundan öbür ucuna geçirmesini başarana ödül vereceğini bildirmiş. Kokalos dayanamayıp bunun çözümünü Daidalos'a sormuş, o da ipliği bir karıncaya bağlayıp karıncayı şeytanminaresinin içinden geçirtmek gerektiğini söylemiş. Kokalos bu çözümü Minos'a bildirince, Girit kralı Daidalos'un burada saklandığını anlamış, Kokalos'u konuğunu teslim etmeye zorlamış, ne var ki Kokalos konukluk kurallarını çiğnememek için kızlarına Minos'u öldürmelerini buyurmuş, onlar da kralın üstüne kaynar su dökerek ölümüne sebep olmuşlar *(Daidalos)*.

Kokytos. İniltiler ırmağı anlamına gelen Kokytos ölüler ülkesinde akan ve Akheron'a dökülen bir ırmaktır. Odysseus yeraltı ülkesine inecekken, büyücü tanrıça Kirke ona Hades haritasını şöyle çizer (Od. X, 508 vd.):

Ama geçtiğin zaman Okeanos'u geminle,
orada Alçakkıyı var ve Persephone'nin
koruluğu,
uzun uzun kavaklar göreceksin, kısır
söğütler,
derin anaforlu Okeanos'un kıyısında çek
karaya gemini,
sonra çık yola, Hades bataklarına doğru,
orada Akheron, Pyriphlegeton ve Kokytos
akar,
Styks'ten gelen sular da dökülür oraya.

Odysseus yeraltı dünyasına inmek için çukuru orada kazacaktır. Pyriphlegeton adından da belli olduğu gibi (pyr ateş demek) kaynar sulu bir ırmak olduğu halde, Kokytos'un suları buz gibi diye tanımlanır.

Komaitho. *Bkz. Amphitryon.*

Kore. Kore ya da Kora, genç kız anlamına gelir. Demeter'in kızı Persephone'ye verilen ikinci bir isimdir *(Demeter)*.

Korinnos. Korinnos Troya'nm yerlisi bir ozanmış. Homeros'tan önce ve Troya savaşının olduğu sıralarda llyada destanını yazmış. Yazı yazmasını da Palamedes'ten ögrenmişmiş *(Palamedes)*. Homeros destanlarını yazmak için onun eserlerinden esinlenmiş.

Koronîs. Lapith'ler kralı Phlegyas'ın kızı, hekim tanrı Askleplos'un anası *(Asklepios)*.

Korybant'Iar. Korybantes ve Kuretai diye yazın kaynaklarında geçen Ana Tanrıça'nın rahiplerini Euripides Bakkha'lar "tragedyasında şöyle tanımlar:

Ey karanlık diyarı Kureta'larm.
Girit'te Zeus'un doğduğu kutsal mağaralar!
Orada icat ettiler, benim için,
üç sorguçtu miğfer giyen Korybant'Iar
çembere gerilen deriyi.
Orada karıştı coşkun davul sesleri
Pbrygia kavallarının tatlı nefeslerine.
Korybant'Iar davulu Rhea anamıza verdiler
Bakkha'larm çığlıkları arasında
gümbürdesin diye.

Kureta'lar Giritli ana tanrıça Rhea'nın, Korybant'Iar da Phrygialı ana tanrıça Kybele'nin rahipleridir. Burada iki ana tanrıçanın ve onun hizmetinde bulunan efsanelik rahiplerin de birbirine karıştığı görülür. Korybas Lydia ya da Phrygia dilinde ilkin Attis'e verilen bir addır. Kureta'lar ise Zeus efsanesinde rol oynayan cinlerdir. Toprağın oğulları oldukları söylenir: Rhea Girit'in Lyktos magarasında Zeus'u doğurduğu zaman onu Amaltheia adlı nympha'ya teslim eder, Amaltheia da onu keçi sütüyle besleyip büyütür *(Amaltheia),* ama tanrı bebeğin seslerini Kronos duyup da öbür çocukları gibi Zeus'u da bulup yutmasın diye, Rhea çocuğun çevresinde Kureta'larm coşkun rakslarla tunç kalkanlarına vura vura gürültü yapmalarını emretmiş, böylece çocuğun bağrışmalarını tunç sesleriyle boguyorlarmış. Efsaneye göre Kureta'lar iki ya da dokuzmuş. Sonradan Zeus, Kybele ve Dionysos tanrılannın kültleri birbirine karışmış ve Daktyl'ler, Korybant'Iar ve Kureta'lar, hepsi birden Ana Tanrıça

Kybele'nln kültüne bağlanmıştır. Bu rahipler Kybele ayinlerini baş döndürücü rakslarla, bağrışmalarla, flüt, davul ve tef sesleriyle kutlarlar, gümbürtülü bir vecit içinde kendilerinden geçerek "enthousiasmos" denilen duruma girerek tanrıya karışmayı sağlarlardı *(l)aktyller, Dionysos)*.

Kottos. Uranos'la Gaia'nın yüzer kollu ve ellişer başlı dev oğullarından birinin adı. (îyes'le Briareus'un kardeşi *(Yüzkollular)*.

Kıanaos. Attika'nın ilk krallarından biri. Kranaos da Kekrops gibi topraktan doğma İmiş *(Kekrops)*. Kekrops'tan sonra tahta çıkan o olmuş ve Attikalılara "Kranaos'lular", Alina'ya da Kranae denmiş. Kranaos'un Atllıis adlı bir kızı olmuş. Attika bölgesi bu kıza göre adlandırılmış.

Kratos. Pallas'la Styks'in oğlu (Tab. 6), güç ve kuvvet simgesi *(Bia)*.

Kreon. (1) Korinthos kralı, İason'la Medeia efsanesinde rol oynar: İolkhos'tan kovulunca İason'la Medeia Korinthos'a, Kreon'un yanına sığınırlar ve birkaç yıl barış içinde yaşarlar. Ama günün birinde Kreon kızı Kreusa (ya da Glauke)'yi İason'a vermeye kalkışır, lason Medeia'yı boşayıp Kreusa'yı almaya razı olur. Medeia'nın korkunç dramı bu olayla başlar: Büyücü kadın bu evlenmeye ses çıkarmayacak gibi olur, kumasına armağan olarak bir gelinlik gönderir. Kreusa gelinliği alır, giyer, sırtına geçirir geçirmez de cayır cayır yanmaya başlar. Yanına varıp onu kurtarmak İsteyen Kreon da aynı ateşle tutuşup yanar *(Medeia)*.

(2) Menoikeus'un oğlu Kreon, İokaste'nin kardeşi ve Thebai kralı Laios'un kaynatasıdır (Tab. 19). Adı Oidipus efsanesinde geçer: Oidipus Thebai'den sürülünce şehre kral olur. Oidipus'un ölümünden sonra oğullan Eteokles'le Polyneikes savaşa tutuşunca, Kreon Eteokles'in tarafını tutar, Polyneikes'i şehirden sürer. Antigone dramında büyük bir rol oynar ve doğanın kanunlarını hesaba katmadan devlet kanunlarını yürürlüğe koymaya çalışan yöneticinin iflasını simgeler *(Antine, Oidipus, Halmon)*.

Kreş. Giritlilere adını veren kurucu kahraman. Bir efsaneye göre tanrı Zeus'la Ida da ğının bir nympha'sından doğmuştur, başka birine göre de Girit toprağından doğmuş ve Girit'in ilk konuklan Eteokretes, yani gerçek Giritlilerin atasıdır. Zeus bebekken babası Kronos'un elinden kurtarılmak için Girit'e bırakılınca Kreş adada hüküm sürmekteydi ve Zeus'u koruyan o olmuştur. Minos'tan çok önce Girit'e yasalar vermiş ve uygarlık getirmiştir. Efsanenin biri Kres'i, Girit'i her türlü çıkarmaya karşı koruyan Talos adlı robotun babası sayar *(Talos)*.

Kretheus. Aiolos'la Enarete'nin oğlu. Tyro ile evlenir ve Aison'u doğurur (Tab. 22). Kretheus, Tyro'nun tanrı Poseidon'dan olan Neleus ve Pelias adlı oğullarını evlatlığa alır. Kretheus, lason ve Pelias'ın şehri olan lolkos'un kurucusudur (Tyro, *Pelias)*.

Kreusa. (1) Atina kralı Erekhteus'un kızı, İon'un anası *(lort)*.

(2) Troya kralı Priamos'la karısı Hekabe'nin kızı, Aineias'ın karısı (Tab. 17). En eski destanlarda Aineias'ın karısının adı Kreusa değil, Eurydike'dir. Vergilius Aeneis destanında Kreusa'nın Troya'nın yıkıldığı ve Aineias'ın babası Ankhises'le oğlu Askanios'u alarak şehirden kaçtığı gece bir tanrıça (Aphrodite ya da Kybele) tarafından kaçırıldığını anlatır. Aineias karısını aramak için şehre geri döndüğünde, Kreusa'nın görüntüsü karşısına çıkıp yeni bir yurt kurmaya gitmesi gerektiğini bildirir *(Aineias)*.

Krinis. Mysia şehri Khryse'de bulunan Apollon Smintheus tapınağının kurucusu. Ilyada'da Agamemnon'un tutsak tuttuğu kızı Khryseis'i almaya gelen Khryses bu tapınağın rahibidir. Tapınağın kurulması efsaneye göre şöyle olmuş: Krinis günün birinde Apollon tanrının öfkesine uğramış, bu yüzden de evi barkı, tarlası, toprağı, nesi varsa sıçanların saldırısına uğramış. Sıçandan geçilmiyor, sıçanlar her şeyi kemirip yok ediyormuş. Ama tanrı bir gün yeryüzüne inecek olmuş, Krinis'ln sürülerine bakan çobana konuk olmuş ve ondan çok memnun kaldığı için böl geyl sıçanlardan temizlemeye karar verini', oklarıyla hepsini öldürmüş, bir yatıdan da

Krinis'e Apollon Smintheus'a bir tapınak dikmesini buyurmuş *(Apollon Smintheus)*.

Krios. Uranos'la Gaia'nın oğlu, Titanlardan biri. Eurybie ile birleşir ve Astraios, Pallas ve Perses'i meydana getirir (Tab. 4).

Kritheis. Ozan Homeros'un anası sayılan efsanelik kişi. Kritheis Ege bölgesinin bir nympha'sıymış, İzmir'de akan Meles ırmağıyla sevişmiş ve birleşmelerinden Homeros meydana gelmiş. Başka bir efsaneye göre, Kritheis Kyme'li (İzmir'in güneyinde Namurt) bir adamın kızıymış, bu adam ölürken kızını kardeşi Maion'a bırakmış. Kritheis amcasını bırakıp Phemios adında bir İzmirliye kaçmış, bir gün de Meles ırmağının kıyısında çamaşır yıkamaya gitmişmiş ki Homeros'u doğurmuş. Bu efsane koca ozana verilen Melesigenes (Meles'ten dogma) adının nereden geldiğini anlatmaya yarar.

Efsanenin başka bir anlatımında Kritheis adalı bir genç kızdır, Musalarla ilişiği olan bir cinle sevişmiş, ama sonra da korsanlar tarafından kaçırılıp İzmir'e götürülmüştür. Lydia kralı Maion onunla evlenmiş, Kritheis de Meles ırmağının kıyısında Homeros'u doğurup hemen sonra ölmüştür. Her iki efsanede de Maion adlı birinin söz konusu edilmesi özellikle Latin şairlerince Homeros'a verilen Maionides, yani Maion oğlu, ya da Maionialı (Lydialı) ek adının açıklanması yapılıyor.

Kronos. (1) ADI. Kronos adının zaman anlamına gelen "khronos" sözcüğüyle aslında hiçbir ilişiği yoktur, ama sonraki efsane ve açıklamalara göre bu iki kelime bir tutulmuş ve Kronos tanrının zamanı, zamanın akışını, geçişini simgelediği ileri sürülüp, imgelerinde elinde bir tırpanla gösterilmiştir. Oysa efsanesinden görüleceği gibi Kronos'un bu yorumu bir zorlama ürünüdür.

(2) DOĞUŞU. Uranos'la Gaia'nın son oğulları Kronos Titanlar soyundandır ve babası Uranos'u erkeklikten yoksun etmekle birinci kuşak tanrılarının egemenliğine son verip, ikinci kuşağı başa getirmiştir (Tab. 4), *(Uranos, Gaia, Aphrodite)*. Beş erkek titan ve altı kız titan'ın doğuşundan sonra Kronos'un dünyaya gelişini Hesiodos şöyle anlatır (Theog. 137 vd.):

Bunlardan sonra Kronos geldi dünyaya,
o art düşünceli tanrı,
en belalısı Toprakoğullarının.
Ve Kronos diş biledi yıldızlı babasına.

Kronos'tan sonra Toprak Ana Kyklopları ve Hekatonkheir'leri doğurduğu halde, Uranos hepsini gün ışığına çıkar çıkmaz Gaia'nın karnına gerisin geri tıkamakta, böylece onu inim inim inletmektedir. Gaia bir düzen kurar ve o düzeni oğlu Kronos eliyle gerçekleştirir.

3. EFSANELERİ. Kronos'la ilgili iki efsane de Hesiodos'un Theogonia'sında anlatılmaktadır. Homeros destanlarında adı geçer, Zeus'la Hera'ya soyadı olarak Kronides (Kronos oğlu) denir, Kronos'un Zeus eliyle yeraltına kapatıldığına da değinilir, ama efsane olarak anlatılmaz. Uranos, Kronos, Zeus efsanesinde iki kez görülen babanın oğla baskı yapıp oğlun ayaklanması ve babasını alt ederek egemenliğini elinden alması teması, hele doğan varlıkları yutmak gibi ilkel motiflerle Yunan mythos'una dışardan katılmış öğelerdir. Kaynağı güneydoğu Akdeniz çevresinde bulunan bu efsanelerin Yunanlılara Fenikeliler yoluyla geçtiği sanılır. Homeros'un tonya'sında bunlar bilindiği halde pek tutunmadığı da destanlardan belli olmaktadır. Hesiodos'un etki altında kalarak uzun uzadıya anlattığı bu masallar Yunan mythos'unda tek örnek olmak bakımından daha da ilgi çekicidir *(Theogonia)*.

Kronos'un, anası Gaia'nın eline verdiği çelik tırpanla babası Uranos'un hayalarını kesmesi tanrı kuşakları arasındaki çekişmenin ilk aşamasıdır (Theog. 154-210). Uranos'un erkeklik aygıtından akan kanlardan Erinys'ler *(Erinys)* ve spermasından da Aphrodite *(Ahrodite)* do^ar. Hesiodos'un Theog. 453-506'da anlattığı Kronos-Zeus çekişmesi *Zeus* maddesinde ele alınacaktır.

Kronos'un Philyra ile birleşmesinden at adam Kheiron doğmuş *(Kheiron)*. Başka efsanelerde de Hephaistos, ya da Aphrodite'nin babası olarak geçer.

Orfik tarikat geleneğinde Kronos Zeus'la barışmış ve Mutlular Adalarında yaşar gibi gösterilir. Bu kaynaklara göre Kronos yeryüzünde iyiliği ve bereketi kuran ilk tanrıdır. Onun egemen olduğu çag Altın Çağına rast-

lar. Hesiodos'un da anlattığı Çağlar Efsanesi Kronos'la ilişkili olarak özellikle Roma'da tutunmuş ve Saturnus çağı üstüne efsaneler birçok şairleri esinlemiştir *(Soylar Efsanesi, Saturnus)*.

Ksanthos. Kula at anlamına gelen Ksanthos Akhilleus'un ölümsüz atlarından biridir. Patroklos'la Hektor arasındaki savaşa Balios'la birlikte katılır *(Balios)* ve Patroklos öldükten sonra ağlar. Akhilleus'a Hektor'la savaşında da yardım eden bu ölümsüz at dile gelerek efendisine yakında öleceğini bildirir *(Akhilleus)*.

Küreta'lar. *Bkz. Korybant'lar.*

Kyane. Irmak tanrı Maiandros'un kızı, Kaunos'la Byblis'in anası *(Byblis)*.

Kybele. Tarih öncesinin en gerilerinden tek tanrılı dinlerin yerleştiği dönemlere kadar uzanan ve Akdeniz yöresini kapladıktan sonra, bir yandan kuzey ülkelerine, öte yandan Asya'nın içlerine dek yayılan, birçok ulus, uygarlık ve kültürlerde değişik adlarla anılıp hep aynı prototipe indirgenebilen Ana Tanrıça dininin kaynağı Anadolu'dur. Bu su götürmez gerçek gün geçtikçe daha belirgin biçimde gözümüzün önüne serildiği halde, kültü dal budak salmış bu tanrıça figürünün değindiği bilim dalları o kadar çoktur ki, araştırmaları bir tek ilgi merkezinde toplamak, elde edilen verilerle bulguları bir açıdan inceleyip değerlendirmek yepyeni denebilecek bir uğraştır. Ana Tanrıça dinini aydınlatmak bugün arkeoloji, tarih, din tarihi, mitoloji ve sanatla yazın tarihinin katışık görevi olmalıdır. Bütün bu kolların çabası bir araya geldikten sonradır ki, Ana Tanrıça'yı gereğince, gerçeklere uygun olarak tanıyabileceğiz ve anlayabileceğiz.

Son yıllarda konuyu en çok aydınlatan bilim dalı arkeoloji olmuştur. Çatalhöyük ve Hacılar'da yapılan kazılar Ana Tanrıça figürünün !. Ö. 6500-700 yıllarına kadar uzandığını ortaya koymuştur. Sümer'den de önceki bir kültür çağını yansıtan bu tarihler Ana Tanrıça'nın Anadolu'nun *yerlisi* olduğunu açığa vurmaktadır. İşin en tuhaf ve düşündürücü yönü de Ana Tanrıça yontularıyla bir sırada Çalalhöyük'te bulunan çizgi motifleri nin Anadolu'nun geleneksel halk sanatlarını, örneğin bugün bile yaşayan kilim motiflerini yansıtmasıdır. Yontuların heykel, figürln ve idol biçiminde olanlarına gelince, bunlar yazın kaynaklarındaki Ana Tanrıça tanımlarına tıpatıp uymakta, çok sonraları tarihsel çağlarda anlatılan efsanelerini bile dile getirmektedir. Oturmuş durumda, kaim kalçalı, göbekli, dolgun memeli bir tanrıça, kollarında çok daha ufak boyda bir erkek figürü taşımakta; bu figür göğsüne yapışmış, üstüne tırmanmış gibidir. Bu erkek, Tanrıçanın hem çocuğu, hem sevgilisidir, ilerde efsanesi anlatılacak Attis'in ta kendisidir. Oturmuş, ya da doğurmak pozunda olan tanrıça ise iki yanındaki iki aslana dayanmaktadır. Tıpkı çok sonraki heykellerinde görüleceği gibi, "potnia theron" yani hayvanların kraliçesi, doğa üstüne sonsuz egemenliğinin bir simgesi olarak aslanı yanından ayırmamaktadır. Kalın kalça, meme, karın altının bir üçgen biçiminde belirtilmesi gibi motifler analığı ve dişiliği simge lemek bakımından Kybele'den Artemis'e kı dar büyük ana tanrıça imgelerinde bulunmak tadır.

Bir de arkeolojinin daha değinmediği, toprak üstünde oldukları için belki hiç değinmeyeceği Kybele anıtları vardır ki, ilkçağda Phrygia diye tanınan bölgede yaygın bir alana dağılmış kır tapınaklarıdır. Eskişehir'le Afyon arasında ulaşımı zor bir yöredeki bu anıtlardan en çok tanınanı Yazılıkaya diye anılan Midas anıtıdır. Çoğu ormanlarda, yeşillik arasında bir kayaya yaslanmış olarak, ya da düzlükte birkaç basamak üstüne kurulmuş olan bu anıtlar birer cepheden ibarettir. Üçgen biçiminde bir çatı, altında bir taş duvar, duvarın içinde de çokluk bir niş oyulmuştur ve nişlerin kimisinde ayakta bir tanrıça heykeli görülmektedir. Tapınakların bazılarında tanrıça heykelinin iki yanında ön bacaklarını tanrıçaya dayamış iki aslan vardır, tanrıçanın da, aslanlann da seks yerleri zamanla aşınmıştır. Buraya Ana Tanrıçaya tapınmaya gelen duacıların Kybele'nin simgelediği bereket ve doğurganlıktan pay almak için seks yerlerine dokunup onları aşındırdıkları bellidir. Ev biçimindeki bu basit tapınaklar Phrygia'da Kybele dininin kentler dışına da taştığını, bütün doğayaı yayıldığını gösterir Bu cephe tapı

naklarında dikkati çeken bir nokta bunların Lykia'daki kaya mezarlarına çok benzemeleridir. İstanbul Üniversitesi Film Merkezince çevrilmiş olan bir belgesel filmden tanıdığımız bu Kybele anıtlarının arkeoloji buluntularıyla ve başka bölgelerde rastlanan buluntularla karşılaştırılıp değerlendirilmesi Ana Tanrıça dinini aydınlatmaya yarayabilir. Sözü geçen filmin asıl değeri de Ana Tanrıçayı Çatalhöyük'ten Roma çağına kadar her çeşit anıt ve imgeleriyle ortaya sermekle kalmayıp, Anadolu halk törelerinde bu inançtan kalma iz ve etkileri de ortaya koymaya çalışmasıdır: Phrygia ırmağı Sangarios'un kaynağında; suya çiçek ve özellikle menekşe atmakla kutlanan Attis,, yani bahar şenliklerinden bugün de bir şeyler kalmıştır. Kybele'nin tapım merkezlerinden olan Manisa'daki Mesir bayramı ve bu bahar bayramında camiden aşağıya halka bereket ve doğurganlık sağlayan macunların atılması Anadolu'nun yerlisi olan bir inancın süregelmesi olabilir. Yukarda sözünü ettiğimiz bilim kollarında işbirliği ve daha derine giden kıyaslamak araştırmalar bu alanda çok yararlı olabilir.

Yazılı kaynaklarımıza gelince, Kybele gerek şiir, gerek düzyazıyla en çok sözü edilen tanrıçalardan biridir. Bu alanda bilgilerimiz Yunan yazarlarından çok, Roma yazarlarından gelmedir.

(1) ADLARI VE SIFATLARI. Hiçbir mitolojide hiçbir tanrı Ana Tanrıça kadar çeşitli adlarda adlandırılmamıştır. Bu ad ve sıfat çokluğu Ana Tanrıçanın kaynağı Anadolu'da olmak üzere uluslarüstü bir nitelik kazandığını kanıtlamaya yeter. Kültepe tabletlerinde adına *Kubaba* olarak rastlanır, Lydia'da adı *Kybebe,* Phrygia'da *Kybele* olarak geçer, Hitit kaynaklarında *Hepat* diye adlandırılır. Komana Pontika (Tokat bölgesinde Gümenek) ve Kayseri yöresindeki Komana Kappadokika (Kemer) kentlerinde adı çok eski bir Anadolu adı olan Mâ'dır. Sümer'de *Marienna,* Hitit'te *Arinna,* Mısır'da *İsis,* Syria'da *Lat,* Girit'te *Rhea,* Efes'te *Artemis,* İtalya'da Nemi gölü bölgesinde *Venüs,* Ana Tanrıçanın aldırı değişik adlardır. Ayrıca bazı yer adlarından üreme sıfatlara Yunanca meter, Latince mater sözcüğü eklenerek tanrıçanın bölgesel niteliği de dile gelmektedir: *Sipylene* Sipylos (Manisa) dağının, *Idaia* Girit'teki İda ve Troya'ya hâkim Kazdagının, *Berekyntia* Sakarya kıyısındaki eski bir kalenin, *Steunene* Aizani (Çavdarhisar) yöresindeki Steunos (Kesikmagara) mağarasının tanrıçası olduğunu belirtir; bu sıfatlar arasında en yaygın olan da *Dindi/mene* adıdır ki Dindymos dağının tanrıçası anlamına gelir. Anadolu'da ise Dindymos adını taşıyan üç dag vardır, biri Phrygia' daki Murat dağı, öbürü Mysia-Phrygia sınırındaki Kapıdag, üçüncüsü de tanrıçanın en önemli merkezi olan Pessinus'a yakın Günyüzü dağıdır. Pessinus da eski adı Justinianopolis olan Sivrihisar'ın biraz güneyinde, Gordium'un güneybatısındaki Balhisar'dır.

Ana Tanrıçanın Pessinus'tan da daha eski bir tapım merkezi Komana şehridir, ya da şehirleridir. Tarih kaynaklarından burada tapınılan tanrıçanın şimşek, topuz ve çift ağızlı baltayla simgelenen bir savaş ve zafer tanrıçası olduğu anlaşılır, Yunanlılar bu tanrıçayı savaş tanrı Ares'in çevresindeki Enyo ile, Romalıiarsa Bellona ile bir tutmuşlardır. Bu niteliğiyle Ana Tanrıça'nın kültüyle Karadeniz bölgesinde merkezlenen Amazonlarla ilişkisi olduğu sonucuna varılır ki, anaerkil bir toplumun ürünü olan savaşçı Amazonları efsanelerin hepsi ister Artemis, ister başka adlarla anılan Ana Tanrıçanın hizmetinde, ya da onunla ilişkili olarak gösterir *(Amazonlar, Artemis)*.

(2) NİTELİĞİ VE EFSANESİ. Bütün bu isim ve sıfatlardan anlaşıldığı gibi, tanrıça doğayı bütün canlılığı, verimliüğiyle simgeleyen evrensel bir nitelik taşımaktadır. Toprak ve bereketin kaynağında olmaktan başka, her türlü uygarlığın da etkeni olarak daha sonraki dönemlerde, Efes Artemis'inde görülen kuleli taçları başında taşımakla bir de *meter turrita* ya da *turrigera* (Lat. kuleli ya da kule taşıyan ana demektir) olur. Romalıların *Magna Mater* (Büyük Ana) diye andıkları tanrıça analık vasfını da yalnız insan alanında değil, doğal ve evrensel bir ilke olarak canlandırır.

Aslında bir tek efsanesi vardır, bu efsanede hem tanrıçada analık kavramının nasıl anlaşıldığı dile gelmekte, hem de tapanının biçimi saptanmaktadır: Tanrıça Attis (ya da Attes)

adlı bir delikanlıya tutkundur *(Agdistis),* onu Pessinus kralının (kimi kaynaklarda kral Midas'ın) kızıyla evlenmek üzereyken düğün yerinde birden karşısına dikilerek çıldırtır ve kendi kendini hadım etmesini sağlar. Attis kendi kestiği hayalarından akan kanla toprağı sular, bitkilerin fışkırmasına yol açar ve bir çam ağacına dönüşür.

Toprak-bereket efsanelerinin hepsinde, özellikle Adonis mythos'unda *(Adonis)* görülen bu ölme-dirilme motifi, Kybele kültünde birtakım vecit, kendinden geçme ve esrime hallerine kanşmakta ve Ana Tanrıça tapımının özünde olan bir çeşit kurban töreniyle gerçekleşmektedir. Attis erkekliğini keserek kendini nasıl tanrıçaya kurban ettiyse, Kybele'nin başrahibi de kanlı bir törenle kendi eliyle kendini hadım etmek zorundaydı. Attis efsanesinde simgelendigi gibi, akan kan ve yitirilen erkeklik gücü daha evrensel bir nitelik kazanarak bereket ve canlılığın daha geniş bir alana, yani bütün doğaya geçmesini sağlamaktadır. Gizemli cümbüşler, şenlikler arasında yapılan bu eylem gene Anadolu'ya özgü ve bazı tarikatlarda bugün başka biçimde de olsa yaşayan bir törenin ilk örneğidir.

(3) TAPIMI VE TARİHİ. Yazılı kaynaklar bize Kybele'nin Pessinus'taki tapımı üstüne ayrıntılı bilgi verir. Tanrıçaya orada bir idol biçiminde tapınılırdı. Bu idol bir "diopetes" yani gökten düştüğü ileri sürülen bir meteorit, bir kara taştı. Pessinus'taki tapınağı siyasal güçlerden büsbütün bağımsız bir din merkezi olarak yönetilirdi. Bu dinsel yönetimin başında iki başrahip bulunur, bunların biri Attis adını taşır, Megabyzos adıyla anılan ikincisi dışardan gelme olması şart koşulan bir yabancıydı. Bu iki kral-rahibin Attis efsanesinde anlatıldığı gibi erkekliklerini tanrıçaya adamış olması gerekiyordu. Galloi diye anılan öbür rahiplerin de vecit halinde hadım edilmeleri töredendi. Phrygia'da yerli bir kült olduğu bütün kaynaklardan belli olan bu rahip devleti özekligini bögeye gelip yerleşen bütün yönetimlere karşı korumuştur. Gerek Komana'da, gerekse Pessinus'taki tapım merkezleri Hititlerin Anadolu'da kurdukları egemenlik döneminde büyük Hitit kralıyla iyi ilişkiler kurmuş, rahip krallar büyük kralın siyasal yönetimini tanımakla birlikte onun din merkezlerine karışmasına hiçbir zaman izin vermemişimin Phrygia dışardan gelme ulusların iki kez saldırısına uğramıştır, biri İ. Ö. 1200 yıllarında Friklerin, ikincisi 1. Ö. 686 (ya da 676) sularında Kimmerlerin bölgeye yayılmasıdır. Her iki saldırıda da Ana Tanrıçanın tapım merkezi uluslarüstü niteliğini koruyarak bağımsızlığını ve din devleti olarak etkisini sürdürmek yolunu buluyor. Aynı süreç Efes'teki Artemision'da da görülür, İonyalı kolonistler din merkezine dokunmak şöyle dursun, burada egemen olan tanrıçayı benimseyip tapımını sürdürürler. Friklerle tanrıçanın kaynaşması dikkati çeken bir süreçtir: Ana Tanrıça kültünün yerli olup Phrygia bölgesini ele geçiren ve yöreye adını veren ulustan çok daha eski olduğu bütün kanıtlardan anlaşıldığı halde, tanrıça bu yeni siyasal gücü ve etnik toplulu gu öylesine etkilemiş ki, tarihe Kybele bir Phrygia tanrıçası olarak geçmişti. Phrygia krallarından Midas'ın da, Marsyas'ın da Ana Tanrıça ile yakın ilişkileri tarihe geçmiştir. Midas tanrıçanın oğlu olmakla, Pessinus'taki tapınağını kurmakla övünüldü. Kimmerler de Phrygia devletini yıkar, ama Ana Tanrıça kültünü ortadan kaldıramazlar. Tersine bu tapını daha çok Lydia yöresine kaydıktan sonra, Metragyrtoi diye anılan dilenci rahipler Akdeniz çevresine yayılır ve birer misyoner gibi davranarak Ana Tanrıçanın mistik ve gizemli dinini dört bir yana tanıtırlar. Öyle ki Ana Tanrıça kültü Phrygialılardan çok eski olduğu halde, bu dini benimseyen bütün ülkeler onu bir Phrygia tanrıçası olarak tanırlar. Nitekim Yunan ve Roma çağında Kybele kültü bütün töreleriyle Phrygia uygarlığına özgü bir belirti sayılır.

Klasik çağlarda Yunanistan'ın ve Anadolu'nun dört bir yanına dağılan Phrygia köleleri ve dilenci rahipleri hor görüldüğü oranda gizemli bir din ve kültünün temsilcileri olmakla saygı ve gıpta ile karşılanırlar, çünkü Phrygia evrensel bir dinin merkezi olduğu kadar Yunanlılara yön veren bir sanatın, müziğin ve bir de yaşam biçiminin, kılık kıyafetin kurucusu, öncüsüdür. Phrygia uygarlığı Ege kıyılarını kapladıktan sonra, Phokalalılarla Fransa'ya kadar da yayılır, Marsilya'yı kuran göçmenlerin yeni yurtlarına taşıdıktan törele-

rin arasında bugüne dek Fransa cumhuriyetinin benimsediği Phrygia başlığı da yok mudur? Phrygialı olmak kültür bakımından yetkin, üstün olmak anlamına gelir ve bu Roma imparatorluğu çağına kadar süregelecektir.

İlyada'da Kybele'nin adı hiç geçmediği halde, Phrygialılardan söz edilir: Bunlar Troya savaşında Troyalılara yardıma gelir (İl. II, 862):

Askanios yönetir Phrygia'lıları,
uzak Askania'dan gelmişlerdir onlar...

Askania Limne hem Gemlik, hem de Burdur gölünün adıdır. Uzak Askania dendiğine göre bu savaşçıların geldiği yöre Burdur bölgesi olsa gerek. Ana Tanrıça üstüne en zengin buluntuları sağlayan Hacılar da Burdur'a yakın değil midir?

Phrygialılardan kral Priamos kendisi de söz eder, Helene'ye anlatır (İl. III, 184 vd.):

Eskiden bağlık, bahçelik Phrygia'ya
gitmiştim,
atları dörtnal giden bir sürü Phrygia'lı
görmüştüm...
Orduları yayılmıştı Sakarya'nın kıyılarına.
Amazonlar gelmişti hani, erkek gibi, işte o
gün,
aralarına savaş ortağı almışlardı beni...

Phrygia'nın bir Amazon saldırısına uğraması, Priamos'un da Phrygialıların yardımına koşması anlamlı, ama tlyada'dan sonraki metinlerde Troyalıların Phrygialı diye anılması büsbütün ilginç ve dikkat çekici bir yöndür. Bir kültür taşıyıcısı olarak Phrygialıların Troyalıları da simgelemek için kullanılmaları ne zaman ve nasıl başlar? Herhalde şairler, özellikel tragedya yazarları şiir dilinde bu iki ulus adını karıştırmışlardır, ama bu olay sonradan çok önemli sonuçlar doğurmuş, Roma'nın Aineas'ı kurucu ata olarak benimsemesiyle Phrygia uygarlığını da kültürünün kaynağı saymış, Ana Tanrıçanın da bu kültür göçüyle birlikte Roma'ya alınmasını sağlamıştır. Magna Mater'in Roma'ya nakli din tarihinde eşine rastlanmayan bir olaydır. Ondan önce Atina Ana Tanrıçayı çağırmış, kültünü sınırları içine almakla geçirdiği bir bunalıma çare bulunacağına inanmıştır: Peloponez savaşı denilen iki büyük Yunan şehrinin, Atina ile Sparta'nm amansız ve sonsuz savaşında Atina'lılar Phrygia'nın Ana Tanrıçasını getirterek şehirlerinde ona büyük bir tapınak kurmuşlar, onu Demeter'le birleştirip bir devlet tanrıçası olarak benimsemişlerdir. O sıralarda Delphoi tanrısı Apollon'un rahipleri bu olayı desteklemiş olacak: Tanrının kâhinleri, Sibylla'lar Anadolu'dan gelmeydi, iki tann ve iki din arasında bağlantılar tarih öncesi çağlara dek uzanmaktaydı *(Sibylla)*.

Gene Sibylla kitaplarının önerisiyle Ana Tanrıça'nın Roma'ya getirilişi derin siyasal sonuçlar doğurmuştur. 1. Ö. 204 yılında Pessinus'taki meteortaşı törenle Roma'ya aktarılmış ve Palatinus tepesine tapınağı kurulan Magna Mater'in şerefine Megalensia denilen bayramlar kutlanmaya başlamıştır. Bu olay da kritik bir döneme rastlar: Roma Afrika seferlerine çıkmak üzeredir, imparatorluğu kurmaya yol açacak yayılma politikası yürürlüğe girmektedir. O sırada Roma'da bir taş yağmuru olur, halk heyecana kapılır, yeni ve daha köklü inançlara özlem duyulmaktadır. Magna Mater bu gereksinmeyi karşılamış olacak ki, yeni dini kutlamakta şairler ağız birliği ederler. Yeni efsaneler doğar: Ana Tanrıça taşını Tiber'den yukarı taşıyan gemi birden karaya oturur, o sırada Ana Tanrıçanın sesi duyulur: Temiz, afif ellerle şehre alınmasını ister, derken Claudia Quinta adlı bir kız ortaya çıkar ve tanrıçaya yakarır, kirletildiği, kız oğlan kız olmadığı ileri sürülmektedir, tanrıça afifliğini kanıtlamak için gemisinin kendi eliyle çekilmesine izin versin. Gerçekten de öyle olur, Claudia halatları eline alır ve gemiyi Tiber'den yukarı Roma şehrine kadar çeker. Kybele'nin Phrygia'dan gelme tef, zil ve davul gibi çalgılarla, coşkun danslarla kutlanan törenleri, rahiplerinin hadım oluşu, Attis efsanesinin bu törenlerde ve gizemlerde yinelenmesi Roma şairlerini öylesine etkilemiş, esinlendirmiştir ki, Kybele-Attis efsanesini konu edindikleri şiirlerinde tanrıçanın Galli adlı rahiplerine atıfla "galliambus" diye coşkun bir vezin de uydururlar. Ama Ana Tanrıça sanat yönünde çığır açmakla kalmaz, Anadolu'nun kapılarını açmıştır, yalnız uygarlık ve kültür merkezi sayılan Anadolu'nun değil, bütün doğu Akdeniz çevresinin. Roma ile Anadolu arasında kültür köprüsü kurulmuştur, birkaç yıl sonra Romalı komutan Manlius

Sipylos eteğindeki Magnesia'da (Manisa) Syria kralı III. Antlokhos'u yenip Orta Anadolu'ya ordusuyla ayak basınca Romalıları Pessinus tapınağının rahipleri coşkun sevinç gösterileriyle karşılar. Bundan sonradır ki Roma Bergama krallığını miras yoluyla elde eder ve Anadolu'ya egemenliğini kurmakla bölgede çığır açıcı bir dönemin başlamasını sağlar. Denebilir ki Romalılara doğunun kapılarını açan Anadolu'nun yerlisi ve simgesi olan Ana Tanrıçadır. Onunla ilişki kurup Batı ile Doğu arasında köprü atmak ve kültürünün yoksun olduğu bir temeli kültür beşiği Anadolu'da arayıp bulmak Roma'nın siyasal dehasına bir örnektir. Başta Augustus olmak üzere imparatorların hepsi hiç tükenmeyen bir özü gelip Anadolu'dan almışlardır. Eşsiz bir uygarlık ve kültür temeline oturtmayı başardıkları kültürleri böylece hem İtalya'da, hem Anadolu'da geliştikçe gelişmiştir. Bunun simgesi de binlerce yıl öncesi gibi Roma'nın egemenlik çağında da gene aynı tanrıça, hangi adla anılırsa anılsın, Anadolu'nun büyük Ana Tanrıçasıdır.

Kydippe. Kleobis'le Biton'un anneleri, Hera rahibesi *(Kleobis)*.

Kydnos. Kilikya'da bugün Tarsus çayı diye anılan ırmağın tanrısı. Ana tarafından İapetos'un torunu sayılır. Kydnos'un Parthenios adlı bir oğlu varmış, Kydnos ırmağının denize döküldüğü yerde bir şehir kurup ona Parthenia demiş. Bu şehir bugünkü Tarsus'tur.

Kyklopes (Kyklop'lar). Türkçeye "Tepegöz" diye çevirebileceğimiz Kyklop'lar tek yuvarlak gözlü devlerdir. Yunan mythos'unda bu yaratıkların üç türünden söz edilir: Biri Gaia ile Uranos'un oğulları göksel Kykloplar, öbürleri Odysseia'da adı geçen Polyphemos gibi Sicilyalı Kykloplar, sonuncuları da kaynakları Lykia'da bulunan duvarcı Kykloplardır.

Birinci türden Hesiodos Theogonia'da şöyle söz eder (Theog. 139 vd.):

Sonra Toprak Kyklop'ları doğurdu, azgın yürekli,
Brontes'i, Steropes'i ve belalı Arges'i
(ki bunlar vermiştir Zeus'a şimşekleri, yıldırımı)
Her bakımdan tanrıya benziyordu burdur
ama bir tek gözleri vardı alınlarında.
Yuvarlak tek gözlerinden geliyordu adları,
zorlu, başarılıydılar hep yaptıklarında.

Uranos'un yeraltına kapattığı bu devleri hemsoyları Yüzkollularla birlikte yeryüzüne çıkarır ve Titanlara karşı savaşta silah arkadaşı olarak kullanır.

Hades'e görünmez kılan başlığı, Poseldon'a da üç dişli yabayı veren bu devlermiş. Kykloplar üzerine başka efsaneler de anlatılır: Apollon Kykloplara düşman kesilir, çünkü oğlu Asklepios insanları ölümden kurtarıyor diye Zeus'un öfkesine uğrar ve Kyklopların yıldmmıyla öldürülür. Apollon baştanrı Zeus'a el kaldıramadığı için Kyklopları öldürmeye kalkışır. Zeus buna kızar, bir an oğlu Apollon'u Tartaros'a atmayı düşünür, sonra bu kadar ağır bir cezadan vazgeçip onu bir yıl için sığırtmaç olarak Admetos'un yanına yollar *(Admetos, Asklepios, Apollon)*. Bu ef$8 nede Kykloplar ölümsüz tanrılar değil, ölümlü yaratıklar olarak gösterilmiştir.

Sicilyalı Kykloplar önce Homeros'un Odyiseia destanında, sonra da İskenderiye şiirindi sözü geçen yaratıklardır. Odysseia bunların yerlerini, yurtlarını Homeros destanlarına özgü kesinlikle belirtir: Kuzey İtalya ve Sicilya kıyıları ve adaları söz konusudur, nitekim Tepegöz masalları oralarda tutunmuş ve birçok yerlere Tepegözlerin, özellikle Odysseia'da sözü geçen Polyphemos'un adı verilmiştir *(Polyphemos)*. Bu bölgenin yanardağ bölgesi oluşu, oralarda toprak altına kapatılan Tepegözlerin demircilikle uğraşan birer cin olarak canlandırılmalarına yol açmıştır: Bunlar Hephaistos'un işliğinde - tıpkı İtalya'da (XVIII) Akhilleus'un silahlarının yapıldığı bölümdeki gibi - demir döverler, maden işlerler ve tanrılara silah yaparlar. Tek gözleri ateşin karşısında kor gibi parlar, kraterlerden fışkıran kıvılcımlar onların örsünden fırlayan ateşlerdir, yersarsıntıları ve gürültüleriyle kendilerini belli ederler. Odysseia'da bunun tam tersine Kykloplar hayvancılıkla geçinen, koyun ve keçileri bol olan ağıllarda, mağaralarda yaşayan yamyam devler olarak gösterilir. Odysseus Kykloplar ülkesinde ve özellikle Polyphemos'un mağarasındaI yaşadığı serüveni en

ufak ayrıntısına kadar anlatır (Od. IX, 105 -567).

Duvarcı Kykloplarsa Anadolu'da, Yunanistan ve Sicilya'da iri taşlarla örülmüş kyklopeen denilen ne kadar sur varsa, hepsinin yapıcıları sayılır. Bunlar ne cin, ne de tanrıdır, tarih öncesi çağlarda şehir kalelerini yıkılmaz, aşılmaz ve alınmaz duvarlarla çevirmek için efsanelik kralların, önderlerin emrine giren bütün bir ulustur. Efsane Kykloplann yardımıyla surlarını yaptıran krallar (Tiryns şehri için) Proitos ve (Argos şehri için) Perseus'tur. Öte yandan bu duvarcı Kykloplann Anadolu'nun Lykia bölgesinden gelme oldukları da efsanelerce belirtilir. Bütün bu kanıtlar bu tek gözlü devlerin yorumlanmasında Hitit kabartmalarının göz önüne alınması gereğini pekleştirmektedir. Halikarnas Balıkçısı'nın önerdiği bu görüş tutarlı görünmektedir: Tek yuvarlak gözlü devler Hitit kabartmalarında profilden görülen kişiler olabilir, dev oluşlan ve çok iri duvarların yapıcıları sayılmaları Anadolu'daki Hitit surlarının kayaya oyulmuş olmasıyla açıklanabilir. Kaldı ki efsane bu devarcı devlerin Anadolu'dan gelme, dağ kayalıklarına mezarları kazmakla ün salmış Lykia'dan gelme olduğunu da ayrıca belirtmektedir. Bu sorunun efsane bakımından da, Anadolu ve özellikle Anadolu-Yunan ilişkilerinin aydınlığa çıkarılacağı bir gelecekte çözümlenebileceğine inanıyoruz.

Kyknos. Kuğu kuşu anlamına gelen bu ad birçok efsanelik kişilerin adıdır:

(1) Poseidon'un bir oğlu. Efsanesi Troya'nın İlyada'dan önceki olaylarıyla ilgilidir. Troyahlardan yana olan Kyknos Akhaların bo^az kıyılarına çıkarma yapmalarına engel olmak istemiş ve Akhilleus'la çarpışmış. Ama babası tanrı olduğu için Kyknos'un derisine silah işlemiyormuş. Akhilleus onu kalkanla ite ite bir kayanın altına kadar getirmiş, orada ezmeye çalışmış. Poseidon da oğlunu bir kuğu kuşuna çevirip kurtarmış.

(2) Poseidon'un Kyknos adında bir oğlu daha/varmış, Troya'nın güneyinde, Bozcaada'nın tam karşısındaki bir şehrin kralıymış. Adanın o zamanki adı Leukophrys'miş. Anası bu Kyknos'u doğurunca deniz kıyısına bırakmış, bebeği bir kuğu kuşu büyütmüş. Kyknos sonraları Laomedon'un bir kızıyla evlenir ve Tenes adlı bir oğlu, bir de kızı olur. Karısı ölünce Kyknos başka bir karı almış, ama üvey annesi Kyknos'a iftira etmiş, Kyknos da buna inanmış, oğlunu bir sandığa kapatarak denize atmış. Tenes Bozcaada'ya çıkmış, sonraları adını vermiş Leukophrys adasına. Kyknos bir süre sonra oğlunun suçsuz olduğunu anlamış ve iftirayı yapan karısıyla ona tanıklık eden kavalcıyı gereğince cezalandırmış, sonra da Tenedos adasına oğluyla barışmaya gitmiş, ne var ki Tenes babasının kıyıya bağladığı ipi bir keserle kesip gemisini açığa atmış *(Tenes)*. Efsaneye göre Tenedos adasına kavalcıların gelmesi de yasak edilmiş.

(3) Tanrı Ares'le Pelias'ın kızı Pelopeia'nın oğlu. Kyknos, zalim bir eşkıya imiş, Delphoi'ye gelen yolcuları durdurur, öldürür ve ölülerini babası Ares'e sunarmış. Apollon bu işten bıkmış ve yiğit Herakles'i Kyknos'la çarpışmaya göndermiş. Herakles eşkıyanın hakkından gelmiş, ama Ares oğlunun öcünü almak üzere yeryüzüne inince, onu da kalçasından yaralayarak Olympos'a dönmeye zorlamış.

(4) Phaethon'un arkadaşı Kyknos adlı bir adam varmış, Phaethon ölünce öyle güzel bir sesle ağıt yakmış ki Apollon tanrı onu kuğu kuşuna döndürmüş. Kuğu kuşlarının ölmeden ötmesi de ondanmış.

Kylabras. Lykialı bir çoban. Phaselis (Tekirova) şehrinin kurulacağı yerde tarlaları varmış, oraya şehir kurmaya gelen Lakios bu tarlaları tuzlu balık karşılığında satın almış *(Lakios)*. Sonraları Phaselis halkı Kylabras'a bir tapınak kurmuş, sunu olarak da tuzlu balık adarlarmış Kylabras'a.

Kyrene. Kyrene, Peneus ırmağının torunu olan Tesalyalı bir nympha'dır. Pindos dağının eteklerinde sürüleri bekler ve öyle güçlü kuvvetlidir ki, vahşi hayvanlarla boy ölçüşür. Günün birinde silahsız olarak bir aslanla dövüşüp onu alt edince, güreşe tanık olan Apollon Kyrene'ye âşık olur. Hemen Kentaur Kheiron'a gidip bu kızın kim olduğunu Öğrenir ve Kyrene'yi altın arabasına bindirdiği gibi Libya'ya kaçınr. Orada Kyrene adını alan

bir altın saraya yerleştirir. Kyrene'nin Apollon'dan bir oğlu olur, Aristaios adlı bu çocuğu Hera tanrıçalarla Toprak Ana büyütürler *(Aristaios)*.

Kythera'h. Aphrodite'ye verilen bir ek ad. Tanrıçanın denizin köpüklerinden doğunca ilk vardığı yer Kythera adası olduğu için *(Aphrodite)*.

Kyzikos. Kapıdag yarımadasının batı koyunda bulunan Kyzikos şehri (bugün Balkız) ilkçağda Marmara'nın en zengin ve işlek limanlarından biriydi. Kurucusu Kyzikos'un efsanesi Argonaut'lar seferiyle ilgili olarak anlatılır *(Argonaut'lar)*. Kyzikos tanrı Poseidon'dan türemiş olan Dolionların kralıymış. Argonaut'lar şehre geldiklerinde kral, kâhin Merops'un kızı Kleite ile yeni evlenmişmiş. Kyzikos Argonaut'ları iyi karşılamış, yedirmiş, içirmiş, yanlarına bol kumanya da vererek ugurlamış. Ne var ki Argo gemisi yola çıktıktan sonra büyük bir fırtınaya (utulmuş, gece vakti bir karaya varmışlar, ne bilsinler ki orası az önce ayrıldıkları Dolionların ülkesi dir. Dolionlar bunları korsan sanarak saldırı ya geçmişler, kıyasıya bir savaş olmuş, savaşa kral Kyzikos da gelip katılmış ve İason'un elinden can vermiş. Sabah olunca bir de bak mışlar ki korkunç bir yanılgıya düşmüş herkes. Argonaut'lar üç gün, üç gece yas lul muşlar Kyzikos'un ölüsüne, sonra törenle gömmüşler onu. Bu arada Kleite kederinden asmış kendini. Kyzikos'un kral olduğu selinde adı verilmiş Kieite'nin ölümüne nympha' lar o kadat ağlamışlar ki, gözyaşlarından bir kaynak fışkırmış, ona da Kleite adı verilmiş. İlginç bir nokta da şu ki, Argonautlar efsanesinde Kyzikos'tan ayrılmadan önce gemicilerin şehre hâkim olan Dindymos (Kapıdag) üstüne bir Kybele heykeli diktikleri ve fırtınayı ancak bu yoldan dindirebildikleri söylenmektedir.

L

Labdakos. Kadmos'la Harmonia'nın torunu, Laios'un babası ve Oidipus'un dedesi (Tab. 19). Thebai kralı olan Labdakos adını bütün soyuna vermiştir, Oidipus da Labdakos oğlu diye anılır.

Labrandos. Labrandos Kuretaların biridir. Arkadaşları Panamoros ve Palaksos'la birlikte Karia bölgesine gelir ve oradaki Labranda şehrine adını verir. Labranda bugün Selimiye'nin biraz kuzeyinde Türbe adlı bir kasabanın yerinde bulunuyordu.

Labyrinthos. Labyrinthos, sonsuz ve girift dehlizlerden meydana gelen bir yapıya verilen addır. Mısır'da bu çeşit yapılar yeraltında mağaralar kazılarak yapılırdı ve çokluk kral mezarı olarak kullanılırdı. Yunan mythos'unda bu kelime Girit kralı Minos'un ünlü mimar Daidalos'a yaptırdığı ve içinde Minotauros'u sakladığı yapı için kullanılır. Labyrinthos kuruluşundan da anlaşıldığı gibi Yunanca bir kelime değil, Anadolu dillerinden üremedir. Girit'e de oradan gelmiş olsa gerek. Girit Labyrinthos'u yeraltında değil, yer üstünde yapılmış bin bir oda ve koridordan kurulu çapraşık bir yapıdır. Efsaneye göre Minotauros'u öldürmeye giden Theseus'a Ariadne bir yumak iplik vererek onun Labyrinthos'a girdikten sonra yolunu şaşırmadan çıkmasını da sağlamıştır *(Daidalos, Ariadne)*.

Labyrinthos adı iki ağızlı balta anlamına gelen ve Girit din ve sanatında olduğu gibi Anadolu'da da izleri görülen "labrys" kelimesinden türemiş olabilir.

Lacrtes. Odysseus'un babası. Oğlu Troya savaşına gidip dönmeyince derin bir yas kaplar Laertes'in yüreğini, İthake sarayından ayrılır, gider bağlarında herkesten uzak, çobanları ve bahçıvanlanyla birlikte yoksulluk içinde yaşar. Odysseus'un ölüler ülkesinde rastladığı anası Antikleia oğluna babası Laertes'in ne büyük acılar içinde kıvrandığını anlatır *(Antikleia)*. îthake'de Laertes'in sözü geçmez bile, saraydaki rezalete karışmaz, malının, mülkünün Penelopeia'nın taliplerince tüketilip yok edilmesine karşı koyacak güçte değildir. Hele karısı Antikleia da canına kıyınca Laertes canlı bir cenaze oluverir. Penelopeia ona sözde kefen dokur, her gün dokuduğu ve gece söktüğü bezin Laertes'e kefen olduğunu söyleyerek talipleri oyalar. Odysseus dilenci kılığında İthake'ye ayak basınca babasının yürekler acısı halini çoban başı Eumaios'un ağzından haber alır. Ama ona ancak talipleri öldükten sonra, Odysseia'nın yirmi dördüncü ve son bölümünde görünür. Homeros bu buluşmayı şöyle anlatır (Od. XXIV, 226 vd.):

Odysseus yalnız babasını buldu bakımlı
bahçenin içinde,
çapalıyordu ihtiyar adam bir ağacın dibini,
entarisi eski ve yamalı vepimpisti,
yamalı sığır derileri bağlamıştı bacaklarına,
sıyrıklardan korunmak içindi, dizlik yerine,
ellerinde eldiven vardı dikenler batmasın
diye,
başında da soğuğa karşı keçi derisi bir
takke,

Odysseus onu ihtiyarlıktan çökmüş, gönlü büyük bir yas içinde görünce dayanamaz, ağlar. Kendini tanıtınca ihtiyar Laertes birdenbire dirilir, gidip yıkanır, temiz bir entari giyer ve tanrıça Athene'nin yaptığı büyü ile birden güçleşir, gençleşir. Öyle ki ithake halkı taliplerin ölümünden dolayı öç almaya gelince, Laertes de oğlu ve torunuyla birlikte silaha sarılır ve Eupeithes'i öldürür.

Laios. Labdakos'un oğlu, Oidipus'un babası, Thebai kralı (Tab. 19). Sophokles'in "Kral Oidipus" tragedyasına kaynak olarak aldığı efsaneye göre, Laios İokaste ile evlenir ve bir oğlu olur. Ama çocuk dogmadan tanrı sözcüsü Laios'a doğacak olan çocuğun kendisini öldüreceğini bildirir. Bunun içindir ki kral çocuğu doğar donmaz bir uşağına verip dağa bıraktırır. Ama tanrı sözü gene de gerçekleşir: Günün birinde Laios Delphoi'ye giderken yolda bir yabancıyla kavgaya tutuşur, bu yabancı kendi oğlu Oidipus'tur. Oidipus Laios'u Öldürür ve Thebai'ye vardıktan sonra anası İokaste ile evlenir. Oidipus'un, babasını öldürmek ve anasıyla evlenmekle işlediği korkunç günahı nasıl haber aldığı ve nasıl cezaya çarpıldığı Oidipus efsanesi ve tragedyasında anlatılmıştır *(Oidipus)*.

Laistrygon'lar. Odyssela'da adı geçen efsanelik bir boy. Odysseus gemileriyle rüzgâr tanrı Aiolos'un adasından ayrılınca altı gün yol alır, sonra da Telepylos denilen çok güzel bir limana varır. Bütün gemiler bu sütliman koya girerler, yalnız Odysseus kendi gemisini liman dışında bir kayaya bağlar. Üç arkadaşını da kente gönderir, ama Laistrygonların kralı Antiphates'in kızına rastlayan bu adamlar önce bir dev anasının evine götürülürler, sonra da Antiphates adlı dev kral onlan kesip yer, bununla da kalmaz, Laistrygonlar limanda demirlemiş gemilere saldırır ve bütün gemicileri öldürüp şişlerler. Bir Odysseus'un gemisi halatını çözerek kaçıp kurtulmak çaresini bulur. Böylece Odysseus'un on iki gemisinden on biri yok olur, bir tek gemisi kalır. Bu korkunç macera Odysseia'nın onuncu bölümünde anlatılmıştır (Od. X, 80-132).

Lakedaimon. Zeus'la Taygete'nin oğlu, Peloponez'de Lakedaimon ya da Sparta olarak anılan ünlü şehrin kurucusu (Tab. 9). Efsaneye göre Lakedaimon adlı kahraman bölgede kral olan ırmak tanrı Eurotas'ın Sparta adlı kızıyla evlenmiş, Eurotas ölünce de tahta çıkmış. Kentine karısının adını vererek Sparta demiş, yönettiği halka da Lakedaimorilular diye kendi adını takmış. Tarihsel çağlarda bu kent hem Sparta, hem de Lakedaimon diye anılır.

Lakhesiş. Zeus'la Themis'in kızları sayılan kader tanrıçaları Moiraların biri. Adı kader, alın yazısı anlamına gelen Lakhesiş Moiraların ikincisidir *(Moiralar)*.

Lakios. Lakios'a Delphoi tanrı sözcüsü doğuya gidip bir şehir kurmasını buyurmuş, Lakios da Anadolu'nun Lykia ile Pamphylia illerinin sınırında bulunan Phaselis şehrini kurmuş. Bu şehri kurmak için gereken topraklan tuzlu balık karşılığında satın almış *(Kylabras)*.

Lamia. Komedya'da adı geçen, kadın başlı, eşek bacaklı bir canavar, çocuklara korkuluk olarak gösterilirdi. Bir efsaneye göre Lamia güzel bir kızmış, Zeus ona gönül vermiş, onunla birkaç kez gelip sevişmiş, ama Lamia'nın her çocuk doğuruşunda kıskanç Hera gelir, doğan çocuğu öldürürmüş. Sonunda Lamia gidip bir mağaraya saklanmış ve çocuklan yaşayan analara düşman kesilmiş. Geçeleri gözüne uyku girmediği için gider, çocuklan kaçırır, yermiş. Ama Zeus ona acımış, çok şarap içtiği geceler gözlerini çıkarıp yatağının yanındaki bir kaba koyarmış, o zaman uyur ve çocukları rahat bırakırmış.

Lampetie. Helios'la Neaira'nın kızı, Odysseia'da adı geçen nympha. Lampetie kız kardeşi Phaethusa ile birlikte babaları Helios'un Thrinakie adasındaki kutsal sığırlarına bekçilik etmektedirler. Odysseus'un arkadaşlarının kutsal sığırları kesip yediklerini Helios'a haber veren onlardır (Od. XII).

Lampsake. Lampsakos (Lapseki) şehrine adını veren kadın. Lampsake Babrykler kralının kızıymış. Boğazlar bölgesine Yunanis-. tan'dan gelen göçmenler günün birinde kra lın bulunmadığı bir zamanda yerlilerin saldın sına uğramışlar ve Lampsake araya girme şeydi, hepsi öldürüleceklermiş. Ama kral ki» göçmenleri kurtarmış, bunun için de onlaı şehri aldıktan sonra Lampsake'ye bir tanrıça gibi tapınmışlar ve şehre adını vermişlerdir.

Laodamas. (1) Eteokles'in oğlu, Thebal kralı. Thebai'ye karşı Epigonlar seferine karşı koyar ve şehrini savunurken ölür *(Alkmaion)*. Başka bir anlatıma göre Epigonlar şehri alınca Laodamas kaçar ve kuzey Yunanistan'a sığınır.

(2) Antenor'un oğlu, llyada'da adı geçen Troyalı savaşçı. Aias tarafından öldürülür.

Laodameia. (1) Bellerophontes'in kızı. Homeros İlyada'da Laodameia'nın Zeus'la birleştiği ve Sarpedon'u doğurduğu söylenir (İl. VI, 197 vd.).

Akıllı Zeus, koynuna girdi Laodameia'nın.
Laodameia doğurdu tanrıya denk tunç
silahlı Sarpedon 'u.

Başka bir geleneğe göre Sarpedon Zeus'la Europa'nın oğludur (Tab. 11). Laoda....la Artemis'in oklarıyla ölmüş.

(2) Akastos'un kızı, Protesilaos'un karısı Protesilaos Tröya kıyılarına çıkar çıkmaz ölen Akha yiğididir. Kocası Troya seferine çıkmadan az önce evlenen Laodameia ölüm

haberini alınca tanrılardan Protesilaos'u kendisine üç saat için bağışlamalarını diler. Bu dileği yerine gelir, ama eşi Hades'e indikten sonra da Laodameia canına kıyar *(Protesilaos)*. Bir anlatıma göre Laodameia Protesilaos'un balmumundan bir heykelini yaptırmış ve onu koynuna alırmış. Babası bunun' farkına varınca heykeli ateşe atmış, Laodameia da heykelin ardından atlayarak diri diri yanmış.

Laodike. (1) Agamemnon'la Klytaimestra'nın kızı. İlyada'da Agamemnon'un üç kızının adı Khrysothemis, Laodike ve İphianassa diye geçer. Laodike tragedya yazarlarının sonradan Elektra diye adlandırdıkları kız olsa gerek.

(2) Priamos'un kızı (Tab. 16). İlyada'da şöyle tanımlanır (il. III, 124): *"Güzellikten yana en üstünüydü Priamos'un kızları arasında"*.

Laokoon. Troyalı Antenor'un oğlu sayılan Laokoon, Thymbralı Apollon tapınağında rahiptir. Ama tanrının heykeli önünde karısıyla seviştiği için günah işlemiş ve ApoIIon'un öfkesini üstüne çekmiştir. İki oğlu vardır.

İlyada'da adı geçmeyen Laokoon Vergilius'un "Aeneis" destanında Troya'nın yıkılışıyla ilgili olarak anlatılan korkunç bir maceranın kahramanıdır. Akhalar içi dolu tahta atı Troya kapılarının önüne bırakarak Tenedos adasının arkasına saklandıklarında Troyalılar poseidon tanrıya şükretmek için on bir kurban kesmek görevini Laokoon'a verirler. Laokoon kocaman bir boğayı deniz tanrıya adamak üzeredir ki dalgalardan olağanüstü büyüklükte iki yılan çıkar, bunlar babalarına yardım etmekte olan Laookon'un iki oğluna saldırırlar. Yılanlar çocukların gövdelerine sarılıp onları boğmak üzereyken Laokoon araya girer, oğullarını kurtarmaya uğraşır, ama bu kez yılanlar onu da boğumlarının arasına alırlar ve üçünü de tüyler ürpertici biçimde öldürürler. Troyalılar bu manzarayı dehşetle seyrettikten sonra, Laokoon'un Apollon'a karşı işlediği günahı bilmedikleri için, şöyle yorumlarlar: Apollon'un rahibi kapı önüne bırakılan tahta heykelin şehir içine alınmasına karşı gelmiş, giderek kargısıyla atın karnına vurmuş, oyuk olduğu sonucuna varmıştı. Denizden çıkan yılanların Laokoon'u ve çocuklarını boğması işte bu tutumun cezasıdır, heykel ise tanrıların bir armağanıdır ve şehre alınmalıdır. Casus Sinon'un da desteklediği bu görüş tutunur ve tahta at surlardan içeri alınır.

Aeneis'te canlandırılan bu olay bugün Vatikan müzesinde görülen ünlü Laokoon ve oğulları heykeline konu olmuştur.

Laomedon. Ilos'la Eurydike'nin oğlu Laomedon Troya'nın ilk krallarındandır (Tab. 16, 17). Strymo ile evlenir ve Podarkes, yani Priamos'la Hesione'den başka birçok çocukları olur *(Hesione)*.

Tros'la Ilos'un kurdukları Troya şehrine surlar yaptırmak için Apollon ve Poseidon'dan yardım gören Laomedon yemin bozmuş, güvenilmez bir kral olarak geçer efsanede. Bu günahı onun ve şehrinin başına birçok belalar getirmiştir. Bu yüzden Troya'ya düşman kesilen Poseidon olayı Apollon'a şöyle hatırlatır (İl. XXI, 441 vd.):

Zeus buyurmuştu ikimize
demişti, soylu Laomedon'a yardımcı olun,
belli bir karşılıkla kiralamıştı bizi bir yıllığına,
iş buyuruyordu bize, efendimizdi.
Bir surla çevirdim ben Troya'lılarm şehrini,
geniş, çok güzel bir surdu bu,
şehir bir türlü ele geçemez olmuştu,
sense, çok kıvrımlı İda'nın ormanlık yarlarında
kaypak kaypak yürüyen, boynuzlu sığırlarını güdüyordun,
ama güler yüzlü mevsimler gelip geçti,
geldi yıllığı ödemenin günü,
yüzsüz Laomedon vermedi karşılığını emeğimizin,
meydan okudu birde utanmadan, bizi kovdu,
dedi, ellerinizi, ayaklarınızı bağlayacağım,
dedi, satacağım sizi uzak adalara,
üstelik kulaklarımızı tunç kılıcıyla kesecekti.

Poseidon bu hakaretten duyduğu öfkeyi bir türlü unutamaz, Hesione'yi öldürecek bir deniz canavarı gönderdiği gibi, Troyalıları tutmaktan da kaçınır.

Laomedon*un Hesione'yi kurtardı diye Herakles'e verdiği sözü de tutmaması onun yiğit

Herakles'in elinden öldürülmesine nedendir. Laomedon'un Herakles'e söz verdiği atlar tanrı Zeus'un Ganymedes'e karşılık Tros'a armağan ettiği atlardır *(Ganymedes)*.

Lapithai (Lapith'ler). Lapith'ler, hem efsane, hem de tarihte adı geçen bir Tesalya boyudur. Kendilerinden önce bölgede oturan Pelasgları kovarak, Pindos, Pelion ve Ossa dağlarının eteklerine yerleşmişler. Ne var ki adlarına birbirinden çok uzak yerlerde, örneğin Knidos ve Rhodos'ta da rastlanır.

Lapith'lerin en başta gelen soyunun atası ırmak tanrı Peneus'tur. Peneus Kreusa (ya da Philyra) ile evlenmiş, iki oğlu, bir kızı olmuş, bu kız ApoUon tanrıdan gebe kalarak bir oğul doğurmuş, adı Lapithes. Bu Lapithes'in kendisi boyuna adını verir, başka başka bölgelerde şehirler kuran dört oğlu olur: *Phorbas, Periphas, Triopas* ve *Lesbos*. Bir Lapith olduğu bilinen İkslon bir efsaneye göre Periphas'm, başka birine göre de Phlegyas'ın oğludur *(İksion)*.

Lapith'lerin söz edildikleri efsanelerin başında Kentaurlarla olan çarpışmaları gelir *(Kentauroi)*. Kalydon avında da bulunmuşlar *(Meleagros),* Argonaut'lar seferine katılmışlar: Theseus'un arkadaşı *Peirithoos,* onun oğlu *Polypoites,* Mousos, *Leonteus* vb. Lapith olarak tanınmıştır. İlyada'da adı geçen bu boy "taşkın canlı kargıcılar" diye nitelenir.

Lara. Latin şairi Ovidius'a göre Lara'nın asıl adı geveze anlamına gelen "Lala"dır. Latium'un bir su perisi olan Lara İupiter'in buyruklarına karşı gelmiş, tanrı gönül verdiği İuturna'yı elde etmek için bütün nympha'lardan yardım istediği halde, Lara hem yardımdan kaçınmış, hem de baştanrınm bu tutkusunu İuno'ya ve İuturna'ya açmış. Buna öfkelenen lupiter kızın dilini koparmış, kılavuz tanrı Mecurius'a da bu geveze periyi ölüler ülkesine götürmesini buyurmuş. Ama Mercurius Lara'ya yolda tutularak onu Lares tanrılara gebe bırakmış. Roma mitolojisinde Lara hem dedikodu, hem de tam sessizliği, yani ölümü simgeler.

Lares. Etrüsk asıllı tanrılar. Efsaneye göre Lara ile Mercurius'tan doğmadırlar. Lares tanrılar yol ağızlarını, evlerin içini koruyan. cinlerdir. Her evde ölülerin ruhunu simgele yen bir Lar bulundurulur ve bu aile bekçisinin heykeli kuşaktan kuşağa aktarılır. Ev Larla rından başka kamu Larları vardır, bunlar Roma halkının topluca yaşadığı yerleri konır. Larlar bir ellerinde bereket boynuzu taşıyan, kısa rubalı ve bir ayaklarının üstünde dönen delikanlılar olarak gösterilir.

Latinus. İtalya'nın yerlileri Aborigenes denilen boya adını veren Latinus üstüne iki ayrı kaynaktan gelme efsaneler anlatılır. Yunan kaynaklarına göre Latinus, Odysseus'la Kirke'nin oğludur. Roma asıllı efsanelere göre de Latinlerin bu ilk kralı Faunus'un oğlu ve Lavinia'nın babasıdır. Kızı Lavinia günün birinde hiç acı çekmeden yanıp tutuşmaya başlayınca Latinus tanrı sözcüsüne bu mucizenin nedenini sorar, aldığı cevapta kızını, talibi olan Ruteller kralı Turnus'a değil de, Latin adını göklere çıkaracak bir kahramana vermesi gerektiği bildirilir. Latinus da Aeneas'ıı Latium'a geldiğini görünce, Lavirnia'yı ona verir. Öldükten sonra da İupiter Latiaris adiy la tanrılaştırılır *(Lavinia)*.

Lavinia. Kral Latinus'un kızı. Aeneas Latium'a gelmeden önce Lavinia Rutullar kralı Turnus'a nişanlıdır, ama dedesi Faunus onun evlenmesine engel olur, kızı dışardan gelecek bir yabancıya, Latinlerin egemenliğini dünyaya yayacak olan bir kahramana vermek gerektiğini bildirir. Bir süre sonra İtalya'ya ayak basan Aeneas'ı kral Latinus iyi karşılayıp kendisine damat olacak adamın bu olduğu kanısına varır ve Lavinia'yı Aeneas'a verir. Ama Troya soyundan bütün kişilere düşman kesilen tanrıça İuno Lavinia'nın anasının Turnus'la birlik olup bu evlenmeye karşı koymasını sağlar. Aeneas Turnus'la teke tek savaşa girer, kazanır ve Lavinia ile evlenir *(Latinus, Aenas)*.

Leandros. *Bkz. Hero.*

Leda. Leda'nın anası, babası üstüne kaynaklar birbirini tutmaz, genellikle Aitolia kralı Thestios'un kızı olduğu kabul edilir. Lakedalmon'd.ın kovulan Tyndareos Aitolia 'ya sığınınca Thestios onaa kızını verir. Sonra da

Tyndareos Herakles'in yardımıyla Sparta tahtını gene ele geçirir ve Leda ile birlikte oraya yerleşirler.

Leda'nın çocukları Helene ve Klytaimestra, Kastor'la Polydeukes'tir (Tab. 12). Efsaneye göre Zeus tanrı Leda'ya âşık olmuş ve bir kuğu kuşu biçiminde ona yanaşmış, Leda da bir yumurta yumurtlamış, yumurtadan iki ikiz çocuk çıkmış: Zeus'un dölleri olan Helene ile Kastor ve Tyndareos'un çocukları olan Klytaimestra ile Polydeukes.

Başka bir efsaneye göre, tanrısal yumurtayı yumurtlayan Leda değil, öç tanrıçası Nemesis'tir. Zeus Nemesis'e tutkunmuş, ama tanrıça onu istemezmiş, tanrıdan kurtulmak için bir kaz biçimine girmiş, ossaat tanrı bir kuğu kuşu olup ona yanaşmış. Nemesis'in yumurtladığı yumurtayı da Leda alıp saklamış. Bu yumurtadan yalnız Helene doğmuş. Çok güzel bir kız olduğu için Leda onu öbür çocuklarıyla birlikte kendi kızıymış gibi büyütmüş *(Helene, Klytaimestra, Dioskurlar)*.

Lesbos. Lapithes'in oğlu, Midilli adasına adını veren kahraman. Bir tanrı buyruğuna uyarak Yunanistan'dan ayrılıp Midilli'ye göçer, oradaki kralın kızı Methymna ile evlenir. Kendisi kral olup adaya adını verdiği gibi karısının adı da adanın büyük şehirlerinden birine verilmiştir *(Lapithai)*.

Lethe. Unutmak anlamına gelen bir fiilden türemiş olan Lethe sözcümü allegorik bir tanrıçanın adıdır. Hesiodos'a göre Lethe kavga tanrıçası Eris'in kızı ve Gece'nin torunudur. Lethe Hades ülkesinde bir pınar olmuştur, suyunu içen ruhlar geçmiş hayatlarını ve çektikleri acıları unutup öyle girerler ölüler dünyasına. "Devlet" adlı eserinin sonunda ruh göçümünü anlatan Platon Lethe'yi şöyle tanımlar (Dev. X, 621a): *"Ruhlar boğucu, korkunç bir sıcağın altında Lethe ovasına gitmişler; ne ağaç, ne ot varmış bu ovada. Akşam olunca* Ameles (kaygısızlık anlamına gelir) *ırmağın kıyısında konaklamışlar. Bu ırmağın suyu hiçbir kap içinde durmazmış; oysa herkes de bu sudan biraz içmek zorundaymış. Bazı ruhlar ölçüyü kaçırıp fazla içermiş, içer içmez de, her şeyi unuturmuş".* Platon ve neo-platonculugun etkisiyle Lethe unutmayı simgeleyen bir ırmak ve sonra da soyut bir kavram haline gelmiştir.

Leto. Titanlardan Koios'la Phoibe'nin kızı Leto, baştanrı Zeus'la birleşerek Apollon'la Artemis'in anası olur (Tab. 5).

Bir Anadolu tanrıçası olduğu adından, efsanesinden ve tapınağının yerleşme yerlerinden belli olan Leto konusunda *Apollon, Artemis* ve *Kybele* maddelerine bakılması.

Leukippos. Lykialı bir delikanlı. Serüveni ilkçağın aşk romanlarından birine konu olmuştur. Leukippos, Bellerophontes'in torunlarından olan Ksanthios'un oğludur. Lykia'da üstün bir savaşçı olarak tanınır, ama tanrıça Aphrodite'nin öfkesine uğrayarak kendi kız kardeşine gönül verir. Tutkusu gün geçtikçe artar, onu yenemeyeceğini anlayınca, anasına derdini açar ve ondan yardım ister, yoksa kılıcıyla kendini öldüreceğini söyler. Anası iki kardeşin gizlice sevişmesini sağlar, ama günün birinde Ksanthios'a birisi kızının bir yabancıyla yattığını ihbar eder. Ksanthios gece kızının odasına girer, kız saklanır, baba da onu kızının âşığı sanarak kılıcıyla vurur, kız acı bir çığlık atarak düşer, bu sırada Leukippos da saldıranın babası olduğunu anlamayarak onu öldürür. Bu korkunç hikâye sonucunda Leukippos Lykia'dan ayrılmak zorunda kalır, Girit'e geçip orada bir koloni kurar, ama oradan da kovulup Anadolu'ya döner, Miletos bölgesinde bir şehir kurar. Maiandros (Menderes) kıyısındaki Magnesia (Manias) şehri kralının kızı bu Leukippos'a gönül vererek yurdunu onun emrindeki düşmana teslim etmiş.

Leukothea. *Bkz. İno.*

Libcr. Orta İtalya'nın eski bir tanrısı Liber, dişisi Libera İle birlikte bag, bahçe ve tarlaların bereketini sağladıklarından Yunan tannlarından Bacchus ve Ceres'le bir tutulmuşlardır.

Libya. Kuzey Afrika'ya adını veren nympha'. Epaphos'un kızı olan Libya, İo'nun torunu olur (Tab. 10). Büyükannesi lo nasıl Zeus tanrıyla birleşmişse, kendisi de Poseidon'la birleşir ve Agenor'la Belos diye Fenike ile Mısır'ın efsanelik kurucularını doğurur. Libya,

Agenor yoluyla Kadmos'la Europe'nin ninesi olur *(Agenor, Belos, Europe)*.

Likhas. Herakles'in arkadaşı ve habercisi. Yiğit onu Deianeira'dan yeni bir gömlek almaya gönderir ve kansının yolladığı sihirli Gömlegi sırtına geçirip yanmaya başlayınca bütün suçu Likhas'tan bilir. Korkunç bir öfke içinde ağaçları köklerinden söken, sunakları deviren ve avaz avaz bağıran Herakles Likhas'ı ayağından tutup denize fırlatır. Bahtsız adam da Euboia yakınında denize düşüp oradaki Likhades adalarına adını verir *(Herakles)*.

Linos. Linos efsanesi bir çeşit ağıt yakma törenine bir kaynak bulmak amacıyla uydurulmuş olsa gerek.

(1) Argos'ta anlatılan efsane şöyledir: Linos, kral kızı Psamathe'nin Apollon'dan gebe kalarak doğurduğu bir çocuktu; kız babasından korktuğu için bebeğini dağa bırakır, köpekler gelir, Linos'u parçalarlar. Psamathe de yasını ağıtlarla dile getirir. Babası işin farkına vararak kızını öldürür. Apollon tanrı da bu korkunç olayın cezası olarak Argos bölgesine veba salar. Argoslular Delphoi bilicisinden aldıkları öğüt üzerine Linos ve Psamathe adına bir yas töreni düzenlerler, veba da böylece sona erer. Linos törenlerinde ağıtlar okunur, yolda rastlanan köpekler öldürülürdü.

(2) Boiotia'da anlatılan Linos efsanesi biraz değişiktir: Linos Musaların birinin çocuğudur. Müzikte usta olduğu için Herakles'i yetiştirmekle görevlendirilmiş, ama kulağı olmayan yiğit hocasından azar işittiği bir gün öfkelenerek onu öldürmüş. Daha başka bir anlatıma göre Linos ağıt söylemekte o kadar ustaymış ki, Apollon'la boy ölçüşecek olmuş da tanrı onu ölümle cezalandırmış.

Litai. *Bkz. Yalvarılar*

Lityerses. Phrygia kralı Midas'ın oğlu. Ekin biçmede onun üstüne yokmuş ve babasının kral olduğu bölgeye kim gelse onu yarışmaya çağırır, istemese de onu döve döve çalışmaya zorlarmış. Eli çok çabuk olduğundan hasımlarının hepsini yener, kafalarını keser, bedenlerini de ekin demetleri arasına baglarmış. Herakles, Lydia kraliçesi Omphale'nin yanında bulunduğu sırada Lityerses'le boy ölçüşmeye gelmiş. Zorbanın meydan okumasına hiı, aldırmadan onu güzel bir türküyle uyutmuş ve kafasını kesmiş.

Phrygialılar ekin biçerken Lityerses'in serüvenini dile getiren bir türkü söylerlermiş. Lityerse adlı bir türküde bu biçicinin ustalığı övülürmüş.

Lotophagoi (Lotosyiyenler). Odysseia'da sözü geçen efsanelik boy. Troya'dan ayrıldıktan sonra Trakya kıyılarına uğrayan Odysseus'un gemileri, oradan yelken açınca korkunç bir poyraz fırtınasına tutulurlar ve on gün denizde çalkandıktan sonra Lotosyiyenlerin ülkesine varırlar. Bu ülkenin kuzey Afrika'nın Trablusgarp kıyılarının karşısında Cerba adası olduğu öteden beri bilginlerce kabul edilir. Odysseus bu eşsiz serüveni şöyle anlatır (Od. IX, 82 vd.):

Tam dokuz gün ölüm rüzgârları balıklı denizde çalkaladı bizi
sonunda Lotosyiyenlerin toprağına vardık onuncu günü,
bir bu çiçeği yer buranın halkı,
orada karaya çıktık ve biz gittik su almya.
arkadaşlar da çabucak hazır etti akşam yemeğini,
oturup doyurduk karnımızı tez giden gemilerin dibinde.
Yiyip içtikten sonra doyasıya,
yolladım arkadaşları, dedim gidin bakın,
ekmek yiyen hangi insanların toprağına ayak basmışız.
Seçtim iki kişi, kattım yanlarına bir de haberci.
Gittiler ossaat buluştular lotos yiyen adamlarla,
bizim dostlara hiçbir kötülük düşünmedi ora halkı,
lotos bile verdiler onlara yesinler diye,
bizimkilerden kini yediyse totosun bal gibi yemişini,
kendinden geçti ve dönmeyi istemedi bir daha gemiye.
Orada kalıp lotos yemekten başka şey düşünmediler,
akıllarını çelmişti bu yemiş, unutturmuştu sılayı
Ama bakmadım gözlerinin yaşına,
sürükledim gemiye onlun,
teknede, kürekçi sıraları altına çektim,
vurdum zincire

Sonra büyürdüm öbür sevgili yoldaşlarıma,
haydi, dedim, binin tez giden gemilere çabuk,
korktum, biri lotos yer, sılayı unutuverir diye.
onlar da hemen bindiler ve oturdular sıralarına,
küreklere sarılıp köpürttüler kırçıl denizi.

Lucifer. Sabah yıldızı Phosphoros'un Latince adı *(Phosphoros)*. Hıristiyan edebiyatında şeytanın bir adı.

Luna. Adı ay anlamına gelen bir roma tanrıçası. Aventinus tepesinde bir tapınağı vardı, ama hiçbir efsanesi olmadığı gibi zamanla Diana tanrıçayla bir tutulmuş Luna adı da şiirde Yunanca Selene'yi çevirmeye yaramıştır.

Lupercus. Çobanların ve sürülerin kurtlara karşı koruyucusu sayılan eski bir İtalya tanrısı. Sonradan Faunus'la bir tutulmuş ve adı Faunus Lupercus olmuştur. Yunan din ve tanrılarının etkisiyle Lupercus Pan'a da benzetilmiştir. Her yıl 15 şubatta kutlanan Lupercalia bayramı bir bahar ve bereket şenliğidir: Çıplak Lupercus rahipleri alay halinde Palatinus tepesini dolaşırlar ve kurban ettikleri bir keçinin derisiyle yapılmış kamçılarla yolda rastladıkları kadınları döverlerdi. Böylece dövülen kadınların kısırlıktan kurtulup doğurgan olacaklarına inanılırdı.

Lydos. Lydia'lılara adını veren kurucu kahraman. Tarihçi Herodotos'a göre Lydos Atys'in oğlu, Atys de Manes'in oğludur. Manes ise tanrı Zeus'la Okeanos kızı Kallirhoe' den dogmadır. Lydos'un Tyrrhenos adlı bir de kardeşi vardır. Lydos nasıl Lydia'lılara isim babası olmuşsa, Tyrrhenos da Tyrrhenoi, yani Etrüsklere adını vermiştir. Bu akrabalıktan anlaşılıyor ki, efsane de Etrüsklerin Anadolulu kaynaktan olduklarını kanıtlamaktadır.

Lykaon. (1) Priamos'la Laothoe'nin oğlu, Polydoros'un kardeşi. Kaderi onunki kadar acıdır. Patroklos öldükten sonra, Akhilleus savaşa katıldığı zaman, Skamandros kıyısında öldürüp öldürüp ırmağa attığı kurbanlardan biri de Lykaon'dur (İl. XXI, 34-135),

(2) Pelasgos'un oğlu. Arkadya kralı Lykaon elli oğul babasıymış, ama tanrı saygısı, tanrı korkusu yokmuş ne kendinde, ne oğullarında. Zeus onları denemek istemiş bir gün: Yoksul bir köylü kılığına girerek Lykaon'un sarayına konuk olmuş, kral da bu adamın bir tanrı olup olmadığını anlamak için insan etinden yemekler çıkarmış karşısına. Baştanrı büyük bir öfkeye kapılarak masayı devirmiş ve şimşekler çakarak Lykaon'un oğullarını yıldırımla çarpmış, yalnız- birini sağ bırakmış, Lykaon'un kendisini de bir kurt haline getirdikten sonra sağ kalan oğlunu tahta çıkarmış. Bu efsane Arkadya bölgesinde Lykialı Zeus'un adına kutlanan törenlerde insan kurbanlarının nedenini açıklamaya yaramaktadır.

(3) Pandaros'un babası. Troas bölgesine yerleşmiş Lykialı *(Pandaros, Karkabos)*.

Lykomedes. Skyros adasının kralı. Thetis oğlu Akhilleus'un Troya savaşına katılmasını önlemek için onu Lykomedes'in sarayına göndermiş, kralın kızları arasına saklamıştı *(Akhilleus)*.

Lykomedes Theseis efsanesinde de rol oynar: Atinalı yiğit kendi ülkesinde tutunamayınca Skyros adasına gider, akrabalık bağlarıyla bağlı olduğu Lykomedes'in yanına sığınır. Lykomedes de Theseus kendi krallığını ele geçirir korkusuyla onu bir kayalığın üstüne götürür ve uçurumdan aşağı atar *(Theseus)*.

Lykos. (1) Kadmos soyundan olan Thebai kralı. Antiope'nin amcası. Lykos, karısı Dirke ile Antiope'ye eziyet ederler. Antiope'nin de Zeus'tan olan İkizleri Amphion ve Zethos analarının öcünü almak için Lykos'u öldürürler *(Antiope, Amphion)*.

(2) Argonautlar efsanesinde adı geçen Maryandyn'ler kralı. Lykos Argonautlan batı Ege kıyılarında bulunan ülkesine vardıklarında iyi karşılar, konuklar ve ölen İdmon'la Tiphys'i gömmelerine yardım eder, giderek kendi oğlunu ölen dümencinin yerini tutmak üzere yanlarına verir. Argonautların Amykos'u öldürmeleri bu zorbanın düşmanı olan Lykos'un çok hoşuna gitmişti *(Argonautlar)*.

Lykurgos. Trakya kralı Lykurgos'tan İlyada'da söz edilmektedir. Savaş sırasında Akha yiğidi Diomedes karşısında Bellerophontes'in

torunu Lykialı yiğit Galukos'u görünce bir tanrı sanır onu ve tanrıya karşı savaşmanın sakıncalarına örnek olarak Lykurgos'un serüvenini anlatır (İl. VI, 130 vd.):

Dryas'm oğlu güçlü Lykurgos bile
onlarla kavgaya tutuşunca yaşamadı.
O bir gün, kutsal Nysa dağında
kovalamaya kalkıştı Dionysos'un
sütninelerinl,
dayak yediler yiğit öldüren Lykurgos'un
üvendiresiyle,
o vakit Dionysos'un ödü koptu,
denizin *dalgalarına attı kendini,*
Lykurgos'un homurtusundan bir titreme
almıştı Dionysos'u,
Thetis de hemen çekti onu içine.
Rahat yaşayan tanrılar kızdılar o zaman.
Kronos'un oğlu kör etti Lykurgos'u,
üstelik çok da yaşamadı o,
ölümsüzlerden tiksindirmişti kendini.

Dionysos'la ilgili birçok efsaneler şarap tanrının ve kültünün benimsenmesine karşı gösterilen tepkileri dile getirir *(Pentheus)*. Anadolu'dan geldiği açıkça belli olan bu kült özellikle kuzey Yunanistan'a yerleşmekte güçlük çekmiş olsa gerek. Tragedya yazarlarının biraz değişik motiflerle ele aldıkları Lukurgos efsanesi bu gerçeği dile getirmektedir.

Lynkeus. Elli Aigyptosogullannndan biri. Danaos kızı Hypermestra'nın kocası. Babalarının buyruğu üzerine Danaos kızları gerdeğe girdikleri gece kocalarını hançerledikleri halde, yalnız Hypermestra Lynkeus'u öldürmez. Hypermestra'nın kocasını esirgemesinin nedeni çeşitli yorumlara uğramıştır: Kimine göre Hypermestra Lynkeus'a tutulmuş, kimine göre de adam öldürmeyi başaramadığı ve Lynkeus kızlığına saygı gösterdiği için ona kıyamamıştır. Danaos kızı Hypermestra'yı baba sözü dinlemedi diye mahkemeye vermiş, ama Aphrodite'nin yardımıyla kız kurtulmuş, Lynkeus'la evlenmiş ve Abas'ı doğurmuştur *(Hypermestra, Danaos Kızları)*.

M

Maia. Atlas'la Pleione'nin kızı. Pkiad yıldızlarından biri (Tab. 7). Maia, Arkadya'nın Kyllene dağında tanrı Zeus'la birleşerek Hermes'i doğurmuştur *(Pleiad'lar, Hermes)*. Maia, Zeus'la Kallisto'dan dogma Arkas'a sütninelik ettiği için Hera'nın hışmına uğramış ve ancak yıldız olarak göğe çıktıktan sonra rahat etmiştir *(Arkas)*.

Roma'da Maia adlı eski bir tanrıçaya tapınırlardı, bu tanrıça sonraları Yunan dininin etkisi altında Hermes'in anası Maia ile bir tutulmuş ve mayıs ayı kendisine adanmıştır.

Maiandros. Maiandros, yani Büyük Menderes ilkçağ yazınında en çok adı geçen ırmaklardan biridir. Bütün büyük su yolları gibi Maiandros da Okeanos'la Tethys'in oğlu sayılır. Bu ırmak tanrının birçok kız ve erkek çocukları olmuş derlerdi: Samos (Sisam) adasına adını veren Samia, Kaunos'la Byblis'in anaları olan Kyane, Kallirhoe ve kendisi gibi bir ırmak olan Marsyas ve Babys *(Marsyas, Byblis)*.

Maiandros'un adı ilkçağdan bu yana özel ad olmaktan çıkmış, kıvrıntılı akışı dolayısıyla ırmağın adı ırmak, yol kıvrıntısı ya da mimaride yılankavi motifler, dilde dolambaçlı konuşmalar için kuilanılagelmiştir.

Menderes ırmağının miller taşıyarak, eski zamanlarda denize açılan limanlar olan birçok şehri toprak altında boğduğu bilinmektedir. Bugün bile göz göre göre izlenebilen bu süreç ilkçağdan beri Ege şehirlerinin başlıca bir derdi sayılmaktaydı. Tarihsel çağlarda da bir tanrı bilinen ve tanrı gibi tapınılan Menderes'e karşı Milet halkının ayaklandığı ve tarlalarını bataklık, limanlarını da ova haline getiren bu insafsız tanrıya karşı dava açtığı anlatılır. Davaya bakan yargıç suçlamayı yerinde görmüş ve tanrıyı Miletlilere ceza ödemeye mahkûm etmiş. Irmak tanrının tapınağında para çok bol olduğu için bu cezayı rahipleri tanrı adına kolaylıkla ödemişler,' ama koca ırmak limanları millerle boğmayı gene de sürdürmüş.

Mainad'lar. Mainas sözcüğü aslında Yunanca "mainomai" fiilinden türemiş bir sıfattır. Tanrı etkisiyle kendinden geçen, coşup taşan ve doğaya, tanrıya karışarak öbür insanlarca çıldırmış gibi görünen bir kişi, özellikle bir kadın için kullanılır. Mainas, çoğulu Mainades, Dionysos alayını meydana getiren Bakkhaların başka bir adıdır *(Bakkhalar)*.

Maion. İlyada'da Lydia bölgesinin adı iki yerde Maionia (Meionie) diye geçer, kendinden sonraki şairler de Homeros'a Maionides demektedirler. Bu soyadı büyük ozanın Maion adında bir atası olduğunu mu, yoksa sadece Maionia yani İzmir'i de içine alan Ege kıyılarında doğduğunu mu belirler? Geç uydurulmuş efsanelere göre Maion diye bir kişi vardır, Homeros'u doğurduğu söylenen su perisi Kritheis'le evlidir, ya da onun babası, yani Homeros'un dedesi, başka bir söylentiye göre de manevi babasıdır. Bütün bu varsayımlar yersiz, Maionides soyadı da Homeros'un doğup büyüdüğü bölgeye atıf olsa gerek.

Makar. İlyada'da adı geçen Lesbos kralı. Kimliği üstüne kaynaklar birbirini tutmaz: Kimine göre Makar, tanrı Helios'un oğlu, kimine göre de Zeus'un soyundandır. Tufan'dan sonra bir lonyalı göçmen kafilesiyle Lesbos'a gelip yerleşmiş ve o zamanları boş olan komşu adaları da birer oturma yerine çevirmiş. Sonradan Lapithes'in oğlu Lesbos da Midilli'ye göçünce Makar'la Lesbos iyi geçinerek adalarda ortak egemenlik kurmuşlar. Makar'ın iki kızı varmış: Methymna ile Mytilene. Methymna Lesbos'la evlenmiş, adanın bir kentine adını verdiği gibi, kız kardeşi Mytilene de sonradan başkent olacak şehri adlandırmış.

Makhaon. Asklepios tanrının oğlu, kardeşi Podaleiros'la birlikte *(Podaleiros)* Troya savaşına Tesalya kentlerinden gelme otuz gemiyle katılır ve hekim olarak çok yararlık gösterir. Menelaos vurulduğu zaman, Makhaon hemen yardıma koşar (İl. IV, 211 vd.):

Tekmil yiğitler sarmıştı Menelaos 'u.
Tanrıya denk hekim durdu ortalarında,
sımsıkı kemerden çekip çıkardı oku,
kırıldı okun sivrileri çekilirken dışarı doğru.
Çözdü ışıldayan kemeri, altından da kuşağı,
kuyumcuların işlediği karmlığı çözdü sonra.
Kara okun yarasını görünce emdi kanı,

acı *dindiren ilaçları ustaca serpti üstüne.*
Bir zamanlar Kheiron vermişti babasına o ilaçları.

Savaş sırasında Makhaon Paris'in bir okuyla yaralanınca, Akhaları bir telaştır alır, "bir sürü insana bedel olan" bu hekimi Nestor arabasına bindirip kendi barakasına götürür ve tutsağı Hekamede'ye baktırır. Troya ordusunda ünlü bir hekim olarak geçinen Makhaon daha çok cerrah olarak iş görür, kardeşi Podaleiros ise tedavi ile uğraşır. Makhaon Telephos'un ve özellikle Philoktetes'in yaralarını iyileştirmiş olmakla ün salmıştı *(Telephos, Philoktetes)*.

Manto. Adı kehanet, falcılık anlamına gelen Manto, ünlü bilici Teiresias'ın kızı sayılır. Babası gibi geleceği görme yetisine sahiptir. Epigonlar Thebai'yi aldıktan sonra, kâhin Teiresias Delphoi'ye gitmek üzere yola koyulur. Kör olduğu için kızı Manto'ya dayanarak yürür, ama yolda öldükten sonra, Manto tek başına Apollon tapınağına varır. Manto kendini tanrıya adar ve yıllarca Sibylla olarak görev yapar. Tanrı günün birinde ona Ege kıyılarına gidip orada bir tapmak kurmasını buyurur: Manto Klaros'u kurar. Argoslu Rhakios'la evlenip Mopsos'u doğurması çeşitli yorumlarla anlatılır: Birine göre Manto Apollon tanrıdan gebe kaldıktan sonra tapınaktan çıkarken Rhakios'a rastlar ve tanrının ona seçI iği bu ölümlü kocayla birlikte Klaros'a gidip tapınak kurar. Başka bir anlatıma göre Manto yalnız başına gider Klaros'a, yolda korsanlar tarafından kaçırılır, Rhakios adlı reisleriyle evlenir ve Mopsos'u doğurur. Klaros'ta Manlo'nun kurduğu tapınağa oğlu Mopsos başrahip ve bilici olur *(Mopsos)*.

Manto efsanesi belli bir amaçla uydurulmuş bir efsaneye benzer. Anlaşıldığına göre, Anadolu'da bulunan Apollon tapınakları ve kehanet merkezleri Yunanistan'dakilerden hem daha eski, hem daha üstündü. Mopsos'la Kalkhas efsanesi de bu üstünlüğü açığa vuıur. Ama Yunanistan bu gerçeği tersine çevirmek için bazı çarelere başvurmuş, Anado lu merkezlerinin Yunanistan'dan gelme efsa neler uydurmuştur. Ege'nin en ünlü kehanet merkezlerinden olan Klaros'un Thebaili Teiresias'ın kızı ve adından uyduma bir kişi olduğu anlaşılan bu çeşit amaçlı efsanelerden biridir *(Apollon)*.

Maron. Odysseia'da anlatıldığına göre Maron Odysseus'un ilk uğrağı olan Trakya'nın îsmaros şehrinde Apollon rahibidir. Odysseus bu kenti yağma ederken Maron'u korur ve sayar, rahip de bunun karşılığında ona birçok armağanlar ve bal gibi tatlı bir kırmızı şarap verir. Odysseus bu şarapla Tepegöz Polyphemos'u sarhoş ederek tek gözünü çıkarır, böylece elinden kurtulur. Homeros Maron'un şarabını şöyle tanımlar (Od. IX, 202 vd.):

Yedi talant verdiydi, iyi işlenmiş altından,
baştan başa gümüş bir sağrak verdiydi,
ve on iki testi şarap eklediydi bunlara,
tatlı, su katılmamış, tanrısal bir içkiydi bu.
Bu bal gibi tatlı kırmızı şarabı içeceğin vakit
karıştır bir sağrak dolusunu yirmi ölçü suyla,
yükselir bir de bakarsın sağraktan bir tatlı koku,
öyle bir tannsal koku yükselir ki, gel de içme.

(Odysseus, Potyphemos).

Tragedya yazarlarına göre Maron Dionysos tanrının torunu, ya da oğludur, Silenos'la yol daşlık eder ve onun gibi çok içer. Kimi yazarlar onu eli, ayağı titreyen, ama şarap içti mi bütün gücünü bulan bir ihtiyar olarak tanımlarlar. Roma'da Maron'u ayyaş diye simgeleyen bir çeşme vardı.

Marpessa. Euenos'un kızı, İdas'ın karısı. Kendisine âşık olan tanrı Apollon'la kocası arasında İdas'ı seçer *(İdas)*.

Mars. Mars, Yunan tanrısı Ares'in Roma dinindeki karşılığıdır. Efsaneleri de Ares'in efsanelerini yansıtır, örneğin Latin şairi Lucretius'un "Doğa Üstüne" adlı eserinin başına koyduğu Venüs'la Mars'ın aşkı öyküsü doğru dari doğruya Homeros'tan alınmadır. Mars Roma'nm savaş tanrısıdır ve savaş tanrısı olarak saygı ve tapkı görür, ama yerli bir İtalya tanrısı olarak savaşçı niteliğinden başka bir nitelik taşıdığı da görülür. Yılın ilk ayı sayılan mart ayı hem adını taşır, hem de kendisine adanmıştır. Bu ay içinde şerefine kullanan bayramlarsa birer bahar bayramıdır ve tanrı burada toprak bereketim simgeler. Ne var ki

mart ayında savaş mevsimi de başladığı için Romalıların iki kavramı bir araya getirdikleri, bu tanrıyla hem doğanın yeniden doğuşunu, hem de insanda yeni yeni karşı koyma güçlerinin belirdiğini simgelemek istedikleri sanılabilir. Mars ayrıca savaşçı gençliğin de tanrısıdır. Kurt kendisine adanmış bir hayvandır, Romulus'la Remus'u emziren dişi kurdu da bu göreve Mars tanrı gönderdiğinden Roma halkının atası sayılır.

Marsyas. Marsyas efsanesi Anadolu'ya özgüdür ve asıl anlamı ancak içinde oluştuğu dekor göz önünde tutulursa anlaşılabilir. Aydın'dan Muğla'ya gidildiğinde Çine ile Yatağan arasında Gökbel denilen bir yer vardır, manzarası akıllara durgunluk veren bir yer: Yol orada 30 kilometrelik bir arayı 380 viraj yaparak alır, gökten düşmüş meteortaşlarına benzer kapkara, korkunç biçimlerle üst üste yığılı kayalar arasında yılan gibi sürüne sürüne, bin bir dönemeç yapa yapa ilerler. Kendinizi bu dünyada değil, göklerin sarsıntısıyla yeryüzüne düşmüş bir gezegende sanırsınız. Göz alabildiğine ne bir ağaç, ne bir ot, ardı ardına dağlar, kayalar, taş yığınları, öyle baş döndürücü, tüyler ürpertici bir çevre ki, her dönemeçte bir cin, bir şeytan, tarih öncesi çağlardan kalma bir sürüngenle karşılaşacağınıza inanırsınız ve korkudan soluğunuz kesilir. Bu doğa dışı karaltı içinde uzaktan bir şırıltı duyar gibi olursunuz, yaklaşır, bakarsınız ki bir yarın dibinde bir yeşillik kümesi, püfür püfür esen kavaklar, yer yer pembe zakkumlar ve yemyeşil bir su. Ne o? Bir ırmak, Çine çayı, ilkçağın Marsyas'ı kavalını öttürüyor tatlı tatlı, acı acı, çünkü bu kavalcınınki kadar korkunç bir alın yazısı olmamış başka hiçbir kavalcının. Dinleyelim Marsyas'ın serüvenini:

Tanrı Pan'ın yapıp kullandığı syrinks denilen yedi borulu kavala karşın, Marsyas iki boruiu kavalın bulucusu sayılır. Bu yüzden de kimi kaynaklarda Marsyas'ın Kybele'nin alayından olduğu söylenir, çünkü Ana Tanrıça kültünde tefle birlikte bu kaval kullanılırdı.

Ama asıl efsanesi şöyledir: Bu kavalı bulan tanrıça Athena imiş, günün birinde kaval çalarken bir derenin suyundan yüzüne bakacak olmuş, kavalın yüzünü nasıl buruşturup çirkinleştirdiginl görmüş ve kavalı öfkeyle atıp dere kenarından uzaklaşmış. Bir başka anlatıma göre Hera ile Aphrodite Athena'nın kaval çaldığını görerek onunla alay etmişler, tanrıça da Phrygia'ya giderek duru bir suda yüzünün gerçekten çirkin olduğunu görmüş de kavalı atarken, onu yerden toplayacak olanı en büyük cezalara çarpacağına ant içmiş, Marsyas bunu nerden bilsin, yerde bulduğu kavalı almış ve çalmaya koyulmuş. Marsyas bayılmış sesine, o kadar sevmiş ki dünyada bundan güzel ses veren saz olmadığını ileri sürmüş ve Apollon tanrının lyra'sıyla yarışmayı bile göze almış. Tanrı bu yarışma için bir şart koşmuş: Kim yenerse yenilene istediğini yapacak. Yargıç olarak Tmolos (Bozdag) tanrısını almışlar. Birinci yarışma sonuç vermemiş, ikincisinde Apollon Marsyas'a meydan okuyarak kavalını tersine tutup çalmasını buyurmuş, kendisi lyra'yı ters tutunca aynı sesleri çıkardığı halde, Marsyas kavalını öttürememiş, bu yüzden de yenik düşmüş. Yarışmayı gözleyen Phrygia kralı Midas gene de kavalın lyra'dan üstün olduğunu söyleyince tanrı onun kulaklarını eşek kulakları haline getirmiş *(Midas)*. Ama bununla kalmamış, Marsyas'ı tutmuş, bir ağaca bağlamış ve derisini yüzmüş. Marsyas bu korkunç işkence içinde can vermiş. Apollon sonradan yaptığına pişman olmuş derler, lyra'sını *yere* atarak kırmış, Marsyas'ı da bir ırmak haline getirmiş. Gökbel'de akan Çine çayı işte bu ırmakmış.

Mater Matuta. Roma'da matronlar yani evli kadınlar ve anaların tapındıkları eski bir tanrıça. Bayramı Matralia adıyla 11 haziranda kutlanırdı. Matuta adı sonradan bu tanrıçanın şafak ve sabah güneşiyle bir tutulup, Yunanistan'dan gelme İno-Leukothea ile karıştırılmasına yol açmıştır. Efsaneye göre İno kendini denize attıktan sonra bir denizkızı olmuş ve İtalya kıyılarına çıkarak oraya sığınmıştır *(İno)*.

Mcdcia. Medeia efsanenin ve tragedyanın kadın kahramanları arasında en güçlü, en çarpıcı bir tiptir. Kişiliği ve serüveni hemen her çağda zamanın görüş ve eğilimlerine göre yorumlanarak edebiyata ve sanata konu olmuş ve olmaktadır. Yerine göre egzotik ve ilkel karakteri üstünde dımılır, kendi kardeşini ke-

sip parçalarını yol üstüne serpen, ondan da öte kendi karnından doğmuş çocukları öldürüp babalarının önüne seren korkunç bir büyücü kadın diye gösterilir, yerine göre de seven ve hor görülen, özverisi karşılıksız kalan, yabancılık, itilmişlik, kıskançlık duyan bir kadının dramı canlandırılır gözümüzün önünde.

Medeia Kolkhis kralı Aietes'in kızı, tanrı Helios'un torunu ve tanrıça Hekate'nin yeğenidir, Güneş soylulardandır, akrabaları olan Kirke ve Pasiphae gibi doğa dışı, tüyler ürpertici serüvenlerin kahramanıdır (Tab. 8). Bu serüvenlerin canlandırılmasında oynadığı rol ilkel bir macera romanı kahramanının rolüdür. Argonaut'lar destanı Odysseia'daki olaylardan daha eskilerini dile getirmekle çok daha yeni bir çağda kaleme alınmıştır. Bunun için bu destanın, daha doğrusu ilk macera romanının kahramanları çarpıcı renklerle çizilmiş, canlandırılmıştır. Medeia'nın hem Argonaut'lar destanında, hem de tragedyalarda sözü geçen serüvenleri şu adlar altında anlatılmıştır: *Argonaut'lar, Iason, Aietes, Pelias*.

Medeios. Medeia ile İason'un oğlu. At adam Kheiron tarafından yetiştirildiği söylenir. Başkaca efsanesi yoktur.

Medos. Medeia'nın bir oğlu. Bir kaynağa göre Medos, Kolkhisli büyücünün Atina kralı Aigeus'tan olan bir çocuğudur, başka bir kaynak Meneia'nın Atina'dan Theseus'un gelmesiyle kovulunca Asya'ya göçtüğünü ve ora krallanndan biriyle evlenerek Medos'u doğurduğunu ileri sürer. Her iki kaynağa göre Medos, Medlerin atası sayılır.

Medusa. Gorgolardan biri, Perseus kafasını kesince akan kanından Pegasos'la Khrysaor doğar *(Perseus)*.

Megaira. Erinys'lerden biri (Erinys).

Melampus. Adı kara, esmer ayaklı anlamına gelen Melampus, Amythaon'un oğlu, Kretheus'le Tyro'nun torunu ve birçok bilici ve falcı kuşağının arasıdır (Tab. 23*) Doğar* doğmaz anası Melampus'un gövdesini gölgeye koymuş, ama ayaklarını güneşte bırakmış. Bu nedenle Melampus demişler ona . Biliciliği Melampus şöyle bir olaya borçluymus: Çocukken ölü bir yılan bulmuş, bir insan ölüsü gibi almış onu bir odun yığınının üstüne koyarak yakmış ve cenaze törenini yapmış, sonra da yavrulannı büyütmüş. Yılanlar da şükran borcu olarak gözlerini, kulaklarını yalayıp arındırmışlar, böylece görme ve işitme yetisi öbür insanlarınkinden çok üstün olmuş. Melampus kuşların ve öbür hayvanların dilini anlar, onlarla konuşurmuş. Bundan başka hekimlikte, hastalan büyüyle iyi etmekte ondan üstünü yokmuş.

Melampus'la kardeşi Bias yurtları olan Tesalya'dan ayrılıp, Pylos'ta amcaları Neleus'un yanına sığınmışlar. Bias Orada Neleus'un kızıyla evlenmek istiyormuş, ama Neleus kızını Bias'a ancak Phylakos'un sürülerini getirirse vereceğini söylemiş. Bu sürünün bekçisi ne insan, ne hayvan hiçbir canlının yaklaşamadığı bir köpekmiş. Bias, onu alt etmeyi kardeşi Melampus'tan istemiş, o da ancak bir yıl hapiste kaldıktan sonra sürüyü alabileceğini bildirmiş. Gerçekten de öyle olmuş: Sürüyü almaya giden Melampus'u bir tahta kulübeye kapatmışlar, o da kulübenin damındaki böceklerin konuşmasına kulak misafiri olmuş, anlamış ki kirişler çökmek üzeredir, aradan da bir yıl geçmişmiş, bunu kendisini tutuklayan Phylakos'a bildirmiş, kulübeden çıkarılır çıkarılmaz da dam çökmüş. Phylakos bu şaşılacak adamdan oğlu İphiklos'un iktidarsızlığına çare bulmasını istemiş, bunu da başarınca Melampus'a sürülerini vermiş. İki kardeş bunları Neleus'a götürmüşler, Bias da kızla evlenmiş.

Daha sonra Argos kralı Proitos'un çağırdığı Melampus bu kralın kızlarını delilikten kurtarmış. Kızlar hep birden çıldırıp kendilerini inek sanırlar ve böylece Pelepönez'i dolaşırlarmış. Melampus onları iyi etmek için Proitos'tan ülkesinin üçte birini istemiş, kral vermeyince yapmam demiş ve kızlar beter olmuş, sonunda Melampus ülkenin bir çeyreğini kendisi, bir çeyreğini de kardeşi için istemiş, Proitos da bu şartı kabul etmek zorunda kalmış. Melampus kızlar üstünde türlü büyüler uygulayarak onları iyileştirmiş, sonra da kızların birini karı olarak almış ve Argos krallığını kardeşi Bias'la paylaşmış.

Melanion. *Bkz. Atalante*

Melanthios (yahut Melantheus). Odysseia'da sözü geçen İthakeli keçi çobanı, hizmetçi Melantho'nun kardeşi. Kız kardeşi gibi kendisi de efendisine karşı nankörlük eder, yolda dilenci kılığında rastladığı Odysseus'u hırpalar, taliplerin tarafını tutar, onlarla Odysseus arasındaki çarpışmada yardım için koşup hazine odasından silah getirmeye yeltenir, derken Odysseus'la Eumaios'un bir düzeniyle orada kıskıvrak bağlanır ve hizmetçiler asıldıktan sonra Melanthios da avluya getirilip kulakları ve burnu kesilir, erkekliği koparılıp köpeklere atılır ve en sonunda elleri, ayaklan da kesilerek olduğu yerde bırakılır.

Melantho. Güzel yanaklı Melantho Odysseus'un sarayında, Penelopeia'nm hizmetinde bulunan elli hizmetçiden biridir. Hanımı onu yetiştirdiği, şımarttığı halde, Melantho haindir, taliplerden Eurymakhos'la sevişir. Dilenci kılığında karşısına çıkan Odysseus'a söver. Namussuz hizmetçilerle birlikte ceza görür ve taliplerin ölümünden sonra asılır (Od. 420 -473).

Meleagros. Meleagros, Kalydon Avı diye anılan bir serüvenin kahramanıdır. Efsanesinin iki anlatımı vardır. Birini Akhilleus'un lalası Phoiniks Agamemnon'un gönderdiği elçileri geri çevirip öfkesinden vazgeçmek istemeyen yiğide ibret dersi olsun diye anlatır. Şöyledir: Aitolia'da Kalydon bölgesinin kralı Oineus'la karısı Althaia'nm Meleagros diye bir oğulları olur. Oineus tanrıça Artemis'e karşı suç işler, hasat bayramında bütün tanrılara kurban kestiği halde, Artemis'i unutur. Bunun cezası olarak tanrıça Kalydon bölgesine korkunç bir yaban domuzu salar. Ekinleri yok eden bu canavar yüzünden ülke açlık ve kıtlıkla karşı karşıyadır. Meleagros bu hayvanı avlamaya kalkışır ve bu işte bütün komşu ülkelerden yardım görür. Kalydon Avına ünlü, sanlı bütün yiğitler katılır. Aitolların komşuları Kuretler de yardıma gelirler ve av iyi bir sonuç verir, canavar öldürülür. Ama Artemis kininden vazgeçmez, avın paylaşılmasında Aitollarla Kuretler arasında kavga çıkartır, avcılar birbirlerine girerler, Meleagros bu sırada dayılarını öldürür. Anası Althaia bunun üzerine oğluna lanet okur ve öç perileri Erinysleri salar üstüne. Meleagros savaştan çekilir. Derken Kuretler Aitolların kentini yakıp yıkmaktadır, karısı, anası, bütün dostları Meleagros'a öfkesinden vazgeçip yurdunu savunması için yalvarırlar. Meleagros sonunda savaşa döner ve Kuretleri Kalydon'dan kovar.

Aynı efsanenin öbür anlatımında Meleagros'un anası Althaia'nın oğlunun ömrüyle yakından ilişkisi olan odunu yakıp yakmaması teması üstünde durulur *(Althaia)*. Kalydon avına kız kahraman Atalante de katılmıştır, av sona erince Meleagros yaban domuzunun postunu Atalante'ye vermek ister. Öbür avcılar buna karşı koyar, özellikle bir kadının kendilerinden üstün tutulmasına kızan Meleagros'un dayıları meydan okurken yiğit onları vurup öldürür, anası Althaia da odunu ateşe atarak oğlunun ömrüne son verir.

Melikertes. *Bkz. İno.*

Melpomene. Musalardan biri, çokluk tragedyayı simgeler *(Musa)*.

Memnon. Şafak tanrıça Eos'la Troya kral soyundan olan Tithonos'un oğlu *(Eos)*. Memnon Troya savaşının İlyada'da anlatılan bölümünün sonrasını ele alan "Aithiopis" adlı destanın kahramanıdır. Yazarı Miletoslu Arktinos olan bu destan yitiktir, ama konusunu biliriz. Habeşistan kralı Memnon Hektor öldükten sonra Troya'ya yardımcı gelir. Sırtında Hephaistos'un yaptığı silahlar vardır. İlkin Aias'la karşılaşır, bu savaş sonuç vermez, sonra Nestor'a sataşır, Nestor'un oğlu Antilokhos babasını savunurken Memnon'un elinden öldürülür. Derken AkhiUeus araya girer. Çünkü Patroklos öldükten sonra Antilokhos onun en iyi dostu olmuştur. AkhiUeus Antilokhos'un öcünü almak ister, ama Thetis, oğlunun Memnon'u öldürdükten hemen sonra ölmesi gerektiğini bilir, onun için Akhilleus'u bu savaştan alıkoymaya uğraşır. AkhiUeus söz dinlemez, öç almak için yanıp tutuşur. Bu kez iki tanrıça Eos'la Thetis tanrı Zeus'a başvururlar, her ikisi de kendi oğlu için yalvarır. Zeus Hektor'la AkhiUeus için yaptığı gibi işi kader tartısına vurur: Memnon ölecektir. Oğlu Akhilleus'un elinden can verince, Eos ölüsünü er meydanından alıp güney topraklarına doğru taşımış, yolda da bol bol gözyaşı dökmüş.

Gün doğunca bitkiler üstünde görülen çiy taneleri işte bu gözyaşlarından gelmeymiş.

İlkçağ plastik sanatının konu edindiği Memnon motifi Marmara'ya dökülen Aisepos, ya; ni Gönen çayı ile de ilgilidir. Bir efsaneye göre Memnon'un mezarı Marmara klyılarındaymış, her yıl Memnon'un kuşları Gönen çayının ağzına gelir, orada Habeş yiğidine ağlarlarmış. Memnon'un savaşta ölen arkadaşlarının ruhlarını taşıyan, yahut da kendisinin ölümsüzleşmiş küllerinden doğmuş olan bu kuşlar iki gruba ayrılır, birbirleriyle dövüşürlermiş, çarpışma da ancak bir grup büsbütün yok olduktan sonra sona ererrmiş. Mısır'da Üçüncü Amenotep'in diktiği heykele Memnon heykeli denmesi, her sabah şafak sökünce bu heykelin tatlı ezgilerle gün doğuşunu selamladığı söylentisi, Memnon kültünün Mısır'da da, Anadolu'da da yerleşmiş olduğunu belirtir.

Men. Phrygia kültlerinde adı geçen bir ay tanrısı, Anadolu'ya özgü bir tanrısal varlıktır.

Menelaos. Agamemnon'un kardeşi Menelaos, babası Atreus tarafından Pelops ve Tantalos soyundan, anası Aerope tarafından da Giritli Minos'un, yani tanrı Zeus'la Europa'nm dölüdür (Tab. 15). Tanrı lanetine uğramış bahtsız bir soydan olduğu halde başına gelen belaların hiçbiri kendi işlediği bir suç yüzünden değildir, Menelaos'un kendisi temiz, dürüst, yürekli, olsa olsa biraz yumuşak bir insandır. Karısı güzel Helena'nın evinde konukladığı Paris tarafından bir yığın malla birlikte kaçırılması Menelaos'a karşı yapılmış büyük bir haksızlık, efsaneye aldatılmış koca olarak girmesi de bir bahtsızlık sayılabilir. Menelaos etken değilse de başlıca edilgen kahramanı olduğu İlyada destanında en parlak sıfatlarla nitelenir: Ares'in sevdiği, Zeus'un beslediği, gür naralı, yiğit Menelaos' tur, sarışın olduğu, bacaklarının biçimli, bileklerinin güzel olduğu belirtilir. Helena bile bin pişmandır onu bıraktığına, şöyle der kocası için (Od. IV, 263): *"Ne akıldan yoksundu kocam benim, ne güzellikten yoksundu".*

Menelaos Akha yiğitlerinin en seçkinlerindendir, Paris'le kozunu paylaşmak için onunla teke tek savaşa girmeye can atar (İl. III, 16 vd,)ı

Çıktı tanrı yüzlü *Aleksandros Troyalıların*
en önüne,
omuzlarında bir pars derisi, kıvrık yayı,
kılıcı.
Ucu tunçtan iki kargısını sallayarak
zorlu savaşta çağırdı karşısına cenge,
Argosluların en yiğitlerini.
Ares'in sevdiği Menelaos, kalabalığın içinde
onun uzun adımlarla öne atıldığını
görünce,
sevindi kocaman bir ava gözü ilişen aslan
gibi.

Menelaos aslan gibi savaşır, bu arada da tanrılara yalvarır (İl. III, 352 vd.). Ama tanrılar dinlemez sözünü, Menelaos tam Paris'in hal<kından gelecekken Aphrodite tutar kaçırır onu, Menelaos dövünür, ama ne yapsın, gene de gevşetmez çabayı, Akhalan cenge kışkırtır (İl. VII, 9 vd.):

Sizi *ödlekler sizi,*
Akha erkekleri denmez size, Akha kadınları
demeli.
Bir Argoslu çıkmazsa Hektor'un karşısına
bizim için tam bir yüz karası olacak bu.

Kendi göze alır Hektor'a karşı dövüşmeyi, ama Agamemnon bu çılgınlıktan alıkor kardeşini. Menelaos ön sırada savaşmaya, kendi davası uğruna kendi kendini savunmaya ve bu yolda ün kazanmaya can atar, ama talihsizliği şuradadır ki, ne yapsa fayda vermez, hep ikinci planda kalır, savaşta da, kurultayda da dizginler başkalarının elindedir.

Menelaos'un destanda, tragedyada ve başka türden yapıtlarda sözü geçen efsanesi bir tüm olarak şöyle özetlenebilir: Agamemnon'la Menelaos babaları Atreus'la amcaları Thyestes arasında süregelen kan davası sırasında Mykene'den sürülüp Sparta kralı Tyndareos'un yanına sığınırlar *(Atreus, Aigisthos).* Tyndareos iki kardeşe iki kızını verir. Helena'nın talipleri arasında Menelaos'u seçmesi, öbür taliplerin de bu evliliği korumaya ant içmeleri üzerine karı-koca Sparta'ya yerleşirler. Tyndareos'un ölümünden sonra Agamennon Mykene, Menelaos da Sparta tahtına çıkar. Menelaos'la Helene dokuz yıl kadar rahat ve mutlu yaşarlar, Hermione diye bir kız çocukları olur. Bu sırada Paris Menelaos'un sarayına konuk gelir. Menelaos'un Asya'dan gelme konuğunu ağırladığı ve bir süre onunla birlikte Sparta'da kaldığı anlatı-

lir, ama bu arada Girit'te bulunan büyükbabası Katreus ölür, Menelaos Paris'i Sparta'da bırakarak cenaze töreni için Girit'e gider. Paris de konukluk kurallarının hepsini çiğneyerek Helena'yı kaçırır *(Helena)*. Acı haberi alıp Sparta'ya dönünce Menelaos ağabeysi Agamemnon'u, sonra da Nestor, Palamedes ve Odysseus'u yardıma çağırır. Helena'nın yeminli bütün taliplerini toplamak ve Troya seferini hazırlamak işine koyulurlar. Bu, kolay olmaz, çünkü birçok Akha kral ve önderi uzun süreceği ve zor olacağı belli olan savaştan kaçınmak isterler *(Odysseus, Akhilleus)*. Sonunda donanma Aulis limanında toplanır, Agamemnon başkomutanlığı ele alır, ne var ki çeşitli engeller Akha ordusunun Troya'ya varmasını geciktirir *(Agamemnon, Iphigeneia)*. Anadolu toprağına ayak bastıklarında Menelaos'la Odysseus Troya'ya elçi olarak gönderilirler, amaç Helena'yı geri istemek ve savaşı önlemektir. Elçileri Troyalı Antenor karşılar ve sorunu kurultayın önüne getirir, ama Paris baskı yaparak kadının ve mallarının geri verilmesini önler *(Antenor)*. Savaş başlar ve bilindiği gibi on yıl sürer. Menelaos'un savaşta oynadığı rol İlyada'da ayrıntılarıyla anlatılmıştır. Menelaos'un serüvenleri savaş sonrası efsanelerinde de büyük bir yer tutar. Tahta atın içindeki yiğitlerdendir, Troya yangını ve yağması sırasında Helena'yı sığındığı sunağın dibinde öldürmek ister, kılıcını kaldırır, tam vuracakken güzel kadının perişan halini, çıplak memesini görünce yumuşar, onu bağışlar. Hemen gemilerine binip denize açılırlar. Bir fırtına onları Girit kıyılarına atar. Menelaos burada birçok gemisini yitirir, ikinci yola çıkışında da Mısır kıyılarına atılır. Menelaos, kendisini Sparta'da görmeye gelen Odysseus oğlu Telemakhos'a Mısır'da beş yıl kaldığını anlatır. Gene yola çıkınca bu kez Nil ağzındaki Pharos adasında alıkonur ve ancak deniz ihtiyarı Proteus'u bağlayıp ondan öğüt aldıktan sonradır ki yurduna dönmeyi başarır (Od. IV, 351-593). Böylece Menelaos Troya seferine gitmek üzere Sparta'dan ayrıldıktan on sekiz yıl sonra yurduna dönmüş olur. Agamemnon'un tersine aksiliklerle karşılaşmaz, Sparta'daki tahtına oturur, eşi ve çocuklarıyla birlikte rahat bir ömür sürer. Telemakhos'u konuklayan, ona yol gösteren, armağanlar verip gönderen Menelaos görmüş, geçirmiş, olgun ve babacan bir adamdır. Eşi Helena da uslanmış, yumuşak ve tatlı bir eş ve bir anne olmuştur.

Menoitios. (1) îapetos'la Klymene'nin oğlu, Prometheus, Epimetheus ve Atlas'ın kardeşi (Tab. 3). Bu Titan öbür kardeşleri gibi gururlu ve kendini beğenmiştir. Bu yüzden Zeus onu, *"duman duman yıldırımlarıyla vurarak Erebos'un karanlıklarına yollar"* (Hes. Theog. 510-515).

(2) Aktor'la Aigina'nın oğlu, Patroklos'un babası (Tab. 21). Aigina tanrı Zeus'tan Aiakos'u doğurduktan sonra Aktor'la evlenip Menoitios'u dünyaya getirir, böylece Aiakos'la Menoitios üvey kardeş olurlar. Akhilleus'la can yoldaşı Patroklos arasındaki kan akrabalığı da buradan gelmedir. Menoitios, oğlu Patroklos kaza ile bir arkadaşını öldürünce onu Peleus'un yanına gönderir. Akhilleus'la Patroklos da bir arada büyüyüp yetişirler *(Patroklos)*.

Mentor. Odysseia'da sık sık adı geçen bir İthakeli, Odysseus'un sadık dostu. Odysseus Troya seferine çıkmadan önce evini ve ailesini ona emanet eder. Mentor da onun çıkarlarını taliplere karşı korumaya çalışır, ama başaramaz. Tanrıça Athena Odysseia'da Telemakhos'a kılavuzluk etmek, ya da Odysseus'a taliplerin hakkından gelmek için yardımcı olmak istedikçe Mentor kılığına girer. Bu yüzden Mentor bir has isim olmaktan çıkmış ve yol gösterici, kılavuz rehber anlamına kullanılagelmiştir.

Mercurius. Hermes tanrının Roma dininde karşılığı. Efsaneleri de Hermes'inkilerle bir tutulmuştur *(Hermes)*.

Meriones. İlyada'da adı geçen Giritli önder. Idomeneus'un arkadaşı *(Idomeneus)*.

Merope. Pleiadlardan biri. Korinthos kralı Sisyphos'la evlenir ve Glaukos'a ana olur *(Pleiadlar)*.

Metaneira. Eleusis kralı Keleos'un karısı. Demeter'i evinde hizmetçi olarak çalıştırır *(Demeter)*.

Metis. Adı akıl, us, bilgelik anlamına gelen Metis, Okeanos'la Tethys'in kızı, yani ikinci

kuşak tanrılardandır (Tab. 4). Zeus'un ilk eşi olmuştur! Bir efsaneye göre Kronos'un yuttuğu çocukları kusmasını sağlayan ilacı Zeus'a veren odur. Zeus onunla birleşip Athena'dan gebe bırakınca, Uranos'la Gaia tanrıyı uyarmışlar, Metis'ten doğacak bir erkek çocuğunun kendisini tahttan atıp yerine geçebileceğini bildirmişler, bunun üzerine de Zeus Metis tanrıçayı yutmaya karar vermiş. Yuttuktan sonra Athena'yı kafasından doğurmuş *(Athena)*.

Midas. Midas efsanede olduğu kadar tarih ve arkeoloji kaynaklarında da adı geçen bir Phrygia kralıdır. Phrygia'da bulunmuş birçok anıtlar bugün de onun adını taşır, birçok efsane ve masallar anısını yansıtır. Bu efsanelerin hepsi bölgeye özgü nitelikte ve Ana Tanrıça Kybele'nin kültüyle ilgili görünmektedir.

Herodot'a göre Midas, Phrygia'nın birinci kralı ve Gordium'un kurucusu sayılan Gordias'ın oğludur. Gordias'ın Ana Tanrıça ile birleşmesinden, doğduğu söylenen Midas büyüyünce Kybele'nin başrahibi olmuş ve tanrıçanın Pessinus'taki büyük tapınağını kurmuş. Midas'm ilişkisi yalnız Kybele ile de değildir, Kybele gibi Anadolu toprağına özgü şarap tanrısı Dionysos'a da yakından bağlıdır. Midas üstüne anlatılan efsanelerin hepsinde bu Phrygia kralı Dionysos'un bağışladığı nimetlerden fazlasıyla pay almış, tanrının peşinden giden alaya karışmış, sırlarına ermiş, yoluna baş koymuş ve bölgesel törelerini savunan bir kişi olarak canlandırılmaktadır. Bu efsanelerin yalnız Phrygia'yı değil, Lydia ve Karia gibi Ege'nin geniş bir bölgesini kapladıkları da dikkati çeker.

Ovidius'un "Değişimler"de anlattığı bir efsanesi şöyledir: Silenos tanrı Dionysos'un alayında ihtiyar, sarhoş bir satyr'dir, bir gün tanrı Phrygia ve Lydia dag ve koruluklarında dolaştığı sırada Silenos uyuyakalır ve Bakkhalarla Satyr'ler onu sızdığı yerde bırakarak uzaklaşırlar. Köylüler onu bulur ve boynunda taşıdığı çiçek çelenkleriyle bağlayarak kral Midas'a götürürler. Bakkha sırlarına ermiş olan Midas Silenos'u hemen tanır ve onu on gün, on gece sarayında konuklayıp yedirir, içirir, sonra da İhtiyar yoldaşını tanrıya götürür, verir. Dionysos buna o kadar sevinir ki Midas'a dilediğini vereceğini söyler. Mid.ıs da her dokunduğu şeyin altın olmasını diler. Tanrı bu dileğin ne kadar yersiz ve tehlikeli olduğunu anlar, ama söz vermiştir bir kere. Midas sarayına dönerken yolda kopardığı bir dal altın olur, yerden topladığı bir çakıl taşı altın olur, kopardığı bir buğday başağından altın taneleri dökülür, buna fazlasıyla sevinir, ne var ki sofrasına oturup ekmeği ağzına götürüp, şarabı dudaklarına degdirince ekmek de, şarap da altın külçesine dönüşür ve bu böyle gider, ta ki kral dileğinden vazgeçip tanrıya bir daha yakarsın. Bakkhos Midas'ı bağışlar, ona Sardes'e gitmesini, Paktolos (Sart) deresinin kaynağına dek çıkmasını ve topraktan fışkıran sularla başını ve ellerini yıkamasını buyurur. Kral da öyle yapar ve ir mak sularında arınır, ama o gün bugün Paktolos altın pulları sürüklemektedir, altın diyarı Sardes'in zenginliği de oradan.

Plutarkhos bu efsaneyi biraz başka biçimde anlatır: Midas ülkesinin uzak bir ilini gezmeye gitmiş, bir çölün ortasına düşmüş, içecek bir damla su bulamamış, Toprak Ana acınır, ona, çölün ortasında bir kaynak fışkırtmış, ama Midas kaynağa yaklaşıp su içmeye yelte nince suyun altına dönüştüğünü görmüş. Bu kez kral tanrı Dionysos'a yakarmış, Dionysos da kaynaktan saydam bir su akmasını sağlamış. Bu kaynağa Midas Pınarı denmiş.

Kral Midas'ı asıl ünlü kılan masal kulaklarıyla ilgili masaldır. Ovidius bunu tanrı Pan'ın Apollon'la yarışmasına atıf yaparak anlatır, başka efsanelerde Apollon'la yapsan Pan değil, Marsyas'tır. Kral Midas bir gün Tmolos (Bozdag) dağının yamaçlarında dolaşırken Apollon'la Pan'ın (ya da Marsyas'ın) yarıştıklarını ve bu yarışmaya yargıç olarak dag tanrısı Tmolos'u seçtiklerini görür. Midas Apollon'un lyra'sını da, Pan'ın (ya da Marsyas'ın) kavalını da dinler. Ne yapsın ki kaval sesini daha çok beğenir. Bozdag eteklerinde bir dolaştınız mı, Sardes tapmağının karşısında yükselen o bakır rengi dağa hiç baktınız mı bilmem, ama oranın havasını, çevresini biliyorsanız, siz de Apollon'un sazına degll, Marsyas'ın kavalına ödül verirsiniz eminim O çevreye başka ses yakışmaz çünkü, doğa kıvır kıvır koyun sürülerini de, kavalıyla çobanını da kendiliğinden yaratır gibidir. Her ney-

se Tmolos Apollon'a vermiş ödülü, ama yarışmaya tanık olan Midas hiç gerekmezken kavalı daha çok beğendiğini söylemiş. Apollon tanrı cezayı Marsyas'a vermiş, ama Midas'tan da öcünü almış: Kralın kulaklarını uzatıp uzatıp eşek kulağına çevirmiş. Midas eşek kulaklarını Phrygialıların sivri külahı altında bir süre gizlemiş olsa gerek, berberi olmasa, belki sonuna dek gizleyebilecekti, ama her gün saçını, sakalını tıraş eden berber görmüş eşek kulaklarını, kimseye açmadığı bu sırdan kurtulmak için toprağa bir delik kazmış ve içine eğilerek, "Midas'ın kulakları eşek kulaklarıdır" diye fısıldamış. Ama kazma vurduğu yerin çevresinde ossaat otlar, kamışlar bitmiş, bunlar yel estikçe dile gelerek, "Midas'ın kulakları eşek kulaklarıdır" diye yankılanmaya başlamışlar.

Bu efsanenin öyle yerli bir havası var ki çağdaş tiyatro yazarlarımızdan Güngör Dilmen'e bir piyes esinlemiş. "Midas'ın Kulaklarımda Dilmen eski efsaneye bir motif daha katar, Midas kulaklarından korkmakta, utanmaktadır, ama ne zaman ki bu korkuyu yenerek halkının karşısına çıkar, uzun kulakları bir ayıp değil, bir mucize, bir üstünlük oluverir halkının gözünde. Onun içindir ki sonunda Apollon tanrı Midas'ın uzun kulaklarını kurutup normal insan kulağı biçimine sokunca, Midas halkın gözünde bir kahraman olmaktan çıkar, halkı aldatan bir yalancı oluverir. Öyle ki bahtsız kral yerlere kapanıp tanrıdan eşek kulaklarını geri istemek zorunda kalır. Dilmen'in piyesi bir efsanenin nasıl yeni yeni yorumlarla genişletilip yaşatılabilecegine örnektir.

Milctos. Milet şehrinin kurucu kahramanı. Efsaneye göre Apollon'un oğludur. Girit'te doğmuş ve Minos onu Girit'ten sürmüş, Anadolu'ya gelince de Maiandros ırmak tanrının kızıyla evlenmiş. Kaunos'la Biblys'in babası sayılır. Başkaca bir efsanesi yoktur.

Minerva. Tanrıça Athena'nın Latince adı. Minerva İtalya'nın yerlisi olmasa gerek. İlkin Etrüsklerin, sonra da Yunanlıların etkisiyle Roma'nın başlıca üç tanrısından biri olmuştur. İupiter, İuno ve Minerva Capitolium üçlüsü diye anılırdı. Kendine özgü bir efsanesi yoktur.

Minos. Zeus'la Europe'nin oğlu, Sarpedon'la Rhadamanthys'in kardeşi sayılan efsanelik Girit kralı (Tab. 11 ve 15).

Minos Girit tahtına çıkmak isteyince üç kardeş arasında kavga kopmuş, ama Minos tanrıların kendisinden yana olduklarını ileri sürmüş, bunu tanıtlamak üzere de Poseidon tanrıdan bir dilek dilemiş, denizden bir boğa çıkarmasını istemiş, bu boğayı da sonra gene tanrıya kurban etmeye söz vermiş. Dilediği gibi olmuş, denizden köpükler gibi ak bir boğa çıkagelmiş. Minos boğayı almış, tahta oturmuş, ama hayvanı tanrıya kurban etmeyi unutmuş. Güzelim ak boğayı sürülerinin arasına damızlık olarak göndermiş. Bu duruma çok kızan deniz tanrı ak boğayı Minos'un başına bela etmiş, bir efsaneye göre hayvan kudurmuş, ortalığı kasıp kavurduğu bir sırada Herakles'in elinden öldürülmüş, ama iş bununla da kalmamış, kralın karısı Pasiphae bu boğaya dogadışı bir aşkla tutulmuş ve onunla birleşmiş. Kral Minos güneş tanrı Helios'un kızlarından Pasiphae ile evlenmişti. Bir zamanlar Europe gibi boğaya vurulan Pasiphae ak boğayla birleşebilmek için Daidalos'a bir inek heykeli yaptırır, içine girer ve gebe kalarak Minotauros'u doğurur *(Daidalos, Pasiphae)*. Ondan sonra da Girit sarayının yaşamı karmakarışık olur. Helios döllerinin hepsi gibi Pasiphae de büyücüdür, seviştiği boğayı öldürttü diye Minos'u büyüler, yatağından yılanlar, çıyanlar, akrepler çıkmasını sağlar, bunlar işi çapkınlığa vuran Minos'un yata§ma giren her kadını sokup öldürmekteymişler. Minos'un erkeklerle aşk maceraları olduğu da ileri sürülür. Pasiphae'den olan iki kızı Ariadne ile Phaidra'nın ömürleri de garip serüvenlerle geçmiştir *(Ariadne, Phaidra)*.

Bu masallara karşın Minos efsaneye ilkel çağların en doğru ve haksever kralı diye geçmiştir. Tanrı Zeus'tan esinlenerek yasalar çıkarttığı için öldükten sona Hades'teki üç yargıcın biri olmuş. Minos arkeolojide adını taşıyan çağlarda Girit'in komşu adalar ve kıyılar üzerindeki egemenliğini simgeleyen Atina ile savaşı ve oradan üç yılda (ya da yılda) bir yedi delikanlıyla yedi genç kızın Minotauros'a kurban olarak verilmesi efsanesi de böyle bir durumun dile gelmesidir. Masala göre Minos'un bu seferi kardeşi Androgeos'un ölümünden

öç almak içindir *(Androıjnon)*. Ama Mlnos yalnız Yunanistan yarımadasına değil, Anadolu kıyılarıyla Sicilya'ya kadar da uzanmış derler. Karya'ya geldiği, Sicilya'ya ise Daidalos'u kovaladığı söylenir *(Daidalos)*. Buralarda Giritlilerin koloniler kurdukları anlatılır.

Minotauros. Adı Minos'un boğası anlamına gelen Minotauros insan bedenli, boğa başlı bir canavarmış. Tanrı Poseidon'un kral Minos'a gönderdiği bir boğa ile Minos'un karısı Pasiphae'den dogmaymış. Minos bu korkunç yaratığı saklamak için mimarı Daidalos'a Labyrinthos sarayını yaptırmış *(Pasiphae, Labyrinthos)*. Theseus Minos'un kızı Ariadne'nin yardımıyla Minotauros'u öldürmüş *(Ariadne, Theseus)*.

Minotauros Girit sanatında derin izler bırakmış olan Girit'e özgü bir boğa kültünün simgesi olsa gerek.

Mnemosyne. Adı bellek anlamına gelen Mnemosyne Uranos'la Gaia'nın kızıdır (Tab. 4). Efsaneye göre Zeus Pieria dağlarında dokuz gece yatmış ve Mnemosyne de dokuz Musaları doğurmuş.

Moira'lar. Moira, pay ya da pay veren anlamına gelir. Efsanede üç olarak gösterilen Moira, yani kader tanrıçaları Hesiodos'ta *"yaşama paylarımızı düzenleyenler"* diye tanımlanır. Alın yazısı ve kader üstüne Yunan ilkçağının görüşü şudur: İnsan ana karnından doğar doğmaz kader onun ömür ipliğini bükmeye koyulur, üç Moira her insanın ipliğini büker dururlar, günün birinde de keserler, o anda insan ölür. Ilyada'da dövüşen bir savaşçı için şöyle deniyor (İl. IV, 517):

Bitti ömür yumağı tam o sırada!...

Moira denince, çokluk ecel, ölüm akla gelir, onun içindir ki Homeros destanlarında kader diye çevrilen Moira uğursuz ve zorlu olarak nitelenir. Ne var ki Moira Zeus'tan da daha güçlü ve üstündür. Tanrılar babası ona karşı gelemez, onun kararını değiştiremez. Savaş alanında oğlu Sarpedon yaralanınca Zeus ikirciklidir, sevgili oğlunu alıp kaçırmayı geçirir aklından, ama Hera kaderi ileri sürerek dikilir karşısına *(Sarpedon)*.

Homeros'ta bir ya da birkaç Moira'dan söz edilir, ama adları söylenmez, Hesiodos bunlan üç kız kardeş diye tanıtır ve adlarını verir. Moiralar Zeus'la Themis'in kızları, Horaların kardeşleridir (Theog. 905 vd.):

... Klotho, Lakhesis, Atropos tanrıçalar
ki bilge Zeus büyük üstünlük vermişti
onlara,
ki onlar verir yalnız insanlara
mutlu ya da mutsuz yaşama paylarını.

Burada Moiralar yalnız ömür payını değil, bir de mutluluk ve mutsuzluk payını veriyor demektir insanlara. Kimi yerde Kederle bir tutulan Moiraların efsanesi yoktur *(Kerter)*. Onlar yarı dinsel, yarı filozofik bir görüşün canlandırılmış imgeleridir. Platon da Devlet'in son bölümünde, yeniden yeryüzüne çıkacak olan ruhların Moiralara başvurduğunu anlatır (Dev. X, 620d-e):

"Bütün *ruhlar hayatlarını, geçtikten sonra gene o sırayla Lakhesis'e yaklaşmışlar. Lakhesis her birine kendi perisini vermiş; bu peri hayatı boyunca ona hizmet edecek, seçtiği kadere göre yaşatacakmış onu. Bu peri ilkin ruhu Klotho'ya götürüp onun eli altından ve döndürdüğü kirmenden geçiriyormuş; böylece ruh seçtiği kadere bağlanıyormuş. Ondan sonra Airopos, Klotho'nun eğirdiği kaderi ölçülmez hale sokuyor, sonunda ruh hiç arkasına dönmeden Kaderin tahtı önüne gelip duruyor, sonra öte yanma geçiyormuş".*

Moneta. Haber veren, uyaran anlamına gelen Moneta, tapınağı Roma'da Capitolium tepesinde bulunan tanrıça İuno'nun bir ek adıdır. Bu adın nedeni İ. Ö. 390 yılında Roma'nın Galyalıların baskınına uğradığı sırada bu tapınağın kazlarının gece öterek düşmanın gelişini haber vermesidir.

Mopsos. İkisi de tanrı sözcüsü olan iki efsanelik kişinin adı.

(1) İdmon'la birlikte Argonaut'lar seferine katılır ve Argo gemisinde kâhin olarak görev yapar. Seferin sonunda Libya'ya varıldığında Mopsos bir yılan tarafından ısırılıp ölür *(Argonaut'lar)*.

(2) Teiresiaş'ın torunu, Manto'nun oğlu. Babasının kimliği üstüne kaynaklar ayrılır: Bütün kâhinler gibi Apollon'dan doğıma olduğu söylenir, ölümlü babası ise Argoslu Rhakios imiş *(Manto, Rhakios)*. Mopsos'un Kolophon şehrini kurduğu anlatılır. Anası Man-

to'nun Klaros'taki Apollon tapınağını kurması üzerine Mopsos oranın tanrı sözcüsü olur, bu sıfatla zamanın en büyük kâhini Kalkhas'la yarışmaya girişir, Akhaların başkâhinini her bakımdan yener, üstünlüğü meydana çıkınca, Kalkhas öfkesinden canına kıyar *(Kalkhas)*. Mopsos bundan sonra yine Troya'dan dönen Amphilokhos'la birlikte Kilikya'da Malsos şehrini kurarlar, teke tek kavgada birbirlerini öldürürler *(Amphilokhos)*.

Morpheus. Uyku tanrısı Hypnos'un üç bin çocuğundan biri sayılan Morpheus'un adı biçim anlamına gelen "morphe" (Lat. forma) den türemedir. Morpheus insanlara uykuda çeşitli biçimlerde görünen düşleri simgeler. Uyku ve düş tanrılarının hepsi gibi Morpheus da kanatlıdır. Kocaman, hızlı kanatlarıyla dünyanın bir ucundan öbür ucuna şıp diye uçarmış.

Mucius Scaevola. Tarquinius kralları Roma'dan kovulunca Porsenna adında bir Etrüsk kralı şehri kuşatmış. Mucius adlı bir Romalı da düşman karargâhına girip Porsenna'yı öldürmek istemiş, ama kralı tanımadığı için yanılarak bir başkasını öldürmüş. Yakalanıp Porsenna'nın önüne getirilince Mucius orada bulunan bir ocağa sag elini koyup büsbütün yanıncaya kadar çıkarmamış. Bu eyleme şaşan Porsenna Mucius'a kılıcının geri verilmesini buyurmuş, kendisine de bunu niçin yaptığını sormuş. Mucius kendi elinin yanmasının önemsiz olduğunu, çünkü kendisi gibi kurban olmaya hazır üç yüz Romalı bulunduğu söylemiş. Korkuya kapılan Porsenna hemen Roma ile barış anlaşmasına girişmeyi yeg görmüş. Mucius'a da artık sag elini kullanamadığı için solak anlamına gelen Scaevola adı takılmış.

Musalar. İlkçağ yazınında bir tanrısal varlık vardır ki ondan söz ederken her ozan, her yazar duygulanır, sesi bir başka içtenlik ve dokunaklılıkla çınlar kulaklarımızda. Bu varlık Yunanca "mousa", Latince "muşa" diye adlandırılıp batı dillerinin hepsine giren esin perisidir. Ama Musa yalnız şairlere şiirler esinleyen bir peri de değildir, etki alanı çok daha geniştir. Adının kökeni asıl kimliğinin açıklanmasına yardım eder: "Mousa" Yunanca akıl, düşünce, yaratıcılık gücü kavramlarını içeren "men" kökünden gelmedir. Bu kök Zeus'un Musaları üretmek için birleştiği Titan tanrıça Mnemosyne'nin adında da görülür, Athena'ya gebe kalan Metis'in adında da (Tab. 4). O da demektir ki, kaba güçleri yenip başa geçtikten sonra kendi egemenliğini kurabilmek için Zeus tanrının ilk işi düzenli ve ölçülü oldukları oranda yaratıcı olan güçleri benimsemek olmuştur. Musalar işte bu gücün ürünü ve simgesidir. Bu güç ise tanrıya olduğu kadar insana da vergidir, giderek Olympos tanrıları insanüstü doğa güçlerinden uzaklaşıp insana yaklaşmayı amaç edindikleri zaman benimsedikleri bir güçtür. Musalar böylece insan ve tanrı arası birer varlık olarak düşünülebilir; insanı tanrı, tanrıyı insan yapar Musalar. Onun içindir ki böyle duygulanır şairler de onlardan söz ederken. İnsana yaşamanın asıl tadını bağışlayan bu tanrısal varlığı her alana, özellikle sanat alanına yerleştirmiş olmak ilkçağ düşüncesinin bir parıltısıdır. Kuru bir şair diye tanınan Hesiodos bile bakın nasıl coşar Musalardan dem vurunca. Hesiodos kendi anlatır ki Helikon dağının yamaçlarında sürülerini otlatan bir çobanmış, "dünyanın yüz karası zavallı bir yaratık" iken Musalar onu görür, çiçek açan bir defneden kopardıkları bir dalı ona asa diye verir (Theog. 31 vd.):

Sonra tanrısal sesler üflediler içime
olacakları ve olmuşları yüceltmek için,
ve hele övmek için kendilerini
her söylediğim destanın başında ve
sonunda.

Hesiodos böylece şair olunca, şu sözlerle tanımlar Musaları (Theog. 52 vd.):

Olympos'lu Musalar, koca kalkanlı Zeus'un
kızları.
Eleutheros yamaçlarının kraliçesi
Mnemosyne
Kronos oğluyla birleşip Pieria'da
getirdi onları dünyaya
belaları unutturmak ve kaygıları dindirmek
için.
Dokuz gece buluştu onunla kutsal
yatağında
engin akıllı Zeus ölümsüzlerden uzakta.
Günler, aylar geçip bir yıl tamam olunca
dokuz kız getirdi dünyaya Mnemosyne.

Dokuz eş *yürekli kızdır bunlar*
ezgiler söylemektir bütün İşleri,
haşka hiçbir *kaygı yoktur yüreklerinde.*
Karlı *Olympos'un en yüksek tepesinde,*
oradadır koroları ue güzelim yurtları,
Kharitler de Himeros da başlarında
yükselir güzel sesleri havalarda,
vurur dururlar Olympos yolunda,
tanrısal bir ezgi sarar dört bir yanı,
kara toprak yankılanır tanrı övgüleriyle,
Inıyülü bir ses yükselir adımlarından
yürürken yüce babalarına doğru...
İşte böyle seslenir Olympos'lu Musalar
dokuz tanrısal kızı ulu Zeus'un:
Kilo, Euterpe, Thalia, Melpomene,
Terpslkhore, Erato, Polhymnia, Urania
ve hepsinin başı sayılan Kalliope...
İşte budur Musaların insanlara verdiği,
Musalardan ve okçu Apollon'dan gelir
yeryüzündeki ozanlar ve çalgıcılar
nasıl Zeus'tan gelirse krallar.
Ne mutlu Musaların sevdiği insana
bal akar onun dudakları arasından.
Bir insanın dertsiz başına dert mi düştü,
üzüntüden kan mı kurudu yüreğinde,
Musaların sevgilisi bir ozan
anlatınca eski insanların destanlarını,
övünce Olympos'un mutlu tanrılarını
unutuverir hemen dertlerini,
çıkar, gider aklından üzüntüleri
şenletir onu tanrıçaların büyüsü.

Homeros'un iki büyük destanı da Musalara seslenişle başlar, ama burada ozan tek bir Musa'ya seslenir ve ona tanrıça der sadece:

Söyle, tanrıça, Peleus oğlu Akhilleus'un
öfkesini söyle...
Anlat bana, tanrıça, bin bir düzenli yaman
adamı...

Musaların sevgilisi ozanın toplumda ne ka--- saygı ve sevgi gördüğü Odysseia'da canlandırılan Demodokos tipinden bellidir *(Demodokos).* Bu tutum ve davranış Homeros'la başlar, ilkçağın son demlerine kadar süregider, Musaların yetki alanları çağlar ve şairlere göre değişir. Genellikle şöyle bir bölümleme yapılır: Kalliope, destan şairi ya da lirik şiir; Kilo, tarih; Polhymnia, pantomim; Euterpe, flütl; Terpsikhore, dans; Erato, korolu şiir; Melpomene, tragedya; Thalia, komedya; Uranla, gökbilimi.

Musaların kendilerine özgü efsaneleri yoktur , tanrıların bütün şenliklerinde ezgi söyler, dans ederler, Thetis'le Peleus'un, Kadmos'la Harmoıila'uın düğünlerinde bulunmuşlardı) Adlarının geçmediği hemen de şiir yoktur,

Musaios. Adı Musalarla ilgili efsanelik bir ozan. Yerine göre Orpheus'un arkadaşı, ◌g rencisi ya da oğlu sayılan Musaios Attika el sanesinde Orpheus'a karşılık yaratılmış bir tip olsa gerek: Mistik nitelikteki ezgileri Eleusis gizemleriyle ilişkili derlerdi.

Mygdon. İlyada'da adı geçen bir Phrygla kralı, Sangarios (Sakarya) ırmağı kıyılarında otururmuş da günün birinde Amazonların saldırısına uğramış. O zaman kral Priamos onun yardımına koştuğundan Mygdon da Troya savunmasına katılır (İl. III, 181 vd.).

Myrina. İlyada'da Troya şehrinin topografyası üstüne çok az bilgi verilir. Verilenlerden biri Amazonlar kraliçesi Myrina ile ilgilidir (İl. II, 811 vd.).

Şehrin *önünde sarp bir tepe var,*
çıkılır ovanın dört bir yanından tepeye,
Batieia adını takmıştır ona halk,
ölümsüzlerse yüksek atlayan Myrrhine'nln
mezarı der.

Bu bilgi açık seçik değildir, bu Batieia bir tanrıça mı ki ölümsüzler ona başka bir ad veriyorlar? Bir kaynağa göre Myrina ya da Batieia Troas bölgesinin eski kralı Teuker'in kızıdır (Tab. 16). Teuker onu ülkesine konuk gelen Dardanos'a verir, böylece Myrina Troya kral soyunun dişi atası olur.

Myrina üstüne anlatılan öbür efsaneler şunlardır: Amazonlar kraliçesi Myrina Okeanos kıyılarında bulunan Atlantis ülkesine saldırmış ve yaya üç bin, atlı yirmi bin savaşçı kadının başında Atlantis ülkesinin başkentini almış. Erkeklerin hepsini kılıçtan geçirmiş, kadınları da köle etmiş. Öbür Atlantlar teslim olmuşlar, Myrina da cömert davranarak onlara bir kent kurmuş, bu kente Myrina adı verilmiş. Sonra da onlarla birlikte Gorgolara karşı savaş açmış. Gorgolan yenerek birçoğunu esir almış, ama gece esirler bekçilerine saklırıp büyük sayıda Amazon öldürmüşler. Amazonlar bunların hakkından gelip, ölen arkadaşlarına büyük mezarlar yapmışlar. Gorgolar da sonradan Perseus ve Herakles'ln elleri allında yenilmişler *(Gorgo, Perseus).*

Efsaneye göre Myrina bu savaşlarla kalmamış. I İhya ve Mısır',ı geçmiş, oraları da ele

geçirdikten sonra Arabistan ve Suriye yoluyla Anadolu'ya gelmiş ve Kilikyahlara boyun eğdirmiş. Toros dağlarını da aştıktan sonra Phrygia'dan geçerek Kaikos (Bakırçayı) kıyılarına gelmiş ve orada (yani Bergama ovasında) yerleşmiş. Myrina'yı öldüren kral Mopsos'muş. Efsane niteliğini taşımayan bu olaylar tarihsel bazı olaylara göre kurulmuş olsa gerek *(Amazonlar)*.

Myrmeks. Adı karınca anlamına gelen Myrmeks hamarat, becerikli bir Atinalı kızmış. Athena da bu yüzden onu sever, tutarmış, ama günün birinde Myrmeks tannçanın bulgusu olan sapanı bulmuş olmakla övünmüş, Athena da bu yalana kazarak onu bir karıncaya dönüştürmüş.

Myrmidon. Akhilleus ve babası Peleus'un yönettikleri Tesalyalı boya adını veren kahraman. Zeus'un oğlu olmakla geçinir.

Myrrha. Kıbrıs kralı Kinyras'm kızı *(Kinyras, Adonis, Smyrna),*

Myrtilos. Pelops'la Hippodameia efsanesinde adı geçen arabacı. Myrtilos Oinomaos'un arabasının cıvatalarını gevşetmiş, böylece Pelops'un yarışı kazanmasını ve Hippodameia ile kaçmasını sağlamış. Hippodameia'ya âşık olduğu ya da ondan yaptığı işe karşılık bir gece yatma sözü aldığı söylenen Myrtilos'u Pelops denize atmış, Myrtilos da can verirken Pelops ve soyuna lanet okumuş, Pelopsogullarının başına gelen bütün belaların nedeni de buymuş *(Hippodameia, Pelops, Oinomaos)*.

N

Naiades. Naisler ya da Naiaslar, adları yüzmek anlamına gelen fiilden türemiş olan su perileridir. Ağaç perileri *(Drysa, Hamadryas)* gibi uzun ömürlü olurlar, ama ölümsüz değildirler. Yaşamları, içinde bulundukları kaynak, dere ya da ırmağa bağlıdır.

Kaynakları efsanelere göre değişir, Homeros bunların bütün nympha'lar gibi Zeus'un kızları olduğunu söyler. Kimi mythos yazarı onları Okeanos soyuna bağlar. Asopos gibi ırmakların perileri, ırmağın kızları sayılır. Her suyun kendine özgü bir Naias'ı vardır, kiminin adı efsaneye geçmiştir *(Arethusa, Salmakis)*.

Naiasların, sularını içen ya da sularına dalan hastaları iyileştirme güçleri vardır. Tersine kimi inançlara göre Naiaslar sularında yıkanan insanları çıldırtmış, ya da gizli bazı hastalıklara çarptırmıştır *(Nympha)*.

Naksos. Kyklad takımadalarından Naksos adasına adını veren kurucu kahraman. Bir efsaneye göre Naksos Karyalı göçmenlerin başında eskiden Dia adını taşıyan bu adaya gelmiş, yerleşmiş ve ona adını vermiştir. Bu olay Theseus'tan üç kuşak önce olmuştur.

Başka bir kaynakta onun Endymion'la Selene'nin oğlu olduğu, daha başkasında da Apollon'la Akallis'ten doğduğu söylenir *(Akallis)*. Efsanelerin birleştiği bir nokta Naksos adasının Anadolu'dan gelme göçmenlerle meydana getirildiğidir.

Nana. Sangarios (Sakarya) ırmağının kızı, *Agdistis-Attis* efsanesinde adı geçer. Halikarnas Balıkçısı serüvenini şöyle anlatır (Hey Koca Yurt, s. 23):

"Sakarya ırmağının kızı, su perisi Nana, sıcak bir günün akşamı serinlemek için, kendini Sakarya suyuna atmış. Şıpır şıpır yıkanırken, bir badem ağacının dalı üzerine eğilmiş. Su perisi bademi kırıp soymuş. Beyaz badem İçini yemeden önce, her nedense, badem içinin aklığını, teninin aklığı üzerine tutmuş. Badem içini, yumuşak iki göğsü arasında tutai ken, hayret ve hayranlıkla bakakalan gözleri önünde tuhaf bir şeyler olmaya **bağlamış:** Sanki badem içinin ve göğsünün aklığı eriyerek birbirine karışmaya koyulmuş. Nana böyle bakadururken, içine tatlı bir baygınlık yayılmış. O sıralarda güneş, pembe pembe batmaktaymış, bütün dünya pespembe bir boşluk olmuş. Uyandığında yıldızlar pırıl pırılmış. Tatlı tatlı esnerken, gebe kalmış olduğunun farkına varmış. Dokuz ay sonra, yüzüne; bakılmayacak güzellikte bir oğlan doğurmuş".

Nannakos. Masala göre, Nannakos çok eski zamanlarda, Deukalioh tufanından önce yaşamış bir Phrygia kralıdır. Tufan olacağını öngörmüş ve olmaması için topluca yakarmalar, yalvarmalar düzenlemiş. Bu dualar sırasında da Nannakos habire gözyaşı dökermiş. Bu yüzden "Nannakos'un gözyaşları" diye bir deyim kalmıştır.

Başka bir efsaneye göre, Nannakos üç yüzyıl yaşamış, ölünce de bütün halkının yok olı cağını bildiren bir tanrı sözü varmış, öldüğü gün halk topluca ağlamaya koyulmuş, bira/ sonra da tufan olmuş, böylece tanrı sözü gıl çekleşmiş.

Bu masallar Tufan efsanesinin Anadolu kaynaklı olduğunu açığa vurmaktadır.

Narkissos. Nerkis çiçeğine adını veren Narkissos'un öyküsü hemen her çağda şairleri esinlemiş bir öyküdür. Onu en güzel anlatanlar arasında da Latin şairi Ovidius önde gelir. Ovidius, Narkissos'la Ekho efsanelerini birleştirerek iki insanın aşk uğruna harcadıkları boşuna çabaları bir tek dram olarak canlandırır. Onun ustaca anlatımından birkaç parçayı aşağıya almayı uygun gördük. Verdiğimiz çeviri, 1944 yılı Tercüme Mecmuası'nda çıkan Can Yücel'in çevirisidir:

Ekho görünce Narkissos'u bir ıssız kırda
dolaşırken
arzu sardı gönlünü, düştü gizlenerek
izlerinin ardına;
bir çıranın ucuna sürülmüş yanıcı kükürt
beri getirilen alevi nasıl kaparsa
Ekho da yaklaştıkça ona daha yakından
yanıyordu aşkla.
Kaç kere okşayıcı gözlerle ona sokulmak,
kaç kere yumuşak dileklerini ona sunmak
e.ledl.
yaradılışı vermedi izin söze başlamaya,
bekleyebilirdi ancak sözleri ki onlara cevap
yollayaı ak

Narkissos'la Ekho arasında anlamsız diyalog şöyle sürdürülür:

Bağırdı: "Orada kim var?", "Var" diye cevap
verdi yankı.

Narkissos, "Burada buluşalım" der, Ekho da koşa koşa çıkar ormandan, ama oğlan kızı görünce kaçmaya koyulur:

"Ölmek yeğdir" diye bağırıyordu "olacaksa
senin her şeyim".
Ekho başka bir şey söylemedi: "Senin her
şeyim ".

Bundan sonra da asıl Narkissos efsanesi başlar:

Berrak bir pınar vardı, dalgalarında
gümüşler oynaşır,
Ona ulaşan ne bir çoban, ne otlayan bir
keçi, ne bir sürü,
Ne vahşi bir hayvan, ne ağaçtan düşen bir
dal;
tek bir kuş bile yoktu onun sükûnunu
bozan.
Çevresinde en yakın suyla beslenir bir çayır,
ve oranın güneş ışığıyla ısınmasına engel
olan orman.
Pınar ve yerin güzelliği çeker onu kendine,
uzanır Narkissos av yorgunluğu ve sıcağın
verdiği ağırlıkla yere.
Gidermek isterken susuzluğunu, artıyordu
bir yandan susuzluğu;
içtikçe suya vuran güzelliğine hayran,
seviyordu tensiz bir hayali, vücut sanıyordu
sulardakini
Donakaldı Paros mermerinden bir heykele
benzeyen o aynı yüzle
kımıldamaksızm, bakıyordu kendine kendi
şaşkın şaşkın...
Bilmeden kendini arzuluyor, severken onu
kendini seviyor,
isterken kendini istiyordu, içini yakan ateşi
tutuşturan da kendiydi.
Kaç kere faydasız öpücükler sundu aldatan
pınara...
Ellerini kaç kere daldırdı, boşa kavuştu
kolları sularda.
Neyi gördüğünü bilmiyor, fakat yanıyordu
onunla,
gözleri aldatan hayal onu coşturuyordu.

Narkissos anlar başına geleni ve şöyle dile getirir:

Anlıyorum, o benim, aldatmıyor beni artık
hayalim.
Tutuşturan da ben, yanan da.
Kendime olan sevgimle yanıyorum.
Ne yapayım?İsteneyim mi?Isteyeyim mi?
İstenecek ne kaldı artık?
Beni yoksul ediyor varlığım; arzuladığım
benimle.
Ayrılabilsem vücudumdan; garip bir dilek
seven için ama,
sevdiğim uzak olsa keşke. Kemirsin artık
gücümü acı,
ve gledi son günleri ömrümün, göçüyorum
hayatımın baharında.
Ölüm gelmeyecek bana ağır dinecekse
acılarım.
Sevdiğim daha ömürlü olsun dilerim.
Ve şimdi can verelim ikimiz bir solukta...

Narkissos gün geçtikçe eriyip gider, Ekho da uzaktan seyreder sevdiğini, tekrarlar durur iniltilerini ve bu güzelim şiir şu dizelerle sona erer:

Şunlar oldu son sözleri, gözlerini
ayırmadan sulara bakan Narkissos'un:
"Ey boş yere sevdiğim çocuk"; yer tekrar
iletti dediklerini.
"Elveda" deyince o, bağırdı Ekho: "Elveda".
Yorgun başını dayadı sık çayırlığa,
ölüm kapadı efendilerinin güzelliğine
hayran gözlerini.
Hâlâ bakıyordu kendine, yeraltına
göçtükten sonra bile;
bakıyordu Styks sularına. Dövündüler
bacıları Naias'lar
kesik saçlarını yanı başına koydular;
dövündüler Dryas'lar,
Ekho da katıldı onlara. Tam sedyeyi, odun
yığınını, titreyen meşaleleri
hazırladılar, vücut yoktu hiçbir yerde,
yerinde sarı göbeğini
beyaz yaprakların kucakladığı bir çiçek
buldular.

Nauplios. (1) Tanrı Poseidon'la Danaos kızı Amymone'nin oğlu, Peloponez'in ünlü limanlarından olan Nauplia'nın kurucusu *(Amymone)*.

(2) Yukarda adı geçen Nauplios'un küçük torunu. Argonaut'lar seferine katılır ve dümenci Tiphys öldükten sonra, onun yerine geçer *(Argonaut'lar)*. Nauplios Palamedes'in babası olarak Palamedes efsanesinde rol oynar *(Palamedes)*. Nauplios usta bir denizcidir, kimi efsanelerde kralların, bu yeteneğinden faydalanarak Nauplios'ıı kötü işlerde kul-

landıkları anlatılır: Aleos, kızı Atıge'yl denizde boğmak görevini Nauplios'a verir, Nauplios kızı kurtarır, Mysialı gemicilere satar, Auge de Anadolu'ya varınca Telephos'u doğurur *(Auge)*. Girit kralı Katreus kızları Aerope ile Klymene'yi aynı amaçla Nauplios'a verir, Nauplios bu kızları da kurtarır ve Aerope'yi Atreus'la evlendirir, kendisi de Klymene'yi alır *(Aerope)*. Oğlu Palamedes, Akhalardan haksızlık görüp taşlanınca, Nauplios Akhalardan öç alma işine kovulur ve Troya savaşında bulunan yiğitlerin karılarını baştan çıkarmaya uğraşır, başta Klytaimestra olmak üzere birçoklarının âşıklar tutup kocalarını aldatmalarını sağlar, yalnız Penelopeia üstüne yaptığı deneme sonuç vermez. Akha yiğitlerinin yurda dönüşlerinde can vermeleri için de girişimde bulunur ve Oileus oğlu Aias'ın gemisinin kayalara çarparak parçalanmasını sağlar. Mitograflar kendisinin de aynı biçimde öldürüldüğünü ileri sürerler.

Nausikaa. Odysseia birçok öykülerden örülmüş uzun bir romandır. Bu öykülerin en sevimlisi de Phaiak prensesi Nausikaa'nın yarıda kalmış romanı olsa gerek. Homeros bu güzel kızı bize tanıttıktan ve Odysseus'la tanıştırıp onunla olan gönül macerasına dokunduktan hemen sonra, bu iki insanı ayırır ve bize genç kızın uğradığı hayal kırıklığını sezdirmekle yetinir. O ana kadar da Nausikaa'yi hayata açılan, sevebileceği bir erkeği bulup onunla evlenmeyi özleyen bir kızın bütün duygularını ince bir gerçeklikle canlandırır bize.

Odysseia' nın VI. bölümünde Phaiak prensesini yatak odasında uyur görür, tanrıça Athena kızın bir arkadaşı kılığında düşüne girer (Od. VI, 15 vd.):

Doğru yürüdü çok süslü yatak odasına,
bir kız yatıyordu orada,
boyu boşu, görünüşü *tanrılara denk,*
Nauslkaa'ydı bu, ulu yürekli
Alkinoos'un kızı,
bir yanında bir hizmetçi yatıyordu, bir
yanında bir hizmetçi,
şipşirin, cana yakındı ikisi de,
pırıl pırıl kapı kanatları kapalıydılar.

Tanrıça kızın yatağına yel gibi varır ve şu sözlerle kışkırtır.

Ne de kaygısız doğurmuş, *Nausikaa,*
anan olacak kadın seni/
Güzel rubaların kalmış yüzüstü,
oysa geldi çattı evleneceğin gün,
hazırlık yapmalısın düğüne,
güzelce giyinip kuşanmaksın,
seni sevenler de giyinip kuşanmak.
Dillere destan olur böyle düğünler,
mutluluk getirir babana, ulu anana.
Tan ağarırken gidelim yumaya,
geleyim ben de, tutayım işi bir ucundan,
çabucak olsun bitsin bu iş,
uzun zaman kız kalamazsın nasıl olsa.

Nausikaa şafakla birlikte kalkar, babasından katır arabasını ister, ırmağa gidip çamaşır yıkamak istediğini söyler. Bu işe niçin giriştiğini de söylemez, ama Alkinoos anlar her nasılsa kızının düğün hazırlığı yaptığını. Arabanın hazırlanması, kraliçe Arete'nin kızlara yıkanacak güzel rubalarla birlikte kokulu yağlar ve bir sepet içinde günlük kumanyalarını vermesi ayrıntılarıyla anlatılır. Çamaşırlar yıkanıp durulanır, güneşe serilir, kızlar oturup yemeklerini yerler, sonra da top oynamaya koyulurlar. Top ırmağın gerisindeki koruluğa düşer, orada günlerce denizde yüzmekten bitkin düşmüş uyuyan Odysseus'u uyandırır. Odysseus bakar ki genç kızlar oynaşıyor ırmak kıyısında. Bol yapraklı bir dalla örter erkekliğini, çıkar Nausikaa'nın karşısına yalvarır. Hizmetçi kızlar kaçışırlar, yalnız Nausikaa ürkmez yosunlarla örtülü çıplak erkeği görünce, Odysseus'un sözleri de yüreğine işler:

Yalvarırım, kraliçem sana,
ister tanrı ol, ister insan.
Yaygın *göklerdeki tanrılardansan,*
ulu Zeus'un *kızı Artemis olmalısın,*
görünüşün, boyun boşun, *dipdiri bedeninle*
tıpkı osunl

Sonra da anasının, babasının mutluluğunu över, ama asıl mutlu olacak insan bu güzel kızı alıp evine götürecek kocadır, der. Bu sözlere dayanılır mı, Nausikaa hizmetçilerini çağırır, Odysseus'u yıkamalarını, giydirmelerini buyurur. Odysseus yıkandıktan sonra daha bir yakışıklı ve alımlı olur:

Zeus'tan doğma tanrıça Athena
daha *iri, daha kocaman görünmesini*
sağladı,
saçları dökülüyordu basından kıvır kıvır,
tıpkı sümbül çiçekleri gibi,

Olan olmuştur, Nausikaa gönlünü kaptırmıştır; şöyle der kendi kendine:

Demin yüzüne bakılmaz gibi geldi bana,
şimdiyse tanrılara benzer, engin gökte oturanlara.
Ne olur, böylesine bir gün kocam desem,
kalsa burada, otursa bizim yanımızda...

Odysseus'la tatlı tatlı konuşur, onu şehre götürürken aklına saplanmış olan konuya değinir, bir arada görünmeyelim der, çünkü dedikodu olur, kral kızı kendine bir yabancı koca bulmuş derler, biz Phaiaklar dururken almış onu yanına yürüyor diye halkınca kınanmaktan korktuğunu ileri sürer. Bu konu düşmez ağzından. Kurnaz Odysseus da bozuntuya vermez, Alkinoos'un sarayına gitmek üzere kızdan ayrılınca Nausikaa'yı bir koca bulmuş olma umudu, sevinci İçinde bırakır.

Çok geçmeden acı yanılgısını anlar: Odysseus kimliğini açığa vurur, tek amacının İthake'ye karısının yanına dönmek olduğunu söyler. Nausikaa'nın romanı yıkılır. Odysseus yola çıkmak üzere hazırlıklarını yapmış, hamamdan güzel urbalar giyinmiş olarak çıkmakta ve şölene gitmektedir ki prensesle karşılaşır (Od. VIII, 458 vd\):

Sağlam yapılı kapının aralığında Nausikaa dikildi karşısına,
göz göze geldi Odysseus'la öylece ona baktı,
sonra seslendi, kanatlı sözlerle, dedi ki:
"Sağ, esen kal, konuğumuz, sağ, esen kal,
baba toprağına döndüğünde unutma, an beni,
sen ilkin bana borçlusun kurtuluşunu".
Çok akıllı Odysseus karşılık verdi ona, dedi ki:
"Ulu yürekli Alkinoos'un kızı, Nausikaa,
Zeus, Here'nin uzaktan gürleyen kocası, eğer isterse,
döneceksem ben yurduma, göreceksem sıla günümü,
bir tanrı gibi tapacağım sana orada,
her vakit, sabahtan akşama dek, gün boyunca,
can verdin bana sen, ey genç kız, can!"

Perde böylece kapanır, bir daha da Nausikaa'nın, o erdemli kral kızının adı anılmaz Odysseia'da.

Nausithoos. Hızlı gemici anlamına gelen Nausithoos birçok efsanelik kişilerin adıdır:

(1) Poseidon tanrının oğlu Nausithoos Phaiakların ilk kralıdır. Odysseus'ta Phaiak ili bize şöyle tanıtılır (Od. VI, 4 vd.):

Eskiden Phaiak'lar engin Hypereia'da otururdu,
Tepegözler onların topraklarını boyuna yağma ederdiler.
Tanrı yüzlü Nausithoos onları kaldırdı,
götürdü, yerleştirdi Skherie'ye,
alın teriyle yaşayan insanlardan uzağa.
Dört yandan surla çevirmişti kenti,
evler kurmuş, tapmaklar yapmıştı tanrılara,
tekmil toprakları dağıtmıştı.
Ama o çoktan boylamıştı Hades ülkesini.

Bu kral Alkinoos'un babası ve Alkinoos'un hem yeğeni, hem de eşi olan Arete'nin dedesidir.

(2) Theseus'u Girit'e götüren geminin dümencisi de Nausithoos adını taşır.

(3) Odysseus'un Kalypso'dan olma bir oğlu.

Neikos. Eris'ten dogma simgesel bir varlığa verilen ad. Neikos çatışma, kavga anlamına gelir *(Eriş)*.

Neleus. (1) Tyro ile Poseidon'un oğlu, Pelias'ın ikiz kardeşi (Tab. 22). Tyro tanrı Poseidon'dan doğurduğu çocukları dağa bırakınca, onların kısraklarca büyütüldükleri anlatılır. İkizler yetişip ölümlü babaları Kretheus'un kral olduğu İolkos'a dönünce anaları Tyro'nun üvey anası Sidero'nun hışmına uğradığını ve çok hırpalandığını görürler, Sidero'yu öldürmeye kalkarlar, kadın Hera tapınağına sığındığı halde Pelias onu vurur. Sonra kardeşiyle taht konusunda kavgaya tutuşur. İolkos'tan kovulur ve gelir Peloponez'in Messenia bölgesinde Pylos şehrini kurar. Neleus'un on iki oğlu olur, Herakles'in açtığı bir savaşta on bir tanesi ölür, yalnız Nestor kurtulur. Nestor'un Troya savaşı ve îlyada'daki rolü önemlidir *(Nestor)*.

(2) Atina kralı Kodros'un oğlu Neleus efsaneye göre bir bölük Attikalı ve Messenialı ile birlikte îonya'ya göçmüş ve orada Miletos şehrini kurmuş *(Kadros)*.

Nemeia. Herakles efsanesinde sözü geçen Nemeia aslanı, Pontos'la Gaia soyundan Ekhidna'nın Orthas', köpegiyle birleşerek mey-

ilana getirdiği canavarlardan biridir **(Tab.** 6): Hesiodos'a göre, Hera'nın beslediği bu aslan Nemela bölgesine korku salmaktaydı ki, Herakles onun hakkından geldi *(Ekhldna, Henıkles)*.

Nemesis. Nemesis hem soyut bir kavramı simgeler, hem de tanrısal bir varlık olarak canlandırılır. Hesiodos'a göre Gece tanrıça Nyks'in kızıdır. Zeus ona tutulur, ama Nemesis tanrıdan kaçmak için bin bir biçime girer, sonunda bir kaz olur, tanrı da kuğu kuşu biçiminde onunla birleşir. Nemesis'ten doğan yumurtanın Leda'nın eline geçtiği ve Helene ile Dioskurların bu yumurtadan çıktıkları anlatılır *(Leda)*. '

Kavram olarak Nemesis tanrısal öcü simgeler, kimi zaman Erinyslere karışır, ama çokluk İnsanlarda ölçüsüzlüğü, kendine ve talihine aşın güveni cezalandıran varlık olarak gösterilir. Ate ile Hybris'in hemen ardından gelir. Bu nitelik de tragedyada büyük bir rol oynar.

Marathon'a yakın küçük bir Attika kentinde Nemesis'in bir tapınağı varmış, tapınaktaki tanrıça heykelini ünlü heykeltıraş Pheidias Paros mermerinden yontmuş. Bu mermeri Persler Atina'yı aldıktan sonar zafer anıtı olarak dikmeye hazırlanırken, Nemesis ölçüsüz gururlarını cezalandırmış; mermer de böylece tanrıçanın heykelini yontmaya yaramış.

Neoptolemos. Adı yeni savaşçı anlamına gelen Neoptolemos Akhilleus'un oğludur. Onu kız kılığında Skyros kralı Lykomedes'in hareminde bulunduğu sıralarda üretmişti. Akhilleus orada Pyrrha adıyla saklandığı için, oğluna Neoptolemos'tan başka Pyrrhos (yani kızıl saçlı) adı verilmiş *(Akhilîeus)*.

Babası Troya savaşına gidince, Neoptolemos' u dedesi Lykomedes yetiştirir. Akhilîeus öldükten sonra da Troya şehrinin ancak oğlu lavaşa katılırsa düşeceği üstüne bir fal çıkmış, delikanlıyı alıp getirmek üzere de elçiler gönderilmiş. Bunlar Neoptolemos'la birlikte Iroya'ya giderken Lemnos adasında durak vermişler, orada Akhilleus'un oğlu hasta olan Philoktetes'i Troya'ya gelmeye kandırmış *(Philokktetes)*. Troya'da Akha ordusu Neoplolemos'u coşkuyla karşılamış, yiğit babası gibi yararlık göstererek Telephos'nn oğlu Euryplos'u öldürmüş ve adını taşıyan bir savaş oyunu (pyrrhike) düzenlemiş. Troya .ılın da bulunup şehrin ele geçmesine yardım eden savaşçılardandır. Şehir düştükten sonra Hektor'un oğlu Astyanaks'ı surdan aşağı atarak öldürür ve Andromakhe'yi esir olarak alır *(Andromakhe)*. Babasını anmak üzere de mezarı üstünde Priamos kızı Polyksene'yi kurban eder *(Polyksene)*.

Neoptolemos savaş dönüşü Epir bölgesine yerleşir. Peleus'un ülkesine dönmeyip de Epir'e yerleşmesinin nedeni üstüne efsaneler birbirini tutmaz. Neoptolemos birçok efsanelerde Hermione'nin kocası olarak gösterilir. Ama Menelaos kızından çocuğu olmadığı halde, Andormakhe'den üç oğlu olmuş. Bunu kıskanan Hermione'nin teyze oğlu ve nişanlısı Orestes eliyle Neoptolemos'u öldürmesi tragedya yazarlarının işledikleri bir motif olmuştur *(Hermione, Orestes)*.

Nephele. (1) Athamas'ın birinci karısı, Phriksos'la Helle'nin anaları *(Atharnas)*. Athamas lno ile evlenmek için Nephele'yl b< > şar, bulut tanrıça da çocuklarını kurtaracak altın postlu koçu gönderir onlara *(Helle)*.

(2) Bulutu simgeleyen bir varlık olarak NV phele'nin İksion efsanesinde adı geçer. İksion, Hera'ya âşıktır, muradına ermemesi için Zeus Hera biçiminde bir bulut yaratır ve İksion'un onunla birleşmesini sağlar. Bu Nephele Kentaur'ların anası olur *(İksion, Kentaur' lar)*.

(3) Aristophanes'in "Nephelai" (Bulutlar) adlı komedyasında bulutlar birer kadın olarak simgelenmiştir, bunlar Okeanos kızlarıdır, kimi zaman Olympos'un tepesinde, kimi zaman Okeanos'un kıyılarında, Batı Kızları'nın bahçlerinde otururlar. Sokrates ve genellikle filozoflarla alay ettiği bu oyunda Aristophanes belki de halk masallarından ve onlardan alınmış motiflerden esinlenmiştir.

Nereus - Nereus Kızları. Nereus Deniz İhtiyarlarından biridir, Gaia'nın Pontos'la yani Toprak'ın Deniz'le birleşmesinden doğmuştur (Tab. 6). Hesiodos şöyle tanıtır onu (Theog. 233 vd.):

DEniz doğru sözlü Nereus'u yarattı:
En büyüğüdür o bütün çocuklarının,
babacan tanrı derler ona

çünkü hem dürüst, hem yumuşak huyludur,
doğruluktan hiç ayrılmaz düşünceleri,
hep doğruluktan, iyiden yanadır.

Nereus Okeanos kızı Doris'le evlenir, Doris de, "ekin vermeyen denizin ortasında" tam elli kız doğurur Nereus'a. Bunlara Nereus kızları denir ve Homeros da, Hesiodos da ballandıra ballandıra sayarlar adlarını (İl. XVIII, 38-49 ve Theog. 240-264), çünkü denizin köpüklü dalgalarını, renklerini ve çeşitli hallerini simgeledikleri gibi bu kızlar, efsanelerde önemli yer tutup rol oynayan kişiler de çıkmıştır aralarından: AkhiUeus'un anası Thetis bir Nereus kızı, Poseidon tanrının eşi Amphitrite de bir denizkızıdır.

Nereus kızları, babalarıyla birlikte denizin dibindeki bir sarayda yaşarlar. Bu saray da Ege denizinde, Knidos, yani Tekirburnu açıklarındaki bir magaradaymış. Orada altın tahtlann üstünde otururmuş Nereus'un birbirinden güzel elli kızı. Su yüzüne pek çıkmazlarmış, Nereus kimi kez yüze çıkarmış, beline kadar. İşte o zaman, elli denizkızı, deniz yüzünde oynayan ve koro halinde türkü söyleyen bir dans ve ezgi çemberi, ya da çelengiyle sararlarmış onu çepeçevre. Nereus kızları günlerini iplik dokumak, nakış yapmak ve şarkı söylemekle geçirirler, dalgalarla oynaşırlar, yunus balıkları ve efsanelik deniz yaratıklarıyla birlikte yüzüp gezerlermiş. Nereus kızları Amphitrite'nin alayında yer alırlar. Kimi zaman bir olaya karışıp yeryüzüne geldikleri de görülür. Akhilleus arkadaşı Patroklos ölünce derin bir yasa kapılır, anası Thetis'i yardıma çağırır, o da kız kardeşleri Nereus kızlarına dert yanar (İl. XVIII, 38 vd.):

... Ulu anası bir çığlık attı, başladı inlemeye,
denizin dibinde ne kadar Nereus kızı
varsa...
tekmil tanrıçalar sardı çevresini,

(Birkaç dize adları sayılır):

Denizin dibinde daha ne kadar Nerus kızı
varsa
doldurmuşlar gümüş ışınlarla mağarayı,
hepsi de durmadan dövüyorlardı
göğüslerini.

Thetis'in ardından, dalgaları yara yara Troya'ya giderler ve orada kıyıya çıktıkları bile görülür.

Nereus, bütün deniz tanrıları gibi biçim değiştirmek yetisine sahiptir. Herakles Nereus'tan Batı kızlarının bahçesine varmak için yolu sorunca, Deniz İhtiyarı cevap vermemek için bir sürü hayvan biçimine girer, Nereus kızları da yiğide yardım ederler ve babalarından istediği bilgileri nasıl alabileceğini öğretirler ona *(Herakles)*.

Nessos. Herakles efsanesinde önemli bir rol oynayan at adam. Herakles Pholos'la birlikte Kentaur'ların saldırısına uğrayınca Nessos'a karşı da savaşmış ve onu püskürtmüştû. At adam da Euenos ırmağı kıyısına sığınmış, orada yolculara ırmağı geçirtiyordu. Yiğit karısı Deianeira ile bu ırmağı geçecek olunca, Nessos sırtına aldığı Deianeira'nın ırzına geçmek istemiş. Herakles'in attığı bir okla can verdiği sırada Deianeira'ya bir iksir vermesi, kadının Herakles'e bu iksire batırdığı bir gömlek göndermesi, yiğidin de bu gömleği giyer giymez korkunç acılar içinde yanıp tutuşması ve sonunda da ölmesi *Deianeira* ve *Herakles* maddelerinde anlatılmıştır *(Pholos, Euenos)*.

Nestor. Akhaların danışmanı, Pylos kralı ihtiyar Nestor Homeros'un yarattığı eşsiz bir tiptir. Böylesi ihtiyar tipine ilkçağ yazınında bir daha rastlanmaz, bir eşini daha bulmak için Shakespeare'leri, Balzac'lan beklemek gerekir. Nestor ihtiyardır, ama mutlu bir ihtiyardır, çok görmüş, geçirmiş, bilgisi, görgüsü yüzünden de öyle bir üstünlük duyar ki, geçilmez ukalalığından. Sağa, sola öğütler verir, bitmez tükenmez anılar anlatır, her kıssadan hisse alır ve durmadan nutuk çeker, herkes de sabırla dinler onu. İlkçağın bir özelliği olan yaşa ve yaşlıya saygı duygusunun ne kadar derine gittiği Homeros destanlarında Nestor'a verilen önem ve değerle ölçülebilir.

Nestor Neleus'la Khioris'in en küçük oğludur (Tab. 22). Herakles'in öldürdüğü Neleusogullarından bir o sag kalmıştır. Ayrıca anası Khloris bir Niobe kızıdır, kardeşlerinin Apollon'la Artemis'in oklanyla öldürülmesini görmüştür. ApoIIon bu soya acımış ve bu kadar çok ölüme karşın Nestor'a çok uzun bir ömür bağışlanmasını sağlamış. Pylos kralı da böylece üç kuşak boyunca yaşamış.

Troya savaşına gelmeden önce Lapith'lerle Kentaur'lar arasındaki savaşa, Kalydon avına, kimi kaynaklara göre Argonautlar seferine katılmış. Bunları ve daha başka yaşantılarını ballandıra ballandıra anlatır İlyada boyunca. Karısı Helene kaçırılınca Menelaos'un ilk İşi Nestor'u gidip bulmak olur, savaşı planlayan odur. Ayrıca doksan tane gemiyle sefere katılır. Agamemnon'la Akhilleus arasındaki kavgada hemen arabuluculuk işine girişir (İl. I, 248vd.):

Kalktı ayağa güzel konuşan Nestor,
Pylos'un gür sesli sözcüsü.
Dilinden sözler akardı baldan tatlı,
ölümlü iki insan kuşağının yaşayıp
göçtüğünü görmüştü,
tanrısal Pylos'ta doğup büyümüşlerdi
beraberce.
Şimdi üçüncü kuşağın başındaydı o.

En doğru öğüdü verir, herkes de haklı olduğunu kabul eder, ama kavga gene de sürüp gider. Nestor yalnız düşüncede değil, komutanlıkta da üstündür, ordulan savaşa kışkırtmada Agamemnon'un hayranlığını kazanır (İl. IV, 310 vd.):

Bir zamanlar savaşta çok usta olan bu yaşlı
adam,
işte böyle güven veriyordu onlara.
Sevindi kral Agamemnon görünce onu,
seslendi şu kanatlı sözlerle, dedi ki:
"ihtiyar, sende bu ne yürek böyle,
bu güç bacaklarında da olsa keşke,
dizlerin de yüreğine tıpatıp uysa.
Oysa kaçınılmaz ihtiyarlık kemiriyor seni.
Keşke başka bir ihtiyar olsa senin yerine,
sen de delikanlılar arasına kanşabllsen
hani.

Sözüyle, eylemiyle Nestor bir an olsun Troya savaşından uzaklaşmaz, onun gösterdiği varlığı pek az yiğit gösterebilir. Hemen her bölümde rolü vardır, Akhalarm büyük girişimleri hep onun kafasından çıkar. Bunları desteklemek için gösterdiği örnekler birçok eski zaman olaylarının canlı canlı anlatılmasına yol açar.

Nestor Troya savaşına iki oğlu Antilokhos ve Thrasymedes'le gelir. Savaşta oğullarının yararlık göstermesini sağlar, llyada'da bu ihtiyarın başına bir dert gelmez, ama ilyada'dan sonraki olayları anlatan destanlar Antilokhos'un Memnon'un saldırısına uğrayıp öldürüldüğünü anlatırlar. Akhilleus arkadaşının öcünü alarak Memnon'u öldürür *(Antilokhos, Memnon).*

Nestor rahat bir dönüş yolculuğu yapar. Pylos'ta yönetimi yeni baştan eline alır ve oğulları arasında zevkli bir ömür sürer. Odysseia'da Telemakhos'un babasından haber almak ve İthake'deki karışık duruma bir çare bulmak için Nestor'a danışmaya gittiğini görürüz. Pylos'taki sarayında Nestor yine o Nestor'dur, Troya anılarını Telemakhos'un gözü önünde canlandırmakla kalmaz, ona tutacağı yolu gösterir, bir baba gibi ona bakar ve yanına kendi oğlu Thrasymedes'i verip bir arabayla Lakedaimon'a, Menelaos'un yanma gönderir. Odysseia'nın III. bölümünde anlatılan bu buluşma destanın en canlı parçalarındandır.

Nikaia. Geç ilkçağın mitograflarının yazdığı bir efsaneye göre, Nikaia Sangarios (Sakarya) ırmağı ile tanrıça Kybele'nin kızıdır. Kiz oğlan kız kalmaya ant içen bu nympha erkekten kaçar, yalnız avcılıktan hoşlanırmış. Hymnos adlı bir çoban gönül vermiş ona, ama Nikaia delikanlıyı yanına yaklaştırmamış, karşı koymaya çalıştığı bir anda da attığı bir okla onu yere serip öldürmüş. Tanrı Eros kızın bu davranışına çok içerlemiş ve Dionysos'a alt olacağına karar vermiş. Nikaia'yı derede yıkanırken çıplak gören şarap tanrı kıza tutulmuş, kendisini Hymnos gibi öldürmeyi kurduğunu anlayınca da, Nikaia'nın su içtiği bir ırmağa şarap karıştırmış. Kız sarhoş olunca Dionysos muradına ermiş. Nikaia gebe kalmış. Önce canına kıymayı denemiş, ama sonra tanrıya boyun eğmiş ve ona birçok çocuklar doğurmuş. Dionysos da Hindistan'a yaptığı yolculuk dönüşünde Nikaia'nın şerefine bir şehir kurup ona sevgilisinin adını vermiş. Bu şehir ilkçağda Nikaia, bugün İznik diye anılan şehirdir.

Nike. Nike zaferi simgeleyen bir tanrıçadır. Kanatlı, hızla uçan bir kız olarak canlandırılır. Hesiodos'a göre, Nike Pontos'lular soyundan Pallas'la Okeanos kızı Styks'ten dogmadır (Tab. 6). Olympos tanrılarından önceki kuşaktan olduğu halde, kimi mitograflar onu Athena'nın oyun arkadaşı olarak gösterirler. Nike tanrıça Athena'nın bir ek adı olduğu gi-

bi Atina'da Zafer tapınağı da Athena'nın sayılırdı.

Niobe. Niobe, babası Tantalos ve kardeşi Pelops gibi (Tab. 14) Anadolu'ya özgü efsanelik bir tiptir. Bu üç kişinin efsanesi de Anadolu'da kaynak bulur, oradan Yunanistan'a yayılır ve yerli Yunan efsanesi gibi gösterilir.

Niobe babası Tantalos'un kral olduğu Sipylos (Manisa) dağının yöresinde doğmuş ve yaşamaktadır. Tanrıça Leto ile birlikte büyümüş, onunla arkadaşlık etmiş olması hayatının bu dönemine rastlar herhalde. Ama efsaneye göre Niobe Thebai kralı Amphion'la evlenmiş ve ondan birçok çocukları olmuştur *(Amphion)*. Dramı çok çocuklu olmasından ileri gelir. Her çeşit sanatçıya tükenmez bir esin kaynağı olan Niobe'nin öyküsünü en açık seçik biçimde Homeros anlatır: Priamos oğlu Hektor'un ölüsünü almak için Akhilleus'a geldiğinde, Akha yiğidi ölüyü geri vermeye razı olur ve ihtiyar kralı barakasında konuklar, ama şafak söküp de ölüyle birlikte Troya'ya dönmeden önce de biraz yemek yemesini ister, onu kandırmak için de Niobe'yi örnek olarak gösterir (İl. XXIV, 603 vd.):

Güzel saçlı Niobe'nin de i/emek geldi aklına,
oysa on iki çocuğu ölmüştü sarayında,
altı kızı, ergen altı oğlu.
Apollon öfkelenmişti Niobe'ye,
öldürmüştü oğullarını gümüş yayıyla,
kızlarını da okçu Artemis öldürmüştü,
Niobe güzel yanaklı Leto ile bir tutuyordu kendini,
diyordu Leto iki çocuk doğurdu, bense bir düzine,
iki kişi, Apollon'la Artemis, öldürdü hepsini.
Ölüler yatıp kaldılar kanlar içinde,
kimsecikler yoktu onları gömecek,
herkesi taşa çevirmişti Kronos oğlu.
Göklü tanrılar gömdü ölüleri onuncu günü,
işte o gün yemek geldi Niobe'nin aklına,
gözyaşı dökmekten yorgun düşmüştü.
Bugün Sipylos kayalarında, ıssız doruklarında,
Akheloos ırmağı kıyısında oynaşan su perilerinin
Yatakları var derler ya, işte oralarda,
tanrı buyruğuyla taş olmuştur Niobe,
yüreğine sindirir durur acılarını.

Niobe gerçekten de taş kesilmiştir. Efsanesi bugün de yaşar: Manisa'da kadın *yüzü* biçiminde bir kaya vardır, bir derenin üstüne sarkan kapkara, pürtük pürtük bir kaya, göz yerindeki oyuklanndan su sızar; Niobe'nin gözyaşları derlerdi ve derler. Ağlar durur yaşlı ana yitirdiği bunca çocuklarına. Ama birkaç kilometre ötede, Sipylos dağının yamaçlarında, çalılıklar arasında başka bir kaya, Ana' Tanrıça Kybele'nin anıtı vardır Manisa'da. Kybele ana, Niobe ana, bir de öç alan, analıkta her ölümlüden üstün olduğunu açığa vuran Leto ana. Bunlar hep aynı inanç ve efsane zincirinin halkalarıdır. Niobe kayasının biraz ötesinde Mesir bayramı kutlanır bugün de Manisa'da, bir bahar ve bereket bayramıdır bu, camiden aşağı halka atılan kutsal macunlar kısırlığı önler, doğurganlığı kamçılarmış. Kybele, Leto, Niobe aynı simgenin başka başka kişilerde canlandırılmasıdır. Niobe efsanesi özbeöz Anadolu efsanesidir, Thebai ile Amphion'la hiçbir ilişkisi yoktur gerçekte. Nitekim Niobe'nin asıl dramı yurdu olan Sipylos dağının eteklerinde geçer ve çocuklarının babası olan Amphion'dan hiçbir söz edilmez, giderek Amphion'un tanrılarca öldürülen çocukların babası olduğu bile belirtilmez. Anadolulu Ana Tanrıça kültü anaerkil bir toplum düzenine dayanır, üretilen varlığın babası aranmaz, üretme önemlidir ve anaç varlık taşır çocuğun yaşamı boyunca sorumluluğunu ve gururunu. Nitekim Leto - ki Kybele'nin Lykia yöresindeki bir tıpkısıdır - Zeus'tan gebe kalmış der efsane - bu efsanenin de babaerkil düzen yerleştikten sonra uydurulduğu açık - ama Apollon'la Artemis'in doğumlarında da, sonraki eylemlerinde de baba tanrının hiçbir rolü yoktur *(Leto, Kybele)*.

Niobe dramı tragedya yazarlarını olduğu kadar plastik sanatları da esinlemiştir: Dünya müzelerinin birçoklarında tanrılarca öldürülen Niobe çocuklarının heykelleri sergilenmiştir. Ne tuhaf ki hiçbiri Manisa'daki gözlerinden şıp şıp yaşlar damlayan kara kaya kadar dokunaklı değildir.

(2) Geç çağlarda Yunanistan kaynaklı bir Niobe daha uydurulmuştur: Peloponez'de yaşamış ilk adamın kızı olarak gösterilir, yani ilk kadın, bir çeşit Havva, bütün canlıların anası-

dır. Zeus tanrı onunla birleşerek Argos ve Pelasgos'u üretmiş (Tab. 9). Bu Niobe, Zeus'un yaklaştığı ilk ölümlü kadınmış. Bu efsaneden Ana Tanrıça imgesinin yaygınlığı ortaya çıkar: Yunanistan da kurucu kahramanlarına, Argos ve Pelasgos gibi yerli atalarına bir ana bulmak hevesine düşmüş ve ilk kadınla ana tanrıça motiflerini birleştirerek Niobe adlı bir efsane kişisi uydurmuştur.

Nomia. *Bkz. Daphnis.*

Notos. Adı Türkçe Lodos diye anılan güney rüzgârı. Hosiodos'a göre bütün rüzgârlar gibi Notos da Astraios'la Eos'un oğludur (Tab. 6; *Rüzgârlar).*

Numa Pompilius. Sabin kaynaklı Numa Roma'nın kuruluş efsanesinde ikinci kral olarak gösterilir. Kendisi Romulus'un Roma'yı kurduğu gün dünyaya gelmiş, tahta çıkınca da Romulus'a bir tanrı gibi tapınılmasını sağlamış *(Romulus).* Tanrılara saygılı dindar bir kral olarak geçinir: Roma pantheon'una birçok tanrı kattığı gibi, rahip heyetleri de kurmuş. Din konusunda yaptığı bütün bu yenilikleri kendisine Egeria adlı nympha esinlemiş *(Egeria).* Numa aya dayanan ve uğurlu ile uğursuz günleri sayan bir yeni takvim de yapmış, mucize yaratmak, sofraları nefis yemekler ve şaraplarla donatmak, pınarlardan bal akıtmak gücüne de sahipmiş. Çok yaşlı olarak öldüğü zaman İaniculus tepesinde dikilen mezarına iki tabut koymuşlar, birinin içinde kendi ölüsü, öbüründe kendi eliyle yazdığı kutsal kitaplar bulunuyormuş. Mezar dört yüzyıl kadar sonra açılınca kitaplar olduğu gibi bulunmuş, kendi ölüsünün saklandığı tabutsa boşmuş.

Numitor. Numitor Romulus'la Remus'un dedesi ve Roma kral soyunun atasıdır. Alba kralının iki oğlu varmış: Numitor'la Amulius. Babaları ölünce Amulius tahta geçip kardeşi Numitor'u kovmuş, hak aramayacağından emin olmak için de oğlunu öldürmüş, kızı Rea Silvia'yı da evlenemesin diye Vesta tanrıçasına rahibe yapmış. Tanrı Mars'tan gebe kalan Rea, Romulus'la Remus'u doğurur, ikizlerin Tiber kıyısına bırakılması ve orada bir dişi ayı tarafından emzirilip büyütülmeleri Romulus maddesinde anlatılmıştır. Romulus kendisini yetiştiren çoban Faustulus'tan doğuşu hakkındaki gerçeği öğrenince saraya baskın yapar, amcası Amulius'un öldürüp dedesi Numitor'u tahta oturtur.

Nyks (Gece). Adı gece anlamına gelip yeryüzü karanlığını simgeleyen Nyks, Hesiodos'un Theogonia'sında önemli bir rol oynar. İlk öğelerin doğuş süreci şöyle anlatılır Theonogia'da: Khaos'tan önce Gaia, sonra Erebos'la Nyks, yani yeraltıve yeryüzü karanlıkları çıkar. Nyks'le Erebos sevişip birleşirler, bu birleşmeden Aither'le Hemera, Esîr'le Gün, yani ışıksal varlıklar doğar. Sonra Nyks kendi kendine üretmeye koyulur, ortaya çıkardığı varlıklar kötülüğü, açlığı, yıkım ve ölümü simgeleyen karanlık güçlerdir: Üç ölüm tanrısı Moros, Ker, Thanatos, Hypnos (Uyku) ve Oneiros (Düş); Hesperides, yani Batılı Gece Kızları; Kader tanrıçaları Klotho, Lakhesis, Atropos; öç tanrıçası Nemesis ve kavga tanrıçası Eriş; bir de her türlü kavga, dövüş, katil, çekişme, didişmeyi simgeleyen tanrılar; gaflet tanrıçası Ate, belleği uyuşturan Lethe ırmağı ve en sonunda "belaların en kötüsü olan ant tanrı Horkos". Hesiodos Hades dünyasını anlatırken, Gece'ye ve ondan doğmuş varlıklara büyük bir yer ayırır ölüler arasında. Bütün bu adlara ayrı ayrı bakınız.

Nykteus. Antiope'nin babası, Thebai kralı *(Antiope).*

Nympha. Aslında başı örtülü, yani gelin anlamına gelen nympha kırlarda, sularda, ormanlarda yaşayan doğal ve tanrısal varlıkların dişi olanlarına verilen addır. Homeros'a göre nympha'lar Zeus'un kızlarıdır. Olympos'ta toplantıya çağrılınca tanrılar, nympha' lar da gelir katılırlar (İl. XX, 6 vd.):

Themis dört bir yana gidip buyurdu
tanrılara,
gelip, Zeus'un evinde toplanın dedi.
Okeanos'tan başka hiçbir ırmak
gelmemezlik etmedi,
gelmemezlik etmedi hiçbir nymphe,
ne güzel korularda, ne dere kaynaklarında
oturanlar,
nede yeşeren çayırlarda oturanlar.

Nympha'lar ikinci derecede önemli tanrıçalar sayılmakla birlikte, doğa ve insanlar üstü

ne etkili ve güçlü bilinirler, bu yüzden de büyük tanrıçalar gibi "yüce" ve "ulu" sıfatlarıyla anılırlar: Doğadaki yerlerine göre adlan değişir: Dryas, Hamadryas, Naias, Oreas adlı periler birer nympha sayılır, Nereus kızları da denizde yaşayan nympha'lardır.

Nympha'ların Zeus, Hermes, Apollon, Dionysos gibi büyük tanrılarla ilişkileri olduğu, Kirke ve Kalypso gibi nympha'ların Odysseus gibi bir ölümlüye gönül verdikleri masal ve efsanelerde uzun uzadıya anlatılır. Doğa içinde yaşadıkları için asıl erkek arkadaşları Pan, Satyr'ler, Silen'ler ve Priapos'tur. Bu cinlerle türlü ilişkiler kurarlar, ama nympha'lar çokluk erkekten kaçar, erkek düşmanı perilerse Artemis'in avcı kızları arasında yer alır. Çeşitli nymphalar ve efsaneleri için adlarına bakınız.

Nysa. *Bkz. Dionysos.*

Nysos. Geç çağlarda uydurulan bir efsaneye göre Nysos Dionysos'un lalasıdır. Nysos adını tanrı vermiştir ona. Dionysos Hindistan'a yaptığı yolculuk sırasında Nysos'a Thebai şehrinin yönetimini vermiş, dönüşünde kenti tanrıya geri vermek istememiş. Dionysos da lalasıyla tartışmaya girişmemiş, bir fırsat kollamış. Şehirde Bakkhos şenliklerini kutlama günü gelince Dionysos Bakkha'lar alayıyla birlikte Nysos'u tahtından devirip kovmuşlar.

O

Odysseia. Ilyada bir olayın, Odysseia bir kişinin destanıdır. Çağdaş okuyucu destan da demez Odyss Şia'ya, onu daha çok bir romana, bir filme benzetir. Gerçekten de konusuyla romanı, kuruluşuyla filmi andırır Odysseia.

Troya destanında olaylar düz akışlı bir anlatımla ortaya serilmiştir. Odysseia'da tam tersine olaylar zaman içinde geliştikleri gibi anlatılmaz, geriye dönmeler, anılar, atlamalar, sahne değiştirmelerle canlandırılır. Destan beş ana bölümden oluşmaktadır. Bunlar birbirinden ayrı, bağımsız öykülerdir:

1. Telemakhia (I-IV)
II. Kalypso'nun adasında (V)
III. Phaiak'ların ülkesinde (VI-IX)
IV. Odysseus'un serüvenleri - kendi ağzından -(IX-XII)
V. İthake'de (Xm-XXIV).

Bu ana bölümlerin destanın XXIV bölümüne göre dizilişi şöyledir:

I. (a) Tanrıçaya sesleniş - Konunun bildirilmesi - Tanrılar toplantısında Odysseus'un Kalypso'nun yanından ayrılması gerektiğine karar verilmesi - Tanrıça Athene'nin Mentes kılığında İthake'ye gelmesi ve Telemakhos'u uyarması - İthake sarayında taliplerin şöleni.

II. (P) İthakelilerin toplantısı - Telemakhos'la talipler arasındaki tartışma - Telemakhos babasını aramak üzere yola çıkmaya karar verir - Hazırlık - Yola çıkış.

III. (7) Pylos'a, Nestor'un sarayına varış - Konuklanma - Nestor'un anılarını ve bildiklerini anlatması - Telemakhos'un Nestor'un oğlu Peisistratos'la birlikte Lakedaimon'a gidişi.

IV. (S) Menelaos'un sarayına varış - Menelaos'la Helene'nin Telemakhos'u ağırlamaları - Mısır yolculuklarını ve Proteus'u anlatmaları. Sahne değişmesi: İthake'de talipler Telemakhos'u yolculuk dönüşünde öldürmeye karar verirler. Limanda pusu kurmalan - Penelopeia'nın üzüntüsü ve düşü.

V. (r) İkinci tann toplantısı - Hermes'in Kalypso'nun adasına gönderilmesi - Hermes'le Kalypso'nun konuşması - Odysseus'un gitmesi için bir salın hazırlanması - Yola çıkış ve on yedi günlük yolculuk - Fırtına - Salın paramparça oluşu - Tanrıça İno ile buluşma - Odysseus'un iki gün, iki gece yüzüp Phaiak'lar toprağına ayak basması - Çalılıkta uykuya dalması.

VI. *(Q* Phaiak kralı Alkinoos'un sarayında: Nausikaa'nın düşü - Yunaklara gidiş - Odysseus'un uyuduğu çalılığın yanı başında kızların çamaşır yıkaması - Odysseus'un uyanması, Nausikaa'ya yalvarması, yıkanıp giydirilmesi - Şehre gitmek üzere yola koyulmalan.

VII. On) Tanrıça Athena ile Phaiak kızı kılığında Odysseus'u Alkinoos'un sarayına götürür - Sarayın tanımlanması - Odysseus'un Alkinoos ve karısı Arete tarafından iyi karşılanması - Alkinoos'un Odysseus'u yurduna göndereceğine söz vermesi - Odysseus gerçek kimliğini açıklamadan Phaiak iline nasıl geldiğini anlatır.

VIII. (9) Şölen - Ozan Demodokos'un Troya savaşından menkıbeler anlatması - Yarışmalar - Odysseus'un disk atması - Demodokos'un ağzından Ares'le Aphrodite'nin sevişmesi - Odysseus'un yol hazırlıkları - Kimliğini açıklaması.

IX. (t) Odysseus serüvenlerini anlatmaya başlar. Kikonlar - Fırtına ve lotos yiyenler ülkesi - Kyklops Polyphemos'un magarasındaki dram - Kurtuluş.

X. (K) Rüzgâr tanrı Aiolos'un adası - Rüzgârların kapandığı tulumun açılması - Fırtına - Laistrygonlar kentinde on bir geminin yok oluşu - Odysseus'un tek gemiyle Kirke'nin adasına varışı - Arkadaşlarının domuza dönüştürülmesi - Kirke'nin yanında geçen yıl - Ölüler ülkesine gidiş için hazırlık.

XI. *(X)* Ölüler ülkesine varış - Odysseus'un anası Antikleia'nın ruhu ve ana-ogul arasındaki konuşma - Bilici Teiresias Odysseus'a İthake'ye dönmenin çarelerini söyler - Ölülerin geçit resmi: Kadınlar, erkekler - Dönüş.

XII. (u) Kirke adasına varış - Elpenor'un cenazesi - Skylla ile Kharybdis geçidi - Güneş tanrının kutsal sığırları - Tayfanın işlediği büyük suç - Kasırgada hepsinin boğulması -

Odysseus tek başına Kalypso'nun adasına çıkar. Serüvenlerini anlatması burada biter.

XIII. (v) Odysseus'un Phaiak ilinden uğurlanması - Uyku - İthake'ye varış - Athene'nin Odysseus'u çoban Eumaios'un kulübesine götürmesi - Telemakhos'u geri getirmek için Lakedaimon'a gitmesi.

XIV. (E) Eumaios'un dilenci kılığındaki Odysseus'u iyi karşılaması - Odysseus'un uydurduğu masallar - Çobanlarla birlikte akşam yemeği.

XV. (o) Telemakhos'un Lakedaimon'dan ayrılması - Denize açılışı. Sahne değişir: Odysseus Eumaios'a sorular sorar; babasının durumunu öğrenir - Eumaios'un hayat hikâyesi - Telemakhos'un gemisi İthake'ye varır: Konuğu bilici Theoklymenos'u şehre gönderip kendinin Eumaios'un kulübesine çıkması.

XVI. *(n)* Telemakhos'un Eumaios'un kulübesinde sevinçle karşılanması - Eumaios Penelopeia'ya oğlunun döndüğünü haber vermeye gider, baba-otjul ağıllarda yalnız kalırlar - Odysseus kim olduğunu açıklar - Baba-ogul sevinçle birbirlerine sarılırlar, taliplerin hakkından gelmek için plan kurarlar - Telemakhos'un gemisi limana girer: Taliplerin öfkesi - Penelopeia ile talipler arasında sert konuşma - Kraliçeye müjdeyi veren Eumaios adıllara döner.

XVII. (p) Telemakhos saraya gelir, yolculuğunu anasına ve dadısına anlatır - Sarayda şölen hazırlığı - Odysseus dilenci kılığında Eumaios'la saraya gider - İhtiyar köpeğinin kendisini tanıması - Talipler dilenciyi hırpalar - Penelopeia onu korur ve yanına çağırtır.

XVIII. (a) Saray dilencisi İros'la Odysseus arasındaki güreş - Taliplerin Odysseus'u horlamaları - Penelopeia'nın bir koca seçeceğini bildirmesi - Gece herkesin yatması.

XIX. (T) Telemakhos silahları saklar - Odysseus Penelopeia ile buluşur - Dadısı Eurykleia ayaklarını yıkarken onu yara izinden tanır - Odysseus karısına kendini tanıtmadan onun gördüğü bir düşü yorumlar - Ayrılıp yatmaya giderler.

XX. *(v)* İkisinin de uyku tutturamaması - Tanrı işmarları - Sabahki toplantı - Evde temizlik - Çobanların Odysseus'a davranışı - Telemakhos'la talipler arasındaki çatışma - Şölen.

XXI. (<p) Penelopeia Odysseus'un büyük yayını getirip yarışmayı başlatır - Taliplerin hiçbiri yayı geremez - Odysseus dener ve yayı gerer - Taliplerin şaşkınlığı.

XXII. *(%)* Odysseus'un talipleri bir bir öldürmesi - Silahların hazine odasından getirilmesi - Athene'nin işe karışması - Ozan Phemios'la haberci Medon'dan başka herkesin öldürülmesi - Suçlu hizmetçilerin asılması - Penelopeia'nın çağırılması.

XXIII. (y) Penelopeia önce Odysseus'u tanımaz, çekingen davranıp onu dener - Karıkoca birbirlerine kavuşup odalarına çekilirler, çektiklerini birbirlerine anlatırlar - Ertesi sabah Odysseus babası Laertes'e gider.

XXIV. (co) Taliplerin ruhları Hades ülkesine iner. Sahne değişir: Odysseus'un babasıyla buluşması, çobanların sevinci - Sahne değişir: Taliplerin öldükleri haberi yayılır, akrabaları öç almaya gelir - Athene araya girip barışı sağlar. Son.

Odysseus. Odysseus Yunan mythos'undan günümüze kalmış en ünlü kahramandır. Uluslararası bir kişi olmuştur denebilir, çünkü serüvenleri zamanımızda çok tutunan macera romanına çığır açtığı gibi, kendisi de modern insanda aranan erdem ve nitelikleri kişiliğinde topladığı için uygarlık, insanlık tarihine bir prototip, bir ilk örnek olarak girmiştir. Serüvenlerinin anlatıldığı Odysseia ise "Odise" diye dillere girmiş, aşılmaz engellerle dolu, sonu gelmeyen yolculukların adı ve sıfatı olu-vermiştir.

Serüvenlerinin anlatımına girişmeden kişiliğinin çeşitli nitelikleri üstünde durmalıyız Odysseus'un. Homeros destanlarında bu çok yönlü, çok bilmiş, çok akıllı ve görmüş, geçirmiş yiğide verilen çeşitli sıfatlar arasında üçü üstünde durmaya değer: "Polymetis", "polymekhanos", "polytlas". Üçünün de başında çok anlamına gelen "poly" eki bulunmaktadır. Odysseus'un kişiliğinde çokça bulunan niteliklerin birincisi akıl, ikincisi çare bulma yetisi, üçüncüsü de sabırdır. Cin fikirli, yani çok akıllıdır, kurnazdır, güç durumların için-

den sıyrılmak için bin bir düzen ve çare düşünür, durmadan düşünür, içinde bütün olanakları tartışıp durur Odysseus, istediği amaca varmak için de gerekince yalan söylemesini, masal uydurmasını, elâlemi kandırmasını ve en çetin, en çetrefil durumların en korkunç tehlikelerin içinden yağdan kıl çekercesine sıyrılmasını bilir. Bunun dışında öylesine bir karşı koyma, bir dayanma gücü vardır ki, akıllara durgunluk. Odysseus hiçbir yiğidin karşılaşmadığı güçlüklerle karşılaşır. Gerçi Herakles doğanın çeşitli canavarlarını alt etmiş, kötülüğü simgeleyen güçleri yenip iyilerinin zaferini sağlamıştı çoğu kez, ama Odysseus'un karşısına çıkan doğal güçlükler doğa unsurlarının kendileridir: Odysseus denizle pençeleşmek zorundadır. İşlediği ve destanlarda da önemi belirtilmeyen, bizce büsbütün önemsiz bir suç yüzünden deniz tanrı Poseidon (destanlarda adı Poseidaon'dur) ona amansız bir kin ve garez bağlamıştır, yiğidin bütün çabalarını boşa çıkarmak, onu denizde boğmak, yok etmek ister. Poseidon Yunan insanlarının düşman saydıkları halde hakkından gelmeye uğraştıkları denizi simgeler; onunla savaşında da Odysseus doğada en tehlikeli güce karşı koyup onu yenmenin yollarını bulan insanı. Bu bakımdan Odysseus eşsiz bir kahramanıdır, macera kahramanı değil de, çağımızın büyük keşiflerine yol açan arayıcı, bulucu ve yaratıcı zekâyı simgeleyen insan tipi. Bu bilinç ve akıl gücü ona kendi amacına varmak, kendi çıkarını sağlamak için işlediği, ya da işlemek .zorunda kaldığı birçok kötülükleri, insafsızlıkları, ahlak bakımından su götürür davranışları affettirir.

Odysseus kafa üstünlüğüyle kalmaz, bedence de üstündür. Güzel ve güçlüdür bir kere, kadınların ona bayıldıkları, bağlandıkları birçok örneklerde görülür: Penelopeia kocasını otuz yıl bekleyecek kadar sadık bir karıdır, Kalypso ile Kirke tanrıça oldukları halde Odysseus'u severler, koca olarak almaya can atarlar, ya Nausikaa, gencecik yaşında denizden çıkmış o korkunç yaratığa gönül verir de acı bir hayal kırıklığına uğrar. Odysseus'un gücü ve güzelliği erkekleri de şaşkına çevirecek niteliktedir: Phaiaklar ilinde yarışmaya başlayınca herkesi yener, dilenci kılığında kollarını bacaklarını açtı mı, korku salar ortalığa, hele yayı germesinde, kimsenin yerden bile kaldıramadığı yayı gerip okunu tam hedefine vurmasında ne yaman atlet olduğu ortaya çıkar. Odysseus genç de değildir üstelik bu başarıyı kazandığı zaman: Otuz yıllık savaş, denizlerde sürünme, bin bir acıya katlanma onu yıpratmıştır. Bu olgun ve yetkin yiğidin yine de bu kadar üstün bir direnme gücü göstermesi, onun kişiliğinde ilkçağın insan idealinin dile geldiğini gösterir. Bakalım şimdi mythos bu ideal insan tipini ne gibi masallarla donatmış, süslemiştir.

(1) ADİ VE DOĞUŞU. Odysseus adının kaynağını açıklamak için ta ilkçağda yapılan çabalar sonuç vermemiş, adın asıl anlamı anlaşılamamıştır. Batı dillerindeki Ulysse'nin türediği Latince Ulyxes'e gelince, yiğidin bir Yunan lehçesinden alınmış adıdır.

Odysseus, kuzeybatı Yunanistan kıyılarının karşısında bulunan îthaka (Horneros destanlarında İthake diye geçer) adasında doğmuştur. Babasının adı Laertes, anasının ki Antikleia'dır. Yalan dolanda usta Autolykos'un kızı olan Antikleia'nın Laertes'le evlenmeden önce Sisyphos'la yattığı, Odysseus'un bu birleşmeden doğduğu konusunda *Antikleia* ve *Autolykos* maddelerine bakınız.

(2) ODYSSEUS'UN GENÇLİĞİ. Efsane yiğidin delikanlılık yılları üstüne pek fazla bilgi vermez. Akhilleus gibi Odysseus'un da Kheiron'a çömez olduğu söylenir. Odysseia'da gençliğiyle ilgili bir tek olayın sözü geçer: Dedesi Autolykos'a konuk gitmesi, bir yaban domuzu avına katılması ve orada bacağından yaralanması, ki bu yara izi İthake'ye dönüşünde dadısı Eurykleia tarafından tanınmasına yol açar *(Eurykleia)*. Yunanistan'da kara yolculukları yaptığı da bilinir: Bunların birinde Lakedaimon'a gitmiş de konuğu İphitos'la karşılaşmış, İphitos da ona Eurytos'un ünlü yayını vermemiş, ki bu yayla Odysseus talipleri öldürecektir *(Eurytos, İphitos)*.

Troya savaşına katılmadan Odysseus İthake tahtına çıkar. Babası Laertes'in - sonradan Odysseia'da görüleceği gibi - bir devlfi adamından çok sürüleri, ağılları, bağ ve bah çeleriyle ilgili bir adamdır, - varlığı da oradan gelmedir - oğlunu nasıl tahta geçirdiği anla tılmaz, ama delikanlının kral olunca bir

seçmesi epey olaylı geçer: Odysseus Yunanistan'ın birçok kral oğulları ve derebeyleri gibi Helena'ya talip olur, ama güzel kıza taliplerin fazlalığından ürkerek ondan vazgeçip İkarios'un kızı Penelopeia'yı ister. İkarios, Helene'nin babası Tyndareos'un kardeşidir. Odysseus Tyndareos'u kendine dost edinmek için, taliplere Helene'nin seçeceği kocaya arka olmaya ant içirmesini önerir. Herkesçe benimsenen bu öneri ilerde Troya seferine yol açacaktır.

Odysseus Penelopeia ile evlenir. Telemakhos diye bir erkek çocukları olur, ama çocuk daha kundaktadır ki, Helena'nın kaçırıldığı, kocası Menelaos'un yardım istediği haberi duyulur. Odysseus savaşa gitmemek için elinden geleni yapar: Delirmiş gibi davranır, ama Palamedes yalanını yüzüne vurur, yiğit de Palamedes'e karşı ilerde korkunç bir öç almayla sonuçlanacak derin bir kin besleyerek sefere çıkmak zorunda kalır *(Palamedes)*.

Atreusogullarının davasını benimser: Bir efsaneye göre Helene'yi geri istemek için Troya'ya gider, bu elçilik başarısızlıkla sonuçlanınca Lykomedes'in sarayında saklanan Akhilleus'u bulup getirmek için yola çıkar ve kurduğu düzenle genç yiğidin savaşa katılmasını sağlar *(Akhilleus)*. Kıbrıs kralı Kinyras'a elçi giden de odur *(Kinyras)*.

(3) TROYA SAVAŞI, *(Ilyada)*. Mysia'ya çıkarma ile sonuçlanan ilk seferde Odysseus büyük bir rol oynamaz: Telephos'un yarasının, yarayı açan kimse onun eliyle iyileştirilmesi gerektiğine ilişkin tanrı sözünü yorumlamakla kalır *(Telephos)*. İkinci seferin başında Aulis'te İphigeneia'nın kurban edilmesine önayak olur *(İphigeneia)*.

Troya önündeki on yıllık savaş süresi boyunca Odysseus'un hem savaşçı, ordu komutanı, hem danışman, elçi, arabulucu olarak oynadığı rol, gösterdiği canlılık ve atılganlık anlatılmakla bitmez. İlyada'nın hemen her sayfasında adı geçer. Savaşların hepsine katılır, sürüyle Troyalı öldürür, soyka alır, başkalarını savaşa sürmekte, onlara yardım etmekte herkesi geçer, gece keşfe çıkmak gibi tehlikeli görevler yüklenir ve hepsinden önemlisi, Troya şehrinin savaşla ele geçirilemeyeceğini anlayarak, tahta at fikrini ileri sürer ve bu düzenin gerçekleşmesinde önayak olur. Odysseus'un bu yiğitlikleri, yararlıkları Ilyada'da bütün ayrıntılarıyla anlatılmıştır *(Ilyada)*.

İlyada'da sözü geçmeyen, tragedya gibi daha sonraki kaynaklarda anlatılan başka olay ve efsaneler için de *Aias, Hekabe, Helerte, Deiphobos* vb. maddelere bakınız.

(4) DÖNÜŞ YOLCULUĞU *(Odysseia)*. Odysseia adıyla anılan Odysseus'un dönüş destanını bundan önceki maddede özetledik. Ne var ki Odysseia'nın kuruluşu çetrefil olduğundan efsaneleri burada zaman akışına göre bir daha ele almakta fayda vardır.

Troya savaşına hazırlık on yıl sürer, Troya savaşı da bilindiği gibi o kadar bir zaman kaplar. Savaş bittikten sonra yurtlarına dönen Akha yiğitleri belli süreler içinde yurtlarına varırlar. Yalnız Odysseus İthake adasına bir türlü ulaşamaz, bir on yıl daha denizlerde sürünür ve Akdeniz'i boydan boya dolaştıktan, bir sürü kıyıya, adaya çıktıktan ve akla, hayale sığmaz serüvenler yaşadıktan sonra, on iki gemisinin ve yoldaşlarının hepsini yitirir ve tek başına, yabancı bir tekneyle İthake'ye bırakılır.

Troya'dan ayrılış bir filo halinde olmaz, yola çıkış günü üstüne Agamemnon'la Menelaos arasında görüş ayrılığı vardır, Menelaos Nestor'la birlikte denize açılır, Odysseus arkalarından gelir, Tenedos'ta onlardan ayrılır, Troya'ya döner ve Agamemnon'un filosuna katılır. Denize açıldıklarında bir fırtına onları ayırır. Odysseus on iki gemisiyle Trakya'da Kikonların ülkesine çıkar. İsmaros kentini alır, halkını öldürür, yalnız Apollon rahibi Maron'u esirger, ondan on iki küp İsmaros şarabı armağan alır. Bu şarap sonraları Tepegöz Polyphemos'u sarhoş etmeye yarayacaktır. Gece dağdan inen Kikonların saldırısına uğrarlar, Odysseus altı adamını yitirip denize açılır.

Güneye doğru yol alıp Mora yarımadasının ucuna varmak üzeredir ki, sert bir poyraz fırtınası onu önce Kythera adasına atar. Lotos yiyenlerin ülkesine çıkarlar. Yerliler Odysseus'un arkadaşlarına lotos denilen yemişten yedirir, bu yemiş onlara sılayı unutturur, orada kalmak isterler, Odysseus onları zorla gemilere bindirir. Kuzeye doğru yol alırlar ve keçilerle dolu bir adaya çıkarlar. Orada et kumanyası yaparlar. Odysseus yanına on iki

yoldaşını alarak bu adanın biraz ötesinde bulunan Kykloplar, yani Tepegözler iline geçer. Bir mağaraya girerler, buranın zengin bir mandıra olduğunu görürler. Akşam olunca Tepegöz sürüleriyle döner, mağaranın kapısına kocaman bir kaya dayar ve Odysseus'un arkadaşlarını ikişer ikişer yemeye koyulur. Odysseus'un kurnazca düzenleri burada başlar: Tepegöz'ü sarhoş edip, gözünü çıkarır, adının Kimse olduğunu söylediği devin yardım alıp kendisini kovalamasını önler ve mağaradan çıkmak için sürülerin altına girip saklanmayı başarır. Ama tanrı Poseidon'un amansız öfkesini de üstüne çeker, çünkü Tepegöz tanrının oğludur.

İlkçağdan beri Sicilya ile bir tutulan Tepegözler ilinden yeller tanrısı Aiolos'un adasına varırlar. Aiolos Odysseus'u iyi karşılar, ağırladıktan sonra ona bütün yellerin içinde kapalı bulundukları bir tulum verir, arkasından da tatlı bir yel salarak gemileri uğurlar. Odysseus uykuya dalınca tayfaları tulumu açarlar, bütün yellerin dışarı fırlamasıyla korkunç bir fırtına kopar. Aiolos adasına ikinci bir çıkışlarında kovulurlar. Odysseus'un filosu altı gün kürek çekerek kuzey yönünde yol alır ve Laistrygonların ülkesine varır. Korsika olduğu ileri sürülen bu ülkenin Telepylos adlı limanında kralın kızı olan bir dev anasıyla karşılaşırlar. Kız babasına haber salar, Odysseus'un tayfası bu kez dev yamyamların saldırısına uğrar, limana girmiş olan gemiler parçalanıp içindekiler öldürülür, yalnız liman dışında demirlemiş olan Odysseus'un gemisi kurtulur.

Tek gemiyle daha kuzeye doğru giderek Aiaie adasına çıkarlar. Büyücü Kirke'nin toprağıdır burası. Latium kıyılarında bugün Capo Circeo diye anılan yer olduğu ileri sürülür. Odysseus'un Kirke ile olan macerası için *Kirke* maddesine bakınız. Yiğidin Kirke'nin yanında bir ay ya da bir yıl kaldığı söylenir. Ondan Telegonos adlı bir oğlu, ya da Telegonos ve Nausithoos diye iki oğlu olmuş.

Kirke Odysseus'u bilici Teiresias'ın ruhunu bulmak ve ondan İthake'ye dönüş yolunun ne olacağını öğrenmek için ölüler ülkesine yollar. Yiğit bu olağanüstü yolculuğu başardıktan sonra Kirke'nin yanına döner. Bu kez Kirke ona karşısına çıkacak olan tehlikeleri sayar. Denize açılınca Kirke'nin dedikleri olur: Seirenlerin önünden geçerler, Kharybdis'le Skylla canavarlarının önüne gelirler, Odysseus birkaç yoldaşını feda ederek bu tehlikeyi de aşar. Güneş tanrı Helios'un beyaz sığırlarının otladığı Thrinakie adasına ulaşırlar. Yel esmediği için orada karaya çıkmak zorunda kalırlar. Odysseus adamlarına sığırlara dokunmamalarını söyler, ama kumanyaları tükendiği için tayfanın kendisi yokken hayvanlardan birkaçını kesmelerini önleyemez. Teiresias'ın da bildirdiği gibi bu suç onların ölümüne sebep olacaktır. Gemi yola çıkar çıkmaz Tanrı Zeus'un saldığı bir şimşekle paramparça olur, tayfaların hepsi boğulur, Odysseus yelken direğinin üstünde dalgalara göğüs germek, akıntıya kapılıp Khrybdis geçidini bir daha aşmak ve dokuz gün denizde çalkandıktan sonra Kalypso'nun adasına çıkmak yolunu bulur *(Seirenler, Kharybdis, Skylla, Kalypso)*.

Malta olduğu sanılan Ogygie adasında geçirdiği zaman belli değil: 10, 8, 5, 1 yıl diyenler var. Sonunda tanrıça Athena'nın yalvarması üzerine Zeus Odysseus'u kurtarmaya karar verir: Hermes'i yiğidi bırakması için Kalypso'ya gönderir. Ulu nympha Odysseus'a bir sal yapmakta yardım eder, yanına her türlü kumanya vererek onu uğurlar. Yıldızlara baka baka yol alırken tanrı Poseidon Odysseus'un salını görür, bir fırtına salarak batırır. Tanrıça İno'dan yardım gören Odysseus yüze yüze Phaiak'ların toprağında karaya çıkar. Nausikaa ile buluşması, Alkinoos'un sarayında konuklanması ve bir Phaiak gemisiyle İthake'ye gönderilmesi için *Nausikaa, Alkinoos, Eumaios* vb. maddelere bakınız.

Bundan sonrası zaman sırasıyla anlatılır Odysseia'da: Odysseus'un tanınması *(Eurykleia),* taliplerden öç alması *(Antinoos),* karısı Penelopeia'ya kavuşması *(Penelopeia)* bu sözlükte, yukarda gösterilen adlar altında anlatılmıştır.

Odysseus'un yurduna dönüp, tahtına kavuştuktan, malını, mülkünü sömüren asalaklardan öç alıp evini ve ailesini düzene kavuşturduktan sonra ne yaptığı Odysseia'da bildirilmez. Daha geç dönemlerden kalma metinlerde Odysseus'un efsanesi alabildiğine uzatılır, ama kaynak değeri olmayan bu metinleri hesaba katmak doğru olmaz.

Oidipus. Oidipus Yunan mythos'unun en trajik kahramanıdır. Onun kişiliğinde tragedyanın özü ve trajik kavramınının asıl anlamı belirir. Trajik kişi tek başına ya da bütün soyuyla birlikte tanrı lanetine uğramış kişidir, kaderin oyuncağı olur ve istemeyerek, bilmeyerek suç ve günah işler, bundan ötürü de ya dışardan ya da içinden gelen korkunç belalara uğrar. Oidipus insanın tüyler ürpertici bir dramını dile getirdiği içindir ki, adı tıp ve ruhbilime varıncaya kadar insanla ilgili bütün bilim ve sanat dallarına karışmış, her alanda derin iz bırakmıştır.

Serüveni şöyle özetlenebilir: Oidipus Thebai kral soyundandır (Tab. 18, 19). Kadmos'la Hormania'da kaynak bulan bu soyu bir tanrı yetiştirmiş, ama belki bu tanrıya, Dionysos'a karşı koyduğu için lanete uğramış, akıl almayacak yıkım ve acıların birbirini izlemesini görmüştür. Oidipus, Thebai kralı Laios'un oğlu, Labdakos'un torunudur. Anası bazı kaynaklarda Epikaste diye anılan İokaste'dir. lokaste gebe iken bir düş görür, Teiresias bu düşü şöyle yorumlar: Kraliçenin karnında taşıdığı çocuk babasını öldürecektir. Doğar doğmaz bebek dağa bırakılır, ayak bilekleri delinmiş, içinden bir kayış geçirilmiştir. Ayağı şiş anlamına gelen Oidipus adı da ondan. Çocuğu bir çoban bulur, götürür Korinthos kralı Polybos'a verir. Polybos'la karısı Priboia'nın çocukları olmamıştır, Oidipus'u öz evlat gibi büyütürler, çocuk da onları anababa bilir. Delikanlılık çağına gelince bir dedikodu işitir: Kralın oğlu değil de, bulunmuş bir çocukmuş diye. Gerçeği tanrı Apollon'dan öğrenmek üzere Delphoi tapınağına doğru yola koyulur. Thebai'ye yakın dar bir geçitte arabalı bir adama rastlar, kimin çekilip yol vereceği konusunda kavgaya tutuşurlar. Oidipus adamı ve arabacısını öldürür. Bir anlatıma göre, Oidipus Laios'a rastladığı sırada Delphoi'den dönmekteydi. Tanrı bilicisi ona kendi babasını öldürüp anasıyla evleneceğini bildirmişti. Oidipus sarsılmış, çileden çıkmıştı, Korinthos'a bir daha dönmemeye kararlıydı. O sırada kavgaya tutuştuğu adamı gözü kararak öldürmesi doğaldı.

Bu olaydan sonra Thebai'ye vanr. Sphinks denilen canavar şehirde korku salmakta, sor- ' duğu bilmecelere cevap veremeyenleri parçalayıp yemektedir. Sorular da şunlardır: Kimi zaman iki, kimi zaman üç, kimi zaman dört ayak üstünde yürüyen ve doğal yasalara karşıt olarak en çok ayağı olduğu zaman en güçsüz olan yaratık hangisidir? İki kız kardeştirler, biri ötekisini doğurur ve ikincisi birincisinden doğmadır. Oidipus birinci bilmeyece insan, ikincisine de Gün ve Gece diyerek doğru cevaplan vermiş. Sphinks kendini tünediği kayadan aşağı uçuruma atarak ölmüş. Thebai halkı da rahat bir nefes almış ve kurtarıcısı bildiği Oidipus'a Laios'tan boş kalan taçla birlikte dul karısı İokaste'yi vermiş. Oidipus bir daha Korinthos'a anasının, babasının yanına dönmemek amacıyla Thebai'ye kral olmuş ve İokaste ile birleşerek dört çocuk üretmiş: Eteokles, Polyneikes, Antigone, İsene.

Yıllar geçer, Thebai şehrinde veba baş gösterir. Salgının nedenini öğrenmek için Oidipus kaynı Kreon'u Delphoi'ye gönderir. Gelen cevap şudur: Kral Laios'un katili bulunmalı ve şehirden sürülmelidir. Oidipus hemen araştırmaya koyulur ve suçluya karşı korkunç tehditler savurur. Bilici Teiresias'a katilin kim olduğunu sorar. Kâhin cevap vermekten çekinir. Oidipus, Teiresias ve Kreon arasında kavga kopar. İokaste araya girer ve bir zamanlar gördüğü düşe, Laios'un da dar bir geçitte öldürüldüğüne değinecek olur. Bu sözleri duyunca Oidipus'un içine kuşku girer. Bu sırada Korinthos'tan bir ulak gelir, Polybos'un öldüğünü, Oidipus'un kral olmak üzere Korinthos'a çağırıldığını bildirir. Oidipus gene de ikirciklidir: Babasının ölümü kendi elinden olmamıştır, ama anasının bulunduğu yere gitmekten çekinir. Derken ulak kendisinin Polymos'la Periboia'nın oğlu olmadığını, saraya bir çoban tarafından bulunup getirildiğini söyler. Çoban da getirilip gerçeği açığa vurunca Oidipus'la iokaste'nin artık şüpheleri kalmaz. Kraliçe sarayın içine sığınıp canına kıyar, Oidipus da anası ve karısı olan kadının iğnesiyle gözlerini kör eder.

Sophokles'in "Kral Oidipus" tragedyasında dile getirilen bu dram Oidipus'un Thebai'den sürülmesi, kızı Antigone'ye yaslanarak Attika'da Kolonos iline gelmesi ve orada ölmesiyle sonuçlanır. Oidipus'un öleceği toprak tanrılarca kutlanacağı haberi yayılınca Kreon'

la Polyneikes Oldipus'un Thebai'ye geri gelmesini isterler, ama kör kral Attlka'da kalıp. ölmeyi seçer. Kendisini süren oğullarının ikisine de, yurdu Thebai'ye de lanet okur. Olunun iden sonra oğulları arasında kopan kavga vı • Thebai şehrinin üstüne çöken yıkımlar bu ilenmenin sonucudur *(Antigone, Eteokles, Kreon)*.

Oileus. Lokrislilerin kralı Oileus "küçük" Aias'ın babasıdır *(Aias)*. Argonaut'lar seferine katılmış ve Stymphalos gölünün bir kuşundan alınmış tüyle yaralanıp ölmüş.

Uineus. Kalydon kralı, Meleagros'la Deianeira'nın babası. Herakles efsanesinde rol oynar. *Herakles, Meleagros* maddelerine bakınız.

Oinomaos. Tanrı Ares'in oğlu, Elis kralı Oinomaos güzel Hippodameia'nın babasıdır. Kızına çıkan talipleri Oinomaos araba yarışında denemeyi şart koşuyordu. Yarış başlayınca Elis kralı Zeus tapınağında bir koç kurban ediyor, bu sırada rakibinin yol almasına izin veriyordu, ama atları ölümsüz olduğundan, yarışa başlar başlamaz öbürüne yetişiyor, onu geçiyor ve kim olursa olsun kafasını keserek evinin kapısına asıyordu. Böylece on iki kuru kafayı dizmiş bulunuyordu. Sonunda Hippodameia'ya talip olarak Pelops çıkageldi. Kız bu talibe gönül verdi ve ikisi birden Oinomaos'un arabacısı Myrtilos'u baştan çıkararak Pelops'un yarışı kazanmasını sağladılar. Oinomaos arabadan yere düşerek dizginlere dolaştı ve öldü, ya da Pelops'un elinden öldürüldü *(Hippodameia, Pelops, Myrtilos)*.

Oinone. Oinone İda dağının nymphalarından biridir. Priamosoglu Paris dağa bırakılıp çobanlarca yetiştirildiği sırada Oinone ile tanışır ve sevişir, ama Üç Güzeller yarışmasında yargıçlık ettikten sonra da şehre inmek üzere Oinone'den ayrılır. Geleceği bilen Oinone onu vazgeçirmeye uğraşır, başaramaz, ancak bir gün yaralanırsa onu gelip bulmasını söyler. Apollon tanrının kendisine verdiği şifalı otlar vardır. Paris Troya savaşının sonlarında Philoktetes'in attığı bir okla yaralanınca Olnona'nlr) bu sözünü hatırlar, ona **haber** gönderir, ,ama nympha yardıma gelmez. Paris ölünce Oinone pişman olup canına kıyar *(Paris)*.

Okeanos. Hesiodos'a göre, Toprak ana Gaia Khaos'tan çıkar çıkmaz kendi kendine Uranos'la Pontos'u, yani Gök'le Deniz'i yaratır, sonra da Uranos'la "sarmaşıp kucaklaşıp doğurdu derin anaforlu Okeanos'u" (Tab. 1, 2). Okeanos, Gaia'nın on iki Titan evladından birincisidir. Ama Titanlar arasında ayrı bir rol oynar, tanrı kuşaklarının kavgasına karışmamış, dünyanın ucuna çekilip oraya yerleşmiştir. Yunan erken ilkçağının dünya görüşüne göre, yeryüzü yuvarlak ve yassı bir diske benzer, Okeanos bu diski çepeçevre sarar. Okeanos aslında bir deniz gibi değil, evrensel bir ırmak ve ırmakların babası olarak tasarlanır. Derin anaforlu, burgaçlı diye nitelenmesi akan bir su olduğundandır. İntan dünyanın ucuna doğru hangi yönden giderse; gitsin Okeanos'a batar, ertesi sabah gene Okeanos sularından doğup yükselir. Balı Ki/larının bahçesi Okeanos kıyılarındadır *(Iharkles)*. Odysseus Ölüler Ülkesine vannıt için Okeanos kıyılarına gelir. Anası Antlklela şaşar buraya kadar gelebildiğine (Od. XI, 155 vd.):

Nasıl geldin, çocuğum, sisli karanlıklar ülkesine, diri diri?
Yaşayan insanlar kolay kolay göremez buraları,
büyük ırmaklar var arada, korkunç akıntılar var-.
Önce *Okeanos var, bulamazsın bir sığ* yerin/,
sağlam yapılı bir gemin yoksa aşamazsın onu.

Sonraları coğrafya bilgileri artınca, Okeanos büyük denizlere, özellikle batıda Atlantik Okyanusuna verilen ad olmuştur.

Hesiodos Theogonia'da Okeanos'un Titan kız kardeşi Tethys'le evlendiğini söyler. Denizde dişi unsuru simgeleyen Tethys'in Üretti gi yaratıklar sayılmakla bitmez. Okeanos'la Tethys'ten, önce bütün ırmaklar meydana gelir. Bunların birkaçı sayılır Theogonia'da, toplamının üç bin olduğu söylenir.

Okeanos'la Tethis'ten dogma üç bin dişi varlık da vardır: Okeanos kızları. Bunların arasında Metis, Dione, Thetis, Euirynome

Phlyra gibi tanrı ya da kahramanlarla birleşmiş ünlü kişiler bulunur.

Okeanos'la Tethys tanrılardan uzak, kendilerine göre bir hayat sürerler. Olympos tanrılarından bazılarını saraylarında konuk ettikleri de olur. İlyada'da Hera şöyle anlatır (İl. XIV, 200 vd.):

Gidiyorum bol besi veren toprağın bir ucuna,
tanrıların atası Okeanos'la, ana Tethys'i görmeye,
onlar almışlardı beni Rheia'nın elinden,
saraylarında iyice beslemişler,
büyütmüşlerdi.

Aiskhylos'un Prometheus tragedyasında Okeanos Zeus'a karşı ayaklanan Titan'ı Olympos tanrılarıyla banştırmaya uğraşan bir arabulucu rolünde çıkar karşımıza. Koro da Okeanos kızlarından meydana gelmiştir. Okeanos'un uzlaştırıcı tutumu Prometheus tarafından şiddetle kınanır, tanrı da çabalarından vazgeçerek yatağına döner.

Olympos. Olympos Yunanca bir kelime değildir. Bu adın kaynağı ve anlamı büsbütün açıklanmamışsa da, eski Anadolu dillerinden geldiği ve genellikle yüksek dag anlamına kullanıldığı anlaşılmaktadır. Dorukları gökte bulutlara karışan ulu dağların tanrılara konut olduğu inancı Yunan'a Sümer'den gelmiş olabilir. Nitekim Olympos tanrıları diye anılan Zeus kuşağı yalnız Olympos dağında görülmez - ki asıl Olympos dağı yanlış bir düşünceye göre Makedonya-Tesalya'da bilinir - İda dağı gibi başka yüksek dağlarda da toplanırlardı. Ayrıca Anadolu'da sayısı yirmiye varan Olympos adlı dağlar olduğu gibi, Girit'te, Kıbrıs'ta ve Yunanistan'da bu adı taşıyan dağlar çoktur. Homeros destanlarında tanrılar Olympos dağında şölen yapar, insan sorunlarını tartışır, toplantılarda aralarında sohbet ya da kavga eder gösterilirler. Olympos daha çok gök tanrı Zeus'un merkezidir, Apollon ve Musalar gibi daha çok oyun ve ezgiden hoşlanan tanrılar Parnassos ya da Helikon dağlarında toplanmaktadırlar.

Olympos adını taşıyan efsanelik kişiler de vardır.-

(1) Girit'e adını veren Kres'in oğlu. Kronos bu Olympos'a Zeus'u emanet etmiş ve tanrıyi kendi büyüttüğü halde, devlere onu tahtından etmelerini önermiş. Zeus da öfkelenerek Olympos'un üstüne şimşek çakmış. Öldürdükten sonra pişman olmuş ve Olympos'un mezarı bulunduğu dağa adını vermiş.

(2) Kybele'nin kocası olarak gösterilen bir Olympos vardır. Mysia Olympos'una (Uludağ) adını veren oymuş.

(3) Ünlü bir flüt çalgıcısı. Marsyas'ın oğlu ya da çömezi olarak gösterilir. Apollon'un öldürdüğü Marsyas'ı gömmüş, ona ağıt yakmış.

Omphale. Herakies efsanesinde rol oynayan Lydia kraliçesi. Herakies çıldırıp İphitos'u istemeyerek öldürünce, bu suçtan nasıl arınacağını öğrenmek için Delphoi'deki Apollon tapınağına başvurur. Bilici de üç yıl köle olarak çalışması gerektiğini bildirir. Lydia kralı Tmolos'un dul karısı Omphale yiğidi satın alır, ona birçok işler gördürür, ayrıca koca olarak da kullanır. Sanatçılar Herakles'i uzun Lydia entarisi giymiş olarak Omphale'nin dizlerinde iplik bükerek gösterirler. Kraliçe de aslan postuna bürünmüş, yiğidin topuzunu onun kafasında sallamaktadır. Arınma süresi sona erince Herakies Omphale'den ayrılır ve ölmeden daha birçok işler görür *(Herakies)*.

Oneiros. *Bkz. Nyks.*

Opheltes. *Bkz. Hypsipyle.*

Ophion. Orfik görüşlere dayanan bir kaynağa göre Ophion eşi Okeanos kızı Eurynome ile birlikte Titanlara hükmedermiş, sonra Kronos'la Rheia yönetimi ele almışlar ve Ophion'la Eurynome'yi Tartaros'a kapatmışlar.

Ops. Roma dininde bolluğu simgeleyen tanrıça. Saturnus'un dişi karşıtı olarak gösterilir ve Sabin kaynaklı olduğu söylenirdi. Ops'un Capitolium tepesinde bir tapınağı vardı.

Orcus. Romalıların halk inançlarına göre Orcus ölümü simgeleyen cin ya da ölüler ülkesinin kendisidir. Etrüsk mezarlarında uzun saçlı, sakallı bir tanrı olarak gösterilen Orcus sonradan Yunan tanrılarının etkisi altında Plüton ya da Dis Pater adını almışsa da, Orcus günlük dilde anılan bir tanrı olarak kalmıştır.

Oreithyia. Atina kralı Erekhteus'un kızı. İrmak kıyısında oynarken rüzgâr tanrı Boreas tarafından Trakya'ya kaçırılır. Kalais'le Zetes'il doğurur *(Boreas, Kalais veZetes)*.

Orestes. Agamemnon'la Klytaimestra'nın oğlu. Elektra, İphigeneia, Khrysothemis'in kardeşi (Tab. 15). Orestes, Atreusogullarının zincirleme suçlarını anasını öldürmekle sürdürür, ama tanrı lanetini de kendi dramıyla sona erdirir. *Elektra* maddesinde belirtildiği gi-i, üç büyük tragedya yazarı birçok oyunlarında Orestes'e baş rolü ya da çok önemli bir rol vermişlerdir. Orestes efsanesi de başlıca bıı kaynaklara dayanır.

Troya savaşı efsanesinde Orestes'in adı Akhaların Mysia'ya ilk çıkışları ve Telephos'la Ilgili olarak geçer: Telephos Akhilleus'un elinden yaralanıp, yarasını ancak Akhilleus'un iyi edebileceğini öğrenince, Aulis'te İkinci sefere hazırlanan Akha ordusuna gel-----. Bir casus olarak yakalanmak üzerey---ı orada bulunan küçük Orestes'i rehin olarak. almış ve böylece istediğini elde etmişti *(Telephos)*.

Troya savaşından sonra Agamemnon yurduna döner dönmez öldürülünce, Elektra tonik kardeşi Orestes'i kaçınr ve Phokis kralı Strophios'un sarayına gönderir. Orestes orada büyür, kralın oğlu Pylades'le birlikte Mykene sarayına gelirler. Klytaimestra'ya Phokis'ten gelme iki haberci olduklarını, kendisine Orestes'in öldüğünü bildirmeye geldiklerini söylerler. Kraliçe sevincinden tanrılara sunıılar sunmaya gitmişken Orestes kendini Eleklra'ya tanıtır ve Klytaimestra ile Aigisthos'un öldürülmesini birlikte planlarlar. Aigisthos kırdan döner, pusuya düşürülerek öldürülür. Klytaimestra oğluna yalvarır, ama Orestes onu da Aigisthos'un ölüsü üstünde bıçaklar, Ana kanı döker dökmez öç perileri Erinysler Orestes'in peşine takılırlar. Orestes çıldırır ve Erinyslerden kurtulmak için oradan oraya atar kendini. Sonunda Atina'nın Oreopagos mahkemesi onu suçundan arındırır. Kan davası da burada biter.

Beraatından sonra Orestes Apollontanrıya ne yapması gerektiğini sorar. Pythia onun Tauris'e Artemis heykelini almaya gitilmesini buyurur. Orastesles Tauris'e gider ve orada kız kardeşi İphigeneia İle buluşur. Eıiripides'ln, sonra da Goethe'nin "iphigeneia Tauris'te" dramlarına konu olan serüven şudur: Orestes'le Pylades Tauris'e varınca tanrıçaya kur ban edilmek üzere tutuklanırlar. Ülkenin kralı Thoas onları Artemis tanrıçanın rahibesine teslim eder, bu rahibe de İphigeneia'dır. İki kardeş -birbirlerini tanırlar, İphigeneia onları kurtarmaya ve Artemis heykelini de alıp onlarla kaçmaya karar verir. Yabancılar ve heykelle birlikte denize açılabilmek için bir düzen kurar, Thoas'ı aldatarak kaçarlar. Attika'ya varırlar, Artemis'e bir tapınak yapıp içine heykeli koyarlar.

Orestes efsanesinin son bölümü Hermione ile evlenmesine değgindir. Orestes'le Herml one'yi babaları daha çocukken nişanlamışlar di, ama Troya savaşından sonra Menelaos ki zmı Neoptolemos'a verir. Tauris dönüşünde Orestes nişanlısını kaçırmaya kalkar, Nao ptolemos'la kavgaya tutuşurlar, bir ayaklan ma olur, Akhilleus'un oğlu ölür. Orestes d(Hermione'yle evienir, Argos'a kral olur ve çok uzun bir ömür sürer.

Orion. Orion, tann Poseidon'un oğlu, dev bir avcıdır. Bütün devler gibi Toprak'tan dogma olduğu söylenir, ama babası deniz tanrı gibi dalgaların üstünde yürüme gücü de var mış. Çok yakışıklı olduğu için kadınlardan sevgi görmüş. İlkin Side adlı çok güzel bir kızla evlenmiş, ama Side Hera ile boy ölçüşmeye kalkınca, tanrıça onu Tartaros'a atmış. Merope adlı ikinci bir kadınla olan macerası Orion'un kör olması, sonra da karanlıktan ansızın güneşe bakmasıyla gözlerinin yeniden açılmasıyla sonuçlanır. Sonunda da Şafak tanrıça gönül verir ona. Tanrıça sevgilisini Delos'a götürür, bırakır. Ama orada güzel delikanlı Artemis elinden öldürülür, nedeni tanrıçanın kendisine, ya da bir avcı kızına yanaşmak istemesidir. Artemis Orion'un üstü ne bir akrep salar, akrep delikanlıyı topuğun dan sokar. Artemis de akrebi bir burç, Orion'u da gökte bir yıldız haline getirir. Orion yıldızının Akrep burcundan her zaman u/.ak laşması bundandır.

Orman Perileri. *Bkz. Nympha'lar.*

Orpheus. Orpheus dillere destan olmuş bil ozandır. İlkçağda ünü orfizm denilen mistik

bir akım yaratacak kadar çok yayılmış, kişiliği üstüne anlatılan masallar her türden sanatçıyı esinlemişti. Çalgısı vahşi hayvanları büyüleyen, ezgisiyle ölümü bile alt eden bu ozanı biz burada kuru kuru anlatmak istemedik. Latin şairi Vergilius'un "Georgica" adlı eserinden alınmış bir parçayla tanıtalım dedik. Aşağıdaki A. Kadir'in Türkçeleştirdigi parça kitabın IV. bölümünde Aristaios'Ia ilgilidir; an yetiştirmekte olan Aristaios Orpheus'un eşi Eurydike'nin ölümüne sebep olmuştu *(Aristaios, Eurydike)*.

Yabana atılmaz bir tanrı öfkelenmiş
kovalar seni;
bir suç işledin sen, büyük bir suç,
çekersin bugün onun cezasını:
Bir belaya çattıydı Orpheus, kara bahtlı,
şimdi senin üstüne bindirmeye çalışır o
belayı,
kader engel olamazsa, bindirecek de.
Deliye döndü Orpheus, kaçırılınca karısı,
kudurdu.
Irmak boyu palas pandıras kaçarken senden
o kadın,
kaçarken bir uçuruma atar gibi kendini
tepetaklak,
dolanıverdi bacaklarına korkunç bir yılan.
Ömrü o kadarmış kadının, görmedi boylu
çimen ler yüzünden
oralara sinen zehirli yaratığı.
Yaşıtları, dağ perileri, başladılar bir
ağızdan,
en yüce dağları çığlıklarıyla doldurdular...
Orpheus, oyuk kaplumbağa kabuğundan
sazıyla
yaslı sevgisini avuttu durdu.
Hep seni söylerdi, tatlı eşi, hep seni,
onunla baş haşaydın ya hani yalnız
kıyılarda,
gün doğar seni söylerdi, gün batar seni.
Gitti sokuldu Taenarius dağının
boğazlarına kadar,
yüksek kapılarının oraya yeraltı tanrısı
Dis'in.
girdi kapkara bir korkuyla
gölgelenmiş ormana,
ölü ruhların ve titreten kralların
karşısına dikildi,
insan yakarışlarıyla yumuşamayah
yüreklerin dikildi karşısına.
Ve Erebus konutlarının en kuytu
yerlerinden
hafif ruhlar çıkageldi, onun ezgileriyle
sarsılan,
ve görüntüleri çıkageldi ışıktan yoksun
olanların,
yapraklar arasında saklanan kuşlar kadar
çoktular,
gecenin ya da kasırganın dağlardan
savurduğu kuşlar kadar çok.
Artık Orpheus, bütün belalardan
kurtulmuş, geri dönüyordu,
ve kendisine geri verilen Eurydike,
gelmekteyken,
Proserpina 'mn koştuğu şarta uyarak
kocasının ardından yürüye yürüye
havanın daha yüksek katlarına doğru,
Orpheus birden bir çılgınlık etti, boş
bulundu,
ölüm tanrıları bağışlamasını bilseler,
bağışlanır bir çılgınlıktı bu:
Eurydike'si ışığın altına tam çıktı
çıkacakken,
unutup duruverdi, gönlüne yenildi döndü
baktı arkasına.
İşte biranda bütün çabalar oracıkta uçtu
gitti,
bir anda kopuverdi amansız zorbayla
yapılan anlaşmalar,
bir gümbürtüdür yükseldi, hem de üç kez,
Avernus batağından.
Haykırdı Eurydike: "Bu ne, Orpheus, bu
ne?
Bu ne çılgınlık böyle, seni de yok eden,
zavallı beni de?
işte gene geri çağırır beni zalim kader,
uyku kapatır kararan gözlerimi,
dört yanımı saran gece götürür beni,
elveda!
Giderim İşte uzata uzata ellerimi sana,
artık senin olmayan güçsüz ellerimi",
dedi ve birdenbire bir duman gibi karıştı
hafif yellere,
gitti karşıt yöne doğru, görünmez oldu,
ve Orpheus göremedi bir daha
ruhlara tutunup dil dökmeye çalışan
Eurydike'yi.
Yeraltı sandalcısı da aradaki bataklığı bir
daha komadı geçsin.
Ne yapsmdı? Nereye gitsindi? Kime
başvursundu?
İkinci kez kaçırılmıştı karıcığı.
Bir daha ölü ruhları nasıl yumuşatırdı,
tanrıları nasıl?
Eurydike, buz kesilmiş, gidiyordu işte,
Styks sandahyla uçuyordu uzaklara.
Ya Orpheus ne oldu?Derler ki onun için:
Issız Strymon ırmağı kıyısında ağlamış tam
yedi ay,
havada asılı bir kayanın altında ağlamış,

buz gibi mağaralarda anlatmış durmuş
başından geçeni,
kaplanları büyülemiş, ayaklandırmış meşe
ağaçlarını ezgileriyle;
bir kauak ağacının gölgesinde bir bülbül
vardır hani,
arar durur kaybolan yavrularını içi yana
yana,
yuvayı gözetleyen katı yürekli bir çiftçi
n/rp *götürmüştür yavruları daha kanatları*
çıkmadan,
bülbül de bütün gece durmadan fır döner
ağlar,
konar bir dala, başlar yeniden ezgilerine
yanık yanık,
lutar acıklı iniltileriyle dört bir yanı, ta
uzaklara kadar.
Ne bir *tutku yumuşatmış Orpheus'un*
yüreğini,
m- de bir evlilik bağı yumuşatmış,
ııufir *gidermiş kuzeyin buzlarında bir*
başına,
hırlı Tanais ırmağı kıyısında yürür

ve kışı hiç bitmeyen Ripha dağlarında

yürür gidermiş dövüne dövüne
Eurydike'nin kaçırılışına,
Dis'in *boş armağanlarına dövüne dövüne.*
O kadar bağlıydı ki Orpheus Eurydike'ye,
Ktkonlarm bütün kadınlarım hor gördü.
On *lar da paramparça ettiler sonunda*
delikanlıyı
kutsal törenlerde ve gece şenliklerinde
Eacchus'un,
saçtılar parçalarını ta uzaklara, tarlalara,
kırlara.
Ama Orpheus'un boynundan kopan
mermer gibi başı
Herhrus ırmağının ters akıntıları arasında
çalkalanıp giderken bile
soğumuş diliyle çağırıp durdu Eurydike'yi,
canı da "Ah kara bahtlı Eurydikel" diye
bağırdı uçarken,
"Ah kara bahtlı Eurydikel"
Ve ardından ırmağın bütün kıyıları
Eurydike! Eurydikel Eurydikel"
diye yankılandı durdu,
ırmağın bütün kıyıları baştan başa.

Or phik (ya da Orfeizm, yani Orpheus Tarikatı). Bu konuda Behçet Necatlgll'ln l00 Soruda Mitologya'sında çıkan özeti buraya almayı uygun gördük.

"Bir din hareketi olan Orphik; şarkıcı,kahin büyücü Orpheus'a bağlanır: Orpheus . Orphik dinin kurucusu sayılır. Trakya'da do gan bu hareket, oradan VI. yüzyılda Yunanls tan'a ve aşağı İtalya'ya geçti. Orphik dionysik-mistik bir kurtuluş dinidir. Homeros'takl tanrıların dindiremedikleri bir ruh ihtiyacını karşılar, giderir. Orphik elinin myrhos'u şöyledir: Başlangıçta Khronos (Zaman) evreni yarattı. Evrenden tanrı Phanes doğdu. Hem erkek, hem dişi olan Phanes, Nyks (Gece)'l doğurdu; onunla birleşerek Gaia (Toprak), Uranos (Gök) ve Khronos'u dünyaya getirdi. Khronos'un oğlu Zeus, Phanes'i yutarak dünya egemenliğini ele geçirdi. Zeus, kızı Persephone-Demeter'le birleşip Dionysos Zagreus'u yarattı. Dionysos-Zagreus, Titanlar tarafından parçalandı, yutuldu. Bunun üzeri ne Zeus, yıldırımlarının alevleriyle Titanları mahvetti. Ama Titanların külünden insan soyu vücuda geldi. İnsan soyundan Titanların kötü, yutulmuş Dionysos çocuğun tanrısal İyi huylan birleşti. Athena, parçalanan çocukun yüreğini kurtarmıştı. Zeus bu yüreği yedi, sonra da Dionysos-Lyseus (Kurtarıcı)'u yaral ti... İnsandaki tanrısal ruh, bedende (soma) bir mezarda (sema) gibi hapistir, öte dünyaya kavuşmaya çabalar. Dionysik taraf, Titanlk unsurlardan temizlenmek ister. Bunun için de ruh, günahından temizlenmek üzere, birçok vücutlarda dolaşır. Arınma, dürüst bir yaşayış, canlıların verdikleri besinlerden (et, yu murta) el çekiş sayesinde olacaktır. İyileri mutlu bir öte dünya bekler, kötülerse ölüler hâkiminin karşısına çıkacaklar, Tartaros bataklığına götürüleceklerdir... Orphikçilerin öğretileri, filozof Pythagoras (İ. Ö. VI. yüzyılcın felsefesine derin bir etki yaptı".

Osirîs. Osiris bir Mısır tanrısıdır. Yunan mitolojisiyle doğrudan doğruya ilişkisi yoktur. Ama efsanesi ve kişiliği Yunan mythos'unu etkilemekle kalmamış, çevresindeki bazı tanrısal varlıklar Yunan-Roma pantheon'una gir miş ve tutunmuştur; örneğin İsis *(Isis)*. Osiris efsanesi Akdeniz yöresine özgü bir doğa bereket efsanesidir. Bu bakımdan Adonls-Aphrodite, Attis-Kybele ve Demeter-Kore efsanelerlyle benzerlikler gösterir. Soylar ve kuşaklar arasında çarpışma, inek ve boğa bi çiminde tanrıça ve tanrı motifleri de Hesiodos'un Thegonia'sında ve İo Epaphos efsa

nelerinde rastlanan motif ve imgelerdir. Bunların Mısır kaynaklı oldukları ve Yunan Mythos'una Fenike yoluyla girdikleri sanılır. Osiris ayrıca Mısır'da çok tutunmuş tanrı kral inancını ve insanın ölümünden sonra mumyalaşıp yaşamını sürdürdüğü görüşünü yansıtır.

Efsanesi şöyle özetlenebilir: Krallık kurumunun tipik bir simgesi olan tanrı Gebeb yetkilerini oğlu Osiris'e bırakır. Osiris de kız kardeşi ve eşi olan İsis'in yardımıyla bu görevi en iyi biçimde sürdürür: İnsanların iyiliği için çalışır, onlara tarımı, bağcılığı ve çeşitli el sanatlarını öğretir. Ne var ki kardeşi Set (Yun. Typhon) onu kıskanır, öldürmeye karar verir. Bir gün şölene çağırır, yakalar, bir sandığa kapatıp ırmağa atar. Haberi alan İsis ossaat sandığı aramaya çıkar ve uzun dolaşmalardan sonra Fenike'nin Byblos kentinde bulur. Ora kralı bu sandığı yaptırmakta olduğu sarayına tahta olarak kullanmaktadır, fsis sandığın kendisine geri verilmesini sağlar, onunla Mısır'a döner. Set bir kez daha Osiris'in gövdesini ele geçirir, *onu on* dört parça halinde dograyarak oraya buraya serper, İsis parçaları toplamaya koyulur, erkeklik uzvundan başka bütün parçalarını bir araya getirip başka tanrıların yardımıyla ilk mumyayı hazırlar... Kocası öldükten sonra fsis Nil deltasında Horus'u doğurur, onu Set'ten korumak için gizlice büyütür, yetiştirir, babasının öcünü almak görevini yükler ona. Horus da Set'le teke tek savaşa girişir, bu dövüşmede düşmanının erkekliğini koparır, Set de Horus'un gözünü oyar. Hekim tanrı Thot her ikisini de iyi eder, tanrılar mahkeme kurar, Set'i Horus'a gözünü vermeye mahkûm ederler, Horus da gözü babası Osiris'e verir, kendisi de gözünün yerine bir yılan koyar. Bu yılan (adı Uraeus'tur) krallık simgelerinden biridir. Osiris de egemenliği oğluna bıraktıktan *sonra* Mutluları Ülkesine göçer.

Bu efsaneyi anlatırken yazar Plutarkhosl Set'in Yunanlıların Typhon'uyla bir tutulması gerektiğini bildirmiştir *(Typhon)*.

Orthos. Ejder soyundan Ekhidna vef Typhon'dan doğan bir köpeğin adı (Tab. 6)J Bu köpek Geryoneus'un öküzlerini beklerken? Herakles'in eliyle öldürülür *(Herakles)*.

Othryoneus. Çanakkale Boğazında olduğu? sanılan Kabesos şehrinin önderi Othryoneus Troya'ya Priamos kızı Kassandra'yı istemeye gelmiş, buna karşılık şehri Akhalardan kurta- \ racagını söz vermişti Priamos'a. Kral da kızını vereceğine ant içmişti, ama düğün gerçek-1 leşmeden Akha yiğidi İdomeneus onu öldü-1 rür, öldürdükten sonra da şöyle alay eder onunla (İl. XIII, 374 *yâ.):*

Othryoneus, o güzel kızı kendine almak için, I
yerine getirirsen Priamos'a verdiğin sözü,
tekmil ölümlüler arasında överim seni.
Ama biz de biliriz böyle söz tutmasını,
Atreus oğlunun güzellikte üstün kızını
veririz sana.
Argos'a götürür eveririz seni,
düzenli llyon 'u gel bizimle yok et,
denizleri aşan gemilerimize gidelim, gel hadi,
gidelim düşünelim şu evlenmeyi.
Elimiz çok açıktır çeyizden yana.

Düşmanın ölüsüyle bu çeşitten alaya Homeros destanlarında sık sık rastlanır, ilkel bir katı yürekliliği dile getiren bu alayların hep Akhaların ağzından duyulduğu da ayrıca dikkati çeker.

Otos. *Bkz. Aloeusoğulları.*

p

Paian. *Bkz. Asklepios.*

Paktolos. Lydia'da akan Şart çayının tanrısı. Zeus'un oğlu ve Pelops'un dedesi olur. Günün birinde tanrıça Aphrodite'nin gizli törenleri kutlanırken kendi kız kardeşini kirletmiş, bundan dolayı orada akan ve altın sürüklediği için Khrysorrhoas adını taşıyan dereye atmış kendini, o günden sonra da bu dereye Paktolos denmiş.

Palaimon. *Bkz. İno.*

Palamedes. Nauplios'la Klymene'nin oğlu *(Nauplios)*. Homeros destanlarında adı geçmediği halde, Troya savaşı efsanelerinde önemli bir rol oynar: Helene kaçırılınca akrabası Menelaos'u avutmaya çalışır, kadını barışçı yollarla geri almak için Troya'ya elçi gider. Bu çabalar sonuç vermeyip Akha ordusu hazırlık yapmaya başlayınca, Menelaos'la birlikte Odysseus'u çağırmaya giderler. Ama kurnaz yiğit savaşa gitmek niyetinde değildir, delilik taslar: Bir tarlada sabana bir öküzle bir eşek koşmuş, toprağa tuz ekmektedir. Palamedes düzeni anlar, Odysseus'un gerçekten deli olup olmadığını denemek için oğlu küçük Telemakhos'u sabanın önüne atar. Odysseus da sabanı hemen durdurmakla deli olmadığını açığa vurmuş olur. Sefere katılır, ama Palamedes'e karşı korkunç bir öfke ve kin bağlar. Bu kin sonradan Palamedes'in ölümüne sebep olacaktır.

Odysseus şöyle öç alır: Ele geçirdiği bir Troyalıya zorla bir mektup yazdırır, sözde Priamos'un yazdığı bu mektuptan Palamedes'in Troyalılara casusluk teklifinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Mektubu Akha ordugâhında bir yere atar, ayrıca da Palamedes'in bir kölesini satın alarak, efendisinin yatağı altına bir torba altın koymasını sağlar. Her şeyi ortaya vurur, Akhalar Palamedes'i linç ederler. Palamedes'in bu haksız ölümü dillere destan olmuştur.

Öte yandan kaynaklar Palamedes'in kurnaz Odysseus'tan daha yararlı, daha değerli bir kişi olduğunu da belirtirler: Adı avuç, el anlamına gelen palame'den türemiş olan Palamedes Yunan alfabesine birçok harfler katmış. Alfabeyi Kadmos tanıtmış Yunanistan'a ama Palamedes kuşların uçuşuna bakarak Hellenlere özgü bir harf olan Y (üpsilon)'u bulmuş. Ayrıca sayıları tanıttığı, ayların süresini yıldızlara göre saptadığı, para kullanmasını, dama oyununu ve zarları keşfettiği söylenir.

Babası Nauplios Palamedes'in öcünü alır, ama o da korkunç biçimde ölür.

Palinurus. Palinurus, Aeneas'ın dümencisidir. Vergilius'un Aeneis destanında anlattığına göre Troyalıların filosu Sicilya'dan İtalya'ya doğru yol aldığında tanrıça Venüs bir tek adamın öleceğini, ama buna karşılık herkesin kurtulacağını bildirmişti. Gece dümendeyken tanrılar Palinurus'un gözlerine uyku dökerler, dalarken bir dalga alır, götürür onu. Aeneas uyanır, dümencisinin yok olduğunu görür. Üzüntüsü büyüktür. Sonraları Aeneas yeraltına gittiğinde Palinurus'un ruhuna rastlar. Ölü dümenci gömülmek ister, bunun için de ölüsünün hangi kıyıya atıldığını bildirir Aeneas'a. O da dönüşte ölüyü bulur, gömer ve o kıyıya Palinurus burnu adını verir.

Palladion. Palladion, Pallas Athena'nın sihirli nitelikler taşıyan heykeline verilen addır. Troya şehrinin tarihine sıkı sıkıya bağlı olan bu heykelin Homeros destanlarında adı geçmez. Palladion daha sonraları ve özellikle Roma'nın kuruluş efsanelerinde rol oynar. Bu heykel arkaik sanatta örnekleri görülen bir ksoanon, yani tahtadan yapılmış ayakta bir kadın heykeli olsa gerek. Ne var ki İlyada'da söz konusu olan Athena tapmagındaki heykel oturmuş olarak canlandırılır: Hektor savaş alanından ayrılıp anası Hekabe'ye Athena'ya sunular sunmasını söylemek için şehre geldiğinde şöyle konuşur (İl. VI, 270 vd.):

Ama sen, elinde sunularla topla yaşlıları,
git doyumluk toplayan Athena'nın
tapmağına,
Evindeki en güzel, en büyük örtü
hangisiyse,
hangi örtüye en çok değer veriyorsan al
onu,
ört güzel saçlı Athene'nin dizlerine...

Daha sonraki efsanelere göre, Palladion Troya şehrini koruyan, o var oldukça şehrin

düşmesini, düşman eline geçmesini önleyen bir tabudur. Başta Roma olmak üzere birçok şehirler Palladion'a sahip olduklarını ileri sürmüşler, böylece Palladion adlı heykeller çoğaldıkça kaynaklarını anlatan efsaneler de çoğalmış ve giriftleşmiştir. Bunları şöyle özetleyebiliriz:

Tanrıça Athena çocukken deniz tanrısı Triton'un yanında büyümüş (Tritogeneia adı bununla ilgili olabilir), Triton'un da Pallas adlı bir küçük kızı varmış, iki kız çocuk savaş oyunları oynarmış, ama günün birinde birbirlerine darılmışlar, Athena Pallas'ı dövmek üzereymiş ki Zeus kızı için telaşlanıp aigis kalkanını Pallas'ın önüne dikmiş, çocuk korku içinde donakalmış ve Athena'nın attığı kargıdan korunamayıp yaralanmış, düşmüş ve ölmüş. O sırada pişmanlık duyan Athena arkadaşına tıpatıp benzeyen bir heykel yapmış ve ona aigis kalkanını giydirmiş. Athena bu yapıtı Olympos'ta Zeus'un yanı başında dikmiş, bir tanrıymış gibi tapınılırmış ona. Palladion orada kalmış, ta ki günün birinde Zeus'un kovaladığı Elektra heykele sarılmış, tanrı da öfkelenerek heykeli alıp Troya bölgesinde Ate tepesi denilen yere atmış *(Elektra 2, Ate)*. İlos o sırada kendi adını taşıyacak olan Ilion (Troya) şehrini kurmaktaymış, böyle bir heykelin gökten düşmesi hayra yorulmuş, şehre getirilip Athena tapınağına yerleştirilmiş. Bu efsaneyi anlatan mitograflar Palladion'un üç karış boyunda olduğunu, sag elinde bir kargı, sol elinde de bir öreke ile bir ig taşıdığını yazarlar. Başka efsanelere göre Palladion'u Dardanos Semendirek adasından getirmiş ve kaynatası Teukros'a armağan etmiş *(Dardanos)*. Troyalıların bu kutsal yapıtın bir tıpkısını yaptıkları, çalınmasın diye asıl Palladion'u tapınağın mahzenine kapatıp, sahte heykeli dışarıya oturttukları da anlatılır. Bir efsaneye göre, Troyalıların kâhini Helenos Palladion heykeli şehirde kaldıkça, Troya'nın alınamayacağını bildirmiş, bu söze dayanarak da Odysseus'la Diomedes gece gizlice şehre girmişler, heykeli çalıp götürmüşler. Bu işte güzel Helena Akhalı yiğitlere yardım etmiş *(Helenos, Helena)*.

Başka kaynaklara göre, Palladion heykeli Troya'da kalmış ve Troya yangınında Aineias Ida dağına sığındığında onu beraberinde götürmüş, sonra İtalya'ya da almış. Sihirli heykel böylece Roma'da Vesta tapınağına getirilip bırakılmış. Roma'nın kutsal ateşini koruyan Vesta rahibeleri Palladion'a tapınmakla görevliydiler.

Palladion Kassandra efsanesinde de geçer, Kassandra'nın Troya yağmasında bu heykele sarılıp sığındığı ve Oileus oğlu Aias'ın onu oradan çekerek büyük bir günah işlediği anlatılır *(Aias)*. Atina'da da Palladion heykelinin Atina'ya geldiğini ileri süren bir efsane vardır.

Pallantidai (Pallasoğullan). Pallas 5'in oğulları, Atina kralı Pandion'un torunları ve Aigeus'un yeğenleri. Aigeus'un dölü olmadığını sanarak Atina tahtına talip olurlar, ama Troizen'de büyüyen Theseus Atina'ya gelip babası Aigeus tarafından tanınınca, bunu protesto etmeye kalkarlar. Atinalılar Theseus'u kral seçince de babaları Pallas'la birlikte Theseus'a karşı savaş açarlar ve öldürülürler. Theseus elli amca oğlunu ve amcası Pallas'ı da öldürdüğü için bir yıl Troizen'de gönüllü sürgün olarak kalır. Başka bir anlatıma göre Atina mahkemesi Theseus'u beraat ettirir *(Aigeus, Theseus)*.

Pallas. Tanrıça Athena'nın adının başına takılan bir ad. Bu adın Athena ile ilgisi üstüne efsaneler pek birbirini tutmaz *(Athena, Palladion)*.

(1) Titanlardan Krios'la Eurybie'nin oğlu, Astraios'la Perses'in kardeşi (Tab. 4). Hesiodos'un Theogonia'sma göre Pallas, Okeanos kızı Styks'le birleşir ve Zetos'la Nike'yi, bir de Kratos'la Bie'yi meydana getirir.

(2) Arkadya kralı Lykao'nun oğlu. Bir efsaneye göre bu Pallas kızını Troya kral soyunun atası Dardanos'la evlendirmiş ve Palladion'u ona vermiş *(Dardanos, Palladion)*.

(3) Vergilius'un Aeneis destanında adı geçen Pallas Evandrus'un oğludur. Aeneas'la birlikte İtalyalı Turnus'a karşı savaşmış ve onun elinden öldürülmüştür. Roma'nın Palatinus tepesine adını veren bu Pallas'mış *(Euandrus)*.

(4) Attika efsanelerinde adı geçen bir dev. Tanrıça Athena bu devi öldürmüş ve derisini

yüzüp ona bürünmüş, bu devin kanatlarını da ayaklarına bağlamış *(Athena)*.

(5) Gene Attika efsanesinde rol oynayan bir kişi Pandion'un oğludur ve Pallantidai adında 50 tane oğlu vardır, bunlarla birlikte Theseus'a karşı gelir, oğullarıyla birlikte Theseus un elinden öldürülür *(Theseus)*.

Pan. Tanrı Pan, efsanesi ve kişiliği hakkında Behçet Necatigil'in "100 Soruda Mitologya" d.a ki anlatımını aşağıya alıyoruz:

"Dağlık Arkadia'da küçükbaş hayvanların, çobanların tanrısı. Keçi ayaklı Pan, Her--s'in oğludur. Tanrıların, çokluk, insan kılı--ında değil de hayvan kılığında düşünüldüğü ilk zamanlarda Pan da keçi kafalıydı; sonradan bu keçi kafasından sadece boynuzlar ve sakal alıkonarak, yüzü insan yüzü oldu. Pan Çoban kavalını sever, azgın tekeler gibi güzel nymphaların peşine düşerdi. İnsanların, hayranların uyuduğu kızgın, ıssız yaz öğlelerinde birdenbire, beklenmedik gürültüler koparır, dört bir yana 'panik' korkular saçardı. Marathon savaşı gecesi Persleri bu şekilde paniğe uğrattığı için, Atinalılar savaştan sonra tanrı Pan'a Akrppolis eteğinde bir tapınak yaptılar. Pan sözü Yunancada 'bütün' anlamına geldiğinden mistikler, sonraları Pan'ı her şey yapabilir bir tanrı payesine çıkardılar. Plutarkhos, Korfu'nun güneyinde sefer eden bir gemideki gemicilerin, Paksos adasından gelen bir ses duyduklarını anlatır. Gemi dümencisinin adını söyleyen bu ses, dümenciye 'Ulu P'an öldü!' haberini vermiş, dümenci aldığı bu haberi emredilen yerde karaya doğru seslenince, karadan korkunç bir inilti, bir feryat duyulmuş, Pan'ın ölümünden ötürü tabiat yas tutmaya başlamıştı. Bu haber imparator Tiberius (I. S. 14-37) zamanında olmuştu.

Latin mitologyasında Pan'ın yerini tanrı Faunus tutar" *(Faunus)*.

Pandareos. Odysseia'da Penelope çok bunaldığı bir gece, canını alsın diye tanrıça Arlemis'e yakarır, o sırada da Pandareos ve kızlarının başına geleni anımsar ve anlatır (Od. XX, 65 vd.):

öy/e *kaçılmamış* mıydı *kasırgalar*
Pandareos'ıuı kızlarım?
Daha önce tanrılar ana babalarını yok
etmiştller
ve öksüz bırakmıştılar kızları konaklarında,
o zaman tanrısal Apbrodite beslemişti
onları,
Here onlara güzellik ve akıl vermişti,
tekmil kadınlara verdiğinden daha çok.
Ulu Artemis bağışlamıştı boyu boşu.
Athene de öğretmişti güzel işler işlemeyi.
Ama bir gün Aphrodite çıkmıştı koca
Olympos'a,
bu kızlara iyi *bir kısmet bağışlamasını*
dilemişti,
iyi bir *koca dilemişti yıldırım seven*
Zeus'tan,
işte o zaman Harpyalar gelip bu *kızları*
kaçırdılar,
hizmet etsinler diye verdiler uğursuz
Erinyslere.

Pandareos efsanesi Girit ve Anadolu ile ilgili bir efsanedir. Şöyle anlatılır: Rheia yeni do gan Zeus'u Kronos'tan kaçırmak için Girit'teki mağaraya kapatınca bekçi olarak başı na bir altın köpek dikmiş, Kronos devrilip Zeus egemen olunca bu köpek Girit'teki Zeus tapınağına bırakılmış. Pandareos köpeği tapınaktan çalmış, Lydia'da Sipylos dağına götürmüş ve Tantalos'a emanet etmiş. Derken Zeus ikisine de öfkelenerek, hırsızlık ettiği için Pandareos'u taşa çevirmiş, yalan yere yemin ettiği için de Tantalos'u Sipylos dağının altına tıkmış *(Tantalos)*.

Pandaros. Pandaros'un adı İlyada'da Troas bölgesine yerleşmiş Lykialılarm önderi olarak geçer. lda dağının eteğinde bulunan Zeleia kentinden gelmiş ünlü bir okçudur Pandaros. Babası, Karkabos'un oğlu Lykaon'dur *(Karkabos)*. Troya savaşına katılışı şöyle anlatılır (İl. II, 824 vd.):

Sonra Zeleia'da oturanlar gelir, Ida'nm ta
dibinde,
Aisepos'un kara sularını içen *zengin*
Troyalılar.
Başlarında Lykaon'unünlü oğlu Pandaros
var,
Apollon kendisi vermiştir Pandaros 'a
yayını.

Pandaros'u tanrı Apollon'un koruduğu yiğidin Akha yiğidi Diomedes'e meydan okurken söylediği sözlerden belli (İl. V, 102 vd.):

Ulu canlı Troyalılar, atları mahmu/.lavan
erler *kalkın,*

vuruldu işte Akhaların en yiğidi,
Lykia'dan çıktığımda yola,
Zeus'un oğlu gerçekten sürdüyse beni öne,
sanmam dayansın zorlu okuma bu adam.

Ok atışı îlyada'nın ilk bölümünde tanrı Apollon'un Akha ordusuna veba salmak için ok atışını ne kadar andırır (İl. IV, 116 vd.):

Kaldırdı okluğun kapağını Pandaros tam o sıra,
hiç atılmamış kanatlı bir ok çıkardı,
kara acılar kaynağıydı bu ok.
Kirişin üzerine yerleştirdi yakıcı oku.
Yurduna, kutsalZeleie şehrine dönüşünde
değerli kurbanlar kesmeyi adadı, ilk kuzulardan,
ün salmış okçu Lykialı Apollon 'a.
Oku arka kanatlarından, kirişinden tuttu,
yaklaştırdı kirişi memesine, demiri yaya.
Yusyuvarlak gerilince gıcırdadı koca yay.
Kiriş inledi, sivri ok fırladı birden,
uçtu kalabalığa doğru, vınlaya vmlaya.

Anadolulu tanrı Apollon'un tuttuğu bu yiğit Troya düşmanı tanrıların elinde bir oyuncak olur ama, Paris'le Menelaos arasındaki teke tek savaş başlayıp, öbür savaşçılar işe karışmamaya ant içince, Athena Pandaros'u kışkırtır andı bozmaya. Bir okla yaralar Menelaos'u. Diomedes'le karşılaşmasının iyi sonuç vermemesi de bu ünlü okçunun Troya savaşına yaya gelmiş olmasından, arabası bulunmamasındandır. Ölümünün nedeni olacak bu duruma şöyle yakınır (İl. V, 193 vd.):

Atlarım, arabam da yok ki bineyim.
Ama Lykaon'un sarayında on bir araba durur,
yepyeni, kız gibi arabalar,
örtüler serilmiş, üzerlerine,
her araba önünde iki tane at,
kızılca buğday, ak arpa yiyen atlar,
kargı atan yaşlı Lykaon demişti bana
çıktığım gün derli toplu evinden,
atlara, arabaya bin demişti,
önderlik et zorlu savaşta Troyalılara,
atları düşündüm de dinlemedim onu
-dinleseydim ne iyi olurdu -
edemezler, dedim, karınlarını doyurmadan,
düşmanla kuşatılmış insanlar arasında
yemsiz kalmasınlar, dedim.
Bıraktım onları, tlyon'a yaya geldim,
güvenmiştim yayıma.
Oysa yayım hiç yaramayacakmış işime.
Bir gün dönersem yurduma,
gözlerimle görürsem toprağımı, karımı,
yüksek çatılı büyük evimi görürsem,
gelsin o gün koparsın başımı bir yabancı adam,
şu oku elimle kırıp atmazsam yanan ateşe.
Benimle boş yere gelmiş o.

Pandaros kargıyla vurur Diomedes'i, ne var ki Lykialı yiğidin kargısı delemez AkhaJının zırhını, tanrıça Athena'nın yönelttiği Diomedes'in kargısıyla canını alır Pandaros'un. Bu korkunç çarpışmada ise koruyucu Apollon Aineias'ı kurtarmak zorundadır, kendi yetiş-: tirdigi ünlü okçuyu feda etmekten başka çare bulamaz (İl. V, 216-280).

Pandion. Pandion iki Atina kralının adıdır (Tab. 24).

(1) Pandion I. Erikhthonios'un oğlu, Erekhtheus'un, Prokne ve Philomela'nın babasıdır. Prokne'yi Trakya kralı Tereus'a o vermiş, kızlarının başına gelenlere üzüntüsünden ölmüş *(Aedon)*.

(2) Pandion II. Yukarda adı geçen Pandion'un küçük torunu, Aigeus'un babası, Theseus'un dedesi.

Pandora. Hesiodos'un hem "Theogonia", hem de "İşler ve Günler" adlı eserlerinde uzun uzadıya anlattığı Pandora efsanesi Ortadoğu ve özellikle Samî kaynaklı olsa gerek, çünkü ilk kadının yaratılışı, yani Âdem'le Havva efsanesinin Yunan mythos'una aktarılmış bir kopyasına benzer. Kadını her kötülüğün, her dert ve belanın başlangıcında görmek Yunan görüşlerine pek uymaz, nitekim Hesiodos'tan sonra bu efsaneyi işleyen pek olmamıştır. Yunan yazınında Homeros şiiri ve onun dile getirdiği iyimser, gülümser dünya görüşü a^ır basmış, karamsarlığı olduğu kadar kadın düşmanlığını da silip süpürmüştür. Hesiodos'un yansıttığı akım başka çag ve ülkelerin sanatını etkilediği içindir ki, Pandora efsanesini buraya almayı uygun gördük. Aşağıdaki anlatım, "İşler ve Günler"deki anlatımdır, Pandora ile Prometheus efsanelerinin bir karışımını verir:

Tanrılar yeraltına gizlemiş besinleri.
Yoksa insan bir gün çalışıp rızkını sağlar,
sonra bir yıl sırt üstü yatardı,
asör bırakırdı sabanını ocak başında,
gözerdi çiftini çubuğunu, öküzlerini.

Zeus kızınca Prometheua'a,
kendlnl aldatan o sivri akıllıya,
sakladı varını yoğunu insanlardan,
o gün bugündür dertlere boğdu
insanoğlunu,
Zeus gizledi besini insandan.
Ama lapetos'un güçlü oğlu Prometheus
çaldı Zeus'un ateşini insanlar için,
sakladı onu narthex kamışının içinde.
Kızdı bulut devşiren Zeus, dedi ki ona:
İapetos oğlu, sivri akıllı kişi,
*sevin*iyorsun *ateşi çaldın, beni aldattın diye,*
ama bil ki dert açtın kendi başına da:
aldığın ateşe karşılık birbela
öyle bir bela salacağım ki insanlara,
sevmeye, okşamaya doymayacaklar bu
belayı",
Böyle dedi ve kah kah güldü insanların ve
tanrıların babası.
Namlı şanlı Hephaistos'u çağırdı hemen:
Bir parça toprak al, suyla karıştır dedi,
İçine insan sesi koy, insan gücü koy,
bir varlık yap ki yüzü ölümsüz tanrıçalara
benzesin,
Bedeni güzelim genç kızlara.
Athena, sen de ona el işlerini öğret dedi,
renk renk kumaşlar dokumasını öğret.
Nur topu Aphrodite, sen de büyülerinle
kuşat onu,
istekler, arzularla tutuştur gönlünü.
Yüz gözlü devi öldüren Hermeias, sen de
bir köpek yüreği, bir tilki huyu koy içine".
Böyle dedi Zeus, onlar da yaptılar dediğini:
Koca Hephaistos, topal tanrı hemen
bir kız biçimine soktu toprağı.
Gök gözlü Athena süslü kuşağını sarıverdi
beline.
O canım *Kharitler ve o güzelim Peitho*
altın gerdanlıklar taktılar boynuna.
Horalar bahar çiçekleriyle donattılar
saçlarını,
Hermeias doldurdu göğsüne yalanı dolanı,
uzaktan *gürleyen Zeus'un oluyordu isteği.*
Ses koydu içine o tanrılar kılavuzu
Pandora adını taktı.
Pandora demek bütün tanrıların armağanı
demekti,
çünkü bütün *Olymposlular insanların*
başına bela etmişti onu.
Tanrıların babası kurunca bu düzeni,
Epimetheus'a gönderdi Pandora'yı
kılavuz tanrı Hermeias'la.
Epimetheus unuttu Prometheus'un
dediğini:
Zeus'tan armağan alma demişti ona
Prometheus,
alırsan, ölümlüleri derde sokarsın demişti.
Armağanı aldı ve alınca anladı
başına bela aldığını.
Eskiden insanoğulları bu dünyada
dertlerden, kaygılardan uzak yaşarlardı,
bilmezlerdi ölüm getiren hastalıkları.
Pandora açınca kutunun kapağını,
dağıttı insanlara acıları, dertleri.
Bir tek umut kaldı dışarı çıkmadık
kapağı açılan dert kutusundan.
Umut tam çıkacakken Pandora kapamıştı
kapağı,
böyle istemişti bulutlar devşiren Zeus.
O gün bugündür insanların başı dertte,
toprak bela doludur, deniz bela dolu,
geceler dert doludur, gündüzler dert dolu,
belalar başıboş dolaşır sessizce
ölümlülerin çevresinde,
derin düşünceli Zeus ses vermedi onlara
sessizce gelişlerini duymasın diye insanlar.
Görüyorsun ya Zeus'un dilediğine karşı
konmaz.

Pandrosos. Atina kralı Kekrops'un üç kizindan biri *(Aglauros, Erikhtonios).*

Parcac (Parkalar). Roma dininde kader ve ölümü simgeleyen tanrıçalar, Moiralarla bir tutulmuştur. İlk zamanları Parça doğuma da bakan bir tanrıça sayılır, sonra Yunan etkileri pekleşince Romalılar üç Parça olduğuna, birinin doğuma, ikincisinin evlenmeye, üçüncüsünün ölüme baktığına inanırlardı. Forum'da bulunan üç heykel (Tria Fata) olarak simgelenirlerdi.

Paris. Paris, öbür adıyla Aleksandros, Troya kralı Priamos'la karısı Hekabe'nin en küçük oğludur (Tab. 16). Kraliçe onu doğurmadan birkaç gün önce uykusunda bir düş görmüş: Karnından çıkan bir alev Troya surlarını sarıyor, bütün şehri yangına veriyormuş. Falcılar bu düşü kötüye yorumlamışlar, doğacak olan çocuk şehri yıkıma götürecek demişler. Bebek doğunca da Priamos onu İda dağına bırakmak üzere bir uşağına vermiş. Uşak Paris'i dağa bırakmış, vahşi hayvanlar hakkın dan gelir diye düşünmüş. Ama öyle olmamış, bir dişi ayı gelip bebeği emzirmiş. Bir süre bu böyle gitmiş, sonra çocuğu Agelaos adındaki bir çoban bulmuş, evine götürmüş ve kendi çocuklarıyla bir arada büyütmüş. Paris çobanlar arasında güzelliği, yararlılığıyla dikkati çekermiş.. sürülerine çok İyi baktığı İçin,ona

koruyucu anlamına gelen Aleksandros adını takmışlar. Dağda Oinone adlı bir nympha ile sevişmiş. Evlenmişler, ama mutlulukları uzun sürmemiş *(Oinone)*.

Paris efsanesine burada Üç Güzeller masalı karışır. Peleus'la Thetis'in Olympos'ta kutlanan düğününde, kavga tanrıça Eris'in, çağrılmadığına kızarak, ortaya bir altın elma atması, üstünde "en güzeline" diye yazılan bu elmayı kime vereceğini bilemediği için Zeus'un yargıç olarak Paris'i seçmesi İdalı çobanın hayatını altüst eder. Üç büyük tanrıça, Hera, Athena, Aphrodite bu güzellik yarışmasına katılırlar, ama Zeus her nedense kararı bir ölümlünün vermesini yeg görür ve tanrıçaları Hermes'le birlikte İda dağına gönderir. Bu göreve neden Paris'in seçildiği hiçbir efsanede belirtilmez. Priamos oğlunun alın yazısı bunu gerektiriyordu herhalde. Yarışmanın bir pazarlık konusu olduğu ayrıca dikkati çeker: Tanrıçaların üçü de elmaya karşılık Paris'e bir bağışta bulunmaya söz verirler. Hera Asya krallığını, Athena sonsuz akıl ve başarı, Aphrodite ise Spartalı Helena'nın aşkını veririm demiş, o kadar. Paris altın elmayı Aphrodite'ye verir, tanrıçalar arasında en güzeli olduğundan mı, yoksa Helena'nın aşkını her şeyden üstün tuttuğundan mı, efsane bunu da açıklamaz.

Bundan böyle Paris'in aklı fikri tanrıçanın verdiği sözün gerçekleşmesindedir. İda'dan şehre iner, orada kendini kral Priamos'a tanıtır. Bu konuda anlatılan efsane şöyledir: Troya'da yarışmalar düzenlenir, bu yarışmaların ödülü İda dağında yetiştirilmiş bir boğadır. Paris boğa ile birlikte şehre gider ve yarışmalara katılıp birinci gelir, o sırada kendisini kıskanan kardeşleri onu öldürmeye kalkarlar, Paris Zeus sunağına sığınır ve kız kardeşi bilici Kassandra onun kim olduğunu anlar, Priamos'la Hekabe ölü sandıkları oğullarını sevinçle kucaklarlar. Troya sarayında yaşamaya başladıktan bir süre sonra Paris Yunanistan'a gitmek üzere gemiler hazırlatır ve muradına ermek için Sparta'ya varır. Bundan sonrası *Helene* başlığı altında anlatılmıştır.

Troya savaşı sırasında Paris'in tutum ve davranışı pek parlak değildir. İlyada'da zayıf, korkak, bencil, tembel ve sorumsuz bir insan olarak gösterilir. Hektor'un tam karşıtıdır. Agabeysi onu ağır sözlerle azarladığı, Menelaos'la kozunu paylaşmak için teke tek savaşa kışkırttığı halde, Paris her fırsatta kaçmak yolunu bulur *(Hektor, Helene)*. Gene de yakışıklı, güzel silahlı, çevik bir savaşçı olarak canlandırılır ve birçok Akhalan nasıl alt ettiği anlatılır. Akhilleus'un ölümü Paris efsanesinin son bölümüdür. Hektor ölmeden Akhilleus'a kendisinin de Apollon'un yardımıyla Paris'in elinden Öldürüleceği günün uzak olmdığını bildirmişti. Öyle olur: Akhilleus Memnon'u öldürür ve Troyalıları gene surların içne sığınmaya zorlar, tam o sırada Paris'in attığı bir ok Akha yiğidinin tek silah geçer yeri ne, yani topuğuna saplanır. Ama Akhilleus öldükten hemen sonra da Paris Philoktetes'in bir okuyla kasığından vurulur. Can çekişirken Oinone'yi çağırır. Kadın geImeyince ölür

Parthenopaios. Thebai'ye karşı Yediler seferine katılan önderlerden biri. Atalante **ile** Meleagros'un oğlu olduğu söylenir. Kız oglan kız anlamına gelen parthenos'tan türemiş olan adının kendisine anasının uzun yıllar evlenmediginden verildiği ileri sürülür. Boyu boslu, yakışıklı, yiğit bir erkek olarak canlandirilir. Thebai surları önünde öldürülür.

Pasiphae. Girit kralı Minos'un karısı Pasiphae, tanrı Helios'la Perseis'in kızı, Perses Aietes ve büyücü Kirke'nin kardeşidir (Tab 8). Pasiphae'nin Minos'la evlenmesi, Girit kralına Poseidon'un bağışladığı boğa ile birleşmesi ve Minotauros'u doğurması hakkında *Mlnos, Daidalos, Minotauros* maddelerine bakınız. Güneş soylulardan Pasiphae kardeşleri ve yeğenleri *(Hekate* ve *Medeia)* gibi do-3a dışı ya da doğa üstü güçlerden faydalanan gizemli bir kişidir. Kızları *Pheidra* ve *Ariadne* de anaları gibi talihsiz aşklara çarpılırlar.

Patroklos. Menoitios'un oğlu Patroklos Akhilleus'un can yoldaşı, en yakın arkadaşıdır. İkisi de Aktör ve Aigina'nın soyundan olmakla akraba sayılırlar (Tab. 21), ama arkadaşlıkları Patroklos'un Akhilleus'la birlikte Peleus'un sarayında büyümüş olmasından ileri gelir. Patroklos'un ruhu nasıl bir adam öldürerek Peleus'un yanına sığındığını İlyada'da şöyle anlatır (İl. XXIII, 83 vd.):

Birlikti *büyümemlş miydik, Akhilleus,* slzin *evde.*
Opotls'ten beni size Menoitios getirmişti,
ufaktım, bir kaza çıkmıştı elimden,
öIdürmüştüm Amphidamas'ın çocuğunu,
yapmıştım *bu deliliği istemeye istemeye,*
öfkeye kapılmıştım aşık oynarken.
At sürücüsü Peleus enine *almıştı beni,*
özene bezene büyütmüş, seyis yapmıştı sana.

Ilyada'da Patroklos her an Akhilleus'un yanındadır, onu sevgisiyle, ögütleriyle destekler. Yiğit öfkeyle savaştan ayrılıp bir daha dövüşmek istemeyince, Patroklos onu yola gelii inek için boşuna uğraşır, Agamemnon'un gönderdiği elçileri kabul eder, küskün arkadaşının takındığı yakışıksız tavrı örtmeye çalışır. Aklıaların çok kötü duruma düştüğünü görünce, dayanamaz, Akhilleus'tan silahlarını ı .ter. Ünlü yiğidin yerine kendisi savaşacakIir. tlyada'nın Patroklos'un yiğitliklerine ayrılmış XVI. bölümünde sayısız Troyalı öldürür, bu arada Zeus oğlu Sarpedon'un kaderi de Patroklos'un elinden can vermektir *(Sarpedon)*. Apollon Patroklos'un yaptığı bu kıyıma son verir: Patroklos Hektor'la çarşıpır ve öldürülür. Patroklos son nefesini verirken I lektor'a ölümünün yakın olduğunu bildirir. AkhiUeus barakasındadır, savaş meydanında ı)lup bitenlerden haberi yoktur. O sırada Patroklos'un ölüsünü almak ve onun taşıdığı Akhilleus'un silahlarına sahip çıkmak için korkunç bir boğuşma başlar. Akhalar bütün çabalarına karşın Patroklos'un ölüsünü Troy.ılılara kaptırırlar. Nestor'un oğlu Antilokhos acı haberi Akhilleus'a getirir. O sırada yiğidin yası şöyle dile getirilir (İl. XVIII, 1 vd.):

Böyle dedi, Akhilleus'u kapkara bir yas bulutu kapladı.
İki eliyle aldı ocağın küllerini,
döktü başının üstüne, kirletti güzelim yüzünü.
Sonra uzandı boylu boyunca tozun, toprağın içine,
elleriyle çekip kopardı, kirletti saçlarını.

Akhilleus bir daha anası Thetis'i çağırır, Hephaistos'a yeni silahlar yaptırmak için gitmeşini ister ve dileği yerine gelince savaşa katılır *(Hephalstos, Akhilleus, Thetis.)* Akhıl leus Hektor'u öldürmekle Patroklos'un öcünü almış olur, ölüsünü de daha önce Troyalıların elinden kurtarmıştı, .ama Patroklos bu nunla yetinmez, ruhu Akhilleus'a görünüp gömülmek istediğini, kemiklerinin arkadaşın.\ ayrılmış altın çanakta korunması gerektiğini bildirir. AkhiUeus da dostuna şöyle cevap verir (İl. XXIII, 94 vd.):

Buraya ne geldin, iki gözüm,
bütün bunları ne söylersin bana?
Bilmiş ol, yapacağım her dediğini,
hadi yaklaş bana, sarılalım birbirimize,
birancık da olsa ağlayalım doya doya.
Böyle dedi, uzattı dost ellerini,
ama hiçbir şey tutamadı eliyle,
ruh kaçmıştı bir duman gibi
yerin altına, ıslık çala çala.

AkhiUeus Patroklos'un anısına yarışmalar düzenler, bunların yapılması için de savaşa bir süre ara veriUr. Patroklos'un cenaze töreninden sonradır ki Priamos Akhilleus'tan Hektor'un ölüsünü istemeye gider.

Pedasos. Ksanthos ve Balios gibi, Akhllle us'un ölümsüz atlarından biri. Sarpedon tara fmdan öldürülür (İl. XVI, 153 vd.).

Pegasos. Medusa'nm kanından dogma ka natlı at. Perseus ve Bellerophontes efsanele rinde önemli bir rol oynar. Hesiodos Pega sos'un doğuşunu şöyle anlatır (Theog. 270 vd.):

Phorkys'le birleşen Keto Graialan doğurdu...
Gorgoları da doğuran Keto'dur...
Sthenno, Euryale ue bahtsız Medusa...
Perseus kestiği zaman kafasını
Khrysaor'la Pegasos çıkıverdi kanından.
Biri Okeanos'un kaynaklarından doğduğu için,
öteki elinde altın kılıç tuttuğu için
almışlardı Pegasos'la Khrysaor adlarını.
Pegasos bırakıp davarlar anası toprağı
havalandı gitti ölümsüzlere doğru.
Zeus'un sarayında oturur şimdi
şimşekle yıldırım taşıyıp onun adına.

Adı, kaynak anlamına gelen Yunanca "pege" sözcüğünden türemiş sayılan Pegasos pınar ve çeşme başlarında bulunmaktan hoşla nırmış. Bir gün ayağını yere vurarak Helikon dağının eteğinde Hippokrene, at çeşmesini meydana getirdiği anlatılır *(Medusa, Perseus, Bellerophontes)*.

Pegasos gökte bir burç haline getlrilmiştir.

Peirithoos. Ilyada'ya göre Dia'nın Zeus'tan olan, başka kaynaklara göre îkson'dan olan oğlu, ünlü Lapith. Lapithlerle Kentaurlar savaşına katılır, Hippodameia ile evlenir ve Theseus'un en yakın dostu olarak yiğidin bütün serüvenlerine katılır *(Hippodameia, Theseus)*.

Pelasgos. Akdeniz yöresiyle Yunanistan'da oturan en eski soyun adı Pelasgoi, Pelasglardı. Zeus'la Niobe'den doğmuş olduğu söylenilen Pelasgos da bu soyun atası olarak gösterilir *(Niobe 2)*.

Peleus. Aiakos'un oğlu Peleus, Telamon'un kardeşi ve Akhilleus'un babasıdır (Tab. 21). Ömrü olaylarla dolu geçmiştir: Telamon'la birlikte üvey kardeşleri Phokos'u öldürdükleri için yurtlarından sürülürler *(Aiakos)*. Peleus Tesalya'ya Phthia kralı Eurytion'un yanına sığınır. Kral onu suçundan arındırdığı gibi kızı Antigone'yi de ona karı olarak verir. Ama Peleus'un başına bir bela daha gelir: Kalydon avı sırasında kaynatasını istemeyerek öldürür ve gene yollara düşer. Bu kez folkos'ta kral Akastos'un sarayına gider, ama orada da kralın karısıyla başı derde girer *(Akastos)*. Karısı ölünce tanrılar onu Thetis'e koca olmak için *seçerler.* Nereus kızı önce Peleus'la evlenmemek için bin bir kılığa girer, ama Peleus, arkadaşı olan at adam Kheiron'un yardımıyla onun hakkından gelir. Düğün yapılır, pek uğurlu olmadığı hemen meydana çıkar *(Akhilleus, Paris)*. Akhilleus Troya savaşına gittiği zaman Peleus Phthia'daki sarayında onu uzun zaman bekler, ihtiyar Priamos da Akhilleus'u yumuşatmak, Hektor'un ölüsünü ellerinden alabilmek için babasının anısını getirir gözlerinin önüne (İl. XXIV, 486 vd.).-

Tanrısal Akhilleus, getir aklına babanı.
Şimdi olmalı o da benim yaşımda,
varmıştır uğursuz ihtiyarlığın eşiğine.
Belki çevresinde bugün komşuları üzer onu,
belayı savacak kimsesi yoktur yanında.
Ama duyar hiç olmazsa yaşadığını senin,
oğlum dönecek Troya'dan, göreceğim onu,
der.

Oysa, bilindiği gibi, Akhilleus Troya'dan dönmez, orada ölür. Bir efsaneye göre Peleus'un Akhilleus Troya'dayken öldürdüğü Akastos'un oğulları onu tahtından atıp Istan-j köy adasına sürerler.

Pelias. Tryro ile Poseidon'un oğlu, Neleus'un ikiz kardeşi (Tab. 22). Ölümlü babası Kretheus olduğu için Pelias, İason'un babasıj Aison'un üvey kardeşidir *(Aison)*. Tyro tanrıdan gebe kaldığını saklamış ve-doğurduğu ikizleri dağa bırakmış. Nasıl büyütülüp krallık için kavgaya tutuştukları konusunda efsaneler birbirini tutmaz, ama Pelias'ın kardeşi Neleus'u tahttan attığı, onun da göçüp Pylos'a yerleştiği anlatılır *(Neleus)*. Pelias, Aison'un oğlu îason'la da kozunu paylaşamaz ve İason'dan kurtulmak için onu Karadeniz'in Kolkhis ülkesine altın postu almaya gönderir, lason Medeia ile birlikte dönünce, büyücü prenses Pelias'ın kızlarını babalarını sözde gençleştirmek amacıyla kesip bir kazana atmaya kandırır. Bu korkunç işlemden sonra Pelias'ın oğlu Akastos îason'la Medeia'yı lolkos'tan sürer *(Argonaut'lar, lason, Akastos)*.

Pelopeia. Thyestes'in kızı (Tab. 14, 15). Bilmeden babasıyla yatar ve Aigisthos'u doğurur. Sonradan Atreus'a karı olur, böylece Pelopsogullarının zincirleme suç ve ilenme sürecine karışır *(Atreus, Aigisthos)*.

Pclops. Tantalos'un oğlu, tanrı Zeus'un torunu, Yunan efsanesinin en ilgi çekici kahramanlarından biridir (Tab. 14, 15). Anasının Ege ırmaklarından Ksanthos, ya da Paktolos'un kızı olduğu ileri sürülür. Pelops babası Tantalos gibi Anadolu'da doğmuş, büyümüştür, onun Yunanistan'a göçmesi uygarlığın Yunan yarımadasına Anadolu'dan geldiğini kanıtlayan bir belirtidir.

Efsaneye göre tanrılarla haşır neşir olan Tantalos onları denemek için bir şölende onlara kesip doğradığı oğlu Pelops'u yiyecek olarak verir, tanrıların hepsi bu korkunç oyunun farkına varırlar, yalnız kızını yitirmiş olmanın acısıyla dalgın olan Demeter Pelops'un bir omzunu yer. Zeus tanrı çocuğun bedenini yeni baştan yaratıp diriltir, Demeter'in yediği omuz yerine de fildişinden bir omuz koyar Pelops'a. Tanrı Poseidon Pelops'a gönül verir, bir süre şarap sunucusu olarak kullanır, sonra gene yeryüzüne gönderir ve kanatlı atlar armağan ederek Oinoma-

karşı yarışa girişmeyi buyurur. Bilindiği gibi Elis kralı Oinomaos kızı Hippodameia'yı ancak kendisini araba yarışında yenecek olana vermeye ant içmişti. Pelops Oinomaos'u yener ve Hippodameia ile evlenir *(Oinomaos Hlppodameia)*. Pelops yerli kahramanlardan ne kadar üstün olduğunu böylece tanıtlamış olmakla kalmaz. Olympos oyunlarını kurar ve Yunanistan'da bu yoldan büyük bir çığır açar. Mora yarımadasına adının verilmiş olması Ege'den gelme bu göçmenin efsanede gösterilen yerinden de daha büyük bir yer tuttuğunu, daha derin bir çığır açtığını açığa vurmaktadır.

Pelops'un Hippodameia'dan olan oğullarının tanrı lanetine uğramış olmalan Pelops'un kendisine yardım etmiş olan arabacı Myrtilos'u denize atıp öldürmekle işlediği suçtan İleri geldiği söylenir *(Myrtilos)*.

Pemphredo. Phorkys'le Keton'un kızı *(Gralalar)*.

Penates. Roma'da yurdu ve aile ocağını koruyan tanrıdır. Her evde Vesta ve Lares tanrılarıyla birlikte Penatlara da tapıldığı gibi, kültleri kamu alanına yayılmış, köylerden şehirlere kadar her yerin Penates tanrıları olmuştur.

Penelope. Homeros destanlarında adı Penelopeia diye geçen İkarios'un kızı, Odysseus'un karısı Penelope Yunan mythos'unun en ünlü kişilerindendir. Eşinden ayrı kaldığı yirmi, otuz yıl sürece başka kocaya varmamak için ayak diremesi, Odysseus'a sadık kalması onu evlilikte vefa ve sevginin simgesi haline sokmuştur. Onun adı kadar, yıllar yılı gündüz dokuyup gece söktüğü bez de dillere destan olmuştur.

Odysseus Tyndareos'un kızı Helene'ye talip olacakken, ondan vazgeçer ve akrabası penelope ile evlenir *(Odysseus)*. Bu mutlu çiftin Telemakhos diye bir çocukları olur, ama Telemakhos daha kundakta bebekken babaası Troya savaşına gitmek zorunda kabr. Penelopeia'nın çilesi o zaman başlar. Bunu kaynanası Antikleia'nın ağzından duyarız (Od, XI, 181 vd.);

> Karın *büyük bir sabırla bekler seni evindi',*
> *Gündüzlerl ağlaya ağlaya tüketir kendini,*
> *bir geceleler geçirir ki düşman* boşına

Odyssela destanı başladığı sırada İthake sarayının Penelope'ye taliplerle dolduğunu görürüz, adanın, komşu ülkelerin ileri gelenleri hep kocasız kalan güzel kadını almak isterler, daha doğrusu Odysseus'un mal mülk dolu, sürüleriyle zengin krallığını ele geçirmektir amaçları. Üstelik de saray sahipsiz kaldığı, Laertes ihtiyarladığından ötürü, Telemakhos da çocuk olduğundan karşı koyamadıkları için talipler saraya yerleşmişler, Odysseus'un nesi var, nesi yoksa hepsini sömürüp tüketmektedirler. Telemakhos'la aralarında bir tartışmadır gider, Penelopeia'nın bu kadar yıl sonra bir koca seçmesini ister talipler, bunun gerçekleşmesi için de babasına çeyiziyle birlikte geri verilmesini, babasının da uygun göreceği bir kocayı kızına seçmesini. Telemakhos anasını korur, evinden etmek istemez. O bir yandan talipleri oyaladığı gibi, Penelopeia da ikide bir taliplerin karşısına çıkar, tatil umutlarla onları aldatır. İthake sarayına dilenci kılığında gelen Odysseus'a Penelope şöyle anlatır bu işi (Od. XIX, 137 vd.):

> *Tanrı bir bez dokumayı kodu aklıma ilkin,*
> *kocaman bir tezgâh kurmuştum odamda,*
> *arşın arşın bez dokuyordum habire,*
> *taliplere de şöyle laf ediyordum arada bir:*
> *"Delikanlılar, madem tanrısal Odysseus öldü,*
> *çaresiz varacağım içinizden birine,*
> *ama ne olur, bekleyin bir parça daha,*
> *bitsin bu dokuma, boşa gitmesin bunca iplik,*
> *bir kefen dokuyorum yiğit Laertes'e,*
> *gün gelirde, ölüm onu yere sererse upuzun,*
> *Akhalı kadınlar ne der sonra bana".*
> *Böyle derdim, kanardı bu sözlere taşkın yürekleri.*
> *Oysa ben, gündüzleri dokuduğum koca bezi*
> *bir çerağ önünde sökerdim geceleri.*
> *Kandırdım onları işte böyle tam üç yıl,*
> *ama dördüncü yıl başlayıp çatınca ilkyaz,*
> *bir hizmetçi, saygısız bir köpek, duyurur onlara bunu,*
> *geldiler yakaladılar beni, bağırdılar, çağırdılar.*

Penelope Odysseus kadar kurnaz ve düzenbazdır. Son çare olarak talipleri bir yarışma ya sokmak gelir aklına: Odysseus'un büyük yayını getirtecek, onu gerip ok atmayı kim başarırsa ona varacağı karar ını Odysseus'a

bildirir. Böylece Odysseia'nın son sahnesine, yani taliplerin öldürülmesine yol açan çareyi düşünmüş olur.

Odysseus taliplerden öç aldıktan sonra kendini Penelope'ye tanıtmakta epey güçlük çeker. Bu adamın kocası Odysseus olduğuna bir türlü inanmaz ve onu habire denemeye koyulur. O kadar ki Telemakhos bile anasının tutumuna şu sözlerle içerler (Od. XXIII, 97 yd.J:

Ana, kötü ana, yüreği taştan anal
Ne diye böyle uzak durursun babamdan,
ne diye yanma oturup konuşmaz, sorular sormazsın ki?
Kim dayanır senden başka, hangi kadının yüreği
baba toprağına dönen kocasından böyle uzak durmaya,
sürüne dilene yirmi yıl sonra dönen kocasından?
Oldum olası taştan katıdır bilirim yüreğin senin.

Oysa bu sözler, Odysseus'un çok hoşuna gider, karısının ne kadar şüpheci ve akıllı olduğunu anlar. Kavuşmaları da o oranda tatlı olur (Od. XXIII, 209 vd.).

Penia. Yoksulluğu simgeleyen bir tanrısal varlık. Platon'un "Şölen "inde anlatıldığı gibi Penia bir gece Poros'la birleşmek yolunu bulmuş ve Eros'a gebe kalmıştır *(Eros)*.

Penthesileia. Adı Akhilleus efsanesine karışan ünlü Amazon kraliçesi. Efsaneye göre, öbür Amazonlar gibi Penthesileia da Ares'ln kızıymış, Kaystros (Küçük Menderes) adlı bir oğlu, Ephesos diye bir torunu olmuş.

Hektor öldükten sonra Penthesileia bir bölük Amazon'la Priamos'un yardımına koşar ve çok yararlık gösterir. Akhilleus'a karşı koymayı göze alır, savaşta sag memesinden vurulur ve ölür. Ama Akhilleus can çekişirken Penthesileia'nın güzelliğine vurulmuş ve onu bir türlü unutamamış. Thersites de yiğidin bu tutkusuyla alay etmiş de bu yüzden Akhilleus onu öldürmüş *(Thersites)*.

Pentheus. Agaue'nin oğlu, Kadmos'un torunu Pentheus (Tab. 18) şarap tann Dionysos'un teyze oğludur, ne var ki Bakkhos dininin Yunanistan'a ve özellikle Thebai'ye girmeşine yobazca direnir. Ne korkunç bir cezaj gördüğü, kendi anasının elleriyle nasıl parça;) landığı Euripides'in "Bakkha'lar" tragedyasın da sahneye konmuştur *(Bakkhalar, Agaue)*.\

Pergamos. Pergamon (Bergama) şehrinin kurucusu sayılan kahraman. Bir kaynağa göre Akhilleus'un oğlu Neoptolemos'la Andromakhe'den dogmadır. Yunanistan'dan Ana dolu'ya kaçar ve Bergama'nın bulundugı yerdeki kralı öldürüp kral olur, şehre de ken di adını verir.

Pero. Neleus'la Khloris'in kızı. Çok güzel olduğu için birçok talipleri varmış, ama kızından ayrılmak istemeyen Neleus onu kendine İphiklos'un sürülerini getirecek olan adama vereceğini söylemiş, kardeşi Melampos'un yardımıyla Bias bunları kaçırıp kızla evlenmek hakkını elde etmiş *(Metampus, İphiklos)*.

Perscis. Okeanos kızı Perseis tanrı Helios'la birleşir ve Kirke, Aietes, Pasiphae ve Perseis'i doğurur (Tab. 8).

Pcrscphone. Zeus'la Demeter'in kızı (Tab. 5). Kore, genç kız adıyla da anılan Persephone'nin Hades tarafından yeraltına kaçırılması, Demeter'in yası ve Persephone'nin ölüler ülkesinin tanrıçası olarak Hades'te kalması için *Demeter, Hades, Adonis* maddelerine bakınız.

Perses. Bir kaynağa göre Titanlardan Krios'la Eurybie'nin oğludur (Tab. 4), Asteria ile evlenir, Hekate'yi üretir. Başka bir kaynak Helios'la Perseis'in oğlu, Kirke, Aietes ve Pasiphae'nin kardeşi olduğunu ileri sürer (Tab. 8).

Perseus. Zeus'la Danae'nin oğlu Perseus (Tab. 10, 13) İo'nun döllerindendir. Dedesi Akrisios'un kızından doğacak torununu yok etmek için Danae'yi nasıl tunçla örtülü bir odaya kapattığı, Zeus'un bir altın yağmuru biçiminde içeri yağıp kızı gebe bıraktığı, Perseus doğduktan sonra anasıyla birlikte bir sandığa kapatılarak denize atılışı, Seriphos adasına çıkışı, ora kralının Danae'ye göz koyması *Akrisios* ve *Danae* maddelerinde anlatılmıştır.

Perseus efsanesi dünyanın başkaı birçok folklorlarında bulunan masal motifleriyle süslüdür. Bu efsane şöyle özetlenebilir: Seriphos kralı Danae'yi elde etmek ister, bu amaçla da Perseus'u başından atmaya çalışır. Delikanlıyı Medusa'nın kafasını kesmeye gönderir. Perseus yola koyulur, tannlardan Hermes'le Athena onu Gorgolara bekçilik eden Graiaların yanına götürürler *(Graialar), Per*seus bunlan uyutup Gorgolara yaklaşmak yolunu bulur. Bu iş ancak kanatlı sandallar giymek ve başına Hades başlığını geçirerek görünmez hale gelmekle olur. Tanrılar Perseus'a keskin çelikten bir orak da verirler, böylece Gorgoların karşına çıkar *(Gorgolar)*. Üç Gorgo'dan yalnız Medusa ölümlüdür.Öbürlerine sataşmadan onu bulup öldürmek gerek. Perseus üç canavarı uyur bulur, kanatlı sandallarıyla havaya uçar ve Athenanın Medusa'nın üstünde bir kalkanı ayna gibi tutmasından faydalanarak canavarın kafasını uçurur. Medusa'nın kesik boynundan Pegasos atıyla Khrysaor fışkırır *(Pergasos, Khrysaor)*.

Dönüş yolunda Perseus Habeşistan'dan geçer ve bir kayaya bağlı olarak kurban edilmek Üzere bulunan Andromeda'yı kurtarır *(Andromeda)*. Babasının ve amcasının isteğine karşın karı olarak aldığı Andormeda ile birlik-- Seriphos'a döner, anasına göz koymuş olan kralı Gorgo başıyla taşa çevirir ve Seriphos krallığını kendisini kurtaran Diktys'e bıraklıktan sonra asıl yurdu olan Argos'a döner. Bir disk atma yarışında Akrisios'u kaza ile öldürür, öldürdüğü adamın dedesi olduğunu anlayınca, çok üzülür, Argos tahtına çıkmayı kabul etmez, Tiryns'e kral olan akrabası Megapenthes'e Argos'u verip kendisi Tiryns'i alır. Perseus'la Andromeda'nın birçok Çocukları olur.

Phaethon. Phaethon, bir kaynağa göre Eoss'la Kephalos'un, başka bir kaynağa göre de Güneş tanrı Helios'la Okeanos kızı Klymene'nin oğludur (Tab. 8). Adı parlak, pırıldayan anlamına gelen bu delikanlının öyküsü en iyi Ovidius'un "Değişimler" adlı eserinde anlatılmıştır. Bu öyküyü özetleyen E. Hamillon'un anlatışını (çev. Ülkü Tamer) aşağıda veriyoruz:

"Güneş'in sarayı pırıl pırıl bir yerdi. Boydan boya yaldızlar içinde ışıldardı gece, gündüz. Değil ölümlüler, bazı tanrılar bile giremezlerdi o saraya.

Günlerden bir gün, ana yanından ölümlü olan bir delikanlı Güneş'in ülkesine adımını attı. Gidip Güneş'in kendisiyle konuşmak istiyordu. Bunu gerçekleştirmek için de, yapamayacağı şey yoktu. Uzaktan görünen saray, gözleri kamaştırıyordu. Yine de yürüdü, yürüdü, sarayın merdivenlerini tırmanıp önüne ilk gelen odaya girdi. Rastlantıya bakın siz, girdiği odada Güneş oturuyordu. Artık dayanamadı delikanlı, gözlerini kapadı.

Güneş'in gözünden bir şey kaçar mı hiç? 'Yaklaş yanıma delikanlı' dedi, 'sarayıma neden geldin, söyle bana'.

Delikanlı, 'Öğrenmek istediğim bir şey var' dedi, 'onun için geldim. Anneme bakılırsa benim babam senmişsin. Önce inanmadım, ama annem öyle üsteledi ki gelip sana sormaya karar verdim'.

Güneş, parlayan tacını çıkardı başından. 'Gel otur şuraya Phaeton' dedi, 'annen doğru söylemiş. Ben gerçekten senin babanım. Sözüme inanmazsın belki; onun için bir şey dile benden, dileğini hemen yerine getireyim. Böylece inanırsın baban olduğuma. Styks ırmağı üstüne yemin ediyorum, ne istersen yapacağım'.

Phaeton, her gün gökyüzünde ışıklı arabasını süren Güneş'e bakar, "Şu arabayı bir gün de ben sürebilsem' derdi. Babası Styks üstüne yemin etmişti bir kere, artık cayamazdi; hemen dileğini söyledi.

'Bugün arabanı ben sürmek istiyorum, tek dileğim bu'.

İşte o zaman, Güneş tann, yaptığı yanlışlığı anladı. 'Oğlum', dedi, 'sen ölümlü bir kişisin. Benim arabamı ise tanrılar bile kullanamaz. Zeus'un bile elinden gelmez bu. Yolu düşün bir kere. Denizden tepelere çıkan yokuş öyle dik, öyle yalçındır ki düşersin. Atlar desen azgın mı azgın. Öğle vakti aşağıya bakamazsın, o kadar yüksekte olursun. İniş yolu da diktir. Ben bile zor iniyorum o yolu. Yukarda neler var diye merak ediyorsun herhalde. Ben sana söyleyeyim neler var. Korkunç yaralıkl.n v.n bir kere, Boğa var, Aslan var, Akrep var, Yengeç var hepsi seni öldürmeye kalkarlar.

Gel vazgeç bu dilekten, başka bir şey iste, hemen yapayım'.

Phaethon bu sözleri duymadı bile; kafası azgın'atlarla ışıklı arabadaydı. Zaten yıldızlar, gökyüzünden çekilmeye başlamışlardı artık, şafak her yanı gül pembesine boyamıştı. Atlar kapıda hazır bekliyorlardı. Tartışmaya vaktileri yoktu. Güneş baba, oğlunun dileğini istemeye istemeye kabul etti.

Şimşek gibi fırladılar kapıdan. Atlar, sürücülerinin acemi birisi olduğunu anlamışlardı; iyice azdılar. Yokuşu öyle hızla çıktılar ki, seyredenlerin ödleri koptu. Phaethon da korkular içindeydi. Heyecandan dizginleri bırakıverdi.

Bardağı taşıran son damla oldu bu. Atlar, Doğu Rüzgârını da geçerek yeryüzüne inmeye başladılar. Arabanın sıcaklığından İda, Helikon, Parnassos ve Olympos tepeleri tutuşuverdi. Vadileri ateş sardı. Irmaklar buhar oluverdi. Nil ırmağı kaçacak delik aradı, sonunda başını bir yere sokuverdi. O gün bugündür Nil'in kaynağı nerededir, bilinmez.

Tanrılar tanrısı Zeus baktı ki, iş çığırından çıkıyor. Hemen yıldırımını aldı eline, Phaethon'a doğru fırladı. Yıldırım gidip, genç sürücüye çarptı; delikanlı arabadan düşüp Eridanos ırmağının sularına gömüldü. Irmak, gövdesinden fışkıran alevleri söndürdü, onun içini serinletti. Korulardan naiadlar geldiler, büyük bir üzüntüyle Phaethon'u gömüp mezar başında yas tuttular. Güneş Helios kızları da geldiler mezar başına; ama gelir gelmez de hemen birer kavak ağacı oluverdiler. O günden beri Eridanos kıyılarında yel estikçe usul usul sallanır dururlar".

Phaethusa. Helios'un kızı, Odysseia'da adı geçen nympha. Kız kardeşi Lampetie ile birlikte Güneş'in sığırlarına bekçilik eder *(Lampetie)*.

Phaîaklar. Odysseus yıllarca denizlerde süründükten sonra Skherie denilen bir adaya çıkar. Burası denizci bir boy olan Phaiakların ülkesidir. Nausithoos'un oğlu Alkinoos'tur bu ülkenin kralı *(Nausithoos, Alkinoos)*. Phaiak'lar uygar, iyi mimar ve üstün denizcidirler. Tanrı Athena şöyle tanımlar onları (Od. V, 32 vd.):

iyi karşılanmaz burada yabancılar,
güler yüz gösterilmez dışardan gelene,
tez giden gemilerdir tek güvendikleri,
yeri sarsan tanrının armağanıdır onlara,
koca enginleri aşarlar bu gemilerle,
gemiler kanat kadar, düşünce kadar hızlıdır.

Nitekim Odysseus'u bir süre konuklayıp, serüvenlerinin öyküsünü dinledikten sonra Phaiak'lar onu bir gemiye bindirip, bir gece içinde İthake'ye bırakırlar. Uykuda geçirdiği bu yolculuk Odysseus'a bir düş gibi gelir, Phaiak gemicileri onu kıyıya mallarıya birlikte bırakıp gitmişlerdir çünkü. Ama Poseidon baş düşmanı Odysseus'un kurtulduğuna içerler, Phaiak gemisinin İthake'den döndüğünü görünce, Zeus'la şöyle bir konuşma geçer aralarında (Od. XIII, 149 vd.):

'isterdim şimdi de Phaiakların şu güzel gemisini
paramparça etmek kılavuzluktan dönerken sisli denizde,
anlasınlar ne demekmiş kılavuzluk etmek ona, buna,
isterim sarılsın şehirleri koskoca bir dağla'.
Bulutlan devşiren Zeus ona karşılık verdi, dedi ki:
'Benim de gönlüme, kardeş, en uygun görünen şu:
Gemiyi olduğu gibi görünce şehir halkı,
taşa çevir onu kıyıya yakın bir yerde,
İnsanlar şaşıp kalsın bir gemiye benzeyen kay<. ya,
ve koskaca bir dağla sarıver şehirlerini'.

Öyle olur, Phaiakların' gemisi taşa çevrilir ve Alkinoos'u şehirlerinin liman olmasını önleyecek dağın önlerine dikilmemesi için tanrılara yakarır görürüz. Ünlü Skherie adasının bugünkü Korfu olduğu genellikle kabul edilir.

Phaidra. Girit kralı Minos'un kızı, Ariadne'nin kız kardeşi (Tab. 11). Phaidra Atina kralıyken Theseus'un karısı olur, oysa yiğit daha önce Amazonlardan biriyle evlenmiş ve Hippolytos adında bir oğlu olmuştu *(Hippolytos)*. Phaidra Theseus'tan iki çocuk doğurduktan sonra üvey oğlu Hippolytos'a âşık olur ve ona aşkını açmak cüretinde bulunur. Delikanlının, bu doğa dışı sevgiyi nefretle karşıladığını görünce, onu Theseus'a suçlar,

babasının kovduğu Hippolytos da arabasından düşerek ölür. Phaidra bu suçu işledikten sonra üzüntüsünden canına kıyar.

Phaon. Lesbos (Midilli) adasında anlatılan bu efsanenin kahramanı: Phaon yaşlı, yoksul çirkin bir salcıymış, günün birinde salına tanrıça Aphrodite'yi bindirmiş. İhtiyar bir ka--- kılığında olan tanrıça ona ücret niyetine ufacık bir şişe vermiş. Phaon şişenin içindeki iksiri sürdükçe gençleşir, güzelleşirmiş. O kadar yakışıklı olmuş ki gönül vermiş ona adanın bütün kadınları. Bir efsaneye göre şair Sappho da ona âşık olmuş, Phaon yanaşmadığı için kendini bir kayadan denize atarak öldürmüş.

Philemon. Philemon'la Baukis efsanesi Bergama'ya özgü bir efsanedir. Bu güzel öyküyü Halikarnas Balıkçısı'ndan esinlenerek yazılmış bir anlatımla veriyoruz:

Evvel zaman içinde, Bergama denilen şehrin bulunduğu yeşil ovanın bir köşesinde ulu bir ağaç varmış; bu ağaç çınar, söğüt, meşe, güren veya ıhlamur ağaçlarının hiçbirine benzemezmiş; benzemez, çünkü hem çınar, hem de ıhlamur agacıymış. İri gövdesinden fışkıran iki koca dal birbirine dolanır, düğüm olup kenetlendikten sonra biri bir yana çınar yaprakları, öbürü öbür yana ıhlamur yaprakları salar, yayıldıkça yayılırmış. Her bahar dalları yeni özlerle beslenip şişen, yapraklarının yeşil kubbesi hışırtılı bir gölgeyle toprağı serinleten bu eşi görülmedik ağacın bir masalı varmış. Bu masalı size anlatayım:

Bir varmış bir yokmuş, Philemon'la Baukis adında bir kan-koca varmış. İkisi de yaşlı, çok y. ıslıymış. Bunca yıllık kan-koca oldukları halde Philemon'la Baukis ilk evlendikleri günkü kadar sevişirlermiş. Gövdelerini ağırlaştıran, yüzlerini kırış kırış eden yaş gönüllerinin tazeliğini almamış, sevgilerinin ateşini söndürmeni işti. Yoksul evcegizlerinde mutluluk hiç solmayan bir çiçek gibi açar, serpilirmiş. Gündüz Philemon tarlada, Baukis ocak başında çalışırlar, günlük ekmeklerini çıkarırlar, ufak varlıklarının hem efendileri, hem uşakları Olup tek başlarına buyruk yaşarlarmış. Katı yürekli, para canlı adamlar çevrelerini sa iniş. Ama Philemon'la Baukis komşuların.! aldırış etmezler, kendi ocaklarının cörmert ateşinde ısınıp, sevgi ve mutlulukla dokurlarmış ömürlerini.

Günün birinde tanrılar tanrısı Zeus yüce Olympos dağından yeryüzüne inmeyi kurar. Oğlu kılavuz tann Hermes'e: "Gel şu Frigya ovasına gidelim de, ölümlü insanların nasıl yaşadıklarını bir görelim, der. Kesilen kurbanların dumanı çoktandır göğe yükselmiyor. İnsanlarda tanrı saygısı, sevgisi kalmadı mı yoksa?". Ayaklan kanatlı tanrı Hermes bu yolculuğa dünden hazırdır. İki tanrı tanınmamak için eski püskü rubalar giyip hemencecik yola koyulurlar. Bergama ovasına inince, tanrı misafiriyiz diye birçok evlerin kapısını çalarlar. Ama ev sahipleri: "Yolunuza gidin, sizi misafir edecek yerimiz yok!" diye karşılık verirler. Böylece çaldıkları her kapı ev sahiplerinin yürekleri gibi kapalı kalır tanrılara. Enikonu taban teptikten sonra, iki tanrı, damı yerden az yükselen Philemon'un yoksul külü besine varırlar. Kapı hemen açılır ve tanrılar küçücük evin kapısından eğilerek girerler.

Philemon'la Baukis misafirleri içten gelen bir sevinçle karşılarlar. Onları ağırlamak için alçak sedirin üstüne saman dolu torbalar ki ı yarlar. Baukis ocaktaki külleri eşeleyip, ateşe kuru yapraklarla ağaç kabukları katar. Uzun uzun üfler, sonra alev dillerini çürük zeytin kökleriyle örter. Philemon da bahçeden bir lahana getirir. Baukis lahanayı ayıklayıp ateşe koyarken, kocası asılı duran kuru etten bir dilim keser. Yemek pişedursun, kan-koca bir tahta kaba su koyup ateşin yanında ısıtırlar ve misafirlerinin ayaklarını yıkarlar. Kaba, ama tertemiz havlularla silerler.

Yemek pişince, kan-koca titrek elleriyle masaya mis gibi kokan yabani nane sürttüler. Philemon bir ayağı kısa olan masanın altına kırık bir çanak parçası koydu. Sonra da zeytin, kırmızı turp, salat ve külde pişmiş yumur taları dizdi sofraya. İki tanrı doya doya yiyor lardı. Philemon da arada bir tahta testiden sirkeye benzer bir şarap dolduruyordu tanrılara. Ne var ki, taslar doldukça, testideki şarap ek sileceğine, çoğalıyordu. Philemon'la Baukis bu mucizeye önce şaşakaldılar, sonra evlerine gelen tanrı misafirlerinin gerçekten tanrı olduklarını anladılar. Dize gelip, yakardılar.

Zeus ayağa kalktı. Gelin, dedi Philemon'la Baukis'e. Tanrılar önde, ihtiyarlar arkada, bir

yamaca tırmandılar. Bir de dönüp baktılar ki, şehir sulara boğulmuş, yalnız kendi kulübelerinin bulunduğu tepecik yüzüyor, yoksul evceğlzlerinin yerine de pınl pırıl beyaz mermerden bir tapınak yükseliyormuş. Tanrılar tanrısı dile geldi: "Ey iyi insanlar, dedi, dileyin benden ne dilerseniz. İyiliğiniz, cömertliğiniz karşılıksız kalmayacak". Yaşlı karı-koca birbirlerine bir şeyler fısıldamışlar, sonra Philemon şöyle demiş tanrıya: "Tanrım, senden ne dileyelim? Biz bugüne değin bir yastıkta kocadık, yediğimiz yemek, içtiğimiz su ayrı gitmedi. Bugünden sonra da bizi ayırma, birimiz önce ölüp, ötekini kollarıyla mezara taşımak acısını çekmesin. Daha ne kadar yaşayacaksak, yan yana yaşayalım, sonra da ikimiz birlikte can verip ölelim."

Zeus bu dileği kabul etmiş, Philemon'la Baukis'i Frigya ovasının yüceliğinde kalan tapınağa bekçi yapmış. Aradan birkaç yıl daha geçmiş. Bir gün ihtiyar karı-koca tapınağın eşiğinde güneşleyip, Philemon Baukis'e, Baukis de Philemon'a sevgi dolu gözlerle bakarken, birbirlerinin kollarından taze dallar, yeşil yapraklar fışkırdığını görmüşler. İkisinin de ayakları toprağa gömülmekte, gövdelerini kabuk sarmaktaydı. Kollarını birbirlerine dolayıp son bir öpüşle vedalaşmışlar. Ağaç kabuğu dudaklarını artık örtüyormuş ki, oradan geçen bir yolcu bir dalın öbür dala seslendiğini işitmiş. Ne oluyoruz, ağaçlar mı konuşuyor? diye duraklamış, kulak vermiş, ama rüzgârda tatlı tatlı sallanan yaprakların fısıldayışından başka bir şey duymamış.

Philoktetes. Philoktetes'ten İlyada'da şöyle söz edilir (İl. il; 717vd.):

îyi ok atan Philoktetes'in buyruğunda yirmi gemi var,
binmiş her gemiye elli kürekçi,
hepsi de okla iyi savaşmasını bilen erler.
Ama Philoktetes kutsal Lemnos adasında
yatıyor korkunç acılar içinde;
Akhaoğulları bıraktılar adada onu,
bacağından yara açmış uğursuz birdeniz yılanı,
kıvranır durur orada acıdan.
Özleyecekler birazdan kral Philoktetes'i Argoslular.

Homeros bu birkaç satırla Philoktetes'in bütün dramını özetlemiş olur. Bu öykü Sophokles'e bir tragedya esinlemiştir. Philoktetes Herakles'in arkadaşıdır, yiğit ölürken oklarını ona bırakır, çünkü üstünde can verdiği odun yığınını Philoktetes tutuşturmuştu. Ama Herakles arkadaşından nerede öldüğünün bildirilmemesini ister. Sonraları Philoktetes birçok sorularla karşılaşınca, ayağıyla üstüne basarak odun yığınının yerini belli eder, böylece yeminini bozmuş olur. Sonradan başına gelen belalar da bundan ötürüymüş.

Philoktetes Helene'nin taliplerindendir. Troya seferine hemen katılır, ama Troya'ya varmadan Tenedos'ta kurban kestiği sırada bir yılan sokar ayağını. Yara irinlenir, derinliğine işledikçe işler, üstelik öyle pis kokar ki Philoktetes'in yanında kalınmaz olur. Odysseus öbür Akha yiğitlerini Philoktetes'i Lemnos adasına bırakmaya kandırır. Yaralı kral bomboş adada tam on yıl kalır ve oklanyla avladığı kuşlarla beslenir. On yıl geçip Troya düşmeyince, Akhaların ele geçirdikleri kâhin Helenos onlara Philoktetes'i getirmezlerse şehri alamayacaklarını bildirir. Bu kez Lemnos'a elçiler gönderilir. Başta Odysseus vardır, yanında da Akhilleus'un oğlu Neoptolemos, ya da Diomedes. Philoktetes önce direnir, gelmek istemez, ama Odysseus yeni bir düzenle elinden oklarını alınca Troya'ya gitmekten başka çaresi kalmaz. Orada ordu hekimlerinden Podaleiros (ya da Makhaon) yarasını ameliyat eder. Apollon tanrı hastayı derin bir uykuya daldırır, o uyurken hekimler yarasını çürümüş etlerden ve irinden temizlerler, at adam Kheiron'dan aldıkları bir ot koyarlar üstüne. Böylece Philoktetes kısa bir zamanda iyileşir.

Troya savaşından sonra Philoktetes yurduna sag salim döner, Odysseia'da mutlu bir dönüş yolculuğu yapan savaşçılar arasında adı geçer.

Philomeides. Aphrodite'ye verilen bir sıfat. Gülmekten hoşlanan, gülücük seven anlamına gelir.

Philomela. *Bkz. Aedon.*

Philyra. At adam Kheiron'un anası *(Kheiron)*. Efsaneye göre Pronos ona gönül vermiş, ama karısı Rheia'nın kıskançlığından korktuğu için at kılığına girmiş ve Philyra ile

öyle birleşmiş, onun için de Kheiron yan at, yan insan olarak doğmuş. Başka bir anlatımda Philyra'nın tanrıdan kaçmak için kısrak olduğu, Kronos'un da ona bir at biçiminde yaklaştığı söylenir. Kheiron'un doğduğu Pelion dağında oğluyla oturan Philyra ona çömezlerini yetiştirmede yardım edermiş *(Akhilleus)*.

Phineus. *Bkz. Argonaut'lar, Harpyalar.*

Phlcgeton, Adı alev anlamına gelen bir kökten türemiş olan Phlegeton, Pyriphlegeton adıyla da anılır. Kokytos'la birlikte yeraltı ülkesinde akan bir ırmak olarak gösterilir. Bir ateş ırmağı olduğu adından belli.

Phlegyas. lksion'un babası. Asklepios'u doğuran kızı Koronis'in ırzına geçen Apollon tanrıdan öç almak için Delphoi'deki tapınağını yıkmak istemiş. Phlegyas bu suçundan dolayı Hades'te büyük bir cezaya çarpılmış.

Phobos. *Bkz. Deimos.*

Phoiniks. (1) Agenor'un oğlu, Europe, Kiliks ve Kadmos'un kardeşi (Tab. 10). Babası onu da öbür kardeşleri gibi, kaçırılan Europe'yi aramaya gönderir. Phoiniks Fenike'ye yerleşir ve Sidon şehrini kurar. Fenike adı onun adından gelmedir *(Agenor, Europe)*.

(2) Akhilleus'un lalası. İbret verici hayat hikâyesini llyada'da kendi ağzından duyarız (İl. IX, 44 vd.): Phoiniks Boiotia kralı Amyntor'un ogluymuş, babası, anasını bir kapatmayla aldatırmış, anası da şu kapatmayla yat da, ihtiyar babandan soğuşun demiş ona, Phoiniks öyle yapmış, ama babasının lanetine uğrayıp yurdundan sürülmüş. Peleus'un yanına sagınmış, Myrmidonların kralı da onu dostça karşılayıp Akhilleus'a yönetici olarak vermiş. Phoiniks Troya savaşında Akhilleus'un yanından ayrılmaz, yiğit öfkeyle barakasına çekilince, ona öğütler, örnekler vererek yola getirmeye çalışır. Patroklos ölünce Akhilleus'un derin yasına katılır. Akhilleus ölünce Phoiniks Neoptolemos'u almaya gider ve onunla Troya'ya dönmek üzeredir ki yolda ölür. Neoptolemos onu törenle gömer *(Akhilleus):*

Phokos. Adı fok balığı anlamına gelen Phokos Aiakos'la Psamathe'nin oğlu, Peleus ve Telamon'un kardeşi (Tab. 21). Kendisine bir balık adının verilmesi bir Nereus kızı olan anası Psamathe'nin insan olan Aiakos'tan kaçmak için fok kılığına girmesinden ileri gelmiş. Phokos doğduğu Aigina adasından ayrılıp orta Yunanistan'da Phokis bölgesini kurmuş, sonra yurduna dönüşte kendisini kıskanan kardeşleri Peleus'la Telamon tarafından öldürülmüş. Anası Psamathe Peleus'un sürüldüğü Tesalya'daki davarlarını yiyip yok eden bir kurt salmış peşine, sonra da Thetis'in dileğine uyarak kurdu bir taş heykel haline getirmiş *(Peleus, Telamon)*.

Pholos. Herakles efsanesinde, özellikle Erymanthos domuzu avında rol oynayan at adam. Herakles bu ava çıktığında Pholos'un inine konuk olmuş, at adam onu ağırlamış, kendisi çig et yediği halde, yiğide etler kızartıp yedirmiş; bir ara Herakles şarap isteyecek olmuş, Pholos da bir fıçı şarabım var, ama bu Kentaurların kamu malıdır demiş.'Yiğit yine de açtırmış fıçıyı. Şarap kokusuna gelen at adamlar taşlar, dallar ve yanan çeraglarla saldırmışlar, kavga çıkmış ve at adamlar birçok Ölü verdikten sonra çekilmişler, ne var ki Pholos bir ölünün gövdesinden çıkardığı oku ayağı üstüne düşürüp yaralanmış. Pholos bu yaradan dolayı can verince Herakles çok üzülüp onu törenle gömmüş *(Herakles)*.

Phorkys. Pontos'la Gaia'nm oğlu, Nereus, Thaumas, Keto ve Eurybie'nin kardeşi (Tab. 6). Keto ile evlenen Phorkys Graialar ve Gorgoların babasıdır.

Phosphoros. Sabah yıldızına verilen ad; ışık getiren anlamına gelir. Adı Latinceye Lucifer olarak çevrilmiştir. Şafağı haber veren yıldız olarak şiirde adı sık sık geçer.

Phriksos. Athamas'la Nephele'nin oğlu. Üvey anası İno Phriksos'la Helle'yi bir sandık içinde denize atınca Nephele çocuklarını bir altın postlu koçun sırtına bindirip kaçırır. Helle denize düşüp boğulur, Phriksos ise Kolkhis'e varır ve koçu Zeus'a kurban ettikten sonra postunu kendisini konuklayan kral Aietes'e armağan eder *(Argonautlar, Athamas, Nephele)*.

Phrygios. Adı Phrygialı anlamına gelen Phrygios bir Miletos kralıdır. Miletos krallıgı-

na Phobios'tan sonra geçer *(Antheus),* Miletos'ta bir Artemis şenliğinde gördüğü Myus (bugün Afşartepe) zorbasının kızına âşık olur, böylece Miletos'Ia Myus şehirleri arasındaki savaşa son verir.

Picus. Adı, ağaçkakan anlamına gelen Picus Latium'un en eski krallarından ve yerli sayılan boydandır. Faunus'un babası, kral Latinus'un dedesi olduğuna inanılırdı. Picus ünlü bir biliciymiş, bunun için de geleceği görme yetisine sahip ağaçkakan kuşunu hep yanında taşırmış. Efsane yazarları büyücü Kirke'nin kral Picus'u bir ağaçkakan kuşuna dönüştürdüğünü ileri sürerler. Bu kuş Roma dininde önemli bir rol oynar, Mars'a adanmış bir hayvan olup Romulus'la Remus'un kurtarılmalarında dişi kurt kadar rol oynamış.

Pitane. Mysia'da Pitane (Çandarlı) kentini kuran Amazon'un adı. Kyme ve Priene şehirlerinin kurulmasına da katılmış.

Pleiad'Iar. Gökte yedi yıldıza çevrilen yedi kız kardeş. Yunanlıların "Pleiades" dedikleri bu yedi yıldızlı burç, yedi kandilli Süreyya, yani Ülker burcudur. Efsaneye göre, Pleiadlar, Atlas'la Pleione'nin kızlanymış (Tab. 7). Adları da şu: Alkyone, Merope, Kelaino, Elektra, Sterope, Taygete, Maia. Bu kızların dördü Zeus, ikisi Poseidon, biri Ares'le evlenir, yalnız Merope ölümlü bir *erkeğe,* Sisyphos'a eş olur. Onun için de Merope Ülker burcunun en sönük yıldızıymış derler. Hesiodos "İşler ve Günler"de şöyle söz eder Pleiadlardan (İşi. 383 vd.)

Ekinini biç, görünce gökte
Pleiad yıldızlarım, Atlas'ın kızlarını.
Görünmez oldukları zaman da
ek toprağını.
O yıldızlar kaybolur kırk gün, kırk gece.

Bir efsaneye göre, yedi kız kardeş anaları Pleione ile birlikte Boiotia'da gezinirken, avcj Orion'a rastlamışlar, Orion tutulmuş onlara, beş yıl kovalamış Pleiadları, sonunda kızlar birer güvercin olup uçmuşlar, Zeus da hallerine acıyarak göğe almış onları. Değişimlerinin nedeni başka türlü de açıklanır: Zeus babaları Atlas'a gök kubbesini yükleyince, ya da kız kardeşleri Hyadlarla birlikte kardeşleri Hyas'ın bir yılan tarafından sokulup öldürülmesine fazlaca üzülmüşler de ondan dönüşmüşler.

Bir anlatıma göre, Troya düştüğü zaman, Dardanos soyunun atası Elektra aşırı bir üzüntüye kapılıp kız kardeşlerinden ayrılmış ve gökte gezegen oluvermiş *(Elektra).*

Pleione. Zeus'la Tethys'in kızı. Pleiadlardan başka bir de Hyadlar adlı beş kızı ve Hyas adlı bir oğlu olmuş. Kızlarıyla birlikte yıldız olmuş *(Pleiadlar, Hyas).*

Plutos. Adı zengin, zenginlik anlamına gelen Plutos, Demeter'le İasion'un oğlu sayılır. Hesiodos Theogonia'da şöyle tanımlar onu (Theog. 970 vd.):

Yüceler yücesi tanrıça Demeter
sevişip kahraman lasion 'la
bereketli Girit'in nadaslı tarlalarında
cömert Plutos 'u getirdi dünyaya.
Bütün karaları, denizleri dolaşır Plutos,
kime rastlar, kimin eline düşerse,
zengin eder onu, berekete boğar.

Daha sonralan Plutos bereket tanrıçası Demeter'in grubundan ayrılarak soyut bir kavramı simgeleyen bir tanrı olmuştur. Aristophanes'in "Plutos" adlı komedyasında kör olarak canlandırılır.

Podaleiros. Tanrı Asklepios'uh oğlu, Makhaon'un kardeşi, llyada'da adı geçen hekim. Makhaon'la Podaleiros güzel Helena'ya talip olmuşlardı, Troya savaşına da bu yüzden Tesalya'dan gelme otuz gemiyle katılmışlar ve her ikisi de savaşçı ve hekim olarak yararlık göstermişlerdi *(Makhaon).*

Efsaneye göre Podaleiros Troya savaşından diri çıkar ve şehir düştükten sonra kâhin Kalkhas'la kara yolundan Kolophon'a gider. Kalkhas orada ölünce Podaleiros, Delphoi'ye gidip nereye yerleşmesi gerektiğini tanrıya sormuş, aldığı cevap da şu olmuş: Öyle bir ülke seç ki gök yıkılsa sen altında kalmayasın. Bu ülkeyse çepeçevre yüksek dağlarla çevrili Karia Khersonessos'u, yani Datça yarımadasıymış. Karia'ya gelişi üstüne bir efsane daha anlatılır: Gemisi fırtınaya tutulup Datça yarımadasına atılmış. Podaleiros'u oradaki bir keçi çobanı kurtarıp ülkenin kralına götürmüş. Bu kralın kızı Syrna damdan düşüp kemiklerini kırmışmış, Podaleiros onu iyi etmiş,

karşılık olarak kızı da, yarımadayı da ele geçirmiş. Eşinin adına Syrnos diye bir kent kurmuş bu yarımadada.

Podarge. Harpyalardan biridir, yel tanrı Zephyros'la birleşip, Akhilleus'un ölümsüz atları Ksanthos'la Balios'u doğurur *(Balios)*.

Podarkes. (1) Podarkes, Troya kralı Priamos'un gençliğinde taşıdığı ad; ayağı çabuk, hızlı anlamına gelir.

(2) İlyada'da adı geçen Tesalyalı yiğit, İphiklos'un oğlu, Protesilaos'un kardeşi.

Poias. Philoktetes'in babası. Argonaut'lar seferine katılmış ve usta bir okçu olarak Herakles'in işlerinde yiğide yardımcı olmuş. Bir efsaneye göre Herakles'in odun yığınını tutuşturan odur, yiğit oklannı da Philoktetes'e değil, Poias'a vermiştir *(Phihktetes)*.

Polluks. Dioskurlardan Polydeukes kimi zaman Polluks diye de anılır. Özellikle Latin kaynaklarında adı daima Pollux'tur *(Dioskurlar)*.

Polybos. Oidipus efsanesinde sözü geçen Korinthos kralı. Çocuğu olmadığı için Oidipus'u kendi oğluymuş gibi benimser ve ölünce de tahtını ona bırakır *(Oidipus)*.

Polydamas. Adı İlyada'da Pulydamas olarak geçen Troyalı bir yiğit. Savaşta Hektor'un yanı başında çarpışır, büyük yararlık gösterir, Akha duvarına saldırı planını hazırlar ve Troyalılann surların içine sığınmalarını salık verir. Hektor öldükten sonra Helene'nin geri verilip savaştan vazgeçilmesini isteyen de odur.

Polydeukes. *Bkz. Dioskurlar.*

Polydoros. (1) Kadmos'la Harmonia'nın oğlu. Nykteis'le evlenerek Labdakos'un babası ve Oidipus'un dedesi olur (Tab. 19).

(2) Homeros destanlarında ve tragedyada adı geçen Polydoros, Priamos'la Laothoe'nin oğlu olarak gösterilir. Kişiliği ve öyküsü destana göre başka, tragedyaya göre başkadır.

İlyada'da Polydoros Priamos'un en küçük oğlu olarak tanımlanır. Çok genç olduğu İçin babası onun Troya savaşına karışmasını istemez, gene de Polydoros bir yolunu bularak Akhilleus'un karşısına dikilir, onunla savaşır ve ölür (il. XX, 407 vd.).

Polydoros, Euripides'in "Hekabe" adlı tragedyasında önemli bir rol oynar: Dram Polydoros'un görüntüsünün sahneye çıkmasıyla başlar. Genç Troyalı yürekler acısı serüvenini kendi anlatır: Priamos'la Hekabe'nin oğlu dur, Troya savaşı kızışınca, babası onu birçok altınla birlikte Trakya kralı Polymestor'a emanet etmiştir. Troya düşünce, Polymestor altınlara el koymak için kendisini öldürmüş, ölüsünü de denize atmıştır. Dalgalar şimdi topraktan, mezardan yoksun ölü bedenini kıyıdan kıyıya atmaktadırlar. O sırada Hekabe Troyalı kadınlarla birlikte Trakya kıyılarına sığınır, tek kalan çocuğu Polyksene ile avunur. Oysa Akhilleus'un ruhu Polyksene'nin kendisine kurban edilmesini ister, bu isteği Aga memnon gelir Polymestor'a bildirir. Kızı kur ban ederler. Hekabe kızının ölüsü üstünde ağlar, dövünürken, birden daha korkunç bir haber alır: Polydorös'un ölüsü kıyıya vurmuş tur. Bahtsız kraliçe birden güçlenir ve öcünü tüyler ürpertici bir vahşetle alır. Polymes tor'la iki oğluna pusu kurar, çocukları babalarının gözü önünde öldürdükten sonra, kralı da gözlerine iğne batırarak kör eder *(Poly ksene, Hekabe, Polymestor, Deiphylos)*.

Vergilius'un "Aeneis" destanına göre, Polymestor Priamos'un oğlunu öldürdükten sonra, Trakya kıyılarında bir yere gömmüştür. Aeneas Trakya kıyılanna uğrayınca, tanrılara sunu sunmak için bir ağacın dallarını koparır ve bakar ki dallardan kan damlaları akmakta ve topraktan yükselen bir ses üstünde bulunduklan höyüğün Polydoros'un mezarı olduğunu söylemektedir. Bunun üzerine Aeneas akrabasına gereken ölü törenlerini yapar ve öyle ayrılır Trakya'dan (Aen. 111, 40 vd.).

Polyksene. Priamos'la Hekabe'nin en küçük kızları (Tab. 16). İlyada'da adı geçmez, ama sonraki destanlarda, özellikle Akhilleus efsanesinde önemli bir rol oynar: Kardeşi Troilos atlarına su almaya gelir, o sırada A khilleus Troilos'a saldırıp onu öldürür, ama kovalayıp da eline geçiremedlği Polyksene'ye aşkla tutuşur. Kimi efsane bu öyküyü şöyle uzatır: Akhilleus Polyksene ile evlenebilmek İçin Priamos'a Akha ordusundan ayrılmaya

söz vermiş, bu işin pazarlısını yapmak için de Thymbralı Apollon tapınağına gitmiş, Paris onu okuyla orada öldürmüş.

Başka destanlarda Polyksene'nin Troya yangını sırasında Diomedes, ya da Odysseus tarafından yaralandığı ve öldüğü anlatılır. Ama Polyksene üstüne en dokunaklı öykü Euripides'in "Hekabe" adlı tragedyasında sahneye konandır: Neoptolemos babası Akhilleus'u düşünde görür, yiğit öfkelidir, Polyksene'nin mezarı üstünde kurban edilmesini ister. Akhalar bu emri yerine getirirler. Genç kız anası Hekabe'nin yalvarmalarına, direnmelerine karşı kurban edilir. Bu kurbandan amaç yalnız Akhilleus'un öfkeli ruhunu yatıştırmak değil, aynı zamanda Akhalara uğurlu bir dönüş sağlamaktır *(Hekabe)*.

Polymestor. Trakya kralı, Priamos'un arkadaşı, Troya kralının kendisine emanet ettiği Polydoros'u kahpece öldürür, Hekabe'nin elinden cezasını görür *(Hekabe, Polydoros)*.

Polymnia. Musalardan biri, pantomimi simgeler *(Musalar)*.

Polyneikes. Oidipus'un ogulllarından biri (Tab. 19). Adı çok kavgacı anlamına gelen Polyneikes kardeşi Eteokles'le Thebai tahtı için çarpışır, önce şehirden Kreon'un gücüyle kovulur, Thebai'ye karşı Yediler seferinde Eteokles'i öldürerek kardeşinin elinden ölür ve ölüsü Kreon'un koyduğu yasağa karşın Antigone tarafından gömülür *(Antigone)*.

Polyphemos. Polyphemos, Odysseia'da anlatılan eşsiz ve çok ünlü bir peri masalının kahramanıdır. Kyklops Polyphemos, deniz tanrı Poseidon'un oğlu olarak gösterilir, tanrının Odysseus'a karşı dinmez bir hınç, amansız bir kin beslemesi de bu oğlunun tek gözünü kör ettiğinden dolayıdır *(Odysseus)*.

Odysseia'da bütün bir bölümü kaplayan (Böl. IX) bu masal ancak romanlarda rastlanabilecek tabiat tasvirleriyle başlar: Tepegöz'ün adası, mağarası, ağılları tadına doyulmaz bir anlatımla canlanır gözümüzde. Odysseus birkaç arkadaşıyla mağaraya girmiş, Tepegöz'ü beklemektedir, dev adam akşam olup da sürüleriyle dönünce Odysseus kendisini ona gemisi batmış bir yolcu olarak tanıtır ve konukseverliğine sığınarak yalvarır. Sonra da şöyle anlatır Odysseus (Od. IX, 287 vd.):

Böyle dedim, hiç kargılık vermedi bu katı yürek,
ellerini açıp atıldı arkadaşlarımın üzerine,
yakaladı ikisini, çarptı kafalarını yere enikler gibi,
ossaat beyinleri fışkırdı, ıslattı dört bir yanı,
ayırdı onları parça parça, hazırladı yemeğini,
dağda büyümüş bir aslan gibi, hepsini yedi, bitirdi,
ne bağırsak kodu, ne et kodu, ne de ilikli kemik.

Odysseus tanrı ve insan yasalarına saygısı olmayan bu azman yaratığa karşı başka türlü davranmak gerektiğini hemen anlar ve bir düzen kurmaya koyulur. Çıkıp kaçmak olanaksızdır, çünkü Tepegöz mağaranın ağzını yerinden oynatılmayacak kadar ağır bir kayayla örtmüştür. Odysseus başka bir çare düşünür: Ertesi sabah Polyphemos sürüleriyle yaylaya çıktıktan sonra, orada bulunan bir uzun sopayı alır, ucunu sivriltir ve ateşe koyup kızdırır. Akşam dev gene gelir ve akşam yemeğini hazırlamak *üzere* Odysseus'un iki arkadaşını daha alır. Bu korkunç yemeğini hazırlarken Odysseus'a adını sorar, kurnaz yiğit şöyle cevap verir (Od. IX, 366):

Benim adım Kimse, beni böyle çağırır
anam, babam ve bütün arkadaşlarım.

O sırada yanma almış olduğu şarap tulumundan sunar Tepegöz'e, dev kana kana içer, siyah şarabı çok beğenir ve bu armağana karşılık şöyle der Odysseus'a:

Tekmil arkadaşlarından sonra yiyeceğim Kimse'yi,
hepsini yiyip bitireceğim, sonra onu,
bu da konukluk armağanım olacak sana.

Ama şarap etkisini yapmaktadır: Tepegöz sırt üstü devrilip sızar, o sırada Odysseus arkadaşlarıyla birlikte kazığı ateşten çıkarırlar ve yattığı yerde gegire gegire kusan, ağzından insan etleri ve şarap dökülen sızmış devin tek gözüne batırırlar. Manzarayı şöyle anlatır Homeros (Od. IX, 389 vd.):

Cızırdayıp tütüyordu gözkapakları ve kirpikleri

köklerine dek çatır çatır yanan
gözbebeğinin içinde...
H\r canavar gibi uludu, yankılandı koca
kayalar,
girecek delik aradık korkudan hepimiz.
Çekti çıkardı gözünden kana bulanmış
kazığı,
çıldırmış elleriyle fırlattı, attı uzağa,
başladı haykıra haykıra komşusu Tepegöz'ü
çağırmaya.

Ne var ki onlar dışardan ne olduğunu solunca, "Kimse"nin kendisine işkence yaptığını söyler, devler de arkadaşlarının çıldırdığına inanıp uzaklaşırlar. Ama Odysseus'un düzeni I umunla bitmez: Tepegöz'ün sabah mağaradan çıkmak yolunu bulacağını ve elleriyle or-ı.ılığı yoklayarak Odysseus'la arkadaşlarını lıılup kıstıracağını bilir, onun için arkadaşlarından kalanları besili koçların altına bağlar, kendisi de en güzel koçu seçer, karnının altı-ı ı,ı dolgun yapağısına tutunarak asılır, böyle-ı *e* sabah Tepegöz sürülerini mağaradan çıka-ı ıı ıca,sırtlarını yokladığı halde Odysseus'la arkadaşları kurtulur. Koşa koşa gemilerine gidip binerler ve denize açılırken şöyle seslenir Odysseus yamyam Polyphemos'a (Od. IX, 502 vd.):

ölümlü insanlardan biri, *Tepegöz sorarsa*
sana,
nasıl oldu da böyle kör oldu gözün,
dersin ki, Odysseus kör etti beni, kentler
yıkan,
yurdu *îthake'de olan Odysseus Laertes'in*
oğlu.

Polyphemos kudurmuş gibidir, arkalarından koca kayalar fırlatır denize, ama bununla ıl.ı kalmaz, babası Poseidon'a yakanr Odysseus'tan öcünü alsın diye. Ve deniz tanrı onu dinler, dileğini yerine getirmektir derdi günü, II günden sonra da rahat yoktur artık denizli ide çilekeş kahraman için, yoldaşlarının hepsini yitirecek, yaban ellerde dilenecek de .ıncak ondan sonra tek başına varabilecektir yurduna.

Polypoites. Troya savaşına Tesalya şehirlerinden gelme bölüklerin başında katılan Polypolteş'ten İİyada'da şöyle söz edilir (İl. II, 738 Vd.):

Argissa'da, Gyrtone'de, Orthe'de,
Eleone'de ,süt beyaz Oloosson'da otururlar.
yılmaz sauaşçı *Polypoites'in buyruğundular.*
Ölümsüz Zeus'un oğlu Pelrithoos'tur onun
babası.
Ünlü Hippodameia sevişmişti Peirithoos'la,
kıllı azmanları tepeleyip, Pelion dağından
Aithıklere doğru sürdüğü gün doğurmuştu
onu.

Peirithoos'un ölümünden sonra oğlu Polypoites kral olur, Helena'nın talipleri arasında bulunduğundan, Troya savaşına katılır ve İİyada'da birçok yiğitleri öldürdüğü gösterilir: Kırk gemiyle geldiği savaşta arkadaşı Leonteus'un yanı başında çarpışır. Patroklos'un ölüsüne yapılan oyunlara da, tahta ata giren yiğitlere de katılır. Troya düştükten sonra Leonteus'la birlikte bilici Kalkhas'ı Kolophon'a götürür *(Kalkhas).*

Pomona. Roma mitolojisinde meyveleri ge liştiren nympha. Roma'dan Ostia'ya giden yol üstünde kutsal bir koruluğu vardı. Şairlere göre Pomona ya da Picus'la bir aşk macerası yaşamış, ya da kendisi gibi bir bereket tanrısı olan Vertumnus'un karısı olmuştur.

Pontos. Adı deniz anlamına gelen Pontos, Pesiodos'un Theogonia'sına göre, Gaia'nın tek başına meydana getirdiği bir tanrısal varlıktır (Tab. 1). Gaia sonra Pontos'la birleşir ve Nereus, Thaumas, Phorkys, Keto ile Eurybie' yi doğurur (Tab. 6). Efsanelerde rol oynamaz.

Portunus. Çok eski bir Roma tanrısı, ilkin geçitleri koruduğuna, sonra da limanların tanrısı olduğuna inanılır, Roma'nın limanına yakın bir tapınağı bulunur ve yolda bir bayramı kutlanırda Mater Matuta'nın oğlu sayılırdı.

Poseidon. Olymposlu tanrılar arasında denizi simgeleyen ve denizin mutlak hâkimi sayılan Poseidon Homeros destanlarında Poseidaon diye anılır; Poti-dan'dan türeme bu ad başka Hint-Avrupa dillerindeki biçimiyle karşılaştırılacak olursa, "denizin efendisi" anlamına gelir. Hesiodos'un Theogonia'sında Poseidon, Kronos'la Rhela'nın oğlu olarak gösterilir (Tab. 5). Kronos öbür çocukları gibi Poseidon'u da doğar doğmaz yutar, sonra Zeus anası Rheia'nın yardımıyla kaçırılıp babasına öbür kardeşlerini kusturunca Poseidon'a da deniz egemenliğini verir. Poseidon sonra Amphitrite ile evlenir ve Triton'u üre-

tir. Destanlarda Poseidon'a verilen sıfat "Enosigaios" yani yeri sarsan, titretendir. Poseidon elinde tuttuğu üçlü yabayla yalnız dalgaları kabartıp denizi altüstü etmekle kalmaz, çepeçevre sardığı topraklan da sarsar. Güçlü bir tanrıdır, Zeus'la boy ölçüşmekten çekinmez, onun buyruklarına baş eğmekten hoşlanmadığı gibi, öbür tanrılarla birlik olup tanrılar babasını zincire vurmaya bile kalkışmıştır (İl. I, 400). Troya savaşında keyfine göre kimi zaman Akhaları, kimi zaman Troyalıları tutar ve Zeus'a şöyle meydan okur (İl. XV, 185 vd.):

Yiğitliğine yiğittir, bilirim onu (Zeus'u),
ama beni küçümsemek ne oluyor eşitim ben onunla,
bana zorla baş eğdirecek olan o mu?
Rhea doğurdu Zeus'u, beni, ölülere hükmeden Hades'i,
dünya üçe bölündü, üçümüz de aldık payımızı,
kura çekildi, köpüklü deniz düştü bana,
her zaman orada oturayım diye...
Zeus'a bulutlar arasında engin gök düştü.
Ama toprakla koca Olympos'tan herkesin payı var,
bu yüzden yaşamam ben Zeus'un keyfince,
gücü varsa, rahat otursun kendi payında, ülkesinde,
korkutmasın elleriyle, alçak yerine komasın beni.

Olympos'ta oturmaktan da pek hoşlanmaz, çok daha büyük bir rol oynadığı Odysseia destanında onu Habeşistan'a gider ve gelir görürüz (Od. I, 22 vd.):

Poseidon uzakta oturan Yüzü Yanıklara gitmişti o gün,
dünyanın en ucundaki insanlardır Yüzü Yanıklar,
ikiye bölünmüşler, kimi batan günde oturur, kimi doğan günde,
kurbanlık boğa ile koç almaya gitmişti oraya,
orada dalmıştı şölende gönül eğlendirmeye.

Poseidon Odysseus'a karşı dinmez bir kin besler. Bunun nedeni de oğlu Polyphemos'un tek gözünü kör etmesidir *(Polyphemos)*. Yüzü Yanıklardan dönüşünde deniz tanrı Odysseus'u bir sal üstünde görür, kendi kendine öfkeli öfkeli konuştuktan sonra eyleme geçer (Od. V, 291 vd.):

Böyle dedi, yığdı bulutları üst üste
bir anda allak bullak etti denizi,
üçlü yabasını tutuyordu elinde,
salıverdi çeşitli yellerin kasırgasını tekmil,
toprağı, denizi kapladı bulutlarla,
karanlık boşandı göklerden,
Euros'la Notos ve uluyan Zephyros,
ve koca dalgalarla açık gökten kopan Boreas
estiler dört bir yandan boğuşa boğuşa.

Zeus'un buyruğuyla Odysseus'un İthake'ye dönmesini önleyemeyince, bu kez onu kurtaran Phaiaklar üstüne yağdırır öfkesini *(Phaiaklar)*.

Adının geçtiği başlıca efsaneler şunlardır: Apollon'la birlikte Troya surunun yapılmasını üzerine alır, Laomedon sözleşilen ücreti ödeˆmeyince denizden bir canavar salar kıyılara *(Laomedon, Hesione)*. Laokoon'un ölümüne de gene bir deniz canavarı sebep olur *(Laokoon)*. Poseidon yakınlarının ya da tuttuğu kimselerin yakarmalarını dinler, dileklerini hiç şaşmadan gerçekleştirir *(Hippolytos)*.

Birçok şehirlerin koruyucusu olmak için başka tanrılarla yarışmaya girdiği ve çokluk onlara yenildiği görülür: Örneğin Atina halkı Poseidon'un tuzlu gölü yerine Athena'nın zeytin ağacını seçer *(Kekrops)*.

Poseidon'un aşkları da efsane konusu olmuştur. Asıl karısı Amphitrite ile denizin altındaki sarayda - ki bu saray Ege kıyılarında İmroz ya da Tenedos'un dip yarlarında bilinir - rahat bir ömür sürer. Ne var ki ürettiği döller hep dev, azman ya da yamyamdır. Amphitrite'den çocuğu olmamıştır.

Priamos. Laomedon'un oğlu, Troya kralı Priamos kral olarak da, baba olarak da büyük bir rol oynar Ilyada destanında. Karısı Hekabe kadar ünlü, dramı onunki kadar dokunaklıdır.

Troya kral soyunun doğrudan doğruya vârisidir Priamos (Tab. 16), babası Laomedon, anası da ırmak tann Skamandros'un kızı olarak gösterilen Strymo'dur. Ama atalarıyla değil, asıl kendi sayısız oğul ve kızlarıyla da ün salmıştır. Oğlu Hektor'un ölüsünü istemek için Akhilleus'a gittiğinde kendi söyler elli çocuk yetiştirdiğini ve hepsinin gözü önünde bir bir öldüğünü (İl. XXIV, 495-500).

Priamos'un çocukluğu üstüne bir efsane kız kardeşi Hesione ile ilgilidir *(Hesione)*. Bu efsanede adının ilkin Podarkes olduğu, sonra da Priamos'a çevrildiği anlatılır. Satılmış anlamına gelen bu ad, ablası Hesione'nin düğün hediyesi olarak Herakles'ten küçük kardeşinin serbest bırakılmasını istemesine dayanır. Priamos'un gençliği üstüne bir şey anlatılmaz. Troya savaşında çıkar karşımıza, o sırada da yaşlı, çok yaşlı bir kraldır. Yaşından dolayı savaşa katılamadığı halde, ihtiyarlar derneğinin başında erdemi, onuruyla yönetir bütün eylemleri. Helene davasının Menelaos'la Paris arasında tek tek savaşta çözümleneceğine karar verilince, ant töreninin yapılması için Priamos çağrılır ve onu Batı kapısındaki kulede görürüz (İl. III, 149 vd.):

Priamos'un çevresinde kurmuşlardı
ihtiyarlar derneğini.
İhtiyarlık onları savaştan alıkoyuyordu,
ama çok iyi konuşan adamlardılar,
ormanda, ağaçları dolana dolana incecik
öten
ağustosböcekleri gibi tıpkı.
Kulede böyle oturuyordu Troyalı ululer.

Helen'yi çağırır ve şöyle der ona (İl. III, 162 vd.):

Buraya, yanıma gel kızım, otur şöyle,
gör bak işte, eski kocan, hısım akraban,
dostların.
Bence suçlu sen değilsin tanrılar asıl,
onlar yığdı başıma kan ağlatan savaşı...

Bu birkaç söz Priamos'u nitelemeye yeter. Uygardır, akıllı ve yetkindir, hiçbir öfke, giderek hiçbir acı bile gölge düşürmez insanca olgunluğuna. Hektor Akhilleus'la savaşa girmek üzereyken oğluna kulenin üstünden seslenip içeri sığınmasını salık verdiğinde gerçekçi bir görüş dile getirir (İl. XXII, 38 vd.):

Hektor, yavrum, dostlarından uzak durma
öyle,
erişirsin kaderine, bekleme bu adamı,
senden çok üstündür Peleusoğlu,
o katı yürekli adam alt eder seni.

Akhilleus'un elinden can veren öbür oğullarını sayar ve şöyle der:

Ama sen, *Akhilleus'a alt olup* ölmezsen,
halkımız daha *çabuk unutur bu acıyı*
Bana da acı, şu talihsiz babana,
bunca acıdan bir parça aklı kalmış
ihtiyarcığa.

Oğullarının nasıl öldürüldüğünü anımsar, kızlarının, gelinlerinin esir olarak götürüleceklerini, kendisinin de öldürülüp leşinin köpeklere atılacağını öngörür. Hektor'un bu sözlere, eşi Hekabe'nin yalvarmalarına karşın oğlu surlara sığınmayınca, donakalır ve sonuna kadar seyreder işkencesini, sonra da hıçkıra hıçkıra ağlar, toz, toprak üstünde yuvarlanır, ama ilk tepkisi kendini dışarı atmak, Akhalara gidip oğlunun ölüsünü kurtarmaktır. Gitmeye karar verir ve hiçbir engel alıkoyamaz onu. Hekabe'nin gitme diye yalvarmalarına, hazırlık yapmada ağır davranan oğullarına bir ihtiyara yakışacak biçimde sertçe davranır, şöyle azarlar onları (İl. XXIV, 218 vd.):

Sarayın uğursuz kuşu musun ne?
Gideceğim, alıkoyamazsın beni,
kandıramazsın beni ne desen...
Hadi çabuk olun, *ödlekler, baş belaları,*
siz öteydiniz keşke Hektor öleceğine,
öteydiniz hızlı gemilerin önünde, topunuz
birdenl

Sonra da tanrıların yardımıyla Akhilleus'un barakasına varır, görünmeden içeri girer ve Akhilleus'un dizlerine, ellerine sarılarak şöyle der (İl. XXIV, 486 vd.):

Tanrısal Akhilleus, getir aklına babanı.
Şimdi olmalı o da benim yaşımda,
varmıştır uğursuz ihtiyarlığın eşiğine.
Belki çevresinde komşular bugün *üzer onu,*
belayı *savacak kimsesi yoktur yanında.*
Ama duyar hiç olmazsa yaşadığını senin,
gün boyunca sevinir gönlünde,
oğlum dönecek Troya'dan, göreceğim onu,
der.

Ve bu sözlerle ancak insan sözünün yaratabileceği mucizeyi yaratır: Akhilleus'un çelik gibi sert, acımak bilmez yüreği birden yumuşayıverir. Gözünden yaşlar boşanır, kalkar, ihtiyarı elinden tutup kaldırır, kendi babasıymış gibi ökşar, avutur, yedirir, içirir ve oğlunun ölüsünü kendi eliyle yıkayıp hazırladıktan sonra ona verir. İhtiyar da acısının onurlu sevinci İçinde alır, götürür onu Troyalılara. Hektor qıbi Priamos da Anadolulu bir kahraman insandır, Kızı, tanrı sözcüsü Kassandra

şöyle seslenir onu görünce (İl. XXIV, 703 vd.):

Gelin, Troyalı erkekler, kadınlar, gelin,
gelin, görün Hektor'u, gelin,
sağken, savaştan dönerken o
nasıl sevinirdiniz nasıl, gelin hadi,
görün şehrimizin ışığını, Hektor'umuzu,
tekmil halkın ışığını gelin, görün.

Pfiapos. Boğaz kıyılarında Lampsakos (Lapseki) şehrinin büyük tanrısı Priapos Yunan mitolojisine sonradan girmiş ve epey yer etmiş tanrısal bir varlıktır. Bağları, bahçeleri kem gözlere karşı koruyan bu tanrının en göze çarpan niteliği phallos'u, yani erkeklik uzvuydu. Yamrı yumru bir adamcık olarak imgelenen Priapos'un phallos'u neredeyse kendisi kadar uzun ve yukarıya doğru kıvrık olarak gösterilirdi. Bununla bereketi simgeler ve bitkilere erişilecek bir örnek diye dikilirdi. Bu haliyle Priapos Dionysos alayına girmiş, gövdesi ve tutumuyla Satyrlere, Silenlere benzediği için bu tanrılara karışmıştır. Efsane onun tanrı Dionysos'Ia tanrıça Aphrodite'den dogma olduğunu da ileri sürerdi. Dionysos alayında bir eşek üstünde canlandırılması da şöyle açıklanırdı: Bir Bakkhos töreni sırasında Priapos çok içmiş ve alayda rastladığı Lotis adlı bir nympha'ya âşık olmuştu. Gece Bakkhalar uykuya dalınca Lotis'in yanına sokulan Priapos tam muradına ermek üzereyken bir eşek anırmış, kız uyanmış ve kaçmış. Priapos da olduğu yerde ve durumda kalakalmış, herkese alay konusu olmuş. Roma'da efsane Lotis'in yerine Vesta'yı koyar, eşeğin anırması da tanrıçayı tehlikede olduğunu bildirerek uyarması içinmiş. Vesta bayramında eşeklerin çiçek çelenkleriyle süslenmesi de oradanmış.

Aphrodite'nin Priapos'u doğurması üstüne de şöyle bir masal anlatılıyor: Aphrodite Olympos tanrıları arasına gelince güzelliğiyle hepsini büyülemiş, o kadar ki Zeus bile âşık olup onunla sevişmiş. Aphrodite gebe kalmış, ama Hera doğacak çocuk babası gibi güçlü, anası gibi güzel olur da bütün öbür tanrıların hakkından gelir korkusuyla Aphrodite'nin karnına kem göz koymuş, çocuğun sakat dogmasını sağlamış. Priapos kocaman bir phallos'la dünyaya gelince, tanrıça oğlundan utanmış, tanrılara göstermemek için de onu kırlarda bırakmış. Priapos'u çobanlar bulup büyütmüşler ve erkekliğine tapınır olmuşlar. Priapos'un bir kır tanrısı olması bu yüzdenmiş.

Başka kaynaklarda Priapos Aphrodite ildi Adonis'in oğlu olarak gösterilir. Mythos yazarlarından Diodoros Priapos'la Osiris'i karşılaştırır, Lapsekili tannyla Mısır tanrısı ve onun efsanesi arasında bir bag kurar: İsis kol casa Osiris'in erkeklik uzvunu bulunca onu biri tanrı haline sokmuş, bu tanrı da Priapos, muş. Gene Diodoros Priapos'la Hermaphroditos'u bir tutar. Bütün bu olgulardan çıkacak sonuç Priapos'un bir Anadolu tanrısı olduğu ve böyle olmakla Adonis, Osiris, Isis, giderek Dionysos ve Aphrodite gibi Yunan mythos'una sonradan girdiği sonucu çıkar. Türkiye müzelerinde Priapos heykelleri çoktur.

Proitos. *Bkz. Abas, Akrisios, Bellerophontes.*

Proitos Kızları. *Bkz. Melampus.*

Prokne. *Bkz. Aedon.*

Prokris. *Bkz. Kephalos.*

Prokrustes. Atina ile Megara yolu üstünde bulunan bir haydut. Biri küçük, biri büyük iki yatağı varmış ve gelen, geçen yolcuları soyduktan sonra uzun boyluları küçük yatağa yatırır, ayaklarını keser, kısaları büyük yatağa yatırır, ayaklarından çeker, uzatırmış. Bu korkunç eşkıyayı Theseus öldürmüş *(Theseus)*.

Prometheus. Prometheus, Titanlar soyundandır: Hesiodos'a göre İapetos'la Okeanos kızı Klymene'nin oğludur. Bu Titan çiftinin dört oğlu olur: Atlas, Menoitios, Prometheus ve Epimetheus. Dördünün de kaderi tüyler ürperticidir: Zeus, Atlas'ı dünyanın ucuna dikip gök kubbesini omuzlarına yükler, Menoitios'u yıldırımla çarparak yerin dibine kapatır, Prometheus'u zincirlerle bir sütuna bağlar ve karaciğerini bir kartala yedirir, Epimetheus'un başına kadın belasını salar. Neden bu eşi görülmedik, olağanüstü cezalar? İapetosogulları Titan soyundan oldukları için mi? Hayır. Zeus'un İapetosogullarına özel bir hıncı vardır, bu hıncın asıl nedenini de onlara verilen sıfatlardan anlıyoruz: Bu Titanların dördü

da kafa gücünden pay almışlardır, akıldan yana üstündürler ve bu üstünlükleriyle övünüp Zeus'a karşı gelmeye yeltenirler. Akıl gücüyse Zeus'un tekelindedir, o bu güçle ele geçirmişi ir dünya egemenliğini. Bu gücü başkasında görmek dinmez bir öfke doğurur içinde. Prometheus da bu öfkeyi körükler durur: Sivri aklını, geleceği önceden görme gücünü Zeus'u aldatmak, kuşkulandırmak, küçük düşürmek için kullanır. Burada Hesiodos'un pek üstünde durmadığı, Aiskhylos'un alabildiğine işlediği bir temaya ışık tutmalıyız: Üçüncü devrimin hazırlanması.

Adı "önceden gören" anlamına gelen Prometheus kâhindir ve Gaia, Kronos'a nasıl devrileceğini haber verdiyse, Prometheus da Zeus'ün bir gün tahtından düşeceğini bilir. Aiskhylos'a göre Prometheus, Klymene'nin değil, başka bir adı Themis (Adalet) olan Gaia'nın oğludur. Bu bilgiden edindiği üstünlükle P'rometheus, Zeus'u sürekli bir kuşkunun baskısı altında tutar. "Prometheus" tragedyasının ekseni olan bu tema Hesiodos'ta da sezilir. Ancak onu göz önünde tutarsak, Mekone olayını gereğince anlayabiliriz. "Theogoni-,ı"da (535-560) anlatılan bu efsane etiolojik, yani açıklayıcı bir nitelik taşır: Kurban törenlerindeki bazı geleneklerin nereden geldiğini bildirir; ama bizim için asıl önemi Zeus-Prometheus kavgasını bambaşka bir motif üstüne kurmasıdır: Prometheus başlangıçtan beri insanlardan yana geçmiştir, onlara dayanarak Titanların öcünü almak ve Olymposluların egemenliği yerine insanların egemenlisini getirmek emelindedir. Yeni bir devrimin hazırlayıcısıdır. Zeus'u aldatmakla onu insanlara karşı kışkırtır. Kurduğu düzen tanrılar İçin küçük düşürücüdür. Zeus bile bile aldanır, ama oldu bittiyi önleyemez. Bu onur yarasından öç almak içindir ki ateşi vermez olur İnsanlara. Prometheus da tanrıyı bir daha aldatır ve ateşi çalıp götürür, insanlara verir. İki kez küçük düşürülen tanrılar tanrısı artık kaba kuvvete başvurmak zorundadır: Eşi görülmedik, korkunç cezalar salacaktır Prometheus'un başına.

Hesiodos'un öyküsünde Aiskhylos'un Promeiheus'unu, giderek Goethe'nin verdiği Prometheus yorumunun tohumlarını bile bulabliriz: Zeus . aldatılmış, İnsanların gözünde küçük düşürülmüş, gülünç olmuş bir tanrıdır. Egemenliği gerçek bir güce dayanmaz, çünkü akıl gücü tanrılardan insanlara geçmiştir. Devrim, üçüncü ve son devrim olmuş bitmiş tir: İnsan kendi gücünün bilincine varır,.. tanrıya karşı ayaklanmıştır. Ona isterse tapar, isterse hiçe sayar onu, güçsüz ya da güç lü olduğu oranda tapar ya da hiçe sayar. Tanrı, insanın elinde bir oyuncaktır, asıl tan rı, yani asıl yaratıcı insanın kendisidir.

Aiskhylos'un "Prometheus"unda yalnız tan rılann rol oynadığı belirtilir durur. Oysa bu tragedya bütün koşulları ve sorunlarıyla İnsanlık dramını yansıtır, demiştik. Prometheus insanın temsilcisidir, içinde çırpındığı olaylar da günümüzün deyimiyle politik diye nitele nebilecek insan toplumlarına özgü olaylarıdır. Ama Prometheus ne bakımdan insandır ve dramı niçin insanlığın dramı oluyor?

Prometheus ateşi tanrılardan çalmış ve in sanlara vermiş, tanrıların kurmuş olduğu düzene karşı geldiği için de zincire vurulmuş yaman bir ceza çekmektedir. Mıhlanmış oldu ğu kayadan bize seslenip, eylemini, eylemi nin uyandırdığı tepkiyi, kendini ve karşısında kileri eleştirip değerlendirmektedir. Prometheus olayını bugün bir tiyatro yazarı ele alsa, karşımıza bir yargılama sahnesi koyar ve tu tuklusu, tanıkları, yargıçlarıyla bir duruşmayı canlandırırdı. Biz de örneğin Kafka'nın "Du ruşma"sını inceler gibi inceleyelim "Zincire Vurulmuş Prometheus"u. Anlayışına, günü müzün gözüyle ancak bu yoldan varabiliriz.

Prometheus savunuyor ve ne diyor bu savunmada? İki kavram üstünde durup direni yor, değer olarak benimsediği iki kavram: Bilinç ve özgürlük. Bilinç ve özgürlük insana özgü değişmez değerler olarak her zaman ve uygar her toplumda benimsenegelmişlii Bunları savunurken Prometheus bugün de bir sanığın duruşmada başvuracağı kanıl la maya başvuruyor: Ne yaptırma, diyor, bile bile yaptım. Eyleminin uzun bir düşünme ve tartışma sonucu .bilinçli ve istemli bir eylem olduğunu ileri sürerek, bu eylemin suç olarak yorumlanmasından doğacak bütün tepkilin sonuna kadar katlanmaya hazır olduğunu bil diliyor. Bu bilinç hem gurur, hem bir katlan mi duygusu doğuruyor İçinde. Şu sözlerle di le getiriyor duygularını

Ama ben biliyordum başıma gelecek olanı:
Bile bile, isteye isteye suç işledim.
Bana gelince, ben bu çileme katlanacağım.

Çilesine katlanamayıp, ölmeyi özleyen İo'ya Prometheus şöyle der:

Benim acılarıma hiç katlanamazdın demek!
Kader ölmeme de izin vermiyor benim:
Yalnız ölüm kurtarabilirdi beni,
oysa benim işkencelerimin sonu yok
Zeus tahtından düşmedikçe.

Hiçbir umuda yer vermeden düşünce ve davranışında direnen Prometheus'un bu bilinçli tutumunu başkaları anlamaz ve gurur ya da kibir diye nitelerler. Koro şöyle der:

Sözünü sakınmıyorsun,
başına gelen boyun eğdirmiyor sana.

Okeanos da şöyle:

yine de uslanmış değilsin, diretiyorsun,
dertlerine dert katmaktan korkmuyorsun.
Benden öğüt dinlersen, dikine gitme.

"Sözünü sakınmıyorsun" diye çevirdiğimiz Yunan "ağan eleutherostomeis" deyimi, "dilin fazla özgür" anlamına gelir. Prometheus'a bilinci özgürlük sağlamaktadır. Dramın özü de bu özgürlük-köle sorunudur. Onun asıl önemini de biz ancak tragedyanın yazıldığı çağı göz önünde tutmakla anlayabiliriz. V. yüzyıl Atina'sında kölelik de, zorbalık da yasalara uygun canlı kurumlardı. Prometheus herhangi bir köle gibi "desmotes", yani zincire vurulmuştur; işkencesenin büyüklüğü zincire vurulmuş olmasında değil, bir tanrı iken köle durumuna düşürülüp, köleliğinin bu kadar kötü koşullar içinde geçmesindedir. Ne var ki köleliği doğal ve olağan sayan bir ortamda Zeus-Prometheus ilişkisini bir sorun olarak ortaya atmak, yargılarcasına tartışmak ve hakkın köleden yana olduğunu belirterek, zorbalığı bütün ayrıntılarıyla eleştirip yermek Aiskhylos'un tek başına giriştiği ve başarıyla sonuçlandırdığı koca bir iştir. Tragedyasına eşsiz bir değer veren bu sorunu adım adım inceleyebiliriz "Prometheus"ta.

Titanları yenip yönetimi ele aldıktan sonra, Zeus bir düzen kurmaya girişmiştir. Bu düzende kendine krallık tahtını ayrıdığı halde, öbür tanrılara da şeref payları, egemenlik alanları dağıtmıştır. Ne var ki bütün tanrılar paylarına düşen alanı yönetirken Zeus'un buyruğuna uymak zorundadırlar. Piyeste karşımıza çıkan tanrıların hepsi bu düzeni benimsemiş, Zeus'un buyruklarını isteyerek yada istemeyerek yerine getirmektedirler. Tek baş kaldıran Prometheus'tur. Kavga Zeus'la Prometheus arasındadır ve bir özgürlük-kölelik kavgasıdır. Evreni yöneten, tanrıların ve insanların egemeni Zeus özgürdür, prangaya vurulmuş, ıssız bir kayalıkta sonsuzluğa dek işkencelere mahkûm, ölümsüz olduğu için canına kıyma özgürlüğünden de yoksun Prometheus köledir. Ama bakalım gerçekten de öyle mi?

Prometheus'u kayaya çakan Kratos (Güç) şöyle diyor:

Her varlık çoktan bir kaderle yükümlenmiş,
Tanrıların başıdır yalnız yükümlü olmayan:
"Zeus'tan başkası özgür değildir".

Olaylar da Kratos'un bu sözünü doğrulamaktadır: Sert, amansız, insafsız bir zorba gibi dünyayı keyfine göre yöneten Zeus her isteğini yüzde yüz gerçekleştirmektedir. Evren "Prometheus" tragedyasında Prometheus ve İo gibi Zeus'un kurbanları, Kratos, Bia, Hephaistos'la Hermes gibi Zeus'un uşakları ve Okeanos gibi Zeus'un dalkavuklarıyla dolmuştur. Geçmişi yendikten sonra, Zeus bugün ve yarını da yasalarının tekeline geçirmişe benzer. Oysa gerçek tam tersinedir: Gerçekte Zeus köle, Prometheus özgürdür. Bu özgürlüğü Prometheus nasıl ele geçirmiştir? Burada efsaneyi bir yana itip, kendi çağımızın egemenlik kavgalarına bakabiliriz: Yönetimi ele geçirmiş nice iktidar sahibi kişi ya da partiler vardır ki, karşılarına dikilip direnen tek tük düşünce sahiplerini susturup yok edebileceklerini sanırlar, oysa sonuç umduklarının tersine çıkar: İktidar sahipleri devrilir gider, düşünce sahipleri yener ve kalır. İnsan toplumunun bu değişmez yasasının bilincine varan Aiskhylos onu Prometheus diye bir efsanelik kişinin ağzından bildiriyor bize dek: Akıl gücü kaba güçten üstündür, düşünceye gem vurulamaz, özgür düşünce tutuklanamaz, susturulamaz, alt edilemez, olaylar nasıl gelişirse gelişsin, gelecekte egemenlik kaba kuvvetin değil, özgür düşüncenindir. Aiskhylos toplumların yöneliminde, geçmiş, hal ve

geleceği bu açıdan eleştirerek, bize eşsiz değerde bir politika dersi veriyor bu tragedyasıyla Akıl gücünün kaba kuvveti nasıl yendiğini adım adım izledikten sonra, akıl gücü üstüne kurulan yönetimin akla ve özgür düşünceye saygıyı elden bırakıp, ona sırt çevirince, nasıl zayıfladığını ve devrilmek tehlikesiyle k.ırşı karşıya geldiğini gösteriyor. Zeus bütün kurbanları, uşakları, dalkavuklarına karşın bir çocuk gibi zayıf ve çaresizdir: Onu yıkımdan kurtaracak tek kişi akıl gücünün taşıyıcısı l'rometheus'tur. Zeus tutukladığı düşmanının elinde tutukludur aslında. Efsane, Prometheus'a, geleceği öngören bilici der, çağımızsa biliciye inanmaz, ama düşünürün akıl gücüyle geleceği öngördüğünü, insanlığa yaptığı bu hizmete karşılık kör iktidarların baskısına uğrayıp olmadık cezalara çarpıldığını da bilir. Aiskhylos'un tragedyasını bu açıdan okuyun, göreceksiniz ki çağımızın dramını yansılır.

Bu kadarıyla "Prometheus" politik piyesin la kendisidir, ama Aiskhylos politika anlayışının en derinini yansıtmakla kalmamış, uygarlık değerlerinin ne olduğunu kavrayıp dile getirmekle insancı eserin en özlüsünü de vermiştir. Ateşi tanrılardan çalıp insanlara vermek ne demektir? Başkalarının bir efsane niteliğinden öteye götüremedikleri bu sembolü Aiskhylos insanlık açısından ele alıp, uygarlığın tarihçesini çizmek gibi tiyatro eserlerinde eşine rastlanmayan güç bir işi başarmaktadır. Düşüncesi günümüzün olaylarını aydınlatacak kadar derine giden bu yazarın sanat ustalığı da şaşırtıcıdır: Okuyucu dikkat etti mi ki başlangıçta Zeus'un uşakları Prometheus'u kaba güce başvurarak tutukladıkları sahnede, Prometheus bir tek söz söylemez: Kayaya çakılmasına, zincire vurulmasına ve Kratos'un sövüp saymalarına sessizce katlanır, ama tragedyanın sonunda Zeus'un casusu Hermes'le kölelik-özgürlük tartışmasında tanrıları beş paralık ettikten sonra, başına saldıkları doğal belaları bir bir izleyip diliyle canlandırır gözümüzün önünde, dünya başına yıkılıp koruyla birlikte gömülüp yok olana dek konuşmakta direnir Prometheus. Son sözünü söyler ve sonra ölür. Kıyamet de kopsa son söz özgür düşüncenindir, demek istiyor Aiskhylos.

Proscrpina. Roma dininde ölüler ülkesi tanrıçası Persephone'nin karşıkgı. Yunan mitolojisinin etkisi altında kalmadan önce bir kır tanrıçası olsa gerek.

Protesilaos. Troya savaşında rol oynayan Tesalyalı önder, İphiklos'un oğlu ve Podarkes'in agabeyisidir. Troya savaşına kırk gemiyle katılır, ama Anadolu kıyısına ayak basar basmaz öldürülür. Homeros şöyle anlatır bu acıklı serüveni (İl. II, 695 vd.):

Sonra Phylake'de oturanlar gelir...
Eskiden onlar cenkçi Protesilaos'un
buyruğundaydılar,
kara toprak yuttu şimdi Protesilaos'u,
yarım kalmış bir saray bıraktı Phylake'de.
bir de iki yanağını yırtan bir karı.
Öbür Akhalardan çok önce atlayınca
gemisinden karaya,
bir Dardanoslu öldürdü onu.

Protesilaos'un yeni evlendiği karısı Laodameia'ya doyamadan ölmesi onun acıklı alın yazısıdır *(Laodameia)*. Bir efsaneye göre genç kadının böyle vakitsiz dul kalması kan kocanın tanrılara borç olan törenleri yapma dan gerdeğe girmelerindendir.

Proteus. Deniz ihtiyarı Proteus, Odysseia'da uzun boylu anlatıldığı gibi, Mısır'da Nil ırmağının ağzındaki Pharos adasına yerleşmiş bir tanrıdır. Görevi Poseidon'un fok balıklarına ve öbür deniz yaratıklarına bekçilik etmektir. Onun olağanüstü kişiliğini Telemakhos'a Menelaos tanımlar. Troya dönüşü Menelaos Helene ile birlikte Mısır'a vardıklarında uzun bir süre denize açılmazlar. Bir tanrı yollarını bağlamaktadır, Menelaos bunun kim olduğunu ve nasıl yola çıkabileceğini öğrenmek için Proteus'a başvurmak zorunda kalır. Ne var ki denizin tekmil girdisini çıktısını bilen bu ölümsüz, pusuya düşürülmeden sırlarını açıklamaya yanaşmaz. Proteus'un kızı babasını nasıl konuşmaya zorlayacağını şöyle anlatır Menelaos'a (Od. IV, 400 vd.):

Gün dolanıp varınca göğün ortasına,
çıkar dalganın sırtına denizin yalan bilmez
ihtiyarı,
saklanır Zephyros'un karayeli altında,
sonra gider, oyuk mağaralara uzanır,
Alacalı enginde çıkıp sürüyle yatarlar

güzel deniz tanrıçasının yüzen ayaklı fok balıklan,
derinlerin ekşi deniz kokusunu yayarlar ortalığa.
İhtiyarın tekmil düzenlerini anlatayım şimdi sana:
En önce fokları sayacak o,
sonra ayıracak onları beşer beşer,
uzanacak aralarına sürüdeki çoban gibi.
Görür görmez siz onun uykuya daldığını,
ossaat saldırın var gücünüzle,
ne yaparsa yapsın koyuvermeyin, tutun sımsıkı.
Her kılığa girecek, her biçimi alacak,
benzeyecek yerde sürünen tekmil hayvanlara,
su olup akacak, ateş olup yakacak,
bırakmayın sakın, tutun daha sıkı.
Ne zaman dile gelip başlarsa konuşmaya,
zoru bırakın, çözün bağlarını,
sor ona, yiğidim, başına bu dertleri ören kim,
sor nasıl döneceğini balıklı denizde.

Menelaos ve arkadaşları bu denizkızının getirdiği dört fok derisinin altına yatarlar, yeni yüzülmüş bu deriler öyle pis kokar ki neredeyse bayılacak olurlar, ama dayanırlar ve Proteus foklarının arasına yatıp uykuya dalacakken onu yakalarlar, Proteus aslan, ejderha, pars, domuz kılığına girer, fayda vermeyince, su olur, ağaç olur, ama sonunda sırlarını açar ve Menelaos'a yolu gösterir.

Bu masal tragedya yazarı Euripides ve Latin Şairi Vergilius tarafından da işlenmiştir.

Psamathe. (1) Adı kum anlamına gelen Psamathe Nereus kızlarından biridir. Kendisine vurulan Aiakos'la sevişmek istemez, bir fok balığı kılığına girer, ama Aiakos gene de ona yanaşıp Phokos'a gebe bırakır *(Aiakos, Phokos)*. Phokos üvey kardeşleri Peleus ve Telamon tarafından öldürülünce Psamathe Peleus'un sürülerine korkunç bir kurt saldırtır *(Peleus)*.

(2) Linos'un anası, Apollon'un sevgilisi *(Linosj*.

Psykhe. Ruh anlamına gelen Psykhe Latin yazarı Apuleius'un "Dönüşümler" adlı eserinde anlattığı "Eros'la Psykhe" masalının kahramanıdır. Bir Miletos efsanesine dayanan bu güzel ve ünlü masalda sonraları bütün dünya folklorunda kullanılacak motif ve temalar görülmekte, masal türünün en eski kaynaklarının da Anadolu'da bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Masalın ayrıca simgesel bir anlamı da vardı: Sevgi ile ruh birbirlerinden ayrılmaz, ama bu birlik ancak birçok engelleri yenmek, birçok düşman güçleri alt etmekle gerçekleşir. Apuleius bu neoplatoncu görüşleri çok renkli ve dokunaklı bir öyküde dile getirmiştir.

Çok uzun olduğu için buraya alamayacağımız Eros'la Psykhe masalının bir anlatımı "Mavi Anadolu" kitabımızda bulunur (Bilgi Yayınevi, 1969, s. 135 vd.). Masal şöyle özetlenebilir: Psykhe Miletos kralının kızıdır, üç kız kardeşin üçüncüsü ve en güzelidir, ama güzelliği yüzünden Aphrodite'nin hışmına uğramıştır: Tanrıça onun tek başına bir dağa bırakılmasını, kendisine koca olacak ejdere varmasını buyurur. Oğlu Eros'tan da bu dileğini yerine getirmesini ister. Ama Eros Psykhe'yi görür görmez ona vurulur, kızı bir saraya yerleştirip geceleri gizlice yanına gelir. Sevgilisine görünmez, kendisini görmek için herhangi bir girişimde bulunmamasını da öğütler. Ama Psykhe dayanamaz, bir gece Eros kanatlarını yaymış, uyurken yağ kandilini yakar ve yanına varıp ona bakar. Sevgi tanrı olduğunu görünce elleri titrer ve bir damla kızgın yağ Eros'un omzuna damlar. Tanrı uyanır uyanmaz sevgilisini bırakıp gider. Uzun bir süre birbirlerinden ayrı eriyip dururlar. Sonunda Aphrodite ikisine de acır, Psykhe'nin bir sürü olmayacak işler yapmasını buyurur. Cinler, periler kıza yardım ederler ve sonunda Psykhe Eros'a, yani can sevgiye kavuşur.

Pterelaos. Perseus soyundan gelme Taphos kralı. Mykene tahtını elde etmek için Elektryon'a karşı sefere çıkar. Kendi oğullarıyla Elektryon'un oğullan savaşta birbirlerini öldürürler. Elektryon'un kızı Alkmene amca oğlu Amphitryon'a varmak için Pterelaos'u öldürmesini şart koşunca Amphitryon Taphos adasına karşı sefere çıkar. Ölümsüzlüğü bir kıla bağlı olan Pterelaos'u Amphtryon'un nasıl Komaitho'nun yardımıyla öldürdüğü *Amphitryon* maddesinde anlatılmıştır.

Pygmalion. Yalnız Ovidius'un anlattığı Pygmalion'la Galateia öyküsü çağımızda Bernard Shaw'un tiyatro oyunuyla ün kazandı----an burada E. Hamilton'un (Ülkü Tamer çevriisi) anlatımıyla verilmektedir:

"Kyproslu bir heykelci olan Pygmalion, kadınlardan nefret ederdi. Ant içmişti: ömrü boyunca evlenmeyecekti. Sanat yetiyordu kendisine.

Günlerden birinde bir kadın heykeli yapmava karar verdi. Artık bilinçaltının itmesiyle mi yerdi bu kararı, yoksa insanlara kusursuz bir kadının nasıl olması gerektiğini mi göstermek lltedi, orası bilinmiyor. Uğraştı, didindi, o zamana kadar yapılmış en güzel kadın heykelini yaptı. Yaptıgıyla yetinmedi, kerelerce düzeltti heykelini, usta parmaklarıyla yeniden, yeniden biçimlendirdi. Sonunda da o fildişi ı ı.ırçasına tutuluverdi. Hani insan da o heykeli ilk .görüşte canlı bir kadın sanırdı; hem öyle bir kadın ki, güzellikte eşi, benzeri yok...

Bir süre, çocuklar oyuncaklanyla nasıl oyı iarlarsa, Pygmalion da heykeliyle öyle oynadı. Ona çeşit çeşit elbiseler giydirdi, küçük kuşlar, pırıl pırıl çiçekler armağan etti. Gece olunca yatağına yatırdı onu, öptü, kokladı. Düşlerinde hep onun canlandığını gördü. Ama sonunda cansız bir şeyi sevdiğini, o acı gerçeği anlayıverdi.

Aşk tanrıçası bütün bunları görüyor, bu yepyeni aşk çeşidiyle yakından ilgileniyordu. Mutsuz delikanlıya yardım etmeye karar verdi.

Venüs bayramı gelmişti. Halk, aşk tanrıçası için kurbanlar kesiyor, her yerde şenlikler yapılıyor, şölenler veriliyor, sevgililer Venus'a yakalıyorlardı. Pygmalion da aşk tanrıçasının tapmağına giderek yakardı ona; karşısına, yaptığı heykele benzeyen bir kız çıkarmasını diledi. Sonra evine dönüp fildişi sevgilisinin karşısına geçti. Uzun uzun baktı heykele, eğilip o cansız dudaklarından öptü onu.

Ansızın irkilerek geri çekildi Pygmalion. Öptüğü dudaklar her zamanki gibi soğuk değildi, ılıktı. Bir daha öptü; o ılık dudakların gittikçe ısındığını, yumuşadığını duydu. Büyük bir sevinçle sarıldı heykele; Venüs, bu büyük aşkı karşılıksız bırakmamış, sevgilisini canlandırmıştı.

Öyküsünün bundan sonrası anlatılmamış; yalnız sevgililerin evlendiği, heykelin (ialalela adını aldığı, bir de çocukları Paphos'un bir şehre isim babası olduğu biliniyor".

Pygme'ler. Cüce denebilecek kadar kısa boylu olan Pygmeler soyunun adı İlyada'da geçer. Bunların Mısır'ın güneyinde ya da Hindistan'da yaşadıkları sanılırdı. Pygmelerin leylek ya da turna kuşlarına karşı savaşı masal konusu olmuştur. Nedeni de şöyle anlatılır: Oinoie adlı çok güzel bir Pygme kızı tanrıçalardan Hera'yı hiç saymazmış. Günün birinde evlenmiş ve bir çocuk doğurmuş. Çocuğun doğduğu gün Pygmeler kadına ve kocasına armağanlar getirirken Hera Oinoie'yi birdenbire kaçırmış ve bir leylek haline getirmiş. Kadın da oğlunu geri almak için Pygmelere saldırır dururmuş. Leylek sürüleri bu yüzden Pygmelerin başdüşmanı olmuş. Homeros dil lere destan olmuş bu benzetmede Troyalıları Pygmelere saldıran turnalarla kıyaslar (İl. III, 2 vd.):

Troyalılar yürüdüler kuşlar gibi, çığhk Çığhğa,
turnalar göklere yükselir de hani,
kasırgadan, sağanak sağanak yağmurdan kaçıp
Okeanos akıntılarına doğru bağıra çağıra uçarlarsa nasıl,
Pygme cücelerine korkunç bir savaş, ölüm,
yokluk getirerek savaş vakti...

Pyladcs. Phokis kralı Strophios'un oğlu Pylades Orestes'in en yakın ve sadık arkadaşıdır. Birlikte büyümüşlerdir, Pylades Orestes'e babasının öcünü almakta yardım eder. Tauris'e yolculuğuna da katılır (Oresres).

Pyramus ile Thisbe. Bu aşk öyküsünü Ovidıus'a uyarak E. Hamilton (Ülkü Tamer çevirisi) iyi anlatmış, olduğu gibi alıyoruz:

"Bir zamanlar kara dut ağacının yemişleri kar gibi beyazdı. O dutlar nasıl oldu da ansızın renk değiştirdi, bilir misiniz? Garip, garip olduğu kadar da üzücü bir öyküdür bu, gencecik iki sevgilinin ölümünü anlatır:

Doğu ülkelerinin en güzel kızı Thisbe ile en yakışıklı delikanlısı Pyramus, Semiramis'in ülkesi Babylon'da yaşarlardı; evleri birbirine öylesine yakındı ki, birinin duvarı aynı zamanda ötekinin de duvarıydı. Komşulukları Umanla aşka çevrildi. Evlenmek İstediler, an

neleri, babaları bırakmadı. Ama aşk yasak tanır mı hiç? Alevi ne kadar örtülse ateşi o kadar yakıcı olur. Tutuşan yürekler soğur mu bir daha?

Pyramus'la Thisbe'nin evlerini ayıran duvarda ufacık bir delik vardı; iki sevgili geceleri o delikten konuşabiliyorlardı. Karanlıkta dudaklarını deliğe dayıyor, bir yandan öteki yana öpücükler gönderiyorlardı. Sabaha kadar, şafak yıldızları söndürüp de günün ilk ışıkları çimenlerdeki çiyi kurutuncaya kadar, birbirlerine aşklarını fısıldıyorlardı.

Sonunda artık bu duruma dayanamaz oldular, bir gece kaçmaya karar verdiler. Ni; nos'un mezarı yanındaki bir dut ağacının altında buluşacaklardı.

O gün içleri içlerine sığmadı; güneş batıp da karanlık çökünce Thisbe evden sıvıştı, mezara geldi. Pyramus oralarda yoktu. Genç kız, sevgilisini beklerken ansızın bir kükreme duydu. Arkasına bakınca ay ışığında bir dişi aslanın durduğunu gördü. Karnını yeni doyurmuştu aslan, ağzı kanlıydı, besbelli mezarın yanındaki kaynaktan su içmeye geliyordu, öyle korktu ki Thisbe, hemen kaçtı; ama kaçarken de sırtındaki örtüyü düşürdü.

Aslan geldi, örtüyü parçaladı, sonra dönüp ormana gitti.

Bir süre sonra Pyramus göründü. Ne o? Yerde Thisbe'nin örtüsü vardı, üstelik kan içindeydi. Bir kuşku kapladı delikanlının yüreğini, ama Pyramus aslanın yerdeki ayak izlerini görünce bu kuşku büyük bir üzüntüye, anlatılmaz bir yasa döndü. Hep kendinin yüzündendi, daha önce gelip Thisbe'sini tehlikelere karşı koruyamamıştı. Örtüyü aldı eline; 'Seni ben öldürdüm' dedi. Kılıcını çekti sonra, dut ağacının yanına gitti, 'Sen de benim kanımı içeceksin şimdi' dedi. Kılıcı bütün gücüyle göğsüne sapladı. Fışkıran kanlar ağaçtaki dutları kızıla boyadı.

Aslandan korkup kaçan Thisbe, sevgilisini bekletmemek için mezar başına döndü. Be-, yaz dut ağacını aradı bulamadı; bir kara dut ağacı vardı orada. Önce yanıldığını sandı, ama gözleri yerde yatan Pyramus'a ilişince bir anda neler olduğunu anladı. Sevgilisinin kollarına attı kendini, uzun uzun dudaklannndan öptü. 'Ben geldim, Pyramus' diye bağırdı, 'ben geldim, bak, ben, Thisbe'. Pyramus bin güçlükle gözlerini açıp son bir kere baktı Thisbe'ye... Sonra ölüm geldi, gözkapaklan-' nı kapadı.

Thisbe kılıcı aldı eline; 'Benim için öldürdün kendini' dedi, 'ama ben de cesurum, benim de içim aşkla dolu. Ancak ölüm ayırabilirdi bizi; oysa şimdi o birleştirecek'. Üstünde daha Pyramus'un kanı kurumamış olan kılıçla kendi kendini vurdu.

Anneleriyle babaları da, tanrılar da acıdılar iki sevgiliye. Anneleriyle babaları, ölülerini yakıp küllerini bir kaba koydular. Tanrılar da, onlasın anısını sürdürmek için, bütün ülkelerde kara dut ağaçları yetiştirdiler".

Pyriphlegeton. *Bkz. Phlegeton.*

Pyrrha. Epimetheus'la Pandora'nın kızı, Deukalion'un karısı *(Deukalion).*

Pyrrhos. *Bkz. Neoptolemos.*

Pytho. Apollon tapınağının kurulduğu Delphoi'nin eski adı. Pytho şairlerce "kayalık" ve "taşlı" olarak anılır. Bu ad tapınak ve koruluğa yılan Python'un adından gelmedir.

Python. Tanrı Apollon'un Parnassos eteğindeki bir su başında bulup öldürdüğü yılan. Bütün ejderler gibi Python da Toprak Ana' dan dogmadır. Delphoi yöresinde bulunan kehanet merkezinin bekçisiydi. Apollon Delphoi'ye kendi kehanetini yerleştirmeden bu canavarı öldürmek zorunda kaldı *(Apollon).*

R

Rea Silvia. Ilia olarak da anılan Rea Silvia, Roma şehrinin kurucuları Romulus ve Remus ikizlerinin anasıdır. Aeneas'ın soyundan olan Rea'yı amcası Amulius çocuk doğurmasını önlemek için Vesta rahibesi yapmıştı, ama tanrı Mars ona yaklaşmış ve ünlü ikizlere gebe bırakmıştı. Rea'nın ikiz doğurması, Amulius. tarafından Tiber'e atılması, Tiber tanrısının karısı oluşu ve ikizlerin Roma'yı kurmaları hakkında *Numitor, Romulus* maddelerine bakınız.

Remus. Romulus'un ikiz kardeşi. Serüven ve ölümü hakkında *Romulus* maddesine bakınız.

Rhadamanthys. Zeus'la Europe'nin üç oğullarından biri (Tab. 11). Zeus'la serüveni bittikten sonra Europe Girit kralının karısı olur. Üvey babaları ölünce Europe'nin oğullarından Minos tahta çıkar, Rhadamanthys de Girit'e yasalar verir. Bölgesel töreleri bir hukuk düzeni içine sokup kaleme aldığı bile söylenir. Bu yararlığından dolayıdır ki, Zeus ona Aiakos ve Minos'la birlikte yeraltı yargıçlığını vermiştir *(Minos)*.

Rhakios. Mopsos efsanesinde adı geçen kişi *(Manto, Mopsos)*.

Rheia (veya Rhea). Uranos'la Gaia'dan dogma Rheia, anası Gaia'nın birinci tanrı kuşağında yaşadığı serüvenin bir tıpkısını ikinci kuşakta yaşar (Tab. 2, 4, 5). Kardeşi Kronos'a eş olur ve onunla üçüncü tanrı kuşağı olan Olympostuları üretir. Ne var ki Rheia çocuk doğurdukça Kronos onları yutar, bunun nedenini şöyle anlatır Hesiodos (Theog. 462 vd.):

Korkuyordu Uranos'un mağrur
torunlarından biri
ölümsüzler arasında kral olacak diye.
Gaia ve Uranos bildirmişti ki ona
ne kadar güçlüler güçlüsü de olsa
kendi oğluna yenilmekti kaderi.

"Rheia bu duruma çok üzülür ve Zeus'u dünyaya getirmeden önce Uranos'la Gaia'nın yardımıyla Girit'in Lyktos mağarasına saklanır, orada doğurur. Sonra da koca bir taşı bezlere sarıp Kronos'a verir; tanrı bunun bir taş olduğunu anlamadan midesine indirir *(Kronos)*.

Zeus'un Girit mağarasında nasıl büyüyüp Kronos'u ve onun soyundan olan Titanları alt ettiği *Zeus* ve *Titanlar* başlıkları altında incelenmiştir. Rheia'nın *Daktyller* efsanesinde adı geçer, doğurmak için iki eliyle toprağa yaslanmış da parmak izlerinden Daktylos, yani parmak adlı cinler türemiş. Rheia'nın Ana Tanrıça'nm bir tıpkısı, ya da başka adla anılan bir benzeri olduğu hakkında *Kybele* maddesine bakınız.

Rhodope. Bir Efes efsanesinin kahramanıdır: Rhodope kendini tanrıça Artemis'e adamış ve ömrü boyu kız kalacağına yemin etmişti. Ne var ki günün birinde dağda kendisi gibi afif bir delikanlıya rastlar. İkisi birden avlanırken temizliklerine içerleyen Aphrodilo onları birbirlerine âşık eder. Dayanamaz, dağda sevişirler. Artemis, yeminini bozduğu için Rhodope'yi bir pınar haline dönüştürür, Rhodope'nin kızlığını yitirdiği mağarad.ı akan bu su kız kalmaya ahdetmiş Efesli genç kızlar için bir deneme aracı olmuştu: Kızlar yeminlerini boyunlarına bağladıkları bir tablet üstüne yazar, bu suya girerlerdi, derin olmayan su kızlar yeminlerini tutmadılarsa boyunlarındaki tableti örtecek kadar yükselirdi.

Roma. Roma şehrinin kurucu kahramanı üstüne kaynaklar birbirini tutmaz. Birine göre Odysseus Kirke ile yaşadığı sırada ondan birkaç çocuğu olmuş, bunların biri de Roma şehrine adını veren Romos'muş. Daha güvenilir bir kaynak kurucu olarak Roma adlı bir kız gösterir. Aeneas'la Odysseus bir arada Latium kıyılarına vardıklarında yanlarında getirdikleri Troyalı esirler arasında Roma adlı biri varmış. Denizlerde sürüklenmekten bıkmış, usanmış olan bu kız öbür esirleri gemileri ateşe vermeye kandırmış, böylece yolculuk sona ermiş ve göçmenler de Palatinus tepesinin eteğine yerleşerek ilk Roma şehrinin temellerini atmışlar. Bundan dolayı da Roma hem şehrin adı olmuş, hem de bir tanrıça gl bi saygı görmüş. Bu efsanenin politik neden lerle kurulduğu besbelli.

Romulus. Romalılar şehirlerinin kuruluş efsanesini masal değil de bir gerçekmiş gibi göstermeye ve geliştirmeye, impartoriuk ve emperyalizm üstüne kurulu devletlerine bir arka plan, çok eskilere kadar uzanan bir tarih yaratmak amacıyla çok önem verirlerdi. Bunun içindir ki Romulus-Remus efsanesinde birçok gerçekler efsaneleştirilmiş, yerine göre efsaneler de gerçekmiş gibi gösterilmektedir. Bu karışım içinde gerçeği masaldan ayırmaya uğraşmadan olguları kısaca özetlemekten başka çare yoktur.

Efsane Alba kralı Numitor'la kardeşi Amulius arasındaki taht kavgasıyla başlar: Amulus kral olmaya hak kazanmış Numitor'u hapse atar *(Numitor),* dölsüz kalsın diye de kızı Rea Silvia'yı Vestal, yani Vesta rahibesi yapar *(Rea Siluia).* Rea gece uykusunda, ya da çeşmeye su almaya gittiğinde tanrı Mars'ın saldırısına uğrar, gebe kalır. Amcası Amulius onu da bir kuleye kapatıp doğurduğu ikiz çocukları bir sepetin içinde Tiber nehrine attırır. Suları kabarık olan ırmak birden alçalır ve bebekleri sığ bir yerde bırakır. Oraya bir dişi kurt gelir, yavrularını yitirmiştir, iki çocuğu emzirmekten zevk duyar. Sonra da Faustulus adlı bir çoban yetişir, çocukları alıp karısı Acca Larentia'ya götürür *(Faustulus, Acca Larentia).* Çocuklar büyür, güçlenirler. Günün birinde Remus Aventinus tepesinde kral Amulius'un sürülerini bekleyen çobanlara saldırır. Çobanlar Remus'u tutuklayıp kralın önüne çıkarırlar, kral onu sorguya çeker. Bu olay sırasında orada bulunmayan Romulus Faustulus'un yanına dönünce, çobandan nasıl bulunduğunu öğrenir ve hemen Amulius'un sarayına koşar. Başlarında bulunduğu gençlerle sarayı ele geçirirler, Amulius'u devirip yerine Numitor'u koyarlar. Sonra da ikizler gidip kendileri bir şehir kurmak üzere Alba'dan ayrılırlar. Şehrin nerede kurulacağı konusunda aralarında bir tartışma çıkar, fallara başvururlar, kuşların uçuşundan bir anlam çıkarmaya karar verirler: Remus Aventinus tepesine çıkar, orada altı akbaba görür, Romulus ise Palatinus tepesinde on iki akbaba görür; o kazanmıştır, şehrin yerini saptamak ona düşer. Ama Remus küskündür, Romulus seçtiği yerde sapanla bir sınır çizip de bu sınırı aşacak kimsenin öldürüleceğini söyleyince gülerek çizginin üstünden atlar. Romulus dı onu öldürür.

Böylece tek başına yönetmen kalınca Romulus kurduğu şehri doldurmaya bakar. **Capitolium** tepesinde bir sığınak kurar.- Yörede′ bulunan bütün suçlular, hırsızlar, katiller, eşkıyalar orada sığınmak fırsatını bulur. Romu lus da bunlara kral olur. Ama aralarında kadın pek azdır. Romulus bir çare düşünür: Bii bayram şenliğine komşu Şahinleri çağırır, bunlar silahsızken kızlarına saldırıp onları kaçırırlar. Sabinler silahlarıyla bir daha çarpışmaya gelince, Sabin kadınları babaları ve kardeşleriyle kocaları arasına girerek dövüşmelerini önlerler. Bu arada *Tarpeia* adı altında anlatılacak bir ihanet olayı olur. Romulus yenmiş, şehrinin temelini kurmuştur. Romulus tanrı Jüpiter'e adak adar, şefaatini diler. Öyle olur: Romalılarla Sabinler bir konfederasyon kurarlar, Romulus'la Tatius birlikte hüküm sürerler, ama sonunda Tatius haince öldürülür. Romulus'un ölümü hakkında söylentiler çeşitlidir: Bir kaynağa göre Roma şehrini İ. Ö. 754'te kurduktan sonra 33 yıl hüküm sürmüş, sonra da Mars alanında ordusunu teftiş ederken birden gökler boşanmış, şimşekler çakmış ve kasırga geçtikten sonra bakmışlar ki kral ortada yok. Romalılardan biri Romulus'u düşünde gördüğünü, kralın tanrı olup göklere uçtuğunu, Quirinus adını aldığını bildirmiş Romalılara. Bundan böyle de Romalılar Romulus'a Gjuirinus diye tapınmışlar ve Quirialis tepesinde büyük bir tapınağını kurmuşlar. Başka bir kaynağa göre Romulus'un ölümü hiç de öyle parlak olmamış, zorbalığından bıkmış olan senatörler kasırgayı fırsat bilerek kralı öldürmüşler ve Quirinus ve düş masalını da halkı kandırmak için uydurmuşlar.

Rutuller. Latium'un yerlisi sayılan bir boy. Aeneas İtalya'ya ayak bastığında Rutuller, önderleri Turnus'un komutanlığında ona karşı koymuşlar, göçmen Troyalılann Latium'a yerleşmesini önlemeye çalışmışlar *(Aeneas, Tumus).*

Rüzgârlar. Efsanede dört büyük rüzgârın adı geçer, bunlar Notos (Lodos), Boreas (Poyraz), Zephyros ve Euros'tur. Görüldüğü gibi Notos ve Boreas rüzgârları adlarını biraz

değişiklikle bizim poyraz ve lodosa vermişlerdir. Ne var ki bunların doğrultusunda 45 derecelik bir kayma olmuş, Notos'a bugün kıble Koreas'a yıldız denilmiştir. Zephyros batı rüzgârı, yani bizim karayel'dir. Euros ise dodoğu rüzgârı yani keşişleme. Bu rüzgârlar Yunan şiirinde, özellikle Odysseia'da çok önemli bir rol oynar. Özgün ve renkli kişilikleri vardır Bunu açıklamak için aşağıda biri Hesiodos, öbür ikisi Homeros'tan üç şiir parçası veriyoruz:

Hesiodos, Theog, 378:

Şafak tanrıça Astraios'la birleşip
coşkun yürekli rüzgârları doğurdu,
gökleri arıtan Zephyros'u,
azgın esişli Boreas'ı ve Notos'u.

Homeros, Odysseia, V, 291: Poseidon Yüzü Yanıklardan dönerken Odysseus'un Phai-,ık toprağına yaklaştığını görür, başına bir bela salar:

... Yığdı bulutları üst üste
biranda allak bullak etti denizi,
üçlü yabasını tutuyordu elinde,
salıverdi çeşitli yellerin kasırgalarını tekmil,
toprağı, denizi kapladı bulutlarla,
karanlık boşandı göklerden.
Euros'la Notos ve uluyan Zephyur.,
ve koca dalgalarla açık gökten kopan
Boreas,
estiler dört bir yandan boğuşa boğuşa.

Hom., Odysseia, X, 19 vd.: Aiolos Odysseus'a bütün rüzgârlann kapalı olduğu bir tulum verir:

Yüzdü dokuz yaşında bir sığırın derisini, bir
tulum yaptı,
bağladı tulumun içine azgın yellerin
yollarını,
çünkü Kronos oğlu yellerin yöneticisi
yapmıştı onu,
dilediği yeli durdurur, dilediği yeli salardı.
Parlayan gümüş bir sicimle bağladı bu
tulumu
koca karınlı geminin dibine, sımsıkı,
en ufak bir yel bile dışarı sızamazdı.
Sonra saldı ardımızdan bir Zephyros yeli,
ama varamadık o ara çılgınlığı yüzünden
adamlarının,
ve perişan olduk, ölecektik neredeyse.

Çözdüler tulumu, fırladı dışarı tekmil
rüzgarlar.
kopan fırtına sürdü bizi açık denize,
çok uzaklara sürdü baba toprağından.

S

Sabazîos. Sabazios çok eski Phrygialı bir tanrıdır. Sonraları Yunan dünyasınca da benimsenmiş ve coşkulu kültü Dionysos'unkine benzediği için Dionysos'la bir tutulmuştur. Efsaneye göre Zeus bir yılan biçimine girmiş, Persephone'ye yaklaşmış ve Sabazios'u öyle üretmiştir. Yılan bu tanrının mysterlerinde önemli bir rol oynar, tanrının kendisi de yılan biçimine girermiş, o biçimde Asyalı bir nympha ile birleşerek döller üretmiş. Sabazios insanlara öküzlerini evcilleştirmek ve sabana koşmak fikrini vermiş, bazı imgelerinde başının öküz boynuzlarıyla gösterilmesi de ondanmış. Yunan pantheon'una sonradan girme olduğu için efsanelerde adı pek geçmez. Mysterleri üstüne de bilgilerimiz azdır *(Dionysos)*.

Sagaritis. Ovidius'un anlatımına göre Sagaritis Attis efsanesinde rol oynayan bir ağaç perisidir. Attis, tanrıça Kybele'ye afif kalacağına söz verdiği halde bu nympha ile birleşir, Kybele de öfkesinden Sagaritis'in içinde yaşadığı ağacı keser, böylece nympha'nın yaşam özünü kuaıtur, Attis'i de çıldırtır *(Kybele)*.

Salmakis. Nice nice efsaneler vardı ki, kaynaklarının Anadolu'da bulunduğunu kimse bilmez. Bu masallara sahne olan yerler efsane kitaplarında bütün renk ve çizgi özellikleriyle anlatılmıştır, masalı okurken onları gözümüzle görür gibi oluruz. Ama hayal gözüyle gördüğümüz bu manzaraları gerçek dünyamızda aramaya pek koyulmayız. Oysa, masal, içinde doğduğu dekora ne kadar bağlıysa, dekor da kaynak olduğu masalın anılması, anlatılmasıyla canlanır ve asıl kişiliğini ondan alır.

Salmakis efsanesi için de bu böyledir. İlkçağdan bu yana birçok sanatçının şiirine, resmine, heykeline konu olan bu masalı bugünkü çerçevesine yerleştirdiniz mi, masal gerçeğin verdiği anlamla derinlik kazanır, masala sahne olan yer de zamanın akışı içinde sanki duralar, ölümsüzlesin

Bodrum'un hemen yanında, deniz kıyısında, bir zamanlar "Salmakis" denilen, bugün "Bardakçı" diye anılan bir tatlı su kaynağı vardır. İçecekleri suyun az kireçli olmasına önem veren Bodrum'lular sularını ya denizden kayıkla, ya karadan eşekle bu Bardakçı kaynağından getirirler. Su, kıyının iki adım ötesindeki bir kayadan denize akar. Bardakçı iki, üç yüz metre genişliğinde bir kumsaldır, karadan yana kayalı, uçurumlu bir dağ amfiteatrıyla çevrilidir.

Bardakçı'da gökten düşme bir cennet parçası gibi küçücük, berrak bir göl varmış. Mersin ve yabani sakız ağaçları bu göle yeşil bir çelenk olurlarmış. Bu güzel gölde Salmakis adlı bir su perisi yaşarmış, Salmakis, tanrıça Artemis'in buyruğunda bir dag ya da orman perisi olmadığından, avcılık etmez, yani zavallı hayvancıkları öldürmezdi; onun için de elinde ok ve yay taşımazdı. İşi gücü gölün yemyeşil sularında çırpınıp yıkanmak, çırılçıplak cümbüş etmekti. Uzun saçlarını göl kıyısında biten mersin ağacından yaptığı taraklarla tarardı. Saçlarını tararken küçücük gölden başka aynası yoktu. Salmakis bu aynaya baktıkça kendi güzelliğine şaşakalır, gülüşünü güneşli yamaçlarda çmlatırdı. Hep göle dalar, yıkanır çıkar, kendi kendine türkü söyleyerek, yamaçtaki dag çiçeklerini toplar, saçına takar, boynuna ve kollarına dolardı. Suya daldığı zaman su olur, akar, takındığı çiçeklerle dağda gezerken dag yamacının canı olur, akaçlara karışır, türküsü de salman dalların yaprak fısıltısı haline gelirdi.

Bir gün Salmakis göl kıyısında çiçek toplarken güzel bir delikanlı görmüş. Delikanlının adı Hermaphroditos'tu. Bardakçı düzlüğünün bir yanında tanrı Hermes'in tapınağı, öte yanında bir Aphrodite tapınağı varmış. İki tanrı sevişmişler, Aphrodite gebe kalmış ve nur topu gibi bir oğlan doğurmuş. Babasının ve anasının adlarını birleştirerek Hermaphroditos adını takmışlar ona. On beş yaşına varınca genç yerinde duramamış, başını alıp yeryüzünü gezmeye, görmeye çıkmış. Yolu Salmakis gölünün önüne düşmüş.

Körpe delikanlıyı görünce Salmakis'in gönlü sevgiyle harlamış. Saçını başını şöyle bir düzeltmiş, güzelliğiyle delikanlının gönlünü büyülemeyi tanrılardan yalvarıp, Hermaphroditos'un yanına varmış ve: "Sen bir tanrı mısın, değil misin? Tanrıysan, sevgi tanrısı

Eros'un kendisinin herhalde" demiş, "ne mutlu seni doğuran anaya, seni emziren sütnineye! Kız kardeşlerin de seni görmekle sevinirler. Annen, sütninen, kardeşlerin mutlu, ama gelin olarak sana varan kız onlardan yüz kere, bin kere daha mutlu. Nice zevkler tadacaktır o! Bugüne değin evlenmedinse, gel bir-----ize varalım; yok, bir gelinle gerdeğe girdinse, yine de sevişelim şuracıkta, duyacağımız zevk hırsızlama bir zevk olsun".

Salmakis böyle demiş. Ama çocukluk çağından yeni çıkmış olan Hermaphroditos çekingen, sıkılgan bir gençti. O ana kadar böyle şeyleri hiç aklından geçirmemişti. Yanakları utançla kızardı. "Git oradan!" diye öte dürttü peri kızını. Salmakis, içi acıyla burkularak, bir çalının ardına çekilip gizlendi. Kendini ıssız yerde yapayalnız bilen genç önce ayağını suda çalkaladı, sonra soyundu, çırılçıplak göle daldı.

Dibi görünen serin suda bir fildişi heykel gibi yüzüyordu. Peri kızının gözleri arzu ateşiyle yanıp çaktı. "Artık benimsin!" diye bir sevinç çığlığı saldı ve kınından sıyrılan bir kılıç gibi çıplak ve parlak gövdesiyle göle atladı. Hermaphroditos'u elleri, kolları, bacaklarıyla sarmiş, acıtırcasına kavramıştı. Dudaklarını dudaklarına kenetlemişti. Nasıl yılan, pençeline düştüğü kartala büklüm büklüm dolanırdı, nasıl denizin dibinde ahtapot, dokunaçlarıyla tuttuğu balığı fırıl fırıl kavrarsa, Salmakis de delikanlıyı öyle sarıp bağrına basıyor, döne döne suyun dibine çekiyordu.

Hermaphroditos kurtulayım die çırpınırken, peri kızı, tanrılara seslenmiş, "Size yalvarırım, ikimizi birbirimize kavuşturun!" diye yakarmış. Tanrılar dileğini yerine getirmişler: Kızla erkeğin iki gövdesini bir tek gövdede birleştirmişler, öyle ki, o gövde ne erkek, ne dişi, aynı zamanda hem erkek, hem dişi olmuş. Batıda "hünsa" anlamına gelen "hermafrodit" sözü işte bu efsaneden gelir.

Bugün Bardakçı'da Kaplankaya denilen yüksek bir tepe vardır. Hermes ve Aphrodile'nin tapınakları olsa olsa bu tepenin üzerinde olabilirdi. Tepenin denize inen yamacında dikilitaşlara, anıtlara, dolmenlere benzeyen dev kayalar yükselir. Bu dik dorukların arasında yer yer yeşil kadife gibi çimen parçaları göverir. Denize varınca, kimi kumsalla, kimi cilalı taşlarla çevrili berrak, tabii havuzlar vardır. Taşlar bu havuzları kemerler ve köprücüklerle aşarlar; taşların altından denize girer ve irili ufaklı beş, altı havuzu dolaşırlar. Salmakis gölü bu havuzlar olsa gerek.

Bu efsane nasıl doğdu, neden doğdu? diye soracak olursak, ilkçağ masalcıları Salmakis gölünün suyunda gevşetici, erkeklik gücünü azaltıcı bir özellik vardı da ondan diye karşılık verirler. Belki yalan, belki gerçek, bilemiyoruz. Masalda gerçek aranmaz ki, şiirinin tadına vanlır yalnız.

Salmoneus. Deukalion'la Pyrrha'nın soyundan Aiolos'la Enarete'nin oğlu (Tab. 20, 22). Gençliği Tesalya'da geçen Salmoneus güneybatı Yunanistan'da Elis'e yerleşmiş ve Salmone diye bir şehir kurmuş. İlk karısı Alkl dike'den Tyro adlı bir kızı olmuş, karısı ölünce de Sidero ile evlenmiş. Sidero üvey kızı Tyro'ya eziyet etmiş *(Tyro)*.

Salmoneus kendini beğenmiş, haddini bil mez bir adammış. Zeus'la boy ölçüşmeye kalkmış, tanrı gibi gök gürletecegim diye tunçla döşediği bir yol açmış, üstünden demir tekerlekli bir araba geçirmiş, araba ağır zincirler sürüklüyormuş arkasından. Böylece gürültü patırtıyla giderken bir yandan da şimşek niyetine yanan çeraglar salıyormuş sağa, sola. Zeus bu ölçüsüzlüğe içerlemiş, gökten yağdırdığı yıldırımla hem Salmoneus ve arabasını, hem de Salmone kentini yakıp yok etmiş.

Sangarios. Sangarios, Sakarya ırmağının Yunanca adıdır. Bütün ırmaklar gibi o da Okeanos'la Tethys'in oğlu sayılır. Troya kraliçesi Hekabe onun kızıymış derlerdi. Sangarios'un adı birçok efsanelere karışmıştır, en ünlü ve önemlisi tanrıça *Kybete* ile ilgili kızı *Nana* ve Agdistis efsanesidir.

Sarpedon. (1) Bellerophontes'in kızı Laodameia'nın koynuna tanrı Zeus girer, bu bii leşmeden de Sarpedon doğar (Tab. 25). Sarpedon llyada'da Troya savaş ortaklarının en ünlüsü, en insanıdır, onun dramı I lek tor'unkinden aşağı kalmaz. Bu Zeus oğlu bu, bir çıkar gütmeden, sırf Anadolu topraklarını saldırıya karşı korumak için gelmiştir ta uzak Iykia'dan, tanrı Apollon'un yönettiği ışık ol

kesinden. Sarpedon'un gücü hiç gevşemez, Troyalıların yıldıgt olur da Lykialı yiğitlerin yüreği tam bir bilinç ve yurtseverlik aşkıyla çarpar llyada destanı boyunca. Hektor'a bile çıkışıp yol gösterdiği görülür büyük Sarpedon'un (İl. V, 472 vd.):

Nereye gitti senin eski gücün?
Ordusuz, yardımcısız koruyacaktın şehri hani
kayınlarınla, kardeşlerinle tek başına?
Ama şimdi göremiyorum onların hiçbirini,
sinmişler aslan karşısında köpekler gibi,
Biz nasıl dövüşüyoruz, baksana bize,
biz ki yardımcınızdan başka bir şey değiliz.
Ben ta uzaklardan geldim yardıma,
anaforlu Ksanthos'tan geldim, uzak Lykia'dan.
Sevgili karımı, yavrumu kodum orada,
yoksulların göz dikeceği bir sürü mal, mülk kodum:
Savaşa sürüyorum Lykialıları gene de,
kendim de en öndeyim işte bak.
Oysa Akhalann alıp götüreceği bir şeyim de yok.
Böyleyken yerinde saymaktasın sen,
karılarını korumaları için, öbür ordulara bile
buyuramıyorsun karşı koymayı.
Sımsıkı bir ağa düşüp, yem olacaksın düşmana.
Düşman yerle bir edecek düzenli ilinizi.
Sen gece, gündüz yormalısın kafanı,
ünlü yardımcıların önderlerine dört bucakta
yalvarmaksın dayanmaları için yılmadan.
Böyle karşı koyabilirsin acı günlere.

Sarpedon öğüt vermekle de kalmaz, Akhalann kurduğu duvara saldırıda en başta gelir, eylemiyle, kafasıyla önderdir. Şöyle denir Ilyada'da (İl. XII, 289 vd.):

Ama akıllı Zeus, Argoslularm üstüne
oğlu Sarpedon 'u salmasaydı,
ne Troyalılar, ne de ünlü Hektor
kapıları kıramaz, duvarı yaramazdı.
Kıvrık boynuzlu öküzlerin üstüne atılan
bir aslan gibi saldı onu.

Krallığın, önderliğin yasalarını bilir Sarpedon, şöyle düşünür kendisine verilen yetkiler ve bunların yüklediği ödevler üstüne (İl. XII, 310 vd.):

Glaukos, Lykia'da neden çok sayarlar bizi,
neden oturturlar bizi baş köşeye,
neden etlerle, dopdolu taslarla ağırlarlar,
neden bakarlar bize tanrtymışız gibi,
ulu Ksanthos kıyılarında neden geniş topraklarımız var,
hem bağ olmaya, hem buğday olmaya elverişli?
Öyleyse burada bizim ödevimiz ne,
Lykialıların ön sıralarında savaşmak değil mi?
Ey can yoldaşım benim
savaştan kaçmanın sonu ne,
yaşlanmadan, ölümsüz yaşamak mı?
Bunu bilseydim, ne kendim savaşırdım en önde,
ne de seni yollardım erlere ün veren savaşa,
neylersin, ölüm tanrıçaları gözler yolumuzu,
bir ölümlü kaçamaz onlardan, kurtulamaz.
Hadi gidelim, görelim, bakalım,
biz mi düşmana ün veririz,
yoksa düşman mı ün verir bize?

Bu tanrı oğlu halktan bir insan gibi konuşur, Jlyada'da demokrasi ilkelerine - ki bu ilkeler daha yoktu ortada - onun kadar inanmış, onun kadar sorumlu bir kişi daha gösterilemez.

Gün gelir ki Sarpedon Akhilleus'un arkadaşı Patroklos'la boy ölçüşmek zorunda kalır. Bu savaşın kendisi için son savaş olduğunu sezer gibidir, gene de kışkırtır yoldaşlarını sa-i vaşmaya (İl. XVI, 422 vd.):

Ayıp size, Lykialılar, nereye kaçarsınız böyle?
Yiğitliği göstermenin işte tam sırası.
Ben kendim çıkacağım bu adamın karşısına,
bakalım burada Troyalıları kesip biçen kim,
kim bunca kötülük eden adam?
Birçok soylu yiğitlerin dizlerini çözdü o.

işte o sırada Zeus karışır işin içine, karışır da ne olur, kendinden güçlü Kader'e boyun eğmek sevgili oğlunun ölümüne seyirci kalmak zorundadır. Şöyle bir konuşma geçer karısı Hera ile arasında (İl. XVI, 433 vd.):

Çok yazık, insanlar arasında en sevdiğim Sarpedon 'al
Menoitiosoğlu Patroklos'un elinden ölmek onun kaderi.
İçimde yüreğim bir o yana gider, bir bu yana,
gözyaşı döktüren savaştan geri alıp onu,

kaçırıp bıraksam mı *Lykia'nın semiz*
toprağına,
yoksa bıraksam ölsün mü
Menoitiosoğlunun elinden?

Bunun üzerine bir sürü gevezelik eder Anadolu düşmanı Hera, demagoji yapar sizin anlayacağınız, hiç olur muymuş adam kaçırmak, sonra öbür tanrılar da kaçırmak istermiş oğullarını, sonu neye varırmış bu işin. Zetıs'un yüreği sızlar, yas işmarı diye kan damlaları akıtır yeryüzüne. Sarpedon can verir, son deminde görevi Glaukos'a geçer *(Glaukos)* ve ölür. Zeus tanrının tek yapabildiği oğlu Lykialı Apollon'u çağırmak, ona Sarpedon'un ölüsünü yurduna götürmesini buyurmaktır (İl. XVI, 668 vd.).

Seugili Phoibos, hadi git şimdi,
al götür Sarpedon'u kargı yağmurunun
altından,
sil gövdesinden kara kanı,
götür uzaklara, ırmağın sularında onu yıka.
Tanrı merhemi sür gövdesine, tanrısal
rubalar giydir.
Hızlı kılavuzlara ver, götürsünler
Sarpedon 'u,
ver ikiz tanrılara, Uyku'yla Olüm'ün eline,
çabuk götürüp bıraksınlar semiz Lykia
toprağına,
kardeşleri, akrabaları onu orada gömer,
bîr mezara, yazılı taşın altına.
Ölümlülere gösterilecek saygı işte bu.

Apollon babasının dediğini yapar. Bir daha da sözü edilmez Sarpedon'un İlyada'da.

(2) Zeus'la Europe'nin oğlu. Minos ve Rhadamanthys'in kardeşi Sarpedon'la (Tab. 11) yukarda adı geçen yiğit arasında nasıl bir bag olduğu mitograflarca tartışma konusudur. Bir efsaneye göre, Sarpedon krallığı Minos'un elinden almak istemiş, ya da Minos'la ikisi aynı delikanlıya gönül vermişler *(Miletos)* ve onun içindir ki Sarpedon Girit'ten Anadolu kıyılarına sürülmüş. Orada Miletos'la birlikte Miletos şehrini kurmuş. Mitografların içinden çıkamadıkları bu sorun Lykia-Karia ve Girit arasındaki sıkı bağlantı göz önünde tutulursa çözümlenebilir. Bu isim ve efsaneden de belli ki Sarpedon Ege deniz uygarlığına özgü bir kişidir, bu uygarlıksa hem Yunanistan'ın ya bancısı, hem ondan üstün olduğu içindir ki, yadırganmakla ve Minotauros gibi efsanelerin dogmasına yol açmaktadır *(Minotauros, Theseus)*.

Saturnus. İtalya'nın en eski tanrılarından biri, sonradan Yunan-Kronos'uyla bir tutul du. Efsanesi şöyledir: İupiter (yani Zeus) onu tahtından atıp Olympos'tan kovunca Satur nus ilerde Roma'nm kurulacağı yere gelmiş ve Capitolium tepesinde Saturnia diye surla çevrili bir yerleşme yeri kurmuş. Orada onu kendisinden daha eski bir tanrı, yani İanus karşılamış. O çag Latium bölgesinde altın çag diye anılırdı. Saturnus yerli halka tarım ve bağcılığı öğretmiş, bolluk ve mutluluk içinde yaşamalarını sağlamış. Şairlerin anlatmak, övmekle bitiremedikleri Saturnus çağının anısına Roma'da Saturnales denilen bayramlar kutlanır, aralık ayı ve yıl sonuna rastlayan bu şenliklerde halk hiçbir sınır ve ölçü tanıma/, sınıflar birbirlerine karışır, öyle ki kölelei efendilerine buyurur, soylular kölelerine lu met ederlermiş. İmparatorluk döneminde Saturnus yalnız Kronos'la bir tutulmamış, Afrika ile ilişkiler sonucunda Kartaca'nın büyük tanrısı Baal'i de kişiliğinde simgeler olumuştur.

Hesiodos'un Theogonia'da "Soylar efsane si" diye dile getirdiği çağlar efsanesi Ovldius'a "Değişimler" adlı kitabının en güzel şiir lerinden birini esinlemiştir. Bu parçayı aşağı da veriyoruz (çev. İ. Z. Eyuboglu):

İlkin altın çağ çıkmış ortaya.
Ne acı çekme varmış, ne öç alma, ne de
yasalar,
doğrulukla, bağlılıkla kendiliğinden
yürütürmüş işlerini insanlar.
Bulunmuyordu korkudan, cezadan bir İz,
okunmuyordu tunç üzerine kazılmış
korkutan
sözler de.
Titremezdi zavallı halk korkudan
yargıçların önünde,
yaşar giderdi onların yardımına
başvurmadan
Daha kesilmemişti dağlardan çamlar,
indirilmemişti pırıl pırıl sulara,
yabancı ülkeleri görmek için.
Bilmiyordu ölümlüler
yaşadıkları kıyılardan başkasını,
İller çevrilmemişti derin hendeklinle,
yokmuş kılıçlar, tulgalar
dayanmaksızın ordulara, güvenlik içinde

gönlünce yaşıyordu uluslar.
Güçlük çıkarmadan, el sürülmeden,
yarılıp eşilmeden saban demiriyle
toprak veriyordu bütün ürünlerini
kendiliğinden.
Sevinç, kıvanç içindeydi yaratıklar
yer yorulmadan azık verdiğinden.
Toplarlardı kocayemişleri, dağ çileklerini,
kalın dallarda asılan dutları, kızılcıkları.
Palamutlar dökülürdü kocaman lupiter
ağaçlarından.
Onsuz, sonsuz bir bahardı,
okşardı Zephyros'un sessiz sessiz esen
tatlı, ılık soluklu yelleri
yeni açmış tohumsuz çiçekleri.
Ürünler saçardı ekilmemiş toprak,
ağır başaklarla ağarıyordu sürülmemiş
tarlalar.
İrmaklar akıyordu kıvrım kıvrım
sütten, tatlı tanrılık besinlerden ırmaklar,
damlıyordu altın sarısı ballar
süresiz yeşil kalan ağaçlardan süzülüyordu.
Atılınca karanlık Tartaros'a Saturnus,
girmiş Jüpiter'in buyruğuna evren,
başlamış altından düşük,
keskin parıltılı tunçtan değerli
gümüşün çağı.

Satyrler. Satyrler ve Silenler doğayı simgeleyen cinlerdir. Dionysos alayında yer alırlar. Gövdelerinin belden üstü insan, belden aşağısı ise ât ya da teke biçimindedir. Uzun ve dolgun bir kuyrukları vardır, ayakları at tırnağı biçiminde, erkeklik uzuvlarıysa dolgun ve kalkıktır. Kırlarda dolaşır ve Mainadların, nymphaların peşine takılırlar. Hayvanca duygularının yankısı yüzlerinde de görülür. Satyrler daha çok plastik sanatlarda ve resimlerde canlandırılmışım Efsanelerde pek bir rol oynamazlar. Marsyas bir Satyr'di *(Silenler).*

Seirenler (Sirenler). Seirenler (adları Batı dillerine Siren diye geçmiştir) Yunan mitolojisinin uydurduğu efsanelik yaratıklar arasında günümüze dek tutunan ve başka mitolojilerin etkisi altında karışıma, değişime uğrayan denizkızlarıdır. İlkin Odysseia'da sözü geçen Seirenler kadın gövdeli, kuş kanatlı ve güzel sesli olarak tanımlanır. Sonradan ortaçağın yarattığı ve özellikle kuzey folklorunda görülen figürlerin etkisiyle Sirenler kanatlı olmaktan çıkmış ve yarı insan, yarı balık biçiminde denizkızları diye canlandırılmıştır. Bugün de Siren ya da denizkızı deyince, belden yukarısı kadın, belden aşağısı pullu pullu ve yüzgeçli olan yaratıklar akla gelir. Ne var ki bu imge Yunan mythos'una büsbütün yabancıdır, Seiren figürünün aşağıda verilen metinden de anlaşılacağı gibi, balıkla hiçbir ilişkisi yoktur.

Kirke Odysseus'u uğurlamadan önce yolda ne gibi tehlikelerle karşılacagmı kendisine bildirir (Od. XII, 39 vd.):

Seirenlere varacaksın sen en önce,
onlar büyüler yakınlarına gelen bütün
insanları,
kim yaklaşırsa bilmeden ve dinlerse onları,
yandı,
bir daha evinde onu ne karısı karşılar, ne
çocukları.
Seirenler onu çayırda çınlayan ezgileriyle
büyüler,
çayırın çevresinde kemikler vardır, öbek
öbek,
bunlar kemikleridir etleri çürüyen
insanların,
büzük büzük durur kemiklerin üstünde
deriler.
Durma orada, yürü, arkadaşlarının da tıka
kulaklarını,
tatlı balmumuyla tıka ki, onların sesini
dinlemesinler,
istersen dinle sen, ama bağlasınlar ayakta
seni,
hızlı geminin içinde iplerle bağlasınlar
kollarından, bacaklarından orta direğe,
ondan sonra dinle Seirenler! doya doya.

Öyle olur, Odysseus Klrke'nin dediğini yapar ve Seirenlerin önünden geçerken bağlı olduğu yelken direğinden kopmayı nasıl arzuladığını anlatır bize, ama Seirenlerin sesinden başka biçimlerine değgin bir şey söylemez. Öbür Yunan mythos yazarlarının Seirenleri uzun uzadıya tanımlamaları erken çağlardan beri vazo resimlerinde çok büyük bir yer tutmalarından ileri gelir.

Mitograflar genellikle Seirenlerin ırmak tanrı Akheloos'un kızları olduğunu kabul ederler, anası Musalardan biriymiş, Melpomene ya da Terpsikhore. iki, dört ya da üç kız kardeş oldukları söylenir, adları da verilir. Yaman şarkıcı, hatta çalgıcı oldukları, bir trio yapıp, birinin lyra, öbürünün flüt çaldığı, üçüncüsünün de ezgi söylediği efsanelerde söz konusudur.

Odysseus'tan başka Argonautların da Seirenlerin önünden geçtiği, ama o sırada Or-

Ipheus'un denlzkızlarınkinden daha güzel bir ezgl tutturduğu için arkadaşlarını Seirenlere kavuşmak isteğinden vazgeçirdiği de anlatılır. Ovidius'a göre Seirenler bir zamanlar kuş kanatlı değil de, herkes gibi kızlarmış, Persephone'nin arkadaşlarıymış. Ama Persephone Hades tarafından kaçınrılınca ne yapıp yapıp ona yetişmek için kanat bırakmışlar ve yerde, gökte arkadaşlarını aramaya koyulmuşlar. Daha başka yazarlar bu niteliklerinin bir tanrı cezası olduğunu ileri sürerler. Kaynakları ne olursa olsun Yunan mythos'unda Seirenlerin Harpyalara benzedikleri, onların bir başka türünü simgeledikleri açıktır.

Seirenler efsanesinin bir gerçekle ilişkisi olup olmadığı zamanımızın bilgin ve gezginlerini ilgilendirmiştir. Bu masala simgesel bir anlam vermek isteyenler de olmuştur. Doğadan gelen bir çağrıya dayanamayıp kendini ölüme atan erkek motifi nice nice şiir ve masallara konu olmuş, Heine'nin "Lorelefına karşılık bizde Melih Cevdet Anday'ın "Kolları Bağlı Odiseus" şiiri akla gelir. Bu uzun şiirin son bölümü doğrudan doğruya Seirenlere. değgindir, bu büyülü ezginin bambaşka yönden, şair yönünden bir yorumunu verir:

Kürekçiler hasatsız denizi
köpürttüler küreklerimle,
tez yürüyüştü gemi gün batarken
ulaştı Sirenlerin adasına,
yüreğim kopacak gibiydi,
kanatlanıp uçacak gibiydi, ama
Sirenlerin izi bile yoktu ortada.
Yalnız bir ezgi, ta derinden,
ta içerimden gelen bir ezgi
başladı yavaş yavaş yükselmeye;
o yabansı, o büyülü türküleri ben
söylüyordum sağır gemicilere,
yalnız ben duyuyordum Sirenleri.
Kirke, bilge tanrıça, selam sana!
Sağ salim geçtim kendimi.

Selene. Selene Ay'ın simgesidir. Hyperion'la Theia'nın kızı, Güneş tanrı Helios'la Şafak tanrıça Eos'un kardeşidir (Tab. 8). İki atın çektiği gümüş tekerlekli bir araba üstünde gökleri dolaşan güzel bir kadın olarak canlandırılır, birçok sevgilileri olduğu anlatılır: Zeus'la birleşmiş ve ondan Pandia adlı bir kız doğurmuş, Arkadya'da tanrı Pan'la sevişmiş, I'.m da oıı.ı bir beya/ öküz sürüsü armağan etmiş. Ama en ünlü .ışkı Beşparmak dağları nın çobanı Endymion'dur. Endymion'dan elli kızı olduğu bir efsanede anlatılır *(Endymion)*. Artemis'le ilişkileri için *Artemis* maddesini' bakınız.

Semele. Kadmos'la Harmonia'nın evlenmesinden dört kız doğar: İno, Autonoe, Agaue ve Semele (Tab. 18). Zeus Semele'ye aşık olur, ama karısı Hera onu kıskanır; ihtiyar bir sütnine şekline girerek yanına gelir ve Semele'ye, "Zeus'a yalvar da sana kendini tanrı Olarak bütün görkemiyle göstersin" der. Semele kanarak Zeus'tan bunu ister. Zeus da şimşek ve yıldırımlarla kendisini gösterince Semele yanar; yanarken de karnındaki yedi aylık çocuğu, Zeus'un oğlu Bakkhos'u düşürür, Zeus çocuğu kurtarır, baldırının içine saklar. Vakti gelince Bakkhos, ya da Dionysos adıyla anılan tanrı Zeus'un baldırından yeniden doğar *(Dionysos)*.

Semiramis. Babil kraliçesi Semiramis'in öyküsünü ünlü mitograflardan Sicilyalı Diodoros anlatmıştır. Suriye'de Askalon yöresinde bir göl varmış, bu gölde Derketo adında kadin yüzlü, balık gövdeli bir tanrıça yaşarmış.| Aphrodite bu tanrıçaya kızmış ve onu bölgenin çobanlarından birine âşık etmiş. Derketo nur topu gibi bir çocuk doğurmuş, ama bir erkekle birleştiğine içerlediği için çobanı öldürmüş, doğurduğu kız çocuğu da bırakarak gölüne dalmış. Bebeği ak güvercinler mandıralardan aşırdıkları süt ve peynirle beslemişler adına da bunun için Semiramis, yani Suriye dilinde "güvercinlerden gelme" denmiş.

Semiramis büyüyüp güzel bir genç kız olmuş. Günün birinde kralın kâhyası mandıralan geziyormuş ki, kızı görmüş, beğenmiş ve kendine karı olarak Ninive'ye götürmüş. Semiramis güzel olduğu kadar da akıllıymış, kocasına her işinde yardım ediyor, öylesine yerinde öğütler veriyormuş ki adam her işimle başarılı oluyormuş. O sırada Babil kralı Ninos Baktriana ülkesine karşı savaş açmış, büyük bir orduyla saldırdığı halde, ülkenin başkenlini bir türlü ele geçiremiyormuş. Semiramis'in kocası da ordudaymış, savaş uzadığı için karısını yanına getirtmiş, Semiramis de kaleyi almak için bir çare düşünmüş: Orduları ovada çarpışırken, arkasından bir bölük askerle boş

kalan kaleye tırmanmış ve hayretten donakalan düşmanı yenerek kaleyi teslim almış. Kral Ninos da Semiramis'in aklına ve yürekliliğine olduğu kadar güzelliğine de çarpılmış. Kâhyasından kadını istemiş, onun yerine kendi kız kardeşini vermeyi öne sürmüş, ama adam razı olmamış. Gözlerine mil vurulacağını anlayınca da kendi kendini öldürmüş. Ninos Semiramis'le evlenmiş, ölünce de tahtını ona bırakmış.

Semiramis kraliçe olunca önce kocasına büyük bir anıtkabir yaptırmış, sonra da ünlü asma bahçelerinin yapımına girişmiş. Dillere destan olan Babil şehri ve bahçeleri cennetin yeryüzündeki imgesiymiş. Diodoros onları en ufak ayrıntılarına dek anlatır. Fırat ve Dicle ovalarında daha birçok bayındırlık yapılarını tamamladıktan sonra Semiramis dış seferlere de çıkmış, Asya'da ele geçirdiği ülkelerde büyük yapılar meydana getirmiş, en sonunda da Mısır'da Amon tapınağına nasıl gidip geleceğini öğrenmek istemiş; tanrı sözcüsü, oğlu kendisini tahttan devirmeyi düşündüğü an öleceğini bildirmiş. Semiramis daha sonra Hindistan'a kadar uzanmış, yorgun düşmüş ve gerisin geri Babil'e dönerken oğlunun kendisine suikast hazırladığını öğrenmiş. Bunu duyar duymaz tahtı oğluna bırakarak ortadan kaybolmuş. Söylentiye göre kraliçe bir güvercin olup göğe uçmuş.

Scrvius. Roma'nın altıncı kralı sayılan Servius Tullius'un hayatı üstüne birçok efsaneler anlatılırdı. Kral Tarquinius'un evinde köle olarak hizmet eden bir kız varmış, bir gece ocaktan çıkan bir Lar tanrı gelip onunla birleşmiş, kız gebe kalıp Servius'u doğurmuş. Çocuk bir gece uyurken başının çevresini alevler sarmış, bunu gören Tarquinius'un karısı Tanaquil alevin söndürülmesini önlemiş, bebek gözlerini açar açmaz da alev yok olmuş. Olağanüstü bir kişi olduğunu anlayan kral kızını ona vermiş, öldüğü zaman da yerine Servius geçmiş. Ama kral tahta oturmadan önce seçimini halkoyuyla da onaylatmış.

Sibylla. Sibylla bir ad mı, ya da bir meslek adı mı? Apollon kültüne bağlı, geleceği bilen, öngören tanrının esiniyle dolup onun ağzından fal bakan, olacakları açıklayan Sibylla kâhini bir midir, birçok mu? Pek belli değil. Apollon kâhinlerinin hepsine Sibylla denmiyor, örneğin Delphoi'deki kâhinin adı Pythia'dır. Sibylla adı Anadolu'daki bilicilik merkezlerindeki kâhin kadınlara veriliyor, sonra da bu adın Kyme merkezinin güney İtalya'daki Cumae şehrine taşınmasıyla Cumae kâhinine. Sibylla kelimesi bir ses benzetmesi de olabilir: Kâhinin kendinden geçip vecit halinde solurken çıkardığı ıslık gibi seslerin bir yansıması, ada dökülmesi olabilir. Sorun aydınlanmamıştır bugüne bugün. Ama en yeni buluntular, Smintheus Apollon tapınağının Çanakkale'nin Ayvacık ilçesi, Gülpınar bucağında ortaya çıkmasıyla kaynaklarımızı aydınlığa varacak biçimde yorumlamak olanaklarını bize verecektir belki.

Pausanias ilk Sibylla'nın Smintheus Apollon'un hizmetinde, Herophile adlı bir kız olduğunu yazar: Bu kız İda dağının bir nympha'sıyla ölümlü bir babadan dolmuş *(Herophile)*. Apollon tanrıya övgüler düzdüğü gibi, Troya savaşının da Spartalı bir kadın yüzünden çıkacağını bildiren bu Sibylla kendini tanrının hem "meşru karısı" hem de "kızı" olarak tanımlarmış. Delos, Klaros, Samos, hatta Delphoi'ye de gider, yanında taşıdığı bir taşın üstüne çıkar, öyle fal bakar, kehanet okurmuş. Herophile Troas bölgesinde öldüğü halde, bu taş Delphoi'de kalmış, Pausanias zamanında gösterilirmiş.

İkinci ünlü Sibylla gene Ege kıyılarından Erythreia kâhiniymiş. Onun da babası ölümlü, anası bir nympha'ymış ve onu Korykos dağının (Kırandag) bir mağarasında doğurmuş. Doğar doğmaz kâhinliğe başlamış, ağzından dökülen fallar da dize halindeymiş. Daha çocukken Apollon tapınağına adanmış. Bu Sibylla ile çok uzun ömürlü ya da hiç ölmeyen Sibyllaların çığırı açılmış oluyor. Söylentiye göre her biri 110 yıl tutan dokuz insan ömrü yaşamış.

Bundan sonra Sibylla'ya (yahut Sibyllalara) Roma kaynaklarında rastlanır. Vergiüus da (Aen. VI, 1 vd.), Ovidius da (Met. XIV, 124-153) Cumae Sibylla'sından uzun uzadıya söz ederler. İtalya'ya göçen bu kâhin Erythreia Sibylla'sının kendisiymiş. Vergilius ona Deiphobe adını verir, Glaukos'un kızı olduğu ve Cumae'de Phoibos'la üç yol ağzı tanrıçası

Hakabe'ye hizmet ettiğini söyler. Aeneas'ı ölüler ülkesine götürüp getiren odur. Bu kâhin üstüne çeşitli efsaneler anlatılırdı: Apollon ona ömür bağışlamış, elinde ne kadar kum tanesi taşıyabilirse, o kadar yıl yaşayabileceğini bildirmiş, ama yurduna bir daha dönmemesini de şart koşmuş, Erythreia'ya ayak bastığı gün ölecekmiş. Sibylla da Cumae'ye göçmüş, (bir söylentiye göre Aeneas'la birlikli') ama günün birinde yurdundan kâhine bir mektup gelmiş, üstünde Erythreia toprağıyla yogurulmuş bir mühür varmış, kâhin ona dokunur dokunmaz ölmüş. Ya da şu: Apollon kâhinine gönül vermiş, ağzından çıkacak ilk dileği gerçekleştirmeye söz vermiş, Sibylla da uzun ömür istemiş, ama sonsuz gençlik istemeyi unutmuş. Tanrı, kızlığını kendine verirse, gençliğini de bağışlayacak olmuş, ama kız buna yanaşmamış. Bu yüzden de ihtiyarladıkça ihtiyarlamış, buruşmuş, büzülmüş, sonunda bir ağustosböcegi haline gelmiş, Cumae'deki Apollon tapınağında bir kafes içinde kalırmış. Çocuklar ona, "Sibylla ne istiyorsun?" diye sorarlar, o da, "Ölmek istiyorum" cevabını verirmiş.

Roma tarihinde çok büyük bir yer tutan, devlet politikasına âdeta yön veren Sibylla kitaplarına gelince, bunları da İtalya'ya Cumae Sibylla'sı getirmiş, derlerdi. Tarquinius Superbus çağında Sibylla dokuz kitabıyla birlikte Roma'ya gelmiş ve krala bunları satmak istemiş, Tarquinius istediği fiyatı çok yüksek bulunca, Sibylla kitapların üçünü ateşe atmış, pazarlıkta gene uyuşamaymca daha üç tanesini yakmış, sonunda Tarquinius geri kalan üç kitabı satın almış ve İupiter Capitolinus tapınağına koymuş. Roma din ve devletiyle ilgili her sorunda bu kitaplara başvurulur, tutulacak yol onlardan alınan esinlere göre çizilirdi. Sibylla kitaplarını saklamak ve korumak için rahip heyetinin göreviydi. Ana Tanrıça Kybele'nin Pessinus'tan Roma'ya getirilmesi de bu kitapların esin ve isteğiyle olmuştur *(Kybe-*

H

Side. Yunanca nar anlamına gelen Side birçok efsanelik kadınların adıdır:

(1) Tauros'un kızı, Pamphylla'da Side şehrinin isim anası

(2) Belos'un kardeşi, Algyplos'la Dana os'un anaları, Fenike'de Sidon şehrine adım vermiş.

(3) Danaos kızlarından biri, Peloponez'deki Side adlı küçük şehre adını vermiş.

Sidero. Salmoneus'un ikinci karısı, Tyro'ya eziyet eder ve Neleus'la Pelias tarafından öldürülür (Tyro, *Neleus).*

Silenos. Silenos kocalmış Satyr'lere genellikle verilen addır, ama Silenos adında bir kişi de vardır. Kır tanrısı Pan'ın ya da Hermes'le bir nympha'nın oğlu diye geçinir. Tipik Anadolulu bir imgedir: Yassı burunlu, çirkin, ihtiyar, hep eşek üstünde ve hep de sarhoş oldu gu için eşeğinden ikide bir düşen koca karınlı bir adam olarak canlandmlır. Dionysos alayında dolaşır, Dionysos tanrıyı yetiştiren oymuş derler. Ama öylesine akıllı ve bilgedir ki insanlar hayat sırlarını onun ağzından almaya can atarlar *(Midas).* Boğa bakışlı bu ihtivan Vergilius'un VI. çoban şiirinde çobanlar konuşmaya zorlar, ama en güzel, en anlamlı ta nımını bize Platon "Şölen" diyalogunda verir. Alkibiades orada Sokrates'i bir Silen'e *ben/.v* tir ve şöyle der (Şöl. 215 d-d):

"Ben Sokrates'i övmek için, dostlarım, bazı *benzetmelere başvuracağım. Şaka ettiğimi sanacak Sokrates. Ama bu benzetmeleri şaka için değil, doğruyu göstermek için kullanacağım. İlkin bu adamı Silen heykellerine benzeteceğim. Hani şu heykel dükkânlarında görülen düdüklü, kavallı Silenlere. Bu Silenler ortadan ikiye bölünür ve içlerinden küçük küçük tanrı heykelleri çıkar. Onu Satyr* Mar\ *yas'a da benzetebilirim.* Görünüş *bakımından bu Silenlerin tıpkısıdır Sokrates. Yalan mı? Daha başka benzerlikler de var aranızda, söyleyeyim de bak. Bir defa her şeyle saygısızca alay edersin; doğru değil mi? Değil dersen, tanıklar getiririm. Kaval çalmasını bilmez misin? Öyle bilirsin ki, Marsyas hiç kalır* yanın *da. Çünkü o eninde sonunda kamışlardan nefes kuvvetiyle çıkardığı seslerle büyütüyordu insanları. Hoş, bugünkü kavalcıların da yt\ü ğı başka bir şey değil. Olympos'la* **Mars-** *yas'tan öğrendiği havaları çalar. Bu havalar ister iyi çalınsın, ister kötü, tanrıdan gelme oldukları için, insanları* büyü/er, *sırlara* ur *tanrılara ermek isteyenleri meydana çıkarır. Seni Manyas'tan tek ayıran şey,* çalgısız, kavalsız sadece sözlerle aynı şeyi elde etmen-

dir. Bir başkası konuşsun, istediği kadar da usta bir sözcü olsun, ne söylese hiçbirimizi hemen de hiç ilgilendirmez. Ama sen konuştun mu, yahut da senin sözlerini kötü bir sözcüden de olsa, dinledik mi, kadın, erkek, çoluk çocuk duraklar, kulak kesilir, kendimizden geçeriz ".

Simoeis. Simoeis (Dümrek çayı) Skamandros'la Troya ovasında akan suyun adıdır. Bütün ırmaklar gibi o da Hesiodos'a göre Okeanos'la Tethys'in oğludur, Ilyada'da sık sık sözü geçer. Akhilleus Troyalıları kesip kesip Skamandros ırmağına atınca yiğidi kovalamak ve alt etmek üzere arkadaşlarına yardım eder *(Skamandros).* Bu ırmak tanrının iki kızı olmuş; biri Troya'nın kurucusu Tros'un anası, öbürü Assarakos'un karısı ve Kapys'in anasıymış.

Sinon. Sinon Akhaların Troya'dan çekilirken orada bıraktıkları casustur. Troyalıları aldatıp tahta atı içeriye almalarını sağlamak için bir sürü yalan uydurur: Akhaların onu tanrılara kurban etmek istediklerini, ellerinden kaçtığını ve Troya'ya sığındığını. Tahta atı Odysseus'un Palladipn'u çalmasına karşılık Athena tanrıçaya bir sunu olarak bıraktıklarına, bu atın içeriye alınması için surlarda bir gedik açmak gerektiğine Troyalıları kandırır, gece de Troyalılar kurtuluş şerefine şölen yapıp bol bol yedikten, içtikten sonra uyudukları bir sırada Tenedos'tan geri dönen Akha ordusuna kapıları açtığı gibi, atın içindeki Akha savaşçılarını da dışarıya çıkarır, böylece şehri ateşe verip Troya'nın düşmesine yol açar. Bu çirkin kişiyi ve onun tüyler ürpertici eylemlerini Aeneas Dido'nun önünde Troya'nın yıkılışını anlatırken dile getirir (Verg. Aen. II, 57 vd.).

Sinopc. Sinope Karadeniz'de Sinop şehrine adını veren efsanelik kişidir. Asopos ırmak tanrının bir kızıymış. Efsanesi şöyledir: Zeus Sinope'ye âşık olmuş ve her dilediğini yerine getirmeye söz vermiş. Genç kız da kızlığına dokunmamasını dilemiş. Tanrı yeminine bağlı kalarak *onu kız* bırakmış ve götürmüş, Karadeniz kıyılarına koyuvermiş. Sinope sonradan aynı düzenle tanrı Apollon'u da, ırmak tanrı Halys'i de kandırmış ve hiçbir ölümlüyü de yanına yaklaştırmamış.

Sisyphos. İlkçağın efsanelik kişileri arasında zamanımızın yazar ve düşünürlerini en çok ilgilendiren biri de Sisyphos'tur. Prometheus gibi insanları tanrılara karşı tuttugundan, Odysseus gibi insan aklı ve kurnazlığıyla tanrı-] lara bile üstün olduğundan olsa gerek. Sisyphos tanrılara karşı suç işlemiş kişidir, onlarla boy ölçüşmeye giriştiği için de ölüler ülkesinde korkunç bir cezaya çarpılır. İlkin adına Odysseia'da rastlanır. Hades'te gördüğü Sisyphos'u şöyle tanımlar Odysseus (Od. XII, 593 vd.):

Sisyphos'u gördüm, korkunç işkenceler çekerken;
Yakalamış iki ovucuyla kocaman bir kayayı,
ve kollarıyla, bacaklarıyla dayanmıştı kayaya,
habire itiyordu onu bir tepeye doğru,
işte kaya tepeye vardı, varacak, işte tamam,
ama tepeye varmasına tam bir parmak kala,
bir güç itiyordu onu tepeden gerisin geri,
aşağıya kadar yuvarlanıyordu yeniden baş belası kaya,
o da yeniden itiyordu kayayı tekmil kaslarını gere gere,
kopan toz toprak habire aşarken başının üstünden,
o da habire itiyordu kayayı, kan ter içinde.

Çağımız Fransız yazarlarından Albert Camus "Le Mythe de Sisyphe" adlı denemesinde Sisyphos'u anlamsızlığın (absürde) bir simgesi diye tanımlar. Yaptığı iş anlamsız ve yararsızdır, ama bu işi sonsuzluğa dek görmekle yükümlüdür Sisyphos. Bu korkunç işkencenin bir gün biteceğini bile umamaz. Sisyphos umutsuz kahramandır, ama insan kahramandır, çünkü bilinçlidir. Camus insan yaşamının anlamsızlığı içinde insan onurunun gene de, dış etkenlerin anlamsızlığına, koşulların kaçınılmaz baskısına karşın zorunlu olan yükü bile bile taşımak olduğunu belirtir ve Sisyphos'un bu korkunç işkenceden her şeye karşın bir zevk duyduğunu, bilincin verdiği sevinçle bir çeşit mutluluğa, umutsuzluğun mutluluğuna erişebileceğini ileri sürer. Sisyphos'u da böylece anlamsızlığı akıl ve bilinç gücüyle yenen insan kahraman olarak karşımıza diker. Tanrı ne yaparsa yapsın onu yenememiştir.

Camus gibi biz de Sisyphos'un suçu neydi diye soracak olursak, yanıtı şöyle olur: Sisyphos fazla akıllıydı, aşırı kurnazdı, ömrü onu,

bunu aldatmakla geçmişi» Aulolykos sığır sürülerini çalmış, Sisyphos da gelmiş, her hayvanın tırnağı altına önceden yazmış olduğu adını göstererek sığırları geri almış. Ama o sırada Autolykos kızı Antikleia'yı Laertes'le cvlendiriyormuş, düğünden bir gece önce Sisyphos kızın yatağına girmeyi ve onu Odsseus'a gebe bırakmayı başarmış. Odysseus' un bu kadar akıllı ve kurnaz oluşu Laertes in değil de, Sisyphos'un oğlu olduğundan- [mış. Bu bir, ikincisi Zeus'a karşı: Baştanrı Asopos'un kızı Aigina'yı kaçırdığı zaman Sisyphos'un kral olduğu Korinthos'tan geçmiş, Sisyphos bunu görmüş, derken Asopos kızını aramaya çıkınca kimin kaçırdığını söyler im, ama sen de şehrimin kalesinde bir kaynak fışkırmasını sağlarsın demiş. Asopos buna razı olmuş, Sisyphos da Zeus'u ele ver- ---. Tanrılar tanrısının affedeceği suç mu? Bir söylentiye göre suçluyu hemen yıldırımla çarpmış, başka birine göre onu alıp Hades'e götürsün diye Thanatos, yani ölüm cinini göndermiş ona. Sisyphos, yutar mı, ne yapmış yapmış, kıskıvrak bağlamış koca ifriti. Öyle ki insanlar ölmez olmuş ortalıkta. Zeus gene de çare bulmak zorunda kalmış, kurtarmış Thanatos'u, eski düzeni yeni baştan kurmuş, ama ilk kurban olarak da Sisyphos'u alın, ısını buyurmuş ölüme. Ne var ki Sisyphos ölmeden karısına tembih etmiş sakın cenaze töreni yapmasın diye. Mezarsız, törensiz çırçıplak çıkmış Hades tanrının önüne, ah vah etmiş, karısından yakınmış durmuş, bir yeryüzüne gideyim de ağzının payını vereyim demiş ölüler ülkesi padişahına. O da bırakmış gitsin. Gidiş o gidiş, bir daha döner mi Sisyphos cehenneme? Yıllar yılı yaşamış, ama öldüğü zaman da bir daha kaçmamasını sağlamak için işte o cezaya çarpmış tanrılar onu. Çarpmazlar mı?

Sisyphos üstüne daha birçok suçlar yüklenir. Uyduran uydurmuş. Karısının Pleiadlardan biri, Merope, olduğunu, Gaukos'la Bellerophontes'in atası bulunduğunu söylemekle yetinelim biz. Kendisi Aiolos'un oğlu, yani Deukalion soyundandır (Tab. 20).

Skamandrios. *Bkz. Astyanaks.*

Skamandros. Troya ovasında akan ırmak (bugün Küçük Menderes). Skamandros'un hiı adı da Ksanlhos, yani kızıl sudur, çünkü içinde yıkanan koyunların tüylerini kızıllaştırır mış. Bir anlatıma göre, Aphrodite güzellik yarışmasında Paris'in önüne çıkmadan önce saçlanna kızıl bir renk vermek için başını Ksanthos'a daldırmış. Skamandros adının kaynağı dar şöyle açıklanır: Troas bölgesine geldiğinde Herakles susamış ve Zeus'tan su istemiş, tanrı da ufak bir pınar fışkırtmış topraktan, yiğit daha da kazınca (Yunanca skapto kazmak demek) büyük bir su kaynağı bulmuş ve buna Skamandros adını vermiş (Tab. 16).

İlyada'da sık sık sözü geçen Skamandros Zeus'un oğlu büyük bir tanrı olarak tanımlanır. Akhilleus arkadaşı Patroklos'un öldürüldüğüne içerleyip Troyalıları bir bir kılıçtan geçirip ölülerini ırmağın içine atınca, yiğitle u mak tanrı arasında yaman bir çatışma olur (İl. XXI, 300 vd.):

Irmağın taşan suları altında kalmıştı ova,
sürüyle ölü yüzüyordu suyun üstünde,
güzel silahları yüzüyordu ölü delikanlıların.

Irmak köpürür ve Simoeis'i yardıma çağı nr:

Karşı *duralım bu adamın gücüne,*
canım *kardeşim, ikimiz birden,*
yok edecek neredeyse fcra/Priamos'un *ilini*
Troyahlar dayanamayacak bu savaşa.
çabuk yetiş imdada hadi,
kaynak sularıyla doldur yatağını,
akıt bütün selleri, hadi, durma,
bir büyük *kasırga kopar,*
ağaçlar, taşlar gürlesin çatır çatır,
durduralım şu azgın adamı.

Öyle olur, gökten inen ırmağın koca dalgası kabara kabara kovalar Akhilleus'u, ama Hera araya girer ve Hephaistos'u ateşle salar ırmakların üstüne, ortalığı ateş kaplar:

... Kabarcıklar fışkırıyordugüzel
sularından,
büyük bir ateşte nasıl kaynarsa bir kazan,
erir içinde semiz bir domuzun içyağı,
altında yanan kuru odun her yandan
kabartır onu,
işte Ksanthos'un güzel suları da, ateşin
altında,
yalım yalım öyle yanıyor, kaynıyordu.
Ksanthos akamaz olmuş, durmuştu,
boğuyordu onu Hephaistos'un zorlu ntffrıtl.

ırmaklar pes der ve ateş suyu yenmiş olur, tanrılar da savaşmaktan vazgeçerler.

Skylakeus. Lykialı Glaukos'un arkadaşı Skylakeus Troya savaşma katılan Lykialılar arasında sag kalıp yurduna dönen tek savaşçıdır. Geldiğinde Lykialı kadınlar ona kocalarını sormuşlar, hepsinin öldüğünü söyleyince kadınlar onu taşlayıp öldürmüşler. Bu olay Bellerophontes'in tapınağına yakın bir yerde olmuş. Sonradan Zeus Skylakeus'un tanrılaştırmasını buyurmuş.

Skylla. Skylla, Kharybdis'le birlikte Odysseia'da sözü geçen deniz canavarlarının en korkuncudur *(Kharybdis)*. Kimden, nasıl doğduğu pek belli değildir, kimi efsane yazarları onu Phorkys'le Hekate'nin, kimi de Typhon'la Ekhidna'nın kızı sayarlar. Odysseia'da Odysseus bu canavan kendi anlatır, Skylla'nın en canlı imgesi de budur, Homeros'a kulak verelim (Od. XII, 85 vd.):

Skylla oturur mağarada, ulur acı acı,
sesi benzer yeni doğmuş bir eniğin sesine,
ama kendisi öyle korkunç bir canavardır ki,
istemez kimse onu görmek, istemez bir
tanrı bile.
On iki ayağı var, biçimsiz ve güdük on ikisi
de,
upuzun boyunları var, tam altı tane,
her boynun üstünde korkunç bir kafa var,
her kafada üç sıra diş, üst üste, sımsıkı,
kapkara ağızlar durmadan ölüm saçar.
Mağaranın kovuğunda bele kadar
gömülüdür o,
uzatır başlarını korkunç uçurumdan dışarı,
gezdirip bakışlarını kayalarda, olduğu
yerden
avlar yunus balıklarını, köpekbahklarını,
ve indirir gövdeye sürülerle deniz
canavarını.

Odysseus ya Kharybdis'e yaklaşıp büsbütün yok olmak, ya da Skylla'ya altı gemiciyi kurban vermek şıkkından ikincisini seçer. Tam Kharybdis'in anaforlarından kurtulmak üzeredirler ki, aşağıda anlatılan acıklı olay olur (Od. XII, 243 vd.):

Sapsarı bir korku kapladı o zaman bütün
arkadaşları.
Ölüm Kharybdis'ten gelecek diye biz tam
bakarken,
Skylla daldı geminin içine ve kaptı, kopardı
en güçlü kürekçilerimi, en İyi altı yoldaşımı;
dönünce ben gemiye ve arkadaşlarıma
bakayım diye,
gördüm tepemde onları, elleri, ayaklarıyla
çırpınırlarken,
havada sallanıp bağıra bağıra çağırıyorlardı
beni adımla,
son kez anıyorlardı adımı, ecel terleri döke
döke.
Denize uzanan burunda bir balıkçı
yaban öküzü boynuzundan yatana yemini
uzun olta sırığıyla küçük balıklara doğru
sarkıtır hani,
nasıl yakalayıp yere atarsa çırpman
balıkları,
öyle çırpmıyordu işte yoldaşlarım havada,
kayaların üstünde.

İmgesi masal havasına bürünmüş olarak çizllen Skylla'nın aslında ne olduğu, dev bir ahtapot mu, bir deniz canavan mı, pek belli değil.

Smintheus. Smintheus, tanrı Apollon'a Ilyada'da verilen bir ad ya da sıfattır. Destanın başında Troas bölgesinde bulunup yeri bugüne dek saptanmamış olan Khryse kentinin rahibi Khryses Agamemnon'un tutsağı olan kızı Khryseis'i geri istemek için Akhaların Troya önündeki ordugâhına gelir ve tanrı Apollon'a şöyle yakarır (İl. I, 37 vd.):

Ey Khryse'yi, kutsal Killa'yı koruyan,
gümüş yaylı,
Tenedos'un güçlü kralı, Smintheus, dinle
beni,
bir gün sana yaraşır bir tapınak yaptıysam
boğaların, keçilerin yağlı butlarını
yaktıysam senin uğruna,
şu dileğimi tez elden yerine getiriver:
Cözyaşlarımm öcünü al Danaolardan,
oklarınla.

Tanrı da rahibinin dileğini yerine getirir ve Akha ordusuna korkunç bir veba salar. Bunun üzerine Agamemnon rahibin kızını babasına geri göndermeye karar verir, bir gemiyle Khryse kentine yollarlar. Bu kentin yeri bugüne dek bilinmiyordu, Smintheus Apollon'un adı da, nitelikleri de doğru dürüst açıklanamıyordu. Smintheus'un "fareleri kovan" *tanrı* olduğu sanılıyor, ama bu ek ad da *gereğince* açıklanamadığı gibi, Ilyada'da bu kadar büyük bir tann olarak gösterilen Smintheus'un kim olduğu da kesinlikle bilinemiyordu. Bu

sözlük dizilmeye başladıktan sonra Smintheus Apollon'un tapınağının ve Khryse şehrinin yerinin bulunması Anadolu din tarihi ve mitolojide çığır açacak bir olay diye nitelenebilir: Çanakkale'nin güneyinde, Gülpınar bucağının hemen altında Bahçeleriçi denilen mevkide Smintheus Apollon tapınağı ortaya çıktı. Bugün Baba burnu diye denize uzanan bir çıkıntının hemen arkasında eski Khryse kentinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Burada topraktan kalıntıları çıkarılmakta olan Apollon Smintheus tapmağı Hellenistik çağda başlanılıp Roma döneminde onarılan büyük bir yapı olarak karşımıza çıkıyor: Ölçüleri 24,30 m x 43,52 metredir, önde 8, yanlarda 14'er sütun, dört tarafında 11 basamaklı kocaman bir tapınak. Tapınağın friz, heykel ve sütun kalıntıları çıkarılmış, Khryse'yi Troas İskenderiye'sine bağlayan bir köprünün izleri de bulunmuştur. Smintheus Apollon'un kült merkezini ortaya çıkaran bu arkeolojik araştırma Çanakkale Müzesi tarafından yönetilerek Khryse'nin de yerini saptamaktadır. Arkeologların kanılarına göre Krhyse Lysimakhos'un yaptırdığı ve Büyük iskender'in adını taşıyan Alexandria Troas'a bağlı büyük bir din ve kült merkezidir. Demek oluyor ki en eski çağlardan Homeros destanlarında tuttuğu yeri bu merkez tarihsel dönemlere kadar korumuştur. Sürdürülecek araştırmaların bizi Apollon Smintheus'u kişiliği üstüne de aydınlatacağına şüphe yoktur *(Apollon)*.

Soylar - Çağlar Mythos'u. Hesiodos'un, kardeşi Perses'e gerçekleri açıklamak ve doğru yolu gö9termek amacıyla yazdığı "İşler ve Günler" (Yunanca Erga kai Hemerai) adlı didaktik eserinde Theogonia'daki yöntem insanlar dünyasına uygulanır: Tanrılar gibi insanlar da bazı aşamalar geçirip bugün bulundukları duruma gelmişlerdir. Ne var ki tam karamsar bir görüşle, insanların iyiye değil, kötüye gittikleri ve sonlarının büsbütün yıkım olacağı kanısındadır. Bunu önlemek için kişinin adalete dayanıp doğrudan aynlmaması ve hele gece, gündüz var gücüyle çalışması gerekir. Hint-Avrupa kaynaklı dünya görüşlerine dayanan bu mythos Yunan yazınında pek yankı uyandırmamışsa da, Roma dünyasında epey tutunmuş ve işlenmiştir. Theogonia ile işler ve Günler arasında ana görüş bakımından hem bir benzerlik, hem bir çelişki vardır: Her iki yapıtta sözü geçen Promethe us efsanesi, İşler ve Günler'de Pandora masalıyla tamamlanmış ve bu bakımdan kar.ım sarlıkta daha ileri bir aşamaya varmışsa da, İşler ve Günler'de altın çağ Kronos'un egemenlik dönemiyle bir tutulur, insanlar için yi kim Olymposlu tanrıların saltanatıyla başlar. Çağların (Hesiodos çağ değil de soy diyor) madenlere göre adlandırılması İran-Babil kaynaklı bir görüşe dayanır. İşler ve Günler'de soylar efsanesi Pandora efsanesinden hemen sonra gelir (İşi. 110-202); Hesiodos'a göre beş soy vardır: Altın, gümüş, tunç ve demir soyları, bunların aralarına Hesiodos bir şey daha sokar: Homeros destanlannda sözü geçen yarı tanrı kahramanlar soyu. Şöyle tı nımlar her birini:

ALTIN SOY:

Olympos 'ta oturan ölümsüzler yarattı
ölümlü insanların ilk soyunu altından.
O zamanlar Kronos'un gökleri tuttuğu
zamanlın ,lı
tanrılar gibi yaşıyordu insanlar,
kaygısız, rahat, acısız, dertsiz.
Belalı ihtiyarlık çökmüyordu üstlerine,
kolları, bacakları her zaman dipdiri
sevinip coşuyorlardı gamsız şölenlerde,
tatlı uykulara dalar gibi ölüyorlardı.
Dünyanın varı, yoğu onlarındı,
toprak kendiliğinden bereket saçıyordu.
Sayısız nimetler ortasında, rahat, memnun,
yaşayıp gidiyordu insanoğulları
tarlalarında.
Bu ilk insanlar ölüp toprağa karışınca,
birer cin oldular Zeus'un dileğiyle,
iyi birer cin, toprağı ve insanları koruyan
cinler.
Yaman bir şerefe konmuş oldular böylece.

Cin olarak çevirdiğimiz Yunanca "daimon"dur *(Daimon)*.

GÜMÜŞ SOY:

Sonra gümüşten ikinci bir soy yarattı
Olyrhpos'ta oturan ölümsüzler.
Bunların boyları boşları da, akılları da
çok başka türlüydü altın soylulardan.
Çocuklar yüzyıl çocuk kalıyordu
evde, analarının dizinde çocukça
oynaşarak.
Büyüyüp, ergin çağa gelince,

T

Talos. (1) Girit efsanesinin robot insanı. Talos adaya adını veren Kres'in, ya da tann Hephaistos'un oğlu, yahut da tunç soyundan artakalan bir insanmış. Minos, ya da Zeus onu Girit'e bekçi olarak dikmiş, Talos her gün silahlarıyla adayı çepeçevre dolaşır, yabancıların karaya çıkmasını önlermiş. Daidalos'un Girit'ten kaçmak için kanatlar yapıp havalanması da ondanmış. Talos yaklaşan gemilerin üstüne koca taş parçaları atar, bu engeli de aşmak çaresini bulanları daha da korkunç bir biçimde yok edermiş: Ateşin içine atar, tunçtan gövdesini kor haline getirir, sonra da yolculara sarılır, onları cayır cayır yakarmış. Talos'un bedenine silah işlemezmiş, yalnız ayağının bileğinde bir damar varmış. Medeia büvüleriyie o damarı bulup yırtmış, Talos da böylece ölmüş *(Argonaut'lar)*.

(2) Daidalos'un çırağı Talos bir Atinalıdır. Testereyi icat ettiği için ustası onu kıskanmış, Akropol'den aşağı atmış *(Daidalos)*.

Talthybios. Agamemnon'un habercisi. Krallar kralıyla birlikte Troya savaşına katılır ve çeşitli *görevler görür-*. Briseis'i Akilleus'tan almak, îphigeneia'yı Aulis'e getirmek, Kinyras'ın ülkesine elçi gitmek ona düşmüşmüş. Talthybios'un Sparta'da bir sunağı varmış, uluslararası hukuku ve elçilik haklarını koruyan bir kahraman sayılırmış.

Tanrıların Doğuşu. *Bkz. Theogonia*.

Tantalos. Lydia kralı Tantalos hem efsanede dal budak salmış lanetli bir soyun atası, hem ölüler ülkesinde çektiği ceza ile ünlüdür. Kendisi Zeus'la Plüton'un oğlu sayılır (Tab. 14). Karısının adı üstüne kaynaklarda ayrılık vardır, ama çocuklarının Pelops'la Niobe olduğu genellikle kabul edilir *(Pelops, Niobe)*.

Soyu sopuyla lanete uğramasını gerektiren suçun ya da suçların ne olduğunu efsaneler açıkça dile getirmez.- Tantalos Sipylos (Manisa) dağında krallık kurmuş, çok güçlü ve zengin bir adammış. Asıl suçunun bu üstünlüğü, tanrıların kendisine bağışladığı nimetlerden gurur duyması, şımarıp ölçüyü kaçırması olduğu ileri sürülür. Gerçek neden başka olsa gerek: Tantalos da öbür Anadolulu tanrı ve kahramanlar gibi, Olymposluların düzenine aykırı düşen bir din ve efsane çemberinin kişileridir. Anaerkil bir düzeni, Ana Tanrıça'nın egemen olduğu bir din görüşünü simgelerler. Sipylos yamaçlarında kayaya oyulmuş bir Kybele heykelinin bulunması, Niobe efsanesinin bu dağın eteğindeki Sardes'e yerleştirilmesi buna kanıttır. Başka bir din ve düzen adına baş kaldırdıkları içindir ki cezaya çarpılmışlar, lanete uğramışlardır.

Tantalos bir söylentiye göre Hermes'e Zeus'un köpeğini vermemek için yalan yere yemin etmiş, Zeus'un öfkesi bu yüzdenmiş. Ya da tanrıların sofrasına çağrılmış da tanrı sırlarını açığa vurmuş, ya da tanrı balıyla şarabı aşırmış. Kendisine yüklenen çok daha büyük bir suç tanrıları denemek için oğlu Pelops'u doğrayıp tanrıların önüne çıkarmasıdır. Tantalos işkencesi diye dillere geçmiş olan cezasını Homeros Odysseia'da şöyle anlatır (Od. XI, 582 vd.):

Tantalos'u gördüm, korkunç işkenceler çekerken:
Duruyordu bir gölün içinde, apakta
yüksele yüksele çıkıyordu su çenesine kadar,
ama içmek için davrandı mıydı, damlasını alamıyordu suyun,
ihtiyar adam eğiliyor, eğiliyor, eğiliyordu,
su da çekiliyor, çekiliyor, yok oluyordu emen toprakta,
ve bir çamur peyda oluyordu ayaklarının dibinde, kapkara,
ossaat bir tanrı kurutuveriyordu gölü.
Yemişler sarkıyordu başının önünde dallı budaklı ağaçlardan,
armutlar, narlar, pırıl pırıl elmalar,
ballı incirler, tombul zeytinler sarkıyordu,
ama ihtiyar adam, koparayım diye ellerini uzattı mıydı,
bir yel geliyor, savuruyordu onları kara bulutlara.

Tarkhon. Roma'nın kuzeyinde bulunan Tarquinii ve daha başka şehirleri kurmakla ün salmış Etrüsk kahramanı. Telephos'un oğlu olduğu söylenir. Etrüskleri Lydia'dan, yani Anadolu'nun Ege kıyılarından İtalya'ya o götürmüş. Tarkhon ak saçlı olarak doğmuş, bu da şanlı bir alın yazısına delilmiş.

Tarpeia. Tarpeia Capitolium'a ve orada bulunan Tarpeia kayasına adını veren Romalı kızdır. Adam öldürenler bu kayadan aşağı atılıp öldürülürdü. Tarpeia'nın kendisi de bir suçludur: Babası Spurius Tarpeius Capitolium kalesinin bekçisiymiş. Sabinler kaçırılan kızlarını geri almak için kalenin dibinde ordugâh kurup şehri sardıklan sırada Tarpeia Sabin kralı Tatius'u görmüş ve ona âşık olmuş, kendisini karı olarak alırsa, kalenin kapılarını açmaya söz vermiş krala. Öyle olmuş, ama Sabin kralı Tarpeia'yı almak şöyle dursun, ordusuyla kaleye saldırdığında kızı kalkanlarının altında ezip öldürmüşler.

Tartaros. Tartaros yeraltındaki ölüler ülkesinin en derin yeridir. Titanlarla tanrılar arasındaki savaşta deprem Tartaros'a kadar uzanır, bu savaşta yenilen Titanları da Zeus Tartaros'a kapatır. Tartaros'un en iyi tanımlandığı yapıt Hesiodos'un Theogonia'sıdır. Şöyle denir (Theog. 736 vd.):

Orada durur yan yana kaynaklar,
bütün varlıkların son uçları
kara toprağın ve sisli Tartaros'un,
ekinsiz denizin ve yıldızlı göğün
tanrıları ürküten pis, küflü köşeler.
Öylesine derindir ki bu yerler
bir yılda varılamaz dibine,
kapılarından girildikten sonra.
Bora üstüne bora savurur insanı
bir o yana, bir bu yana, korkunç bir hızla.
Ve işte orada yükselir konağı kara Gece'nin
kasvetli, korkunç bulutlar içinde.

Tartaros'un derinliğini belirtmek için Hesiodos bir de şöyle der:

Bîr örs gökten düşse dokuz gün, *dokuz gece,*
ancak sonuncu günü varabilirdi yeryüzüne
ve tunç bir örs düşse yeryüzünden ancak
dokuz gün, dokuz gece sonra varabilir
Tartaros'a.

Teiresias. Thebaili Teiresias efsanede sözü geçen bilicilerin en ünlüsüdür. Troya savaşı efsanelerinde de, Thebai çemberinde de çok önemli bir rol oynar. Öldükten sonra bile Odysseus ruhuna sorular sormak için uzun ve tehlikeli Hades yolculuğuna girişir. Büyücü tanrıça Kirke Teiresias'ı şöyle tanımlar (Od. X, 491 vd.):

Gidilecek Hades'ln ve korkunç
Persephone'nln ülkesine,
danışmak için Thebaili Teiresias'ın ruhuna,
henüz yitirmemiş aklını bu kör bilici,
Persephone bir ona bilinç bağlamıştır
ölülerden,
bir odur düşünen, ötekiler uçuşurlar
gölgeler gibi.

Teiresias üstüne birçok efsaneler anlatılır: Teiresias Spartoi soyundandır *(Spartoi),* çocukluğunda Kithairon dağında gezerken çiftleşen iki yılana rastlamış, çocuk bir sopa alıp dişi yılanı öldürmüş, ossaat erkekken birdenbire dişi olmuş, yedi yıl sonra gene aynı yerde aynı olayı görmüş, bu kez erkek yılanı öldürmüş ve yine erkek olmuş. Başına gelen bu olayın ünü tanrılara kadar uzanmış, Hera ile Zeus bir gün, aşkta kadın mı daha çok zevk duyar, erkek mi konusunda tartışırlarken, Teiresias'ın fikrini almayı düşünmüşler. Teireslas'ın yanıtı şaşırtıcı olmuş: Erkek bir zevk duyarsa, kadın onun dokuz mislini duyar dlys buyurmuş, Hera da kadınlığın sırları açıgn vı ı ruldu diye Teiresias'a kızmış, gözlerini kör etmiş. Buna karşılık Zeus ona kâhinlik hünerini ve yedi kuşak boyunca yaşamasını bağışlamış.

Teiresias'ın en ünlü kehanetleri şunlardır Amphitryon'a karısı Alkmene'nin kiminle yattığını açıklar, Laios'a doğacak olan çocuğunun kendisini öldüreceğini haber verir, Oidipus'u aydınlatır, Thebai'den kovulmasını salık verir, Thebai'ye karşı yediler seferinde şehrin nasıl korunabileceğini gösterir; daha sonraki efsanelerde Teiresias her işe karışan bilici tipi olarak canlandınlır: Pentheus'a tanrı Dionysos'a karşı gelmemesini, Narklssos'un öleceğini ve daha birçok olaylarda geleceği haber veren odur. Odysseia'da oynadığı role göre Teiresias'ın bilicilik hünerini ölümünden sonra da sakladığı anlışılır. Bu da Zeus'un ünlü kâhine bir armaganıymtş.

Epigonlar Thebai'yi alınca Teiresias öbür Thebaililerle göçmüş, yolda Telphusa kaynağından su içerken ölmüş. Başka bir anlatıma göre şehirde kalmış, ama Thebaililer onu kızıyla birlikte Delphoi'ye, Apollon tanrıya adanmak üzere göndermişler, yolda ihtiyarlıktan ölmüş.

Teisiphone. Adam öldürme suçlarının öcünü alan Erinyslerden biri *(Erlnys).*

Tekmessa. Troya önünde büyük Aias'ın kapatması, bir Phrygia kralının kızıydı. Sophokles'in "Aias" tragedyasında önemli bir rol oynar *(Aias)*.

Telamon. Aiakos'la Endeis'in oğlu, Aias'ın babası, Peleus'un kardeşi (Tab. 21). Çocukluğunda Peleus'la birlikte üvey kardeşleri Phokos'u öldürmeleri üzerine *(Phokos)* Telamon Aigina'dan sürülür, Salamis'e yerleşir *(Aiakos)*. Herakles'le birlikte Argonaut'lar seferine, Kalydon avına katılır. Gene Herakles'le birlikte birinci Troya seferine gider ve Herakles Laomedon'un kızı Hesione'yi kurtarınca Telamon bu kızla evlenir. Bu evlenmeden Teukros doğar *(Teukros)*. Troya savaşı sırasında Telamon Salamis'te oğullarının dönmesini bekler. Teukros Aias'sız yurda dönünce öfkelenir ve onu kovar. Nasıl öldüğü belli değildir *(Aias)*.

Telemakhos. Odysseus'la Penelope'nin biricik oğulları. Babası Troya savaşına gidince Telemakhos daha kundakta çocuktur. Adı ilkin Odysseus'un kendisini savaşa götürmek için gelen elçilere oynadığı oyun sırasında geçer *(Palamedes)*. Sonra Odysseia'nın başında ona gene rastlanır: Büyümüş, delikanlı olmuştur, Ithake sarayında taliplerin babasının malını, mülkünü çarçur etmelerine üzülür, onları kovmak için elinden bir şey gelmez, sonunda babasının yaşayıp yaşamadığını öğrenmek için yola çıkmaya karar verir: Troya'dan dönen yiğitlere babasından haber sormaya gidecektir. Mentor kılığında tanrıça Athena'nın kılavuzluğunda olan bu yolculuk Odysseia'nın ilk dört bölümünde anlatılmış, bu yüzden de bu bölümlere Telemakhia denmiştir *(Odysseia)*. Nestor ve Melenaos'un konaklarına varır, onlarla görüşür, Troya savaşçılarının anılarını uzun boylu anlatmalarına fırsat verir *(Menelaos, Helena)*. Dönüşünde taliplerin kurduğu pusuya düşmez, Ithake limanına girmeden şehir dışındaki bir kumsala çıkar, biraz önce de Odysseus aynı yere çıkmış ve domuz çobanı Eumaios'un kulübesinde konuk edilmiştir. Baba-ogul önce tanışmadan buluşup konuşurlar, sonra Odysseus dilenci kılığı altında gerçek kimliğini açıklayınca, taliplerin hakkından gelmek için planlar kurarlar. Telemakhos talipleri öldürmekte babasına yardım eder, anasıyla babasının buluşmasına seviniri Başkaca da bir rolü yoktur Odysseia'da.

Telephos. Herakles'le Auge'nin oğlu Telephos dramatik bir öykünün kahramanıdır. Daha anasının karnındayken tanrı sözcüsünün doğacak olan çocuğun dayılarını öldürecegini bildirmesi ana-ogul Auge ile Telephos'un bir sandıkla denize atılmalarına yol açar. Kurtulurlar ve Mysia kıyılarına çıkarlar *(Auge)*. Başka bir anlatıma göre yalnız Auge Mysia'ya gider, kral Teuthras'a satılır, Telephos ise Arkadya'da bir dağa bırakılır, orada çobanlarca büyütülür ve dağda kaza ile iki adam öldürür: Bu iki adam kendi dayılarıdır. Telephos Arkadya'dan sürülür. Delphoi tapınagma gidip tanrı sözcüsünü yoklar, Mysia ya gitmesi gerektiği cevabını alır. Mysia'ya gelir, ama anasını tanımaz, Auge'nin de oglunu tanımaması az daha ana ile oğlun evlenmelerine yol açacakken vaktinde önlenir. Auge kral Teuthras'in kendisiyle evlenir, bir. süre sonra Teuthras ölünce Mysia krallığı Telephos'a kalır.

Bu sırada Akhalar Troya'ya karşı ilk seferlerine girişirler, donanma yanlış rota ile Mysia kıyılarına yanaşır. Telephos Troya kral soyuyla akrabalığı yüzünden Akhalara karşı koyar, yiğitçe çarpışır ve birçok önemli kişileri öldürür, ama AkhiIIeus karşısına dikilince korkuya kapılıp koşmaya başlar. Tanrı Dionysos araya girer ve Telephos'un bir asma kütüğüne ayağının takılıp düşmesini sağlar. Arkasından gelen AkhiIIeus da onu kalçasından vurur. Akha donanması çekilip gider, sekiz yıl kadar uzun bir zaman da Anadolu kıyılarına uğramaz olur, ama Telephos'un yarası iyileşmemektedir. Danıştığı biliciler yarayı kim açtıysa o iyileştirebilir derler. Telephos da bu kez Aulis'te Akhilleus'u bulmaya gelir. Euripides "Telephos" adlı (kayıp) tragedyasında Mysialı kahramanı dilenci kılığında çıkartırmış Akhilelus'un önüne, ağlatır, sızlatır, istediğini elde ettirirmiş. AkhiIIeus kargısının pasından bir parça sürer yaraya, Telephos iyileşir ve şükran borcunu Akhalara Troya'ya çıkacak doğru yolu göstermekle öder. Telephos Troya savaşına karışmaz, ama oğlu Eurypylos Mysialı bir bölükle Priamos'un yardımına koşar *(Eurypylos)*.

Telkhines. Poseidon'la ilgili kötü cinler. Yarı insan, yarı balık biçimindeymişler, yılan kılığına girdikleri de olurmuş. Telkhinler Rodos adasında yaşarmış ve dünyada ne kadar deprem, kar, dolu, yağmur gibi afetler varsa, hepsi onların elinden çıkarmış. Tufanı da onlar önceden bilip haber vermişler. Rodos adasının sularına Styks'in sularını karıştırarak toprağın verimsiz olmasına yol açmışlar. Tufandan kaçarken biri Lykia'ya gelmiş ve orada, Ksanthos ırmağı kenarında Lykialı Apollon'a bir tapınak kurmuş, derlerdi.

Telkhinlerin bazı efsanelerde Kabeirlerle karıştırıldığı görülür, o zaman da sanatçı cinler olarak gösterilirler: Maden işlemesini bilirler, tanrı heykelleri ve Poseidon'un yabasını yapmışlar. Ama aslında kötü ve yararsız olduklarından Apollon oklartyla, ya da Zeus yıldınmlarıyla onları öldürmüş. Denizde birer kaya olmuşlar.

Tenes. Tenedos'a (bugün Bozcaada) adını veren kurucu kahraman. Kyknos'un oğlu sayılır *(Kyknos)*. Üvey anası Tenes'i kendisine göz dikmiş olmakla suçlar. Kyknos da buna inanır ve Tenes'le kız kardeşini bir sandığa kapatıp denize atar. Poseidon tann gençleri korur ve o zaman Leukophrys adıyla anılan Tenedos'a çıkarır. Sonraları Kyknos yanlışlığını anlar ve Tenes'le barışmak üzere Tenedos'a gelir, ama Tenes babasının gemisini karaya bağlayan halatı keser, böylece her türlü ilişkiyi koparmış olur. Akhalar Troya'ya sefer yaptıklarında Tenedos'a varınca, Tenes onları taşlar, ama Akhilleus'un kargısıyla vurularak ölür.

Tereus. *Bkz. Aedon.*

Terpsikhore. Musalardarı biri, dansı ve hafif şiiri simgeler (Musa/ar).

Tethys. Uranos'la Gaia'nın kızı, dişi Titanlardan sonuncusu (Tab. 1, 2). Denizin verimliliğini simgeleyen Tethis tanrı Okeanos'la birleşir ve üç bini aşkın dişi varlık doğurur (Tab. 4). Dünyanın bütün ırmakları da Okeanos'la Tethys'ten dogma sayılır. Bir efsaneye göre Tethys Zeus'un Kronos'a karşı savaşı sırasında Hera'yı yanına almış ve büyütmüştü. Hera İda dağında Zeus'u bulup onunla sevişmeyi kafasına koyunca, kavga etmiş olan Okeanos'la Tethys'in yanına gitmek üzere olduğunu, onu bildirmeye geldiğini ileri sürer *(Hera)*.

Teukros. (1) Skamandros'la İda dağı nympha'sı îdaia'nın oğlu, Troya kral soyunun atası (Tab. 16). Bir efsaneye göre Teukros Troas'ın yerlisi değildir, Ege kıyılarına Girit'ten babası Skamandros'la birlikte gelmiştir. Anadolu'ya göçmeden önce kehanete başvurmuşlar, nereye yerleşmeleri gerektiğini sormuşlar, tanrı sözcüsü de "yer oğullarının saldırısına nerede uğrarsanız" yanıtını vermiş. Troya yöresine gelip açıkta yattıkları bir gece farelerin kalkanlarını, yaylannın kirişlerini kemirdigini görmüşler, kehanetin gösterdiği yerin burası olduğunu -^anlayarak oraya yerleşmişler ve Apollon Smintheus'a (fareleri kovan Apollon) bir tapınak kurmuşlar. Teukros sonraları Dardanos'u konuk eder ve kızı Batieia ile evlendirip tahtını ona bırakır *(Dardartos, Smintheus)*.

(2) Telamon'la Hesione'nin oğlu, Aias'ın kardeşi (Tab. 21). Troya soyundan olduğu halde Teukros agabeysi Alas'la birlikte Akhalar safında dövüşür, ordunun en usta okçusudur, birçok savaşçıyı öldürür. Aias'ın ölümü sırasında Mysia'ya yaptığı bir çapulculuk seferine çıktığından orada yoktur ve olayları önleyemez. Dönüşünde büyük bir umutsuzluğa kapılıp canına kıymak ister. Dönüşü de uğursuz olur, Salamis'e vardığında babası Telamon Aias'ı getirmedi diye onu adaya almaz (Aids, *Telamon)*. Kıbrıs'a gider, orada Yeni Salamis diye bir şehir kurar, Kıbrıs kralının kızıyla evlenir, birçok çocuğu olur, biri Kilikya'da Olbe kentinin kurucusu genç Aias'tır.

Teuthras. Mysia kralı, Telephos efsanesinde sözü geçer. Krallığı Kaikos (Bakırçay) ırmağının agzındayrnış. Efsanesi de şöyledir: Dağda avlanırken Teuthras'ın karşısına bir yaban domuzu çıkmış, kendisini öldürmemesi için insan sesiyle yalvarmış, vurulduktan sonra da Artemis Orthosia tapınağına sığınmış. Kutsal hayvanı öldürdü diye Teuthras cüzam ve bir çeşit çılgınlığa çarpılmış, ama sonradan iyileşmiş. Auge ile Telephos'u Mysia'da konuklayan odur *(Auge, Telephos)*.

Thalia. Bitkisel gelişmeyi, doğanın fışkırmasını dile getiren bu ad:

(1) Musalardan birinin adıdır. Yetki alanı komedyadır. Apollon'la sevişip Korybantlan doğurduğu da anlatılır *(Musalar)*.

(2) Zeus'la Eurynome'nin kızı, Kharitlerin biri *(Khahtler)*.

Thamyris. İlyada'da adı geçen Trakyalı bir ozan. Serüvenini İlyada'da Homeros şöyle anlatır (İl. II, 594 vd.):

Musalar buluşmuşlardı eskiden Dorion'da,
keseceklerdi Trakyalı Thamyris'in şarkısını
Oikhalia'dan gelmişti Thamyris,
kendine güveniyor, övünüyordu,
kalkanlı Zeus'un kızlarını, Musaları bile
yenerim diyordu şarkı söylemede.
Onlar da kızdılar, kör ettiler onu,
tanrısal şarkıyı aldılar elinden,
çalgı çalmayı unutturdular ona.

Çok yakışıklı diye bilinen bu ozan lyra çalmakta da, ezgi söylemekte de çok üstünmüş, bir theogonia, bir kosmogonia, bir de titanomakhia yazdığı söylenir. Müzikte de birçok yenilikler yapmış, ama ölçüyü kaçırıp Musalarla boy ölçüşmeye kalkışıp olanaklarından yoksun edilince, lyrasını bir ırmağa atmış, bir daha da şarkı söylememiş. Bazı kaynaklarda Homeros'un bu Thamyris'in çömezi olduğu söylenir.

Thanatos. Ölümü simgeleyen tanrı. Nyks'in çocuğu, Uyku'nun kardeşidir. Birbirinden ayrılmayan Hypnos'la Thanatos yeraltında Tartaros'un derinliklerinde otururlar (Hes. Theog. 755 vd.).

Thaumas. Pontos'Ia Gaia'nın oğlu, Elektra ile evlenir ve İris'le Harpyaları üretir (Tab. 6).

Theano. Troyalı Antenor'un karısı Theano Athena tapmağının rahibesidir. Troya kadınları, başlarında kraliçe Hekabe olmak üzere, Athena tanrıçaya parlak bir şal adamaya geldiklerinde, Theano onları karşılar ve sunu yaparken de tanrıçaya yakarır (İl. VI, 298 vd.). Theano'nun Antenor'dan birçok çocuklan olur, kocasının başka bir karıdan olan oğlunu da özene bezene yetiştirir. Antenor'la birlikte Troya'yı ele verdiği anlatılan efsanelerinden biridir *(Antenor)*.

Thebai'ye karşı Yediler. *Bkz. Amphiaraos, Eteokles, Adrastos.*

Theia. Uranos'la Gaia'nın kızı, dişi Titanlardan biri, Hyperion'la evlenir ve Eos, Helios ve Selene'yi doğurur (Tab. 4).

Themis. Themis, Uranos'la Gaia'nın kızıdır, yani ikinci tanrı kuşağından ve dişi Titanlardandır. Hesiodos, Themis'in adını Titanlar arasında saydıktan sonra, uzun süre ondan söz etmez, ta ki Olympos tanrıları Titanları yensin ve Zeus, Kronos'tan dogma öbür kardeşleriyle egemenliği paylaşıp yeni düzeni kursunlar. Ondan sonra da Zeus her kuşaktan tanrıçalarla birleşme ve üretme yoluna gider. İlk evliliği Metisledir, onu Athena'ya gebe bırakır. İkinci evliliği, Titan kızı Themis'ledir. Hesiodos bu birleşmeyi kısaca şöyle tanımlar (Theog. 901 vd.):

Sonra ışık saçan Themis'le evlendi Zeus,
bu tanrıçadan doğdu Horalar:
Eunomia, Dike ve bereketli Eirene,
ki korurlar insanların ekip biçtiklerini.
Ve Moiralar, akıllı Zeus'un çok saydığı
Klotho, Lakhesls veAtropos,
ki onlar verir yalnız İnsanlara
mutlu ya da mutsuz yaşama paylarını.

Peki Themis kimdir? Doğada mevsimlerin, yılların ve sanatların düzenini sağlayan bir tanrıça üçlüsüyle canlı varlıkların arasında hayatla ölüm dengesini kurup, kader ipliklerini ellerinde tutan ikinci bir tanrıça üçlüsünü doğuran bu güçlü tanrısal varlık kimdir ve neyi simgeler? Themis, kanundur, kuraldır, yasanın ta kendisidir. Ama gelip geçici yasa değil, tanrılar dünyasında da, insanlar dünyasında da değişmez, evrensel ve ölümsüz doğa yasasıdır. Tanrısal yasadır, onun karşıtı insansal yasa ise Nomos'tur.

Themis Olympos'ta yaşar. Tanrıların toplantılarına başkanlık eder, Olympos'taki düzeni de o korur. Homeros da tanır, bilir onu, Hera'yla, Zeus'la konuştuğunu gösterir İlyada'da. Ama çok söz edilmez Themis'ten, efsanesi, öyküsü yoktur. Her yerde ve her zaman vardır o kadar.

Ürettiği tanrısal varlıklarla sürdürür etkisini, bu varlıklar da tanrılardan daha güçlü oldukları için, ehramın tepesinde oturur gibidir Themis. Adı da koymak, yerleştirmek, oturtmak anlamına gelen bir kökten türemiştir *(Hora'lar, Moiralar)*.

Theogonia. Yunanlıların en eski ve en önemli theogoniası olan Hesiodos'un eseri besbelli ki doğulu kaynaklara dayanmakta, I enlkeliler yoluyla Sümer ve Babil inanç ve efsanelerini yansıtmaktadır. Ne var ki bağdanım tam olmuştur: Hesiodos'un tanrılann doluşunu, tanrı soylarının ve kuşaklarının birbirlerini izleyip gelişmelerini dile getiren yapıtı, Yunan kaynaklı inanç ve efsaneleriyle kaynaşmış ve tutarlı bir bütün haline gelmiştir. Hele Hesiodos'un kurduğu yönetim, Homeros destanlarında da uygulanan şecere gösterme eğilimiyle tam bir uyum içinde ilkçağın sonlarına dek benimsenmiş ve ozanlara olduğu kadar, hellenistik çağın ve Roma'nın mythograph denilen mythos yazarlarına da örnek olmuştur. Dünyanın yaratılışı için de bir yorum veren Theogonia, Yunanlıların tek dinsel kitabı olarak kalmış denebilir, ama şunu da belirtmeli ki, bu gelenek yazma kaynak olmaktan öte gidememiş, ne tam anlamıyla dini ve kültü, ne de bambaşka bir yol tutan düşünce akımını etkileyememiştir. O kadar ki, Heiodos'un, çoğu yabancı kaynaklardan aldığı kimi tanrısal varlıkları Yunan yazını doğa dışı, yaban ve kaba sayarak yadırgamış ve atmıştır.

Hesiodos'un Theogonia'sı gene de tek yaratılış mythos'u olarak ayrıntılarıyla incelemeye değer.

Her şeyden önce Khaos vardı der Hesiodos, *(Khaos)* ama Khaos'un ne olduğunu tanımlamaz, hemen Khaos'tan Gaia yani Toprak'ın çıktığını anlatır ve ne olduğunu tam anlatmadığı bir birleşme ilkesi olarak Eros'u yani Sevgi tanrıyı da araya sokar, ama belli ki Yunan kaynaklı bu varlığı, saydığı öbür unsurlarla iyice birleştiremediği için "parthenogenesis" yani kendi kendine doğurma, meydana getirme ilkesine uyarak, Khaos'tan Erebos'u (yeraltı karanlığı) ve Nyks'i (yerüstü karanlığı) yani Gece'yi çıkarır ve şöyle der (Theog. 126 vd.):

Toprak bir varlık yarattı kendine eşit:
Dört bir yanını *saran Uranos, yıldızlı Gök'ü,*
Mutlu tanrıların sürekli, sağlam yurdunu.

Gaia sonra kendi kendine yüksek dağları ve Pontos'u, yani denizi yaratır. Sonra da Uranos'la sevişip üç kuşak dev yaratır: Titanlar, Kykloplarve Hekatonkheirler.

Bu Titanlar tanrıların ikinci kuşağı sayılır, birinci kuşak Gaia ile Uranos olmak üzere. Burada Theogonia boyunca hep rastlanacak bir süreçle karşılaşırız: Bir kuşak kendinden sonraki kuşağın doğup gelişmesine izin vermez, çünkü gücünün elinden alınacağından, egemenliğinin başka ele, sonraki kuşağa geçeceğinden korkar. Bu yüzdendir ki Uranos çocuklarını yok etmeye uğraşır *(Uranos)*.

Gaia son doğan oğlu Kronos'un eline bir tırpan verir ve koca Uranos gece arzudan yanıp tutuşarak indiği, sardığı zaman Toprağı, pusuda bekleyen Kronos fırlar, tırpanla keser babasının hayalarını. Denize saçılan sperma köpükleriyle kanlardan tanrıça Aphrodite ve Erinysler doğar *(Aphrodite, Erinys)*. Kronos egemenliği ele alır, ikinci tanrı kuşağı birincisini yenmiştir, Hesiodos erkek Titanların dişi Titanlarla evlenmelerini ve bu evlenmelerden doğan çocukları sayar.

İkinci kuşağın da dramı vardır. Kronos Rheia ile evlenir ve şu evlatları doğurur: Hestia, Demeter, Hera, Hades, Poseidon ve en sonuncusu Zeus.

Ama koca Kronos yiyordu ilk çocuklarını
analarının kutsal karnından çıkıp da
dizleri üstüne oturdukça her biri.
Korkuyordu Uranos'un mağrur
torunlarından biri
ölümsüzler arasında kral olacak diye.

Uranos'la Gaia bunun böyle olacağını bildirmişlerdi Kronos'a. Ne var ki Rheia'ya yardım edenler onlardır. Zeus doğar doğmaz Girit'e kaçırırlar, Kronos'a da bir taş yuttururlar. Zeus büyüyünce, babasına bu taşla birlikte yuttuğu bütün kardeşlerini de kusturur. Egemenliği ele geçirmek için hazırlığa girişir, ilk iş Uranos'un yeraltına kapattığı Yüz Kollu devleri ve Kyklopları kurtarmak. Tepegözlerden gök gürlemesini, şimşek ve yıldırımı alır, Yüz Kolluların da yardımıyla korkunç bir savaşa girişir. Titanomakhia denilen bu savaş babasının kardeşleri Titanlara karşıdır *(Devler ve Tanrılar Savası)*. Bu yaman savaşta zaferi kazanan Zeus üçüncü kuşağı, yani Olympos tanrılarının saltanatını kurar.

Mutlu tanrılar bitirince bu islerini,
şereflerini zorla kurtarınca Titanlardan,
uydular Toprak Ana'nın *öğütlerine,*
engin bakışlı Zeus'a *başvurdular,*

ölümsüzlerin başına geçmesini,
Olympos'un kralı olmasını istediler ondan
ve Zeus geçip başına tanrıların
yetki paylarını dağıttı her birine.

Theogonia Zeus'un ve öbür Olympos tanrılarının evlilikleriyle, çocuklarını saymakla sona erer.

Theoklymcnos. Melampus soyundan bir kâhin. Odysseia'da sözü geçer.- Telemakhos Pylos dönüşünde bu kâhini gemisine alır ve îthake'ye konuk olarak götürür. Argosludur, ama adam öldürdüğü için sürülür. Theoklymenos kuşların uçuşundan anlam çıkarır: Odysseus'un yakında geleceğini ve talipleri öldüreceğini önceden haber verir.

Theonoe. Bir roman kişisi: Kâhin Kalkhas'ın kız kardeşi olarak gösterilir. Günün birinde kumsalda oynarken korsanlarca kaçırılır, Karia kralına satılır. Babası Thestor onu aramaya çıkar, gemisi batar, o da Karia kıyılarına çıkar ve kralın sarayına köle olur. Theonoe'nin kız kardeşi Leukippe de babasının dönmediğini görünce erkek kılığına girer ve Karia'ya gelip aynı saraya rahip olur. Theonoe kız kardeşini tanımaz, yakışıklı rahibe gönül verir, ona teklifte bulunur. Leukippe hiç yanaşmayınca, Thestos'u onu öldürmekle görevlendirir. Thestos da kızını tanımaz, tutuklu olduğu yere girip kaderinden yakınacak olur. Kız babasına kendini tanıtır, derken Thestor Theonoe'yi öldürmeye kalkar, kılıcını kınından çıkarırken Theonoe babasını anarak ağlar, hepsi birbirini tanırlar. Karia kralı da üçünü birden armağanlara boğup yurtlarına geri gönderir.

Thcrsites. Troya önündeki Akha ordusunda bir asker olan Thersites İlyada'da krallar kralı Agamemnon'a dil uzatmaya yeltenen bir adamdır *(Agamemnon)*. Destanın yalnız bir bölümünde adı geçen Thersites şöyle tanımlanır (îl. II, 212 vd.j:

Yalnız Thersites kopardı yagarayı, konuştu
ileri, geri,
o Thersites ki saçmalar dururdu biteviye,
kralları kızdırmak için laf ederdi,
gelişigüzel,
Argosluları güldürsündü yeter ki,
tlyon 'a gelen en çirkin kişiydi o,
bacakları çarpık, bir ayağı aksaktı,
sırtı kambur, göğsü çöküktü içeri,
kafası omuzlarının üstünde sivriydi,
tek tüktü başında saçı.

Thersites Agamemnon'a karşı orduda hemen hemen herkesin düşündüğünü dile getirdiği halde, büyüğe saygısızlık etti diye Odysseus'un hışmına uğrar, tartaklanır (İl. II, 257 vd.):

Bak sana diyeyim, bu dediğim de olacak
hani,
böyle zıpırlık eder görürsem seni bir daha,
varsın Odysseus'un omuzları üstünde
durmasın başı,
bana bir daha Telemakhos'un babası
demesinler,
tutup anadan doğma etmezsem seni
çırılçıplak,
ayıp yerlerini örten gömleğini çıkarmazsam
sırtından,
adamakıllı pataklamazsam seni,
göndermezsem tez giden gemilere ağlaya
ağlaya.
Böyle dedi, değneğiyle sırtına, omuzlarına
vurdu,
Thersites oldu iki büklüm,
gözlerinden yaşlar aktı tane tane.
Sırtında altın değnekle vurulan yerde
kanlı bir şiş peyda oldu birdenbire.
Diz çöktü, baktı acı acı, sildi yaşlarını,
tatlı bir gülme aldı herkesi.

Thersites'e Shakespeare'in "Troilus'la Kressida" dramında da rastlarız. Shakespeare herhalde yukardaki dizelerden esinlenerek Thersites'i Akha ordusunun soytarısı olarak canlandırır.

Theseus. Theseus, Dor ırkının büyük kahramanı Herakles'in örneği üzerine Atina'da uydurulmuş bir kişidir, efsanesi de Herakles efsanesinin motifleriyle bir araya getirilmiş, bu yakıştırmalara Atina'nın ülkülerini yansıtan kişisel ve toplumsal bazı temalar eklenmiştir. Ayrıca Atinalılar Theseus'u efsanelik değil de tarihsel bir kişi sayarlardı. "Theseus'suz hiçbir şey yoktur" Atina'da özdeyiş olmuştu.

Aigeus'la Aithra'nın oğludur (Tab. 24), ama asıl babasının Aigeus değil de, tanrı Poseidon olduğu ileri sürülürdü *(Aigeus, Aithra)*. Troizen'de dedesi Pittheus'un yanında büyüyen Theseus Atina kralının oğlu olduğunu bilmiyordu, çünkü Aigeus Aithra'ya çocuğa altına sandallarıyla kılıcını sakladığı bir ka-

kaldıracak duruma gelmedikçe kim olduğunu söylememesini buyurmuştu. Theseus böylece büyüyor ve gün geçtikçe güçlenip yüreklenlyordu. Herakles bir gün Pittheus'un sarayına gelmiş ve sırtında taşıdığı aslan postunu yere atmıştı, ortalıkta kim varsa hepsi korkuıdan kaçışmış, yalnız Theseus kılıcını çıkarıp aslanın üstüne yürümüştü. On altı yaşına basınca anası delikanlıyı kayanın önüne götürmüş, Theseus da koca kayayı kaldırarak babasının altına sakladığı soykaları ortaya çıkarmıştı. O zaman kral oğlu olduğunu ögrenince hemen Atina'ya gitmek üzere yola çıkmış, Pittheus kara yolunda bir sürü canavar ve eşkıya olduğunu bildirerek ona denizden ilınesini söylediği halde, Theseus gerçekten kral oğlu olduğunu Attika halkına göstermek İçin kara yolunu seçmiş ve Atina'ya gelmeden bölgeye korku salan bir sürü dev, azman ve vahşi hayvanları bir bir yere sererek şehre varmıştı. Kephisos ırmağının sularında döktüqü kanlardan temizlenip arınmış ve Aigeus'un karşısına çıkmıştı. Ne var ki o sıralarda kral Aigeus büyücü Medeia'nın etkisi altında bulunuyordu. Medeia bu gencin tahta göz dikeceğini anlamış, onu şölende zehirlemeyi kararlaştırmıştı, ama Theseus, sofraya oturunca etini kesmek için Aigeus'un kılıcını çıkarmış, böylece babası oğlunu tanımış, Medeia'yı kovarak Theseus'u bağrına basmıştı. Bu arada Aigeus'un kardeşi Pallas'ın elli oğlu Theseus'u devirmek için ona pusu kurmuşlar, yiğit de hepsini öldürmüş, bu suçundan arınmak için de bir yıl Atina'dan uzaklaşmıştı. Ama Atina bir yıl sonra Theseus'u çağırır, çünkü Girit kralı Minos'a yedi kızla yedi erkek gönderip onları yem olarak Minotauros'a vermek zorundadır. Theseus Atinalı gençlerle birlikte Girit'e gider ve *Ariadne, Minotauros* maddelerinde anlatıldığı gibi, Atina'yı bu korkunç vergiden kurtarır. Dönüşte Ariadne'yi kaçırır, ama tanrı Dionysos'un emriyle olacak, Naksos adasında bırakır. Atina'ya yaklaşınca Aigeus'un dediği gibi beyaz yelkenler açmayı unutur, geminin kara yelkenle geldiğini gören kral da oğlunun öldüğünü sanarak kendini denize atar.

Girit dönüşü Theseus kral olur ve Attika ülkesinde yeni ve çok hayırlı bir düzen kurar: Tanrıça Athena şerefine Panathenaia, Poseldon şerefine de lsthmos şenliklerini düzenler, halkın çıkarlarını gözeten, zenginlerle soyluların ayrıcalıklarını kısıtlayan toplumsal yasalar çıkartır. Bir yandan da yiğitliklerini sürdürür: Arkadaşı Lapith kralı Peirithoos'la birlikte Argonaut'lar seferine, Kalydon avına katılır, Oidipus'u Attika'ya kabul edip rahatça ölmesini sağlar, bir de Atina'ya saldıran Amazonlara karşı koyar. Amazonları püskürtmeden kraliçeleri Antiope'yi kaçırır, onunla evlenir, Hippolytos adında bir oğlu olur. Antiope'nin ölümünden sonra Theseus Phaidra ile evlenir. Phaidra'dan iki oğlu olur: Akamas ve Demophon.

Peirithoos'la birlikte ölüler ülkesine iner, amacı ölüler kraliçesi Persephone'yi kaçırıp yeryüzüne getirmektir. O Hades ülkesinde iken Atina'da işler karışır: Soylu sınıflar Theseus'un yaptığı sosyal reformları ortadan kaldırmak için Dioskurlan yardıma çağırırlar, Helene'nin kardeşleri hem Theseus'un kaçırıp Aithra'nın yanına bıraktığı kızı geri almak, hem de Menestheus'u Atina tahtına çıkarmak için bunu fırsat bilirler. O sırada Theseus'la Peirithoos Hades ülkesinde alıkonurlar: Hades'le Persephone'nin sofrasında yemek yerlerken oturdukları iskemlelerin üstüne mıhlanırlar. Uzun zaman oldukları yerden kalkamazlar, sonunda Herakles Hades'e inip Theseus'u kurtarır, ama Peirithoos "Unutma sandalyesi" denen bu yerden bir daha kalkamaz. Atina'ya dönüşünde Theseus ülkesini karmakarışık bir durumda bulur ve orada kalmaktansa Skyros adasında kral Lykomedes'in yanına sığınmayı yeg görür. Ne var ki Lykomedes onu arkadan vurarak öldürür. Atinalılar Theseus'u her zaman anarlar, onu Marathon savaşında (İ. Ö. 490) gördüklerini ileri sürerlerdi.

Thespios. Thespios Atina kralı Erekhteus'un oğludur. Attika'dan ayrılıp Boionia yöresinde Thespiai şehrini kurmuştu. Herakles efsanesinde rol oynar: On sekiz yaşındayken yiğit Kithairon aslanını öldürmeden önce onun sarayına gelmiş, Thespios da Herakles'in her gece elli kızlarından biriyle yatmasını saglamştı (Herakles)

Thetls. Thetis deniz ihtiyarı Nereus'la Doris'ten doğmuş elli Neteus kızlarının en ünlü

südür (Tab. 6). Hera'nın yetiştirdiği Thetis'e tanrılardan Poseidon da, Zeus da gönül vermişler, ama onun doğuracağı oğlun babasından daha güçlü olacağını öğrendikten sonra güzel denizkızından el çekmişler ve onu bir ölümlüyle evlendirmeye karar vermişler. Koca olarak seçtikleri Peleus'a varmamak için Thetis denizkızlarına özgü niteliğini kullanarak kılıktan kılığa geçmiş, ama sonunda ona varmaya razı olmuş. Peleus'la Thetis'in düğünü Olympos'ta tanrılar sofrasında kutlanır, mesele çıkmasın diye kavga tanrıça Eriş şölene çağrılmaz, ne var ki altın elmayı masanın üstüne atmasıyla tanrıçalar arasında güzellik yarışmasına yol açar *(Eriş)*. Thetis ölümlü kocasıyla mutlu olmaz, bu zorlu evlenmede neler çektiğini Hephaistos'a yana yakıla anlatır (İl. XIII, 429 vd., *Akhilleus)*. Doğurduğu çocukları ölümsüz kılmak için bir bir ateşin üstüne tutup yaktığını, aynı şeyi oğlu Akhilleus için yaparken Peleus tarafından yakalanıp kovulduğunu efsaneler anlatır. Bu olay üzerine Thetis Peleus'tan ayrılır ve kız kardeşleriyle yaşamak üzere denizin dibine dalar. Ama çilesi tükenmiş değildir Thetis'in, biricik oğlu Akhilleus'un trajik alın yazısı yüzünden sürüp gider.

îlyada'nın birinci bölümünde Akhilleus Agamemnon'la kavga edip barakasına çekilmeye karar verince, deniz kıyısına gidip ağlaya ağlaya anasını çağırır (İl. I, 358 vd.):

Ulu ana, ta dipte, babasının yanında, onu duydu,
fırladı kırçıl denizin üstüne bir duman gibi,
oturdu gözyaşı döken oğlunun önüne,
eliyle okşadı onu, konuştu, diller döktü:
"Ne diye ağlarsın, oğul, yüreğine giren acı ne?
Derdini anlat bana, ben de bileyim".

Akhilleus uğradığı haksızlığın öcünü Zeus alsın ister, bunun için de anası Thetis'i Olympos'a gönderir: Baştanrıya yaptığı iyilikleri kendisine hatırlatacak, bunun karşılığında oğlu savaşa katılmadıkça Akhaların yenilmesini elde edecektir. Thetis gerçekten de Zeus'a büyük bir hizmette bulunmuştur: Günün birinde Hera, Poseidon ve Athena baştanrı Zeus'a karşı ayaklanacak olmuşlar, zincire vurmuşlar Kronos oğlunu, ama Thetis yüz kollu devlerden Briareus'u getirmiş, çözdürmüş ona Zeus'un zincirlerini. Bu yüzdendir ki baştanrı Thetis'i yanında yalvarır görünce, hayır diyemez, söz verir ve sözünü de Hera'nın çığlıklarına, kıskançlık gösterilerine karşın tutar. Gümüş ayaklı tanrıça Hephaistos'a da böyle bir yardımda bulunmuştur: Hera'nın çirkin diye Olympos'tan aşağıya attığı ünlü topalı Thetis'le kardeşi Eurynome almışlar, Okeanos ırmağının bir mağarasında dokuz yıl saklamışlardı *(Hephaistos)*. Bu şükran borcunu ödemek içindir ki Hepaistos Akhilleus'a göz kamaştırıcı silahlar yapar. Thetis'in ana yüreği Troya savaşı boyunca kanar, oğlunun kaderini değiştirmek için boşuna uğraşır durur. Ana-ogul arasındaki buluşmalar İlyada'ntn en dokunaklı sahnelerindendir. Nereus kızlarıyla birlikte kırçıl denizden çıkması ve dalması denizkızlarıntn yaşamını olanca renkleriyle serer gözlerimizin önüne *(Nereus)*.

Thoas. (1) Lemnos kralı, Hypsipyle'nin babası. Dionysos'la Ariadne'nin oğlu sayılır. Lemnos kadınları adadaki bütün erkekleri öldürünce Thoas'ın kızı Hypsipyle'nin eliyle nasıl kurtarıldığı hakkında Hyps/py/e, *Argonaut'lar* maddelerine bakınız.

(2) Tauris kralı Thoas bir efsaneye göre yukarda adı geçen Lemnos kralının aynıdır. Lemnos'tan kaçtıktan sonra Karadeniz'e Tauris'e sığınmış ve Tauris'li Artemis kültünü kurarak rahibesi olan İphigeneia eliyle gelen yabancıları tanrıçaya kurban edermiş. Orestes'le Pylades İphigeneia'yı kaçırınca Thoas onları kovalarmış ve bu kovalama sırasında öldürülmüş *(İphigeneia, Orestes)*.

Thrasymedes. Pylos kralı Nestor'un iki oğlundan biri. Kardeşi Antilokhos'la birlikte Troya savaşına katılır, Antilokhos Memnon'un elinden ölünce, onunla çarpışır. Troya atına giren Akha yiğitlerindendir, babası Nestor'la yurduna döner.

Thyades. *Bkz. Bakkhalar.*

Thyestcs. *Bkz. Atreus, Aigisthos.*

Tiphys. Argo gemisinin dümencisi. Maryandyn'Ier ülkesinde ölür *(Argonaut'lar)*.

Titanlar. Uranos'la Gaia'dan doğan altı erkek evlada Titan, altı kız evlada da Titanides denir (Tab. 1-4). Titan dev anlamına gelir.

Hesiodos Titan sözcüğünde çifte bir etimoloji gösterir: Uzatmak, yayılmak anlamına gelen "titainein" ve öç anlamına gelen "tisis" (Theog. 207) ama Titanlar Kykloplar ve Hekatonkheirler gibi doğa dışı, azman yaratıklar değildir.

Erkek Titanlar şunlardır: Okeanos, Koios, Krios, Hyperion, İapetos ve Kronos.

Dişi Titanlar da, Theia, Rheia, Themis, Phoibe ve Mnemosyne'dir.

Zeus'la birleşen Themis ve Mnemosyne dışında, öbür Titanlar ve Titanidler aralarında evlenirler. Hesiodos Theogonia'nın büyük bir bölümünü bu Titanlardan doğan yaratıkları saymaya ayırır.

Okeanos kendi gibi bir deniz tanrıçası olan Tethys'le evlenip Okeanos kızlarını meydana getirirler. Hesiodos bunların üç bin olduğunu söyler ve başta Styks olmak üzere Asia, Elektra, Doris, Eurynome, Dione, Kalypso gibi bazılarının adlarını sayar.

Koios Phoibe ile birleşir, Asteria ve Leto'yu meydana getirirler. Kendileri de çocukları da parlaklığı simgeleyen göksel varlıklardır. Leto Zeus'la birleşip Apollon'la Artemis'i doğurur.

Krios, Pontos'un kızlarından Eurybie ile evlenir. Çocukları, Astraios, Pallas ve Perses'tir.

Hyperion'la Theia'nın birleşmesinden Eos (Şafak), Helios (Güneş) ve Selene (Ay) meydana gelir.

İapetos, Okeanos kızı Asia (ya da Klymene) ile evlenir, çocukları Atlas, Prometheus, Epimetheus ve Menoitios'tur.

Titanomakhia. *Bkz. Devler ve Tanrılar Savası.*

Tithonos. Troya kralı Laomedon'un oğlu, Priamos'un agabeysi Tithonos çok yakışıklı bir gençmiş. Şafak tanrıça onu kaçırıp sarayına yerleştirmiş. Memnon'la Emathion adında iki oğulları olmuş. Eos'un sevgilisine ölümsüzlüğü verdiği halde sürekli gençliği bağışlamayı unutmasından dolayı Tithonos'un ihtiyarlıktan büzülüp büzülüp bir çekirge haline gelmesi hakkında Eos maddesine bakınız.

Tityos. Dev Tityos'u yeraltı ülkesinde gören Odysseus şöyle anlatır (Od. XI, 576 vd.):

Tityos'u gördüm sonra da, çok sanlı
Toprağın oğlunu, toprağa uzanmış, *dokuz dönüm yer*
kaplamıştı toprakta,
iki akbaba, konmuş iki yanma,
bağrını deşip didikliyorlardı ciğerini,
ama o, elleriyle kovamıyordu akbabaları bir
türlü,
çünkü Leto'ya saldırmıştı, Zeus'un *ulu*
karısına.

Başka bir anlatıma göre bu azgın devi cezalandıran Zeus değil, Leto'nun çocukları Apollon'la Artemis'tir.

Tlepolemos. İlyada'da sözü geçen Tlepolemos Herakles'in oğullarından biridir. Troya savaşına Rodos'tan gelme gemilerle katılır. Rodos'a göçmesinin nedeni de şudur: Babalarının ölümünden sonra Herakles oğulları Eurystheus'un hışmına uğrayıp Peloponez'e bir türlü yerleşemeyince, Tlepolemos büyük amcası Likymnios'la birlikte Argos'a çağrılır ve orada kalma izni alır, ama Likymnios'la arasında çıkan bir kavgada amcasını öldürür. Bunun kaza ile olduğu, Tlepolemos'un bir öküzü, ya da bir köleyi vurmak için kaldırdığı sopayı istemeyerek amcasının başına indirdiği söylenir. Her ne hal ise Tlepolemos Argos'ta kalamaz, Rodos'a göçer ve orada Undos, lalysos'la Kameiros diye üç şehir kurar.

Tmolos. Lydia dağı Tmolos (Bozdağ) Dionysos dininin kaynağı olarak gösterilir. Ayrıca kraliçe Omphale'nin kocasına verilen addır. Tmolos adlı başka bir Lydia kralından da söz edilir: Ares'in oğlu olan bu kral Artemis'in arkadaşlarından birine saygısızlık etmiş, tanrıça da üstüne azgın bir boğa salmış, onu öldürtmüş. Oğlu ölüsünü Bozdag'a gömmüş, bu yüzden dağa Tmolos adı verilmiş.

Triopas. Triopas ya da Triops çeşitli kaynaklı efsanelerde adı geçen bir kişidir. Aiolos, ya da Poseidon'un oğlu sayılır, Helios tanrıyla Rhodos'un oğullarının biri de Triopas adıyla anılır *(Heliosoğulları)*. Triopas Knidos şehrini kuran kahramandır.

Triptolemos. Demeter efsanesinde rol oynayan Eleusisli kahramandır *(Demeter)*.

Tritogeneia. *Bkz. Athena.*

Triton. Poseidon'la Aınphitrite'nin oğlu. Hesiodos bu deniz tanrısını şöyle tanımlar (Thcog. 930 vd.):

Toprağı sarsıp gümbürdeten Poseidon
Amphltrite tanrıçayla evlendi
ve onların sevişmelerinden
büyük Titan doğdu, gücü kuvveti sonsuz,
o Triton ki dalgaların dibinde
anasının ve soylu babasının yanında
altından bir sarayda oturur
korkular saçarak çevreye.

Triton efsanelerde büyük bir rol oynamaz. Argonaut'lara Akdeniz'e çıkmanın yolunu gösterdiği söylenir. Birçok kaynaklarda Libya'da Tritonis gölünde oturduğu, Pallas adlı bir kızı olduğu, bu kızın tanrıça Athena'nın efsanesinde rol oynadığı belirtilir. Triton kimi zaman bir tanrıya değil de, birçok deniz yaratığına verilen ad olur. Poseidon tanrının alayında yer alır ve çokluk belden yukarı insan, belden aşağı balık olarak imgelendirilir.

Troilos. Priamos'la Hekabe'nin en küçük oğlu (Tab. 16). Troilos yirmi yaşını bulursa Troya'nın alınamayacağı üstüne bir fal varmış. Akhilleus Troilos'u daha bu yaşa basmadan öldürmüş. Nerede ve nasıl öldürdüğü konusunda efsanelerde ayrılık vardır: İlyada'da arabayla savaşırken öldürüldüğü söylenir, başka bir anlatıma göre Akhilleus onu çeşmede atlarına su içirirken arkadan vurmuş, ya da kardeşi Polyksene ile birlikte kurban edilmiş. Geç bir efsane Akhilleus'un bu güzel delikanlıya tutulduğunu, Troilos isteklerine boyun eğmeyince sığındığı Tymbraios Apollon'un tapınağında kargısıyla yere serdiğini anlatır. Troilos ve uydurma bir kişi olan Kressida Shakespeare'in bir oyununun baş kişileridir.

Trophonios. *Bkz. Agamedes.*

Tros. Troya kral soyunun atalarından biri, Troya'ya adını veren kurucu kahraman (Tab. 16). Efsanede bir rol oynamaz.

Tufan. Yunan mythos'unun Tufan efsanesi Behçet Necatigil'in "Mitologya"sında şöyle anlatılır:

"Zeus gün geçtikçe daha günahkâr olan insanları bir tufanla yok etmeye karar vermişti. Bu tufandan sadece Deukalion'la karısı Pyrrha kurtuldular. Çünkü Deukalion'un babası Prometheus, oğluna bir tekne yapmasını öğütlemişti. Karı-koca, bindikleri bu teknede dokuzuncu gün Parnassos dağına ayak bastılar. Zeus'tan yeni insanlar yaratmasını dilediler. Zeus onlara, 'Ananın kemikleri'ni arkalarına atmalarını buyurdu. Prometheus'un açıklaması üzerine Deukalion'la Pyrrha, toprağın taşlarını arkalarına attılar. Böylece Deukalion'un arttığı taşlardan erkekler, Pyrrha'nın attıklarından da kadınlar olmak üzere yeni bir insan soyu türedi.

Pyrrha, yeryüzünün ilk kadını Pandora'nın kızıdır". Hesiodos Theogonia'da Pandora'ya çok Önem verdiği halde Tufan efsanesine hiç değinmez.

Turnus. Rutullerin kralı, Aeneas İtalya'ya gelince onunla hem siyasal, hem de kişisel nedenlerle çarpışır ve Troyalı kahramanın elinden can verir *(Aeneas)*.

Tydeus. Oineus'un oğlu, Aitolia kralı Tydeus Diomedes'in babasıdır .(Tab. 23). İtalya'da taşkın canlı diye nitelenir, Diomedes'i tutan Athena tanrıça ona savaşta güç vermek için göğsüne babasının sarsılmaz gücünü koyduğunu söyler (İl. V, 125). Gençliğinde adam öldüren Tydeus Argos kralı Adrastos'un yanına sığınır. Adrastos onu sındırır ve kızı Deipyle ile evlendirir *(Adrastos)*. Onunla birlikte Thebai'ye karşı yediler seferine katılır. Bu savaşta Thebai'nin en güçlü savunucularından Melanippos'la karşılaşır, düşmanı onu karnından vurur, ama Tydeus da onu öldürür. Athena can çekişen Tydeus'a ölümsüzlük vermek üzeredir ki, Amphiaraos Tydeus'un onu savaşa sürüklemesinin öcünü almak için Melanippos'un kesik kafasını ona getirir, azgın yiğit de düşmanının beynini sömürmekten kendini alamaz. Bu vahşi eylemden tiksinen tanrıça Athena Tydeus'a ölümsüzlük bahşetmekten vazgeçer, Tydeus da savaş meydanında ölür *(Amphiaraos, Deipyle)*.

Tykhe. Tykhe Okeanos kızlarından biridir. Latince adı Fortuna olan bu tanrıça Behçet Necatigil'in "Mitologya"sında şöyle tanımlanır:

"Uygun kader, şans, umulmayan başarı tanrıçası, Homeros'un eserlerinde görülmez, en eski şairler içinde onun en güzel tasviri Pindaros'tadır (Olymp. Ode, XII). Hellenismus devrinde Tykhe, bütün öteki tanrıları

unutturan çok yaygın bir tanrıça oldu. Caesar'ın kendi Tykhe'sine olan güveni meşhurdur. Bu güven, onu sonunda bütün ikazları hiçe sayarak mahvolmaya götürdü. Tebdil giymiş olarak, bir balıkçı kayığında Dyrrhachium'dan İtalya'ya geçmek isterken, kayıkçının fırtınadan çekinmesi üzerine, ona şöyle bağırmıştı: 'Durma, sen Caesar'ı ve Caesar'ın Tykhe'sini götürüyorsun!'. Tanrıça Tykhe, resimlerde çok yer alır. Elinde bereket boynuzu yahut bir gemi dümeniyle veya yuvarlanan bir küre üzerinde kanatlı olarak tasvir edilir. Yunanlılar şansın açık olsun yerine 'Agathe Tykhe' (İyi Tykhe ile!) deyimini kullanırlardı.

italya'da Latium bölgesinde eski bir kültü olan şans, baht tanrıçası Fortuna, İsa'dan önce birinci yüzyıldan sonra Yunanlıların Tykhe'siyle özleştirildi, Tykhe'nin Latince adı oldu".

Tyndareos. Sparta kralı Tyndareos Leda'nın kocası ve Helene, Klytaimestra ile Dioskurların ölümlü babasıdır (Tab. 12). Gençliğinde Sparta'dan sürülür, Aitolia kralı Thestios'un yanına sığınır, kızı Leda'yı aldıktan sonra Herakles'in yardımıyla krallığını geri alır. Helene'nin çok sayıda talipleri arasında seçmek için Odysseus'un önerisine uyar ve kızını Menelaos'a verir *(Helene)*. Tyndareos'un ölümü üstüne kaynaklar birbirini tutmaz, tanrı Asklepios'un onu ölümsüzleştirdiği söylenirdi.

Typhon. Adı İlyada'da Typheus diye geçen Typhon Khrysaor'la Kallirhoe'nin oğludur, Kkhidna ile birleşerek Orthos, Kerberos, Khımaira ve Hydra gibi azmanlar üretir (Tab. 6). Hesiodos Theogonia'nm başlangıcında Typhon için bu soy ağacını verdikten sonra, sonradan eklenmiş bir parçada onu yanardağ tanrısı olarak çarpıcı renklerle tanımlar: Titanlar gökten kovulduktan sonra Gaia Tartaros'la son bir kez birleşip Typhon'u doğurmuş (Theog. 825 vd.):

Zor İşler İçin yaratılmıştır kolları,
ayaklan yorulmak bilmez bu yaman tanrının,
yüz yılan başı yükselir omuzlarından
çıkarıp korkunç kara dillerini,
bu ejder kafalarındaki gözlerde
ateş alev saçar kara kaşları altından.

Zeus bu azmanı da alt etmek gerektiğini anlar ve onu öldürmeye kalkışır; bir gümbürtüdür kopar doğada:

Bir *yangın sardı menekşe rengi suları.*
Bir yandan gök gürültüsü ve şimşekler,
bir yandan ejderhanın saldığı alevler,
kaynıyordu yer, gök, deniz baştan başa,
bir depremdir başlıyordu, önü alınmaz,
ürpertiler içindeydi Hades bile...
Zeus toparlayıp var gücünü, hışmını,
yakalayıp şimşeklerini, yıldırımlarını
dikildi Olympos'un başına ve vurdu!
Birden ateşe boğdu, çepeçevre,
korkunç canavarın inanılmaz başlarını.
Yediği kamçıyla duraklayan Typhon
yıkıldı yere, kolu, kanadı kırılarak
ve toprak inledi inim inim.
bir alev fışkırdı yıldırım yiyen devden,
yükseldi sarp, kara vadilerinden yukarı
dibine düştüğü Etna dağının.

Tyro. Salmoneus'la Alkidike'nin kızı (Tab. 23). Tyro bir ırmak tanrıya aşıkmış, her gün kıyılarına gider, aglarmış, günün birinde tanrı Poseidon ırmaktan çıkıp onunla birleşmiş. Tyro ikiz çocukları doğurmuş: Pelias'la Neleus. Ama bunları dağa bırakmış. İkizleri büyüyünce Salmoneus'un karısı Sidero'dan eziyet gören Tyro'yu kurtarmaya gelirler. Tyro bundan sonra amcası Kretheus'la evlenir ve Aison'u doğurur *(Neleus, Pelias, Aison)*.

Tyrrhenos. Tyrrhenoi diye anılan Etrüskle rin atası. Lydialı bir önder sayılan Tyrrhenos kimi kaynakta Herakles'le Omphale'nin, kiminde de Telephos'un oğlu ve Tarkhon'un kardeşi olarak gösterilir. Troya savaşından sonra Ege kıyılarında kıtlık baş göstermiş, Tyrrhenos da halkından bir bölük alıp İtalya'ya göçmüş.

u-v

Ulixes. Odysseus'un Latince »di. *Odysseus* maddesine bakınız.

Urania. Musalardan biri. Adından da anlaşıldığı gibi gök bilimini simgeler *(Musalar)*.

Uranos. Gök'e kosmik varlık ve ilk tanrı kuşağı arasında erkek ve baba tanrı olarak verilen ad. Uranos Gaia ile birleşerek birçok tanrısal varlıklar türetir, bunları doğar doğmaz Toprak'ın bağrına tıkaması, oğlu Kronos'un elinden hayalarının kesilmesi *ve* bu olay üzerine egemenliğin ikinci tanrı kuşağına geçmesi *Gaia, Aphrodite, Theogonia* ve *Kronos* maddelerinde anlatılmıştır (Tab. 1"4)-

Uyku. *Bkz. Hypnos.*

Venüs. Çok eski bir Latin tanrıçasının adıdır. Meyve bahçelerinin koruyucusu olarak saygı gören Venüs sonradan Yunan etkisi altında Aphrodite ile bir tutulmuştur. Aeneas'ın anası sayılan Venüs İmparatorluk çağında Gens îulia'nın atası sayılmıştır *(Aeneas)*.

Vespcr. Akşam yıldızının Latincesl *(Hesperos)*.

Vcsta. Evlerde ocağı koruyan Çok eski bir Roma tannçası. Sonradan Yunan pantheon'unun Hestia'sıyla bir tutulmuş, ama Roma'da her zaman ayrı bir saygı görmüştür. Vesta'nın tapımına bakan Vestales rahibeleri Roma'nın en iyi aile kızları arasından seçilir, ömür boyu kız kalmaya ant içer ve devletin başrahibi Pontifex Maximus yönetiminde devlet ocağının ateşini yanar tutmakla görevliydiler. Roma'nın kurucuları Romulus'la Remus'un bir Vesta rahibesinden dogma oldukları, Vesta tapımının Romulus tarafından Roma'ya sokulduğu ileri sürülürse de, Vesta tapınağının en eski zamanlarda Palatinus'un, yani ilk Roma surlarının dışında bulunması, tipik Latium evleri gibi yuvarlak bir ilişkisi olmadığını gösterir. Vesta'ya özgü hayvan olarak eşek gösterilir ve Vesta bayramı olan Vestalia (haziran ortasında) şenliklerinde eşekler başlarında çiçek çelenkleriyle bayram alayında gezdirilirdi. Bu özellik sonradan uydurulmuş tutarsız bir efsaneyle açıklanmak istenmiş, tanrı Priapos'la Vesta arasında bir ilişki kurulmuştur *(Priapos)*.

Vulcanus. Sonradan Yunan tanrısı Hephaistos'la bir tutulan eski Roma tanrısı. Tapımını, Roma'ya Etrüskler getirmiş. Volcanalia denilen bayramlarında tanrıya sunu olarak ateşe küçük balıklar ve başka hayvanlar atılırdı, buna karşılık insanların hayatları korunmuş olurdu. Hiçbir efsanesi yoktur.

Y

Yalvanlar (Litai). Ate, gaflet tanrıçasının suç işlemeye ittiği kişiyi suçundan arındırmak, kurtarmak için Zeus'un kızlan Litai adlı l.ınrıçalar araya girerler. Ilyada'dan alınmış aşağıdaki parçada Litai "Yalvanlar", Ate "Suç" diye çevrilmiştir (il. IX, 502 vd.):

Gün olur yanılır, suç işlerler insanlar,
güzel adaklar, sunularla yalvarırlar,
kurban yağlarıyla yumuşatırlar tanrıları.
Ulu Zeus'un kızlarıdır Yalvanlar,
topal, yüzleri buruşuk, gözleri şaşı,
koşarlar Suç'un arkasından dertli dertli, ı
ama güçlüdür, çevik ayaklıdır Suç,
Yalvanlar'dan çok önde koşar,
insanlara kötülük ede ede dolaşır
yeryüzünü,
Yalvarılarsa yetişir, kötülüğü düzeltmeye
kalkarlar.
Din lerler kendilerine saygı gösterenleri,
onlara yardım ederler canla başla.
Kulak asmayan olursa, yalvarırlar Zeus'a,
Suç takılsın ona, ettiğini bulsun derler.

(Ate, Erinysler).

Yedi Uyurlar. Efes kazılannı dolaşıp da Yedi Uyurlar mağarasına uğramamak günahtır. Hiçbir yer insanın ruhuna bu kadar derinden seslenmez Efes'te. Kızgın güneşin altında balla kabaran incir ağaçları bile masal anlatır insana.

Çok eski zamanlarda İsa'ya âşık yedi genç bir mağaraya kapanmışlar Efes'te: Yemliha, Mislina, Mürselina, Mernuş, Tebernuş, Sazenuş, Kefeştatayuş'muş adları, bir de köpekçikleri varmış: Kıtmir. Ne yapsınlar ki barınamamışlardı koca şehirde; yıllar geçmiş, bir zamanlar Paulus'un vaazlarına kulak asmayan Efesliler, güçlü hatibin şehre ikinci gelişinde bu İsa dininde bir şeyler var diye düşünmeye başlamışlar. Hem yalnız Paulus değil, Yuhanna da gelmemiş miydi, İsa'nın anası dediği bir kadıncağızı getirip yerleştirmemiş miydi Lysimakhos surlarının ötesinde pınarların yemyeşil çağladığı bir yamaca? Oldum olası tanrı anaları görmüştür Efesliler, şehrin kurucusu Amazon tanrıçaydı, ulu Artemis'ten doğmuştu yeryüzüne ne kadar canlı, ne kadar bitki varsa. Ama Artemls papazları para babası olmuşlar, habire yığıyorlardı altınları tanrıçanın sütundan bir ormanla çevrili tapınağına, fakir fukarayı hiç sokmuyorlardı içeriye; banka olmuştu orası. Yoksulların koruyucusu İsa'dan yanaydı bu yedi genç, ama Hıristiyan olduklarını söyleyemiyorlardı açık açık, çünkü devlet denizaşırı göçmüş, Roma denilen şehre yerleşmişti. Roma'nın zorbası Decius puta tapmayan kim varsa kafasını uçurtuyordu Efes'te. İsa'ya tapan bu yedi genç de Panayır dağının dibine dek inen bir mağara bulmuşlar, oraya sığınmışlardı. Mağara kapısına Kıtmir'i bekçi dikmişlerdi. Bir gece derin derin uyuyorlarmış ki, Decius'un polisleri gelip mağarayı koca kayalarla örtmüşler. Yedi genç aldırmamışlar karanlığa, uyuyorlarmış nasıl olsa. Aylar, yıllar, yüzyıllar geçmiş, yedi genç uyuyor, Kıtmir de uyuyormuş. Bir sabah incir ağaçlarının altında keçi lerini otlatan bir çoban mağaranın önündeki kayanın biraz kaydığını görmüş, var gücüyle yaslanmış kayaya, onu biraz oynatmış, derken mağaranın içine bir güneş ışını sızmış. Kıtmir uyanmış, havlamış, Yedi Uyurlar da uyanmışlar ve bakmışlar ki yiyecek bir şey yok. Git, demişler Mernuş'a, fırından bir ekmek al. Eline bir bakır para da vermişler. Mernuş çıkmış, Panayır dağını kıvrılıp Mermer caddeye iniyormuş ki, kaldırımların üstünde haçlar görmüş. Uyku sersemi olduğundan pek aldırmamış, başı öne eğik yürümeye de alışıkmış öteden beri. Pazar yerine gelip dükkâna girince, parayı uzatmış, bir ekmek almış. Fırıncı parayı elinde evirmiş, çevirmiş, Mernuş'un yüzüne bakmış ve "Hırsız!" diye basmış çığlığı! Koşuşmuşlar, sımsıkı yakalamışlar Mernuş'u: "Kalpazan!", "Nerede basmış bunu?", "Mağaradan geldi", "Hırsız yatağı orası!". Mernuş şaşkına dönmüştü. Neyse ki uyanık bir polis paraya daha yakından bakacak olmuş: "Decius. Ha bildim, devletlu imparatorumuzun dedesiydi, "Yok canım, Theodosius'un dedesi de Theodosius'tu". Bir tartışmadır gitmiş, kavgaya son vermek için almışlar Mernuş'u Yuhanna kilisesine götürmüşler. Oradan başpapazla birlikte mağaraya, iş anlaşılmış, başpapaz da fetvayı vermiş: Bu bir mucizeydi, ama Ruhülkudüs'ün yapamayacagı mucize yoktu. O arada imparator İkinci Theodosius nasıl haber almışsa alım

u-V

Ulixes. Odysseus'un Latince adı. *Odysseus* maddesine bakınız.

Urania. Musalardan biri. Adından da anlaşıldığı gibi gök bilimini simgeler *(Musalar)*.

Uranos. Gök'e kosmik varlık ve ilk tanrı kuşağı arasında erkek ve baba tanrı olarak verilen ad. Uranos Gaia ile birleşerek birçok tanrısal varlıklar türetir, bunları doğar doğmaz Toprak'ın bağrına tıkaması, oğlu Kronos'un elinden hayalarının kesilmesi ve bu olay üzerine egemenliğin ikinci tanrı kuşağına geçmesi *Gaia, Aphrodlte, Theogonia* ve *Kronos* maddelerinde anlatılmıştır (Tab. 1-4).

Uyku. *Bkz. Hypnos.*

Venüs. Çok eski bir Latin tanrıçasının adıdır. Meyve bahçelerinin koruyucusu olarak saygı gören Venüs sonradan Yunan etkisi altında Aphrodite ile bir tutulmuştur. Aeneas'ın anası sayılan Venüs imparatorluk çağında Gens lulia'nın atası sayılmıştır *(Aeneas)*.

Vcsper. Akşam yıldızının Latincesi *(Hesperos)*.

Vesta. Evlerde ocağı koruyan çok eski bir Roma tannçası. Sonradan Yunan pantheon'unun Hestia'sıyla bir tutulmuş, ama Roma'da her zaman ayrı bir saygı görmüştür. Vesta'nın tapımına bakan Vestales rahibeleri Roma'nın en iyi aile kızları arasından seçilir, ömür boyu kız kalmaya ant içer ve devletin başrahibi Pontifex Maximus yönetiminde devlet ocağının ateşini yanar tutmakla görevliydiler. Roma'nın kurucuları Romulus'la Remus'un bir Vesta rahibesinden dogma oldukları, Vesta tapımının Romulus tarafından Roma'ya sokulduğu ileri sürülürse de, Vesta tapınağının en eski zamanlarda Palatinus'un, yani ilk Roma surlarının dışında bulunması, tipik Latium evleri gibi yuvarlak bir ilişkisi olmadığını gösterir. Vesta'ya özgü hayvan olarak eşek gösterilir ve Vesta bayramı olan Vestalia (haziran ortasında) şenliklerinde eşekler başlarında çiçek çelenkleriyle bayram alayında gezdirilirdi. Bu özellik sonradan uydurulmuş tutarsız bir efsaneyle açıklanmak istenmiş, tanrı Priapos'la Vesta arasında bir ilişki kurulmuştur *(Priapos)*.

Vulcanus. Sonradan Yunan tannsı Hephaistos'la bir tutulan eski Roma tanrısı. Tapımını, Roma'ya Etrüskler getirmiş. Volcanalia denilen bayramlarında tanrıya sunu olarak ateşe küçük balıklar ve başka hayvanlar atılırdı, buna karşılık insanların hayatları korunmuş olurdu. Hiçbir efsanesi yoktur.

Y

Yalvarılar (Litai). Ate, gaflet tanrıçasının suç işlemeye ittiği kişiyi suçundan arındırmak, kurtarmak için Zeus'un kızları Litai adlı tanrıçalar araya girerler. İlyada'dan alınmış aşağıdaki parçada Litai "Yalvarıar", Ate "Suç" diye çevrilmiştir (İl. IX, 502 vd.):

Gün olur yanılır, suç *işlerler insanlar,*
güzel adaklar, sunularla yalvarırlar,
kurban yağlarıyla yumuşatırlar tanrıları.
Ulu Zeus'un kızlarıdır Yalvanlar,
topal, yüzleri buruşuk, gözleri şaşı,
koşarlar Suç'un arkasından dertli dertli,
ama güçlüdür, çevik ayaklıdır Suç,
Yalvanlar'dan çok önde koşar,
insanlara kötülük ede ede dolaşır
yeryüzünü,
Yalvarılarsa yetişir, kötülüğü düzeltmeye
kalkarlar.
Din lerler kendilerine saygı gösterenleri,
onlara yardım ederler canla başla.
Kulak asmayan olursa, yalvarırlar Zeus'a,
Suç takılsın ona, ettiğini bulsun derler.

(Ate, Erinysler).

Yedi Uyurlar. Efes kazılannı dolaşıp da Yedi Uyurlar mağarasına uğramamak günahtır. Hiçbir yer insanın ruhuna bu kadar derinden seslenmez Efes'te. Kızgın güneşin altında balla kabaran incir ağaçları bile masal anlatır insana.

Çok eski zamanlarda İsa'ya âşık yedi genç bir mağaraya kapanmışlar Efes'te: Yemliha, Mislina, Mürselina, Mernuş, Tebernuş, Sazenuş, Kefeştatayuş'muş adları, bir de köpekçikleri varmış: Kıtmir. Ne yapsınlar ki barınamamışlardı koca şehirde; yıllar geçmiş, bir zamanlar Paulus'un vaazlarına kulak asmayan Efesliler, güçlü hatibin şehre ikinci gelişinde bu Isa dininde bir şeyler var diye düşünmeye başlamışlar. Hem yalnız Paulus değil, Yuhanna da gelmemiş miydi, İsa'nın anası dediği bir kadıncağızı getirip yerleştirmemiş miydi Lysimakhos surlarının ötesinde pınarların yemyeşil çağladığı bir yamaca? Oldum olası tanrı anaları görmüştür Efesliler, şehrin kurucusu Amazon tanrıçaydı, ulu Artemis'ten doğmuştu yeryüzüne ne kadar canlı, ne kadar bitki varsa. Ama Artemis papazları para babası olmuşlar, habire yığıyorlardı altınları tanrıçanın sütundan bir ormanla çevrili tapınağına, fakir fukarayı hiç sokmuyorlardı içeriye; banka olmuştu orası. Yoksulların koruyucusu İsa'dan yanaydı bu yedi genç, ama Hıristiyan olduklarını söyleyemiyorlardı açık açık, çünkü devlet denizaşırı göçmüş, Roma denilen şehre yerleşmişti. Roma'nın zorbası Decius puta tapmayan kim varsa kafasını uçurtuyordu Efes'te. İsa'ya tapan bu yedi genç de Panayır dağının dibine dek inen bir mağara bulmuşlar, oraya sığınmışlardı. Mağara kapısına Kıtmir'i bekçi dikmişlerdi. Bir gece derin derin uyuyorlarmış ki, Decius'un polisleri gelip mağarayı koca kayalarla örtmüşler. Yedi genç aldırmamışlar karanlığa, uyuyorlarmış nasıl olsa. Aylar, yıllar, yüzyıllar geçmiş, yedi genç uyuyor, Kıtmir de uyuyormuş. Bir sabah incir ağaçlarının altında keçi lerini otlatan bir çoban mağaranın önündeki kayanın biraz kaydığını görmüş, var gücüyle yaslanmış kayaya, onu biraz oynatmış, derken mağaranın içine bir güneş ışını sızmış. Kıtmir uyanmış, havlamış, Yedi Uyurlar da uyanmışlar ve bakmışlar ki yiyecek bir şey yok. Git, demişler Mernuş'a, fırından bir ekmek al. Eline bir bakır para da vermişler. Mernuş çıkmış, Panayır dağını kıvrılıp Mermer caddeye iniyormuş ki, kaldırımların üstünde haçlar görmüş. Uyku sersemi olduğundan pek aldırmamış, başı öne eğik yürümeye de alışıkmış öteden beri. Pazar yerine gelip dükkâna girince, parayı uzatmış, bir ekmek almış. Fırıncı parayı elinde evirmiş, çevirmiş, Mernuş'un yüzüne bakmış ve "Hırsız!" diye basmış çığlığı! Koşuşmuşlar, sımsıkı yakalamışlar Mernuş'u: "Kalpazan!", "Nerede basmış bunu?", "Mağaradan geldi", "Hırsız yatağı orası!". Mernuş şaşkına dönmüştü. Neyse ki uyanık bir polis paraya daha yakından bakacak olmuş: "Decius. Ha bildim, devletlu imparatorumuzun dedeslydi, "Yok canım, Theodosius'un dedesi de Theodosius'tu". Bir tartışmadır gitmiş, kavgaya son vermek için almışlar Mernuş'u Yuhanna kilisesine götürmüşler. Oradan başpapazla birlikte mağaraya. İş anlaşılmış, başpapaz da fetvayı vermiş: Bu bir mucizeydi, ama Ruhülkudüs'ü'n yapamayacağı mucize yoktu. O arada İmparator İkinici Theodosius nasıl haber almışsa almış,

Bizans'tan Efes'e koşagelmiş, takdis etmiş Yemliha'yı, Mislina'yı, Mürselina'yı, Mernuş'u, Tebernuş'u, Sazenuş'u ve Kefeştatayuş'u, Kıtmir'i de okşamış. Sonra Efesli yedi gençle sadık köpekleri yine uykuya dalmışlar ve o gün bugün bir daha uyanmamışlar.

Yüz Kollular. Yunanca Hekatonkheires diye anılan yüz kollu devleri Hesiodos şöyle tanımlar (Theog. 147 vd.):

Başka oğulları da oldu Caia ile Uranos'un,
üç yaman oğul ki korkuyla anılır adları:
Kottos, Briareus, Gyes, başı göklerde
çocuklar.
Her birinin yüz kolu vardı
omuzlarından sarkan, korkunç,
ve elli başı güçlü omuzlarının üstünde.
Korkunçtu koca bedenlerinin amansız
gücü.

Uranos öbür oğulları gibi bunlardan da kuşkulanıp, kapatır Yüz Kolluları yerin dibine, ne var ki Zeus ve Olympos tanrıları bu azman yaratıkları Titanlara karşı savaşlarında ortak olarak kullanmayı akıl eder ve çıkarırlar Hekatonkheirleri yeraltından. Devlerle tanrılar arasındaki savaş da o zaman kızışır. Olymposluların zaferiyle sonuçlanan bu savaşın son bölümünü şöyle anlatır Hesiodos (Theog. 713 vd.):

Ama ön saftaki Kottos, Briareus, Gyes,
savaşa doymayan bu yüz kollu devler
azdırdılar yeni baştan savaşı:
Üç yüz taş birden fırladı
bu devlerin güçlü kollarından,
kapkara saldırılarla ezdiler Titanları,
yol yol toprağın altına tıktılar onları,
vurdular zincire yendiklerini
ve gökler ne kadar uzaksa topraktan
toprağın o kadar altına gömdüler onları.

Yüz Kolluları da Zeus Tartaros'a kapatılan Titanlara bekçi olarak diker:

Durur orada sadık birer bekçi gibi
Gyes, Kottos ve coşkun yürekli Briareus.

Z

Zagreus. Zagreus Orpheus gizemlerinde adı geçen bir tanrıdır. İlk Dionysos sayılır. Zeus Onu üretmek için bir yılan biçimine girip yeraltı tannrıçası Persephone ile birleşmiş. Doğduktan sonra da Hera'nın hışmına uğramasın diye onu Apollon'la Kuretlere vermiş. Onlar de Zagreus'u Parnassos dağının ormanlarında saklamışlar. Ama Hera saklandığı yeri bulmuş ve Titanları genç tannyı kaçırmakla göre'vlendirmiş. Zagreus Titanlann elinden kurulmak için biçimden biçime girmiş, bir ara bir boğa olmuş, devler de boğayı boynuzlarından yakalayarak parçalamışlar, etlerini çig Çığ ya da kızartarak yemişler, Pallas Athena Zagreus'un yalnız yüreğini kurtarabilmiş. Apollon kemiklerini Delphoi'de gömdüğü halde, Zeus da oğlunun daha atmakta olan yüreğini ya kendi gövdesine almış, ya da Se-Semele'ye yutturmuş. Zagreus bir süre sonra da İkinci kez dünyaya gelmiş.

Zephyros. Astraios'la Şafak tanrıça Eos'un oğlu, batı yeli (Tab. 8; *Rüzgârlar).*

Zethos. *Bkz. Amphion.*

Zeus. Tanrıların tanrısı, tanrıların babası, büyüğüdür Zeus. Bu yetkiyi nasıl elde ettiğini anlatmadan önce, adının kökeni ve anlamı üstünde duralım-.

I. ADI. *a) Kökeni.* Hint-Avrupa dillerinin hemen hepsinde görülen bir kökten üremedir Zeus adı. Bu sözcüğün kaynağında olan *diu-* kökü (ki aslında V ile değil de, en eski Yunancada bulunup, sonraları alfabeden silinen 'digamma' harfiyle yazılırdı) Yunancada zeu- ve *di-* olarak iki biçimde belirir. Nitekim çekiminde de bu çifte kökenlik görülür: Nom. Zeus (özne hali); Voc. *Zeu!* (ey Zeus!); Gen. *Dios* (Zeus'un); Dat. *Dii* (Zeus'a); Acc. *Dia* (Zeus'u). Sanskritçede, Pers ve İtalya uluslarının dillerinde, sonradan da Latince ve Latinceden gelme dillerde bu kök *zeu-, dyeudleu-, diu-* diye belirir; örneğin eski Hintçe Devas, *die, dieuas;* Latincede *Iupiter* (ya da luppiter) Zeus Baba anlamına gelen *Diespi-*ter'den; ama bunun gen. hali *lovls* (lupiter'in); aynı kuruluş eski Hintçede Dyaus -pıta, Gök Baba; gene Latincede *deus* (tanrı), *dea* (tanrıça), *divus* ile *divinus* (tanrısal), Fransızca *dieu* (tanrı), *divin* (tanrısal), *devin* (tann sözcüsü). Zeus'tan gelme, tanrısal anlamına gelen dios sıfatı Yunancada da vardır, nitekim Zeus'un oğlu ve Zeus'un baldırından çıktığı anlatılan şarap tanrı Dionysos'un adı da aynı köktendir. Dios sıfatını Homeros özellikle *dia theaon* deyiminde kullanır; "tanrıçaların tanrısalı, ulu, yüce tanrıça" anlamına gelen bu deyim, ne tuhaf ki Homeros destanlarında en büyük Olympos tanrıçaları için değil, Thetis, Kalypso, Kirke gibi, çoğu Olympos dışında yaşayan yan tanrıçalar için kullanılmaktadır,

b) Anlamı. Birçok ad ve sözcük türeten *div-* kökeninin anlamına gelince, ilkel insan bununla göğün parlaklığını, ışıltılı aydınlığını dile getirmek istemiş olsa gerek. Tanrıların tanrısı Zeus gerçekten de göktür, gök tanrıdır, gökle ilgili doğal güçlerin hepsini kişilendiren varlıktır. Işık, aydınlık, bulut, gök gürlemesi, şimşek ve yıldırım Zeus'un egemenliği altındadır, ne var ki Yunan insanının evren ve tanrı görüşü bize dil yapıtlarıyla aktarıldığı çağlarda doğal güçler olduğu gibi değil, insan biçiminde birer simge olarak canlandırılmaktadır, yani Zeus daha ilkel bir evren görüşünde Uranos, Gök Tanrı diye adlandırılan doğanın kendisi değil, doğayı insan düzenine benzer bir düzene sokup, yönetimini ele alan bir insan tanrıdır. Yunan mythos'unda Uranos'tan Zeus'a dek olan evrim ve gelişimin nasıl düşünülüp dile getirildiğini dünyanın yaratılış efsanesini incelerken gördük *(Theogonia).*

II. SIFATLARI. Bu sıfatlar iki türlüdür: Tanrının doğa ile ilgili niteliklerini, bir de insan tanrı olarak özelliklerini belirtir.

(1) *Nephetegereta:* Bulutları devşiren Homeros destanlarında Zeus'un adına en çok eklenen kalıp sıfattır; *hypsibremetes:* Göklerde gürleyen; *asteropetes:* Şimşek savuran; *terpiJ-ercnos:* Yıldırım seven; *erigdoupos:* Uzaklarda gürleyen, uzaklardan gürleyen, asıl anlamı, gök gürültüsü, uzaktan duyulan, yankılanan.

Bir de *aigiokhos* sıfatı geçer Homeros destanlarında. Aslında "keçi derisinden kalkan

taşıyan" anlamına gelen ve Zeus'tan başka tanrıça Athena için de kullanılan bu sıfatı biz "kalkanlı" diye çevirmekten başka çare bulamadık. Ama bu kalkanın bir öyküsü var. Tanrıça Rhea, Zeus'u doğurduğu zaman, çocuklannı ana karnından çıkar çıkmaz yutan kocası Kronos'tan kaçırmak için Girit'te bir ma-, garaya kapatmıştı, Amaltheia diye bir orman perisi de bebeği bir keçiye emzirtmişti. Güneş tanrı Helios'tan dogma korkunç bir yaratıkmışbu keçi, Titan denilen devler bile donakalırmış onu görünce. Zeus büyüyüp egemenliği elde etmek için giriştiği savaşta bu keçinin derisinden bir kalkan yapıp, Titanlara karşı kullanmış onu, bu kalkana sonralan Athena öldürdüğü Gorgo canavarının saçları yılanlarla örülü kafasını da katmıştı. Kalkan yılanlardan saçaklı, püsküllü olarak anlatılır, savaşta düşmana karşı kullanıldı mı, dehşet içinde püskürtür her göreni *(Gorgo)*.

(2) Zeus'un adına hemen her zaman eklenen iW sıfattan biri soyadı niyetine kullanılan Kronosoglu, öteki de Olymposludur. Bu ikincisi tanrının yüksek dağlarda konut kurduğu - Hellenler göğü simgeleyen tanrıyı bile gökte oturtmaz, doruğu göklere ulaşan ulu dağlara yerleştirirlerdi, nitekim OIympos, ulu dag anlamına gelir - bir de belli bir kuşaktan ve tanrı soyundan olduğunu göstermektedir. Tanrı soyları üçtür; Uranos'la Kronos soylarından sonra, OIympos tanrılarının egemenliği nasıl ele geçirdiklerini ilerde anlatacağız. Zeus bu savaşı kazanınca Olympos'ta taht kurar, oğlu demirci tanrı Hephaistos'un yaptığı krallık asasını eline alır (il. II, 101) ve "insanların, tanrıların babası" olarak yönetimini sürdürür. Krallık gücünü simgeleyen değneğini kime verirse o kral olur, bütün krallar "diotrephes", yani Zeus'tan dogma, Zeus'tan yetişmedir.

Yağmuru yağdıran, göğü gürleten, şimşeği çakıp savuran Zeus'tur. Öyle ki "yağmur yağmak" diye bir fiil vardır, onun öznesi Zeus' tur: *Zeus huei* (Zeus yağıyor) denir (İl. XII, 25: "Zeus da boyuna yağmur yağdırdı durdu"). Odysseus salına binmiş, tam vatan toprağına kavuşacakken, düşman deniz tanrı Poseldon bir fırtına salar üstüne (Od. 221 vd.), bahtsız Odysseus yakınır:

Kalkanlı Zeus, engin gökyüzünü
nasıl da kaplıyor kara bulutlarla!
Allak bullak etti denizi
tekmil kasırgaları koptu çeşitli yellerin,
ölüm uçurumu açılıyor önümde, besbelli!

III. DESTANLARDA ROLÜ. Zeus Troya savaşında büyük bir rol oynar, İda dağının tepesi olan Gargaros doruğundan yönetmektedir savaşı. Onun istemi, buyruğuyla olur ne olursa, talih kimi zaman Akhalann, kimi zaman Troyalıların yüzüne güler. Bu yönetimi Zeus insanlara işmarlar vererek gerçekleştirir. Tanrının buyruklarını insanlara ulaştırmak Zeus'un kuşu kartalın görevidir; onun uçuşuna göre işmar iyiye ya da kötüye yorulur. Akhalar kötü durumdadır, Agamemnon Zeus babaya yakarır (İl. VII, 245 vd.):

Böyle dedi, Zeus acıdı onun gözyaşına,
yok olmasın istedi ordusu, işmar etti,
gönderdi kartalı, kuşların en şaşmaz
olanını,
bir yauru geyik vardı kartalın pençesinde,
kartal attı onu Zeus'un güzel sunağı önüne,
orada Akhalar her şeyi bilen Zeus'a kurban
keserlerdi.
Anladılar Zeus'tan geldiğini görünce kuşu,
saldırdılar Troyalılara doludizgin
hepsinin savaştaydı aklı, fikri.

Odysseus lthake'ye dönmüştür, karısı Penelopeia ile kendini tanıtmadan görüşür, ama onun önünde ağır bir iş vardır, sarayına yerleşmiş olan, malını, mülkünü sömüren talipleri yok etmek. Yalvarır Zeus'a (Od. XX, 98 vd.):

Karada, denizde çektiğim bunca dertten
sonra, Zeus baba,
siz tanrılar istedinizse kavuşturmak beni
toprağıma,
bir ses versin içerde uyayan insanlardan biri
dışarda da bir başka işmarın görünsün
senin!
Yakardı ve böyle dedi, akıllı Zeus da dinledi
onu:
bulutların üstünden, ışık saçan Olympos'un
doruğundan
ossaat gürledi ve tanrısal Odysseus da
sevindi.
Evden gelen sesi de bir kadın verdi,
değirmen çevirmekteydi bu kadın az ötede,
on iki değirmen taşı vardı halkların önderi
Odysseus'un
bunların on Iklslni de kadınlar çevirirdi,

arpa ve buğday öğütürlerdi, insanlara iyilik olsun diye.
Öbür kadınlar uykudaydı, öğütmüşlerdi unlarını,
bir bu çalışıyordu, çünkü güçsüzdü hepsinden.
İşte bu /cadın durdurdu değirmen taşını ve dedi ki:
Tanrıların ve insanların kralı, Zeus baba,
amma da sert gürledin buraya yıldızlı gökten.
Bu senin işmarın olsa gerek, çünkü bir tek bulut yok,
ne olur, ben zavallının da getlriver dileğini yerine:
Bugün Odysseus'un konağında çekilecek neşeli şölen,
ne olur, talipler için son şölen olsun,
dizlerim çözüldü, tükendi yüreğim un öğüte öğüte,
dilerim, yedikleri son yemek olsun onların bu.
Böyle dedi, Odysseus da bu söze, Zeus'un gürleyişine sevindi,
demek artık öç alacaktı Zeus bu suçlardan.

Zeus'un kişiliği ve oynadığı rol bakımından llyada ve Odysseia arasında bir fark vardır sanki: İlyada'da Zeus'u karşımızda görür, eylemlerini izleriz; Odysseia'da ise tanrı doğrudan doğruya karşımıza çıkmaz, ancak sunu, dua, dilek ve ant içme gibi dinsel törenlerde görürüz etkisini, kuşu kartalla, gök gürültüsü ya da şimşekle belli eder varlığını. Doğal bir güç olmaktan çıkmış, bir tüzelkişi, bir ilke olmuştur.

Zeus "ksenios" yani konukseverdir, yahut ele düşmüş sıla uğruna yalvaran gariplere saygı ve sevgi göstermesini buyurur. Odysseus onun adına sığınır Tepegöz Polyphemos'un mağarasına, ama "töre nedir, yasa nedir bilmeyen ve yalnız kaba gücüne güvenen o adam" (Od. 214) tanrının uygarca kurallarını hiçe sayıp kıtır kıtır yer Odysseus'un arkadaşlarını. Bunun içindir ki tek gözünden olmakla cezasını bulur.

Zeus hakka dayanan insanca bir düzenin kurucusu ve koruyucusu sayılır. Homeros destanlarında tanrıların ve insanların babasına verilen bu rol Hesiodos'un eserinde daha da kesin olarak belirmektedir, ilyada'nın son bölümünde Akhilleus, oğullarını kestiği, kentini yağma ettiği kral Priamos'a Hektor'un ölüsünü geri verdikten sonra, şu kanatlı sözleri uçurur (İl. XXIV, 518 vd.):

Talihsiz adam, ne acılar çekmiş yüreğini
Nasıl göze aldın gemilere gelmeyi tek başına,
nasıl göze aldın benim gözüme görünmeyi?
Ben ki öldürdüm nice soylu oğullarını senin.
Demirden bir yürek varmış göğsünde.
Hadi gel, otur üstüne şu iskemlenin,
ko uyusun bağrımızda acılar.
Ne yapalım yasımız çok büyükse,
ne çıkar yürek donduran iniltilerden!
Talihsiz ölümlülere tanrılar şu kaderi dokudu:
Yaşayacak insanlar acı içinde.
Ama ölümsüzlerin hiçbir kaygısı yok.
îkl tane küp durur Zeus'un eşiğinde,
biri kötü, biri iyi bağışlarla dolu.
Zeus karıştırır bunları, sunar ölümlülere,
iyisinden de, kötüsünden de pay alır insanoğlu
Ama yalnız kötü bağıştan pay alırsa bir adam,
yoksul olur, hor görülür,
zorlu açlıkla sürünür tanrısal toprağın üstünde,
tanrılar, insanlar dönüp de bakmaz yüzünv.

Ama Zeus insanların kaderini elinde mi tutar, yani insan kaderinin mutlak hâkimi midir, tek tannlı dinlerin Tanrısı gibi? Troya savaşında uzak Lykia'dan gelmiş ordusuyla Troya için savaşan Sarpedon diye bir yiğit vardır. Zeus'un oğludur o, Zeus gözü gibi sever onu, ne var ki Patroklos'la teke tek savaşa girince, Sarpedon kötü duruma düşer, alt edilmek üzeredir ki, tannlann babası şöyle danışır Troyalılara karşı Akhalardan yana olan karısı tanrıça Hera'ya (İl. XVI, 433 vd.):

Çok yazık, insanlar arasında en çok sevdiğim Sarpedon 'al
Menoitios oğlu Patroklos'un elinden ölmek onun kaderi
İçimde yüreğim bir o vana gider, *bir bu yana,*
gözyaşı döktüren savaştan geri alıp onu,
kaçırıp bıraksam mı Lydia'nın semiz toprağına,
*yoksa bıraksam ölsün mü Menoltosoğh*rıı/n e/lnd«»n?

Hera'da ayrıcalığa meydan vermemek Için bunu yapamayacağını söyler:Zeus kendi oğ-

lu Sarpedon'u kaçırırsa, bir başka tanrı çıkıp da kendi oğlunu korumak, kurtarmak isteyecek, düzen bozulacak, haksızlık olacak. Zeus ister istemez uyar bu mantığa ve oğlunun ölümüne seyirci kalır.

Demek- ki Zeus'un üstünde ve Zeus'tan da üstün bir "kader" vardır. Zeus'un bu güçle ilişkilerinin ne olduğu Hektor'un ölüm sahnesinde belli olur iyice. Hektor AkhiUeus'la teke tek savaşa koyulmuştur, yaman bir savaştır bu. Hektor uzun bir süre karşı koyar, ama sonunda dayanamaz, korkuyla kaçmaya başlar, iki yiğit dolanır dururlar Troya surlarını, tanrılar katındaysa durum şöyledir (İl. XXII, 166 vd.):

Seyirci olmuşlardı tanrılar tekmil,
ilkin söze başladı insanların, tanrıların babası:
Şu surların çevresinde ne görüyorum böyle,
görüyorum sevdiğim bir adamın kovalandığını,
sızlıyor Hektor için sızım sızım yüreğim,
bana *ne çok sığır budu yakmıştı o,*
yakmıştı çok yarlı lda dağının doruklarında,
Troya kalesinin üstünde yakmıştı.
Şimdiyse tanrısal Akhilleus kovalıyor onu
hızlı ayaklarıyla, llyon 'un çevresinde.
Hadi düşünün bakalım, tanrılar, danışın,
kurtaracak mıyız Hektor'u ölümden,
yoksa bırakacak mıyız bu yiğitliğiyle,
alt etsin onu Akhilleus, Peleusoğlu?
Gök gözlü tanrıça Athene karşılık verdi, dedi ki:
Ne *diyorsun, kara bulutlu babam, ak yıl dirimli!*
Kaderi çoktan belli, ölümlü bir adamdır bu,
kaçırmak istersin onu canlara kıyan ölümden?
Yap yapacağını ama, biz tanrılar onaylamayız yaptığını.
Bulutları devşiren Zeus karşılık verdi, dedi ki:
Korkma kızım, Tritogeneia, konuşmadım açık yürekle,
yumuşak davranmak isterim sana.
Gecikme bari, yap düşündüğün gibi.

İki yiğit ovada cebelleşedursun (İl. XXII, 208 vd.):

Ama pınarlara, yunaklara dördüncü gelişlerinde,
bir altın terazi kurdu baba tanrı,
acıklı ölümün iki tanrıçasını kodu kefelere,
biri Akhilleus'unkiydi, biri at sürücü Hektor'unki,
ortasından tuttu, kaldırdı teraziyi,
ağır basit Hektor'un kara günü,
kefe düştü, yuvarlandı Hades'e dek.

Sonra da Athene'nin Hektor'u aldatmak için kurduğu kahpece düzene ve Apollon'un Hektor'u kaderine bırakmasına seyirci kalır. İnsanların ve tannların babası Zeus, kaderin elinde sadece bir araçtır demek. Bu kader kimdir, nerede ve nasıl duyurur buyruğunu? Ömür ipliğini büken üç tanrıçanın adı geçer Homeros destanlarından sonraki metinlerde: Atropos, Klotho ve Lakhesis'tir bunlar, ama insan dramlarının en büyüğünün oynandığı bu sahnede kader tanrılardan üstün bir varlık olarak kulis arkasında kalmaktadır.

IV. EFSANELERİ, *a) Doğuşu.* Zeus Kronos'la Rhea'nın altı çocuğundan sonuncusudur (Tab. 4, 5). Kronos babası Uranos'u nasıl alt edip egemenliği elinden almışsa, Zeus da ikinci kuşak tanrılarını yener ve üçüncü kuşak, yani Olmypos tanrılarının egemenliğini kurar. Bu süreci Hesiodos Theogonia'da şöyle anlatır (Theog. 451 vd.):

Rheia Kronos'un yatağına girince
şanlı evlatlar doğurdu ona:
Hestia, Demeter, altın sandallı Hera
ve güçlü Hades, yerin altında oturan,
toprağı saran, uğultulu tanrı Poseidon,
ve temkinli Zeus, tanrılar ve insanlar babası,
yıldırımları yeryüzünü titreten.
Ama koca Kronos yiyordu ilk çocuklarını
analarının kutsal karnından çıkıp da
dizleri üstüne oturdukça her biri.
Korkuyordu Uranos'un mağrur torunlarından biri
ölümsüzler arasında kral olacak diye.
Gaia ve Uranos bildirmişti ki ona
ne kadar güçlüler güçlüsü de olsa
kendi oğluna yenilmekti kaderi.
Buydu çünkü büyük Zeus'un istediği.
Onun için gözü pusudaydı her zaman,
doğan çocuklarını yiyordu birer birer
ve Rheia sonsuz yaslar içindeydi.
Ama Zeus'u dünyaya getireceği gün
yalvardı Toprağa ve yıldızlı Göğe
gizli doğurabilsin diye çocuğunu,
öcü alınsın diye babasının
ve hain Kronos'un yediği bütün çocuklarının!
Anası, babası dinlediler kızlarını

ne *bildirdiler ona Kader'in* ne hazırladığını
kral Kronos'a *ve coşkun* yürekli *oğluna.*
Sonra bereketli *Girit'e Lyktos'agötürdüler onu,*
son oğlu büyük Zeus'u doğuracağı *gün.*
Ulu Toprak tanrıça aldı çocuğu
besleyip yetiştirmek için *koca Girit'te;*
hızlı Gece'nin karanlıklarından yararlanıp
Lyktos tepelerine götürdü onu.
Sık ormanlarla kaplı Aigaion eteklerinde
kutsal toprağın gizli derinliklerinde
ulaşılmaz bir mağaraya sakladı onu,
sonra koca bir taşı bezlere sarıp
verdi göklerin güçlü oğlu Kronos'a,
o da yakalayıp iki eliyle taşı
yuttu, indirdi uğursuz midesine,
anlamadı yuttuğunun bir taş olduğunu,
oğlununsa dipdiri kaldığını,
ve az sonra yenilmez, baş olmaz gücüyle
babasının hakkından *geleceğini,*
onu tahtından atıp yerine geçeceğini,
ölümsüzlerin kralı olacağını.

Zeus babası Kronos'a öbür kardeşlerini kusturur, sonra 'da Uranos'un yeraltına kapattığı devlerden gök gürültüsü, şimşek ve yıldınmı aldıktan sonra Olympos tanrılarının egemenliğini kurmaya koyulur.

b) Titanomakhia. Bunun için Titanlarla savaşı göze alır, yüz kollu devlerden gördüğü yardımla bu savaşı kazanır *(Devler ue Tanrılar Savası).*

Evrende yetkileri paylaşmaya koyulur: Kendisi göğü ve yerle gökte krallığı alır, kardeşi Poseidon'a denizi, Hades'e de yeraltı ülkelerini verir.

c) Evlenmeleri. Zeus bundan sonra Titan soyundan tanrıçalarla ve kendi kuşağından kerdeşleriyle birleşip bir sürü tanrısal varlık üretmeye koyulur. Bu evlenmeler ve onlardan doğan varlıklar Tab. 9'da gösterilmiştir, ayrıca adı geçen bütün kadınların ve ürettikleri döllerin adları altında efsaneleri anlatılmıştır. Zeus'un Yunan Mythos'unun bütün dallarındaki rolü ve yeri de efsanelerden söz edildikçe belirtilir.

SONSOZ

MİTOLOJİ SÖZLÜĞÜ NASIL HAZIRLANDI?

1. FİŞLER

Sözlükte yer alacak olan her isim için bir fiş hazırlandı. Fişlerin düzenlenmesi için kaynak olarak kullanılan sözlükler şunlardır:

Pierre Grimal, Dictionnaire de la Mythologie grecque et romaine, Presses Universitaires de France, Paris 1951.
Joel Schmidt, Dictionnaire de la Mythologie grecque et romaine, Librairie Larousse, Paris 1965.
Şefik Can, Klasik Yunan Mitolojisi, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1970.
Behçet Necatigil, 100 Soruda Mitologya, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1969.

Düzenlenen çok sayıda fişler arasında bu sözlükte güdülen amaca göre bir seçme yapıldı. Anadolu ile ilgili efsane ve kişi adlarına daha çok önem verilerek, bu konular dışında kalan yüzlerce ad elendi. Bu elemede, kitabımızın ana ereklerinden biri olan mitolojik kişileri eldeki metinlere göre tanımlamak ve tanıtmak düşüncesi ağır bastı. Sözlüğü aynı zamanda bir antoloji haline getirmek için iki yolda yürüdü.

2. SÖZLÜK VE ANTOLOJİ

Bu çalışmada kullanılan kaynak kitaplar, Yunanca ve Latince asıl metinler ve çevirileri olmak üzere, burada sayılamayacak kadar geniş bir bibliyografyanın konusudur. Kaynaklarımızın başında Homeros'la Hesiodos'un eserleri gelir. Tragedya yazarları, Herodot ve Platon, kitabın Dizin H'sinde de görüleceği gibi, başvurduğumuz başlıca kaynaklardır. Ne var ki Homeros'la Hesiodos'un görüşleri ve metne alınan şiir parçaları o kadar çoktur ki, onların isimlerini ve alıntılarını hiçbir dizine sığdırmak mümkün olmadı. Çeviri yayınlarını burada gösterelim:

Homeros, İlyada, Türkçesi: Azra Erhat ve A. Kadir, Sander Yayınları, 3. baskı İstanbul, 1975.
Homeros, Odysseia, Türkçesi: Azra Erhat ve A. Kadir, Sander-Yayınları, İstanbul 1970.
Hesiodos, Theogonia, Türkçesi: Azra Erhat ve Sabahattin Eyuboglu.
Hesiodos, İşler ve Günler, Türkçesi; Azra Erhat ve Sabahattin Eyuboglu.
Hesiodos, eseri ve kaynakları, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1977.

Önsözde de belirtildiği gibi, bizden önce Türkçe olarak yazılmış mitolojilerden alıntılar yaparak, birçok yazarların da emeklerini değerlendirmek istedik.

Aynı yöntemle çeviri metinlere ve mitolojiden esinlenerek yazılmış Türkçe şiirlere de geniş bir yer ayırmak istedik, tik çalışmamızda bu alıntılar çok büyük bir yer tutuyordu, kitabın fazla şişkin olup asıl amacı olan sözlük yolundan sapılmaması için bu alıntılarda üzülerek kesintiler yapmak zorunda kaldık. Öte yandan Homeros'a atfedilen "Hymnos" yani tanrı övgüleriyle Vergilius'un şiirleri gibi çevirisi daha yapılmamış bazı kaynaklan da çevirip buraya aldık. "Delos'lu Apollon'a övgü" ile Georgica'dan Orpheus'la Euridyke masalını A. Kadir'le birlikte dilimize aktardık.

Sözlükler dışında başvurduğumuz çeşitli mitoloji, tarih ve arkeoloji kitapları da burada sayılamayacak kadar çok ve çeşitlidir. Yalnız şu önemli elkitabının adını vereyim:

Preller, L., Griechische Mythologie, Bd. I und II., Berlin 1872.
Larousse, Mythologies Classiques, Paris 1963.
Encyclopedia of World Mythology, Octopus, Hong-Kong, 1975.
New larousse Encyclopedia of Mythology, lO Impr. 1974 Hameyn, 1959.

Türkçe çevirilere gelince, Tercüme Mecmuasından ve Milli Eğitim Bakanlığının yayımladığı Klasikler Dizisinden bu yana yapılmış ve elimize geçen çevirilerin hepsinden faydalanmaya çalıştık.

3. ÖZEL ETÜT NİTELİĞİNDEKİ MADDELER

Belirttiğimiz gibi asıl amacımız Türkiye'de yapılan son arkeolojik kazılar, elde edilen en son tarih ve din tarihi verilerinin ışığında bugüne dek mitolojilerde gereğince aydınlanmamış kişileri daha ayrıntılı biçimde inceleyip tanıtmak, böylece yurdumuzun bilim dünyasında yeni yeni anlaşılan eşsiz değerini belirtmekti. Bunun için de Apollon, Artemis, Kybele gibi tanrıları özel bir incelemeyle dile getirmeyi denedik. Ne var ki bu incelemelerin gerçek bilimsel bir nitelik taşıması için, hem bu kitabın, hem de benim bugünkü bilgilerimin çerçevesini aşacak araştırmalara ve karşılaştırmalara lüzum vardı. Onun için bu maddelerin tartışma götürür birer deneme niteliğinde olduklarını özellikle belirtmek isterim. Öte yandan okuyucunun da göreceği gibi, Troya destanıyla ilgili Hektor gibi kişileri uzun uzun ve gönlümce işledim. Bunu büyük Homeros'un bana verdiği sonsuz esinlere dayanarak kolayca yapabildim. Bu yolda daha önceki çalışmalarıma da yer verdim, bu kitaptaki birçok efsaneler "Mavi Anadolu" ve "Mavi Yolculuk" kitaplarımdaki anlatımla buraya aktarılmıştır. Bu alıntılarla Mitoloji Sözlügü'nün biteviye ve dengeli bir dizim ve anlatım yolundan ayrıldığının farkına varmamış değilim. Ne var ki bir elkitabının büsbütün nesnel ve kuru üslûbuna giremedim. Ayrıca mitolojik kişilerin Batı yazınında ilkçağdan bu yana nasıl canlandırdıklarına bir göz atmakla hem kendimi, hem de okuyucularımı eğlendirmek istedim.

4. SOY TABLOLARI

Mitoloji denilen dallı budaklı bütün aslında tutarlı ve dengeli bir efsaneler topluluğudur. Kişiler ve efsaneler arasında öylesine sıkı bir alışveriş, öyle derin ilişkiler vardır ki, bu bağlantılar yalnız efsaneleri anlatmakla göz önüne serilemez. Bunun içindir ki, kişiler arasındaki ilişkileri birer tablo, soyagaçlarını ortaya ko-

yan birer şema ile de belirtmek yoluna gittik. Soy Tabloları diye adlandırdığımız bu 25 tablo, öyle sanıyoruz ki, okuyucuya efsaneleri anlatmakta ve birbirleriyle bağlantılı olarak değerlendirmekte faydalı olacaktır. Bu tabloları dizmekte gösterdiği özen ve ustalık için sayın Erol Erduran'a teşekkürü borç bilirim.

5. YUNANCA-LATİNCE KELİMELERİN YAZILIŞI

Bugüne dek kaleme aldığım her yapıtta olduğu gibi burada da Milli Eğitim Bakanlığı Klasikler Dizisinde benimsenen "transcription" yani yazılışı kullandım. Bunun Türkçede bazı güçlükleri olabilir, ama düzgün ve düzenli bir yazılışı sağlayan, karışıklıkları önleyen tek yazılış da budur. Dizinlerde kolaylık olsun diye Yunanca adlarının başka yazılışlarını da verdik, örneğin Asil, Achille, Achilleus, Akhilleus; Ülis, Ulixes, Odisseus, Odysseus gibi. Öyle sanıyoruz ki okuyucu aradığı ismi bulmakta güçlük çekmeyecektir.

MİTOLOJİ SÖZLÜĞÜ NASIL KULLANILIR?

1. SÖZLÜK

Sözlük içinde alfabe sırasına göre dizilmiş adların her biri kendi efsanesiyle tanımlanmış, anlatılmıştır. Her efsanede bir kişi başka birçok kişilerle bir arada bağlantılı olarak geçer, bir serüvenin bir değil, bin bir kahramanı vardır, onun için kişileri adlarına göre bir sözlük dizimi içinde ayırmak çokluk efsaneleri parçalamaya ya da aynı efsaneyi birkaç yerde tekrarlamaya götürür. Sözlüğün bu kaçınılmaz kusurunu elden geldiğince hafifletip ortadan silmek için bir kişiye ayrılmış maddelerde başka bir kişiyle ilişkili olarak öyküsünün o ikinci kişinin adı altında aranıp bulunması için adını italik harflerle parantez içine aldık, kimi adları da sözlükte yalnız saydık ve karşısına, bkz .. madde diye başka bir maddeye gönderdik. Burada da tam bir denge ve tutarlıga varamadığımızı biliyoruz. Kimi adlar o kadar çok geçer ki her defasında onlara atıf yapmak olanaksızdır. Hele Homeros ve Hesiodos'un adları hiçbir dizine sığmayacak kadar sık geçmektedir. Onları dizin dışı bırakmaktan başka çare bulamadık.

2. DİZİNLER

Bu sözlüğün dizinlerini meydana getirmek, sözlüğün kendisini yazmak kadar zor olmuştur. Bütün özel adları bir tek dizin içinde toplamanın asıl amacımıza yardım etmeyeceğini çalışmamız sırasında anladık ve epey emekle hazırladığımız bu çeşit dizinden vazgeçtik. Bugüne dek alışılagelmiş klasik bir dizin meydana getirmektense, okuyucunun ve özellikle öğrencilerin işini kolaylaştıracak bir yöntem izlemeyi yeg gördük. Bunun için Şefik Çan'ın da kullandığı çok dizinli yöntemden esinlendik ve aşağıda saydığımız üç tür dizini düzenledik.

I. Asıl adlar dizini
II. Yer adları dizini
III. Sanatçılar ve eserleri dizini

Asıl adlar dizininde efsanelik kişi ve öykülere *verilen* başlıkla onların sözlükte hangi sayfalarda ve soy tablolarında bulundukları gösterilir. Bu dizinde, ayrı maddesi olmayan, yalnız soy tablolarında adı geçen, ya da mitolojik kişi olmayıp herhangi bir ya da birçok maddede sözü edilen adlar sayılır.

Yer adları dizininin görevi, bu kitaba almak istediğimiz halde almaktan vazgeçtiğimiz haritanın yerini tutmaktır. Bir Yunanistan ve Türkiye haritası çizdirmek istiyorduk, bu haritada eski yer adlarıyla onların bugünkü adlarını belirtmek, böylece okuyucunun anlatılan efsaneleri haritada bulmasını ve izlemesini sağlamak niyetindeydik, ama böyle bir haritanın tamam ve eksiksiz olması için Türkiye ve Yunanistan'la yetinemeyeceğimizi, bütün Akdeniz yöresiyle Avrupa ve Asya'yı da içine alması gerekeceğini, öyle olunca da ayrıntılı çizilemeyeceğini anladık ve bu girişimden de vazgeçtik. Haritanın yerini tutmak için sözlükte geçen yüzlerce yer adını bir araya toplayarak ayrı bir dizinde yerlerini ve türlerini kısaca tanımlamayı denedik. Bu dizinin bazı faydaları olabilir; örneğin *Miletos* gibi bir şehrin hangi efsanelerde önemli bir yer tuttuğunu, ayrıca bu şehirle ilgili efsanelerin hangileri olduğunu okuyucuya bildirmeye yarayabilir. Böyle bir dizinin eksiklerini ve kusurlarını da bilmiyor değiliz. Ancak okuyucunun elinde bir haritayla bizim üstünkörü belirttiğimiz yeri kesinlikle bulabileceğini düşünerek bu yolu tuttuk.

Üçüncü dizin bir çeşit bibliyografyadır. Amacımız, efsaneleri yalnız Yunan ve Latin kaynaklarında değil, sonraları da yazın ve sanatta yaşar göstermek olduğuna göre, sözlükte geçen, yazar, şair ve sanatçı adlarını da bu dizinde belirttik.

Mitoloji sözlüğü bir yıldan az bir zamanda yazıldı. Ömrümün ereği olduğu halde, başarabileceğime inanmadığım bu işi bana güç bir dönemimde ısmarlayan ve güvenleri, destekleriyle tamamlanmasını sağlayan Remzi Kitabevinin, başta sayın Remzi Bengi olmak üzere, bütün mensuplarına teşekkür ederim.

DİZİN I

A

Abant'lar, 11
Abas, (Tab. 10) 11
Acca Larentia, 11
Achates, bkz. Akhates
Acheloos, bkz. Akheloos
Acheron, bkz. Akheron
Achİle, bkz. Akhilleus
Acteon, bkz. Aktaion
Âdem, 103, 123
Admete, 11
Admetos, (Tab. 22) 11
Adonis*, 11-12
Adrastos, (Tab. 23) 12
Aedon, 12-13
Aeğeus, bkz. Aigeus
Aegisthus, bkz. Aigisthos
Aello, 13
Aeneas, bkz. Aineias
Aeneis, bkz. Aineias
Aerope, (Tab. 15) 13
Aesculapius, bkz. Asklepios
Aeson, bkz. Aison
Aetes, bkz. Aietes
Afrodit, bkz. Aphrodite
Agamedes, 13
Agaraemnon, (Tab. 14, 15) 13-15
Agaue, (Agave; Tab. 18)15
Agdistis, 15-16
Agenor, (Tab. 10) 16
Aglaie, 16
Aglauros, 16
Agron, 16
Aia, 16
Aiaie, 16
Aiakos, (Tab. 21) 16
Aiakosoglu, (Tab. 21) 16
Aias, 16-18
Aias Oileus oğlu, 17
Aias Telamon oğlu, (Tab. 14, 21) 17-18
Aidoneus, 18
Aietes, (Tab. 8) 18
Aigaios Pontos, (Ege denizi) 19
Aigeus, (Tab. 14, 24) 18-19
Aigialees, 160
Aigialeia, 91
Aigina, (Tab. 21) 19
Aigis, 19
Aigisthos, (Tab. 14, 15) 19
Aigle, bkz. Hesperid'ler
Aigyptos, (Tab. 10) 19-20
Aineias, (Tab. 17) 20-21
Aiolos 1., (Tab. 20, 25) 21
Aison, (Tab. 22) 22
Aither, 22
Aithiopes, 22
Aithiopis, 22
Aithra, (Tab. 14) 22
Aius Locutius, 22
Ak Tanrıça, 157
Akademia (Akademi), 23
Akademos, 22-23
Akakallis, 23
Akamas, fTab. 11) 23
Akarnan, (Tab. 23) 23
Akastos, (Tab. 22) 23
Akhalar, 23
Akhates, 23
Akheloos, 23-24
Akheron, 24
Akhilleus, (Tab. 21) 24-27
Akis, 116
Aköntios, 27
Akrisios, (Tab. 10) 27-28
Aktaion, (Tab. 18) 28
Akte, 170
Aktör, (Tab. 21) 19
Aleksandros*, 28
Alekto, 28
Alkaios, (Tab. 13) 28
Alkathoos, (Tab. 14) 28
Alkestis, (Tab. 22) 28
Alkides, 28
Alkidike, fTab. 22) 28
Alklmede, (Tab. 22) 28
Alkinoos, 28-29
Alkmaion, (Tab. 23) 30
Alkmene, (Tab. 9, 13) 30
Alkyone, (Tab. 7) 30-31
Alkyoneus, 31
Aloeus, 31
Aloeusoğulları, 31
Alphelos, 31
Alphesibola, 31
Alpos, 31
Althaia, 31
Altın Çag, bkz. Soylar-Çaglar Mythos'u
Altm Post, 52
Altis, 32
Amaltheia, 32
Amata, 32
Amazon*, 32-33
Ambrosia, 33
Ameles, 194
Amenotep, 203
Ammon, 38
Amör, 33
Amores, 33
Ampelos, 33
Amphiaraos, (Tab. 23) 33-34
Amphiktyon, (Tab. 20) 34
Amphiktyonia, 34
Amphilokhos, (Tab. 23)34
Amphinomos, 34-35
Amphion, (Tab. 7, 9) 35
Amphlssos, 35
Amphitrite, (Tab. 6) 35
Amphitryon, (Tab. 13) 35-36
Amulius, 113
Amykos, 36
Amymone, 36
Amyntor, 69
Amythaon, (Tab. 23) 201
Ana Tanrıça, bkz. Artemis, Kybele, Daktyl'ler, Dionysos
Anadyomene, 36
Anaksarete, 36
Anaksibie, (Tab. 22)
Anchise, bkz. Ankhises
Androgeos, 36-37, 206
Androklos*, 37
Andromakhe*, 37-38
Andromeda, 38
Ankhinoe, 19
Ankhises*, (Tab. 17) 21, 38-39
Ankhuros, 39
Anna Perenna, 39
Antaios, 39
Anteia, 39
Antenor*, 39
Anteros, 39
Antheus* 39-40
Antigone, (Tab. 19) 4041
Antikleia, 41
Antilokhos, 41

* *Anadolu ile ilgili* n *kişiler.*

Anliıoos, 41-42
Antlokhos, 187
Antlope, (Tab. 7, 9) 42
Antiphates, 191
Aphrodite, (Tab. 5, 9) 42-44
Apis, 102
Apisaon, 111
Apollon*, (Tab. 5, 9) 44-50
Apsyrtos*, (Tab. 8) 50
Ara, 50
Arakhne, 50
AraMaxima, 112
Ares, (Tab. 5, 9) 50-51
Arete, 51
Arethusa, 51
Argeiphontes, 54
Arge6, 51
Argonaut'lar*, 51-54
Argo, 51
Argos, fTab. 9) 54
Ariadne, (Tab. 11)54
Ariane, bkz. Ariadne
Arima*, 54
Arinna*, 123
Arion, 55
Aristaios, (Tab. 18) 55
Aristeus, bkz. Aristaios
Arkas, 55-56
Arkturos, 56
Arsinoe, 30
Artemis*, (Tab. 5, 9) 56-61
Asla*, (Tab. 3, 4)61
Askalaphos, 61-62
Askarite*, (Tab. 17)62
Asklepios*, (Tab. 5) 62-63
Asopos, fTab. 21) 63
Assarakos*, (Tab. 17) 20
Asteria, (Asterie; Tab. 4)63
Astraia, 63
Astraios, (Tab. 4, 8) 102, 109
Astyanaks*, 63-64
Astyokhe, (Tab. 16) 61
Asil, bkz. Akhilleus
At-Adam, 64
Atalante, 64
Ate, 64-65
Atena, bkz. Athena
Athamas, (Tab. 18, 20) 65
Athena, (Tab. 5, 9) 65-67
Atlantis, 67
Atlas, (Tab. 3, 7) 67-68
Atreus, (Tab. 14, 15) 68-69
Atropos, 69
Attes*, bkz. Attis
Attis*, 69
Atys, 196
Augias, (Tab. 8) 69
Aurora, 69
Autolykos, 69-70
Autonoe (Tab. 18) 28
Auge, 69
Augustus, 21,187
Aura*, 150
Automedon, 69
Ayasofya, 61
AzizPaulus, 61,291

B

Baal, 267
Babys, 71
Baccha'lar, bkz. Bakkha'lar
Bacchus*. 71
Bakkha'lar*, 71-72
Bakkhos, 72
Balios, 72
Batieia*, (Tab. 16)72
Battos, 72
Baucis, bkz. Baukis
Baukis*, 72
Bebryk'ler*, 72
Bellerophon*, bkz. Bellerophontes,
Bellerophontes*, 72-74
Bellona, 74
Bellos, (Tab. 10) 74
Bendis*, 74
Berekynthia,* 74
Bia, 74
Bias, (Tab. 23) 74
Biton, 74
Bizas, bkz. Byzas
Bolluk Boynuzu, 31
Bona Dea, 74
Bona Fides, 74
Bora, 122
Boreas, (Tab. 8) 75
Brankhos*, 75
Brankhosogulları*, 75-76
Brennus, 22
Briareus, (Tab. 2) 76
Briseis*, 76
Brises*, 76
Britomartis*, 76
Bromios*, 76
Brontes, (Tab. 2) 76
Busiris, 77
Büyükayı, 56
Byblis*, 77
Byssa*, 16
Byzas*, 77

C

Cacus, 78
Caesar, I. 21, 62, 163, 289
Camilla, 78
Camillus, 22
Cama, 78
Ceres, 78
Claudla Quinta, 186
Clio, bkz. Kleio
Clytemnestra, bkz. Klytaimestra
Cocles, bkz. Horatius 2.
Cumae, bkz. Kyme
Cupido, 78
Curiatius, 146
Cybele, bkz. Kybele

D

Dafne, bkz. Daphne
Dafnis, bkz. Daphnis
Daidalos, 79
Daimon, 106
Daktyl'ler*, 79-80
Damokles*, 80
Danae, (Tab. 9, 10, 13)80
Danaos, (Tab. 10) 80-81
Danaos Kızları, 81
Daphne, 81
Daphnis, 82
Dardanos*, (Tab. 16) 82-83
Dares, 152
Decius, 291
Dedal, bkz. Daidalos,
Defne, 81-82
Deianeira, (Tab. 13) 83
Deimos, 83-84
Deioneus, 84
Deiphobe, 270
Deiphobos*, (Tab. 16) 84
Deipyle, (Tab. 23) 84
Deipylos, 84
Dejanira, bkz. Deianeira
DeliDumrul, 11
Delos*, 84-85
Demeter, (Tab. 5) 85-86
Demodokos, 86-87
Demophon, (Tab. 11) 87
Derketo, 269
Deukalion, (Tab. 20) 21,87
Devler ve Tanrılar Savaşı, 87-88
Dia, 88
Diana, 88
Didim, bkz. Didyma
Dido, 88
Didyma*, 89
Didymeion*, 89-90
Dike, 90
Diktynna*, 76, 90
Diktys, 90
Dino, 119
Diomedes, (Tab. 23) 90-91
Dione, 91
Dionisos, bkz. Dionysos
Dionysios, 80
Dionysos*, (Tab. 5, 9, 18)91-96
Diopetes, 60
Dioskur'lar, (Tab. 9, 12)96
Diotima, 106
Dirke, 96
Dis Pater, 228
Dithyrambos*, 96-97
Dius Fidius, 74
Dolios, 97
Dolon, 97
Doris, (Tab. 6) 97

Doros, (Tab. 20)21
Dryades (Dryad'lar) 97
Dryas, 197
Dryope, 97-98
Dryops, 98

E

Eakos, bkz. Aiakos
Echo, bkz. Ekho
Eetion, 99
Efes*, 12, 33, 60-61
Ege*, 33
Egeria, 99
Egeus, bkz. Aigeus
Egide, bkz. Aigis
Egist, bkz. Aigisthos
Egyptus, bkz. Aigyptos
Eileithyia, (Tab. 5, 9) 99
Eirene, 146 bkz. Dike
Ekhetos, 99
Ekhidna, (Tab. 6) 99
Ekhion, (Tab. 18) 99
Ekho, 99
Elektra1., (Tab. 6, 7, 9); 2. (Tab. 15) 99-100
Elektryon, (Tab. 13) 100
Elephenor, 100
Eleusis, 100
Eleutheros, 93
Elissa, 88-89
Elpenor, 100
Etnpusa, 100
Enarete, (Tab. 20, 24) 265
Endeis, (Tab. 21) 280
Endimion, bkz. Endymion
Endyraion*, 100-101
Ene, bkz. Aineias
Enkelados, 117
Enosigaios, 252
Entoria, 101
Enthousiasmos, 181
Enyalios, 101
Enyo, 101
Eol, bkz. Aiolos
Eos, (Tab. 6) 101-102
Eosphoros, (Tab. 8)
Epaphos, (Tab. 10) 102
Epelos, 102
Ephesos*, 33
Ephialtes, 102
Epigon'lar, 102-103
Epikaste, bkz. lökaste
Epimetheus, (Tab. 3) 103
Erato, 103
Erebos, 103
Erekhtheus, (Tab. 3) 103
Erigone, 103
Erikhthonios, (Tab. 24) 103-104
Erinys'ler, 104-106
Eriphyle, (Tab. 23) 106
Eriş, 106
Eros, 106-107
Eryks, 107
Erymanthos, 107
Erysikhton, 107
Erythie, bkz. Hesperid'ler
Erythion, 107
Esîr, 107
Esculap, bkz. Asklepios
Eteokles, (Tab. 19) 107-108
Euadne, 108
Euenor, 108
Euenos, 108
Euhios, bkz. Dionysos
Eumaios, 108
Eumolpides, 108
Eumolpos, 108
Euneos, fTab. 22) 108
Eunomia, 90
Eunomia, 108
Eunomos, 108
Eupeithes, 42
Euphrates*, 108
Euphrosyne, 108
Europa, Europe, (Tab. 9, 10,11) 109
Euros, 109
Euryalos, 103
Eurybie, (Tab. 6) 109
Eurydike, (Tab. 10) 110
Eurykleia, 110
Eurylokhos, 110
Eurymakhos, 110
Eurymedon, 110
Eurynome, 110-111
Eurypylos, 1 I I
Eurystheus, (Tab. 13) 111
Eurythion, 111
Eurytos, 111
Euterpe, 111
Evandrus, 111-112
Evropa, bkz. Europa

F

Faeton, bkz. Phaeton
Fama, 113
Fames, 113
Fata, 113
Fatum, 113
Fauna, 113
Faunus, 113
Faustulus, 113
Fayak'lar, bkz. Phaiak'lar
Febüs, bkz. Phoibos
Fedra, bkz. Phaidra
Fee,113
Fegeus, bkz. Phegeus
Feronia, 113,178
Ficus, 113
Fides, 113-114
Flamen Dialis, 164
Flegeton, bkz. Phlegeton
Flora, 114
Floralia, 114
Foibe, bkz. Phoibe
Foibos, bkz. Phoibos
Fors, 114
Fortuna, 114
Fransa, 186
Frigios, bkz. Phrygios
Furtalar, 114

G

Gaia.fTab. 2, 6)115, 231
Galateia, 116
Galli yahut Galloi, bkz. Kybele
Galliambus, 186
Ganimed, bkz. Ganymedes
Ganyraedes*, (Tab. 17) 116
Gebeb, 232
Gece, 116
Gelanor, bkz. Pelasgos
Gemiler Katalogu, 126
Genius, 116
Geryoneus, 116
Gigant'lar, 116-117
Gigantomakhia, 117
Glaukos, (Tab. 25) 117-118
Gordias, 118, 205
Gorgo'lar (Gorgon'lar, Tab. 6) 118
Graia'lar, (Tab. 6) 118-119
Granikos, 119
Griffonlar, 119 »
Güneş, 119
Gün Işığı, 119
Güneş Soylular, (Tab. 8)125
Gyes, 119

H

Hades, (Tab. 5) 120-121
Haimon, (Tab. 19) 121-122
Haimos, 77
Halirrhotios, 51
Hamadryades, 122
Hamlet, 100
Harmonia, (Tab. 9, 18, 19) 122
Harpya'lar*, (Tab. 6) 122-123
Havva, 123
Hebe, (Tab. 5, 9) 123
Hector, bkz. Hektor
Hecuba, bkz. Hekabe
Heilebie, 123
Hekabe*, (Tab. 16) 123-124
Hekamede, 125
Hekate*, (Tab. 8) 125-126
Hekatonkheir'ler, (Tab. 2)126
Hekatos, Hekatebolos bkz. Apollon, Artemls
Heksametron, 75 bkz. Daktyl'ler
Hektor*, (Tab. 16) 126-130
ll.lma, (Tab. 9, 12, L5) 130-132

Helenos, (Tab. 16) 132-133
Heliadai (Helios Kızları; Tab. 8) 133
Heliades (Helios Oğulları; Tab. 8) 133
Helikaon, 133
Helike, 160
Helios, (Tab. 4, 8) 133-134
Holle*, 134
Hellen, (Tab. 20) 134
Hemera, 134
Hepa, Hepat, Hepatu bkz. Artemis, Kybele
Hephaistos, (Tab. 5,. 9) 134-135
Hera, (Tab. 5, 9) 135-137
Herakleidai, (Herakles Oğulları; Tab. 13) 137
Herakles, (Tab. 9, 13) 137-140
Hercules, 140
Hermafrodit, bkz. Hermaphroditos
Hermaphroditos*, 140
Hermes, (Tab. 5, 9) 140-141
Hermione, (Tab. 15) 142
Hero*, 142-143
Herophile, 143
Herostratos, 61
Herse, 143-144
Hesione*, (Tab. 12, 21) 144
Hesperarethusa, bkz. Hesperid'ler
Hesperid'ler, 144
Hesperis, 144
Hesperos, 144
Hestia, (Tab. 5, 9) 144-145
Hiera, 145
Hieromneme, (Tab. 17)
Hilaira, 96
Himeros, 145
Hippodameia, (Tab. 14) 145
Hlppokrene, 145
Hippolokhos, (Tab. 25) 73
Hippolyte*, 145
Hippolytos, 145-146
Hippomedon, 146
Hippomenes, 146
Hora'lar, (Tab. 4, 9) 146
Horatius, 146-147
Horus, 232
Hyades, 147
Hyakinthos, 147
Hyas, 147
Hybris, 147
Hydra, (Tab. 6) 147
Hygieia*, 147
Hylas, 147-148
Hyllos, (Tab. 13) 148
Hymenaios, 148
Hymnos, 148
Hyperboreoi, 148
Hyperion, 148
Hypermestra, (Tab. 10) 148
Hypnos, 148-149
Hypsenor, 111
Hypsikreon, 149
Hypsipyle, (Tab. 22) 149
Hyrmine, (Tab. 8)

1

lakkhos*. 150
lalmenos, 150
lambe, 150
fambos, 97 bkz. Dithyrambos
lanus, 150-151
lapetos, (Tab. 3) 151
İarbas, 89
lasion, (Tab. 7) 151
lason, fTab. 22) 151 ı
lasos, 64
lda*, 151
Idaia*, (Tab. 16) 151-152
Idaios*. 152
İdas, 152
Idmori*, 50
Idrnon, 152
Idomeneus, 152-153
ldyia, 153
İkadios, 153
lkarios, 153
lkaros, 153
Ikslon, 153-154
İlla*, 154
llione, 84
Hoş*, fTab. 16, 17) 154
llyada*, 154-157
tnakhos, 157
ingiliz Çukuru, 61
lno, (Tab. 18) 157-158
lo, (Tab. 10) 158-159
lobates, (Tab. 25) 159
lokaste, (Tab. 19) 159
lolaos, 159
lole, 159
ton*, (Tab. 20) 159-160
İphlanassa, 160
İphlgenela, (Tab. 15) 160-161
Iphikles, fTab. 13) 161
lphiklos, 161
lphimedeia, 161
lphis, 161
İphitos, 162
İris, (Tab. 6) 162
lros, 162
İsa, 96
lsandros, (Tab. 25)
Isis*, 162
iskender, 75
lsmarios, 146
lsmenefTab. 19) 162
lssos Savaşı, 75
Italos, 163
îthakos, 163
ltylos, 163
ltys, 163
luliiSoyu, 163
lulus, 163
luno, 163
lupiter, 163-164
luturna, 164
lustitla, 164
luventus, 164

J

Janus, bkz. fanus
Japetus, bkz. lapetos
Jasion, bkz. lasion
Jason, bkz. lason
Jokaste, bkz. lokaste
Julü, bkz. lulii
Julius, bkz. lulius
Julus, bkz. tulus
Juno, bkz. luno
Junon, bkz. lunon
Jüpiter, bkz. lupiter
Juturna, bkz. luturna
Juventus, bkz. luventus

K

Kabirler*, 165
Kader, 165
Kadmos, (Tab. 10, 18, 19) 165
Kaeira, 165
Kakasbos*, 165
Kalais, 166
Kalamos, 166
Kalkhas, 166
Kalliope, 166-167
Kallirhoe 1. (Tab. 6); 3. (Tab. 17) 167
Kallisto, 55
Kalydon, 167
Kalypso, 167-168
Kapaneus, 168
Kephene, 168
Kapys, (Tab. 17) 83
Karkabos*, 168
Karpos, 166
Kasırga, 122
Kassandra*, (Tab. 16) 168-169
Kassiepeia, 169
Kastalia, 169
Kastor, 169
Katreus, (Tab. 15) 169
Kaunos*, 169-170
Kefeştatayuş, bkz. Yedi Uyurlar
Kekrops, *(Tab.* 24) 170
Kelaino, (Tab. 7)
Keleos, 170
Kentauroi (Kentaur'lar) 170
Kephalos, 170-171
Kepheus, 171
Ker-Keres, 171-172
Keramos, 172
Kerberos, (Tab. 6) 172
Keroessa, 172
Keto, (Tab. 6) 172
Keyks, 30
Khalkis, 149
Khaos, 172-173
Kharites (Kharit'ler; Tab. 9) 173

Kharon, 173-171
Klıarybdls, 174
Khelron, 174-175
Khelldon, 12
Khimaira*, (Tab. 6) 175
Khloris, (Tab. 22) 216
Khronos, 231
Khrysaor, (Tab. 6) 175
Khryseis*, 175-176
Khrysothemis, (Tab. 15) 229
Kıtmir, bkz. Yedi Uyurlar
Kibele, bkz. Kybele
Kikon'lar*, 176
Kiliks, (Tab. 10) 176
Kimrneiroi* (Kimmer'ler) 176
Kimse, 250
Kinyras*, 176-177
Kirke, (Tab. 8) 177-178
Kleio, 178
Kleite, 189
Kleobis, 178
Klio, bkz. Kleio
Klotho, 178
Klymene, fTab. 3) 178
Klymene, 213, 233
Klytaimestra, (Tab. 12, 15) 178-179
Klytemnestra, bkz. Klytaimestra
Kodros, 179
Koios, (Tab. 4) 179-180
Kokalos, 180
Kokytos, 180
Komaitho, 180
Kora, bkz. Kore
Kore, 180
Korinnos, 180
Koronis, 180
Koros, 147
Korybant'lar, 180-181
Kottos, 181
Kranaos, 181
Kratos, (Tab. 6) 181
Kreon, (Tab. 19) 181
Kreş, 181
Kretheus, (Tab. 22) 181
Kreusa 2.* (Tab. 17) 181
Krlnis, 181-182
Krlos, (Tab. 4) 182
Kritheis, 182
Kroisos*, (Karun) 137, 178
Kronos, (Tab. 4) 182-183
Ksanthios*, 194
Ksanthos*. 183
Ksoanon, 60
Ksuthos, (Tab. 20) 21
Kubaba*, bkz. Kybele
Kureta'lar, 183
Kyane, 183
Kybebe* bkz. Kybele
Kybele*, 183-187
Kydippe, 27
Kydippe, 187
Kydnos,187
Kyklopes, (Kiklop'iar; Tab. 2) 187-188
Kyknos, (Tab. 22) 188
Kylabras, 188
Kymindis, 149
Kyrene, 188-189
Kythera'lı, 189
Kyzikos*, 189

L

Labdakos, (Tab. 19) 190
Labrandos*, 190
Labrys, 190
Labyrinthos, 190
Laertes, 190
Laios, (Tab. 19) 190
Laistrygon'lar, 191
Lakedaimon, (Tab. 7, 9)191
Lakhesis, 191
Lakios, 191
Lala, bkz. Lara
Laraia, 191
Umpetie, (Tab. 8) 191
Lampros, 116
Lampsake*, 191
Laodamas, 191
Laodameia 1.*, (Tab. 25) 191
Laodike 2.* (Tab. 16) 192
Laokoon*, 192
Laomedon*, fTab. 16, 17) 192-193
Laothoe, 196
Lapithal (Laplth'ler) 193
Lara, 193
Lares, 193
Latinus, 193
Lavinia, 193
Leandros*, 193
Learkhos, 157
Leda, (Tab. 9, 12) 193-194
Lesbos, 194
Lethe, 194
Leto* (Tab. 5, 9) 194
Leukippe, 284
Leukippos, 116
Leukippos, 194
Leukophrys, 281
Leukothea, 158,194
Liber, 194
Libera, 194
Libertas, 113
Libya, (Tab. 10) 194-195
Likhas, 195
Linos, 195
Litai, 195
Lityerses, 195
Lotis, 254
Lotophagoi, (Lotos Yiyenler) 195-196
Lucina, 163
Lucifer, 196
Lukka, 45
Luna, 196
Lupercalia, 113, 196
Luperci, 113
Lupercus, 196
Lydos*, 196
Lykaon, 196
Lykomedes, 196
Lykos*. 196
Lykurgos, 196-197
Lynkeus, (Tab. 10) 197
Lyrkos, 123
Lysimakhos, 291

M

Mâ*, 59, 184 bkz. Kybele
Magna Mater*, bkz. Kybele
Mala, (Tab. 5, 7) 198
Malandros*, 198
Malnad'lar, 198
Maion*, 198
Maionides*, 198
Makar, 198
Makhaon, 198-199
Manes, 196
Manlius, 186
Manto*, 199
Marienna*, 184 bkz. Kybele
Maron, 199
Marpessa*, 199
Mars, 199-200
Marsyas*, 200
Mater Matuta, 158, 200
Matralia*, 200
Medeia*, (Tab. 8) 200-201
Medeios*, 201
Medon, 179
Medos*, 201
Medusa, 201
Megabyzos*,bkz. Kybele
Megaira, 28, 201
Megareus, 28
Mekisteus, 103 bkz. Epigon'lar
Melampus, (Tab. 23) 201
Melanion, 201
Melanthios, 202
Melantho, 202
Meleagros, 202
Melikertes, 202
Melisseus, 151
Melpomene, 202
Memnon*, (Tab. 8) 202-203
Memphis, (Tab. 10) 102
Men, 203
Menalcas, 82
Menelaos, (Tab. 15) 203-204
Menoikeus, (Tab. 19)
Menoitlos 1. (Tab. 3); 2. (Tab. 21)204
Mentes, 66
Mentor, 204
Mercurlus, 204
Merlones, 204

Mernus, bkz. Yedi Uyurlar
Merope, (Tab. 7) 204
Meropis, 16
Merops, 189
Mesir, 184, 218
Meryem, 58, 96 bkz. Artemis, Kybele
Metabus, 78
Metaneira, 204
Metis, (Tab. 4, 9) 204-205
Metope, 63
Metragyrtof, 184 bkz. Kybele
Mevsimler, bkz. Horalar
Midas*, 205-206
Miletos*, 206
Minerva, 206
Minos, (Tab. 11, 15) 206-207
Minotauros, (Tab. 11) 207
Mislina, bkz. Yedi Uyurlar
Mnemosyne, (Tab. 4, 9)207
Moiralar, (Tab. 9) 207
Molos, 152
Moneta, 207
Mopsos, 207-208
Mopsus, 82
Moros, bkz. Ker
Morpheus, 208
Mucius Scaevola, 208
Musalar, CTab. 4) 208-209
Musaios, 209
Mustafa Kemal, 126
Mürselina, bkz. Yedi Uyurlar
Müz'ler, bkz. Musalar
Mygdön, 209
Myrina*, 209-210
Myrmeks, 210
Myrmidon, 210
Myrrha*, 210
Myrrhine*, bkz. Amazon
Myrtilos, 210

N

Naiades(Naiad'lar)211
Naksos*, 211
Nana, 211
Nannakos, 211
Narkissos, (Narsis) 211-212
Nauplios, 212-213, 233
Nausikaa, 213-214
Nausithoos, 214
Neaira, (Tab. 8) 149
Neikos, 214
Nektar, bkz. Ambrosia
Neleus, (Tab. 22) 214
Nemea, bkz. Nemeia
Nemela, (Tab. 6) 214-215
Nemesis, 215
Nemf, bkz. Nympha
Neo-platonculuk, 194
Neoptolemos, 215
Nephele, 215
Neree, bkz. Nereus
Nereides, bkz. Nereus Kızları
Nereus-Nereus Kızları, (Tab. 6) 215-216
Nessos, 216
Nestor, (Tab. 22) 216-217
Nicee, bkz. Nikaia
Nikaia, 217
Nike, (Tab. 6) 217-218
Nimfa, bkz. Nympha
Ninos, 270
Niobel.*(Tab. 14); 2. (Tab. 9) 218-219
Nomla, 219
Nomos, 282
Notos, (Tab. 8) 219
Numa Pompilius, 219
Numitor, 219
Nyks, 219, 231
Nykteus, 219
Nympha, 219-220
Nysa, 220
Nysos, 220

O

Odise, bkz. Odysseia
Odiseus, bkz. Odysseus
Odysseia, 221-222
Odysseus, 222-225
Ofion, bkz. Ophion
Oidipus, (Tab. 18, 19) 226-227
Oikles, 30
Oileus, 227
Oileus, (Tab. 23) 16-17
Oineus, 227
Oinomaos, 227
Oinone*, 227
Oinone, bkz. Aigina,
Oinos, 277
Okeanos, (Tab. 1, 2) 65, 227-228
Okyanus, bkz. Okeanos
Okypete, 122
Olemp ya da Olymp bkz. Olympos
Olimpos, bkz. Olympos
Olympos, 228
Omfal*, bkz. Omphale
Omphale*, 228
Oneiros, 228
Opheltes, 228
Ophion, 228
Ops, 228
Orcus, 228
Oreas, bkz. Nympha
Oreithyia, 229
Orestes, (Orest; Tab. 15) 229
Orion, 229
Orman Perileri, 229
Örfe*, bkz. Orpheus
Orfizm, bkz. Orphik
Orpheus*, 229-231
Orphik (Orpheus Tarikatı) 231
Orseis, 21
Osiris, 231-232
Orthos, (Tab. 6) 232
Othryoneus, 232
Otos, 117, 232
Ölüm, 171 bkz. Ker

P

PactoP, bkz. Paktolos
Paian, 233
Paktolos, 233
Palaimon, 158, 233
Palaksos, 190
Palamedes, 233
Palemon, bkz. Palaimon
Palinurus, 233
Palladion*, 233-234
Paliantidai, (Pallas Oğulları) 234
Pallas 1. (Tab. 4) 234
Pan, 235
Panamoros, 190
Panathenaia, 67
Pandareos, 235
Pandaros, 235-236
Pandia, 269
Pandion, (Tab. 24) 13, 236
Pandora, (Tab. 3) 236-237
Pandrosos, 237
Parcae (Parka'lar) 237
Paris*, (Tab. 16) 237-238
Parthenogenesis, 115
Parthenopaios, 238
Pasiphae*, (Pasifae; Tab. 8) 238
Patroklos, (Tab. 21) 238-239
Pausanias, 43
Pean, bkz. Paian
Pedasos, 239
Pegasos, (Pegaz; Tab. 6)239
Peirithoos, 240
Pelasgos*, 240
Peleus, (Pele; Tab. 21) 240
Pelias, (Tab. 22) 240
Pelopeia, (Tab. 14, 15) 240
Pelopeia, 19
Pelops*, (Tab. 14, 15) 218, 240-241
Pemphredo, 241
Penates, (Penat'lar) 241
Penelope, 241-242
Penia, 242
Penthesileia, 242
Pentheus, (Tab. 18) 242
Pergamos*, 242
Periandros, 55
Periboia, (Tab. 14) 226
Pero, 242
Perse, bkz. Perseus
Persefon, bkz. Persephone
Perseis, (Tab. 8) 242
Persephone, (Tab. 5) 242

Perses, (Tab. 4, 8) 242
Perses, 275
l'erseus, (Tab. 10, 13) 242-243
Phaeton, (Tab. 8) 243-244
Phaetusa, (Tab. 8) 244
Phaiaklar, 244
Phaidra, (Tab. 11) 244-245
Phanes, 231
Phaon, 245
Phegeus, 23
Phidaleia, 77
Phiks, bkz. Sphinks
Phileraon, 245-246
Philoktetes, 246
Philomeides, 246
Philomela, 13, 246
Phüyra, 246-247
Phineus*, 247
Phlegeton, 247
Phlegyas, 247
Phobios, 39
Phobos, 247
Phoibe, (Tab. 4) 96
Phoibe, 45
Phoibos, 45 bkz. Apollon
Phoiniks 1. (Tab. 10) 247
Phokos, (Tab. 21) 247
Pholos, 247
Phorkys, (Tab. 6) 247
Phosporos, 247
Phrasios, 77
Phriksos*, 247
Phrygios*, 247-248
Phylakos, 201
Phyleos, 69
Picus, 248
Pigmalion, bkz. Pygraalion
Pigme, bkz. Pygme
Piramus, bkz. Pyramus
Pirithoos, bkz. Peirithoos.
Pitane', 248
Pittheus, (Tab. 14) 22, 284
Plelad'lar, fTab. 7) 248
Plebs, 39
Plelone, (Tab. 7) 248
Plutos, 248
Podaleiros, 248-249
Podarge, 249
Podarkes, 249
Poias, 249
Polifem, bkz. Polyphemos
Poliksene*, bkz. Polyksene
Polluks, 249
Polybos, 249
Polydamas, 249
Polydektes, 80
Polydeukes, 249
Potydoros* 1. (Tab. 19); 2. (Tab. 16) 249
Polyksene*, fTab. 16) 249-250
Polymastos, 60 bkz. Artemis
Polymestor*, 250
Polymnia, 250
Polyneikes, fTab. 19) 250
Polyphemos, 250-251
Polypoites, 251
Polytekhnos, 12
Pomona, 251
Pontifex Maximus, 32
Pontos, fTab. 1, 6) 251
Poros, 107
Porphyrion, 137
Portunus, 158, 251
Poseidon, (Tab. 5) 251-252
Priamos*, (Tab. 16) 252-254
Priapos", 254
Proitos, (Tab. 10) 254
Proitos Kızları, 254
Prokne, 13
Prokris, 254
Prokrustes, 254
Promakhos, 103 bkz. Epigon'lar
Promedon, 149
Prometheus, (Tab. 3) 254-257
Proserpina, 257
Protesilaos, 257
Proteus, 257-258
Psamathe, (Tab. 21) 258
Psykhe, (Psyche)* 258
Psykhopompos, 141
Pterelaos, 258
Pudlcitia, 63
Pulydamas, bkz. Polydamas
Pygmalion, 259
Pygme'ler, 259
Pylades, 259
Pyramus ile Thisbe, * 259-260
Pyriphlegeton, 260
Pyrrha (Akhilleus) 260
Pyrrha; 21, 25
Pyrrhos, 260
Pyrrhus, 25, 38
Pytho, 260
Python, 260

R

Radamantis, bkz. Rhadamanthys
ReaSilvia, 261
Remus, 261
Rhadamanthys, (Tab. 11)261
Rhakios, 261
Rheia (veya Rhea) (Tab. 2,4,5)261
Rhesos, 91
Rhodope, 261
Rhodos fTab. 8) 133 bkz. Helios
Rokoko, 33
Roma, 261
Romulus, 262
Rönesans, 33
Rutuller, 262
Rüzgârlar, 262-263

S

Sabazios, 264
Sagaritis*, 264
Salmakis*, 264-265
Salmoneus, (Tab. 20, 22) 265
Sangarios*, 265
Sarpedon 1.* (Tab. 25) 265-267
Sarpedon 2. (Tab. 11) 267
Satumus, 267-268
Satyrler (Satirler) 268
Sazenuş, bkz. Yedi Uyurlar
Seirenler (Sirenler) 268-2f.*>
Selene, (Tab. 8) 269
Selinos, 160
Semele, (Tab. 18) 269
Semiramis*, 269-270
Serhas, 75
Servius, 270
Servius Tullius, 270
Sibylla*, (Sibil) 270-271
Set, 162, 232
Sfenks, bkz. Sphinks
Sicharbas, 89
Side*, 271
Sidero, 271
Silla, bkz. Skylla
Silenos, 271-272
Silvius, 62
Simoeis*, 272
Sinon*, 272
Sinope*, 272
Sisyphos, (Tab. 20) 272-273
Skamandrios*, 273
Skamandros*, (Tab. 16) 273-274
Skylakeus, 274
Skylla, 274
Smintheus*, 274-275
Sokrates, 43
Solon, 67
Sosias, (Sösie) 36
Soylar-Çaglar Mythos'u, 275-276
Sparta, 276
Spartoi, 277
Sphinks, 277
Spondaios, 80 bkz. Daktyl'ler
Spurius Tarpeius, 279
Staphylos, 277
Stentor, 277
Sterope, fTab. 7) 277
Steropes, 277
Stheneboia, (Tab. 10) 277
Sthenelos, (Tab. 13) 68
Strophios, 229
Strymo, fTab. 17) 192
Styks, (Stiks; Tab. 6) 277
Sychaeus, 89
Symplegad'lar*, 277
Syrlnks, 277
Syma, 248
Syrıos, 249

Ş

Şafak, 277
Şafak Yıldızı, (Tab. 6) 102

T

Talos', 278
Talthybios, 278
Tammuz, 12 bkz. Adonis
Tanaquil, 270
Tanrıların Doğuşu, 278
Tantalos*, (Tab. 14) 278
Tarkhon, 278
Tarpeia, 279
Tarquinius, 137, 270
Tartaros, 279
Tatius, 279
Taygete, (Tab. 208) 191
Telresias, 279
Teisiphone, 279
Tiresias, bkz. Teiresias
Tislphone, bkz. Teisiphone
Tebernuş, bkz. Yedi Uyurlar
Tekmessa, 280
Telamon, (Tab. 2) 280
Telegonos, 102
Telemakhos, (Telemak) 280
Telephos*, (Telefos) 280
Teleplnu*, 12
Telesphoros*, bkz. Asklepios
Tellus, 178
Telkhines, (Telkin'ler) 281
Temmuz, 12, 142 bkz. Adonis
Tendar, bkz. Tyndareos
Tenes*, 281
Tepegöz, bkz. Kyklops
Tereus, 281
Terpsikhore, 281
Terracina, 113
Tethys, (Tab. 1, 2, 4) 281
Teukros (Teuker)* 1. (Tab. 16); 2. (Tab. 21)281
Teumessos Tilkisi, 35
Teuthras, 281
Tevrat, 123
Thalia, 281-282
Thamyris, 282
Thanatos, 28, 282 bkz. Ker
Thaumas, (Tab. 6) 282
Theano, 282
Thebai'ye Karşı Yediler, 282
Theia, (Tab. 4) 282
Themis, 282
Themiste, (Tab. 17)
Theodosius, 291
Theogonia, 283-284
Theoklymenos, 284
Theonoe, 284
Thersandros, 30
Thersites, 284
Theseus, (Tab. 11, 24) 284-285
Thespios, 285
Thestios, 193
Thestor, 166
Thetis, (Tab. 6) 285-286
Thisbe, bkz. Pyramus
Thoas, 286
Thot, 232
Thrasymedes, 286
Thriambos, bkz. Dithyrambos,
Thyades, (Thyad'lar) 286
Thyestes, 286
Tiberius, 58
Tiphys, 286
Titanlar, (Tab. 1-4) 286-287
Titanomakhia, 287
Tithonos, (Tab. 8) 287
Titus Tatius, 150
Tityos, 287
Tlepolemos, 287
Tmolos*, 287
Toprak Ana, bkz. Gaia
Triopas*, 287
Triptolemos, 287
Tritogenela, 287
Triton, 287-288
Troilos", (Tab. 16) 288
Trophonios, 288
Tros", (Tab. 6) 288
Tufan, 288
Turnus, 288
Tydeus, (Tab. 23) 288
Tykhe, 288-289
Tyndareos, (Tab. 12) 289
Typhoeus, bkz. Typhon
Typhon, (Tab. 6) 289
Tyro, (Tab. 23) 289
Tyrrhenos, 289

U

Ulcces, 290
Urania, 290
Uraeus, 232
Uranos, 231, 290
Uyku, 290 bkz. Nyks

Ü

Üç Güzeller, bkz. Kharit'Ier
Üç Güzeller Efsanesi, bkz. Paris
Ülis, bkz. Odysseus
Ülker, 248

V

Venüs, 290
Venüs Genetrix, 43
Vertumnus, 251
Vesper, 290
Vesta, 290
Virbius, 88
Volcanalia, 290
Vulcanus, 290

Y

Yalvanlar, (Litai) 29
Yedi Uyurlar*, 291
Yemliha, bkz. Yedi Uyurlar
Yuhanna, 291
Yüz Kollular, 292

Z

Zagreus, 293
Zephyros, (Tab. 8) 293
Zethos, (Tab. 7) 293
Zeus, (Tab. 4, 5, 9) 293-297
Zeus Sunağı, 117

DİZİN İİ

A

ABANT'LAR: Yunanistan, boy - Abas, *Elephenor.*
ABORÎGENES: İtalya yerlisi - *Latinus.*
ABYDOS: Çanakkale Boğazının en dar yerinde eski bir şehir - *Her o ile Leandros.*
ADRAMYTTİON (Edremit): *Granikos.*
ADRİYATİK: *Argonaut'lar.*
AFRİKA: *Agenor, Belos, Danaos, Dido.*
AFYON: *Kybele.*
AGRİGENTUM (eski Kamiros): Sicilya, şehir - *Kokalos.*
AtA: Kolkhos'un eski adı -Argonaut'lar.
AME: Efsanelik ada -*Kirke.*
AÎGAİOS PONTOS: Ege denizi - Afgeus.
AtGİNA: Yunanistan, ada-Aiafcos, Aigina, *Telamon.*
AtOL'LAR: Ege, boy -*Deukalion, Hellen, lon.*
AİOLİA: Efsanelik ada (Odysseia) -*Aiolos.*
AlOLtS: Ege bölgesi- *Aiolos.*
AİSEPOS (Gönençay): Anadolu, ırmak - *Apollon, Memnon.*
AUHİOPİA: Afrika, bölge - *Aithlopes, Memnon.*
AtTOÜA: Yunanistan, bölge - *Akheloos, Meleagros, Staphylos.*
AİZANOİ yahut AİZANİ (Çavdarhlsar): Anadolu, şehir - *Ki/bele.*
AKADEMEİA: Atina yöresi - *Akademos.*
AKARNANlA: Yunanistan, bölge - *Akarnan, Akheloos.*
AKDENİZ: *Adonis, Agenor, Apollon, Artemis, lo, K^bele.*
AKHA'LAR: Yunanistan, boy - *Agamemnon, Akhalar, Danaos, Deukalion, Hellen.*
ALBA LONGA (Albano): italya, şehir - Askanios, *lulus, Romulus.*
ALEÎON OVASI: Anadolu, bölge - *Bellerophontes.*
ALEKSANDRİA TROAS (Troas Iskenderiyesi) bugün Kestanbol; Çanakkale bölgesinde bir şehir - *Smintheus.*
ALPHEİOS: Yunanistan, ırmak - *Arethusa, Au*glas, *Herakles.*
ANADOLU: *Adonis, Amazon, Apollon, Artemis, Askleplos, Dlonysos, Dithyrambos, Hektor, îo, Kybele, Marsyas, Midas, Pelops, Silenos, Tantalos.*
APERLAE(Kekova): Akdeniz, şehir- *Apollon.*
ARABİSTAN: Aigyptos, *Dionysos.*
AEROPAGOS: Atina tepesi- *Ares, Daidalos.*
ARETHUSA: Kaynak - *Alpheios, Arethusa.*
ARGOLİS: Yunanistan, bölge - *Argos,* Eurys*theus.*
ARGOS: Yunanistan, şehir ve bölge - *Abas, Agamemnon, Akrisios, Amphiaraos, Amymone, Argos, Danaos, tnakhos, Kleobis.*
ARIMA: Anadolu, dag - *Arima, Ekhidna.*
ARKADIA: Yunanistan, bölge - Akarnan, *Alkmaion, Alpheios, Argos, Aristaios, Arkas, Hermes, Pan, Sirynks.*
ARTEMİStON: Efes, Artemis tapınağı - Artemis, *Didyma.*
ASIA: Küçük Asya ve Ege bölgesi; Maionia'nın adı - *Artemis, Asia,* Dionysos, *Hektor.*
ASKALON: Suriye, şehir - Semframis.
ASKANIA (Gemlik yahut Burdur): *Kybele.*
ASKRA: Yunanistan, şehir - *Hekate.*
ASOPOS: Yunanistan, ırmak - Asopos.
ATHOS: Yunanistan, dag -*Delos.*
ATİNA: Yunanistan, şehir - Aedon, *Aglauros, Aigeus, Amazon, Amphiktyon, Argonaut'lar, Athena, Atlantis, Erekhteus, Erikhtonios, Erinys'ler, Kekrops, Kranaos, Theseus.*
ATLANTİK OKYANUSU: *Okeanos.*
ATLANTİS: Efsanelik *ada - Atlantis.*
ATLAS: Afrika, dag - *Atlantis, Atlas.*
ATTİKA: Yunanistan, bölge - *Aithra, Akademos, Amphiktyon, Androgeos, Athena, Kekrops, Kranaos.*
AULİS: Yunanistan, bölge ve şehir - *Agamemnon, Akhilleus, Iphigeneia.*
AUSONİA: İtalya'nın eski adı - *İtalos.*
AVENTINUS: Roma, tepe - *Bona Dea, Cacus, Evandrus, Romulus.*
AYASOFYA: *Artemis.*

B

BABYLON (Babll): Deufca//on, *Pyramus'la This be, Semiramls, Thrononlo.*

BAFAG0i.fi / ndumton

BAHÇELERİÇİ: Çanakkale bölgesi, yer - *Smintheus.*
BAKIRÇAY *bkz.* Kaikos.
BAKTRIA (Baktriana): İran, şehir, bölge - *Dionysos, Semiramis.*
BALAT: *bkz.* Miletos.
BALLIHISAR: *bkz.* Pessinus.
BARDAKÇI: *bkz.* Salmakis.
BEBRYK'LER: Anadolu, boy - *Amykos, Argonaut'lar, Bebryk'ler, Lampsake.*
BEREKYNTHES: Anadolu, boy - *Berekynthta, Kybele.*
BERGAMA: *bkz.* Pergamon.
BERLİN MÜZESİ: *Gigcmt'hr.*
BEŞ PARMAK DAĞLARI: *bkz.* Latmos.
BİTHYNİA: Anadolu, bölge - *Amykos, Argonaut'lar, Bebryk'ler.*
BİZANS.- *bkz.* Byzas, Keroessa.
BODRUM: *bkz.* Halikarnassos.
BOĞAZİÇİ (istanbul): Eski adı Bosphoros yahut Bosporos - *Argonaut'lar, Hero ile Leandros.*
BOĞAZLAR (Çanakkale): *bkz. Hellespontos.*
BOtOTlA: Yunanistan, bölge -*Apollon, Aristaios.*
BOSPOROS (istanbul) - *îo.*
BOZCAADA: *bkz.* Tenedos.
BOZDAĞ: *bkz.* Tmolos.
BURDUR GÖLÜ: *bkz.* Askania.
BURSA: *bkz.* Prusa.
BÜLBÜLDAĞ: *bkz.* Solmissos.
BYBLİS: Anadolu, şehir ve BYBLOS: Fenike, şehir - *Byblis, Epaphos, Kinyras.*
BYZANTION: *bkz.* Byzas.

C

CAELIUS: Roma tepesi - *Egeria.*
CAPİTOLtUM: Roma tepesi - *Entoria, luno, lupiter, Romulus, Saturnus.*
CAPO CİRCEO: italya, burun - *Ktrke, Odysseus.*
CEBELİTARIK (Cebelüttarık; Herakles Sütunları) - *Atlantis, Herakles.*
CENEVİZ LİMANI: Akdeniz, boy - *Bellerophontes.*
CERBA: Afrika kıyalarında ada - *Lotophagoi.*
CHRYSA: *bkz.* Khryse.
CUMAE: italya, şehir - *Aineias, Apollon, Daidalos, Kimmerler, Sibylla.*

Ç

ÇANAKKALE BOĞAZI: *bkz.* Hellespontos - *HektorHelle, Hero ile Leandros, Smintheus.*
ÇANDARLI: *bkz.* Pitane.
ÇAVDARHISAR: *bkz.* Aizani.
ÇATALHÖYÜK: Anadolu kazı yeri - *Artemis, Daktyl'ler, Kybele.*
ÇIFITKALESt: *bkz.* Gryneion.
ÇIRALI: *bkz.* Olympos.
ÇİNE ÇAYI: *bkz.* Marsyas.

D

DANAOI (Danao'lar): Akha'Iara verilen ad - *Akha'lar, Danaos.*
DARDANİE (Dardania): Troya bölgesinde şehir - *Dardanos, llos.*
DARDANOS: Troya bölgesinde eski bir şehir - *Dardanos, llos.*
DATÇA YARIMADASI: *bkz.* Karia Khersonnesos'u.
DELFt: *bkz.* Delphoi.
DELOS: Ege, ada - *Apollon, Artemis, Delos, Sibylla.*
DELPHOİ: Yunanistan, şehir - *Agamedes, Apollon, Python, Sibylla.*
DEMRE(Myra): Akdeniz, şehir- *Apollon.*
DİCLE (Tigris): Anadolu, Irmak - *Alphesiboia.*
DİDYMA: Ege tapım merkezi - *Apollon, Brankhos.*
DİKTYS: Girit, mağara -*Daktyl 'ler.*
DİNDYMOS (Muratdag, Kapıdag, Günyüzü dağı): Anadolu, dag - *Kybele.*
DİRKE: Yunanistan, ırmak - *Amphion.*
DİONYSİAS ADASI: Akdeniz, ada - *Khimaira, Phaselis.*
DODONA: Yunanistan tapım merkezi - *îo.*
DOLION'LAR: Anadolu, *boy - Argonaut'lar.*
DORLAR: Yunanistan, ırk - *Deukalion, Hellen, Herakles.*
DREPANON: Sicilya, burun -*An khises.*
DÜMREK ÇAY: *bkz.* Simoeis. •

E

EDREMİT: *bkz.* Adramyttion.
EFES: *bkz.* Ephesos.
EGE: Deniz ve yöre - *Aigeus, Amozon, Artemis.*
ELEUSİS: Yunanistan, şehir, tapım merkezi - *Demeter, Eleusis, Erekhteus, takkhos.*
ELİS: Yunanistan, bölge ve şehir - *Alpheios, Arethusa, Hippodameia.*
EPEİROS (Epir): Yunanistan, bölge - *Akheloos, Ekhetos.*
EPHESOS: Ege, şehir - *Amazon, Androklos, Artemis, Daktyl'ler, Rhodope, Syrinks, Yedi Uyurlar.*

EPHYRA: Korinthos'un eski adı - *Bellerophontes, Glaukos.*
EPIDAUROS: Yunanistan, şehir, tapım merkezi - *Asklepios.*
ERtDANOS: Po ırmağının eski adı.
ERYMANTHOS: Yunanistan, dag - *Herakles.*
ERYTHRAI ya da ERYTHREİA (ildir): Ege, şehir - *Apollon, Sibylla.*
ESKİŞEHİR: Anadolu, şehir - *Kybele.*
ETRURİA: İtalya, bölge - *Feronia.*
ETRÜSK: Anadolu-ltalya, boy -*Acca Larentia, Askanios, Ceres, Horatius, Kirke, Tarkhon, Tyrrhenos.*
EUBOİA: Yunanistan, bölge - *Elephenor.*
EUPHRATES: Fırat nehri - *Euphrates.*
EUROTAS: Yunanistan, ırmak - *Lakedaimon, Sparta.*

F

FATSA: Karadeniz, şehir -*Amazon.*
FAZELİS: *bkz.* Phaselis.
FENİKE: Güney Akdeniz, ülke - *Dido, lo, Pholniks.*
FETHtYE (Telmessos): Akdeniz, şehir - *Apollon.*
FİLİSTİN: Güney Akdeniz, ülke - *Artemis.*
FIRAT: *bkz.* Euphrates.
FORUM: Roma, yer; *bkz.* Roma.
FRİK'LER: Anadolu, boy -Kybe/e.
FRİKYA (yahut Frigya): *bkz.* Phrygia.

G

GALYA'LILAR: Avrupa, boy -*îuno.*
GARGAROS: Ida dağının doruğu - *Hera.*
GEDİZ (Hermos): Anadolu, ırmak - Asla.
GELİBOLU YARIMADASI: *bkz.* Trakia Khersonnesos'u.
GEMLİK: *bkz.* Askania.
GRİT: Akdeniz, ada -Aigeus, *Amaltheia, Androgeos, Argonaut'lar, Ariadne, Artemis, Daidalos, Europe, Idomeneus, İkaros, Kreş, Labyrinthos, Minos, Minotauros, Talos, Zeus.*
GORDION (yahut Gordium): Anadolu, şehir - *Gordias, Kimmer'ler, Kybele, Midas.*
GORTYN: Girit, şehir - *Britomartis.*
GÖKBEL: Anadolu, yöre - *Marsyas.*
GÖNENÇAY: *bkz.* Aisepos.
GRANtKOS (Kocabaş çayı): Anadolu, ırmak - *Granikos.*
GRYNEİON (yahut Gryneum; Çıfıtkalesi): Ege, şehir -*Amazon, Apollon.*
GÜLPINAR: Çanakkale bölgesinde bucak - *Smlntheıus.*
GÜNYÜZÜDAÛ (Dlııdymos): Kybe/e.
GÜRCİSTAN: *bkz.* Kolkhis.

H

HALİÇ: İstanbul - *Keroessa.*
HALİKARNASSOS (Bodrum): Ege, şehir - *Antheus, Aphrodite, Salmakls.*
HALYS (Kızılırmak): Anadolu, ırmak - *Sinope.*
HELLEN'LER: Yunanistan, ulus - *Dionysos, Hellen, ton.*
HELLESPONTOS (Çanakkale Boğazı) • *Argonaut'lar, Athamas, Helle.*
HERAKLES SÜTUNLARI: *bkz.* Cebelitank.
HERMOS (Gediz çayı): Ege, ırmak - Asia.
HESPERİA: italya'nın eski adı - Aineias.
HİNDİSTAN: Dionysos, *Semiramis.*
HİTİT: Anadolu, ulus - *Adonis, Amazon, Hebe, Kybele.*
HYPERBORE'ÜLER: Efsanelik boy - *Apollon, Hyperboreoi.*
HYPEREİA: Efsanelik ada - *Alkinoos.*

I

İLDİR: *bkz.* Etythral.
ISTANKÖY: *bkz.* Kos.

İ

İALYSOS: Rodos adasında şehir - *Heliosoğullar\, Tlepolemos.*
İANICULUM: Roma, tepe -*lanus.*
İDA (Kazdağ): Çanakkale bölgesi, dag - Aineias, Anfchises, *Aphrodite, Apollon, Hera, Herophile, Ida, Paris.*
İLİLYON: Troya'nın bir başka adı, *bkz.* Troya.
İMROS: Troya'nın bir başka adı, *bkz.* Troya.
İMROS (imroz): Ege, ada - *Delos, Poseidon.*
İNAKOS: Yunanistan, ırmak -*înakhos, lo.*
İOLKOS: Yunanistan, şehir - *Akastos, Argonaut'lar.*
İON'LAR: Anadolu, ulus - *Androklos, Deukalion, Hellen, ton.*
İONYA: Ege bölgesi -*Artemis, Didyma.*
İRAN: Asya, ülke - *Dionysos.*
İSKANDİNAV ÜLKELERİ: *Artemis.*
İSKENDERİYE: Mısır, şehir -*Amazon.*
İSKİTLER, ISKİTYA: Avrupa, boy, ülke - *Amazon, Byzas, Kimmer'ler,*
ISMAROS (Dedeagaç): Trakya, şehir - *K\kon'lar, Odysseia, Odysseus.*
ISMENOS: Yunanistan, ırmak - *Amphiaros.*
ISTROS (Tuna): Avnıpa, ırmak -Argonaut*'lar.*

İTALYA: Avrupa, ülke - *Ainelas, Antenar, Apollon, Arion, îtalos.*
İTHAKE (Yahut UHAKA): Yunanistan, ada - *Antikleia, Eumaios, îthakos, Odysseia, Odysseus, Penelope, Telemakhos.*
İZMİR: *bkz.* Smyrna, Amazon.
İZNİK: *bkz.* Nikaia.

JANİCULUM: *bkz.* laniculum.
JUSTİNİANOPOLIS (Sivrihisar): Anadolu, *Kybele.*

K

KABESOS: Uyada'da adı geçen şehir, Çanakkale Boğazında olsa gerek - *Othryoneus.*
KADIKÖY: *bkz.* Khalkedon.
KAFKAS: Anadolu, dag - *Aietes, Amazon, Argonaut'lar, Bia, Hephalstos.*
KAIKOS (Bakırçay): Ege, ırmak - *Myrina, Teuthras.*
KALYDON: Yunanistan, şehir - *Althaia, Delaneira, Meleagros.*
KAMİROS yahut KAMEİROS: Rodos'ta şehir - *Heliosoğullan, Tlepolemos.*
KAPIDAĞ: *bkz.* Dindymos.
KAPIDAĞ YARIMADASI (Arktonessos): *Argonaut'lar.*
KARADENİZ (Pontos Eukseinos): *Aietes, Amazon, Argonaut'lar.*
KARİA: Akdeniz, bölge - *Androkohs, Byblis, Kaphene, Labrandos, Theonoe.*
KARIA KHERSONNESOS'U (Datça Yarımadası): *Podaleiros.*
KARTACA: Kuzey Afrika, şehir - *Dido.*
KAŞ (Antiphellos, Andiflis): Akdeniz, şehir - *Apollon.*
KAUNOS (Köyceğiz Dalyanı): Akdeniz, eski bir şehir - *Byblis, Helebte, Kaunos.*
KAYSTROS (Küçük Menderes): Ege, ırmak - *Artemis.*
KAZDAĞ: *bkz.* Ida.
KELTLER: Avrupa, boy - *Kimmer'ler.*
KEKOVA: *bkz.* Aperlae.
KEMER: *bkz.* Komana, Kybele.
KENKREİOS (Kenkriyos), Kırkınca suyu - *Artemis.*
KEOS: Ege, ada - *Akontios.*
KERAMEIKOS: Atina, yöre - *Keramos.*
KERAMOS (Ören): Kerme körfezinde eski bir şehir - *Keramos.*
KHALKEDON (Kadıköy): *Amykos, Argonaut'lar.*
KHRYSE (ya da KHRYSA): Anadolu, şehir - *Apollon, Krysesis, Krinls, Smintheus.*
KIBRIS (Kypros): Akdeniz, ada - *Adonis, Anaksarete, Aphrodite, Ktnyras.*
KIRKINCA (Şirince): Selçuk'a yakın bir köy - *Artemis.*
KIZILIRMAK: *bkz. Halys.*
KIZKULESİ (istanbul Boğazı): *Hero ile Leandros.*
KIKON'LAR: Trakya, boy - *Kikon'lar, Odysseia, Odysseus.*
KİLİKYA: Orta ve Doğu Akdeniz bölgesi - *Amphilokhos, Bellerophontes, Ekhldna, Teukros.*
KİLLA: Uyada'da adı geçen şehir - *Apollon.*
KİMMER'LER.- Anadolu, boy - *Artemls, Kimmer'ler, Kybele.*
KITHAIRON: Yunanistan, dag - *Aktaion, Amphion, Herakles.*
KLAROS (Ahmetbeyli): Ege, şehir - *Apollon, Artemls, Manto, Sibylla.*
KNİDOS (Tekirburnu): Ege, şehir - *Delos, Laplthal, Nereus, Trlopas.*
KOCABAŞ ÇAYI: *bkz.* Granikos.
KOLKHİS (Gürcistan): Kuzeydoğu Karadeniz bölgesi - *Aietes, Aison, Amazon, Argonaut'lar, Athamas, Medela.*
KOLONOS: Atina yöresinde şehir - *Antigone, Oidlpus.*
KOLOPHON (Degirmendere): Ege, şehir - *Arakne, Kalkhas.*
KOMANA PONTIKA (Tokat), KOMANA KAPPADOKİKA (Kemer): İki Anadolu şehri - *Kybele.*
KOMMAGENE: Doğu Anadolu, bölge - *Apollon.*
KORFU: Kuzeybatı Yunanistan, ada - *Alklnoos, îthakos.*
KORİNTHOS: Yunanistan, şehir - *Apollon, Argonaut'lar, Arion, Bellerophontes, Sisyphos.*
KORSİKA: Akdeniz, ada - *Odysseus.*
KORYKOS (Kırandag): Ege bölgesi, dag - *Sibylla.*
KOS (Istanköy): Akdeniz, ada - *Agron, Asklepios.*
KÖYCEĞİZ DALYANI: *bkz.* Kaunos.
KRANAE: Atina'nın eski adı - *Kranaos.*
KRYASSOS: Karia'da şehir - *Kaphene.*
KSANTHOS (Kınık): Batı Akdeniz bölgesinde şehir - *Apollon, Harpya'lar.*
KSANTHOS (Kocaçay): Batı Akdeniz bölgesinde ırmak - *Apollon, Artemis, Bellerophontes.*
KSANTHOS: *bkz.* Skamandros.
KURET'LER: Yunanistan, boy - *Meleagros, Zagreus.*
KÜÇÜK MENDERES: *bkz.* Kaystros, Skamandros.

KYKLAD TAKIMADALARI: Ege, ada - *Delos,* No/csos.
KYLLENE: Yunanistan, dag - Hermes.
KYME (Nemrut): Ege, şehir - *Amazon, Apollon, Kritheis.*
KYNTHOS: Delos adasında dağ - *Apollon, Artemis.*
KYPROS: *bkz.* Kıbrıs.
KYRENE: Kuzey Afrika kıyılarında bir şehir ~ *Aristaios, Battos, Kyrene.*
KYTHERA-. Akdeniz, âda - *Aphrodite, Odysseus.*
KYZİKOS (Kapıdağ Yarımadasında Balkız): *Argonaut'lar, Kyzikos.*

L

LABRANDA (Selimiye-Türbe): Ege bölgesi, eski bir şehir - *Labrandos.*
LABYRİNTHOS (Labiren): Girit, mağara - *Ariadne, Daidalos, İkaros, Labyrinthos, Minotauros.*
LADE-. Menderes ovasında bir yer, eskiden ada idi - Brankhps.
LAGİNA (Turgut) - Karia'da Hekate tapınağının bulunduğu yer - *Hekate.*
LAİSTRYGON'LAR: Odysseia'da adı geçen efsanelik boy - *Kirke, Laistrygon 'lar.*
LAKEDAİMON yahut SPARTA: Yunanistan, şehir - *Lakedalrnon, Sparta.*
LAMPSAKOS (Lapseki): Çanakkale Boğazında eski bir şehir - *Lampsake, Priapos.*
LAPİTHLER: Tesalya'da boy - *İksion, Kentaur't'ar.*
LAPSEKİ: *bkz.* Lampsakos.
LARİSSA: Yunanistan, şehir - *Akrisios.*
LATİUM: İtalya, bölge - *Amata, Camilla, Diana, Fauna, Faunus, îanus.*
LATMOS (Beşparmak Dağlan): Ege bölgesinde dağ - *Endymion.*
LAVİNİUM: İtalya, eski bir şehir - *Askanios.*
LELEG'LER: Anadolu, boy -*Androkhs.*
LEMNOS: Ege, ada - *Aphrodite, Argonaut'lar,* Euneos, *Hephaistos, Hypsipyle, Philoktetes, Thoas.*
LERNA: Yunanistan, bataklık - *Herakles.*
LESBOS (Midilli): Ege, ada - *Amazon, Arion, Delos, Lesbos, Makar, Phaon.* '
LETOON: Orta Akdeniz bölgesinde eski şehir, tapım merkezi - *Apollon, Leto.*
LEUKE: Karadeniz'de efsanelik ada - *Helene.*
LİBYA: Afrika, ülke - *Agenor, Aigyptos, Aineias, Argonaut'lar, Aristaios, Danaos,* D/do, *Libya.*
I İKI İADES: Yunanistan, ada - *Ltkhas.*
LİNDOS: Rodos adasında şehir - Danaos, *Hallosoğulları, Tlepolemos.*
LOKRİS: Yunanistan, bölge - Aias *Olleusoğlu.*
LÜBNAN: Akdeniz, bölge -A *rtem Is.*
LYDİA: Ege, bölge -Arafcne, *Dionysos, Lydos, Omphale, Tantalos, Tarkhon, Tmolos.*
LYKİA: Anadolu'da iki bölgenin adi: Aisepos Lykia'sı Güney Marmara, Ksanthos Lykia'sı Batı Akdeniz - Akrisios, *Apollon, Bellerophontes, Byblis, Danaos, Glaukos, îkarios, tobates, Khimaira, Leukippos, Pandaros, Sarpedon, Skylakeus, Telkhines.*
LYKTOS: Girit'te bir dağ ve mağaranın adı - *Zeus.*
LYRNESSOS: llyada'da adı geçen şehir - *Akhlleus, Briseis, Brises.*

M

MAGNESİA: *bkz.* Manisa.
MAİANDROS (Büyük Menderes): Ege bölgesi, il mak- *Endymion, Kalamos, Maiandros.*
MAİONIA: Ege, bölge - Asia, *Hektor, Maion.*
MAKEDONYA: Yunanistan, bölge - *Alkyoneus.*
MALLOS: Orta Akdeniz bölgesinde şehir *Amphilokhos, Mopsos.*
MALTA: Akdeniz, ada -*Kalypso, Odysseus.*
MANtSA: Ege bölgesi, şehir -*Kybele, Nlobe.*
MANİSA DAĞ: *bkz.* Sipylos.
MANTİNEİA: Yunanistan, şehir - Eros.
MARATHON: Yunanistan, şehir ve ova - AndYogeos.
MARMARA DENİZİ (Propontis): *Argonaut'lar, Memnon.*
MARSİLYA: Fransa, şehir - *Kybele.*
MARİANDYN'LER: Anadolu, boy - *Argonaut'lar, İdmon, Lykos.*
MED'LER: Asya, Anadolu, boy - *Alphesiboia.*
MEDİA: Bugünkü İran - Dionysos.
MEGARA: Yunanistan, şehir - *Alkathoos, Herakles, Prokrustes.*
MEKONE: Yunanistan, şehir - *Prometheus.*
MELAMPODES ÜLKESİ: Mısır -A *igyp tos.*
MELES (İzmir'de Pınarbaşı suyu): Artemis, Kritheis.
MELOS: Akdeniz, ada - *Kaphene.*
MEMPHIS: Mısır'da şehir -*Agenor, Epaphos.*
MENDERES (Büyük): *bkz.* Maiandros. Menderes (Küçük): *bkz.* Skamandros ve Ksanthos.
MESSENİA: Yunanistan, bölge - *Neleus.*
MESSINA: Sicilya, şehir - *Kharybdls.*
MEZOPOTAMYA: Doğu Anadolu, bölgesi - *Artemis.*
MISIR: Agenor, Algypfos, *Artemis, Atfantlt*

Busiris, Danaos, Ephaphos, lo, îsis, Osiris, Memnon, Proteus.
MİDİLLİ: *bkz.* Lesbos.
MİLETOS (Balat): Ege bölgesi, şehir - *Aedon, Akakallis, Antheus, Apollon, Brankhos, Byblis, Didyma, Hypsikreon, Kaeira, Maiandros, Miletos, Psykhe, Sarpedon 2.*
MONS SACER: Roma, tepe - *Anna Perenna.*
MORA: *bkz.* Peloponez.
MUĞLA: Ege bölgesi, şehir - *Marsyas.*
MURATDAĞ: *bkz.* Dindymos.
MUTLULAR ADASI: Efsanelik ada - *Alkmene, Hesperid'ler.*
MYKENE yahut MYKENAI: Yunanistan, şehir - *Aigisthos, Alkmene, Ate, Atreus, Erinys'ler.*
MYRA: *bkz.* Demre.
MYRİNA (yahut MYRRHİNE): Ege bölgesi, şehir - *Amazon.*
MYRMİDON'LAR: Yunanistan, boy - *Aiakos.*
MYSİA: Güney Marmara ve Ege bölgesi - *Akhilleus, Andromakhe, Argonaut'lar, Auge, Telephos.*
MYTİLENE (Midilli): Lesbos adasında şehir - *Amazon.*
MYUS (Afşartepe): Ege bölgesi, şehir - *Phrygios.*

N

NAKSOS: Ege, ada - *Ariadne, Hypsikreon, Naksos.*
NARABURNU (Çanakkale Boğazı): *Hero ile Leandros.*
NAUPÜA yahut NEMEA: Yunanistan, şehir - *Amphiaraos, Herakles, Nemeia.*
NEMİ: italya, göl - *Dlana, Egeria.*
NEMRUT: Anadolu, dag - *Apollon.*
NİKAİA (iznik) - *Nikaia.*
NİL (Neilos): *Agenor, Atlantis, Menelaos, Proteus.*
NiNİVE: Mezopotamya şehri - *Semiramis.*
NOTİON (Ahmetbeyli): Ege, şehir - *Kalkhas.*
NYSA: Efsanelik dag - *Dionysos.*
NYSA (Sultanhisar): Ege, şehir - *Dionysos.*

O

OGYGİE: Efsanelik ada - *Kalypso, Odysseus.*
OİKHALİA: Yunanistan, şehir - *Deianeira, Eurytos, lole.*
OİTA: Yunanistan, dag - *Deianeira, Dryope.*
OLBE: Akdeniz, şehir - *Teukros.*
OKYANUS: *Hesperid'ler.*
OLYMPİA: Yunanistan, şehir - *Altis.*
OLYMPOS: Yunanistan, dag - *Aloeusoğulları, Apollon, Devler ve Tanrılar Savaşı, Kharit'ler, Olympos.*
OLYMPOS (Çıralı): Akdeniz, şehir - *Apollon, Bellerophontes, Khimaira.*
OMPHALOS: Delphol tapmağında yer - *Apollon.*
ORDU: Karadeniz, şehir - *Amazon.*
ORKHOMENOS: Yunanistan, şehir - *Askalaphos, Herakles.*
OROPOS: Yunanistan, tapım merkezi - *Amphiaraos.*
ORTYGİA: Yeri tartışmalı ada - *Arethusa, Artemis, Asterie.*
OSSA: Yunanistan, da§ - *Aloeusoğulları, Lapithai.*
OSTİA: Roma'nın limanı - *Pomona.*
OTHRYS: Yunanistan, dag - *Devler ve Tanrılar Savaşı.*

P

PAKTOLOS (Şart çayı): Ege bölgesi, ırmak - *Midas, Paktolos.*
PALATİNUS: Roma, tepe - Ainetas, *Bona Fides, Evandrus, Faustulus, lupiter, Romulus.*
PALLANTEA: Roma'nın eski adı - *Aineias, Evandrus.*
PAMPHYLİA: Antalya bölgesi - *Apollon, Side.*
PANAYIRDAĞ: *bkz.* Pion.
PANORMOS: Didyma limanı - *Brankhos, Didyma.*
PAPHLAGONIA: Anadolu, bölge, Orta Karadeniz - *Hektor.*
PAPHOS.- Kıbrıs'ta şehir - *Kharit'ler, Kinyras, Pygmalion.*
PARNASSOS: Yunanistan, dag - *Apollon, Autolykos, Dryops, Python, Zagreus.*
PATARA (Gelemiş): Akdeniz, şehir - *Apollon.*
PARTHENİA (Tarsus): Akdeniz, şehir - *Kyndos.*
PARTHENON: Atina, tapmak - *Artemis.*
PELASG'LAR: Yunanistan, Anadolu, boy - Aigina, *Danaos, ton, Niobe 2, Pelasgos.*
PELİON: Yunanistan, dag - Akhi/Jeus, *Aloeusoğulları, Kheiron, Lapithai.*
PELOPONEZ (Peloponessos, Pelops adası): Yunanistan, Mora yarımadası - *Alpheios, Argos, Melampus, Pelops, Side 3, Sparta.*
PENEUS: Yunanistan, ırmak - *Augias, Daphne.*
PERGAMON (Bergama): Ege, şehir - As *klepios, Gigant'lar, Kabir'ler, Pergamos, Philemon.*
PERGAMOS: Troya kalesinin adı - *Apollon.*
PERS'LER: Iran, ulus - *Brankhos oğu İlan.*
PESSİNUS (Ballıhisar): Anadolu, şehir - *Agdistis, Kybele.*
PHAIAK'LAR: Efsanelik boy - *Alkinoos, Nausl-*

kaa, Nausithoos, Odyssefa, Odysseus, Phalafc'lar.
PHAROS: Mısır, ada - *Menehos, Proteus.*
PHASELİS (Tekirova): Akdeniz, şehir - *Khimaira, Kylabras, Lakios.*
PHASİS (Pasinsu): Karadeniz, ırmak- *Argonaut'lar.*
PHERAI (Velestino): Yunanistan, şehir - *Admetos.*
PHOKAİA (Foça): Ege, şehir - *Kybele.*
PHOKtS: Yunanistan, bölge -*Pylades.*
PHRYGİA: Anadolu, bölge - *Agdistis, Daktyl'ler, Dionysos, takkhos, Kybele, Lityerses, Marsyas, Midas, Sabazios.*
PHTHİA: Yunanistan, şehir - *AkhiUeus, Peleus.*
PIERIA: Yunanistan, bölge -*Hermes, Musa'lar.*
PİNDOS: Yunanistan, dag - *Lapithai.*
PİON (Panayırdağ): Efes yöresinde dag - Yedi *Uyurlar.*
PtTANE (Çandarlı) Ege, şehir - *Amazon, Pitane.*
PİSA: Yunanistan, şehir - *Hippodameia.*
PİSİDİA: Pamphylia'nın kuzeyinde, İsparta ve Buldan yöresine ilk çağda verilen ad - *Kakasbos.*
PLAKOS: Ege bölgesi, dag -*Andromakhe.*
PO (Eridanus): İtalya, ırmak -*Antenor.*
POMPEt: italya, şehir -*Amores.*
PONTOS EUKSEİNOS: Karadeniz'in adı - *Argonaut'lar, Erinys'ler.*
PRİENE (Güllübahçe): Ege, şehir -*Amazon.*
PRUSA (Bursa): Marmara bölgesi, şehir - *Hylas.*
PSOPHİS: Yunanistan, şehir - *Alkmaion.*
PYLOS: Yunanistan, şehir - *Melampus,* Ne/eus, *Nestor.*
PYTHO: Delphoi'nin başka bir adı - *ApoUon,* /o.

Q / R

QUİRİNALİS: Roma, tepe - *îuno, lupiter.*

RHODOS (Rodos): Akdeniz, ada - *Danaos, Heliosoğulları, Telkhines, Tlepolemos.*
ROMA: İtalya, şehir - *Acca Larentia, Aineias, Aius Locutus, Anna Perenna, Cama, îanus, Kybele, Roma, Romulus, Saturnus,* Venüs.
RUTUL'LER: İtalya, boy - Aineias, *Amata, Rutuller, Turnus.*

S

SABİN'LER: İtalya, boy - *lanus, lupiter, Tarpela.*
SAİS: Mısır, şehir-Af/antls.
SAKARYA: *bkz.* Sangarios.
SALAMİS: Yunanistan, ada - Alas *Telamonoğ-\u, Telamon, Teukros.*
SALMONE: Yunanistan, şehir - *Salmoneus.*
SAMİ: Irk -*Deukalion.*
SAMOS (Sisam): Ege, ada - *Admete, Androk hs, îkaros, Sibylla.*
SAMOTHRAKE (Semendirek): Ege, ada - Argo*naut'lar, Dardanos, Harmonia, Kabir'ler.*
SANGARİOS (Sakarya): Anadolu, ırmak - Agdistis, *îakkhos, Kybele,* Hygdon, *Sangarios.*
SARDES (Şart): Ege, şehir - *Amazon, Dionysos.*
SARDİNYA: Akdeniz, ada -*îolaos, Kirke.*
SARIKÖY: *bkz.* Zeleia.
ŞART DERESİ: *bkz.* Paktolos.
SATURNIA: Roma'nın efsanelik adı - Saturnus.
SELÇUK: Ege, şehir - *Artemis.*
SEMENDİREK: *bkz.* Samothrake.
SEN JAN KİLİSESİ: Selçuk'ta kilise - *Artemis.*
SERtPHOS: Yunanistan, ada-Afcrisios, Danae, Perseus.

SESTOS: Çanakkale Boğazında şehir -*Hero ile Leandros.*
SEYHAN BÖLGESİ: *bkz.* Kilikya.
SİCİLYA: italya, ada - *Aineias, Alpheios, Alpos, Ankhises,* Arethusa, *Arion, Eryks, Kharybdis.*
SİDE: Akdeniz, şehir- Side 1.
SİDERUS LtMANT: Phaselis yöresinde - *Khimalra.*
SİDON: Fenike, şehir - *Agenor, Phoiniks, Side 2.*
SİKYON: Yunanistan, şehir - *Adrastos, Antiope.*
SİMOEİS (Dümrek çayı): Çanakkale bölgesi, ırmak - *llyada, Simoeis, Skamandros.*
SİNOPE (Sinop): Karadeniz, şehir - Sinope.
SİPYLOS (Manisa dağı): Ege, dag - *Dionysos, Kybele, Niobe, Pandareos, Tantalos.*
SİSAM: *bkz.* Samos.
SİVRİHİSAR: *bkz.* Pessinus.
SKAMANDROS (Küçük Menderes çayı): Çanak kale bölgesi, ırmak - *Ares, llyada, Simoneln, Skamandros.*
SKHERİE: Phaiak'larm adası, Korfu olsa gerek - *Alkinoos, Odyssela, Phalak'lar.*
SKYROS: Yunanistan, ada - A/chff/eus, *Lykomedes, Theseus.*
SMYRNA (İzmir): Ege, şehir - *Adonis, Amazon. Artcıtıh;*
31 ii MİOS(Bülbüldtğ): Efes'te dag -*Artemis.*
M'AHIA Yunanlıten, şehir - *Dioskur'lar, //<• |ı ıı.ı / »kedalnuıu, l.cda, Mone.kıos, Sparta,*

STEUNOS (Kesikmagara): Anadolu, mağara - *Kybele.*
STRATONIKEİA (Eskihisar) - Milas yöresinde önemli kalıntıları bulunan bir ören -*Hekate.*
STRYMON (Karasu): Makedonya, ırmak - O-*pheus.*
STYMPHALOS: Yunanistan, göl -*Herakles.*
SURİYE: Ortadoguda ülke - *Adonls, Artemis, Kinyras.*
SUSA: İran, şehir - *Brankhos.*
SÜMER: *Adonis, Deukalion, Theogonia.*
SYMPLEGAD'LAR: Bogaziçinde efsanelik kayalar -*Argo nau t 'lar.*
SYRAKUSA: Sicilya, şehir - *Damokles.*

T

TAPHOS: Yunanistan, ada - *Alkmene, Amphitryon.*
TARANTO: İtalya, şehir -/\r/on.
TARSUS: Akdeniz, şehir - *Kydnos.*
TAURtS (Kırım): *Diana, İphigenela, Orestes, Thoas.*
TAYGETOS: Yunanistan, dag - *Dioskur'iar.*
TEGEIA: Yunanistan, şehir - *Auge.*
TEKİRBURNU: *bkz.* Knidos.
TELPHUSA: Delphoi'de kaynak - *Apollon, Teiresias.*
TELEPYLOS: Efsanelik liman - *Laistrygon'lar, Odysseus.*
TENEDOS (Bozcaada): Ege, ada - *AkhlUeus, Apollon, Hekamede, Kyknos, Poseidon, Tenes.*
TERME ÇAYI: *bkz.* Thermodon.
TESALYA: Yunanistan, bölge -*Admetos, Akhtlleus, Akrisios, Argonaut'Iar, Aristalos.*
THEBAI: Yunanistan, şehir - *Alkmaion, Amphiaraos, Amphion, Antigone, Antiope, Dionysos, Epigon'lar, Harmonia, Laios, Oidipus, Teiresias.*
THEBE (yahut THEBAI): Ege bölgesi, şehir - *Andromakhe, Eetion, Granikos.*
THEMISKYRA: Karadeniz, şehir - *Amazon, Argonaut'Iar.*
THERMODON (Terme çayı): Karadeniz, ırmak - *Amazon, Argonaut'Iar.*
THESPlAt Yunanistan, şehir - *Thespios, Hekate.*
THRİNAKHİE: Odysseia'da Helios'un adası - *Lampetie, Odysseia XII., Odysseus.*
THYMBRA: Çanakkale bölgesi, şehir, tapım merkezi - *Apollon, Kassandra, Laokoon.*
TİBER: İtalya, ırmak - *Aineias, Cacus, lanus, Rom ulus.*
TÎGRİS (Dicle): Mezopotamya, ırmak -*Alphestboia.*
TİRYNS: Yunanistan, *şehir - Akrisios.*
TMOLOS (Bozdag): Ege, dag - *Dionysos, Marsyas, Tmotos.*
TOKAT: *bkz.* Komana.
TRABLUSGARP: Afrika, bölge - *Lotophagoi, Odysseia.*
TRAKHİS: Yunanistan, şehir - *Deianeira, Herakles.*
TRAKYA: Yunanistan, bölge - *Amazon, Ares, Boreas, Deipylos, Orpheus, Polydoros.*
TRAKİA KHERSONNESOS'U (Gelibolu yarımadası): *Helenos.*
TRİTONİS: Libya'da göl - *Triton.*
TROİZEN: Yunanistan, şehir - *Aigeus, Aithra, Hlppolytos.*
TROAS (Troya yöresi): *bkz.* Troya.
TROYA: Çanakkale bölgesi, şehir - *Aineias, Andromakhe, Ankhises, Apollon, Ate, Delphobos, Hekabe, Hektor, llos, Kassandra, Laomedon, Palladion, Priamos, Skamandros.*
TRUVA: *bkz.* Troya.
TUNA (lstros): Avrupa, ırmak -*Amazon.*
TURGUT - Karya'da ilçe - *Hekate.*
TUSCULUM: İtalya, şehir - *Kirke.*
TYROS(Sur): Fenike, şehir - *Agenor, Dido, to,*
TYRRHENOI: Etrüsk'lerln adı - *Lydos, Tyrrhenos.*

U/V

ULUDAĞ (Mysia Olympos'u): *Hylas.*

VATİKAN: *Apollon.*
VENET'LER: İtalya, boy -*Antenor.*
VİA FLAMİNIA: Roma'ya giden bir yol - *Anna Perenna.*
VOLSK'LAR: İtalya, boy - *Camilla.*

Y

YANARTAŞ: Ege bölgesi, dag - *Bellerophontes, Khimaira.*
YATAĞAN: Ege bölgesi, şehir - *Marsyas.*
YAZILIRA YA: Hitit merkezi - *Kybele.*
YUNANİSTAN: Ülke -*Apollon, Artemis, Hera.*

Z

ZELEİA (yahut ZELEIE; Sanköy): Çanakkale bölgesi, şehir - *Apollon, Karkabos.*

AİSKHYLOS: Agamemnon, 19, 90, 100, 104, 169, 179; Amymone, 36; Eumenides, 104, 105; Hiketides (Yalvarıcı Kadınlar), 36, 81, 148; Khoephoroi, 104, 105; Oresteia, 19; Persler, 64; Thebai'ye Karşı Yediler, 34, 40; Zincire Vurulmuş Prometheus, 74, 81, 102, 158-159, 255-257.
ALİ, S.: Antigone (çev.), 40-41.
ALMAN MASALLARI: Tarnkappe, 120.
ANDAY, M. C: Defne ile Tanrı, 81-82; Kolları Bağlı Odiseus, 269.
ANOUILH, J.. Antigone, 40; La Guerre de Troie n'aura pas lieu, 38.
APELLES: 60.
APOLLODOROS: 51.
APOLLONİOS (Rodoslu): 51.
APULEİUS: Dönüşümler, 258; Eros ile Psykhe, 107.
ARİSTOPHANES: Kuşlar, 13; Nephelai (Bulutlar), 215; Plutos, 248; Thesmophoria Bayramını Kutlayan Kadınlar, 86.
ARKTİNOS (Miletoslu): Aithiopis, 22, 202.
BAYDUR, S.: Küçük Yunan Mitologyası, Demeter (çev.), 85-86.
BRUEGHEL: 153.
CAMUS, A.: Le Mythe de Sisyphe, 272.
DANTE: 24, 120.
DAPHNİS: 89.
DEBUSSY: 47.
DİLMEN, G.. Antigone (çev.), 121-122; Midas'm Kulakları, 206.
DİODOROS (Sicilyalı): 118, 151, 270.
EPHESİA GRAMMATA: 80.
EURİPİDES: 51, 258; Alkestis, 11, 28; Alkmene, 36; Andromakhe, 38; Bakkha'lar, 15, 71, 91-96, 242; Elektra, 19, 100, 179; Hekabe, 124, 249; Helene, 132; Hippolytos, 146; lon, 160; İphigeneia Aulis'te, 160; İphigeneia Tauris'te, 160, 229; Orestes, 19, 100, 179, 229; Telephos (kayıp) 280; Troya'lı Kadınlar, 124.
EYUBOĞLU, 1. Z.. Beşinci Sığırtmaç Türküsü (çev.), 82; Değişimler (çev.), 267-268; Khaos (çev.), 173.
EYUBOĞLU, S.: Bakkha'lar (çev.), 71-72, 91-93, 95-96.
GARSTANG,J.:58.
GOETHE: 160, 255; iphigeneia Tauris'te, 229.
HALİKARNAS BAUKÇISI (Cevat Şakir): 32, 56, 79, 80, 96, 188, 245-246; Asia Minör, 59, 61; Hey Koca Yurt, 58, 211.
HAMILTON, E.: Mitologya, 109, 243-244, 259, 260.
HEINE, H.. Lorelei, 269.
HERAKLEİTOS: 60.
HERODOTOS: 55; Tarih, 68, 75, 148, 158, 160, 178.
HESİODOS: İşler ve Günler, 90, 106, 236-237, 248, 275-276; Theogonia, 283-284.
HOMERÇS: llyada, 154-157; Odysseia, 221-222.
HYMNOS: (Homerik Övgüler) Deloslu Apollon'a Övgü, 57, 84; Hermes'e Övgü, 140.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ FILM MERKEZİ: Ana Tanrıça Filmi, 184.
KADİR, A.. Deloslu Apollon'a Övgü (çev.), 85; Homeros, llyada, A. Erhat ile birlikte; Homeros, Odysseia, A. Erhat ile birlikte; Vergilius, Georgica, Bölüm IV (çev.), 230-231.
KAFKA, F.. Duruşma, 255.
KALLİMAKHOS: 33, 86.
KRESİLAS: 60.
KYDON: 60.
LUCRETİUS: Doğa Üstüne, 199.
MEUNİER, M.: 91.
MOLİERE: Amphitryon, 36.
MOSKHOS (İskenderiyeli): 109.
NECATIGİL, B.. 100 Soruda Mitologya: Orphik 231; Pan 235, Tufan; 288; Tykhe, 288-289.
OVIDIUS: 22, 77, 113; Dönüşümler (ya da Değişimler), 77, 81, 147, 164, 173, 205, 243, 259-260, 267-268, 270; Fasti, 114 (Bkz. Kybele).
PANİONIOS: 89.
PAUSANİAS: 34, 48, 72, 143, 160, 270.
PETERICH, E.. Küçük Yunan Mitologyası, 85-86.
PHEİDIAS(PHİDİAS): 32, 60,170, 215.
PİNDAROS: 51, 62, 97, 288,
PLATON: 5, 6, 16, 23, 90; Devlet, 194, 207; Menon, 79; Şölen, 43, 106, 107, 140, 242, 271-272; Timalosve KılM.r.. 67,
PLAUTUS: Amplıllnm, 36

PLİNİUS: 175.
PLUTARKHOS: 168, 205, 232.
POLYKLEİTOS: 60.
PRAKSİTELES: 60.
PYTHAGORAS: 148.
RACINE: 146, 160; Andromaque, 38.
RAPHAEL:48.
ROHDE, G.: önsöz, 9, Kybele.
SAPPHO: 44, 106.
SENECA: 51.
SHAKESPEARE: Troilius ile Kressida, 288.
SHAW, B.: 259.
SKOPAS: 60.
SKYLAX: 175.
SOPHOKLES: Aias, 18, 280; Antigone, 40-41, 121-122, 162; Elektra, 19, 90, 100, 179; Kral Oldipus, 190, 226; Oidipus Kolonos'ta, 40, 226; Trakhis Kadınları, 83.
STESİKHOROS: 132.
TAMER, Ü.: Mitologya: Europa (çev.), 109; Phaeton (çev.), 243-244; Pygmalion (çev.), 259; Pyramus ile Thisbe (çev.), 259-260.
VERGİLİUS: 24, 258, 271; Aeneis, 20-21, 39, 62, 88-89, 106, 111, 113, 120, 126, 133, 172, 176, 192, 249, 270-271; Bucolica (Sığırtmaç ya da Çoban Türküleri), 82; Georgica, 55, 230.
YÜCEL, C: Ovidius, Narkissos ile Ekho (çev), 211-212.

SOY *TABLOLARI*

Tablo: 1. GAİA'NIN DÖLLERİ

Gaia
- I. Erkeksiz . . . . . Uranos (Gök), Dağlar, Pontos (Deniz)
- II. Uranos'tan . . . . . Titanlar (Okeanos, Koios, Krios, Hyperion, İapetos, Kronos); Dişi Titan'lar (Theia, Rheia, Themis, Phoibe, Mnemosyne, Tethys); Kyklop'lar (Arges, Steropes, Brontes); Hekatonkheir'ler (Kottos, Briareus, Gyes)
- III. Uranos'un kanından . . . . Erinys'ler, Devler, Orman Perileri
- IV. Pontos'tan . . . . . Nereus, Thaumas, Phorkys, Keto, Eurybie
- V. Tartaros'tan . . . . . Typhon, Ekhidna
- VI. Poseidon'dan. . . . . Antaios

Tablo: 2. URANOS'LA GAİA'DAN DOĞANLAR

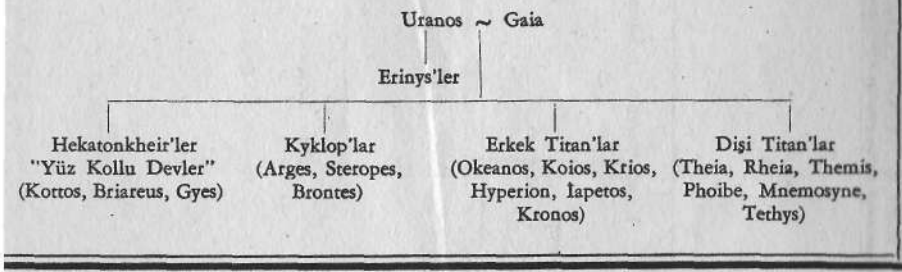

Tablo: 3. PROMETHEUS SOYU

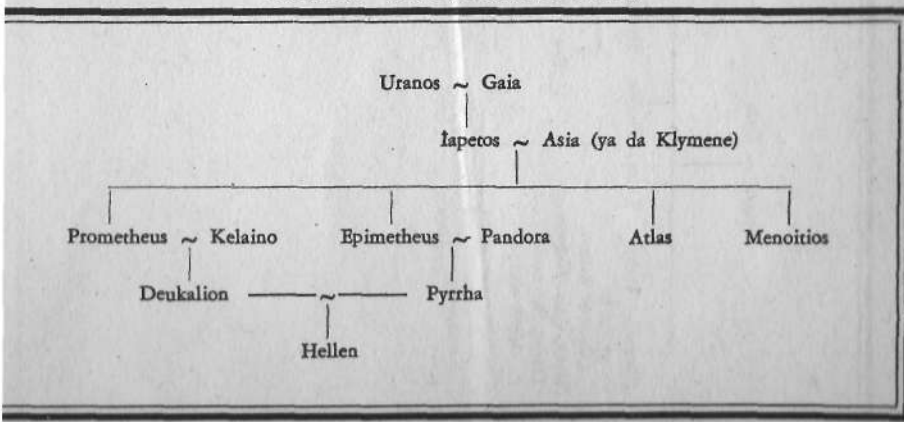

Tablo: 4. TİTAN'LAR VE DÖLLERİ

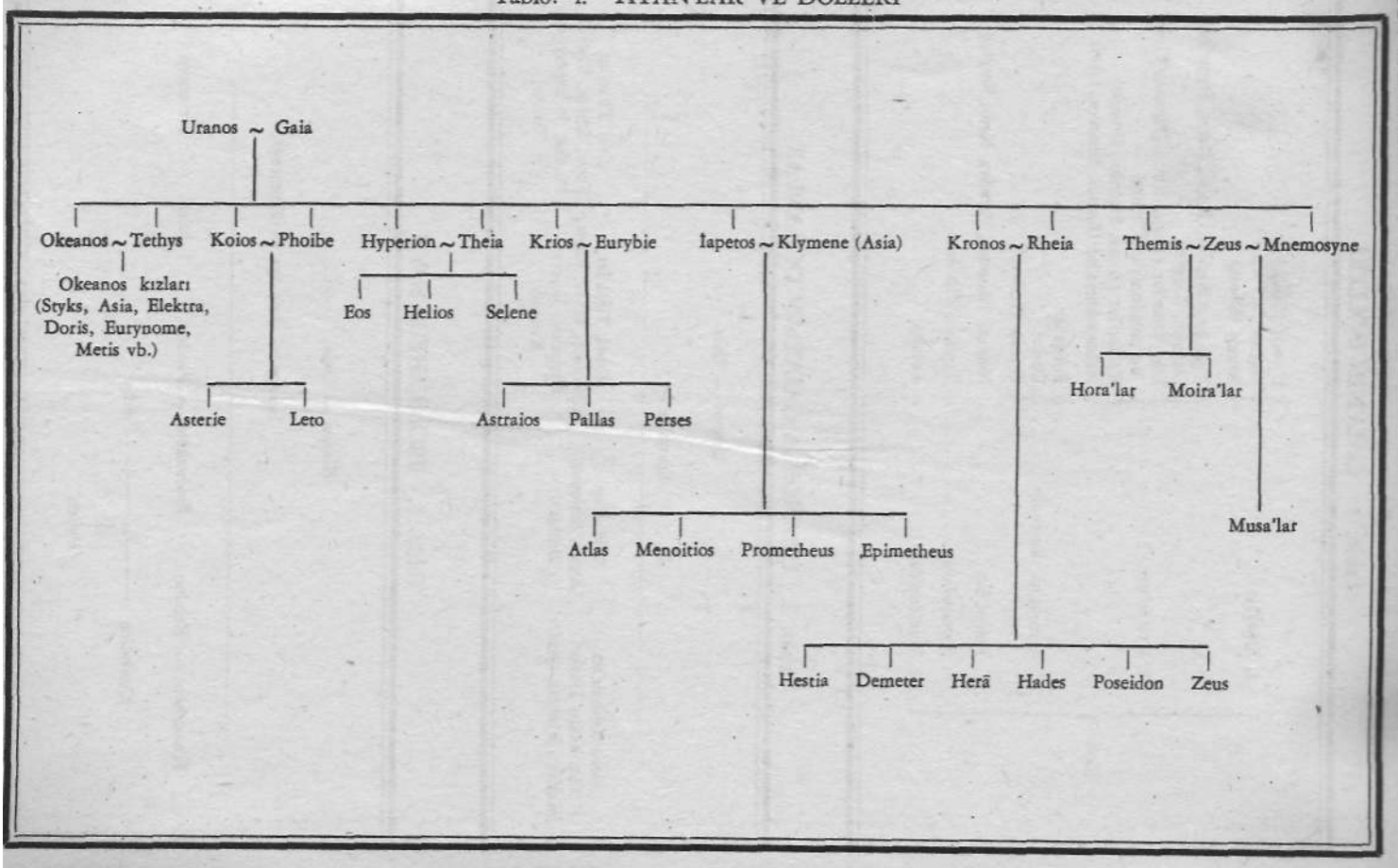

Tablo: 5. OLYMPOS TANRILARI

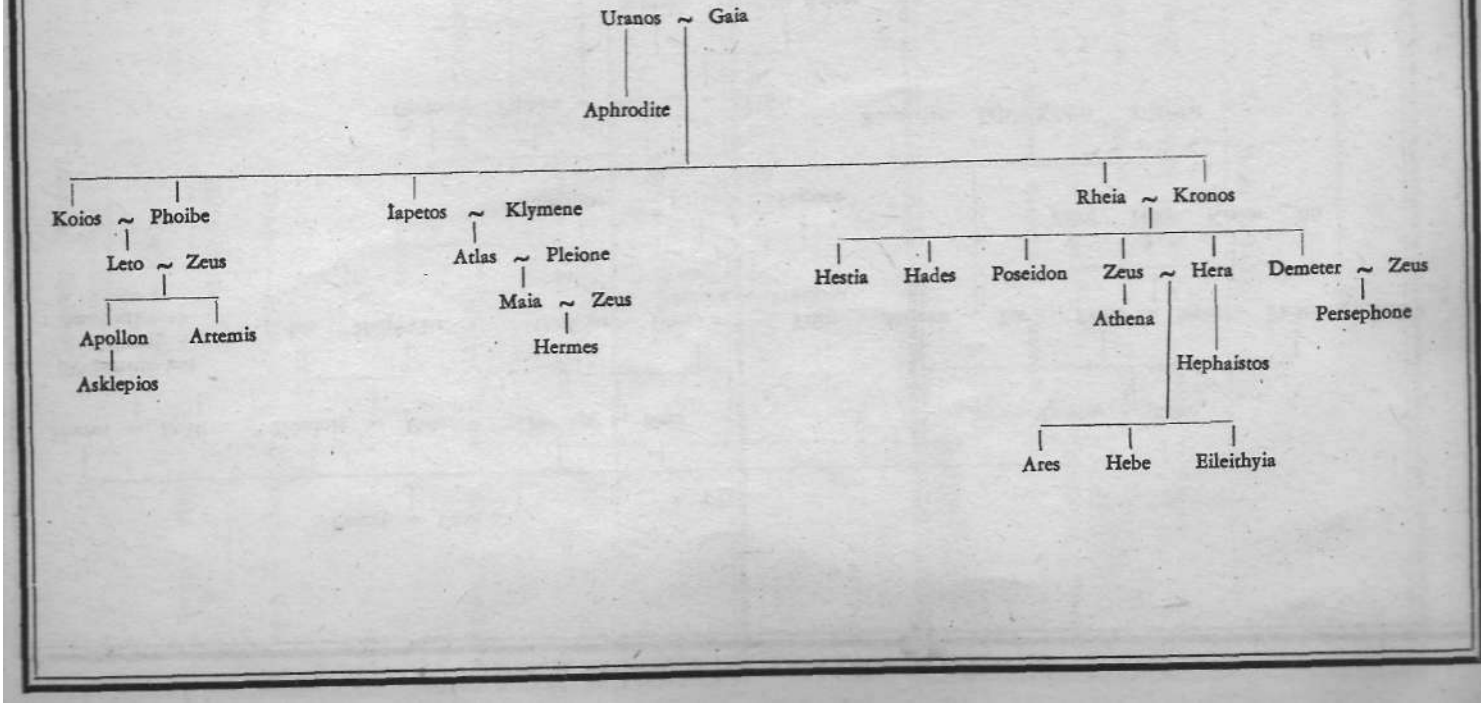

Tablo: 6. PONTOS İLE GAİA'DAN DOĞANLAR

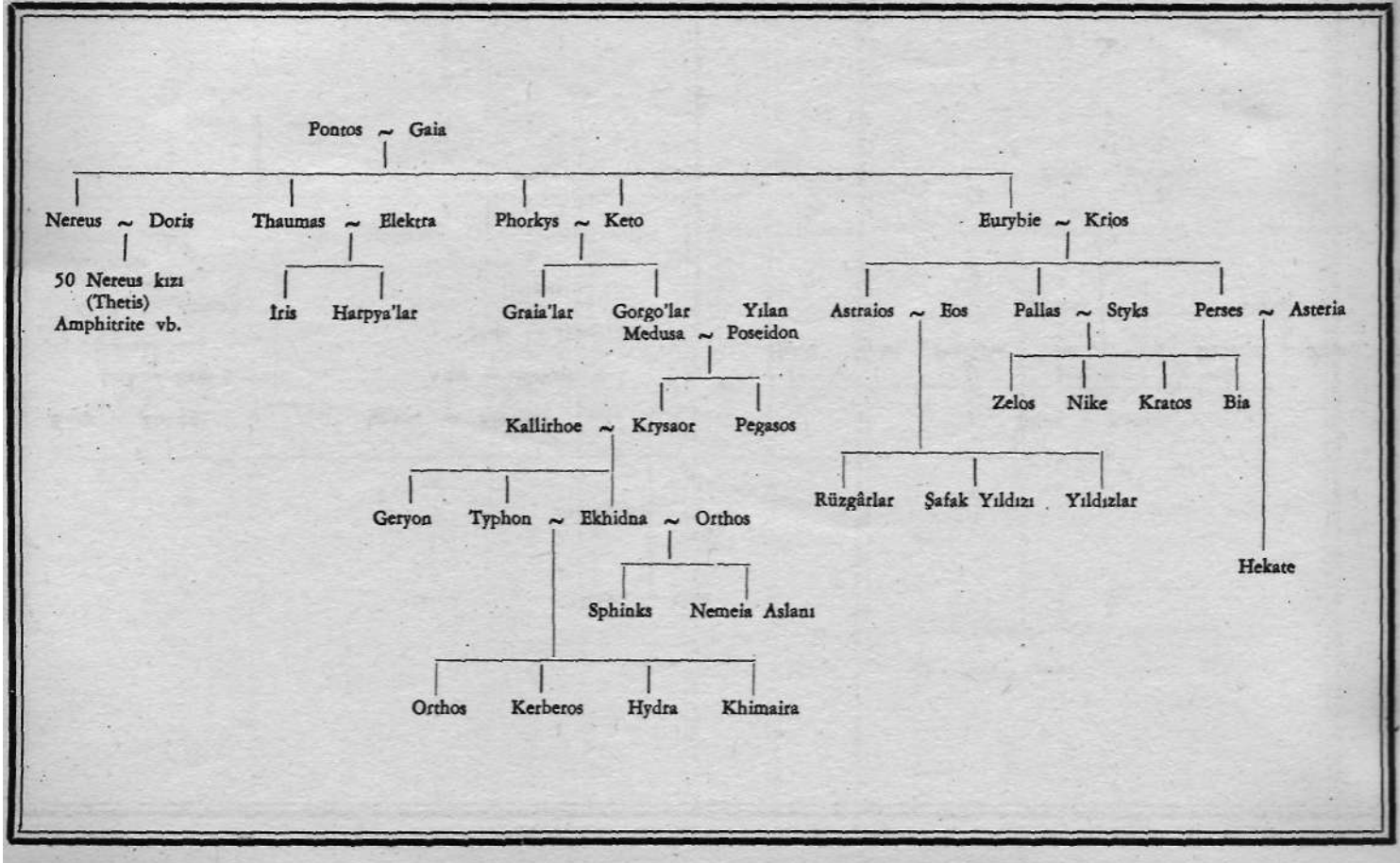

Tablo: 7. PLEİAD'LAR

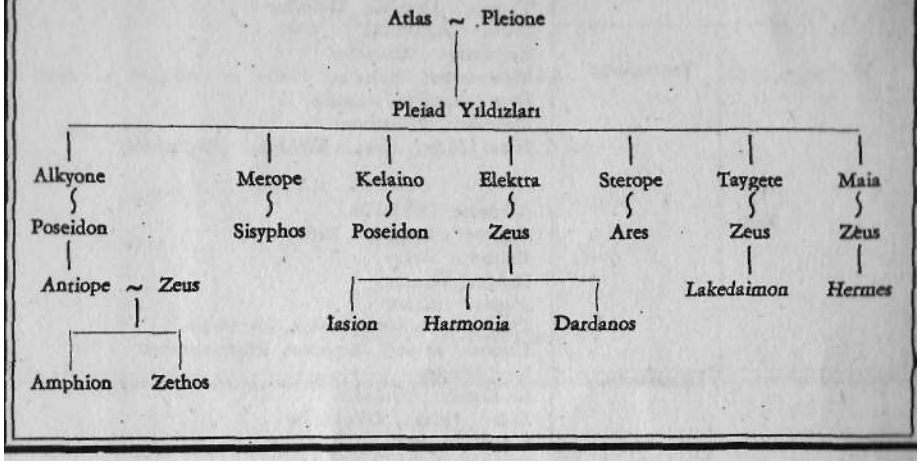

Tablo: 8. GÜNEŞ SOYLULAR

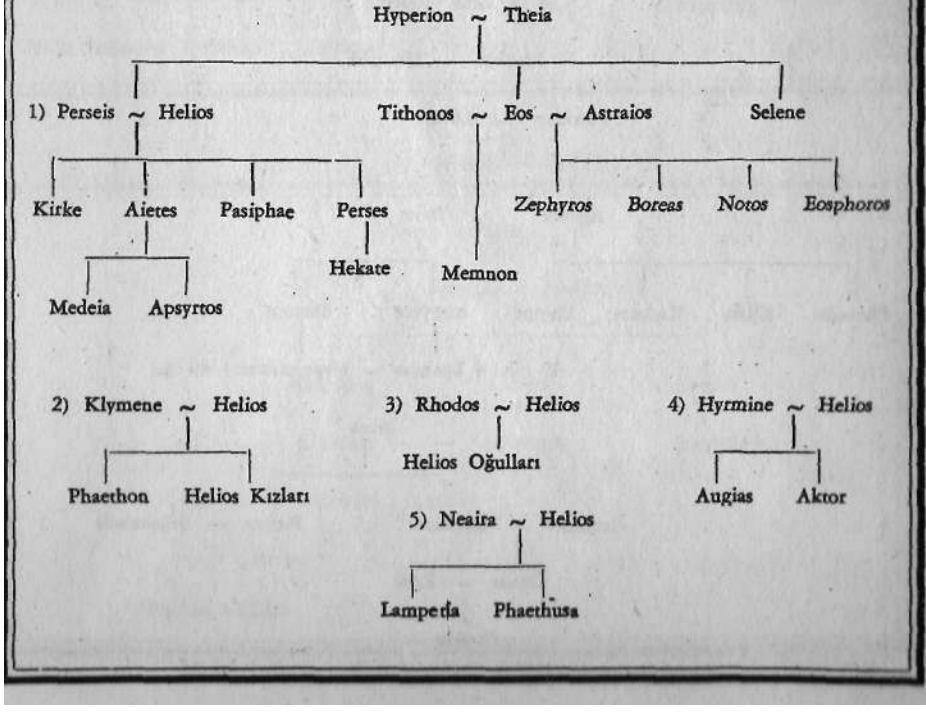

Tablo: 9. ZEUS'UN EVLENMELERİ

- Zeus
  - Tanrıçalarla
    - Metis: Athena
    - Themis: Hora'lar, Moira'lar
    - Dione: Aphrodite
    - Eurynome: Kharit'ler
    - Mnemosyne: Musa'lar
    - Leto: Apollon, Artemis
    - Demeter: Persephone
    - Hera: Ares, Hebe, Eileithyia, (Hephaistos)
  - Kadınlarla
    - Alkmene: Herakles
    - Antiope: Amphion, Zethos
    - Kallisto: Arkas
    - Danae: Perseus
    - Aigina: Aiakos
    - Elektra: Dardanos, Iasion, Harmonia
    - Europa: Minos, Sarpedon, Rhadamanthys
    - Io: Epaphos
    - Laodameia: Sarpedon
    - Leda: Helena, Dioskur'lar
    - Maia: Hermes
    - Niobe: Argos, Pelasgos
    - Pluto: Tantalos
    - Semele: Dionysos
    - Taygete: Lakedaimon

Tablo: 10. İO'NUN DÖLLERİ

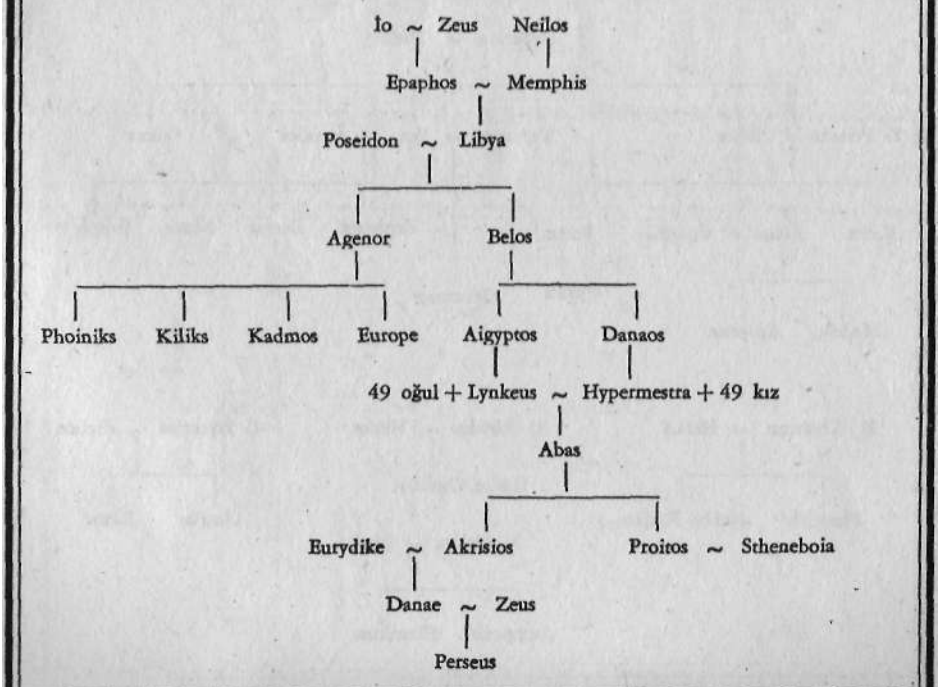

Tablo: 11. EUROPE'NİN DÖLLERİ

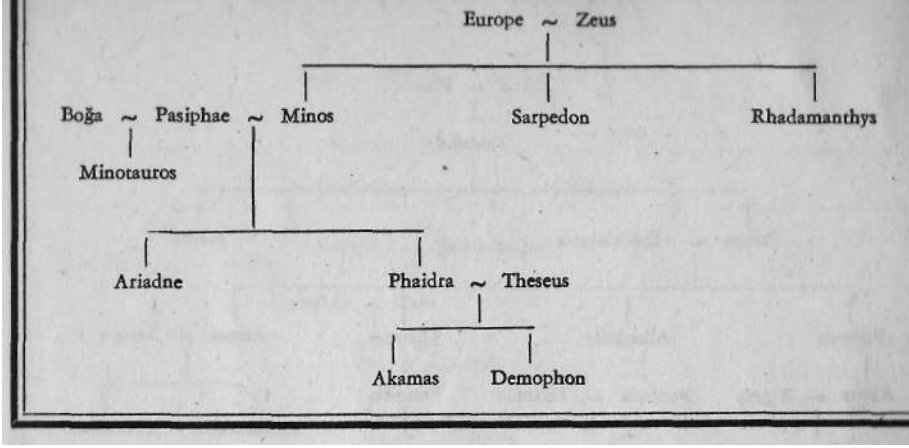

Tablo: 12. LEDA'NIN SOYU

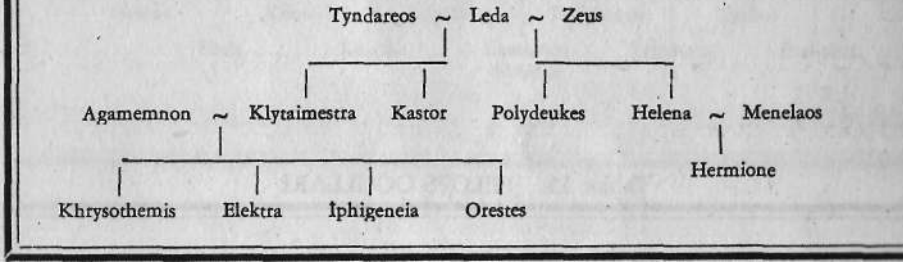

Tablo: 13. DANAE'NİN DÖLLERİ

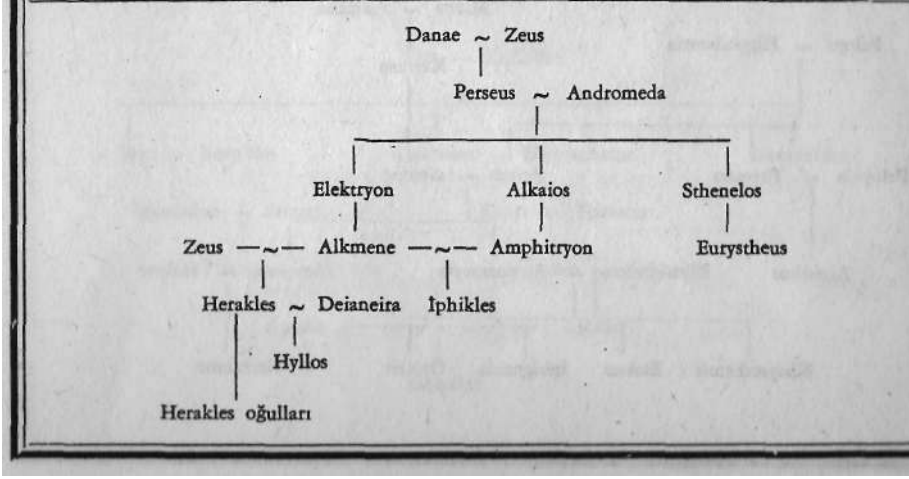

Tablo: 14 TANTALOS SOYU

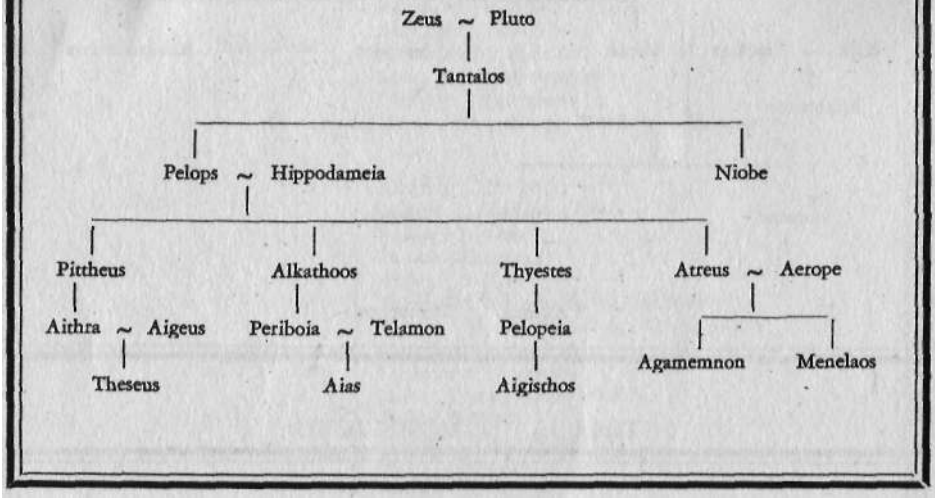

Tablo: 15. PELOPS OĞULLARI

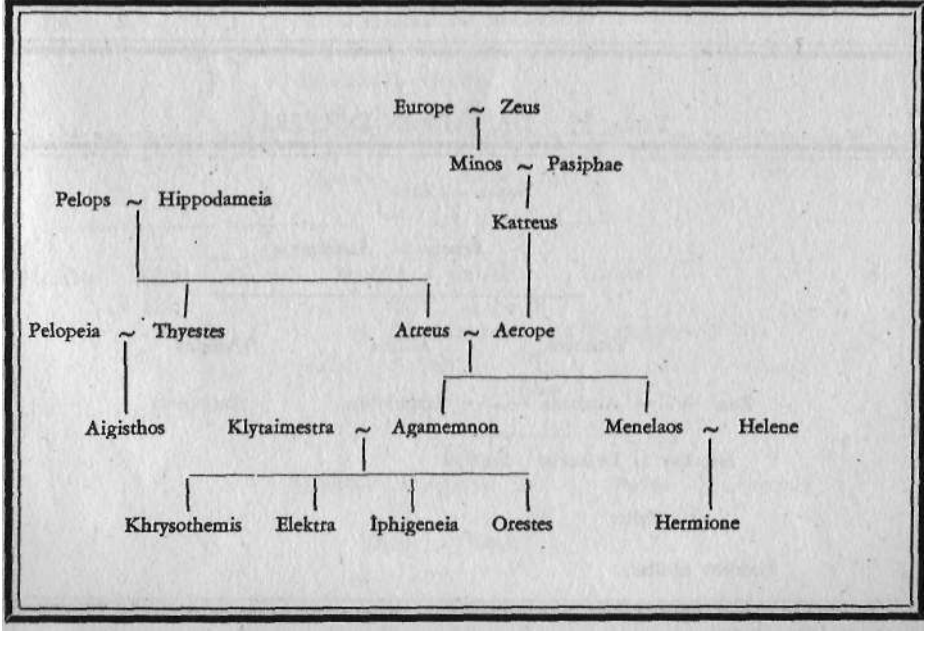

Tablo: 16. TROYA KRAL SOYU

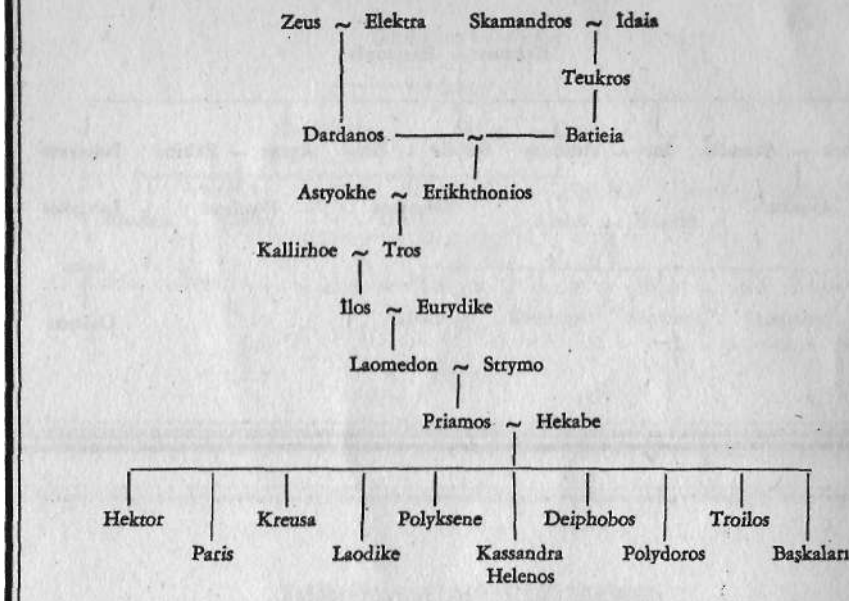

Tablo: 17. AİNEİAS'IN SOYU

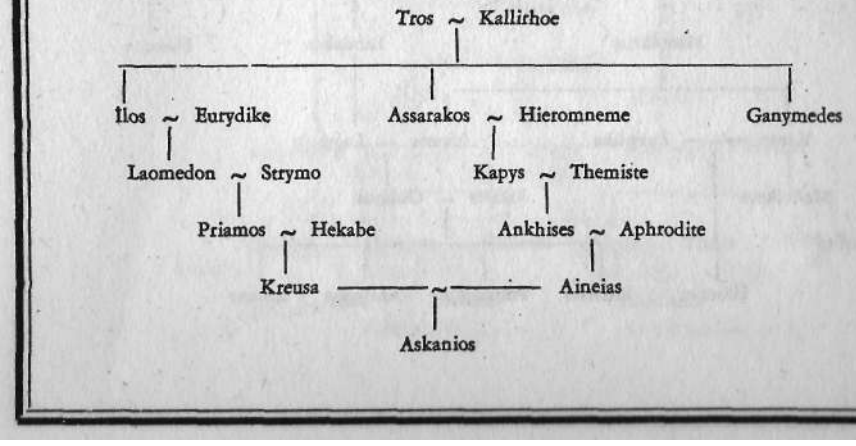

Tablo: 18. KADMOS SOYU

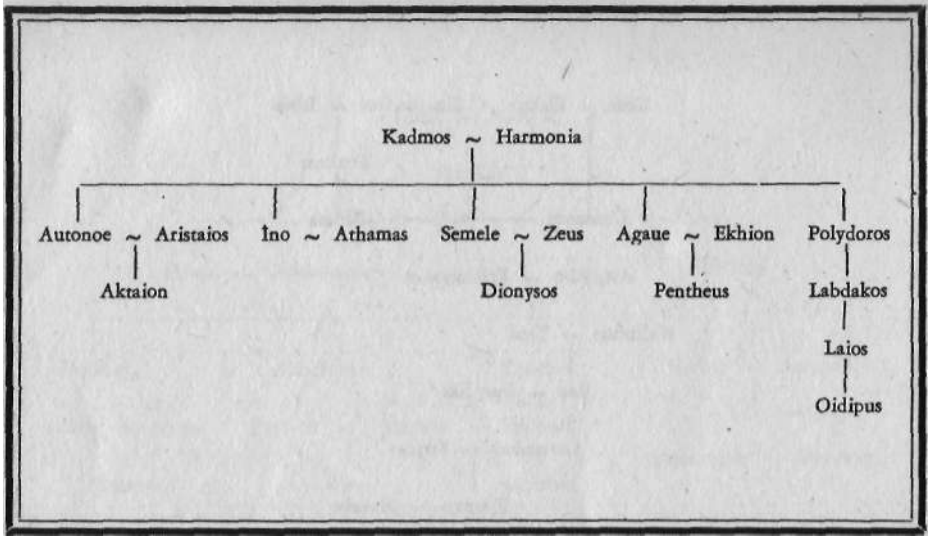

Tablo: 19. THEBAİ KRAL SOYU

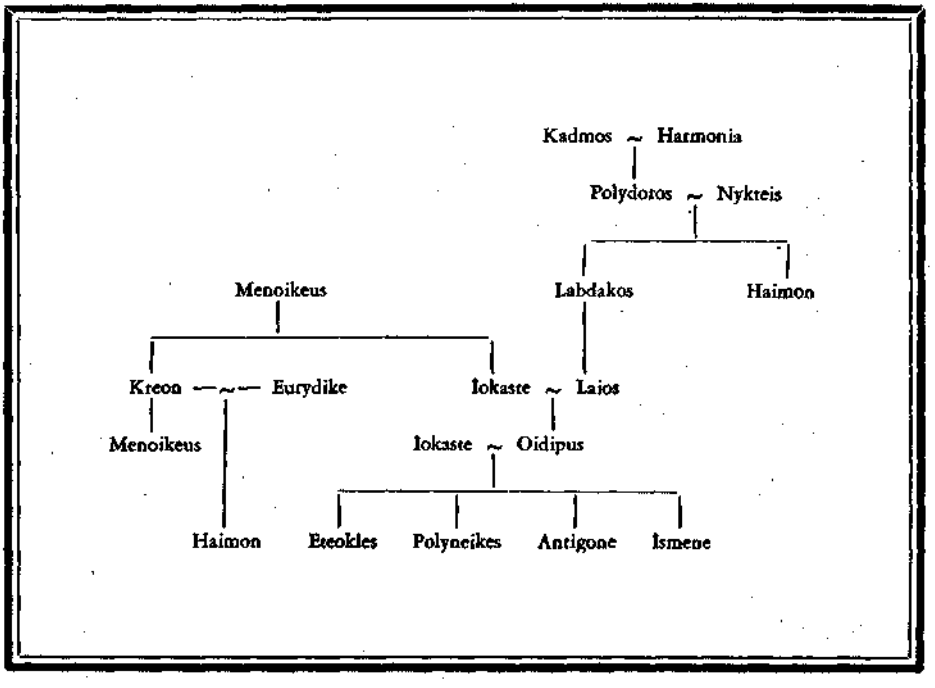

Tablo: 20. DEUKALİON SOYU

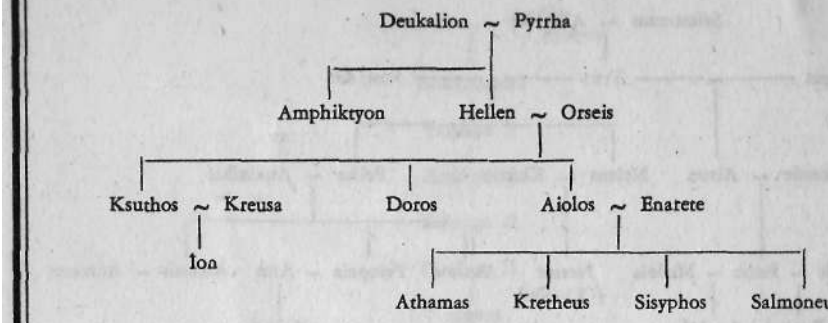

Tablo: 21. AİAKOS OĞULLARI

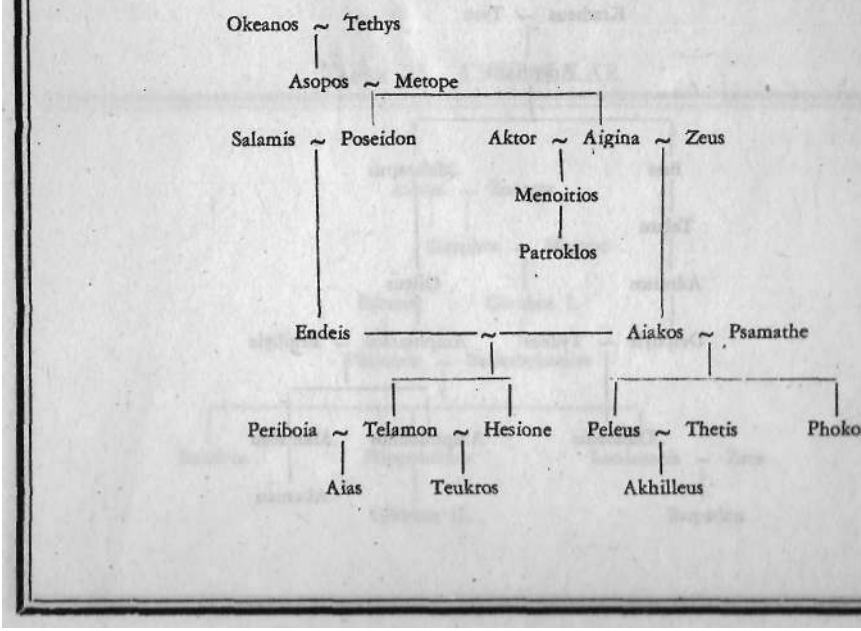

Tablo: 22. İASON VE NESTOR SOYU

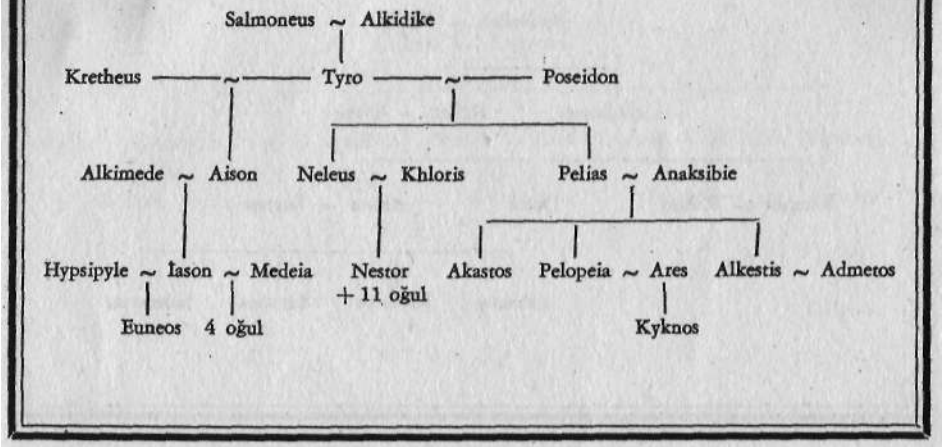

Tablo: 23. BİLİCİLER SOYU

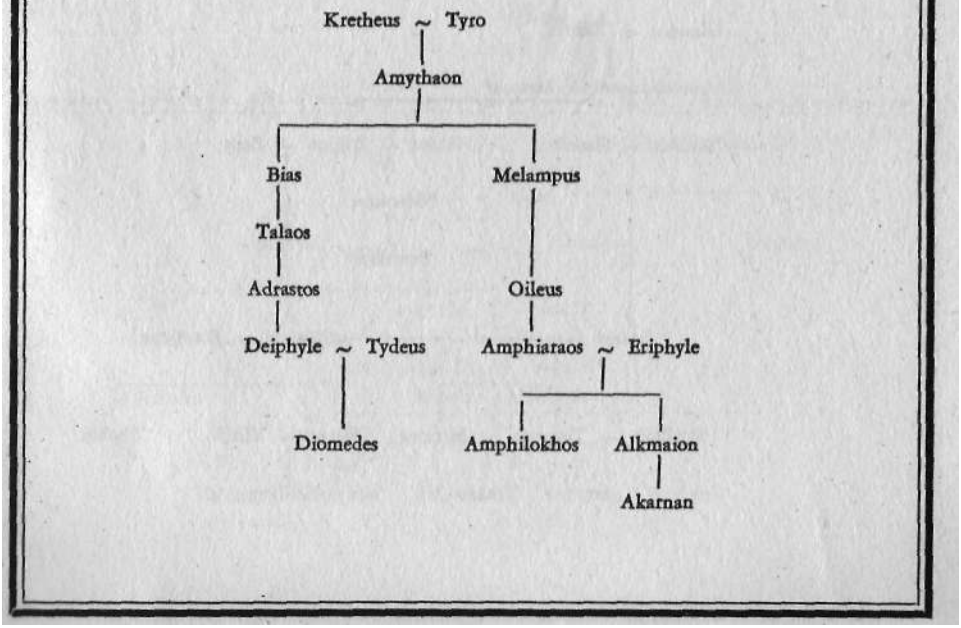

Tablo: 24. ATİNA KRAL SOYU

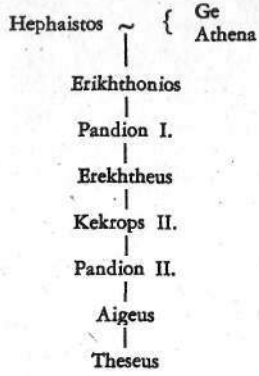
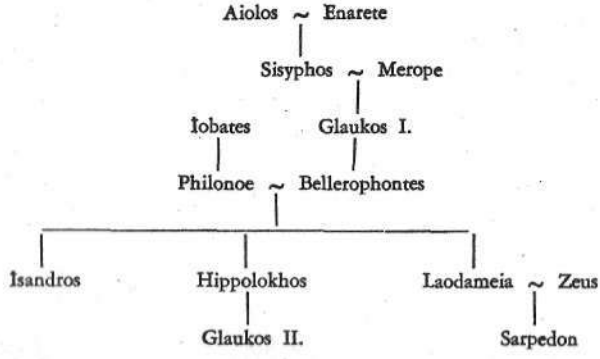
Tablo: 25. LYKİA'LILAR